

267
40
11572

ISTORIA ROMANILORU

DIN

TIMPURILE CELLE MAI VECHIE PINO IN DILELE NOSTRE

Distribuită in trei părți și precedată de Geografia modernă a
Daciei, ca studiu preliminaru la Istoria Romaniloru
din Dacia

DE

A. TREB. LAURIANU.

Prețulu 5 franci, saū 5 leure, saū 5 fiorinți de aramă

EDITIUNEA IV.

22. OCT. 2019

LIBRARU EDITORU G. IOANNIDE & A. SPIRESCU.

BUCURESCI.

TIPOGRAPHIA NATIONALA, ANTREPRENOR C. N. RADULESCU.

BIBLIOTECA INST. PEI

21558

PERIODICA 873861

Prof. Prof
12-11-66

PREFATIUNE

Dorindă a da în mâinile junilor români ună manu-ale scurtă și precisă prin care se se pôtă familiarisă cu istoria națiunei și a țerei locuite dină, amă cullesă acestă breviară din tôte originalile de cari putemă dis-pune astăzi, fôră a pretinde la compunerea unei istorie pragmatice, care va fi încă multă timp ună lucru fôrte greă pentru noi tòi.

Din istoria poporeloră circumvecine amă attinsă nu-mai atâtă câtă este neapperată necessariă pentru înțelle-gerea istoriei proprie a Româniloră.

În tôtă acéstă lucrare ne amă ferită întradinsă de a amestecă subiectivitatea năstră, și amă lăssată mai multă se vorbescă faptele, cari éráși în respectulă es-positiunei nu sunt de câtă o escerptiune continuă din documentele vulgate. Pentru cele cunnoscute din chroni-cele năstre în generale, amă creăută de prisosă a in-dică locurile de unde le amă luată, și numai pentru cele mai puăină cunnoscute amă citată a nume fântănele din cari le amă scossă.

Spre facilitatea studiulă geograficū de care nu se pôte despărți studiulă istoricū, amă elaborată Charta Daciei antice, și a Daciei moderne, și pentru ajutorarea con-spectulă istoricū, amă adaussă o tablă chronologică la finitulă cărții.

Fiă ca acéastă scurtă narrațiune a evenimentelerū prin care amū trecutū în cursulū seclelorū, se servéscă de învețiătură connationalilorū nostri, ca se védă într'insa faptele celle glorióse alle străbuuilorū seî, și se descepte într'inșîî sentimentulū și impulsulū de a'î imitā; se védă errorile cari le amū commissū, și în urma cărorora amū avutū atāta a sufferi, și se înveție a se feri de dînsele, și a și preparā unū viitoriū mai fericé. Pentru momentū căstigulū nu e micū de a sci cine suntemū și cine amū fostū, de a ne cunnósce pre amicî și pre inimicî.

Autoriulū.

GEOGRAFIA MODERNA

DACIEI.

Ca studiu preliminarîu la Istoria Romanilorû
din Dacia.

	Pagina.
Geografia Daciei	1
Marmorosulû	3
Crisiana	4
Temisiana	6
Trasilvania	8
Principatele Române unite	18
Bucovina	38
Bassarabia	42
Bassarabia cea restituită Moldaviei	49
Posițiunî geografice	51
Tabellă statistică	56

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA I.

Din timpurile cele mai vechie pîno la cãderea
imperiului romanũ de la appusũ.

SECȚIUNEA A,

Din timpurile cele mai vechie pîno la declinarea imperiului
romanũ snptũ Aureliũ Commodũ.

CARTEA I.

	Pagina.
<i>Din timpurile cele mai vechie pîno la Domitianũ</i>	57
I. Starea Daciei înainte de Romani.	57
II. Contactulũ Dacilorũ cu Romaniĩ	61
III. Octavianũ Augustũ	67
IV. Triberiu	69
V. Caiu și Claudiũ	70
VI. Nerone	71
VII. Galba, Otone, Vitelliu	73
VIII. Vespasianũ.	74
IX. Domitianũ	75

CARTEA II

*De la mórtea lui Domitianü pîno la declinarea
imperiuluş suptü Aureliü Commodü* 78

I. Nerva	78
II. Traianü	79
III. Resbellulü I dacicü	80
IV. Resbellulü II dacicü	81
V. Monumente de Traianü	84
VI. Cetăți în Dacia	85
VII. Mórtea lui Traianü	87
VIII. Adrianü	88
IX. Antoninü Piu.	90
X. Marcu Aureliü.	91
XI. Aureliü Commodü.	94

 SECȚIUNEA B.

**De la declinarea Imperiului suptü Aureliü Commodü pîno
la căderea lui suptü Augustulü.**

 CARTEA I.

*De la declinarea imperiuluş suptü Commodü pîno
la Constantinü cellü mare* 96

I. Septimiü Severu	96
II. Antoninü Caracalla	97
III. Macrinu și Eliogabalü	98
IV. Alessandru Severu	99

V. Massimini, Gordiani, Filippii	100
VI. Deciū, Trebonianū, Aemelianū.	101
VII. Valerianū, Gallienū, Claudiū	102
VIII. Aurelianū	103
IX. Aureliu Probu	107
X. Diocletianū și Massimianū	107
XI. Galeriū și Constantiū	109

CARTEA II.

*De la Constantinū cellă mare pîno la căderea
imperiulū romanū de la appusū. . . . .*

I. Constantinū	112
II. Organizațiunea imperiulū	113
IV. Constantinū II, Constatiū II, Constante.	117
V. Julianū și Jovianū	118
VI. Valentinianū I și Valente.	119
VII. Gratianū și Valentinianu II.	121
VIII. Teodosiū	122
IX. Arcadiū și Onoriū.	123
X. Teodosiu II și Valentinianu III	125
XI. Attila regele Hunnilorū.	126
XII. Missiunea lui Massiminū	127
XIII. Successoriī lui Valentinianu.	129
XIV. Ultimii imperatori ai Romei.	130

PARTEA II.

De la căderea imperiului romanu de la appusă pîno
la luarea Constantinopolii prin Turci.

SECȚIUNEA A.

De la căderea imperiului romanu de la appusă pîno la Crumă
domnulă terroră de la Dunăriă și la Carlă cellă mare
imperatoriuă appusulă.

CARTEA I.

<i>De la căderea imperiului romanu de la appusă pîno la venirea Bulgarilor și asșediarea loră la Dunăriă . . . . .</i>	133
I. Teodorică trece de la Dunăriă in Italia	133
II. Anastasiu în luptă cu barbarii de la Dunăriă	135
III. Vitalianu cu Romăniă appera ortodossia	136
IV. Justiniană I.	138
V. Bellisariă	140
VI. Justină II.	142
VII. Mauriciă.	143
VIII. Priscu în Temesiana.	144
XI. Commençiolă în Dacia centrale	145
X. Foca Tirannulă	147
XI. Eracliă	148
XII. Successorii lui Eracliu	149

CARTEA II.

De la asșediarea Bulgarilor în țerrelle de la Dunăriă pîno la Crumă domnulă acestorū țerrē, pre timpulū lui Carlū cellū mare imperatoriulū appusulū 151

I. Venirea Bulgarilorū. 151

II. Justinianu II imperatoriū 152

III. Justinianū II în essiliū. 153

IV. Justinianū II éráși imperatoriū 155

V. Filippicū, Anastasiu II, Teodosiū III . 157

VI. Leone III Isauriculū. 158

VII. Constantinū V Copronumū. 158

VIII. Tellesinu, Sabinu, Paganu 160

IX. Constantinū V în luptă cu Tellericū . 162

X. Irena imperatoréssa 164

XI. Constantinū VI imper. și Cardamū . . 165

XII. Carlū cellū mare imperatoriū appusulū. 166

 SECȚIUNEA B.

De la Crumū domnulū terrelorū de la Dunăriă pîno pre timpulū Crucêferilorū.

 CARTEA I.

De la Crumă pîno la Petru regele Bulgarilorū și allū Românilorū pre timpulū lui Constantinū VII Porfinogenitul imperatoriulū Constantinopolî. 168

I. Niceforū în luptă cu Crumū. 168

	Pagina
II. Michaela I în luptă cu Crumă	169
III. Leone V în luptă cu Crumă.	171
IV. Michaela II. Critagon. Ludovică	172
V. Bătălia între Români, Bulgari și Unguri	173
VI. Crestinarea Bulgarilor. Michaela	174
VII. Basiliu Macedone. Fotiu patr. Michaela regele.	175
VIII. Leone VI. Simeone regele. Unguri	176
IX. Gelliu ducele Românilor din Trasilvania	178
X. Mariot și Claudiu duii Românilor	180
XI. Romanu Lacapenu. Pacinații	181
XII. Constantin VII Porfirogenitul. Petru regele	182

CARTEA II.

De la Petru regele Bulgarilor și alii Românilor pre timpulă expedițiiloră Cruceferiloră. 184

I. Niceforă II. Comitopuli.	184
II. Joanne Zemisca, Russii în Moesia	185
III. Samuele regele Românilor și alii Bulgariloră.	187
IV. Samuele în luptă cu Basiliu II.	188
V. Optumă ducele Muresiane	190
VI. Mórtea regelui Samuele.	191
VII. Mórtea regelui Romanu.	193

VIII. Joanne Arone ;	194
IX. Desființarea regatului bulgaro-român .	196
X. Pacinații devastă țerrene.	197
XI. Deleanu se proclama rege.	198
XII. Alusianu	199
XIII. Resbellul cu Pacinații	200
XIV. Isaciū Comnenu imperatoriu. — Comani .	201
XV. Incursiunile Comanilor	202
XVI. Comani în luptă cu Pacinați.	204

SECTIUNEA C.

De pre timpul Crucéferilor pîno la Stefanū I domnulū
Maurodaciei.

CARTEA I.

<i>De pre timpul Crucéferilor pîno la încercarea lorū de a se stabili în Dacia . . . . .</i>	206
I. Crucéferii iaū Jerusalemulū	206
II. Joanne Comnenu se bate cu Unguriū la Dunăriă	208
III. Joanne Comnenu imp. la Branisiova. .	211
IV. Manuele imp. în contra Comanilor .	212
V. Manuele imperatoriulū în Temisiana. .	213
VI. Batalia la Singidunū.	215
VII. Lupte în ținutulū Sirmiulū	217
VIII. Luarea Taurunulū.	219

	Pagina.
IX. Româniî irrumpă din Moldavia și bată pre Ungurî	220
X. Petru și Asană	222
XI. Româniî bată pre Isaciū Angelū	224
XII. Româniî bată pre Alessiū Angelū	225
XIII. Mórtea lui Asană și a lui Petru	227
XIV. Crossu și Juancu	228
XV. Jonițū imperateriulū Românilorū și allū Bulgarilorū	220
XVI. Jonițū bate pre Franci și pre Greci	231
XVII. Joanne Asană	234
XVIII. Venirea Tătarilorū	235

CARTEA II.

<i>De la încercarea Crucéferilor de a se stabili în Dacia pîno la Stefanū I domnulū Maurodaciei . . . . .</i>	<i>237</i>
I. Starea Țerrelorū Române	237
II. Michaele Paleologu recupără Constanti- nopolia	239
III. Curcubetă.	240
IV. Dormanū	242
V. Radu Negru	243
VI. Starea ecclesiastică	245
VII. Carlū Robertū rege	246
VIII. Michaele IV imp. Rom. și Bulg.	247
IX. Michaele Basarabă bate pre Ungurî	249
X. Venirea Turcilorū în Europa	250

	Pagina.
XI. Ludovicu rege	251
XII. Sismanu cu frati se.	252
XIII. Frecarile deserte alle lui Ludovicu	253

SECTIUNEA D.

De la Stefanu I domnulu Maurodaciei pino la Inarea Constantinopolii prin Turci.

CARTEA I.

*De la Stefanu I domnulu Maurodaciei pino
la Alessandru cellu bunu*

I. Batalia Romanieloru din Moldavia cu Poloni	254
II. Romani din Marmorosu	256
III. Familia lui Balcu	258
IV. Monasteriulu din Marmorosu	260
V. Romani din Crisiana	261
VI. Ludovicu regele in contra lui Vladu	262
VII. Romani batu pre Unguri	264
VIII. Vladu domnulu României se impacă cu Ludovicu	265
XI. Lascu domnulu Moldaviei	266
X. Mircea domnulu României	268
XI. Batalia din campulu Merlei	269
XII. Sigismundu infestedia pre Romani	271
XIII. Mircea bate pre Sigismundu apoi incheia tractatu cu dînsulu	272
XIV. Batalia de la Nicopoli	274

CARTEA II.

<i>De la Alessandru cellă bună pino la luarea</i>	
<i>Constantinopoliă prin Turci.</i>	275
I. Alessandru I domnulă Moldoviei	275
II. Tractatū secretū încontra Moldaviei	277
III. Mórtea lui Mircea cellū mare	278
IV. Danū III. Moldavii la Marienburgū	279
V. Radu Calbulū în contra lui Danū III	281
VI. Vladū III Draculū	282
VII. Mórtea lui Alessandru cellū bună.	283
VIII. Elia și Stefanū.	284
IX. Revoluțiune în Trasilvania	286
X. Universitatea Românilorū și a Ungur.	287
XI. Conjurațiunea încontra Românilorū	289
XII. Sinodulū Florentinū	290
XIII. Joanne Corvinū.	291
XIV. Batalia de la Varna	292
XV. Petru domnulū Moldaviei.	295
XVI. Batalia II din câmpulū Merlei. — Bogdanū II bate pre Poloni	296
XVII. Alessandru II și Petru Arone în Mol- davia	298
XVIII. Căderea Constantinopoliă, și mórtea lui Corvinū	299

PARTEA III.

De la căderea Constantinopolii pînă în zilele noastre.

SECȚIUNEA A.

De la căderea Constantinopolii pînă la mórtea lui Petru Raresiú	301
--	-----

CARTEA I.

<i>De la căderea Constantinopolii pino la mórtea lui Ștefanú cellú mare . . . . .</i>	301
I. Vladú V și Ștefanú V.	301
II. Românií din Temișiana	303
III. Starea Trasilvaniei	306
IV. Bătălia lui Vladú V cu Machomede II .	307
V. Ștefanú domnulú Moldaviei irrumpe în Trasilvania	309
VI. Bătălia de la Baia	310
VII. Ștefanú bate pre Tatarí	311
VIII. Ștefanú bate pre Turcí la Racova . .	312
IX. Bătălia de la Vallea Albă	314
X. Ștefanú uccide pre Radu cellú Frumosú.	316
XI. Bătălia de la apa Vinerii	317
XII. Luptele lui Ștefanú cu Bajazetú II. . .	318
XIII. Intrigele Polonilorú în contra lui Ștefanú.	320
XIV. Dragu Fiiulú și Paul Chinezu batú pre Turcí la Dunăriă	321

	Pagina.
XV. Stefanu domnulu Moldaviei bate pre Alesandru regele Poloniei	323
XVI. Stefanu devastă Polonia apoi face pace cu Poloniă și cu Unguri.	326
XVII. Mórtea și testamentulu lui Stefanu	325

CARTEA II.

De la mórtea lui Stefanu cellu mare pînò la mórtea lui Petru Rareșiu 328

I. Bogdanu peșesce pre Elissa și se scólă cu armele asupra Poloniloru	328
II. Radu V cellu mare se împacă cu Bogdanu, apoi móre	329
III. Bogdanu se bate cu Poloniă apoi încheiă tractatù cu dânșii	330
IV. Mórtea lui Michaele III.	332
V. Bogdanu încheiă tractatù cu Turci	333
VI. Revoluțiunea lui Doșia	334
VII. Impressurarea Temișiórei	336
VIII. Ucciderea lui Doșia	337
IX. Asservirea Terraniloru	339
X. Mórtea lui Boganu III.	340
XI. Mórtea lui Négu Bassarabă.	342
XII. Radu de la Affumați	344
XIII. Stefanu VI domnulu Moldaviei.	345
XIV. Batalia de la Mohaci	346
XV. Zopolia se închină Turciloru	347

XVI. Petru Rareșiu încheiă tractatū cu Soli- manū	349
XVII. Petru Rareșiu ocupă Rodna și Bistrița	350
XVIII. Moise Bassarabă domnū în România. .	351
XIX. Patru Rareșiu se bate cu Poloniă. . .	353
XX. Ludovicū Griti pere în Trasilvania . .	354
XXI. Petru Stanțiu prinde pre Mailatū . . .	355
XXII. Radu de la Argeșiu se desface de rivaliī sei	357
XXIII. Zapolia se împacă cu Ferdinandū. Petru Rareșiu fuge la Ciceu.	358
XXIV. Petru Rareșiu purcede la Constantinopoli. Zapolia móre	360
XXV. Petru Rareșiu se întorce în Moldavia .	361
XXVI. Mórtea lui Petru Rareșiu	363

SECȚIUNEA B.

De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea
lui Basiliū Lupu și a lui Mateiū Bassarabă.

CARTEA I.

<i>De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea lui Michaelē Valinte . . . . .</i>	365
I. Mircea III, și Elia Rareșiu	365
II. Martinușiu suppune Trasilvania lui Fer- dinandū, apoi se uccide de Castaldo . .	366
II. Alessandru Lepușianu domnū Moldaviei	368

	Pagina.
IV. Domniî Români reîntroducû pre regina Isabella în Trasilvania	369
V. Mórtea Isabellei şi a lui Mircea III. . . .	370
VI. Jacobû Basilicû destronă pre Alessandru din Moldavia	372
VII. Basilicû se face Domnû şi ia numele de Eraclide Despotû.	374
VIII. Tragiculû finitû allû lui Eraclide Despotû	375
IX. Alessandru Lepuşnianu se întorce în Moldavia.	377
X. Mórtea lui Alessandru Lepuşnianu	378
XI. Bogdanû IV domnulû Moldaviei se desface de Turci	380
XII. Bogdanû IV perde domnia şi mai în urmă vieţa	381
XIII. Jonnascu domnulû Moldaviei bate de trei orî pre Turci.	383
XIV. Jonnascu capitulă şi se uccide de Turci	385
XV. Starea Terrelorû circumvecine.	387
XVI. Joanne Rupeferû turbură Moldavia. . . .	388
XVII. Joanne Luteranulû domnû în Moldavia . .	389
XVIII. Joanne Luteranulû perde domnia. . . .	491
XIX. Cazaciî turbură de noû domnia lui Petru Mircianu.	493
XX. Petru Mircianu nevoindû se îngreuieşe ţerra cu tributû noû se lassă de domniă.	494

	Pagina.
XXI. Michaelae Valinte domnă Romăniei . . .	396
XXII. Sigismundă Batori uccide pre Unguri adversari planulă seă.	398
XXIII. Michaelae și Aron cureță țerrele Romăne de Turci.	400
XXIV. Stefană Resvană restornă pre Aron. . .	402
XXV. Batalia de la Căllugăriani.	403
XXVI. Armata chrestină allungă pre Turci din Romănia.	405
XXVII. Jeremia Movillă uccide pre Stefană Resvană	406
XXVIII. Michaelae bate pre Tătari la Gurguiți . .	407
XXIX. Sigismundă cede Trasilvania lui Rudolfă	490
XXX. Sigismundă se întorce în Trasilvania și se reconciliă cu Michaelae	410
XXXI. Michaelae trece cu armata în Tra- silvania	412
XXXII. Batalia de la Sellimberă	414
XXXIII. Michaelae coprinde tătă Trasilvania . .	416
XXXIV. Michaelae domnă preste celle trei țerră alle Daciei	417
XXXV. Michaelae assaltată de Germani, Unguri și Poloni, perde	420
XXXVI. Michaelae capetă adjutoră de la Rudolfă și recuperă Trasilvania	422
XXXVII. Michaelae se uccide de Basta	424

№ 661

G E O G R A F I A

D A C I E I .

Dacia vechiă se întindea de a stânga Dunării de giosă între Tissa și Dunastru, de la 38° pînă la 48° lungime geografică, și de la $43^{\circ} 40'$ pînă la $48^{\circ} 30'$ lățime boreale. Munții Carpaților cari se întind de la apus spre răsărit printre 49° și 50° de lățime geografică, apropiindu-se de nordul Daciei se întorc spre mîdiă și se prefac în mai multe ramuri, dintre cari unii încungiură centrul Daciei și-l prefac într'o fortărețiă naturale. Centrul acesta încungiurat de munți se numește astăzi *Trasilvania*. Din *Trasilvania* curg trei rîuri mari: Sameșul care se vîrșă în Tissa superioară, Mureșul care se vîrșă în Tissa inferioară și Oltul care se întorc spre mîdiă și se vîrșă în Dunăria inferioară. Ținutul de la originea Tisei, care surge de asupra *Trasilvaniei*, se numește *Marmorosă*. Din munții apusani ai *Trasilvaniei* surge Crișul în trei ramuri și se varsă în Tissa; ținutul parcurs de dînsul, între Sameș, Tissa și Mureș se numește *Crișiana*. Asemînc din munții apusani ai *Trasilvaniei* și din ângiul de cîtră mîdiă surge Te-

mișul, care după ce face un arc spre mēdiă-nōpte se întōrce spre mēdiă-đi și se vērșă în Dunăriă; ținutul percursū de dīnsulū între Mureșiū, Tissa și Dunăriă, se numesce *Temșișiana*. Dacia australe, care pōrtă astăđi numele special de *România* se imparte prin Oltū în douē părți inaequali. De a drēpta Oltulū surge din munții Trasilvaniei riulū Jăiulū, care se vērșă în Dunăriă, de a stānga Argeșiulū care se unesce cu Dāmboviția și apoi se vērșă în Dunăriă, spre resăritū de la acesta curge Galbinulū sau Ialomītia. Dacia orientale se imparte asemenea în douē părți prin riulū Prutū ce surge din laturea orientale a Carpaților boreali și făcēndū un arc spre mēdiă-nōpte se întōrce spre mēdiă-đi și apoi se vērșă în Dunăriă. Intre Prutū și munții Trasilvaniei curge Seretulū, primesce în drēpta sa Suciava, Moldava, Rapida, Tortosulū, Pudna și Budeulū, și apoi se vērșă în Dunăriă. Ținutul superiorū de la surgințile Prutulū se numesce astăđi *Bucovina*, ținutul dintre munți și Prutū se đice *Moldavia*, éră cellū dintre Prutū și Dunastru *Bassarabia*. România cu Moldavia și cu o parte a Bassarabiei compune astăđi Principatele române unite suptū unū guvernū național. Bassarabia în cea mai mare parte e suppusă Rusiei. Trasilvania cu Temșișiana, Crișiana, Marmorosulū și Bucovina staū suptū sceptrulū Austriei.

Noi vomū începe descrierea acestorū țerrī de la apusū pāsșindū spre resăritū.

MARMOROSULŪ

Marmorosulŭ se mărginesce la mēdiă-nópte și la re-săritŭ cu Carpații prin cari se desparte de Galliția și de Bucovina, la mēdiă-đi cu munții Trasilvaniei și cu Sameșiulŭ, la appusŭ cu o parte a Tissei pînă la cotulŭ Essenei, și de aci cu muntele Moncastru, care e unŭ ramŭ allŭ Carpațilorŭ. Aria Marmorosului se întinde preste 300 milliarie georgrafice pătrate saŭ preste 1,200,000 de fâlcă de pământŭ*)

Riulŭ principale allŭ Marmorosului este Tissa, care surge de sŭptŭ muntele Șessului, curge spre appusŭ, primesce în stânga sa Sameșiulŭ, se întorce spre mēdiă-nópte, face unŭ cotŭ și se întorce éráși spre appusŭ, cu applecare spre mēdiă-đi, primesce în stânga sa Crișiulŭ unitŭ, mai în giosŭ Mureșiulŭ, și în fine se vérsă în Dunăriă la Titellŭ.

Pământulŭ Marmorosului este mai totŭ muntosŭ; Carpații se întindŭ în diverse ramuri între regiunile rîurilorŭ, și 'lŭ prefacŭ într'o țerră fórte romantică. Munții sunt accoperiți cu păduri, coprindŭ în sînulŭ lorŭ fórte multe metalle: aurŭ, argintŭ, aramă, ferrŭ, o mare cantitate de sare și de marmure.

Locitorii Marmorosului sunt Români, Rusnaci și Unguri. Români și Rusnaci sunt creștini de ritulŭ re-săritanŭ, uniți cu biserica catolică, aŭ unŭ episcopŭ la Moncastru, Ungurii sunt parte reformați, parte catolici.

---

*) Inse acumŭ pórtă numele acesta numai unŭ ținutŭ de 150 milliarie georgrafice patrate.

Marmorosulü s'a ținutü mai înainte de Trasilvania, apoi de districtulü Tissianü, appärtenitoriü la Ungaria, suptü sceptrulü Austriei.

Locurile principale sunt: *Rona* (*Ronaszék*) în regiunea Tissei de susü, cu sarine cari daü pre annü la 40,000,000 de occa. *Sigetulü*, lóngä Tissa, cu unü gimnasiü catolicü, și unulü reformatü, reședinția unü vicariü românü. *Câmpu-Lungü*, *Ticeulü*, *Visculü*, *Hustulü*, oppide lóngä Tissa. *Vinariulü* (*Szölös*) lóngä Tissa cu vinü bunü și cu unü mercatü de vite förte căutatü. *Uilaculü*, lóngä Tissa, oppidü mercantil, cu navigațiune pre Tissa.— *Moncastrulü* (saü *Muncaciü*), lóngä riulü de assemine numire, reședinția unü episcopü unitü, cetate fortificatä, ce servesce de prinsöre a statului. — *Baia-mare*, cetate la marginile Trasilvaniei cu minere și cu monëtäriä, are unü gimnasiü. *Baia de susü* (*Spria*) cu minere de aurü și de argintü.

CRISIANA.

Crișiana se mărginesce la resăritü cu Trasilvania și cu Marmorosulü, la médiä-nöpte și la appusü cu Tissa, la médiä-đi cu Mureșiulü prin care se desparte de Temișiana.

Din munții Trasilvaniei surgü trei riuri; Crișiulü rapidü, ramulü de cötra médiä-nöpte, Crișiulü negru, ramulü de miđilocü, și Crișiulü albü, ramulü de cötra médiä-đi. Aceste doue din urmă se unescü la oppidulü Bechișiü, și după o distanția de o postä primescü de adrepta lorü Crișiulü rapidü, apoi curgü impreună și se

vérsă în Tissa în facia oppidului Ciongradü. De la aceste riuri si a luatü Crişiana numele seü, care se intinde preste 560 milliarie geografice pătrate. Ea a formatü în medievü regatulü lui Mariottü care l'a lăsatü ginerelui seü Soltanü. În seclulü XVI şi XVII s'a ținutü de Trasilvania, érá apoi s'a allăturatü la Ungaria.

Locuitorii Crişianeii sunt Românii şi Ungurii. Românii sunt creştinii de ritulü resăritanü, parte uniţi cu biserica catolică şi au unü episcopü la Urbea-Mare, parte neuniţi, şi au unü episcopü la Aradü. Ungurii sunt parte reformaţi, parte catolici; aceştii din urmă au unü episcopü la Urbea-mare şi altulü la Satu-mare.

Locurile principale sunt: *Satu-mare*, lîngă Sameşü, din giosü de Baia mare, reşedinţia unü episcopü catolicü, cu unü gimnasiü. *Debreşinulü*, oppidü mercantil cu 55,000 locuitorii, are unü collegiü reformatü şi unü gimnasiü catolicü. *Urbea-mare* (*Gros-Wardein*, *Nagy-Várad*), lîngă Crişulü rapidü, cu 30,000 locuitorii, reşedinţia unü episcopü românü unitü şi a unü catolicü, are o academiă de legi, unü seminariü de clericii şi unü gimnasiü. *Beiuşulü*, lîngă Crişulü negru, cu unü gimnasiü românescü, fundatü de episcopulü Vulcanü. *Bechişulü*, la conflinţia Crişulü albü şi cellulü negru. *Giula*, lîngă Crişulü albü. *Aradulü*, lîngă Mureşü, cu 20,000 locuitorii, reşedinţia unü episcopü românü neunitü, cu unü gimnasiü catolicü, unü seminariü românescü şi o scöla preparătoria românescă.

TEMIȘIANA

Temišiana se mărginește la mēdiă-nópte cu Mureșul, la appusă cu Tissa, la mēdiă-đi cu Dunăria, la re-sărită cu Carpații ce o despartă de România și de Trasilvania. Din munții aceștia surge Temišiul care curge mai întâi spre mēdiă nópte, apoi formēdiă ună arcă întorcēndu-se spre mēdiă-đi, și în fine se vērșă în Dunăriă. De la acestă riū și a luată Temišiana numele seū; astăđi se numesce Banatulū Temišianū și se întinde preste 500 milliarie geografice pătrate.

Pământulū ținutului acestuia este fórte fertile și produce cellū mai frumosū grănū; munții coprindū aurū, argintū, aramă, ferrū, și minerele sunt în lucrare seriósă.

Locuitorii Temišianeī sunt: Români, Germani, Serbi și Unguri. Româniī sunt creștini de ritulū resăritanū, parte uniți cu biserica catolică, parte neuniți; Serbiī sunt toți neuniți; Germaniī și Unguriī sunt parte catolici, parte protestanți. În Temišiana e unū episcopū românū unitū la Lugoșiū, trei episcopi neuniți, unulū la Temišióra, unulū la Verșețū, și unulū Catolicū la Temišióra.

Tótă țerra se împarte în trei districte și în marginea militariă.

Locurile principalī sunt: *Temišióra*, lōngă canalulū Becū allū riului Temišiū, forterētiă cu trei suburbie, capitala Temišianeī de pre timpulū Dacilorū, reședinția unū episcopū catolicū care se numesce de Cinade, și a unū episcopū neunitū, cu unū seminariū și cu unū gimnasiū catolicū. *Lugoșiulū* lōngă Temišiū, mai totū românescū, reședinția unū episcopū românū unitū. *Lipova*

(*Lippa*), lîngă Mureșiù, oppidù mercantil, mai totù românescù. *Sânt Nicóra* (*Szent-Miklos*) cu unù institutù agronomicù practicù. *Căcânda* și *Bescăreculù*, oppide mercantili. *Verșeșulù*, reședinția unui episcopù neunitù, cu unù seminariù de clerici și cu unù gimnasiù. *Ora-vișia*, oppidù montanù cu minere de argintù, aramă și ferrù. *Săbeșulù* (*Karanszebes*), lîngă Temișulù de susù, oppidù mărginariù, cu prefectura regimentulù românescù, reședinția unui episcopù românù neunitù, cu o scólă militariă. *Meadia* lîngă riulù Cerna (*Tierna*) cu băie minerali. *Rușiava* la gura Cernei, oppidù mercantil. Aci fu în vechime cetatea *Tierna* în care Traianù asșediă o coloniă romană. *Biserica-Albă*, prefectura regimentulù illuricù. *Palanca-nouă*, lîngă Dunăriă, unde fusse în vechime *Lederata*. *Panciova* (*Pantidava*), prefectura regimentulù germanù.

Căllile principalì alle acestorù ținuturi sunt:

Callea Tissană de la passulù Borșia din Marmorosù la Sigetù, la Cămpulungù, la Ticeù, la Viscù, la Hustù, la Moncastrù.

Callea de la Baia-mare, la Sigetù, și de la Baia-mare la Satu-mare, de aci la Carelli (*Nagy-Károly*), și apoi la Debreșinù, și de acollo la Tocaì lîngă Tissa.

Callea de la Urbea-mare la Salinicù, (*Szolnok*) lîngă Tissa, de unde apoi duce callea ferrată la Pesta.

Callea de la Urbea-mare la Aradù lîngă Mureșiù.

Callea de la Dobra pre lîngă Mureșiù la Aradù, de acollo la Salinicù lîngă Tissa. Cea de la Aradù la Ciongradù lîngă Tissa, de la Aradù la Segedinù lîngă Tissa în fația cu gura Mureșulù.

Callea de la Aradü la Temišióra, apoi la Verseþiü și la Palanca.

Callea de la Dobra prin Făgetü la Luguþoiü, la Temišióra, și de aci la Segedinü, de unde apoi duce callea ferrată la Pesta.

Callea de la Luguþoiü la Săbeþiü și la Ruþiava.

Callea de la Ruþiava pre lîngă Dunăriă la Biserica-albă și de aci la Panciova.

Afară de acestea mai sunt și altele prin șesurile cele intinse alle regiunei Tissei, inse neașternute cu petriþiü, și din acéstă causă fórte greü de âmblatü în timpulü ploiosü. Chiarü nici celle numerate aci nu sunt tóte făcute.

Dară in anniü din urmă s'a făcutü callea ferrată de la Segedinü la Temišiöra, și de acollo la Baþiaþiü lîngă Dunăriă.

TRASILVANIA.

Trasilvania se mărginesce la resăritü cu Moldavia de care se desparte prin Carpaþi, la médiă-ði cu România, de care se desparte assemine prin Carpaþi, la appusü cu Temišiana și cu Criþiana de cari se desparte prin mai multe braþie de munþi, la médiă-nópte cu Criþiana și cu Marmoroþulü, de cari se desparte assemine prin mai multe braþie alle munþilorü Carpaþi, pino la confiniulü triplu de suptü care surge Rapida in Moldavia, Sămeþiulü in Transilvania, și Tissa in Marmorosü.

Aria Trasilvaniei se întinde preste 1100 milliarie geografice pătrate, saü preste 4,446,000 fâlcü de pămëntü, mai totü muntosü cu fórte puþine șesuri.

Riurile celle mai însemnate alle Trasilvaniei sunt;

Mureșul care surge suptă póllele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, curge spre médiă-nópte și apoi se întreprédiă spre appusă cu applecarea spre médiă-đi, și taiă țerra în diagonale pino ce pătrunde pîntre munții ce o despartă de Temișiana apoi îndrep-tându-se spre appusă se vérsă în Tissa, în fația Sege-dinului.

Oltul său Aluta care surge asemenea de suptă pól-lele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, nu departe de la originea Mureșului, curge spre médiă-đi, apoi face ună cotă, se întórce spre médiă-nópte și du-pă ce formédiă altă cotă contrariu plécă spre appusă, se întórce spre médiă-đi și petrunde pîntre Carpații ce despartă Trasilvania de România, și la Turnu se vérsă în Dunăriă.

Sameșul are doue brație: Sameșul mic care surge din munții Crișianî și curge spre resărită, și Sameșul mare care surge din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia, și curge spre appusă, amîndoue se unescă la Deșiū, de acollo formédiă trei coturi mari, unul spre médiă-nópte, allū doilé spre médiă-đi, și allū treilé spre resărită, apoi după ce a scăpată de munții Trasilvaniei se îndreptédiă spre appusă cu applecarea cōtră médiă-nópte, și se vérsă în Tissa superióre.

Afară de aceste trei riuri mari, mai sunt altele mai mici:

Intre Mureșul și Oltul, curgă spre appusă Tîrnava mare și Tîrnava mică, amîndoue se unescă la Blașiū, și apoi se vérsă în stînga Mureșului.

Intre Mureșul și Sameșul mic, dintre munții ap-

pusanî curge spre resăritu Aurariulū și se vérsă în drépta Mureșului.

Din Carpații ce despartū Trasilvania de Moldavia surge Négra, care se vérsă în stânga Oltului.

Din Carpații ce despartū Trasilvania de România surgū Săbeșulū, Vinerea, Sargeșulū (Streiulū) cari se vérsă în stânga Mureșului.

Trasilvania n'are lacuri mari, ci numai nisce bălți, mai allesū în regiunea Mureșului de miđi-locū; dară are fórte multe ape minerali.

Trasilvania e incongiurată de munți de tóte părțile: cei mai mari sunt Carpații cari o despartū de România, și între acestia figuréđiă Bugegi, verticele Rege-lui, Surulū și Reteđiatulū. Dară și regiunile diverselorū riuri în intrulū țerrei se despartū prin culmi înalte, cari forméđiă totū atâte vâlli formóse.

Clima e fórte veriată, cu tóte acestea sănétósă.

Pămêntulū Trasilvaniei coprinde în sínulū seū fórte multe metale, și e cea mai avută țerră în minere de aurū din tótă Europa. Munții aurari între Trasilvania și Crișiana sunt plini de acestū metallū prețiosū; riurile copriindū assemine aurū de care se spal-lă o cantitate însemnată. Afară de aurū, mai este argintū, aramă, ferrū, plumbū, mercuriū și alte metalle. Minerali sunt cuarțiū, marmure, cristalū de munte, sare petrósă în fórte mare cantitate, pétră, puciósă, pecură și altele.

În Trasilvania se scóte pre anuū:

Punđi austriaci, cari facū florentini de aurū;

2000	de aurū	320,000
------	---------	---------

3000	de argintū,	32,000
------	-------------	--------

		352,000
--	--	---------

	Transportu	352,000
200,000 de aramă,		31,000
6,000,000 de ferru,		133,000
100,000,000 de sare,		666,000
	Summa	<u>1,182,000</u> galb.

Pământul Trasilvaniei e foarte fertile, munții sunt accoperiți cu totu genul de arbori, și afară de munți sunt păduri prin mișlocul țerei, numai regiunea de mișlocu a Mureșului, numită Câmpia, este lipsită de arbori; grădini sunt multe cu totu genul de pomi, meri, peri, pruni, nucii, persicii, gutoi, cireși, vișini; câmpurile producă cucurușiu, grâne, secare, mei, orșiu, avenă, saracină, linte, ină, cânepă, fasole, mazere, pepeni, cartofi, tăbac și totu genul de legumi și de erbi; viile producă multu și bunu vinu; dară pământul cere multă cultură, și nu se pôte compară cu allu României.

După datele statistice de înainte de 1848, a $\frac{1}{4}$ parte din pământul Trasilvaniei e arătură, a $\frac{1}{3}$ parte e vii (*vineae*); a $\frac{1}{9}$ parte e grădini și fênație, a $\frac{1}{9}$ parte e pășune, a $\frac{1}{4}$ parte e pădure, și ceva mai bine de $\frac{1}{5}$ parte e locu cuprinsu de lacuri, de riuri, de drumuri, de sate și de cetăți.

Productele annuali sunt :

8,000,000	pătrântarie de grână (triticum),
8,000,000	» » secară,
1,000,000	» » orșiu,
4,000,000	» » allac și avenă,
14,000,000	» » cucurușiu (porumb),
250,000	» » mellai și săracin,
<u>35,250,000</u>	» » cereali.

Afară de acestea, produce pe annū :

7,500,000 urne de vinū,

40,000 centenarie de tabacū,

8,000,000 centenarie de paie,

11,000,000 centenarie de fênū, și se taiă

1,000,000 stînșini cubici de lemne de focū.

Animali domestice și selbatice se nutrescū destulle, boi, bivoli, ouī, capre, porci, cai, catiri, asini. urși, lupi; veđiuri, riși, porci selbatici, cerbi, căpriori, iepuri și altele; fôrte multe păsseri domestice și selbatice; apoi albine, pesci și raci.

Inainte de annulū 1848 Trasilvania nutria :

350,000 cai, 250,000 boi, 550,000 vaci, 2,000,000 oi, 75,000 capre, 350,000 porci, 13,000 albinărie, și producea pino la 40,000 centenarie de lână.

Locuitorii Trasilvaniei numeră aprópe la 2,400,000 de sufflete, dintre acestia sunt Români la 1,500,000; Unguri și Secui la 600,000; Germani și Sasși la 200,000; Greci, Armeni, Țigani și Judani împreună la 100,000 de sufflete.

Românii, Grecii și Țiganii sunt creștini de ritulū re-săritanū, împărțiți în uniți și neuniți cu biserica catolică. Germanii, Ungurii și Secuii sunt parte catolici, parte reformați (calvini); Sasșii sunt protestanți (luterani); dară între Unguri sunt și ariani sau unitari, insec pu-șini la numărū; Armenii și-au ritulū lorū și sunt u-niți cu biserica catolică; Judanii urmédia legea lui Moise. Românii uniți au unū arhiepiscopū și unū e-piscopū, cei neuniți au unū arhiepiscopū. Catolicii au assemine unū episcopū, protestanții, reformații și unitari și-au superintendentii lorū.

Cea mai mare parte dintre locuitorii Trasilvaniei, și mai virtosă Români se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor, apoi cu scoterea metalelor și a sării. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și comerțul. Intre Sasși sunt mulți opifici și au fabrici de pânură ordinară; cu negoțiul se ocupă mai mult Grecii, Armenii și Români. Trasilvania vinde sare, lemne, funii, lână, și cumperă totu genul de articole pentru commoditățile vieții. Prețiu articulelor ce cumpără Trasilvanii e. de o mesură cu prețiu articulelor ce vindu.

Trasilvania formă în vechime *Dacia centrale*; în medievu aveă principii sei Români; de la venirea Ungurilor în părțile Dunării de mijlocu, ea veni suptu potestatea acestora, și se guvernă de duci sau prefecti impuși de cōtră acestia; la anul 1526 deveni liberă, și se guvernă de principii indigeni pino la anul 1692, cându veni suptu sceptrulu Austriei; la anul 1765 se înalțiă la demnitatea de mare principatū. Ea se guvernă astă-zi de unu guvernū regal allessu de cōtră țerră.

Trasilvania se împarte firesce în regiunea Mureșiu-lui, în regiunea Oltulu și în regiunea Sameșiu-lui. Regiunea Mureșiu-lui cea mai mare dintre tōte, se împarte în regiunea Mureșiu-lui de susu și în regiunea Mureșiu-lui de mijlocu. Inse în respectulu administrativu se împarte în comitate și în districte, în fundulu regal (suptimpărțitu în 9 scaune și 2 districte) și în fundulu Secuiloru (suptimpărțitu în 5 scaune).

Locurile principale alle Trasilvaniei sunt :

Alba-Julia (*Belgradă*, *Carlsburg*, *Feyérvár*), la gura Ampoiulu lōngă Mureșiu, cetate fortificată, numită *Apulum*

pre timpul imperiului roman, cu mulțime de monumente romane; în meșievă reședinția principilor Trasilvaniei, întărită din nou de imperatoriul Carol VI la anul 1725; scaunul arhiepiscopului român unită care petrece la Blașiū, a episcopului catolic, are un seminariū pentru clerul catolic și un gimnasiū, o observatoriă astronomică, și o monetăriă. Fortăreția dimpreună cu cetatea de lōngă dinsa numeră astăđi la 12,000 locuitori.

Clușiulū (Klausenburg, Kolosvár), lōngă Sameșiulū micū cu 25,000 locuitori, a fostū scaunul guvernului regal, are o universitate, un liceū catolic, un collegiū reformatū și unul unitariū, un museū și o observatoriă astronomică.

Săbiniulū (Hermannstadt), lōngă riulū Săbiniū ce se vėrsă în Oltū, cu 24,000 locuitori, reședinția prefecturii militare, a mitropolitului român neunit și a comitelui săssescū; are o academiă de legi, un gimnasiū catolic și altul protestante, un seminariū pentru clerul român neunit și o scōlă prepăratōriă, mai multe scōle mercantile, un museū, o bibliotecă și o galeriă de picture proprietate a baronilor de Bruckenthal. Cetatea acēsta e cunnoscută din înalta vechime, și are multe reminiscenție de istoriă.

Brașiovulū (Kronstadt), în ținutul nunitū țerra Bırsei, nu departe de Oltū, cu 30,000 locuitori, are un gimnasiū protestante, unul catolic și unul românescū, este cetatea cea mai industriōsă, și face collū mai întinsū commerciū; negoțiulū ei cu România e fōrte viū.

Tîrgulū-Mureșiulū (Maros-Vásárhely), lōngă Mureșiulū de susū, cu 15,000 locuitori, scaunul tribunariulū de appellū (numitū tablă regale), are un collegiū

reformată, ună gimnasiu catolică și o formosă bibliotecă fundată de comiții Telleky.

Bisterția, lângă riul de assémine nume ce se vârsă în Sameșul mare, cu 16,000 locuitori, capitala districtului, are ună gimnasiu catolică și unul protestant, ea făcea mai înainte ună commerciū însemnată cu Moldavia, acum înse este în decădere.

Deșinul, la confluența Sameșului mare și mică cu 10,000 locuitori, are ună collegiū reformată.

Afară de acestea mai sunt în Trasilvania:

Gerla (*Napoca* la Români, *Szamosujvár* la Unguri) lângă Sameșul mică, reședința unui episcopă română unită, cu ună castellă în care e prinsorea primariă a Trasilvaniei, oppidă mai totă locuită de Armeni.

Turda (*Salinae* la Români), lângă riulă Aurariū, cu ună collegiū reformată.

Aiudulă (*Brucla* la Români, *Nagy-Enyed* la Unguri) lângă Mureșul de mijloc, cu ună collegiū reformată.

Blașiulă, la confluența ambeloră Tîrnave, scaunulă arhiepiscopului română, cu ună gimnasiu și ună seminariū pentru clerulă românescă unită.

Cetatea de baltă (*Kükülö*, *Kokelburg*), castellă lângă Tîrnava mică, în meșievă proprietate a domniloră Moldaviei.

Medieșă, *Ellisa*, *Sedișiora* și *Pretoriulă Secuiloră* (*Udvarhely*), lângă Tîrnava mare.

Tirgulă Secuiloră (*Kézdi Vásárhely*), lângă Négra, spre resărită de la Brașiovă.

Făgărașulă, între Brașiovă și Săbiniū, lângă Oltă, cu ună podă minunată pre acestă riū.

Săbeșulă (*Mühlenbach*), lângă riulă Săbeșă ce se vârsă

în Mureșiū,—apoi *Orestia*, *Deva* și *Dobra*, lîngă Mureșiū.

Uniedóra, lîngă *Cerna*, patria lui *Joanne Corvinū*, și *Sargețiulū* saū *Hațiegulū* lîngă *Streiū*. Nu departe de la acesta sunt ruinele *Sarmizegetusei*, capitalei *Daciei*, numită de *Romani Ulpia Traiana*.

Minere de aurū sunt: la *Abrudū*, *Roșia*, *Aufena*, *Auraria* (*Zalatna*), *Ondollū*, *Boiția*, *Săcărîmū*, *Crișiū*; de aramă sunt la *Dominicū*, și în regiunea *Lepușiulū*; de ferrū la *Uniedoră*.

Sarine sunt la *Visa*, preste déllū de la *Săbiniū*, la *Ulioră* lîngă *Mureșiū*, și lîngă *Deșiū*.

Ape minerali sânt la *Arapatacū* nu departe de la *Brașiovū*, și la *Borsecū*, în vallea *Bistrițioarei* care s'a ocupatū de cōtră *Trasilvanī* de la *Moldavī*.

Căllile principalī alle *Trasilvaniei* sunt:

Callea australe, de la passulū *Oitusulū* spre appusū, trece prin *Tîrgulū Secuilorū*, la *Brașiovū*, unde se unesce cu callea de la passulū *Temșiulū*, merge prin *Făgărașiū* la *Săbinū*, unde se unesce cu callea de la *Turnulū-roșiū*, merge prin *Mercuria*, la *Săbeșiū*, la *Deva*, la *Dobra*, și trece în *Temșiiana*.

Callea mediană, de la *Săbeșiū* la *Alba-Julia*, și de acollo dreptū spre médiă-nópte prin *Aiudū*, *Turda*, *Clușiū*, *Gerla*, *Deșiū*, la *Baia-mare*.

Callea boreale, de la *Deșiū* la *Bisterția*, și de acollo prin passulū *Burgulū* la *Dorna* în *Bucovina*.

Callea de la *Clușiū* la la *Huiodinū* în vallea *Crișului* rapidū, spre *Urbea-mare*.

Calea Mureșului, de la Turda spre Tîrgul Mureșului, și de acolo prin Regină la Bisterția.

Calea de la Tîrgul Mureșului la Sedișóra.

Calea de la Săbiniu la Medieși, și de acolo pre lîngă Tirnava mare la Sedișóra, la Pretoriul Secuilor, la Cică sau Mercuria Secuilor.

Calea de la Sânt' Nicora (*Szent Miklos*) prin Mercuria Secuilor la Tîrgul Secuilor (*Kézdi-Vásárhely*).

Calea de la Oreștia la Sargețiu (Hațiegü), și de acolo prin passul porții de ferrü la Temișiana.

Calea de la Sargețiu la passul Vulcanului în România.

Căli ferrate sunt:

De la Pesta la Salnicu lîngă Tissa, la Ladani in Crișiana, la Hustü, la Sigetü in Marmorosu.

De la Ladani la Urbea-mare, la Clușiu in Trasilvania.

De la Salnicu la Aradü, cu unü ramü la Temișóra și cu altulü pre lîngă Mureșiu la Alba-Julia, de acolo la Blașiu, Medieși, Pretoriul Secuilor.

Pe la Pesta la Segedinü lîngă Tissa, la Temișóra, la Biserica-albă, la Bașiașiu lîngă Dunăriă.

PRINCIPATELE ROMANE UNITE

S A U

ROMANIA LIBERĂ

Principatele române unite se despartă de Trasilvania prin catena munților Carpați, și de Moesia prin fluviul Dunăria. Marginea actuală despre mēdiă-nópte și resăritu e o trăsșură arbitrariă.

Dunăria surge din Germania, și curge spre resăritu, se numesce Dunăria superióre pīno ce trece în vallea Carpaților, de aci se chiamă Dunăria de miđilocu pīno ce se apropiă de România, érá după ce trece în vallea dintre Carpați și Emu se numesce Dunăria inferióre pīno ce se vérsă în marea négră. Acéstă parte din urmă (Dunăria inferióre) se numiá în vechime și Istru. Ea se plécă mai ántáiú spre mēdiă-đi, apoi se întórce éráși spre resăritu, și spallă tótă marginea meridionale a României, apoi se întórce spre mēdiă-nópte, și după ce primeșce în stānga sa rīurile Moldaviei, Seretulu și Prutulú, se îndreptéđiá spre resăritu formāndú marginea Bassarabiei, și se descarcă în marea négră (Pontulú eussinú).

Tóte celledalte rīuri alle României unite se vérsă în Dunăriă.

Dintre acestea cellú mai mare este:

Oltulú saú Aluta, care se nasce în Trasilvania, pe-trunde printre Carpați în vallea Dunării, desparte Ro-

mânia proprieă în două părți, și primesce în dreapta sa Lotrul și Oltețitul, și apoi se vârsă în Dunărie.

Jăul, care surge assémine din munții Trasilvaniei, curge printre Dunărie și Olt, primesce în dreapta sa Motrul, în stânga Salcea și Amarata, și se vârsă în Dunărie.

Argeșul, care surge din Carpați de a stânga Oltului, curge spre mîdiă-și cu appecare spre resăritu, se unesce cu Dâmbovița, care vine assémine din Carpați, și apoi se vârsă în Dunărie.

Galbinul sau Jallomița, care surge assémine din Carpați, de a stânga Dâmboviței, curge spre mîdiă-și, apoi se întorce spre resăritu, și se vârsă în Dunărie.

Seretul, care surge din pîllele Carpaților despre resăritu, curge spre mîdiă-și prin mișlocul Moldaviei primesce de a dreapta sa riul Suciava, Mondava, Rapida (sau Bistrița), și Tortoșul, de a stânga sa Bărladul, și éraš de a dreapta sa Pudna unită cu Milcovul, apoi Rîmnicul și Bușeul din România australe, și se vârsă în Dunărie, între Brăila și Galați.

Prutul, care surge assémine din pîllele Carpaților despre resăritu, curge spre resăritu pînă la cotitura Rădăușilor, apoi se întorce spre mîdiă-și, și formédiă linia despărțitoră între Moldavia și Basarabia, primesce de a dreapta sa riul Gîgia, și se vârsă în Dunărie din giosu de Galați.

România are foarte multe lacuri spre Dunărie, și patru în regiunea Bușeului, dintre cari merită însemnare Balta-albă, foarte renumită de câțiva ani încóce pentru efectele ei. cele salutare. În Moldavia este lacul Brateșului la gura Prutului și lacul Dorochoiului prin care

trece Gigia. Dară cele mai mari sunt în Bassarabia la Dunăria de giosă, precum: lacul Cagului, lacul Jalpugului, lacul Caltabugului, și lacul Chitaiului; apoi la marea neagră, lacul Sassicului și lacul Alibegului, împărțit în trei, cari se despartă de marea neagră numai prin o limbă îngustă de pământ.

Territoriul principatelor române unite (care formă în vechime Dacia inferioară) se întinde peste 2260 miliarde geografice patrate, dintre cari România australe (pînă la Milcov) coprinde 1300, și cea orientală (Moldavia, împreună cu partea restituită a Bassarabiei) 960 miliarde geografice pătrate.

Pământul principatelor române unite coprinde în sinele se metalice: aur, argint, aramă, fier, plumb, mercur și altele; înse minerale nu sunt în lucrare, mai înainte se cullegea aur din arena rîurilor și se scotea aramă din munii, acumă au încetat și acestea. Minerali sunt: cuarț, granit, marmure, piatră calcară, sare petrosă în foarte mare cantitate, care face țerei un venit însemnat, cărbunii de piatră nu se caută; ambra se află îndestulată; fântâni de pecură copioase, cari singure se cultivă, afară de sarine.

România în cea mai mare parte e un șes întins, e partea de cîmpă medie-nocă e muntoasă; pământul e foarte fertil, munții sunt acoperiți cu tot genul de arbori, și afară de munți sunt păduri foarte multe, înse de câțiva ani începe să înceapă să se rărească; apoi sunt grădini cu tot genul de pomi, meri, peri, pruni, nucă, persici, gutui, diardări, caisă, cereși, vișini, duși. Câmpurile produc porumb (cucuruz), grâne, secară, mei, orz, saracină, linte, ină, cânepă, fasole, mazare, pe-

peni, cartofi, tabacū, (tutunū), și totū genulū de legumī și de erbe. Vile producū vinū multū și fôrte bunū.

Animalī domestice și selbatice se nutrescū fôrte multe în România: boi, bivoli, oi, capre, porcī; cai, catiri, asini; urși, lupi, vulpi, riși, veđiuri, porcī selbaticī, cerbi, capriori, iepuri, și altele. Dintre passeri mai însemnate sunt: vulturi, falconi, corbi, ciore, păuni, găini, gâsce, cocori, rație, curcani, porumbi, grauri, sturđi și altele. Insecte diverse, dintre cari celle mai folositore sunt albinele cari producū miere în cantitate însemnată, și vermi de metasse cari producū fôrte multă metasse. In ape se află pesci, morunū, cegă, somnū, crapū, sciucă, linū și alte specie.

Locuitorii principatelorū unite sunt Români cari facū majoritatea absolută, apoi sunt: Italiani, Francesi, Greci, Arnăuți, Bulgari, Germani, Unguri, Țigani și Judani, înse toți acestia nu facū nici a patra parte din locuitorii țerei.

Locuitorii României unite sunt mai toți creștini, de ritulū oriental, și staū suptū unū primate, unū metropolitū și șesse episcopi. Dintre străini mare parte sunt catolici, și staū suptū doi episcopi, apoi sunt protestanți și reformați (calvini). Judanii sunt de legea lui Moise. Machomedanilorū nu le este iertatū se aibă biserici (*giamii*) în țerră.

Numărulū tutorū locuitorilorū se suie la 4,730,000 suflete, și a nume 3,000,000, sufflete de a drépta Milcovului (în România proprie și dissă), și la 1,730,000, suf-

flete de a stânga Milcovului (în Moldavia cu partea Bassarabiei).

Cea mai mare parte dintre locuitorii pământeani se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și cu negoțiul. România vinde vite, pei, lână, buccate, lemne, sare; și cumperă pânură, totu geniul de pânđiatură, instrumente de lucratu, vase de vitru, de porțellanu, de metalle; sacharū, cafea, tutunū turcescū, diverse juvaiere și alte articule de lussū. Dară prețiulū articulelorū ce vëndū Romāniū întrece cu multū prețiulū articulelorū ce cumperă acestia de la străini.

Veniturile țerei se suie la 5,000,000 galbinī saū 60,000,000 franci, saū 162,000,000 lei pre annū.

Principatele române unite formediă unū statū suptū protecțiunea porții ottomane și suptū garanția puterilorū europene.

Forma guvernului e monarchică constituționale ereditariă. Principele saū Domnulū Principatelorū române unite guvernă cu concursulū ministrilorū cari sunt respundători cōtră țerră. Puterea legislativă se essercită prin adunarea generale care se compune din doue camere, una a deputațilorū și alta a senatorilorū allesși. Domnulū sancționediă și promulgă legile.

Principatele române se compunū din România de a drépta Milcovului (România australe, saū proprie đissă), și din România de a stânga Milcovului (România orientale, Moldavia, dimpreună cu partea Bassarabiei cea restituită).

In respectulū administrativū România întregă se îm-

parte în 33 districte, 5 de a dreapta Oltului, 12 între Oltu și Milcovu, 13 între Milcovu și Prutu, și 3 între Prutu și Marea neagra, precum urmédia: 1) Districtul Medinșiloru, 2) allu Jaiului de susu, 3) allu Jaiului de giosu, 4) allu Valcii, 5) allu Romanșiloru, (desparte Oltulu), 6) allu Argeșului, 7) allu Oltului, 8) allu Teleormanului, 9) allu Muscellului, 10) allu Ilfovului, 11) allu Giurgiului (numitu și allu Vlascei), 12) allu Dambovitiei, 13) allu Praovei, 14) allu Galbinului (sau Jallomișiei), 15) allu Romnicului saratu, 16) allu Budeului, 17) allu Brailei, (desparte Milcovulu), 18) allu Padnei, 19) allu Baccoului, 20) allu Romanului, 21) allu Petrei (numitu și allu Nemțului), 22) allu Suciavei, 23) allu Dorochoiului, 24) allu Botoșaniloru, 25) allu Jassiloru, 26) allu Vasluiului, 27) allu Falciiloru, 28) allu Barladului (numitu și allu Tutovei), 29) allu Tecuciloru. 30) allu Gallatiloru (numitu și allu Covurluiului), (desparte Prutul), 31) allu Cagului, 32) allu Smeillului, 33) allu Bolgradului (coloniele).

Fiă-care districtu se imparte în mai multe cercuri sau plasse. In fruntea fiă-căru districtu este câte unu prefectu, și in fruntea fiă-căru cercu câte unu supprefectu. In fiă-care districtu este unu tribunariu sau judeciu, compusu din unu președinte și doi assessoru, cu unu procuratoriu allu statului.

Afară de aceste tribunarie de antăia instanția, sunt patru curți de appellu, la Bucuresci, Jassu, Craiova, Foxiani, și o curte de cassațiune la Bucuresci.

Locurile celle mai insemnate alle Romăniei sunt;

Bucuresci, lôngă riulu Dambovia care se versă in Argeșiu, și apoi amestecată cu acesta, in Dunăria. Nu-

meră peste 150,000 locuitori. Este întâia capitale a Principatelor române unite, scaunul guvernului, primația țării, reședința consulilor puterilor străine, și a episcopului catolic cu titlul de Nicopoli, centrul districtului Ilfov. Intre edificieile acestei Capitale merită însemnare: palatul statului, palatul fostului domn Georgiu Bibescu, edificat de principele Constantin Brancoveanu pe la anul 1700, palatul fostului domn Gregoriu Ghica, și al fostului domn Barbu Stirbei, teatrul național, universitatea, metropolia, biserica principelui Radu, Sărindariul, Curtea-véchiă (biserică în care se ungă domni), biserica sântului Georgiu, biserica sântului Spiridon, biserica metropolitului Antim. Intre așezămintele publice sunt de însemnat: universitatea cu un muzeu de anticități, un muzeu de istoria naturală, o școlă de pictură și o bibliotecă; două licee, trei gimnasie, seminariul metropoliei, școlă normale două, școle secundare de fete (cu un internat), 12 școle primare de băiați, și altele 12 de fete, mai multe pensionate private. Afară de acestea, spitariul de la Colția, spitariul Brâncovenesc, institutul filatropic, tipografia statului, casarma de pre deallul Spirei, casarma numită Malmaison, monasteriul Cotroceni și monasteriul Văcăresci afară din cetate. — Lôngă București, la Collentina, e un institut de agricultură.

Jassi (*Jessi*, *Essi*) lôngă riușiorul Bacchului care se vérsă în Gigia, érá acésta în Prut, cu 80,000 locuitori, a doua capitale a principatelor române unite*), și

*) La anul 1565 Alessandru Lepusnianu strămută reședința domnescă de la Suciava la Jassi, și de atunci încóce domni țării ședură pururé la Jassi.

centrul districtului de asséminé numire, reședinția unui metropolită română și a unui episcopă catolică care pörtă titlulă de Benderiă. Intre edificiele celle mari și între stabilimentele publice merită însemnare: palatiulă statului cu curtea de appellă, catedrală metropoliei, monasteriulă sântiloră Trei-ierarchi cu remășițiile cuviösei Parasceve, edificată de principele Basiliă Lupu, la anulă 1644; biserica sântului Nicóla cellă mare, numită și biserica domnescă, edificată de Stefană cellă mare la anulă 1474, în care se ungea domniă, și mai multe alte biserici. În Jassă este o universitate, trei gimnasie, o scólă preparatoriă de inveșiătoră, o scólă secundariă de fete (cu ună internată), o scólă militariă, 6 scóle primarie de băiați, și alte 6 de fete, o scólă de arți, ună institută de maternitate cu o scólă de obstetrică, fundată de domnulă Gregoriă Ghica, o scólă arménă, ună cabinettă de istoriă naturale, 3 spițarie, o grădină publică, o móră de vapore în suburbiulă Pecurari. — Impregiurulă Jassiloră sunt mai multe monasterie: *Socolla* cu seminariulă Beniamină, *Cetașina* și *Gallata*, monasteriulă principelui *Aroné*, edificată la anulă 1593.—De la *Socolla* preste valle e gradina fostului domnă M. Sturđia, fórte mare și frumósă.

Craiova, lóngă Jăiă, cu 40,000 locuitoră, capitalea României mică, cetate fórte vechiă, care a trecută prin multe catastrofe. Craiova în međievă era reședinția Baniloră, acumă e centrulă districtului Jăiului de giosă, cu o curte de appellă, are ună gimnasiă, o scólă secundariă de fete, 3 scóle primarie de băiați, și 3 scóle primarie de fete, și mai multe pensionate private.

Turnulă Severină, lóngă Dunăriă, calle de o postă din giosă din gura Tiernei, cellă d'ântăiă locă unde aă

descăllecătū Romaniī, cândū aū venitū în Dacia suptū Traianū imperatoriulū. Din giosū de Severinū se vĕdū încā ruinele minunatului podū ce construisse Traianū peste acestū fluviū între anniī 104 și 106 după Chr. Următoriulū seū Adrianū 'lū stricâ din gelosiă. Severū edificâ castellulū ce pörtă numele lui pînō astăzi. Barbariī 'lū derimară. După acestea, Justinianū edificâ castellulū Teodora, cu numele împerătorescī sociei selle, alle căruī ruine se vĕdū încā, din susū de capulū podului lui Traianū. În meĕievū Româniī întăriră loculū cu murī, și susținură acolo multe lupte cu barbariī, mai vĕtosū cu Unguriī, în fine se derimă cetătea, baniī Severinului trecură la Craiova, episcopulū 'și mută reședinția la Rômnicū lîngă Oltū, locuitoriī întemeiară altū oppidū în vecinetate, spre resăritū de la Severinū, 'lū încinseră cu vallū și i dederă numele de Cerneți. Severinulū după unū intervallū îndelungatū se restabilī de principele Alessandru Ghica pe la anulū 1837, și acumū infloresce din și în și. Ellū e centrulū districtului Medințilorū, cu unū portū, și cu o trecătoriă peste Dunăriă la Cladova, are o carantenă, fôrte bine construită, o scólă publică de băiați, și una de fete.

Calafatulū, lîngă Dunăriă, din giosū de Severinū, cu trecătoriē peste Dunăriă la Vidinū, locū famosū în istoria României pentru multele bătalie ce s'aū făcutū acolo. Are o scólă primariă de băiați și una de fete. — Calle de o postă din giosū de Calafatū, este cotulū Dunării unde se vĕrsă riulū Arțariū în drĕpta ei, și de unde apoi înainte începe Dunăria a curge spre resăritū. Aci se vĕdū încā ruinele vechiei cetăți romane *Ratiaria*, capitala Daciei ripeane.

Gura-Jâului (Pichettă), locu însemnată numai pentru trecătoria la Oréva sau Régova, unde se vedu ruinele vechiei cetăți romane *Regianu*.

Cellei, nu departe de gura Oltului, lângă Dunăria, cu trecătoria la Istru. Aci se vedu din partea României ruinele cetății *Sucibida*, la capul podului celui construit de Constantină imperatoriulă; de partea dréptă a Dunării se vedu încă și mai multe ruine. — De la Cellei merge callea cea asternută cu pétră, spre médiă nópte în susu la Caracalla, și de aci în susu pre lângă Oltu pino ce trece prin Rômnicu.

Turnulă Măgurelle, de a stânga Oltului, aprópe de gura lui, centrulă districtulă Telleormană, famosu în istoria României pentru bătăliele celle multe cu Turci, — cu o trecătoria preste Dunăria la Nicopoli. Are o scólă primariă de băeți și alta de fete.

Giurgiulă, lângă Dunăria, cu 12,000 locuitori, centrulă districtulă, care de cõtră Bulgari, se numesce Vlasca (adecă Românescu), cu unu gimnasiu, cu dóue scóle primarie de băiați și alte dóue de fete, cu o carantenă și cu o trecătoria peste Dunăria la Rusciucă (vechiulă *Trimamiu*), fórté renumită în istoria principatelor pentru bătăliele ce s'au făcutu acolo de la venirea Turcilor în Europa.

Oltenița, (în vechime *Dafne*) la gura Argeșului cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria preste Dunăria la Turtucaia (vechia *Trimarisca*) renumită în istoria principatelor.

Căllarașu, lângă Dunăria, centrulă districtulă Galbinului (Jallomiției), cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria la Silistra, (vechiulă *Durostoru*), cunoscută în istoria Românilor.

Cetatea de la Floci, la gura Galbinului (Jallomiției), cu o trecătoriă preste Dunăriă la Chârșiova (vechiulă *Carsiu*), famósă în istoria țerrei.

Brăilla, lóngă Dunăriă, din susū de gura Seretului, cu o trecătoriă la Macinū (vechia *Trosme*), numeră la 40,000 locuitorī, centrulū districtului Brăilla, cu unū gimnasiū, scólă commerciale, 2 scóle primarie de băiați și alte 2 de fete, și cu mai multe pensionate private, cellū d'ântaiū oppidū commercial allū României, reedificatū din noū în formă fórte regulata; fortetejiă însemnată în tótă istoria României, ai cărei murī s'aū derimatū în urma tractatului de la Adrianopoli la anulū 1829.

Gallați, lóngă Dunăriă, din giosū de gura Seretului cu 50,000 locuitorī, centrulū districtului Covurluiū, cu unū gimnasiū, o scólă commerciale, 3 scóle primarie de băiați, și alte 3 de fete, mai multe pensionate, o tipografiă, o casarmă militariă, unū spitariū, o carantenă, și unū portū fórte căutatū. Acesta e cellū d'ântaiū oppidū commercial în tótă Moldavia. Tóte produsele naturalī alle Moldaviei se espórtă pe la Gallați, și cea mai mare parte din articulele străine se impórtă pre la Gallați. Pino la 800 vase intră și essū pe totū anulū din portulū Gallaților. Prin Dunăriă Gallații comunică de o parte cu Austria și cu Germania, de altă parte cu marea négră, cu Bosporulū și cu marea Mediterană. — De la Gallați spre resăritū cótră gura Prutului e laculū Brateșiuului, cellū mai mare dintre tóte lacurile Moldaviei, copiosū în pesci cu cari se face unū commerciū destullū de considerabile. — Spre appusū de la Gallați, lóngă Seretū, nu departe de gura lui se vedū

ruinele Turnului lui Traiană, unde s'aă afflată fôrte multe antice în anniă trecuți. Loculă acesta se numesce acumă Gergina.

Prin districtulă acesta trece vallulă lui Traiană care se întinde prin Bassarabia spre Tighina, și prin România spre Craiova.

Reniz, din giosă de gura Prutului, lôngă Dunăriă, care mai înainte se numea Trimarova, oppidă cu o scólă primariă de băiați, și alta de fete.

Smerillulă sau *Smeillulă*, lôngă braçulă merinoptial allă Dunării, cetate famósă în istoria Moldaviei, unde s'aă făcută multe bătălie cu Turci; la anulă 1806 s'a luată de generariulă russescă Mendor, și după încheierea păcii de la Bucuresci a remasă în mânilă Russiloră, érá la anulă 1856 s'a restituită Moldaviei, înse Russii înainte de a o lăssă, aă derimată muriă fortăreției. Acumă numeră la 12,000 locuitori, este centrulă districtulă de assémine numire, și reședinția unui episcopă care se numesce allă Dunării de giosă, are ună seminariă, o scólă de băiați, și alta de fete. — De la Smerillă preste Dunăriă lôngă braçulă meridional este *Tulcia*, și mai în susă de acésta este Isaccia, unde a făcută Dariă podă preste Dunăriă (Istru) pre la anulă 513 înainte de Christă, cândă a purcessă cu óstea asupra Scuțiloră.

Chillia sau *Achillia*, lôngă braçulă merinoptial allă Dunării, forterețiă renumită și fôrte vechiă. Pre la anulă 1400 se întări din noă cu muri de Juga domnulă Moldaviei, înse dupe ce Mircea domnulă României prinse pre Juga, Chillia cădă în mânelă acestuia, dară după mórtea lui Mircea ea veni éráși în possessiunea dom-

nilorū Moldaviei. Vladū allū V domnulū României o luă a doua oră de la dênșii. Inșe Stefanū cellū mare se supperâ într'atâta pentru perderea acestei cetății, în câtū se unī cu Machomede II în contra lui Vladū la anulū 1462, și o bătură împreună, Machomede de pre Dunăriă și Stefanū de pre uscatū; Stefanū o luă în fine; apoi o întări cu murī noi, și puse într'ênsa pîrcălabū pre Isaia. La anulū 1484, Baiazetū impressurâ Chillia, pîrcălabii Juancu și Massimū o apperară cu valențią și causeră Turcilorū mare versare de sânge, dară în fine Turcii o luară în 14 Juliū. La anulū 1538 Petru Rareșii arse Chillia, și uccise pre toți Turcii dintr'ênsa. Din acéstă causă Solimanū se înfuriă așia de tare asupra lui Petru, încâtū plecâ în contra lui cu 120,000 Turci, și după ce'lū allungâ din scaunū, restaurâ Chillia, și'i adause regiunea de prin pregiurū, pre care mai în urmă o unī cu regiunea cetății Albe, și coprinse totū ținutulū de lîngă Dunăriă, de la Prutū pîno la Dunastru, care se numi Bugiacū. În bătăliele cu Rusșii Chillia avū aceeași sôrte ca și Smerillulū și cetatea Albă, pîno cândū la anulū 1812 veniră tôte în possessiunea Rusșilorū. Murii ei și ai Smerillului se raseră, inșă după aceea se fortificară din nou. Astă-đi Chillia e unū oppidū commercial cu 12,000 locuitori, și are o scólă primariă de băiați și alta de fete:

Tîrgu-Jâiului, lîngă Jâiulū de susū, centrulū distric-tului de assémine numire, cu o scélă primariă de băiați și alta de fete, oppidū fôrte vechiū și renumitū în istoria României.

Rômniculū-Vâlci, lîngă Oltū, centrulū districtului Vâlci, reședinția unui episcopū care se numesce allū

noului Severin, cu un seminariu, o scółă primariă de băiați și alta de fete. Prin Rômnicu trece callea romană cea așternută cu pétră. — Nu departe de Rômnicu sunt *Sarinele mari*.

Caracalla, din giosu de Rômnicu, centrul districtului Romanati, cu doue scóle primarie de băiați și alte doue de fete. In vecinetatea ei e Antina cu fórte multe ruine romane.

Campu-lungu, între munți, centrul districtului Muscellu, cu o scółă primariă de băiați și alta de fete. Câmpu-lungu e cellu d'anteiu locu unde a descăllecatu Radu-Negru, cându a trecutú de la Făgărașiu pe la anulú 1290. In vecinetatea oppidului se vedú ruine de edificie romane, unde se pare că fusse municipiulu *Romula*.

Argeșiu saú *Curtea de Argeșiu*, lóngă riulu Argeșiu de la care și-a luatú numele, reședinția unui episcopu cu un seminariu, o scóla primariă de băiați și alta de fete. Acesta e allu doilé locu unde a descăllecatu Radu Negru și a edificatú o curte domnescă și o biserică. Astă-đi locul e însemnatú pentru biserica de marmură, edificatá de Negru Bassarabă, domnulú României, pre la anulă 1518, în stilu bizantinú.

Fiteșci, din giosu de curtea de Argeșiu, lóngă același riú, centrul districtului Argeșiu, cu doue scóle primarie de băiați și alte doue de fete.

Sellatina, lóngă Oltu pre rípa stângă, centrul districtului Oltulu, cu doue scóle primarie de băiați și alte doue de fete. Podulu de lemnú peste Oltu după ce s'a stricatú în mai multe rønduri, se reface acumú.

Tirgvestii, spre munți, lóngă riulu Jallomiția, vechia

capitale a României, în care și asșediă scaunul Mircea cel mare pre la anul 1383; de atunci în câte domnii României petrecea véra la Tirgovestei, și iérna la Bucuresci, pino la anul 1700, cându se mută scaunul pentru totu-dé-una la Bucuresci. Famósă în istoriá, cetatea acésta presentédiá astáđi numai ruinele gloriei selle. Ea e centrul districtului Dâmboviția, are dóue scóle primarie de báiați și alte dóue de fete.

Plouesci, nu departe de riul Praova, ce se vérsă în Galbinu (Jallomiția), centrul districtului Praova, cu un gimnasiu, dóue scóle primarie de báiați și alte dóue de fete. Oppidulu acesta face unu commerciu însemnatu, și numeră la 30,000 locuitori.

Budeulu, lóngă riul Budeu, centrul districtului, reședinția unu episcopu, cu unu seminariu, dóue scóle primarie de báiați și alte dóue de fete.

Romniculu Sáratu, lóngă riul Romnicu, centrul districtului de assemine numire, cu doue scóle primarie de báiați și una de fete.

Foxianu, lóngă riul Milcovu care desparte România proprie și de Moldavia, centrul districtului Pudnei, numeră la 15,000 locuitori, cu o curte de appellu, are unu gimnasiu, 2 scóle primarie de báiați și alte 2 de fete. Loculu e renumitu în istoriá pentru multele lupte în timpurile trecute și moderne.

Baccóulu, lóngă Rapida sau Bistriția, nu departe de confluenția ei cu Seretulu, numeră 12,000 locuitori, centrul districtului, are unu gimnasiu, dóue scóle primarie de báiați și alte dóue de fete, și mai multe pensionate private.

Sarinele (Ocna) lóngă riul Tortosiu, cu minere de sare însemnate, din care se scotu pre totu anul cate

30,000,000 de occa, și se trămită în tótă țerra, inse mare parte se espórtă afară din țerră. Oppidulū are o scólă primariă de băiați și altă de fete, o casarmă și o prinsóre publică.

Romanulū, lôngă rîpa stângă a Mondavei, aprópe de loculū unde acésta se unesce cu Seretulū, cu 10,000 locuitorī; centrulū districtulū, reședinția unū episcopū, fundată de Alessandru cellū bunū pre la anulū 1402, cu unū seminariū, 2 scóle primarie de băiați și alte 2 de fete, o scólă arménă, mai multe pensionate private, și cu unū spitariū. De la Romanū preste Seretū se vėdū ruinele unei cetăți vechie, numite Sântū-Demetriū, întărită de Stefanū cellū mare. Din susū de Romanū, distanțiă de o postă, la satulū Mirtesci, este podū ămblătoriū preste Seretū. Puținū de asupra acestuia se află Satulū Schiaia, famosū pentru bătălia de la anulū 1486 intre Stefanū cellū mare și Croiotū rebellulū, care venisse din Trasilvania cu adjutoriū ungurescū, spre a destronă pre Stefanū, inse plăti cu vieția temeritatea sa. — Pre rîlū Mondava in susū este satulū Vallea-albă unde se facū bătălia cea însemnată între Stefanū cellū mare și Machomede II, la anulū 1476, după care apoi loculū se numi *Resboianī*.

Petra, între munți, lôngă rîlū Rapida (Bistriția), cu 10,000 locuitorī, centrulū districtulū Némțiū, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private, are o biserică vechiă, edificată de Stefanū cellū mare. Acī este cellū d'ântăiū și cellū mai mare depositoriū de lemne cari se adducū pre rîlū Rapida din Carpați, și apoi se transpórtă în tóte părțile.

Fălticianī, cu 8000 locuitorī, centrulū districtulū

Suciavei, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private. Acì se face pre totù annulù la 20 Juliù unù mercatù care ține 15 șille, și e cellù mai căutatù din tótă Moldaviă, la care vinù negoțiatori din tóte țerrile circunvecine. — De la Fáltlcianî spre resăritù lôngă riulù Mondava e *Baia*, oppidù fórte vechiù și renumitù în istoriă, înse acnmù e numai ruine, pre cari s'a întemeiatù unù satù. Acì se cullegea aurù din arena Mondavei, și se bătea monetă, Acì bātu Stefanù cellù mare pre Unguri la annulù 1467, plăgi pre regele Mathia Corvinù, și lù constrînse a și scăpà viéția cu fugă.

Dorochoiulù, cu 6000 locuitori lôngă laculù ce pórtă numele oppidulù, centrulù districtulù de assémine numire, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete.

Botoșianî, cu 20,000 locuitori, centrulù districtulù de assémine numire, cu unù gimnasiù, trei scóle primarie de băiați și dóue de fete, mai multe pensionate, și cu unù spitariù.

Tîrgulù Vasulù, lôngă riulù Bârladù, cu 5000 locuitori, centrulù districtulù de assémine numire, are o scólă primariă de băiați și alta de fete, o biserică închinată Sântulù Joanne Baptizătoriulù, edificată la annulù 1475 de Stefanù cellù mare. Se vèdù și ruinele palațiuului acestui domnù. — Din susù de oppidù e vallea Racovei, unde Stefanù cellù mare cu 40,000 Moldavi, 2000 Poloni și 5000 Secui bātu pre Solimanù-passia care avea 120,000 Turci, în 17 Januariù 1475, așia de tare, în câtù 'i uccise 4 passî, și-î luâ peste 100 stéguri; puçini Turci scăpară cu fuga preste Dunăriă.

Hușșî, spre Prutù, cu 8000 locuitori, centrulù di-

strictului Fălciilor; reședinția unui episcop, cu un seminariu, 2 școli primare de băiați și alte 2 de fete.— *Fălci*, lângă Prut, cu o trecătorie în Bassarabia, cu o școală primară de băiați.— *Movilla Răbâii*, lângă Prut, famoasă pentru bătălia de la anul 1711, între Petru I imperatorul Rusiei și vizirul Machomede, cea d'ântăiu bătălia între Ruși și Turci în părțile acestea, și cea mai desastroasă pentru cei d'ântăiu.

Bârladul (*Paloda*), lângă râul Bârlad, cu 15,000 locuitori, centrul districtului Tutovei, are un gimnasiu, trei școli primare de băiați și 2 de fete, mai multe pensionate private, un spital, fabrică de săpun. Opidul acesta, împreună cu ținutul său avea în meșiev o administrațiune municipale, și se numea republica Bârladului.

Tecuci, lângă râul Bârladului (care mai în gios se vârsa în Seret) cu 10,000 locuitori, centrul districtului de assimine numire, are o școală primară de băiați și una de fete, și mai multe pensionate private.

Leova, lângă rîpa stângă a Prutului, cu o trecătorie din districtul Fălciilor în Bassarabia, are o școală primară de băiați.

Frumoasa (sau Cagul), din gios de Leova, nu departe de Prut, lângă râul Cagul, cu trecătorie de la Uancea, este centrul districtului Cagul, are o școală primară de băiați și alta de fete.

Bolgradul, lângă râul Jalpugului, cu o catedrală mare și frumoasă, este centrul coloniilor din Bassarabia, are un gimnasiu, și mai multe școli de băiați și de fete.

Căllile principale ale României sunt:

Calea mediană care trece de la Rusșiava preste Tier-na în România, merge prin Severin, Cernentși, Craiova trece preste Oltu la Sellatina, merge prin Pitesci, se întorcede pre lîngă Argeși, spre Bucuresci, de aci merge la Urđiciani, la Budeu, la Rîmnicul-Săratu, la Foxiani, trece preste podul Tortoșului la Agiudu, preste podul Rapidei la Baccou, preste podul Mondavei la Romanu, merge în sus spre Fălticiani, la Cornul Luncei, trece în Bucovina, la Suciava, la Seretu, la Cernăuți, la Senatinu, preste deallul Prutului la Oppertinu, și duce la Lemberg în Galliția.

Tote celledalte căllile comunică cu această cale principale.

Căllile laterale sunt;

Calea de la Cernentși, pre lîngă Dunăria la Calafatu și de la Calafatu la Craiova.

Calea Jăiului, de la gura acestui riu în sus, prin Craiova, Tîrgul-Jăiului, trece prin passul Vulcanului în Trasilvania, la Sargeșu sau Hașiegu.

Calea Oltului, de la gura acestui riu, și a nume de la Satul Lacu, în sus cîtră Rîmnicu, pe la monasteriul Coșia, trece prin passul Turnului roșu la Săbiniu.

Calea de la Stellatina la Turnulu, și de la Turnulu la Roșii de Vede.

Calea de la Pitesci la Argeșu, și de aci la Câmpulungu, trece prin passul Branului în Trasilvania.

Calea de passul Branului la Tîrguvestei, și de aci, la Bucuresci.

Calea de la Giurgiu la Bucuresci, la Plouiesci, pe

vallea Praovei în susă la Cămpina, trece prin passulă Temișuluî în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescî la Valleani, trece prin passulă Bușeuluî în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescî la Bușeă, și de aci pre vallea Bușeuluî în susă spre Trasilvania.

Callea de la Bucurescî la Oltenișia.

Callea de la Bucurescî la Căllărașî, de la Căllărașî la cetatea de la Floccî, și de aci la Brăilla, apoi la Galați.

Callea de la Brăilla la Rômniculă Sărată.

Callea de la Foxianî la Tecucî, la Bârladă, la Târgulă Vasuluî, la Jassî, la Botoșianî, la Dorochoiă, la Hertia, la Mamornișia, la Cernăuți.

Callea de la Agiudă la Sarine, apoi în susă la passulă Drineșiu, cu ramulă seă de la Onescî la passulă Oitusuluî.

Callea de la Baccôu la Sarine (Ocna).

Callea de la Baccôu la Pétra, și de aci în susă la Dorna. cu ramulă pre lîngă Bistrișiora la passulă Tulghiu.

Callea de la Romană la Pétra; și cea de la Romană la Jassî, care trece Seretulă la Mirtescî, merge prin Tîrgulă-Frumosă și Podulă Elóiei la Jassî, și de aci la Sculleanî, unde trece Prutulă.

Callea de la Dorochoiă la Michaelianî.

Callea de la Tîrgulă-Vasuluî la Hussî.

Callea de la Bârladă la Fălcii, dn aci la Leova.

Callea de la Bârladă la Galați.

Callea de la Galați la Tecucî.

Callea de la Galați la Uancea, de aci la Formósa, apoi la Bolgradă.

BUCOVINA

Bucovina se mărginesce la apus cu Transilvania și cu Marmorosul, de care se desparte prin Carpați; la mîdiă-nópte cu Galliția, de care se desparte prin ramul Carpaților ce se întinde de la verticele Corbului spre resăritu de a dreptul la Dunastru, apoi prin fluviul Dunastru, pîno la gura perrîului Onutului, la resăritu cu Bassarabia și Moldavia pîno la Suciava; la mîdiă-đi cu Moldavia de la Suciava pîno la muntele Roșiú.

Aria Bucovinei, între marginile ei cele vechie, se întinde preste 250 miliarie geografice pătrate sau preste 965,000 fâlcî de pămîntu *).

Rîurile cele mai însemnate ale Bucovinei sunt:

Dunastrul (în vechime *Tyras* acum și *Nistru*), care surge din póllele despre mîdiă-nópte ale Carpaților în Galliția, spallă Bucovina într'o mică distanția, curge spre resăritu pîno la cotul Callosú, apoi se întorce spre mîdiă-đi, și se vîrsă în marea nêgră, după ce a formatu la gura sa unú lacú fôrte mare.

Prutul care surge din póllele Carpaților, împreună cu fiulú seú Ceremușulú, care mărginesce Bucovina de astăđi.

Seretulú, Sucida (Suciava), Mondava (Moldava) și Rapida (Bisterția) cari surgú tóte în ținutul Bucovinei din póllele Carpaților și apoi percurgú Moldavia

Bucovina are fôrte multe lacuri în regiunea Prutului, în partea despre mîdiă nópte a acestui rîu.

---

*) Inse acumú se întinde numai preste 163 miliarie pătrate, cãci partea de cõtră mîdiă-nópte spre apus se numeră la Galliția.

Pământul Bucovinei este mai totu muntosu. Carpații se întindu în diverse ramuri, între regiunile riurilor și o prefacă într'o țerră fôrte romantică.

Celle mai însemnate înălțimi alle Carpaților sunt: Șessulü, Petruția, Runculü, Petrosulü, Vetricele Cerbului și Cioranulü. Ramulü cellü mai însemnatü e acella care purcede de la verticele Șessului și desparte regiunea Prutului de a Seretului.

Mai puçinü înaltü e ramulü Prutului, care purcede de la verticele Cerbului și desparte regiunea Dunastrului de a Prutului, formându cu modulü acesta marginea cea naturale a țerreii nôstre.

Munții sunt accoperiți de păduri întinse și producü forte bunü ceri, buccate încă se facü destulle în Bucovina; cultura cailorü, a vitelorü și a albinelorü e fôrte înfloritória. Pământulü coprinde în sene sare, ferrü, a-ramă, plumbü, și grânuție de aurü și de argintü.

Locuitorii Bucovinei sunt Români cea mai mare parte, apoi Rusniaci, Germani, Armeni, Unguri și Judani. Toți împreună facü la 500,000 de sufflete, dintre acestia mai bine de giumătate sunt Români.

Românii și Rusniacii sunt creștinii de ritulü resăritanü; Germanii și Ungurii sunt catolici; Armenii și aü ritulü lorü; Judanii urmédia înveșiătura lui Moise.

Bucovina a fostü mai înainte o parte a Moldaviei, la anulü 1777 a trecutü la Austria, și la anulü 1849 s'a înălțiatü la demnitatea de ducatü, și se guvernă de unü președinte care'si are reședinția sa la Cernăuți.

Bucovina proprie se împarte în cercuri.

Locurile principale sunt ;

Cernăuți, lôngă Prutü, cu 12,000 locuitori, capitalea

Bucovinei, reședinția guvernământului, a tribunariului preșidiale, și a unui episcopu românescu de ritulu resăritană, care ședea mai înainte la Rădăuți, și după unirea Bucovinei cu Austria se strămută la Cernăuți; are unu seminariu teologicu și unu gimnasiu, și face unu commerciu însemnatu.

Seretulu, lîngă riulu Seretulu la marginea Moldaviei, cu 5,000 locuitori, oppidū vechiū, reședinția principelui Lascu și metropolia Moldaviei pre la anulū 1370; acumū e scaunulū unū judeciū de cercū.

Rădăuți, nu departe de riulu Suciava, oppidū vechiū cū 6,000 locuitori ~~cu~~ o episcopiă fundată de Alessandru cellū bunū, pe la anulū 1402, care după unirea Bucovinei cu Austria, s'a strămutatū la Cernăuți, acumū e reședinția administraturei și a tribunariului cercului Rădăuților.

Suciava, lîngă riulu Suciava, aprōpe de marginea Moldaviei, cu 6,000 locuitori, cetate vechiă, fundată încă de Daci (*Sucidava*), înflori pe timpulū Romanilorū; de la Alessandru cellū bunū pino la Alessandru Lepușianu a fostū metropolia Moldaviei, și una dintre cetățile celle mai însemnate în părțile Daciei resăritane; avea atunci preste 40 de biserici, și la 16,000 case, eră întărită cu murī și cu fossate. Impregiurulu ei se vedū și acumū ruine vechie, între carī se cunnoscū alle palațiului principilorū Moldavi. Intre celle ce mai staū, merită însemnare: biserica sântului Joanne cellū nou, fundată de Alessandru cellū bunū cu remășițele sântului. Acumū Suciava e reședinția administraturei și a tribunariului ținutului.

Câmpu-lungă, oppidū micū lōngă Mondava, reședinția administraturēi și a tribunalului ținutului.

Visniția, oppidū micū lōngă Ceremușiū, resedinția administraturēi și a tribunariului.

Afară de aceste oppide în Bucovina proprie, mai sunt dincollo de Ceremușiū, în așiā numita Pocuția care a fostū lungū timpū locū de dispută între principii Moldaviei și regii Poloniei, următoriele:

Cotea, lōngă Ceremușiū, de la Visniția preste apă, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Senatinulū, lōngă Prutū, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Colomeia, lōngă Prutū, cu 6000 locuitori, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Delatinulū, lōngă Prutū, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Orodenca, nu departe de cotulū estremū allū Dunastrului, suptū deallulū Prutulū, reședinția administraturēi și a tribunalului ținutului.

Oppertinulū, spre resăritū de la Orodenca, suptū dealulū Prutulū, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Tôte acestea se află în Pocuția, și facū acumū parte a Galliției.

Căllile principalī alle Bucovinei sunt :

1) Callea mărginariā, care trece de la Bistertia Transilvaniei preste munțiū Carpați în vallea cea romantică a Dornei ce se vērșă în Rapida, la vétra Dornei, trece preste deallulū Teodorescu în vallea Mondavei, merge prin Câmpu-lungū la Gura-Umora, la capulū Codrului, se unescē cu callea Moldaviei ce vine de la Cornulū Lun-

cei, trece la Suciava, de aci la Seretü, și în fine la Cernăuți, unde se unesce cu callea Prutului ce vine de la Marmoritiă.

2) Callea Prutului, care merge de la Cernăuți pre Prutü în susü prin Senatinü, Colomeia, Delatinü, Jabloniția, și trece preste Carpați în vallea Crișiului.

3) Callea mediană merge de la Gura-Umora de a dreptulü spre médiă-nópte prin miđiloculü Bucovinei, și se unesce cu callea Prutului din susü de Cernăuți.

Căllü lateralü sunt: Callea de la Lucianü la Điavescicü preste Dunastru, callea de la Senatinü la Öppertinü, care trece preste deallulü Prutului și duce la Lembergü în Galliția.

Callea cea mică care duce de la Véträ Dornei pre Rapida în susü, și trece preste Carpați în Marmoroșü, pre care a venitü Bogdanü ducele Românilorü din Marmoroșü la anulü 1360.

BASSARABIA.

Bassarabia se mărginesce la appusü cu Bucovina și cu Moldavia, la médiă-nópte și la resăritü cu Podolia de care se desparte prin fluviulü Dunastru, la médiă-đi cu marea négră, și cu Dunăria prin care se desparte de Moesia (Dobrogia).

Aria Bassarabiei se întinde preste 860 milliarie geografice pătrate, saü preste 3,310,000 fâlcü de pămëntü.

Riurile celle mai însemnate alle Bassarabiei sunt:

Dunastrulü (în vechime *Tyras*), care surge din pól-

lele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galliția, curge spre resăritu pino la cotulú Callosú, apoi se întórce spre médiă-đi, formédiă mulțime de ziczace, primesce de a drépta sa riulú Reutulú, și mai pre urmă se vérsă în marea négră, după ce a formatú la gura sa unú lacú fórté mare.

Prutulú (în vechime *Pyretus*), care surge din póllele Carpaților, curge spre resăritu pino la cotitura Lipcanilorú, apoi se întórce spre médiă-đi și se vérsă în Dunăriă între Reni și Gallați.

Dunăria (în vechime *Istru*), care curge spre resăritu se împarte în trei brație mari, și se vérsă în marea négră. Brațiulú de miđilocú se numesce Sulina, érá cellú de cótră médiă-nópte spre Basarabia se numesce Chilia.

Bassarabia are mai multe lacuri însemnate, la Dunăriă și la marea négră. La Dunăriă sunt: laculú Cagului, laculú Jalpugului, laculú Caltapugului și laculú Chitaiului; la marea négră sunt: laculú Sassiculú, laculú Alibegului, împărțitú în trei, care se despartú de marea négră numai prin o limbă îngustă de pământú, laculú Dunastrului la gura acestú fluviú, cu o insulă mică la vérsătura sa în marea négră.

În fiă-care dintre aceste lacuri se vérsă unulú saú mai multe riuri cari pórtă totú acelle numiri; cellú mai însemnatú este riulú Conducú care se vérsă în laculú Sassiculú.

Din munții Carpaților se întinde unú ramú mare între Prutu și Dunastru, paralelú cu acestú din urmă pino la cotulú Callosú, apoi se întórce spre médiă-đi și se desface în trei culmi: culmea Dunastrului, culmea

Prutului și culmea de mijloc. Acesta e cea mai mare și se întinde pînă la lacul Sassicului. Perriele ce surgă din aceste dealuri spre Dunastru, Prut, Dunăria și marea neagră, sunt mai toate scurte și în timpul de vîră seci, țerra din întru prin urmare este lipsită de apă. Păduri sunt puține; înse păsciuni sunt întinse.

Pămîntul în genere e fertile, face grînc bune, partea de cîtră Dunăria și marea neagră produce și vin. Animalii domestice și selbatice se nutresc foarte multe în Bassarabia; turme de ouă, de boi și de cai, din cari se vinde un număr mare pre totu anul la Austria pentru miliția ușióra.

Locuitorii Bassarabiei sunt Români. Dară afară de acestia mai sunt Russi, Bulgari și Judani. Toți împreună facu aprópe la 1,000,000 de sufflete, dintre cari mai bine de giümetate sunt Români.

Românii, Russii și Bulgarii sunt crestini de ritul re-săritan. Judanii urmédia învețiatura lui Moise.

Bassarabia a fostu înainte de anul 1812 o parte a Moldaviei, la anul acesta, în urma unui tractat încheiatu la Bucuresci între Russia și Turcia, a trecut la Russia, érá la anul 1856, în urma tractatului de la Parisu (30 Martiu), partea de lîngă Dunăria inferióra precum și o fâșiă de a stînga Prutului, începîndu de la cotul Morei pînă la lacul Jalpugului, s'a restituitu Moldaviei.

Bassarabia întregă se împarte firesce în trei părți principale: 1) în Trapezul de sus care se întinde între Bucovina, Dunastru și Prut pînă la locul unde rîurile acestea ce întorc spre médiă-și; 2) în regiunea Reutului, și 3) în regiunea Conducului.

În vechime tótă țerra se împărția, ca și Moldavia, în țerra de sus și în țerra de gios, cari se despărția prin linia trassă de la Lipcani la Callosu, adecă țerra de susu coprindea numai Trapezulu, și se numia atunci ținutul Hotinului, tótă cealaltă parte se dicea în genere țerra de gios, și numai partea de pre lóngă lacuri se numia Bassarabia, érá mái pre urmă Bugiacu.

Acumú partea Bassarabiei care stă suptú guvernulú russescú, se împarte în 7 ținuturi saú districte: 1) allú Hotinului, 2) allú Sorocei, 3) allú Bálților, 4) allú Orcheilor, 5) allú Chișineului, 6) allú Tighinei, 7) allú cetății Albe.

Locurile principali sunt:

Hotinulú saú *Gotinulú* saú *Goșinulú*, lóngă Dunastru, cu 20,000 locuitori, cetate fortificată, renumită în istoria Moldaviei pentru multele bătălie ce s'aú întemplatú aci între Moldavi, Poloni, Casaci, Tatarí, Rusși și Turci. De la Hotinú preste Dunastru érá în vechime *Clepidava*, cetatea dacică, de la care póte că și a luatú însuși Hotinulú numele seú, fiindú că *cleptes* însemnédiă grecesce furú saú hoșiu. (Într'o mică distanția spre médiă-nópte, în Podolia, e Cameniția, famósă în totú medievulú pentru multele bătălie între Poloni, Moldavi, și Turci.) Cândú érá suptú Domnia Moldaviei, Hotinulú avea unú pircálabú (*pyrgolabus*) saú castellanú cu putere fórte întinsă, astáđi are unú administratoriú civile și unú commandante militariú.

Soroca, lóngă Dunastru, cu 13,000 locuitori, cetate vechiă în Moldavia, și famósă în istoriă, este și acumú bine întărită, în vechime avea doi commandanți, acumú e reședinția administratoriului.

Bălțile, lîngă Reuțu, în mișlocul țării, cu 12,000 locuitori, reședința administratoriului; aci se face un mercat foarte însemnat de vite în luna lui Augustu.

Orcheiș, lîngă rîul Reuțu, cu 10,000 locuitori, opid vechi, cu ruine și mai vechie în vecinătatea sa, reședința administratoriului ținutului. Locul e renumit pentru calcea cea multă și bună care se transportă în alte țări.

Chișineulă, lîngă apa Bîcului, cu 45,000 locuitori, capitala Bassarabiei, reședința guvernatoriului și a arhiepiscopului de rîtul orientat, are un gimnasiu, un seminariu, o școală primară, și numără multe case formose.

Tighina sau *Benderulă*, lîngă Dunastru, (în vechime *Ophiusa*, adică cetatea Șerpelui), fortărețea însemnată în istoria Moldaviei, care apperă țerra acesta de încur-sele Tatarilor, începîndu de la venirea lor la anul 1240, în cursu de 360 ani. La anul 1400 se întări cu mîri noi de Juga domnului Moldaviei, și restete cu succesu inimicilor, fiindu pururea apperată de doi pîrcalabi ce se punea de cîtră domn, pîno la anul 1593 cîndu se dede Turcilor de Arone tiranul, împreună cu 12 sate din pregiur, din care Turcii formară regiunea Tighinei și puseră un sangeac în fortărețea. De atunci încóce Thigina începù a se numi Benderu de cîtră Turci și apoi și de cîtră Europeani. La anul 1706 Carl XII regele Suediei, după ce perdù bătălia de la Pultava în contra lui Petru imperatorul Rusiei, fugi la Thigina, și de acollo înterrită pre Turci în contra Rusilor, ellu accusă pe Michael Racoviță, domnului Moldaviei, că ține cu Russia. în urma căreia

serascheriulă de la Durostoră venindă la Jassă prinse pre Michael Racoviță, și lă dusse la Tighina. Începândă resbellulă în contra Russiloră, Petru veni în Moldavia și fu bătută de Turci lăngă Prută la anulă 1711, veziriulă încheiă pace cu Russii; Carlă XII mēniată pre Russi cercă din Tighina tôte meșiele se impede ratificarea păcii de către Sultană, și după ce pacea se întări de acesta, ellă mai remase încă doi anni de șille în Tighina, pino la 31 Januariă 1713, cândă fu prinsă de Turci și dussă la Adrianopoli. În 26 Septembrie 1770 generariulă russescă Panină luă Tighina, inse dupe ce se încheiă tractatulă de pace la Cainargi în 21 Juliă 1774, Russii o redederă Turciloră. La anulă 1788 generariulă Potemkin bātu Tighina în cursă de 8 lună de șille, și o luă în 15 Nouembre, érá în 29 Decembre încheiându-se pacea la Jassă, Russii o restituiră Turciloră. Atunci se întinseră possessiunile russesci pino la Dunastru. Pre la începutulă lui Nouembre 1806, generariulă russescă Michelson coprise Tighina, și la anulă 1812 Maiă 28 se încheiă pace la Bucuresci cu condițiunea ca de aci înainte Prutulă se fiă marginea possessiuniloră russesci. De atunci încóce Tighina e supțu protestatea Russiloră. Ea numeră acumă la 10,000 locuitoră; și este încă una dintre cele mai bune fortăreție din părțile acestea. De la Tighinea e o trecătoriă preste Dunastru la Tyraspoli, cetate edificată de Russi, în loculă unde fusse *Niconium* în vechime.

Cetatea-Albă, (polonesce *Bielogrodă*, turcesce *Akkerman*, în vechime *Hermonax*, în meșievă se numiă grecesce *Moncastron*), lăngă laculă Dunastrului, fortărețią însemnată în istoria Moldaviei. Pre la anulă 1400 se

întări de nouă cu mură de cōtră Juga domnului Moldaviei, înse după ce Mircea, domnului României, prinse pre Juga, cetatea Albă cădū în mânele acestuia; dară după mórtea lui Mircea ea veni éráși în potestatea Moldavilor; Vladū V, domnului României, o luă a doua óră de la dînșii; înse Stefanū cellū mare o recuperă la anulū 1461, o întări cu mură nouă, și puse într'insa pîrcălabū pre Bunta. La anulū 1475, Turcii attăcară cetatea Albă, Moldaviū o apperară cu valențιά, înse mai pre urmă fură nevoiți a capitulá; Turcii demoliră întăriturile. Stefanū o coprinsé de nouă și tăiă cu sabia pre toți Turcii dintr'insa, apoi dresse fortificațiunile și puse pîrcălabū pre Germanū. Dară Baiazetū o împressură la anulū 1484, și o luă în 5 Augustū. Stefanū căpetândū adjutoriū de la Casimirū regele Poloniei attăcă pre Turci, dară nu fu în stare de a'i scóte din cetate. La anulū 1510 Solimanū cellū mare dechiără cetatea Albă de forteretiă turcésă în care puse unū sangiacū, și adausse regiunea de prin pregiurū (*raia*). Pre la anulū 1574, unū corpū de 3600 Moldavi bătū pre Turcii cari esșiseră din cetatea Albă ca se mérgă în adjutoriulū Tătarilorū, cari cădea suptū sabia lui Jonnascu, domnului Moldaviei. La anulū 1770 generariulū russescū Paninū impresură cetatea Albă și o luă dela Turci în 30 Septembre, dară după pacea de la Cainargi, Rusșii o redederă Turcilorū. La anulū 1789 Rusșii coprinséră de nouă cetatea, înse dupe pacea de la Jassī o deșertară, dară la anulū 1812 remasseră în possessiunea ei. Acumū cetatea Albă numeră la 25,000 locuitori și face unū mare commerciū pre marea négră.

Bassarabia cea restituită Moldaviei.

Partea Bassarabiei cea restituită Moldaviei la anul 1856, după tractatul de la Paris din 18 (30) Martiu, începe de la vărsătura Gigiei în Prut, din sus de colul Morei, și se mărginesce prin linia trassă pînă la satul Sărățica, de acolo prin linia trassă pînă la satul Congas, lîngă riul Jalpugul, pînă aproape de vărsătura acestuia în lacul Jalpug, din sus de satul Tabac: era de aci prin linia trassă spre resărită pînă la satul Spasca, prin calcea ce duce la cetatea Albă pînă la capul de sus al lacului Sărat, și în fine prin linia trassă de cōtră partea resăritană a acestui lac în distanță de 1000 stîșini de la dinsul, drept cōtră mîșia-și pînă la marea neagră. Aria teritoriului acestuia între Prut, Dunăria și marea neagră se întinde preste 160 miliarde geografice pătrate, și numeră la 230,000 locuitori.

De la Vadul lui Isac se întinde pre la capetele lacurilor ună vallă de pămînt, pînă cōtră cetatea Albă; assimine dela Leova pînă la Tighina. Locuitorii le numesc Vallurile lui Traian.

În vechime se află trei cetăți în direcțiunea de la Vadul lui Isac spre Tighina, cari se numia *Pyrobaridava*, *Tamasidava* și *Zargidava*. Din sus de gura Dunării, spre cetatea Albă, era *Arpia*. De la *Pyrobaridava* se pare că se trage numele de *Bassaraba*.

Căllile principale ale Bassarabiei întregi sunt :

1) Callea mediană care începe la Hotinū, trece la Lipcani, merge prin Medinți, Bălți, Orchei, Chișineu, Tigghina, Căușiani, cetatea Albă.

2) Callea de la Sculleanī prin Făllesci și Bălți, la Soroca, cu trecătoria la Cerinouca.

3) Callea de la Sculleanī prin Tuțiora la Chișineu, și de aci la Crăulleani, cu trecătoria la Dubassari.

4) Callea de la Leova prin Gura-galbină la Chișineu.

5) Callea de la Vadulū lui Isacū pre lōngă capulū lacurilorū, la cetatea Albă, cu trecătoria la Ovidiopoli.

În acéstă calle din urmă dau căllile laterali de la Reni, de la Smerillū și de la Chillia.

6) Callea de la Leova pre lōngă Prutū la Formosa și apoi la Reni.

Călli laterali, afară de acestea, mai sunt :

a) Callea de la Hotinū la Mărginiția, care apoi trece Prutulū, și se unesce cu cea de la Herția din Moldavia.

b) Callea de la Lipcani la Otacū, cu trecătoria preste Dunastru la Movillă.

c) Callea de la Otacū la Soroca.

Călli ferrate in Romania liberă sunt :

Callea de la Giurgiu la Bucuresci, la Plouiesci, la Budeu, la Brăilla, la Gallați, la Tecuci, la Agiudū, la Baccou, la Romanū, la Suciava, la Cernăuți. Cu ramurile de lōngă Seretū, la Botoșianī; de lōngă Seretū la Jassī, la Scullenī, la Chișineu, la Odessa; de la Tecuci la Bărladū; de la Bucuresci la Pitesci, la Stellatina, la Craiova, la Turnulū Severinū, la Rusșiava.

Posițiuni geografice
(POSITIVE).

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Adunați	44° 15' 44."	43° 43' 53."
Adâncata	44° 0' 43."	42° 36' 42."
Almașiș	44° 26' 57."	41° 23' 22."
Aproși	44° 29' 9."	45° 13' 46."
Aricesci	44° 53' 9."	43° 31' 31."
Arnota	45° 11' 58."	41° 42' 48."
Băillesci	44° 2' 48."	40° 57' 20."
Bănessa	44° 29' 23."	43° 44' 47."
Bărbătesci	45° 10' 22."	41° 45' 45."
Berciani	44° 19' 6."	43° 51' 19."
Boldu	45° 19' 23."	44° 54' 38."
Brăilla	45° 16' 46."	45° 38' 9."
Branu	45° 30' 45."	42° 57' 27."
Brădianu	44° 55' 40."	44° 31' 52."
Buciniani	44° 15' 30."	44° 5' 17."
Bucuresci (teatru)	44° 26' 22."	43° 45' 59."
Bușeu	45° 9' 22."	44° 29' 39."
Buftea	44° 34' 0."	43° 36' 3."
Brâncoviani	45° 19' 4."	41° 58' 48."
Callafatu	43° 58' 54."	40° 36' 21."
Callarași	44° 11' 35."	45° 0' 19."
Câmpulung	45° 16' 0."	42° 42' 33."
Cellei	43° 46' 1."	42° 7' 24."
Cernica	44° 26' 15."	43° 55' 43."
Cetate	44° 6' 33."	40° 43' 11."
Cocoresci	44° 51' 58."	43° 32' 56."
Coșia	45° 19' 29."	42° 0' 18."
Cornesci	44° 47' 29."	43° 33' 9."
Costianii	45° 16' 43."	44° 42' 48."
Cotrocianii	44° 26' 12."	43° 43' 51."

Numele locului	Latitudinea	Longitudinea
Craiova	44° 19' 15."	41° 28' 0."
Crîngu	44° 28' 23."	44° 9' 19."
Curtea de Argeșiu	45° 9' 33."	42° 20' 40."
Curtișiora.	44° 29' 47."	41° 34' 52."
Custengi	44° 10' 23."	46° 19' 49."
Deallu monasteriū	44° 57' 41."	43° 9' 4."
Diāvallu	43° 51' 0."	41° 30' 35."
Dimnicea	43° 40' 27."	43° 0' 20."
Dobrianī	44° 15' 24."	44° 6' 56."
Dobricianī	44° 31' 47."	41° 40' 10."
Domniția	45° 18' 45."	45° 11' 21."
Drăănescī	44° 6' 4."	43° 16' 2."
Drăgoescī	44° 50' 56."	41° 57' 7."
Filippescī	45° 6' 42."	45° 0' 1."
Flămēnda	43° 44' 28."	42° 39' 53."
Flocósa	44° 1' 5."	40° 43' 47."
Florescī	44° 23' 35."	41° 28' 25."
Frassinū	44° 1' 44."	43° 41' 22."
Frassinetū	43° 59' 29."	42° 4' 43."
Frătescī	43° 58' 40."	43° 38' 2."
Frusănescī	44° 22' 34."	44° 1' 24."
Fundeanī	44° 23' 42."	44° 1' 14."
Gavanescī	45° 5' 9."	44° 43' 56."
Giurgiu	43° 53' 39."	43° 38' 8."
Grădescī	44° 25' 50."	42° 1' 11."
Gradiștea	44° 13' 31."	43° 49' 18."
Gugureanu	44° 56' 46."	44° 56' 48."
Iancu	45° 9' 27."	45° 8' 42."
Illeana	44° 30' 27."	44° 19' 31."
Islasu	43° 43' 22."	42° 26' 7."
Istritia	45° 7' 22."	44° 12' 46."
Leordeani	44° 23' 15."	43° 52' 53."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Lilliacu	45° 16' 12."	44° 19' 31."
Lipia	45° 8' 33."	44° 24' 13."
Luciani	44° 52' 23."	43° 3' 34."
Lucia	44° 13' 49."	44° 15' 11."
Măcinu	45° 11' 53."	45° 45' 33."
Măguriani	44° 21' 4."	43° 41' 54."
Mancia	44° 23' 12."	44° 15' 8."
Mărginiani	44° 57' 31."	43° 25' 41."
Mătesci	45° 13' 8."	44° 25' 49."
Maxianî	45° 3' 17."	44° 31' 39."
Maximiani	45° 26' 13."	45° 23' 55."
Metelleu	44° 50' 56."	44° 34' 17."
Moisica	45° 0' 6."	44° 33' 31."
Motreței	44° 5' 52."	40° 52' 11."
Nađiru	45° 20' 39."	45° 31' 30."
Negoiu (munte)	45° 34' 51."	42° 14' 21."
Obillesci	44° 21' 16."	44° 27' 21."
Obôrșia	45° 26' 8."	43° 7' 32."
Olteniția	44° 6' 6."	44° 18' 37."
Orești	44° 19' 16."	43° 57' 8."
Oréva	43° 44' 17."	41° 58' 12."
Osmanu	45° 6' 31."	45° 27' 5."
Parapanu	43° 46' 53."	43° 27' 23."
Passerea	44° 28' 43."	43° 58' 43."
Păuna	44° 36' 22."	45° 24' 13."
Persica	45° 6' 54."	45° 9' 57."
Pîrlita	44° 15' 54."	43° 41' 56."
Pleniția	44° 13' 24."	40° 50' 58."
Ploiesci	44° 56' 30."	43° 41' 27."
Poiana	43° 55' 15."	40° 44' 8."
Popesci	44° 22' 59."	43° 50' 43."
Resca	44° 10' 29."	42° 3' 19."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Râmnicu-Vâlciî	45° 6' 44."	42° 1' 47."
Râmnicu-Săratû	45° 22' 58."	44° 42' 45."
Rotunđianii	45° 1' 42."	44° 27' 23."
Rusciucû	43° 50' 37."	43° 36' 59."
Săbiniû (observat.)	45° 50' 35."	41° 46' 38."
Salcea	45° 12' 50."	43° 59' 16."
Sălcioara	45° 18' 34."	44° 50' 48."
Selisteaa înaltă	44° 20' 59."	45° 1' 18."
Silistria	44° 7' 15."	44° 55' 52."
Sistovû	43° 37' 17."	43° 1' 19."
Sellatina	44° 26' 3."5	42° 1' 57."
Stefănesci	44° 31' 1."	44° 24' 44."
Stoiănesci	44° 9' 14."	43° 35' 29."
Suru (munte)	45° 35' 27."	42° 6' 26."
Suce	45° 13' 48."	45° 6' 21."
Tîrguvestei (turnul)	44° 56' 6."5	43° 7' 39."
Tîrşiorû	44° 55' 4."	43° 32' 42."
Tinganu	44° 24' 29."	43° 58' 55."
Toporu	44° 1' 4."	43° 20' 1."
Trestiani	44° 30' 30."	43° 25' 28."
Turnu-Măgurelle	43° 44' 58."	42° 32' 21."
Turtucaia	44° 3' 8."	44° 16' 35."
Ulmeani	44° 8' 46."	44° 23' 20."
Văcăresci	44° 23' 56."	43° 47' 34."
Vâlcelle	45° 20' 45."	45° 0' 53."

Posițiuni approssimative

Numele locului	Latitudinea	Longitudinea
Alba-Julia	46° 4'	41° 15'
Arad	46° 7'	39° 4'
Bacău	46° 32'	45° 31'
Bisterta	47° 7'	42° 5'
Blașu	46° 10'	41° 33'
Brașov	45° 35'	43° 14'
Cernăuți	48° 17'	43° 35'
Chișineu	47° 0'	46° 30'
Clușu	46° 45'	41° 12'
Debreținu	47° 32'	39° 16'
Foxiani	45° 40'	44° 45'
Galați	45° 29'	45° 45'
Hotin	48° 30'	44° 10'
Jassi	47° 10'	45° 14'
Medieși	46° 11'	42° 0'
Muncaci	48° 24'	40° 29'
Orestia	45° 51'	40° 52'
Rădăuți	37° 50'	43° 35'
Romanu	46° 53'	44° 31'
Salinic	47° 13'	37° 54'
Satu-mare	47° 46'	40° 32'
Sigett	47° 54'	41° 34'
Suciava	47° 38'	43° 47'
Teșioră	45° 44'	39° 0'
Tighina	46° 50' 32	47° 16' 0"
Tirgulu-Mureșului	46° 32'	42° 1'
Tirgulu Secuilor	45° 57'	43° 43'
Titell	45° 13'	38° 2'
Turda	46° 32'	41° 25'
Urbea-mare	47° 4'	39° 35'

Tabellă statistică.

Numele Țării	Milliarde pătrate.	Români	Neromâni	Locuitori
Marmorosă	300	300,000	300,000	600,000
Crișiana	560	600,000	600,000	1,200,000
Teișiana	500	600,000	600,000	1,200,000
Trasilvania	1100	1,500,000	900,000	2,400,000
România	1350	2,500,000	500,000	3,000,000
[Australe] Moldavia	960	1,200,000	530,000	1,730,000
[Rom. orientale] Bucovina	250	250,000	250,000	500,000
Bassarabia	700	500,000	500,000	820,000
	5720	7,450,000	4,000,000	11,450,000

ISTORIA ROMANILORU

PARTEA I

Din timpurile celle mai vechie pîno la cãderea
imperiului romanu de la appusũ.

SECȚIUNEA A.

Din timpurile celle mai vechie pîno la declinarea imperiului
romanu suptũ Aureliu Comodu.

CARTEA I.

Din timpurile celle mai vechie pîno la Domițianũ.

I.

Starea Daciei înainte de Romani.

Din celle d'antãiu timpurĩ de cari avemũ cunnoscinție istorice, țerrele de la Dunãria inferiõre, și anume celle de a drẽpta acestuĩ riu, erã locuite de *Geți*; celle de a stãnga, din ținutulũ Mureșiuului și allũ Tissei, de *Agatursi*; și celle din ținutulũ Oltuluĩ, Argeșiuului, Prutuluĩ, Dunastruluĩ, Dunapruluĩ și Dunuluĩ de *Scuți*. *Geții* erã unũ poporũ curagiosũ, credea în unũ deũ și în nemurirea sufletuluĩ, care învețiãturã o primisserã de la unũ filosofũ allũ lorũ, a nume Zalmosse. *Agatursii* erã appleați la lussũ și purtã sculle de aurũ. *Scuții*

ducea o viață nomadică, și prin incursurile lor în Asia, înterritară pre Perși asupra sa.

Dariu fiul lui Ustaspe, regele Perșilor, determină se înfrângă puterea lor, și plecâ din Asia cu o armată numerosă, adjungându la Bosporul Tracicu, făcù unu podu de vase preste mare, și trecù în Europa cu tôte ostile selle. Inaintându prin Tracia còtră Apollonia, Salmidessu și Mesembria, dede preste Geți cari creșându-se a fi destullu de tari, redicără armele asupra Perșilor; inse ei fură învinși și constrinși a merge cu Dariu în contra Scuților.

Din țerra Geților, Perșii trecură Dunăria (*Istru*) preste unu podu de navî, și purcesseră asupra Scuților. Acestia se retrasseră prin locurile lor celle deșerte, și trămisseră nunții la Grecii de la Dunăria, ca se arđă podul și se lasse pre Perși în mânele lor. Dariu luându-se după dînșii se înfundă cu ostile selle în acelle locuri necunnoscute, si abiă se desceptă din stratagama lor cându înțellesse de la Ustieu, domnul Milletulu, planurile Scuților. Atunci ellu se întorse inapoî câtu putu mai currindù; lăssă pre Geți se trăiescă în pace după legile și datinele lor, și se dusse în Asia. Acesta se întemplă pre la anul Romei 240, adecă pre la finitul domniei lui Tarciniu Superbu.

După acéstă epochă Geții remasseră în țerra lor, și purtară mai multe resbelle, împreună cu Tracii, în contra Macedonilor pîno pre timpul lui Filippu II regelui Macedonie, cându fură respinși de Macedoni còtră Dunăria. Atunci ei trecură de a stînga Dunării și coprinseră locurile Scuților, pîno la Borustene (a. R. 410, adecă pre la începutul resbellelor samnitice).

După mórtea lui Filippü II, se scullâ fiulü seü Alessandru, și turburâ popóarele de la Dunăriă. Sirmu, regele Triballilorü, fugi in insula Peuce dintre gurele Dunării. Alessandru neavëndü la sene aparatele necessa-
rie spre a impressurâ loculü acesta, lü lăssâ, și deter-
minâ se trecâ Dunăria în contra Gețilorü, de și stâ de
a stânga acestüi fluviü patru miï de căllarï și ðece miï
de pedestri getici. Spre a'și ascunde trecerea, ellü al-
lesse unü locü unde câmpurile erâ accoperite cu grâne
și dinpreună cu duciï seï trecü pre nesce navï alle ne-
guțiătorilorü de la Bizanțiü, érá óstea trecü pre luntrile
pescarilorü și alle pirațilorü ce se aflâ acollo, precumü
și pre follï de pelle de la corturile militarilorü impluți
cu pae. Gețiï vedëndu-se attacați de o datâ de falan-
gea macedonică, se speriară, și luară fuga cõtrâ cetatea
lorü cea de lemnü, unde se concentrarâ și determinarâ
se irrumpâ asupra armateï lui Alessandru; însê înțel-
legëndü cã Alessandru âmbлә cu planulü de a-ï impres-
surâ în cetate, luară femeele și copiiï lorü cu sene, și
se retrasseră în deșertele lorü. Dupâ acêsta venirâ de-
putați din țerrelle vecine la Alessandru; în audiențiã re-
gele întrebâ pre deputațiï Celțilorü adriatici, cã de cine
se temü eï mai multü? acestia respunseră: cã nu se temü
de altulü, numai de cerü se nu caðã pre eï. Respun-
sulü acesta, necunnoscințiã locurilorü cellorü deșerte,
rescõlla ce se attitasse în Illuria prin Clitü, și în Gre-
cia prin Tebanï, făcurâ pre Alessandru se se întórcã în
Macedonia, și se lasse pre Geți în pace.*)

---

*) Arrianus de expeditione Alexandri libro I, capite 4.

După mórtea lui Alessandru, Lysimachü regele Traciei suppunându-și tóte popóarele pîno la Dunăriă, trecü și preste acestü fluviü în contra Geților, cari avea atuncî rege pre Dromichete, (a. R. 434, adecă pre timpulü resbelului II samniticü). Dromichete prin stratagematele selle trasse pre Lysimachü în nesce locuri sterpe și neâmblate, apoi 'lú incongiurâ și 'lú prinse cu tótă armata lui. Geții strigară se'lú taie ca pre unü dechiăratü inimicü care a venitü cu armele asupra lorü; înse Dromichete prin vorbe înțelepte, 'i înduplecâ se'lú tracteđe omenesce ca se'si facă amici pre veciniü Macedoni și Traci. Ellü sărutâ în publicü pre Lysimachü, 'lú numi părinte și'lú dusse la capitalea Geților, *Elia*; acolo dede unü ospețiü pomposü lui Lysimachü și ducilorü lui, érá ellü cu Geții sei mîncâ simplu buccate ordinarie. După ce arretâ cu modulü acesta că Geții cunnoscü lussulü, înse 'lú desprețiescú ca nisce ómeni frugali și ânimoși, i dete libertatea fôră să-i céră prețiü de rescumperare.

Murindü Lysimachü (a. R. 471, adică pre timpulü resbellului tarentinü), Galliü incurseră Grecia suptü ducele Brennu, lăssändü la Dunăriă 1500 pedestri și 3000 căllări, cari se le assecuređe retragerea; înse Brennu fu invinsü și uccisü cu totulü de còtră Grecii uniți (a. R. 475). Atuncî cei de la Dunăriă né mai priimindü scire despre sórta soçilorü lorü, attacară pre Geți și pre Triballi, și purcesseră pîno în Macedonia, unde fură bătuti de Antigonü. O parte dintr'înșii scăpâ și se asșediâ la Dunăriă, în ținutulü unde se vërsă Sava; suptü numele de Scordisci. Ei edificară Taurunulü, Singidunulü și alte cetăți.

II

Contactulă Daciloră cu Romanii.

Cătră anulă Romei 582, Geții dimpreună cu celelalte națiuni boreali fură chiămați de Perseu, regele Macedoniei, se mērgă se dee ajutoră în contra Romanilor; înse Geții nu se dusseră. Orole, regele Geților, eră pre atunci ocupatū în resbellū cu Bastarnii, yecini de cătră mēdiă-nópte. In una dintre bătăliele acestea, Geții se purtară fórtē reū, Orole 'i condemnă ca se se culce cu capulă în loculă picióreloră cândū vorū dormi, și se servescă ei pre femeē. Aceste mesure umilitórie remaseră în vigóre pīno cândū Geții prin o nouă faptă bărbătescă sterseră rușinea pățită.

După ce Romanii 'și suppuseră Macedonia, Tracii tributarii cei vechi ai Macedonilor, începură a rebellă și a face incursiuni în țerrelē vecine, chiarū și pīno la marea adriatică. Romanii pățiră mai multe perderi atâtū de la Traci câtū și de la Scordisci. In fine Marcu Didii frânse pre devăstătorii Traci și 'i respinse între marginile țerrei loră, (a. R. 640, adecă pre timpulă resbellului cimbricū). Liviu Drusu, merse și mai departe, adjunse pīno la Dunăriă și puse terminū treceriloră preste acestū fluvii, (a. R. 641). Atunci Romanii făcură pentru ântăia óră cunnosciția cu Geții, înse la dīnșii numai locuitorii de giosū de cataractele Dunării se numescū cu acestū nume; cei din susū de cataracte, din ținutulă Partissului și allū Mureșului, se dicū *Daci*, mai pre urmă numele acesta se generalisă, și tótă țerra de a stānga Dunării, începēndū de la rīnulă Maru (Morava), terminulă Germaniei, pīno la Borustene, se chiāmă Dacia.

La anulă Romei 645, Marcu Minuciū bătū pre Traci în totū ținutulū Ebrului, și attacă pre Scordisci și pre Triballi. Daci veniră Scordiscilorū într'adjutoriū, înse speriați de sunetulū tubelorū romane ce resună prin munți, luară fuga. — C. Scriboniū Curione supuse pre Dardani și pre Moesi (a. R. 667), și merse pîno la Dunăriă, trecu și în Dacia, înse nu cutețiă a intră în pădurile celle întunecöse. Appiū Claudiū proconsule înaintă pîno la Sarmați, Lucullū pētrunse pîno la terminulū națiunilorū cunnoscute, la Tanaide și la laculū meoticū. Inse toți aceștiă voiră mai bine a vedē pre Daci din depărtare, de cātū a se bate cu dînși.

Pre la annū Romei 696—720, domniă preste Daci regele Boirebiste (*Boiorum victor?*) care avea lîngă sene pre Ceneū filosofulū în calitate de profetū și de archiereū. Acestū învețiatū svătul pre Daci se sterpescă vițile de viă, și ei ascultară fōră resistentiă. Boirebiste deprinse pre Daci la resbellū, și suppose nu numai pre națiunile vecine de a stînga Dunării, ci trecū preste acestū fluviū, devăstă Tracia, Macedonia și Illuria, bătū pre Galii cei amestecați cu Traci și cu Illuri, și stinse mai cu totulū pre Boii și pre Theurisci în Pannonia; ellū coprinse și cetățile Grecilorū de pre lîngă pontulū eusiniū, pîno la Borustene.

Escursiunile celle dese alle lui Boirebiste în Tracia, Illuria și celledalte provincie vecine alle Romanilorū, supperară așiă de tare pre Juliū Cesare, în cātū acesta, după ce invinse pre Pompeiū și pre Pompeiani și se întorse la Roma, determină se redice armele în contra lorū, se-î bată și apoi se trecă în Asia în contra Parțilorū. Aceste preparative se făcură

cu atâta rumóre, în câtü Illuriü, temându-se de trece-rea lui Cesare prin țerrelle lorü, trämiseră deputați cu diverse donuri la dinsulü ca se lü împace. Pre timpulü acesta trämisese Cesare pre junele Octavianü la invețiatură la Apollonia, cu scopü ca mai pre urmă se lü iee cu sene la resbellulü dacicü și particü. Inse mórtea lui Cesare (a. R 709) mântui pre Illuri, pre Daci și pre Partü de perirea cu care erä ammenințiați.

După mórtea lui Cesare se respândi fama că Daciü înformați despre acésta, arü fi intratü în Macedonia. Marcu Antoniü cerü óste de la senatü ca se mérgă în contra lorü se'i înfrinedie. Senatulü luändü cererea lui M. Antoniü numai de unü pretestü, suptü care acesta căută ocasiune de a'si formä o armată spre a appesä republica, trämise observatori cari se vedä și se rapporteție, decä în adevेरü lucrurile staü asiä. Între ace-
stea Antoniü înshellä pre senatü și se numi capü ostilorü din Macedonia; ellü espedi cu decretulü senatului pre frate-seü Caiu Antoniü la armata Macedonică cea compusă din 6 legiuni. Cândü observatoriü trämisși de senatü se întórserä a casä rapportarä că n'aü vedütü Daci în Macedonia, inse adausserä (după monitulü lui Antoniü), că e de temütü, că Daciü vorü încursä provinciä, decä s'ar miscä armata de acollo. Pucinü după aceea, Antoniü trecu cu ostile în Italia, și prin o facțiune dusse lucrulü acollo, ca frate-seü Caiü Antoniü se se trämittä proconsule în Macedonia. Acesta se purtä asiä de reü, în câtü remase bätütü de Bastarni, cari venisserä Moesilorü într'adjutoriü la cetatea Istrienilorü. La acéstă bätaliä luarä parte și Daciü, precumü se vede

din semnele militare ale lui Antoniu care s'aũ aflatũ mai pre urmã în castrulũ Dacilorũ Genucla.

Pre cãndũ triumviratulũ guvernã republica, Romanii încetãrã puçintellũ de a se occupã cu affacerile Dacilorũ. Darã pre la anulũ Romei 720, rebellãndũ Dalmaçii in societate cu Pannonii, Octavianũ veni la Segesta (Siscia), și se asseðiã acolo cu scopũ ca se deschidã resbellũ în contra Dacilorũ și a Bastarnilorũ. Ellũ începuse se construescã și navĩ pre Sava, cu cari se ducã provisiuni la Dunãriã, înse spre a se assecurã de la spate, attãcã de nouũ pre Dalmaçii cei nestimperãți. Darã la Setonia cãpetã o plagã și se lãssã de a mai purtã resbelullũ în contra acestorũ popore cerbicoase. Cãndũ se întorse la Roma, Octavianũ însãrcinã pre Statiliũ Tauru cu commãndulũ ostilorũ.

Între acestea, Boirebiste regele Dacilorũ, auçindũ de aparatele celle mari alle Romanilorũ și de faptele celle valorose alle lui Octavianũ, trãmise deputãți la dinsulũ ca se facã pace, imbiãndu-lũ cu adjutoriũ în contra lui Antoniu. Darã deputãții, fiindũ cã cerea multe lucruri cari nu se uniã cu demnitatea romanã, furã nevoiți a se întorce a casã fõrã rezultatũ. Atunci Boirebiste determinã se se unescã cu Antoniu, înse o rescollã ce se nãscu între Daci, în care perĩ și ellũ însuși, nu lũ lasã se și punã planulũ în lucrare.

III.

Octavianũ Angustũ

Dupã mórtea lui Boirebiste imperiulũ dacicũ se desfãcũ în mai multe pãrți și se flãccĩ prin frecãri mu-

tuală, așa în câtă Daciă nu putea înarmă în contra Romanilor mai multă de 45,000 pînă la 50,000 de oameni. Unul dintre capi Dacilor, Orole II, fu îndemnat de compatrioții săi să se scolle în contra Romanilor cari eră atunci desbinați între Antoniu și Octavianu. Orole addusse înainte doi căni care se încăierară între sene, dară cându se mîncă ei mai tare, le arretă un lupu; căniî îndată ce lă vedură, se lăssară de a se mîncă între sene, și se luară după dînsul. Atunci disse cōtră Daci: așa potu se facă și Romanii cându ne voru vedé pre noi; decî mai bine se î lăssăm se se frece ei între sene. Dară cei-alți capi ai Dacilor fură de altă părere, ei se uniră cu Jassugi, cu Sarmații și cu Bastarnii, și predară Moesia și Dardania, apoi trecură Emulă, bătură și despoiară pre Denteleți, popor tracic suppus Romanilor. La anulă Romei 722 se făcū bătălia decisivă între facțiunile romane la promontoriul Actiu (în Epiru), și Octavianu prefăcū republica romană în imperiu, și luă numele de Augustu (adecă allessu de ȕeu). Cōtră anulă Romei 724, Statiliu Tauru respinse pre Daci preste Dunăria, prinse pre mulți și i dusse la Roma, unde i băgă în amfiteatru ca se se lupte cu Suevi. Inse Sita, regele Denteleților, și alți soci ai Romanilor, cerea o resbunare mai mare. Atunci M. Liciniu Crassu, care comandă în Macedonia, primi ordine de la Octavianu că se punescă pre regi și pre poporele cari ținură cu Antoniu, și se appere pre cei alți. Crassu bătū pre Bastarnii cari desvastă Moesia, și strîmtură la Dunăria, și impresură locul unde se retrasseră ei dupe bătălia. La acéstă impresurare Orole II dede ajutoriu Romanilor,

După ce Crassu coprinse locul, trămise pre Orole cu recommendațiunii la Octavianu, de cōtră care se numi amicū și soçiū allū Romanilorū (a. R. 725). Inse Crassu retrăgându-se la iernaticū în Tracia, fu attăcatū de inimici, și bătutū așiā de tare, în câtū determinā se se lasse de atari espedițiunii. Cu tōte acestea la anulū Romei 726, de o parte insolenția Bessilorū, a Tracilorū și a Bastarnilorū, de altă parte missiunea ce venisse de la Orole, care lū chiamā într'adjutoriū în contra lui Dapuge, altū capū allū Dacilorū, făcū pre Crassū se appuce éráși armele. După ce bătū pre Bessi, ellū trecū în Dacia, și la cea d'ântaiū lovitură puse în desordine pedestriemea inamicilorū și o impinse asupra căllărimeī, de unde urmā o încurcătură care se finī cu perderea Dacilorū. Cei ce scăparā se retrasserā într'unū castellū, unde i vëndū unū militariū grecū, care introdusse nóptea pre Romani în castellū. Daciī vedēndu-se vënduți se ucciserā unii pre alții ca se nu cađā în mânele Romanilorū; intre acestia peri și Dapuge. Pre fratele lui lū prinse Crassu și lū dimise éráși fōrā de a'i face verunū reū. După acestea dusse armata la o speluncă mare și întărită fōrte, numită Cira, la care se đice că fugisserā titaniī cândū furā învinși de đei. Acéstă speluncă erā ocupată de Daci carī și dusserā acolo tōte vitele și lucrurile lorū celle mai prețiōse. Crassu astupā tōte întrările și essiturile, și constrinse pre ómenī prin fōme a se suppune. După aceste successe, Crassu purcesse în contra cellorū-alți Daci și adjunse la castrulū Genucla, care erā cellū mai tare dintre tōte câte stā suptū comandulū lui Zurasse (altū capū allū Dacilorū). Acolo se ținea semnele militare luate de la Antoniu, cândū

acesta perduse bătălia la cetatea Istrianilor. Crassu bătù acestù castru de pre uscatù și de pre apă (căci Genucla erà edificată lîngă Dunăria); și lù luâ cu multă greutate, după unù assediù îndelungatù, cu tôte că Zurasse nu erà aci, fiindù-că se dussese în Scuția ca se cêră ajutoriù de la acellù poporù. M. Liciniù Crassu după acéstă victoriã se întôrse în Tracia, și apoi se dusse la Roma unde ținù unù triumfù despre Traci și despre Daci. IV. Non. Jul. a. R. 727.

Darã pre cândù Liciniù Crassu triumfã la Roma, Daciã lãssându desbinãrile și certile între sene, se adunã și și allesserã rege pre Cotosone, suptù care Daciã începurã éráși a trece Dunăria preste ghiaciã și a predã provinciile Romane. — Drusu și Tiberiù, fiù vitrici ai lui Octavianù, băturã și supuserã popórele alpestre din Reția, Vindelicia și Noricù, și întinserã imperiulù romanù pînò la Dunăria superióre. a. R. 738. La Dunăria inferióre Cneu Lentulù respinse pre Daci preste acestù fluviù, bătù și pre Sarmați și construi castre stative pre lîngă rîpa Dunării și le întãri cu președie militarie ínse nu ínfrãnse pre nici unulù dintre aceste popóre. Daciã attãcarã de nouù pre Romanì, Lentulù se scullã a dóua órã asupra lorù, și ì bătù ínfricoșatù, uccise trei duci de ai lorù între acestia și pre regele Cotosone. Acéstă perdere nu desãnimã pre Daci: după cincì anni de ñille eì conspirarã cu Pannoniã, cu Bessiã și cu Sarmații ín contra Romanilorù, și abiã se domitarã de armele lui Tiberiù a. R. 743. În anulù ce urmã, irrupserã éráși ín Pannonia și predarã provincia romanã, și cu modulù acesta ímpedecarã pre Octavianù de a ínchide templulù lui Janu, precumù dorisse. —

Drusu întreprinse din Gallia o expedițiune în Germania, și după mórtea lui (a. R. 744) continuă frate-seu Tiberiü, care coprinse ținutul dintre Renü și Albea, și lü prefacă în provinciä romană (a. R. 749); darä pre cândü se preparä se mérgä în contra lui Marobodü, domnulü Marcomanilorü, care fondasse monarchia Suevilorü (între Dunäria, Albea și Vistula), se născü o rescölä mare din partea popórelorü illurice și pannonice și construiserä pre Tiberiü a se întörce asupra acestora. Aeliü Catu (consule la a. R. 757) se trämise în contra Dacilorü, care strämütä 50,000' de ómenï din vecinätatea Dunärii în Tracia. În rescólä generale a Illurilorü și a Panonilorü, Cecina Severü préfeculü Moesiei nu potü se remänä multü timpü cu ärmata sa în Panonia, fiindü cä Dacii și Sarmatïi încursä neîncetatü Moesia. Panonia se pacificä la anulü R. 761; înse nu se potü pune capëtü räpitorilorü acestorü popóre selbatice. Poetulü Ovidiü care se aflä pre atunci relegatü la Tomi, löngä marea négrä (nu departe de la gura Dunärii), laudä pre Pomponiü Flaccu propretoriulü, care apperä rïpa Dunärii, înse mărturisesce totü de o datä cä Geții și Sarmatïi încursä neîncetatü provinciile romane, de câte orï înghiäciä Dunäria.

In Germania administrațiunea cea appesätöriä a lui L. Quintiliü Varu dede motivü, ca Cheruscii, Bructeriï și Marsii se se unescä suptü Ariminiü, fiulü unuia dintre domniï Cheruscilorü. Respândindu-se fama cä unulü dintre popórele germane din locurile celle mäi departate ar fi appucatü armele, Quintiliü se înshellä a întreprinde o expedițiune prin pădurile celle neämblate alle Teutoburgulü, acollo dederä preste dönsulü Cheruscii și cei-

alți Germani cu Arminiū, și nemiciră trei legiuni dintre cele mai bune. a. R. 762. Prin această calamitate Romanii perdură éráși țerra dintre Renū, Albea și Dunăria. — Imperatoriul Octavianū Augustū care adjunse în culmea puterii politice, fu foarte nefericitū în familia sa, ellū avū trei socie, și o singură fiă, Jullia (din a doua sociă, Scribonia), pre care o mărită după Marcellū și după mórtea cea prematură a acestuia, o căsători cu Agrippa, din care avū doi nepoți, Caiu și Luciu, cari muriră în flórea etății. A treia soçiă, Livia, puse tóte macinele în lucrare spre a procură fiului seū Tiberiū successiunea în imperiū. Octavianū adoptă în fine pre acesta și 'lū luă de collegū în imperiū. Ellū muri la Nola, a. R. 767 (p. Chr. 14) în etate de 76 anni, după ce domnisse de la bătălia de la Actiū, 45 de anni.

IV.

Tiberiū.

Tiberiū fu unū omū cu mare capacitate, ínse plinū de invidiă și de deffidențiă, appecatū spre cruđime și foarte prefăcutū. După cererea mumei sélle (Livia) ellū adoptasse pre nepotulū seū de frate, Germanicū, și de frica acestui duce care avea o autoritate nemărginită la armată, ímplini tóte detoriele unui imperatoriū ínțeleptū în cei d'ántaiū optū anni ai domniei sélle, ínse nu încetă de a face totū ce putea spre a'lū ínătură. Mișcatū de neíncredere revocă pre Germanicū din țerrele germane, cândū acesta bătusse pre Arminiū (la Idistavisū) și eră în punctulū de a restabilí în Germania domnia Romanilorū cea fundată de tată-seū Drusu. Germanicū

se trãmise acumũ la resãritũ, unde prefãcũ Cappadocia și Commagenea în provincie romane, înse currindũ dupã aceea murì (de veninũ, precumũ se presupune.) Pentru securitatea sa personale, Tiberiũ strinse la Roma pre militariĩ pretorianĩ cei ressiptĩ prin Italia, și prefectuluĩ lorũ, Seianũ, 'i dete mare influințã asupra guvernuluĩ, care luã acumũ unũ caracterũ cu totulũ despoticũ. Darã Seianũ sciũ în scurtũ timpũ se nutrãscã frica tiranuluĩ așia de tare, încãtũ acesta lãssã Roma, și se dusse în insula Capree, unde putea mãi commodũ și nevedũtũ de lume se se dee în braciele desfrãnãrilorũ, pre cândũ Seianũ ca locũ-țituriũ allũ seũ fãcea tôte crudelitãțile la Roma și în Italia, în cursũ de 9 annĩ de ãille, pĩnã cândũ prin planulũ de a rãpi la sene imperiulũ, desceptã suspiciunea imperatoruluĩ, și cãusã cãdereã sa. Tiberiũ 'și sãturã acumũ setea de sãnge persecutãndũ pre amiciĩ luĩ Seianũ, pĩnã cândũ prin instigațiunea luĩ Caligula, se suffocã în patũ cu perinele, la Misenũ, a. R. 790 (p. Chr. 37), dupã ce domni 23 de annĩ mãi multũ ca unũ despotũ asiaticũ, de cãtũ ca unũ imperatoriũ romanũ.

V.

Caiũ și Claudiũ.

Caiu Caligula, fiulũ luĩ Germanicũ, dupã ce uccise pre Tiberiũ, urmã însușĩ în imperiũ; în anulũ d'antãiu ellũ ressipl tesaurulũ cellũ mare allũ luĩ Tiberiũ, ospetãndũ pre poporũ, dãndũ totũ genulũ de jocuri splendide, redicãndũ edificie fõrã de scopũ, și altele assẽmine. Dupã ce sufferì de unũ morbũ greũ, 'și perdũ cu încetulũ mintea, înse pre lõngã tôte faptele selle celle arbitrarie și

crudeli, cădû numai după patru ani de zile, prin o conspirațiune a pretorianilor. Senatul voi atunci se restabiléscă republica, înse pretorianii redicará imperatoriú pre Claudiú, unchiulú lui Caiú, și fratele Iní Germanicú.

Claudiú abiã appucã frênele guvernului în mâni, și le lăssã cu totulú coruptei selle socie Messalina, și după mórtea acesteia, ambițióseí Agrippina (sororiú lui Caiú), și scelerățilorú seí de libertí Polybiú, Narcissú și Pallante. Suptú domnia lui Claudiú începurã conqueririle Romanilorú în Britannia, unde interprinse însuși Claudiú o espedițiune. Mauretania, Lucia, Tracia se prefăcurã în provincie romane, și Judéa după mórtea lui Erode Agrippa veni éráși suptú administrațiunea procuratorilorú romaní.—Dupã ucciderea Messalinei abiã se cunnunasse Agrippina cu unchiulú seú Claudiú, și înduplecã pre flacculú imperãtoriú se adopteđe pre fiulú eí Nerone, și se lú destine de successoriú în locul propriului seú fiú, Britannicú, apoi inveniná pre bãrbatú (a. R. 807; p. Chr. 54) ca se potã domni ea cu putere absolutã suptú numele fiului seú.

VI

Nerone

Domitiú Nerone condussú de prefectulú pretoriului Burru și de filosofulú Seneca, cari se oppuserã întregelorú Agrippinei, guvernã bine la începutú, înse spre a se assecurã în domniã puse de inveninarã pre fratele seú cellú vitrecú (Britannicú) și ucciserã pre mumã sa cea superatã pentru mãrginirea influenței eí în lucrurile statu-

lui. Concubina lui, Poppéa Sabina, 'lă înduplecâ se ucidă și pre socia sa Octavia. După atarî criminî, și după mórtea lui Burru, 'și permise ver-ce faptă arbitrariă și ver-ce crudelitate; ellü se produsse în publicü ca gladiatorü, cântătoriü, musicü și istrione în Italia și în Grecia, și constrînse pre cei mai illustri senatori și căllari a se produce pre scenă și în arenă ca actori și gladiatori. La incendiulü cellü mare în care se prefăcură în cenușiă 3 regiuni din celle 14 alle Romei, și numai 3 remaseră neattinse de focü, Nerone căđü suptü prepusü că l'ar fi occasionatü ellü însuși spre a și puté edificâ o capitale mai formósă: înse ellü sciü se arrunce culpa pe creștini, prin a căroră persecuțiune credea că se va puté justificâ. La restaurarea Romei 'și edificâ așiă numita casă de aurü, care coprindea mai multü locü de câtü totü Palatinulü, și pentru a cărei construire se stórse de averi tótă Italia și provinciile; ba chiarü templele se despoiară de imaginile deilorü. Fiindü că ellü scurtâ totü de o dată și militarilorü stipendiele lorü, căđü suptü ura generale de la incendiü în cóce. Conspirațiunî repetite i dederă motivü de a uccide unü mare numărü de ómeni, dară în fine desfrênările și cruđimele lui celle fôrá mesură produseră o ferbere generale, care prorupse de o dată în mai multe părți alle imperiului. Propretoriulü Ispaniei citerióre, betránulü Sulpiciü Galba (de 73 anni) se prochiâmâ împeratoriü de côtră armată; Nerone fugi de la Roma, și puse pre unü libertü allü seü de i scurtâ vieția. a. R. 821 (p. Chr. 68).

VII.

Galba, Otone, Vitelliū,

Supliciu Galba după ce veni la Roma se făcù urritù poporului și miliției prin nesce essecuțiunii, cari de și fură necesarie după împregiurări, cu tôte acestea desceptară urra in contra lui, precum și prin avariția cōtră militari, și prin prea multa indulgenția cōtră favoriții se; ellū cādū după șesse luni de zile prin o conjurațiune țesută de cōtră Otone, unū fostū favoritū allū lui Nerone, care 'și cumperasse o partită între pretoriani. Inse legiunile de la Renū prochiămasseră imperatoriū dejă in contra lui Galba, la Colonia, pre ducele lorū Vitelliū, pre care 'lū recunnoscură in currindū tôte țerrele de la appusū. Ducii lu' Vitelliū petrunseră in Italia și bătură óstea lui Otone a própe de Cremona In luna lui Aprile a. R. 822 (p. Chr. 69) se uccise Otone cu mâna sa. Vitelliū veni la Roma, se recunnoscū de cōtră senatū, și ressipi summe neauđite pentru spesele mesei selle. Legiunile din Palestina cari eră ocupate cu unū resbellū in contra Judanilorū, prochiămară imperatoriū pre ducele lorū Vespasianū. Cândū se respādi fama acēsta, maī tôte legiunile și provinciele delăssarā pre Vitelliū, care se și uccise in luna lui Decembre a R. 822 (p. Chr. 69), înainte de ce adjunse Vespasianū la Roma. In timpulū acestorū resbelle civili se turburā Illuriculū, Gallia vacillā, Sueviū, Sarmații și Daciū se scullarā asupra Romanilorū. Vespasianū chiāmā in Italia legiunile din Illuricū și din Pannonia. Sarmații și Jassugiū se offerirā Romanilorū intr'adjutoriū; regiū Suevilorū și ai Quadilorū se căstigarā in partea Romanilorū. Cu tôte a-

cestea, Dacii vedându lucrurile turburate, trecură Dunăria după datina lor, și coprinseseră castrele coorților romane, înse cându eră se occupe și alle legiunilor, adjunse Mucianu cu legiunea VI, și puçin după aceea veni Fonteiu Agrippa din Asia, care se numi propretoriu Moesiei. *)

VIII,

Vespasianu.

Titu Flaviu Vespasianu luă tôte mesurile spre a restabili imperiulu cellu ruinatü de cötră usurpatori. Ellü restabili disciplina intre militari și ordinea în finançe; fini restaurarea cetății, și o mai înformoseçiă prin edificie magnifice, precumü forulu păcei și amfiteatrulu Flaviu, restitui senatulu drepturile selle celle vechie, și mări autoritatea lui prin adaugerea membrilor și depärtarea cellorü nedemni; favori tôte institutele folositorie, încuragiă arțile și sciințele (salarisă professorii de retorică), ellü însuși dede esemplü de moralitate rigorösă și de parsimoniă așiä de mare, în câtü acësta mai că degenerä une ori în avariçiä.

Vespasianu însärcină pre fiu-seu Titu se domiteçië rescölla Judanilorü cari appucasseră armele încă suptü domnia lui Neronë; acësta se termină prin derimarea Jerusalimulu la anulü R. 823 (p. Chr. 70). Rescölla Batavilorü suptü conducerea lui Claudiu Civile, la care luäră parte și seminçiële germane celle de a stंगा Renulu și chiarü popórele gallice, n'avü successü durătoriü, din lipsa de unire și de înțelegere. Resbellulu britanicü se reinnoui de cötră Juliü Agricola, care câstigă

*) Tacitus Hist. III, 46.

pre Britanni prin blândetie și dreptate ca se primescă cultura romană.

La Dunăriă M. Plauțiū propretoriulū Moesiei frânse pre Daci și pre cei-alți barbari cari se versasseră asupra provinciilor romane, strămută la 100,000 de oameni în Moesia, și 'i făcū tributari Romanilorū.

Vespasianū muri la anulū Romei 832 (p. Chr. 79) și lăssă successoriū pre fiulū seū Titu, omū dotatū de la natură cu celle mai frumoșe calități cari le desvoltă de la suirea sa pre tronū, și 'și merită numele de *amor et deliciae generis humani*; ellū fu imperătoriulū cellū mai nobile allū Romei, dară nu domni mai multū de doi anni, și fu răpitiū de mórte. Pre timpulū lui erupse Vesuviulū pre neasteptate, și causă cea mai terribile stricățiune, accoperi cu lavă Erculanulū și cu cenușiă Pompeiū. În Roma se escă unū incendiū care ținu trei zile, și totū atunci se născū în cetate o pestilențiă urrită care scurtă și viétiă lui Titu.

IX.

Domitiānū.

După mórtea lui Titu, urmă în imperiū frate seū Domitiānū, care la începutū domni destullū de bine, inse în periodulū mai de pre urmă reproducse timpurile lui Nerone. Cu o deșertățiune copillărescă unī o risipire nemărginită care 'lū dusse la oppressiuni și la crușimi; perdū impulū ucciđendū musce, și cu o vanitate ridiculă pretinse ca se se numescă domnū și deū (domne-deu). Agricola prefăcusse Scoția în provinciă romană pīno la Edinburgū, cândū se rechiāmă de Domitiānū cellū rosū de suspiciune. Tirannulū însuși întreprinse o espedițiune în

Germania în care prefăcù în provincia Suevia cea de multă confederată cu Roma, și construi vallulă mărginariu între Renă și Dunăria. Cu mai reu successu se bătù în contra Dacilor, cari infestară din nouă marginele imperiului suptu regele loră Dura. Acesta voindă a oppune Remanilor ună braçiu mai tare și mai interprindătoriu, se lăssă de domniă și investi cu dinsa pre Decebalu, omulă cellu mai agerū și mai preceptu la arme dintre Daci. Decebalu se înțellesse cu Pacoru regele Partilor, și se unì cu Sarmații și cu Catti în contra Romanilor. Domițiană trâmise pre consulariulă Oppiu Sabinu în contra Dacilor, înse acesta fu bătutū și nemicitū de cōtră Daci. După dînsulă trâmise pre Fuscū prefectulă coorțiloră pretoriane, care avu totū aceeași sorte, — ellū se îngropă într'o pădure dacică. — Acumū Domițiană înterritatū prin atâte perderi, determină se plece în persōnă în contra ferociloră inimici, înse merse numai pino în Meesia, și acolo se arruncă în braçiele plăceriloră și alle desfrênăriloră, și trâmise cu oștile pre Julianu asupra Dacilor. Acesta ordină ca fie-care militariu se și scriă numele pre scutū, ca se se cunnōscă totū ênsulă cumū se pōrtă. După aceea trecū în Dacia și atacă armata cea numerosă la Tape, și o tăiă infricoșiatū. Vezina care eră allū doilé după Decebalu, vedēndū că nu pōte scăpă viu, se prefăcū mortū, și apoi nōptea fugi la ai sei. Decebalu temēdu-se ca Romani se nu' occupe reșediția, ordină se taiă arborii pino în trunchiū, și se le impună arme, ca așia Romani din departare se crēdă a fi mulțime de militari, și se nu cutedie a se apropiă. Stratagemă acēsta avu successū; Romani se retrasseră.

Domițiană supărată pre Quadi și pre Marcomani, căci nu i-au dată ajutoriū în contra Dacilorū, uccise pre deputații acestora, cari venisseră în Pannonia se cêră pace. Atunci Marcomanii înterritați impressurară și bătură pre Domițiană. Ellă vedându-se strîmtorată trâmise nunții la Decebalū ca să 'lū chiamo se facă pace. Decebalū trâmise pre frate seū Diege se tracteție cu imperatoriulū. Acesta redede Romanilorū pre câți-va captivi, și cerū o mare summă de bani, afară de acêsta mai mulți fabricatori de arme și de alte lucruri necesarie pentru resbellū și pentru comoditățile vieței și unū stipendiū annuale fôrte însemnatū. Domițiană se învoi la tôte acestea, ba dede regelū și o diademă, ca și cumū ellă l'ar încoronă și i' ar lăssă țerra din gratia sa. După aceea se întôrse la Roma și triumfă de Daci și de Catți și luă numele de Dacicū (învingătoriū allū Dacilorū). Insolenția acêsta a tirannulū află destui linpușitori cari se lū mărăscă, dară și satyrici cari se lū batjocurêscă, a R. 847 (p. Ch. 94). După mai multe fapte crunte Domițiană și propuse se uccidă și pre soția sa Domiția, înse acêsta descoperi lucrulū, și precipită stingerea lui. Ellă se uccise în 18 Septembrie a. R. 849 (p. Chr. 96) în etate de 45 de anni, după ce a domnitū 15 anni, mai multū ca tirannū effeminatū și fricosū, de câtū ca imperatoriū. Cu dînsulū se stinse familia Flaviilorū.

CARTEA II.

Dela mórtea lui Domițianū pîno la declinarea imperiului suptū Aureliū Commodū.

I.

Nerva.

După unū periodū de 80 de anni în care imperiul romanū de la mórtea lui Octavianū, fu guvernatū mai totū de ómenī reī și flacci (cu puține esceptiuni, a lui Vespasianū și a fiului seū Titu), urmā unū periodū de fericire suptū cinci imperātori înțelepți, valinți și amatori de umanitate. La mórtea lui Domițianū conjurații prochiāmaserā imperātorii pre betrānulū senatoriū M. Cocceū Nerva; senatulū lū întări. Nerva guvernā imperiulū cu înțelepțiune și cu bunetate, înse prin parsimonia sa desceptā nemulțiāmire între poporū și între pretoriani; ellū preveni eruptiunea adoptāndū de fiiū și successoriū pre M. Ulpiū Traianū, cellū plăcutū la armatā, care se nāscusse in cetatea Italica din Ispania în 18 Septembre a. R. 806, făcusse dece expedițiuni ca tribunū la Eufrate și la Renū, adjunse pretoriū la anulū R. 839, consule la 844. Dupā aceea se întórse în Spania, de acollo se dusse în Germania inferiōre, pre care o pacificā și o

gubernă pîno la anulă R. 850. În tómnă annulă acestă, Nerva li: chiámă la Roma, lă adoptă, după aceea lă numi Césare și în scurtă timpă consule de a dóua óră. Investitū cu atâte onorī Traianū se întórse éráși în Germania unde impuse repectū barbarilorū, înse la 851 fu rechiámătu la Roma spre a lua în mână frênele guvernulăi, căci Nerva murī în 27 Januariū (a. R. 851; p. Chr. 98)

II.

Traianū.

Marcu Ulpiū Traianū, omū cu marī talente și pentru pace și pentru arme, consecră tótă vieția sa atătū întru îndreptarea administrațiunii interne in tóte ramurile eī, câtū și întru întinderea imperiulăi, și informosețiarea lui prin edificie grandióse. Îndată ce se numi imperatoriū, ellū începū se facă preparative spre a șterge pata cea pusă de Domițianū pre numele romanū prin tributulū dacicū, și cōtră finitulū lui Septembre a. R. 853 (p. Chr. 100) plecā în contra Dacilorū. Decebalū aūđindū de acéstă întreprindere, se speria fórtē, sciindū prea bine că mai înainte n'a invinsū pre Romanī, ci pre Domițianū, érá acumū are de a face cu poporulū romanū și cu imperatoriulū Traianū, pre care lă respectă încă de pre timpulū cândū gubernă Germania. Iérna o petrecū Traianū în Moesia, după aceea în primăvéra annulă R. 854 (p. Chr. 101) trecū Dunăria pre navī. Cândū adjunse la Tape i se addusse unū burete fórtē mare pre care se află scrissū cu littere latine «Burrii cu toți soții lorū spunū lui Traianū se se întórcă a casă și se fină pacea.» Traianū nu luă în considerațiune cuvintele a-

cestea, ci purcese înainte, și întâlnindă pre Daci, începă bătălia cu dînșii. Decebală remase invinsă; ellă trămise deputați de clasa inferioară, comăți, ca se cêră pace. Traiană nu se învoi, ci purcesse mai departe, și bătă a două oră pre Daci și pre Sarmați, cari se însoçisseră cu dînșii. Altă deputațiune de Daci comăți vine la Traiană înse foră rezultată; se face a treia bătăliă care se termină numai prin greutățile iernei.

III.

Resbellulă I Dacică

În primăvera anului Romei 855 (p. Chr. 102) Traiană atacă de noă pre Daci. Decebală trămise la dînsulă deputați de clasa întâia, pileați (cu pelărie) cari lă rugară ca se facă pace, și pentru înțelegerea mai de aproape se numescă și din partea sa membri la conferențiă. Deci se trămiseră dintre Romană Sura și Claudiă Liviană prefectulă pretoriulă. Inse Decebală nu cutediă a veni la conferențiă, ci trămise alți deputați la Traiană. Imperatoriulă înțelegendă că Decebală caută numai mișloce de a scăpă de nevoiă și de a înșellă pre Romană, commândă la bătăliă. Atunci se născă o luptă cruntă între amîndouă armatele. Romană învinsesă dară căpetară atâte plage, încătă nu le adjungea materia cu care se le lege. Traiană și tăiă vestimintele spre a le face legătura. După bătăliă Romană occupară castrele Daciloră cele de pre munți, în cari aflară arme și alte lucruri de resbellă, ună numeră de captivi romană și semnulă militariă care lă luasseră Daciă de la Fescu. Totu de o dată Massimă coprinse ună castellă

unde se află sora lui Decebalu, pre care o luă captivă. După acésta se împărți armata, și ocupându mai multe dealluri veni dinaintea reședinției lui Decebalu. Luciu Quietu Mauru atacă pre Daci de altă parte și prinse unu mare numărü dintr'inșii. In aceste împregiurări Decebalu desperatü trämise o deputațiune förte însemnată de ómenii cei mai de frunte, cu muieri, cu copii, ca se róge pre imperatoriulu de iertare și se céră pace suptü ver-ce condițiune. Traianü primi cererea lorü cu condițiunea ca se dee înapoi Romanilorü pre toți arteficii trämisi de Domițianü și pre toți fugarii, și tóte macinele bellice, se strice tóte castellele și se recunnóscă de amici și de inimici pre aceia cari sunt și ai poporulu romanü. Decebalu se suppose la tóte, și trämise deputați la Roma spre a arretä și inaintea senatulu suppunerea sa și a țerrei selle. Traianü se întórse in Italia la anulü Romei 856 (p. Chr. 103), triumfă și luă numele de Dacicü.

IV.

Resbellulü II Dacicü

Darä după acéstă împăcățiune nu trecü multü timpü, și veni fama la Roma, că Decebalu nu observă condițiunile, ci prepară arme, restaură castelle, primesce fugari, provócă pre națiunile vecine la resbellü, și infestă pre toți cei ce ținü cu Romanii. Deci Traianü informatü de tóte acestea determină a plecä de nouü in contra Dacilorü, ieä cu sene pre Adrianü prefectulu legiunii Minervie, pre Luciu Quietu Mauru, și pre alți duci însemnați și vine la Dunăriä cu începutulu anulü R. 857

(p. Chr. 104). Acumă determină Traiană se supună cu totulă pre Daci și țerra loră se o prefacă în provinciă romană. Ca se potă purtă resbellulă cu mai mare securitate, însărcină pre architectulă Apollodoră Dama-scenă se construescă ună podă de pētră preste Dunăriă, din giosă de cataracte, între Tierna și Aegeta*). In timpulă lucrării acesteia Traiană remase în Moesia, și trămise preste Dunăriă numai o parte din armata sa ca se appere locul. Decebală invită pre nașionile vecine la arme, ca cu puteri unite se frângă pre Romană, și se și assecureșie libertatea; ellă atacă pre apperătorii podului, inse acestia construisseră castelle din cari respinseră pre Daci. Decebală cercă acumă altă mișlocă ca se scape de Traiană. Ellă trămise la dînsulă pre nisce fugari prefăcușii ca se lă uccidă; inse acestia se descoperiră și plătiră cu viēția attentatulă loră.

Pino la anulă R. 858 (p. Chr. 105) se fină podulă, și Traiană trecă cu tōtă armata romană pre pămēntulă Daciei. Acumă se începū resbellulă în tōtă furōrea sa; multe fapte demne de memoriă essecută imperialiulă, ducii și militarii romană. Longină prefectulă unei legiuni bătū de mai multe eră pre Decebală, in fine acesta prefăcēndu-se că va se se supună lui, 'lă chiāmă la sene ca se se înțellēgă. Romanulă se ammăgi și se dusse. Decebală 'lă întrebă despre intenșionile lui Traiană, inse nu putū scōte nemica din gura lui. Ellă lă șinū prinsū, și trămise la Traiană ună nunșiu ca se i spună că lă va da inapoă, decă imperialiulă se va

---

*) Veșii Magazinulă istoricū Tomū I. pag. 16. și Temū II. pag. 110.

retrage din Dacia și va plăti speșele resbellului. Traianu răspunde așa încâtu se înțellesse din vorbele lui că nici nu pune mare prețiu pre Longinu nici nu i ar păré bine de perirea lui. Între acestea Longinu și procură veninu prin unu libertu allu seú, și trãmise pre acesta la Traianu suptu pretestu de a lú împacă cu Decebalu. Cându Decebalu se veđu înșellatú trãmise pre venturionele care erà prinsu împreună cu Longinu ca se cêrá pre libertu inapoi, offerindu-i corpulú lui Longinu, și încă dece captivi. De la acestia înțellesse Traianu tóte intenționile lui Decebalu, inse cređu a fi în contra demnității numelui romanu, a i mai da inderetú barbarului pentru cadaverulú lui Longinu. Prin acésta se înterritá Decebalu așa de tare, încátu spendurá de o pertică corpulú lui Longinu în fația Romanilorú cari se apropiasserá de reședinția. Traianu și cei-alti Romani la spectaculú acesteí cruđimí se apprinserrá de furróre în contra Dacilorú, impressurará reședinția, și cu multá perdere o luará în fine, și o dederá flacării. Dacií parte se ucciserá ei între sene, parte beurá veninu, parte picará în mânele Romanilorú. Dupe acestú successu Romanií purcesserá înainte și occupará tótá țerra. Decebalu dupá ce veđu că i s'a luatú reședinția și țerra s'a coprinsu de Romani, și că pre ellu însuși lú ammeninția periclulú, ca se nu cadă viú în mânele lorú, se uccise cu mânele selle. Assémine făcurá mai mulți Daci însemnați, se ucciserá unii pre alții. Corpulú lui Decebalu se addusse la Roma, tesaurele lui cari le ascunsesse suptu albia riului Sargețiu, se descoperirá de Bicile, soçiulú și familiarulú lui Decebalu. Cu modulú acesta se finí resbellulú dacicu. Traianu prefácú țerra în provinciá ro-

mană, asșediă într'insa două legiuni, a V macedonică, și a XIII gémină, și o colonisă cu nenumerată mulțime de ómenī din totū imperiulū romanū*). Ellū însuși se întórse la Roma în anulū R. 869 (p. Chr. 106), se prochiāmă imperatoriū de a V óră; și se investī cu potestatea tribuniciă de a IX óră; militariī și tribuniī după finitulū resbellulū se decorară cu coróne, armille, col-lane, lencie, falere, și alte semne de distincțiune pentru valențīa lorū.

V.

Monumente de Traianū.

Întru memoria victoriei repurtate asupra Dacilorū se redicā la Roma columna lui Traianū, în Moesia lóngă Jatru se edificā Nicopolia, și mai spre resăritū Marcianopolia, în onórea sororii lui Traianū; în Tracia se edificā Traianopolia în onórea lu Traianū, și Plotinopolia în onórea soției lui. Pre lóngă rīpa dréptă a Dunării se edificară saū se reparară mai multe cetăți, și a nume: Singidunulū la gura Savei, Tricorniulū, Margulū la gura Margului (Moravei), Viminașulū, Tanatele (la gura Perriușului), Punții la capulū podului lui Traianū, Aegeta (la cotulū Dunării), Dorticulū la gura Timacului, ad Manum (mai târđiū Bononia, unde e acumū Vidinulū), Rașiaria la gura Rașiarului, Almulū la gura Almului, Ciabulū la gura Ciabului care despărțiā Moesia superi-

*) Traianus victa Dacia e toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. Eutropius libro VIII. cap. 6.

óre de cea inferióre, apoi Augusta, Regianulü (din contra versării Jáiului în Dunăriă), Oesculü la gura Oescului, Utulü la gura Utului, Escamulü (mai în urmă Asamulü și apoi Anasamulü) la gura Escamului, Dinulü (cu *Quintodinum* și *Sextodinum*, unde e acumü Sistolulü), Novele, Jatrulü la gura Jatrului, Trimammiulü, Apiaria, Tramarisca (din contra versării Argeșului în Dunăriă), Durostorulü unde staționă legiunea Italică, Suclidava, Assiopolia, Calidava, Carsiulü (din contra versării Galbinului în Dunăriă), Trosmia (unde e acumü Macinulü) Dinogetia (din contra versării Seretului în Dunăriă), Noviodunulü (unde e acumü Isaccia), Aegyssulü (unde e acumü Tulcia), Istrulü saü Istropolia, aprópe de marea négră.

VI.

Cetăți în Dacia,

Dacia după munții Carpați se împărți, ca și Moesia și Pannonia, în Dacia superióre și în Dacia inferióre. În cea superióre se trecea de la Viminatiü la Lederata, cetate lóngă Dunăriă la Gura Apului saü a Crașului modernü, de unde ducea callea de a dreptulü cötră médiä-nópte prin Arcidava, Centumputea, Bersovia Azizi saü Aixi (*Inde Bersobim, deinde Aixi processimus* (dice Traianü în commentariile citate de Priscianü), și prin capulü Boului, la municipiulü Tiviscü, lóngă riulü Tiviscü (Temișulü unde e astăđi Temišióra). Altă calle trecea de la Tanate la gura riului Tierna, unde se asșediă o coloniă de însuși imperătoriulü Traianü*), și mer-

*) În Dacia quoque Zernensium colonia a divo Traiano deducta, juris italici est. *Diges. de cens.* I. §. 8.

gea assémine spre médiă-nópte prin Media, Pretoriulŭ, ad Pannonios. Gaganŭ, Masclianŭ (Săbișiŭ), la mansiunea Tivisculŭ (acumŭ Caveranŭ). Aci se uniă amîndoue călile (cea de la municipiulŭ cu cea de la mansiunea Tiviscŭ,) și apoi se întorcea spre resăritŭ prin Agnova, preste Ponte Augusti (*scilicet Traiani*), și veniă la Sarmizegetusa, reședinția lui Decebalŭ care se edifică și se decoră cu epitetulŭ de *Ulpia Traiana Augusta* (lôngă riulŭ Sargețiŭ). De la Sarmizegetusa ducea callea la Ape (*Aquae, Hydata*, acumŭ Sargețiŭ sau Hațiegŭ, și de aci în susŭ spre Mureșiŭ, la Zermizirga (Orestia), la Blandiana, la Apulŭ (de a drépta Mureșului la gura riului Apulŭ), la Brucla (astăđi Aiudŭ), la Saline (astăđi Turda), la Patavissa, la Napoca (Gerla), la Parolissŭ (Deșiŭ). A treia calle trecea peste podulŭ lui Traianŭ în Dacia inferióre, și ducea la Frateria, la Amutriŭ, la Pelandava, la Castranova, trecea peste Oltŭ, cōtră Romula (Câmpulungŭ), și apoi peste munți în Dacia superióre la Rusidava, la *Castra Traiani, Praetoria Augusti*, și se întorcea prin Stene saŭ Anguste cōtră Apulŭ. Afară de aceste cetăți cari se află pre căllile principalŭ, mai eră în Dacia australe: Drubete, Argidava, Arcinna, Pinulŭ, Sornulŭ, Pirulŭ, Comidava, Tiasulŭ, Netindava; în Dacia orientale: Paloda, Zusidava, Utidava, Petrodava, Carsidava, Patridava, Trifululŭ, Arcobadara, (aceste patru în regiunea de susŭ a Prutului); între Prutŭ și Tura (Dunastru): Zargidava, Tamasidava, Pirobaridava,*) Niconiulŭ, Ofusa, Tura oppidulŭ, (aceste trei din urmă pre

---

*) De la Piro-Baridava, se vede a se fi născutŭ Bassaraba și apoi Bassarabia.

lôngă Dunastru), Ermonacte (la gura Dunastrului), și Arpea (nu departe de la gura boreale a Dunării). În Dacia centrale, afară de cele mai sus numerate, mai erá: Sargidava, Ulpianulú, Ruconiulú, Docidava, și în cea occidentale Zurobara. — Poporațiunea Daciei romane crescú în scurtú timpú la unú numerú însemnatú, se făcurá căllí asternute cu pétră, se construiră apeducte, se edificară temple, teatre, amfiteatre, se lucrará salinele și minerele de aurú și de argintú, și în puçinú timpú țerra devení una dintre cele mai formóse alle imperiului romanú.

VII.

Mórtea lui Traianú.

La resăritú, regele Parțilorú Cosroe cuprinse Armenia și puse rege preste acéstă țerră pre frate-seú Partamisirú, Traianú plecâ în contra lui la anulú R. 866 (p. Chr. 113), bătú pre Parți, depuse pre Partamisirú, prefăcú Armenia, Mesopotamia și Assuria în provincie romane, coprinse chiarú și reședinția partică, Ctesifonte, și dede Parțilorú rege pre Partamaspatú. Traianú trecú cu armata sa în Arabia, și adjunse pino la sinulú persicú; propretoriulú Suriei coprinse mai multe locurí din Arabia; chiarú și Nubia vení suptú domnia Romanilorú și remase suptú dinsa mai bine de unú seclu. Intorcându-se din Persia Traianú abiá adjunse pino la Salinuntú în Cilicia, și murí în 10 Augustú a. R. 870 (p. Chr. 117) în etate de 61 de anni, după ce a imperăritú cu cea mai mare gloriá 19 anni, 4 luní și 27 ðille. Bunetatea lui a remasú de essemplu, în câtú senatulú romanú după aceea cândú felicitá pre imperatorí,

dicea: *Sis. felicior Augusto, melior Traiano*; (Se fi mai fericit de cât Augustu, și mai bun de cât Traianu). — Suptu dînsulu érá începù se înfloréscă artea romană, și adjunse la cellu mai mare gradù de perfecțiune. Ellu făcu câteva strate de pétră escellintî, termină callea Appiană (*via Appia*), secă paluđile pomptine pîno unde se putu, construi porturi noue, repără celle vechie, edifică forulu Ulpiu (*forum Ulpium*) cu basilica în Roma, ca o nouă cetate de palațic, unde se înalțiă și columna lui Traianu. Ellu adoptă pre compatriotulu seú cellu învețiatu, dară deșertu și pedante, Adrianu, care i urmă pre tronulu Cesariloru.

VIII.

Adrianu.

- Publiu Aeliu Adrianu, gelosu de gloria lui Traianu, îndată ce se sui pe tronù, părăsi trei provincie conquerite de dînsulu, revocându legiunile din Armenia, Mesopotamia și Assuria, și determină ca riulu Eufrate se fiă marginea imperiulu romanu de cótră resăritu. Assémine voi se facă și cu Dacia, înse amicii nu lù lăssară, arretându-i că ar fi o prea mare necuviințiă de a da în mânele barbariloru pre atăția cetățianî romanî. Cu tóte acestea pentru ca se micușioređie gloria lui Traianu strică podulu cellu de preste Dunăriă, suptu pretestu că servesce numai spre a facilita barbariloru trecerea la Moesia, pre cându detoria lui ar fi fostu a lù apperă. Se pare că Adrianu commise acésta cu ocasiunea cându căllători prin țerrelle imperiulu, căci atunci visită întăriturele fiă-cărei provincie, derimă unele castelle, și strămută altele in locuri mai accommodate. Afară de ace-

stea, militarii eră așia de bine essercitați, încâtă căllarii batavi trecea Dunăria cu înnotulă. Barbarii vedëndă această se petrunseră de frică, și numai cutediară a turbură Dacia, ci făcură pe Adriană judecătoria allă cerșiloră și disputeloră loră. Din aceste cause Dacia în inscripțiună se numesce ferice suptă Adriană. La începută ellă puse numai ună preside preste Pannonia și Dacia, pre Marciă Turbine, dară după aceea puse singură preste Dacia propretoria pre Cn. Papiriă Aeliană, care făcū apeductele la Sarmizegetusa, la anulă R. 885 (p. Chr. 132), precumă se adeverediă din inscripțiună. Imperatoriulă Adriană dede dreptulă de cetățiană romană la mai mulți militari cari făcusseră 25 de anni de servițiū și se află în Dacia inferiore, suptă Plauțiă Cesiană, la anulă R. 882 (p. Chr. 129). Pre timpulă acesta cetățiană coloniei Oesculă puseră statuă de aramă lui Juliă Capitone propretoriulă Illuriculă, decurionelă coloniei Traiane Sarmizegetusei din Dacia superiore, duumvirulă municipiulă Romulei, și patronulă coloniei Oesculă.*)

Adriană consecră tótă activitatea sa administrațiunei interne. Ellă fu cellă d'ântăiă care cumoscū missiunea imperatoriulă romană ca domnă allă lumii, și nu și mărgini sollicitudinea numai asupra Romei și a Italiei, ci și o întinse asupra întregi lumii romane. Din această causă ellă căllători prin tóte provinciile imperiulă, mai totă pre giosă, informosețiă cetățile capitali, precumă Atena, care, prin entusiasmulă seă pentru totă ce e grecescū, se adausse cu o parte nouă, Adriana, ellă redică monumen-

*) Veđi Magazinulă istoricū Tomă I, pag. 24 și Tomă II, pag. 84.

te, precumă mausoleulă la Roma, care pörtă numele lui (*moles Adriani*), templulă Vinerii și allă Romei, villa Adriană lóngă Tibure, fortifică marginile imperiului prin castelle, construi în Britannia vallulă de pământü în contra Picților. — Ellü însărcină pre Salviü Julianü se cullégă legile civile de edictele pretorilorü, care collectă căpetă numele de edictü perpetuü (*edictum perpetuum*), formă din jurisconsulti consistoriulă imperial (*consistorium principis*), la care trecü tötă potestatea legislativă și judiciariă a senatului, ellü dede o nouă organizațiune directorilorü statului (*officia palatina, publica et militaria*) care ținü pîno în timpurile celle mai din urmă alle imperiului. — Timpulă domniei lui trecü mai fôră de nicı unü resbellü; numai fundarea unei colonie noue, *Aelia Capitolina* pre ruinele Jerusalimului cu unü templu dedicatü lui Joue, atțițiă o rescöllă terribile între Judani, care se astêmperă numai după unü resbellü fôrte cerbicosü de trei anni de ñille, (a. R. 884—886). După ce împerăți 20 de anni și 10 luni, Adrianü muri la Baie în 10 Juliü a. R. 891 (p. Chr. 138), în etate de 61 de anni, lăssändü de successoriü pre fiu-seü adoptivü Aeliü Antoninü.

IX.

Antoninü Piu.

Titu Aeliü Antoninü Piu (numitü înainte de adoptiune T. Aureliü Fulvu) fu și mai mare amatoriü de pace de câtü Adrianü; ellü se ocupă tötă viéția sa cu administrațiunea internă; umanitatea și dreptatea lui fură esemplarie, în câtü barbarii din țerrelle celle mai depărtate (India, Bactriana, Urcania) depunea armele și se a-

dressà la dînsulŭ cu cauzele lorŭ. Antoninŭ ŝi meritã numele cellŭ gloriosŭ de pãrinte allŭ genului omenescŭ. Nesce resbelle neînsemnate cu Germaniŭ se finirã suptŭ dînsulŭ fôrte uŝiorŭ fôrã versare de sãnge. Quadiŭ primirã rege de la dînsulŭ. In Britannia ŝi Mauretania nesce rescólle micŭ se stêmperarã currëndŭ. Dacia fu în pace suptŭ domnia lui, precumŭ mãrturisescŭ inscripțiunile. Antoninŭ împërãŝi 22 de annŭ ŝi 3 lunŭ, ŝi muri la Lori în Etruria, la annulŭ R. 914 (p. Chr. 161) în e-tate de 75 de annŭ, lãssãndŭ de successoriŭ pre gene-re-seŭ Marcu Aureliŭ, pre care lŭ adoptasse încã pino-cãndŭ trãiã Adrianŭ.

X

Marcu Aureliŭ.

Marcu Aureliŭ Antoninŭ Filosofulŭ, îndatã ce se sui pre tronŭ, ŝi luã de collegŭ pre Luciŭ Veru (assêmeine adoptatŭ de Antoninŭ Piu) cu care domni împreunã optŭ annŭ de ñille. Luciŭ Veru, omŭ effeminatŭ, se însãrcinã cu resbellulŭ în contra Parŝilorŭ, cari încursasserã prin Armenia, provinciile romane de la resãritŭ ŝi fãcusserã multe predãŝiuni într'însele; înse Veru lãssã pre locŭ-ŝiitoriŭ seŭ se pôrte resbellulŭ, ŝi ellŭ, mai vêtosŭ dupã întórcerea sa de la oriente, se dede cu totulŭ desfrênã-rilorŭ. Locŭŝiitoriŭ finirã cu bunŭ successŭ resbellulŭ particŭ; înse pino cãndŭ ŝinea încã acella, se scullarã. Marcomanŭ, Quadiŭ, ŝi alte popóre germane ŝi sarmatice ŝi desvastarã provinciile romane de a drépta Dunãriŭ, ba cuteŝiarã a ŝi intinde escursiunile pino la Aquileia. A-ŝiã se nãscŭ resbellulŭ marcomanicŭ cellŭ mare, la an-nulŭ R. 919 (p. Chr. 166) care ŝinŭ 14 annŭ, ŝi care

lă purtă însuși imperătoriu lă Marcu Aureliu. Eutropiu compară cu dreptulu acestu resbellu cu celle punice. Cu marile calamitățu alle resbellulu cellu terribile, se însociră și alte desastre cari veniră asupra imperiu lă, adecă: cutremure de pământu prin cari se ruinară cetățu, inundațiu ni de ape, locuste, fomete, pestilențiu, așiu în cățu periră armate întregu. Cu unu cuvintu așiu de tristă sta atunci lucrurile în imperiu lă romanu, în cățu se părea că de o dată va să cadă cu totul, decă din fericitate Marcu Aureliu n'ar fi venită pre lume și n'ar fi trăită chiaru în acellu timpu. Marcomani și Quadii coprinseră Noriculu și Pannonia, și împressurară Aquileia, dară cându se arretară amindoi imperatoriu, inimiciu speriațu numai de cățu deșertară aceste țerre, și cerură pace de la Romanu. Luciu Veru, întorcându-se cōtră Roma, peru la Altinu, attăcatu de apopleșiă, a. R. 922 (p. Chr 169). După acēsta se stēmperară barbariu cățu-va timpu, înse nu se lăssară de planurile lorū. Aeliu Bassu propretoriulu Pannonieiu scriea neîncetată că tōte națiu nile de pre lōngă Dunăriuă sunt în miscare. Marcu Aureliu pentru ca se prevină acēstă fortună amenințiatōriuă, versă și averea sa privată în tesaurulu publicu, și purcesse la Dunăriuă unde se începuseră luptele. Spre a completă armata în cellu mai scurtu timpu, se luară și serviu la milițiu, ca în resbellulu punicu; se chiămară latroniu din Dalmațiu și Dardania, se înarmară gladiatoriu, se cumperară Germaniu ca se se bată în contra Germanilorū. Completându-se armata cu modulă acesta, începură bătăliele celle formidabilu; militariu se luptară cu o valențiu necrețută. Marcomani și Jassugiu se ținură bărbătesce, dară după mai multe bătălie cer-

bicóse, chiarú și pre ghiacia Dunării, se invinseră. Quadri se imprăștiară după memorabila bătăliă, în care se dice că legiunea fulminată, în secetea cea mare, ar fi căpetatú plóuiă de la Christosú a. R. 928 (p. Chr. 175).

După acéstă victoriă, imperatoriulú Marcu Aureliú remase în Pannonia, ca se dea respunsú la deputații barbarilorú, că-cí unii cerea a se primi în societatea Romanilorú, suptú ducele Vataríu, copillú de 12 anni; acestora se dederă și baní ca se țină în fréu pre Tarbú, altú duce vecinú lorú, care intrasse în Dacia, și începuse a ammeninția cu armele decă nu i se va da și lui o summă de baní. Quadilorú și Marcomanilorú se concesse pace, înse suptú condițiunea ca se stea 36 de stadiie departe de la Dunăriă; Jassugilorú se puse o distanția de dóue orí mai mare, și se oppriră de a ținé naví proprie, și de a călcá pre insulele Dunării, afară de acésta se cerură de la dínșii 8000 de cállari suptú numele de soții, și primirá înapoi 10,000 de captivi carí erà la Jassugi. — In urmă veniră la imperatoriulú deputați de la alți barbari, ceréndú ca se li se dea pământú în provinciile romane. Astingii suptú domnií lorú *Raos și Raptos*, cerură se li se dea pământú în Dacia, înse nu căpetară, eí lăssară muierile și copiií la Clemente guvernatoriulú Daciei, și plecară în contra Custobocilorú, pe cari i bătură și le luară țerra. Atunci vecinii Dacrigi teméndu-se ca se nu pația și eí assémine, se scullară în contra lorú, și attácându-i pre neasteptate, i batură. Acestia făcură apoi legământú cu imperatoriulú, ca ellú se le dea baní, și eí se bată pre inemicií vecini. — Mai în urmă se concesse și Jassugilorú se locuescă lóngă Dunăriă, înse naví nu li se iertară, nici nu se

lăssară la insulele Dunării, dară li se dede voiă de a trece prin Dacia cōtră țerra Rossolanilorū pentru comerciū, de câte ori va află cu calle guvernatoriulū provinciei. Totū în acestū timpū veni fama din Suria despre rebelliunea lui Avidiū Cassiū. Imperatoriulū întări castellele de pre lōngă rîpa cea dincollo a Dunării cu 20,000 de militari, și purcesse în Asia. Quadii și Marcomanii vedēndū acēsta, appucară érăși armele. Marcu Aureliū compuse lucrurile în Asia, și se întorse la Roma, unde petrecu fōrte puçinū timpū din cauza renasceriī resbellului la Dunăriă, și plecā în Panonia, veni la Carnuntū, anulū R. 930 (p. Chr. 177), și petrecū trei anni de çille în părțile acellea, purtāndū resbellū neincetatū încontra Quadilorū, Marcomanilorū, Ermundurilorū și a Sarmațilorū; ellū i bātū așiā de tare, încātū mai că erā se īstingā, decā s'ar fi pututū, continuā resbellulū încā unū annū, inse imperatoriulū muri în 17 Martiū a. R. 933 (p. Chr. 180), în etate de 59 de anni, după ce domni ca filosofū și apperā imperiulū ca eroū în cursū de 19 anni, lăssāndū de successoriū pre fiuseū Aureliū Commodū.

XI.

Aureliū Commodū.

Marcu Aureliū Commodū se dechiārā imperatoriū încā în castrele de la Carnuntū, unde erā cu tatā-seū; indemnatū de acesta ca se purcēdā inainte și se frāngā cu totulū puterile barbarilorū, ellū făcū pace cu Quadii și cu Marcomanii, cu Buriī se învoi ca acestia se dea Romanilorū īnderētū pe captivi, dreptū securitate că nu vorū redicā armele se dea ostatici, și se jure că nu

voră intră nici o dată în ținuturile Daciei, și nu se voră apropiă de acestea mai multă de 5 miliarie. Fiindă că după aceste condițiuni, 12 Burri debea se deșerte locul, Sabiniană temându-se ca se nu se unescă cu alți barbari, și se turbure țerra, le concesse locuri în Dacia. Dară națiunile celle din collo de Dacia, mai allessă Sarmatiă remaseră neînfrante și nepacificate, din acestă causă Commodă ordină duciloră se se ridice încontra loră, și se le bată. Albină și Negru și făcură mare nume în acestă expedițiune. Commodă în urmarea victoriiloră repurtate de dînșii, se prochiămă imperatoriū de V oră, și luă titlulă de Sarmatică — Ōmeni ceī din pregiurulă junelū imperatoriū se folosiră de imbecilitatea lui spre a lă seduce la celle mai basse excessură, și de difidenția lui cea nutrită și crescută prin descoperirea de conspirațiunī, spre a lă face se commită celle mai selbatice cruđimī. Ellū lăssă guvernulă în mânele prefectulū pretoriulū și și perdū timpulă producându-se în teatru ca Ercule romanulă în lupte cu gladiatorii și cu férrele selbatice. Cândū în fine cruđimea lui degeneră în furóre și ammenințiă chiarū pre confidențiă lui ceī mai de aprópe, atunci acestia spre a și mântui viéția propriă, lă ucciseră și prochiămară imperatoriū pre prefectulă urbei, Pertinace, omă plăcută senatului, cu unū caracterū integru și severū, a. R. 944 (p. Ch. 192). — Așiă degeneră și se stinse prin Commodă familia Antoniniloră, precumă degenerasse a lui Augustū prin Nerone, și a Flaviiloră prin Domițiană. Imperiulă începū a declină de aci înainte.

SECȚIUNEA B.

De la declinarea imperiului suptă Aureliū Commodū pîno la
căderea lui suptă Augustulū.

CARTEA I.

De la declinarea imperiului suptă Commodū
pîno la Constantinū cellū mare.

I.

Septimiū Severū.

Cu Antoniniū încetă periodulū cellū fericitū allū imperiului romanū. De aici înainte începe despotismulū militariū. Pretorianiū vîndū tronulū la cellū ce le dă și le indulge mai multū, și scâmbă pre imperătorī după capriciū, rari ómenī se află cari se le pună frênū. Elviū Pertinace încercă in deșertū prin o severitate rigidă se mărginescă escessele lorū; ellū perī preste trei luni de ȃdille uccisū de dînșī, și tronulū se dede lui Didiū Julianū care offerī mai multū pretorianilorū (câte 25,000 de sesterȃi pentru fiă-care pretorianū). In 3 provincie se dechiărară legiunile totū de o dată in contra lui, și prochiămară imperătorī pre duciī lorū. Legiunile din Il-luricū prochiămară pre Septimiū Severū, care venindū mai înainte de cei-altī in Italia, după ucciderea lui Julianū, se recunoscū de cōtră senatū, și invinse pre toȃi competiȃtorī seī. Severū înterprinse dóue espediȃniū in oriente, și făcū Adiabena tributariă; Arabia, Mesopotamia recunoscūră supremaȃia Romei, cu tóte acestea și ȃinură regii lorū. Timpulū in care Severū nu fu occu-

pată cu expedițiunile, illă consecră intru desființierea abusurilor, și cu ajutoriul jurisconsultilor Papinian, Paull și Ulpian, îndreptă jurisprudența romană. In annii cei de pre urmă, interprinse o expedițiune în Britannia cu fiii sei Geta și Caracalla, fiindă că Scoții munteană stricasseră vallulă luă Adriană; ellă înaintă pino în ținuturile celle mai depărtate alle Scoțloră, întări prin ună mură vallulă de mai înainte, și muri la Eboracū, parte de supperare pre fiii sei cei degenerați, cari îi urmară in imperiū, a. R. 964 (p. Chr. 211).

II.

Antoninū Caracalla

Antoninū Caracalla abiă se suă pre tronū și uccise pre frate-seū Geta în brașiele mumei selle Julia Dómna, apoi ordonă de tăiară la 20,000 de bărbați, femei, copii, cari ținură cu dinsulă, — între aceștia și pre jurisconsultul Papinian, fiindă că nu primă se appere dinaintea legii fratricidiulă. Spre a puté contentă aviditatea militariloră, și a și procură mișlăcele pentru risipirile selle, după ce deșertasse tesaurele lăssate de tată-seū, condemnă la mórte pre cei mai avuți și le confiscă averile; dede tutoră provincialiloră dreptulă de cetățiană romană (*constitutio Antoniniana de civitate*) spre a-și suppone la tassele fiscală, și percurse provinciile spre a le stórce. In anulă R. 968 (p. Chr. 215) trecū la Carnuntū, și petrecū cu veciniă Germană, desfătându-se la vênatū și la aurigatū, imitându chiarū și vestmintele loră. Auđindū că Goții aū irruptū in imperiulă romană și că infestădiă Dacia (pentru antăia oră), plecă cu armata într'acollo și bătū pre inimici in

lupte tumultuarie. De aci purcesse cōtră resăritū și se arretă în Macedonia ca Alessandru, în Asia ca Achille. În Alessandria fu batjocoritū de poporū; ellū și resbună tăiândū unū mare numărū de locuitorī. După ce făcū o incursiune devastatoriă în regatulū particū, se uccise prin instigațiunea prefectului Macrinū, a. R. 970 (p. Chr. 217).

III.

Macrinū și Eliogabalū.

Macrinū după ce se prochiāmă imperatoriū, cumperă pacea de la Parți, cari trecură preste marginile imperiului spre a resbună invasiunea lui Caracalla cea făcută în țerra lorū. Macrinū dede officiele publice la ómenii cei fōră nici unū meritū. Pre unū Marciū Agrippa care fusse tonsoriū la Roma 'lū trāmise guvernatoriū în Pannonia, apoi în Dacia, și revocă pre Sabinū din Pannonia și pre Crispinū din Dacia, suptū pretestū că ar avé lipsă de ei la Roma, érá în adevêrū pentru că se temea de dînșii, ca de nesce ómenī cu autoritate, și cari aū fostū amici lui Caracalla. Fiindū că ellū scurtasse miliției unele folóse ce le avusse pīno acumū, armata din Suria prochiāmă imperatoriū pe Bassianū Eliogabalū (preotulū sórelui cellū de 14 anni) care se dicea a fi fiū lui Caracalla. La bătălia de la Antiochia Macrinū luă fuga, inse se prinse în Bitunia dimpreună cu fiu-seū, și se ucciseră amīndoi. Eliogabalū se dede tutorū escesselorū, vițielorū și nebunielorū ce se putea imaginá, pre cândū muma și abuna lui guvernă statulū și se arretă chiarū și în senatū. Ellū se înduplecá a adoptá pre veru-seū Alessandru Severū

cellu bine crescutu, dară cându simți mai pre urmă că acesta i e rivalu, încercă se se desfacă de dînsulu, in-se plăti cu vieța attentatulu seș, a. R. 975 (p. Chr. 222).

IV.

Alessandru Severu.

Alessandru Severu, condussu de mumă sa cea demnă, Mammea, și de unu consiliu de 18 senatori sub președinția lui Ulpianu, guvernă imperiulu câtu se putu mai bine în acelle timpuri turburate prin despotismulu militariu, înse prin severitatea sa cōtră militari, occasionă dese revolte între legiuni (carī ucciseră și pre Ulpianu chiaru în palatiulu imperătoriu). În Pannonia, Dione Cassiu se adoperă în deșertu se restituescă disciplina militariă. Cu tōte acestea Marcomani și Quadii se respinseră de cōtră Variu Macrinu presidele Pannoniei, a. R. 981 (p. Chr. 228). În Oriente Persii desfăcuseră regatulu particu (a. R. 979; p. Chr. 226), și înființasseră regatulu neopersicu suptu conducerea lui Argyru pre care Grecii lū numescū Artasserse, și care se gloriă că se trage de la anticii regi ai Persiei. Noulu rege dorindu a dă regatulu seș intinderea care o avusse imperiulu cellu vechiu allu Perșiloru, ceru de la Romani ca se deșerte tōte țerrele din Asia pîno la marea Aegēă și la Propontinde, și trecēndu marginile imperiulu romanu inaintă pîno la Cappadocia. Alessandru Severu înterprinse atunci o expedițiune la oriente, și după ce assecură marginile imperiulu, se întorse érași în Europa. Incursiunile Germaniloru făcute în Gallia, lū chiămară la Renu, unde rigorea lui cea mare înterrētă asupra sa

pre legiunile gallice, de cōtră cari se uccise împreună cu mumă sa, care lū petrecea pretutîndine, pentru ca se pōtă essercită influințîă asupra imperiului, a. R. 988 (p. Chr. 235). De aici înainte începū a cădé imperiulū romanū totū mai tare, atātū din cauza incursiunilorū cellořū neconținute alle barbarilorū de la margini și a nume alle Germanilorū, cātū și din cauza desbinărilorū din întru, în urmarea căroră se redicară contra-imperatori, cari adoperāndu-se se se înalție pre sene, sfășiară imperiulū.

V.

Massiminī. Gordianī. Filippī.

După ucciderea lui Alessandru Severū, legiunile prochiămară imperătoriu la Mogunția pre Massiminū, unū păstoriu din Tracia, de o mărime și de o tăriă gigantică, care servindū in armata romană adjunsesse pīno la celle mai inalte grade militare. Acesta pacifică Germania, numi Cesare pre fiu-seū Massimū, apoi trecū la iernaticū în Sirmiu unde făcū preparative spre a plecā în contra Sarmațilorū, avēndū de scopū se petrundă pīno la oceanulū merinoptiale; inse fu impedecatū prin miscările intestine, că-cī în Africa se prochiămasseră imperatori Gordianū I, și fiu-seū Gordianū II, acestia inse fură bātuți de propretoriu Mauretaniei; fiulū cădū în luptă, tatălū se uccise cu mānele selle. Senatulū care avusse curagiulū de a recunnōsce pre Gordianī, se properā acumū a allege pre altulū, și fiindū că erā despărțitū în douăe factiuni, allesse pre senatori Pipienū și Balbinū imperatori, și după cererea poporului numi Cesare pre Gordianū III (nepotulū lui Gordianū I). Massiminū cădū

la împresurarea Aquileiei, uccisă chiar prin mânele militarilor seî carî sufferea de lipsă, érá Pipienû și Balbinû se ucciseră în palatiû de câtră pretoriani, carî nu aprobă allegerea lorû, fiindû că ei nu luasseră parte la dînsa. a. R. 991 (p. Chr. 238). Gordianû III domni bine suptû conducerea socrului seû. Cândû trecû prin Pannonia și Moesia, bătû pre Sarmati și pe Goți, după ce adjunse în oriente învinse pre Persi ; însă cândû se întorcea de la acea expedițiune, se uccise de câtră prefectulû pretoriului, arabulû Filippû I. a. R. 997 (p. Chr. 244). Filippû îndată ce se prochiâmă imperatoriû, făcû pace cu Sapore I regele Persilorû, și după ce se întorse de la resăritû bătû pre Carpî, carî încursesseră în Dacia, apoi mergendû la Roma numi Cesare pre fiu-seû Filippû II, și la anulû R. 1000 (p. Chr. 247) serbă millienniulû Romei, cu fórte mare pompă. Suptû dînsulû începură a se bate monete în Dacia cu anniî de la curețirea barbarilorû dintr'însa.

VI.

Deciû. Trebonianû. Aemilianû.

Doi anni după încheierea millienniului Romei, se revoltară legiunile din Moesia. Valorosulû Deciû (omû născutû în Pannonia la Cibale aprópe de Sirmiû) se trâmise în Moesia ca se stîmpere revolta ; militariî sediți-osi 'lû constrinseră a primi imperiulû, și a i conduce în Italia. Filippû essi înaintea lui la Verona și cădû în bătăliă, a. R. 1002 (p. Chr. 249). Deciû adjungendû imperatoriû în contra voinției selle, se purtă ca unû omû demnû de a guvernă imperiulû romanû. Ellû restituî senatului tóte titlurile republicane carî le occupas-

seră Cesariî de mai înainte, bătù de mai multe ori pre Goți, și cureți Dacia de barbari, pre cumù se vede din inscripțiunii. In anulù R. 1003 (p. Chr. 250) ellù respinse pre Goți de la cetatea Nicopoli care o împressurasseră acestia; inse la anulù următoriù, după ce'i aruncâ preste Dunăriă, fugărindu-ï cu multă ardóre și fôră destullă atentiune, se cofundâ în nesce locuri limóse, și perì acollo, a. R. 1004 (p. Chr. 551). Legiunile prochiămară imperătoriù pre ducele lorù Trebonianù Gallu, care făcù pace rușinósă cu Goți, promittëndu-le tributù annualù. Dară Aemilianù prefectulù Moesiei surprinse pre Goți și le luâ prada, din care causă se prochiâmă imperătoriù de còtră miliția sa. Gallu împreună cu fiu-seù Volusianù, cădură în bătălia de la Interamna. Aemilianù se uccise de însiși militariï seï, după unù imperiù de 4 lunï, a. R. 1006 (p. Chr. 253).

VII

Valerianù. Gallienù. Claudiù.

Publiù Corneliù Valerianù prefectulù legiunilorù din Gallia venindù cu armata sa în Italia spre a resbunà mórtea luï Trebonianù, se prochiâmă imperatoriù și numi Cesare pre fiulù seù Gallienù, érá după aceea lù făcù augustù. Pre timpulù domniei luï începură barbariï a încursà imperiulù cu grossulù: Franciï, Alemaniï, Goți, Persiï, și alte ginți occupară provinciile de la mârugini. Aurelianù prefectulù Illuricului și allù Traciei bătù pre Goți și pre Carpï la anulù R. 1010 (p. Chr. 257) și ï allungâ pino în ținuturile lorù; de unde se întórse încărcatù de trofee; assémine și Probù respinse și perse-

cută pre Sarmați și pre Quađi, însă Valerianū mergendū în contra Persilorū căđu în mânele lui Sapore, a. R. 1013 (p. Chr. 260), și după o prinsóre de 10 anni, muri între cele mai terribilī cruciate. — Alemaniī se reversarā preste Italia, Gođiī devastarā Moesia, Pontulū, Macedonia și Grecia, Sarmađiī și Quađiī Pannonia, érá Dacia se ocupā de barbari. Incontra lui Gallienū, fiinului cellui effeminatū allū lui Valerianū, se scullarā 30 de tiranni. Unulū dintre acestia fu Q. Noniū Regillianū născutū în Dacia, imperatoriū validū, care curāđi de mai multe ori patria sa de Sarmađi și alđi barbari; însă mai pre urmă se uccise de cōtrā militari (a. R. 1016, p. Chr. 263). Assémine perirā cei mai mulđi dintre dînșii; Tetricū se ținū în Gallia și în Ispania; Odenatū de la Palmura, după o victoriā repurtată asupra Persilorū, căpetā imperiulū preste resăritū ca collegū allū lui Gallienū. După ce se uccise de Odenatū la anulū R. 1020 (p. Chr. 267), resăritulū veni suptū domnia sociei selle Zenobia. Palmura suptū aceste dóue domnie se înălđia și adjunse una dintre cele mai frumoșe cetāđi alle orientelūi. — Gallienū impressurāndū în Mediolanū pre Aureolū care se prochiāmasse imperatoriū de legiunile illurice, se uccise de sicari, a. R. 1021 (p. Chr. 268). Lui urmă în imperiū fortissimulū Claudiū II, care luā Mediolanulū și uccise pre Aureolū. Claudiū preparā calea spre restaurarea imperiului, frāngendū puterea barbarilorū prin o victoriā repurtată asupra Alemanilorū cari încursasserā Italia, și prin bătălie esterminatōrie încontra Gođilorū și a altorū ginđi unite cu dînșii, nimicindū și flota lorū.*) Claudiū muri de pestilenđia a. R.

*) Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia

1023 (p. Chr. 270), după ce recommândasse de succesoriu pre Aurelianu, care se recunoscù atâtu de milițiã câtu și de senatù.

VIII.

Aurelianu.

Aurelianu aflâ imperiulù împărțitù: Tetricu domniã la appusù, și Zenobia spre răsăritù, preste totù regatulù suriacù și preste celle mai multe provincie alle Asiei micì. Prin restabilirea unității, ellù 'și câstigã numele de Restauratoriù allù imperiulù (*restitutor imperii*). Aurelianu bătù pre Goți și i allungã din Dacia, assémine bătù și pre Marcomani; érá pre Alemanì, carj încursasserã imperiulù pino în Umbria, după memorabilea victoriã de lóngã Metaurù, 'i persecutã pino în țerra lorù, și assecurã Roma prin unù murù nouù în contra barbarilorù. După aceea plecã côtrã resăritù în contra Zenobieì, și în mersulù seù bătù de nouù pre Goți; adjungendù în Asia cureți provinciele celle ocupate de Suri, la Antiochia și la Emessa învinse de dóue orì pre Zenobia, care se retrasse apoì la Palmura. Aurelianu impressurã acéstã capitale, regina voindù se scape, fugi din cetate, inse fu prinsã de Romanì și dussã la Roma înaintea carrulù de triumfù. Palmura se cruțiã ântãia datã, fiindù că deschisese victoriulù porțile după ce se prinsese regina; darã după plecarea lui de acollo, lo-

---

navium mersimus. Tecta sunt flumina scutis, spathis et lanceolis omnia littora opperiuntur. Campi ossibus latent tecti; nullum iter purum est; ingens carrago deserta est. Tantum mulierum cepimus, ut binas et ternas mulieres victor sibi miles possit adjungere. Epistola imperatoris apud Trebellium Pollionem in Claudio.

cuitorii ucciseră președintele romanu, și prin acesta în-
terrêtară pre imperatoriũ în contra sa. Aurelianũ se în-
tórse înderetũ, tăiã cea mai mare parte din locuitorĩ,
și derimã cetatea cu templele și palãțiile ei celle pom-
póse. Dupã ce suppose și Egyptulũ și cu modulũ ace-
sta recuperasse Orientele, Aurelianũ purcesse în Gallia
în contra lui Tetricũ, care se sãturasse însuși de dom-
niã, și se temea se nu și pérđã și viétia între militariĩ
cei revoluționari; în bătalia din câmpii Catalaunii, Te-
tricũ se lãssã de lũ prinse Aurelianũ, de care se dusse
la Roma în triumfũ, împreunã cu Zenobia, érá dupã a-
ceea se puse guvernatoriũ preste Lucania, a. R. 1026
(p. Chr. 273).

Aurelianũ restabilindũ cu modulũ acesta totũ im-
periulũ romanũ, determinã se plece a dóua órá cõtrã
resãritũ spre a bate și pre Persi; însẽ vedëndũ cã bar-
bariĩ de la marea négrã nu încetédiã de a înfestã Da-
cia, și cã prin multe resbelle Moesia și Illuriculũ s'aũ
devastatũ, ellũ strãmutã legiunile din Dacia cu o mare
parte din locuitorĩ, și le assieđiã de a drépta Dunãriĩ
în Moesia de miđilocũ, pre care apoi o numi *Dacia*
uouã, și o împãrți în dóue pãrți: Dacia ripeana (*Dacia*
ripensis) ce se întindea pre lóngã ripã, dréptã a Dunãriĩ
de la Margu pino la Escamũ, cu capitalea Rațiarã, și
în Dacia mediterranã (*Dacia mediterranea*) ce se întin-
dea pino cõtrã munții Traciei și ai Macedonieĩ, cu ca-
pitalea Sardica, a. R. 1027 (p. Chr. 274). Darã cea
mai mare parte de Romãni din Dacia lui Traianũ, fiindũ
legați de familiile, de averile lorũ și de pãmèntulũ na-
sceriĩ care erã acumũ patria lorũ, voirã mai bine a sufferi
domnia Goșilorũ, de câtũ essiliulũ; și din causa acesta

eî nu urmară legiuniloră luă Aureliană, cu frații loră ceî mai pucină legați de pământulă Daciei, cari nu perdea nemica strămutându-se de aici în Moesia. Inse necî domnia Goșiloră nu fu atătă de aspră; că-cî acestia, ca nisce barbari cari trăiă din pradele resbellulă de astăđi pîno mîne, vedendu-se în possesiunea țerrei, nu număi că nu turbură pre acesti locuitori pacifici, ci încă i și apperă în contra tutoră încurseloră, și i ânimă ca se cultiveđie agrii, de unde se și pótă avé și eî nutrimêntulă, pentru spoliele ce căstigă cu armele din alte țerre*). Romaniî din Dacia se familiarisasseră cu dînșii prin ună commerciu, de dăueđeci de anni, și eî cunnoscea prea bine starea lumii de atunci ca se se înduplece a și scâmba patria cu speranția pe o securitate mai mare, cândă vedea că tóte țerrele de prin pregiură suntă asemine espuse invasiuniloră și că cu pucină timpă mai înainte, Alemaniî încursasseră chiară Italia, centrulă imperiulă; afară de acestea, despotismulă militariu din provincie eră mai pucină de sufferită, de câtă guvernulă barbariloră; necî nu se putea cugetă pre lóngă tótă rigórea luă Aureliană, că miliția se va ținé în disciplină, presuposițiune ce se și adeveri, că-cî imperatoriulă mergendu còtră resărită se uccise de militari la Cenofruriu în Tracia, intre Eracléa și Bizanțiū a. R. 1028 (p. Chr. 275), după ce guvernasse imperiulă cinci anni și giومتate.

---

*) Gibbon's The History of the decline and fall of the Roman Empire. Chap. XI.

IX.

Aureliū Probū.

După ucciderea lui Aurelianū, senatulū numi imperatoriū pre M. Claudiū Tacitū, care muri preste 6 luni de țille; frate-seū Florianū usurpă tronulū după dînsulū, dară perî preste 2 luni la Tarsū. Legiunile de la resăritū prochiămară imperatoriū pre M. Aureliū Probū, romanū de mică origine, născutū la Sirmiū în Pannonia, omū renumitū pentru virtuțile selle militare încă de pre timpulū lui Claudiū și allū lui Aurelianū. Probu, de și primi imperiulū în contra voinției selle, dară puse tótă energia spre a restabili disciplina militariă, și întîmpină cu curagiū și cu successū invasiunile Germanilorū (Burgunđilorū, Alemanilorū, Vandalilorū, Francilorū) asupra provinciilorū romane. Ellū petrunse în Germania pîno la Albea, făcū 9 principî tributari Romanilorū, întări vallulū de la Renū pîno la Dunăriă, și conscrisse unū mare numerū de Germani în legiunile romane. După o expedițiune la resăritū și după unū triumfū pomposū, cercă se popuređie provinciile devastate cu colonie străine mai vîrtosū cu germane; în Tracia asșeđiă pre Bastarni, érá pre militari i puse se plănte vie (*vineas*), se sape canalî, se asterne căllî, și altele, din care causă acestia se revoltară și lū ucciseră la Sirmiū a. R. 1035 (p. Chr. 282), și redicară imperatoriū pre prefectulū pretoriulū Caru, care luă de collegî pre fii seî Carinū și Numerianū, invinse pre Sarmați cari incursasseră Illuriculū, și perî în expedițiunea în contra Persilorū, (de fulgerū saū mai adeveratū de mâna sica-

riului), a. R. 1036 (p. Chr. 283). Numeriană se uccise chiară de cōtră socru-seă, Apru, cândă se întrōcea de la espedițiunea din Persia, și fiindă că Carină se desfetă la Roma numai cu lussuria și cu pompa jocurilor publice, de aceea militarii prochiămară imperatoriă pre ductoriulă coorțiloră domestice, Dioclițiană. Carină purcesse în contra lui, și cădă la Margu în Moesia superiōre, a. R. 1037 (p. Chr. 284).

X.

Dioclețiană și Massimiană.

Dioclețiană luă de collegă în imperiă pre soțiolă seă Massimiană, și-i încredințā țerrelle de la appusă; ellă și luă epitetulă de Joviă (*Jovius*), și se asșediă cu reședințā la Nicomedia, unde întrodusse ceremoniele orientali la curtea sa; érá lui Massimiană 'i dede epitetulă de Erculiă (*Herculius*), care se asșediă la Mediolană. Din cauza deseloră atacurī din partea popōreloră germane la Renă și la Dunăriă, ei 'și mai luară câte ună cesare: pre Constanțiu (la Renă) și pre Galeriă (la Dunăriă); și acești patru domnitori, fiă-care cu câte ună prefectă allă pretoriulă, 'și împărțiră între sene administrațiunea provinciiloră și apperarea marginiloră. Cu tōte acestea în părțile extreme alle imperiulă se scullară alți imperatori (în Britannia Carausiă, apoi Allectu; în Egyptă Achilleă), și se ținură mai mulți anni. Înse irrupțiunile barbariloră circumvecinī se impedicară cu successă. Galeriă bătă pre Bastarnī și pre Carpī, apoi pre Sarmati la Aquinică (Buda) în Panonnia a. R. 1047 (p. Chr. 294). După aceea făcū o espedițiune în contra Persiloră pentru ocuparea tronulă Armenlei,

luă de la dînșii cincî provincie dincolo de Tigre, și 'r contrînse a renunțîa pretensiuniloră asupra Mesopotamiei. Dioclețianū înduplecatū de Galerii oppri essercițitulū religiunii creștine și occasionă o persecuțiune sângerôsă asupra creștiniloră din totū imperiulū, a. R. 1055 (p. Chr. 302). După ce sufferisse de unū morbū greu, simțindu-se prea flaccū de a mai domni, Dioclețianū abdică împreună cu Massimianū a. R. 1058 (p. Chr. 305), și se retrasse la Salona în Dalmația, patria sa, unde se ocupă cu grădinăria pîno la finitulū vieței.

XI.

Galeriū și Constanții.

Amîndoi cesarii, Galerii și Constanții, se făcură auguști, acela la resăritū și acesta la appusū, și numiră cesari pre Fl. Severū și pre C. Massiminū, ținendū împărțirea făcută de Dioclețianū. Dară Constanții murî la anulū R. 1059 (p. Chr. 306) la Eboracū în Britannia, și armata din Britannia prochiāmă imperatoriū pre fiu-seū Constantinū, care chiarū atunci fugisse de la curtea lui Galerii. Totū o dată legiunile din Italia prochiāmară pre Massenții, fiulū lui Massimianū cellū fôră energiă. Galerii trāmise pre Severū în contra lui, însă acesta se prinse și se uccise de betrânulū Massimianū, care fiindū chiāmatū de fiu-seū, luasse érășî purpura imperiale. Galerii după mórtea lui Severū luă de collegū pre amiculū seū Liciniū, de altă parte Massimū (fostulū cesare) încă și arrogă titlulū de auguști, și așîă în anulū Romei 1061 (p. Chr. 308) fură 6 auguști și nici unū cesare. Constantinū descòperindū că socru-seū Massimianū are de scoțū se lū uccidă, 'lū con-

strinse la Massilia a se spândură pre sene însuși în secretu, a R. 1063 (p. Chr. 310), învinse pre fiulū lui și cumnatulū seū Massentiū (care căută în deșertū se resbună mórtea părintelū seū) în trei lupte (la Taurinū, la Verona și la Pétra-roșiă lōngă Tîbere). Massentiū se înecă în apa Tiberulū. Galeriu murì în urmarea esceselorū sélle la Sardica, a R. 1064 (p. Chr. 311), Massiminū bătutū de Liciniū (între Eracléa și Adrianopoli) se adăpă cu veninū și murì la Tarsū (a. R. 1066 ; p. Chr. 313). Cu modulū acesta remaseră imperatorī Constantinū și cumnatulū seū Liciniū. Dară nicī între acestia nu dură multū pacea. Constantinū cerū de la cumnatulū seū, ca se împartă țerrelle ce occupasse acesta după stingerea lui Massiminū, înse Liciniū nu se învoi; decī se bătură la Cibale în Pannonia. Constantinū învinse și coprinsse Illuriculū. Liciniū 'și strinse armata în Tracia, cu scopū de a se oppune progresselorū lui Constantinū, înse desperândū de successulū armelorū, făcū pace cu condițiunea de a se contentă cu provincieele asiaticce și cu Tracia și Moesia inferióre din Europa, a R. 1067 (p. Chr. 314). — Dară abiă încetassară resbellele civili între Romanī, și barbariī de la Dunăriă încurgū éráși provincieele romane. Constantinū bate pre Rausimundū regele Sarmațilorū în Pannonia și respinge pre barbarī preste Dunăriă, a. R. 1069 (p. Chr. 316), apoi trece însuși Dunăria, bate pre Goți în țerrelle Sarmațilorū, așiă de tare încătū istoriculū Orosiū dice că 'i a stînsū de pre fația pământulū, și coprinde éráși Dacia lui Traianū, a. R. 1072 (p. Chr. 319); în a treia espediținne în contra acestorū barbarī, uccide pre Rausimundū regele lorū și

concede pace Sarmaților, a. R. 1074 (p. Chr. 321). După ce pacifică țerrelle de la Dunăriă, Constantină redică éráși armele asupra cumnatului seú Liciniú, și lú bătú mai ántáiú pre uscatú la Adrianopoli, apoi pre mare la Calcedone, în fine lú împressurá în Nicomedia. Liciniú abdicá cu condițiunea ca Constantinú se lú ierte și se nu ı facă necı unú reú. Constantinú se plecá la cererea surorii selle 'Constanția, și promise amnestiá cumnatului seú, însă după aceea offerindu-i-se ocasiunea de a lú inculpá, 'lú tăiá împreună cu toți cei ce ținură cu dın-sulú și așiá remase singurú imperatoriú, a. R. 1077 (p. Chr. 324).

CARTEA II.

De la Constantinū cellū mare pîno la căderea imperiului romanū de la appusū.

I.

Constantinū.

Flaviū Valeriū Constantinū coprindëndū și resăritulū, și restaurândū unitatea imperiului determină se funde-
die o noue capitale, mai aprópe de resăritū, și într'unū
locū mai commodū pentru comunicațiunea în diverse
direcțiuni alle imperiului; spre scopulū acesta ellū alles-
se Bizanțiulū lóngă Bosporū, și edifică o cetate grandi-
ósă, care la inaugurarea ei în a. R. 1083 (p. Chr.
330) se numi Nóa Romă, și mai în urmă Constanti-
noli, după numele fundatoriului; cetatea se adornă cu
celle mai formóse ornamente din tóte urbile imperiului
și se împoporă cu familie însemnate, ce se strămutară
(parte constrínse) din vechia capitale; se inființiă în-
tr'insa unū senatū cu demnitate de o măsură cu cellū
din Roma, se numi unū prefectū allū urbiū, și se întro-
dusse usulū ca unū consule se se allégă dintre notabiliū
nóuei capitale.

Spre assecurarea părților de la médiă-nópte Con-
stantinū construi unū podū preste Dunăriă, între Oescu

și Sucidiba, din susă de gura Oltului și trecendă în Dacia lui Traiană la anulă R. 1083 (p. Chr. 330) cu tătă puterea imperiului, bătă pre Goți și i allungă preste Dunastru. Dacia veni éráși suptă potestatea imperatoriloră. Constantină însuși edifică mai multe cetăți într'insa, între altele Constanțiola și Recidua în Temișiana, Sucibida și Dafne (mai în urmă Constanția, la gura Argeșului) în Dacia australe. Tătă țerra acésta se împărți în Dacia prima și secunda*), și se redică éráșila flórea cea de mai înainte. Religiunea crestină care se seminasse în Dacia, după cuvintele lui Tertulliană, încă din seclulă II**), se recunoscă acumă de religiune a statului. Barbarii însiși, cari remaseră în provinciile romane fură constrinși a se bapteză***). — Puçină timpă după victoria cea mare asupra Goșiloră, se rescullară servi, cei înarmați în contra inimiciloră de cōtră Sarmați, asupra domniloră se, și i allungară din țerra loră. Sarmații fugiră preste Dunăriă în provinciile romane, unde se primiră de cōtră Constantină, parte în milițiă, parte se asșediară în provincie, a. R. 1087 (p. Chr. 334)****)

II.

Organisațiunea imperiului.

Constantină împărți totă imperiulă în 4 prefecture, și acestea în 13 diecesi saă vice-prefecture. Cella 4 prefecture eră: a) prefectura Galliei cu 3 diecesi, adecă

*) Anonymus Ravennas Geograph. cap. XIV pag. 61.

**) Veđi Magazină istoricū. Tomă III. pag. 98.

***) Veđi Magazină istoricū. Tomă III. pag. 97.

****) Éusebius in vita Constantini Magni. lib. I cap. 6.

Gallia (cu capitala Treviri), Britannia și Ispania, (de care se ținea și Africa Tingitană); b) prefectura Italiei cu 3 diecese, adică: Italia (cu capitala Roma*), Illuriculă (cu capitala Sirmiu**), Africa (de la riul Malva pînă la Sirtea mare) cu capitala Cartagine; c) prefectura Illuriculă cu 2 diecese, adică: Dacia și Macedonia, de cari se ținea și Grecia împreună cu Peloponesul (cu capitala Tessalonica***); d) prefectura orientului cu 5 diecese, adică: Tracia (cu capitala Constantinopol), Pontul (cu capitala Cesarea), Asia (cu capitala Efesul), Resăritul (cu capitala Antiochia) și Egyptul (cu capitala Alessandria), la care se numeră Cyrenaica pînă la Sirtea mare. Diecesele se suptîmpărțiră în provincie preste totu în număr de 116.

Preste fiă-care prefectură se numi unu prefectu allu pretoriulu, cu titlul de Illustru (*Illustris*), însărcinată cu administrațiunea civile și cu jurisdicțiunea: puterea militariă se separă cu totul de cea civile, preste mi-

*) De diecea Italiei se ținea și Reția prima și secunda de a supra Alpilor de la orginea Dunării pînă la infussul Ennului.

**) Illuriculă se lua; a) de provinciă lîngă marea Adriatică pînă la infussul Drillului, b) de diecese care coprindea provinciile Illuriculă, Pannonia, și Noriculă, și se ținea de prefectura Italiei, c) de prefectură, Illyricum orientale, împărțit în diecesile Dacia și Macedonia.

***) Linia de la versătura Nestului trassă cōtră infussul Escamului despărția diecesa Traciei de a Daciei, precum linia de la gura Drillului dussă cōtră infussul Drinului în Sava despărția diecesa Illuriculă, de prefectura Illuriculă, și mai în urmă acēstă liniă, prelungită pre meridianul 37 pînă la Sirtea mare în Africa, forma despărțitura între imperiul oriental și occidental.

lițiã se numirã 4 magistri militari, érá dupã aceea, 4 magistri de pedestri și alți 4 de cãllari, assémine cu titlulú de Illustri. Preste fiã-care diecese se numi unú vicariú (saú vice-prefectú) cu titlulú de Spectabile (*Spectabilis*), pentru administrațiunea civile și unú comite pentru cea militariã, assémine cu titlulú de Spectabile; provincie se administrarã de rectori cu titlulú de Clarissimí (*Clarissimi*); cu tóte acestea guvernatorií unorú provincie reținurã vechiele numiri de proconsulí, consulari, presiđi, alți se đisserã correctori; commandanțií militarií din provincie se numirã ducí (*duces*) assémine cu titlulú de Clarissimí. Directorií inferiori se íntitularã Perfectissimí (*Perfectissimi*), și cei mai de giosú Egregií (*Egregii*). Armata se ímpãrți in 132 de legiuni, și mai multe cente de coorți separate; militarií dupã aplicațiunea lorú se numirã palatini și limitanei, cei d'ântãiu custodiã palațiulú imperial, cesti din urmã marginile imperiulú.

Constantinú și formã unú ministeriú de 7 inși, ínsãrcinați parte cu affacerile statulú, parte cu alle principelú: 1) Prepositulú camerii imperiale (*praepositus sacri cubiculi*) care preveghiã asupra internulú palațiulú; 2) Magistrulú officielorú (*magister officiorum*) care avea jurisdicțiunea preste toți directorií curții, și regulã presentațiunile celle solennali la imperatoriulú; 3) Questoriulú palațiulú (*quaestor sacri palatii*) care redigea legile, scotea resoluțiunile supplicelorú ce se dá la ímperãtoriulú, și contrasemnã ordinațiunile imperiali; 4) Prefectulú tesaurulú publicú (*comes sacrarum largitionum*); 5) Prefectulú tesaurulú privatú allú imperatoriulú (*comes rei privatae*); 6) doi prefecti ai milita-

rilor domestică (*comites domesticorum*) care se puseră acum în locul pretorianilor. Acești 7 miniștri, împreună cu prefectul pretoriului din loc, cu prefectul urbei (care acum ținea și locul imperatoriului față cu senatul), și cu comiții consistoriană (*comites consistoriani*), formă consiliul (*consistorium*) statului, pre care îl consultă imperatorul de câte ori află de cuviință, mai ales la facerea legilor. Dintre notabili imperiului nu mai rămân decât un număr de *Patricii* pre viață cu scop de a reînvia umbra vechiei nobilități care perisese de demult. Pre lângă acestea, se păstrară și demnitățile cele vechie fără influință politică, înse unite cu mari spese precum 2 consuli, pretori, questori. Toți acești demnitari purtă titlul de Illuștri, dară consulatul se consideră încă totu de cellu mai înaltu gradu după care urmă îndată patricii cu rangul pre viață. Cei mai mulți dintre directorii illuștri, cându esșia din funcțiune, intră în clasa patriciilor, luă parte la consistoriu, și și păstră illuștritatea. Atătu în Roma câtu și în Constantinopoli esșia încă unu senatu, care se mai consultă câte odată asupra legilor, sau se însărcină cu judecarea cauzelor criminali în casuri momentose. — Veniturile statului se compunea: 1) din o contribuțiune annuale, pusă pre pământu și pre capu, după censul care se reînnoia totu la 15 anni, și se publică prin unu edictu imperial (*indictio*). Acastă contribuțiune se strângea parte în produse naturali*), parte în bani; 2) din tasse puse pre negoșiatori; 3) din venitul porturilor, căllilor, mine-

---

*) Productele naturali încă se stimă a dese ori în bani *adaerabantur*, de unde *adaeratio*.

relorū, monetelorū și allū fabricelorū imperiali; 4) din cónonele de aurū (*aurum coronarium*) cari se da imperatoriului dreptū onorarie la solennități.

IV.

Constantinū II. Constanțiū II. Constante.

Constantinū fu mai nefericitū în familia sa, de câtū Augustū. Ellū se născuse la Naissū, în Dacia mediterraneană pre timpulū lui Aurelianū, și se educasse de mumă sa Elena, cōtră care avu o pietate distinsă. Tată seū Constanțiū adjungēndū la demnitatea de cesare se despărțisse de dinsa, și se însurā cu Teodora fia augustului Massimianū. Constantinū se căsătorī mai āntāiū cu Minervina, de la care avu unū fiū, pre Crispū, érá murindū acēsta se însurā a dóua órá, și din politică luā pre Fausta, fia lui Massimianū din a dóua căsătorīă. Crispū cădū în suspiciune de a āmblā cu intențiunea de a usurpā tronulū, Fausta contribuī la înterrētarea bārbatului asupra fiastrului ei, și Constantinū avu cruđimea de a uccide pre fiu-seū Crispū, și pre nepotulū seū din soră, Liciniū. Darā currēndū dupā aceea, Elena descoperī macinațiunile nurorii și imperātoressa Fausta plătī cu viēția falsele selle acusațiuni. Din a dóua căsătorīă Constantinū, avu trei fiī, pre Constantinū II, pre Constanțiū II, și pre Constante, pre cari ī numi cesari, și puse pre cellū d'āntāiū preste appusū, pre allū doilé preste resāritū, și pre allū treilé preste țerele din miđilocū. Ellū muri în 22 Maiū a. R. 1090 (p. Ch. 337), în etate de 65 de anni, dupā ce imperāți 30 de anni, lāssāndū pre fiī seī de successorī.

Dupā mórtea lui Constantinū, armata prochiāmā im-

peratorii pre fiii lui; senatulü le dede titlulü de Augusti. Acestia împărțirä imperiulü între sene, după dispozițiunea părintelui lorü; inse concordia nu ținü multü timpü între dânșii, ei se sfäșiärä ca tigrii între sene. Constantinü II, nemulțämಿತü cu appusulü, veni cu armele asupra frate-seü Constante, ca se i răpescä Italia, inse perdü viéția. Constante se uccise de Magnentiü. La rüpa Dnnärii îmbracă purpura Vetranione prefectulü Pannoniei, de care lü desbracă Constanțiü II, fôrä versare de sânge. Darä în contra Inä Magnentiü, în memorabilea bätäliä de la Mursa (lôngä Drava), se inundärä câmpurile Pannoniei cu sângele Romanilorü cellorü desbinați între sene pentru intrigele principilorü. Ammianü spune că într'o äi cädurä atätia militari cäți arü fi fostü în stare se batä și se suppunä tötä lumea. a. R. 1104 (p. Chr. 351).

Constanțiü după ce triumfä de Magnentiü, trecü Dunäria de miđilocü și bätü pre Quađi și pre Sarmați, i suppose imperiului, și luä titlulü de sarmaticü. Apoi purcesse la resäritü încontra Persilorü cu cari purtä rebellü încä de pre timpulü tatä-seü.

V.

Julianü și Jovianü.

In contra Alemanilorü și a Francilorü cari încurserä în Gallia, trämise Constanțiü pre nepotulü seü de vëru, Julianü, care respinse preste Renü pre Alemani și o parte de Franci, și dede locuinție în Belgia Francilorü saliani cari se făcurä suppuși romanü. Gloria militariä și administrațiunea cea escellinte a lui Julianü în Gallia

desceptară gelosia împăraului, care se bătea fără de succes în contra Persilor; ellă luă de pretestă necesitatea resbellului din oriente spre a sustrage lui Juliană mai multe legiuni; înse în locă de a merge la oriente, legiunile gallice prochiămară împărauliă pre Juliană la Parisă; érá Constanțiū II, murí în Cilia, pre calle încontra lui Juliană, care adjunsesse în Dacia a. R. 1114 (p. Chr. 361). Juliană strănepotă din frate allă marelui Constantină, fusse educatū în religiunea crestină, înse prin studiul litteraturei grece și prin conversațiunea cu învețații păgâni, câstigă o predilecțiune speciale pentru păgânismă, și de desgustatū de disputele dogmatice alle crestiniloră, cercă se restabiléscă religiunea păgână, din acéstă causă i se dede numele de Apostatū. In espedițiunea în contra Persiloră, cu cari nu voi se facă pace, înaintă pino preste riulă Tigre, și i învinse în bătăliă (la Ctesifonte), înse la retragere căpetă o plagă mortiferă, în urma căreia și murí a. R. 1116 (p. Chr. 363). Armata prochiămă împărauliă pre Flaviū Joviană, născutū la Singidună. Acesta acceptă pacea propusă de Persi, dede înapoi celle cincă provincii de dincolo de Tigre conquerite suptă Dioclițiană și lăssă Armenia în sórtea sa. Joviană de abia domni unū annū și murí întorcându-se de la resăritū: în loculă lui armata allesse pre Valentiniană, comitele domesticiloră, a. R. 1117 (p. Chr. 364).

VI.

Valentiniană I și Valente.

Flaviū Valentiniană I, născutū la Cibale în Pannonia

luă de colegă în imperiū pre frate seū Valente, căruia îi dede resăritulū érá ellū ținū appusulū despărțitū prin linia de la gura Drillului la influssulū Drinului. Ceta-tea Sirmiu formă terminulū, unde frații imperatorī împărțiră chiarū și casele între sene. Din timpulū acesta, imperiulū remase pururē împărțitū în orientale și occiden-tale. Valentinianū fu ocupatū în totū timpulū domniei selle cu resbellulū încontra Alemanilorū, cari devastă Gallia și Reția; ellū 'i respinse preste Renū, 'i combătū mai mulți anni în țerra lorū, și edifică fortăreție pre lōngă Renū și Necru.

In contra lui Valente se scullă Procopiū și chiāmă pre Goți de la Dunăriă într'adjutoriū. Valente înțelle-gëndū de prodițiunea ducelui seū, purcesse de la resă-ritū în contra Goților cari trecusseră deja Dunăria, 'i respinse preste acestū riū, apoi trecū ellū însuși Dunăria cu armata sa în contra barbarilorū, condusși de regele lorū Atanaricū. Goții se ascuseră prin pădurile Daciei australe. Valente adună pre locuitoriī țerrei și le promise pentru fiă-care capū de Gotă o summă de bani. Acestia nu întârziară, și străbătëndū prin tōte locurile, secerară mulțime de barbari, în câtū Atanaricū, veđendū-perderea ómenilorū seī, fu nevoitū a cere pace de la imperato-riulū, care i se și dede, înse cu condițiunea ca se nu mai cutedie a intră în ținuturile Romanilorū, a. R. 1122 (p. Chr. 369*). — Valentinianu numi augustū pre fi-iulū seū Grațianū și lū trāmise în Gallia, érá pre Teo-dosiū în Britannia, care bătū pre Picți și pre Scoți și formă provincia Valenția din părțile coprinse de la

*) Ammianus Marcellinus libro XXXVII, cap. 5.

acestia; érá ellü plecâ în Pannonia și respinse pre Quađi și pre Sarmați preste Dunăriă; înse într'o conferințiă cu deputații Quađilorü veni în focü și strigâ asiă de tare câtü începü se verse sânge, din care atacü și muri la Bregețione, a. R. 1128 (p. Chr. 375). Armata prochiämâ la Aquinicü imperătoriü pre allü doile fiiü allü seü, Valentinianü II.

VII.

Grațianü și Valentinianü II.

Goții cu tóte că promiseră lui Valente de a nu mai întrâ în ținuturile Romanilorü, ei se întinseră preste Dacia orientale; înse currëndü după aceea le veniră în spate Hunniü, națiune calmucă, cei mai selbatici dintre tóte gințile câte se pomenescü în istoriă. Acestia bătëndü pre Goți îi constrîneră se trecă Dunăriă, unde îi primi imperatoriulü Valente ca pre nesce óspeți redusși la miseria extremă, dară cu stricățiunea imperiului. Hunniü coprinseră tótă Dacia lui Traianü la a. R. 1130 (p. Chr. 377). Româniü vechii locuitori ai țerrei, legați de pământulü nascerii lorü, și învețiați prin lungele calamități a trăi în pace în miđi-loculü barbarilorü, nu se putură înduplecă neci de acesti barbari feroci ca se și părässescă patria, pre cumü mărturisesce Turoțiü *). — Goții cari trecusseră Dunăriă în provinciile romane, se scullară cu armele încontra lui Valente, și remânëndü învinși de Romani, chiămară pre Hunui și pre Alani într'adjuatoriü, predară Tracia, Moesia și Dacia lui Aurelianü, și bătură pre Valente la Adrianopoli unde și căđü a-

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, parte I. 1. 7.

costa cu două treime din armata sa, a. R. 1131 (p. Chr. 378).

VIII

Teodosiū I.

Grațianū învinsese pre Alemanī la Colmariū, și auzindū de mórtea unchiului seū Valente, chiāmă pre Teodosiū juniore din Ispania, și lū trāmise la resăritū. Acesta respinse pre Goțīi cari petrunseră pīno în suburbiele Constantinopolīi, și ī bătū urritū, dară mai pre urmă făcū pace cu dīnșīi și le dede locuri în Tracia, Moesia, Frigia și Ludia. Māntuindū imperiulū de Goți, Teodosiū se primī de collegū în imperiū de cōtră Grațianū, și căpetā de la acesta resăritulū. Grațianū favorindū pre barbarī, se făcū neplăcutū Romanilorū; legionile din Britannia prochiāmară pre Massimū imperātorīū contra lui, și Grațianū perī la Lugdunū fugindū în acēstā cetate, a. R. 1136 (p. Chr. 383). Massimū domnī mai mulți anni în Gallia, inse după ce intrā și în Italia (de unde Valentinianū II fugī la Teodosiū), se învinse și se uccise de cōtră acesta. Cu modulū acesta Valentinianū II remase domnū preste totu appusulū, inse Frānculū Arbogaste care coprinsesse Gallia pentru Teodosiū, ținū administrațiunea, și uccise pre Valentinianū II, cândū acesta voi se o iee din mânele lui, a. R. 1145 (p. Chr. 392). Uccidētorīulū nu luā demnitatea imperiale pentru sene, ci o dede lui Eugeniū magistrulū officielorū, care fu învinsū și uccisū de Teodosiū, în urma căruia se uccise și Arbogaste cu inșeși mânele selle. Așiā Teodosiū remase singurū domnitorīū preste totū imperiulū romanū, a. R. 1147 (p.

Chr. 394); ellü lü împărți între cei doi fii ai seï, Arcadiü și Onoriü, dändü acelluia resăritulü și acestuia appusulü, și murì la anulü R. 1148 (p. Chr. 395) lăssändü de tutori filorü seï cellorü tēneri: pre Rufinü lü Arcadiü la Constantinopoli, și pre Stilicone lü Onoriü la Roma.

IX.

Arcadiü și Onoriü.

Prin intrigele acestorü ministri rei (Rufinü și Stilicone) se născü discordiä în imperiü; Rufinü supperatü pre generele și pupillulü seü Arcadiü, chiämä pre Hunni în Asia, și pre Goți suptü Alaricü în Macedonia. Alaricü predä Macedonia și Grecia, și începü se ammeniație chiarü Italia. Stilicone veni nechiämatü în adjutoriulü Peloponesulü cu o mică flotă, în urma căreia Alaricü se retrasse în Illuricü. Aci strinse oști noue și în anulü R. 1155 (p. Chr. 402) se arretä cu totä puterea sa în Italia superiöre, și după o batăliä decisivă la Pollenția, căpetä guvernulü preste totü Illuriculü. — Stilicone mântui și Italia de o invasiune de diverse popóre germane suptü Radagais, ellü lăssä pre barbari se înainteție pino la Florenția și cu ajutorulü altorü barbari i impressurä așia de bine, încätü cea mai mare parte peri saü se suppose Romanilorü. Fiindü că Stilicone chiämasse legiunile din Britannia și de la Renü spre aperarea Italiei, popórele germane intrarä ne impeditate în provinciile occidentali: Alemanii în Alsația, Frâncii în Gallia appusană de cătră médiä-nópte, Burgundii în ținutulü Jurei, Vandalii, Alanii, Sueviü în Ispania; éráterrele de la Dunăriä celle deșertate de acestia le oc-

cupară Gepidii, Sarmatii și mai vârtosă Hunnii cari coprinseră Pannonia.

La resăritu murii Arcadiu în a. R. 1161 (p. Chr. 408), lăssându de successoriu pre tēnerulū seū fiū Teodosiu II, suptū tutela lui Antione și a lui Antemiū. — Stilicone fiindū accusatū că stă în înțelegere cu barbarii (în specie cu Alaricū) se uccise. Atunci Alaricū plecă asupra Romei, impressurā cetatea, și impuse sume enormi pentru rescumpărare. Onoriū cu curtea sa petrecea la Ravenna pino cândū Roma sufferiā de oppressiunea barbarilorū. Alaricū înțelegendū că Onoriū recusă cererile selle, înduplecă pre Attalū prefectulū urbei se accepte de la dinsulū demnitatea imperiale, înse după aceea lū destituī érá și întrā de nouū în negociațiuni cu curtea de la Ravenna. După o irrupțiune înșellătóriā la Ravenna, Alaricū impressurā de a dóua órá Roma, o luā prin prodițiune, și în cursū de șesse zile o predā în modulū cellū mai barbarū, a. R. 1163 (p. Chr. 410). Pre calle cōtrā Italia inferióre murii Alaricū la Consenția, lăssându de successoriu pre cumnatu-seū Ataulfū, care închiāiā pace cu Onoriū (luandū de soçiā pre Placidia, sora lui Onoriū, și condusse pre Visigoți în Gallia a. R. 1165 (p. Chr. 412), de unde 'lū alungā în Ispania ducele romanū Constanțiu, care apoi se căsători cu Placidia, și se numi augustū de cōtrā cumnatu-seū Onoriū, din care causă se născū discordiā între imperatoriulū de la resăritū și cellū de la appusū. Constanțiu murii la anulū R. 1174 (p. Chr. 421); Onoriū murii în 15 Augustū a. R. 1176 (p. Chr. 423).

X.

Teodosiū II și Valentinianū III.

După mórtea lui Onoriū usurpă imperiul de la apusū Joanne tirannulū; înse curtea de la Constantino-poli numi pre Valentinianu III, fiulū lui Constanțiu II, copillū în etate de 6 anni, suptū tutela mumei selle Placidia, care dede lui Aetiū puterea supremă preste armată și locul primariū în consiliulū statulū. Acesta prin intrigele selle semănă discordiă între imperăto-réssa și între Bonifaciū, guvernătorulū Africeī, îndu-plecândū pre imperătoréssă se chiane pre guverna-toriū în Italia, spre a i cercă credinția, érá pre a-cesta lū admoni se se feréscă de a împlini chiăma-rea. Bonifaciū ca se se țină în possessiunea Africeī fiindū acumū împețitū și de ordele africane chiămă într'adjutoriū pre Gensericū regele cellū crudū și sel-baticū allū Vandalilorū, anulū R. 1182 (p, Chr. 429). Barbariī după ce descăllecară în Africa nu mai cunno-scură differințią între amicū și inimicū, eī coprinséră cósta merinoptiale a Africeī, și fundară regatulū vandalicū cu capitala Catargine, (Mauretania și Numidia rămaseră romane), de unde apoi infestară marea și o făcură cu totul nesezură. — Britannia, după retragerea legiuni-lorū romane, căđū în mânele barbarilorū: Sassonii și Angliī, chiămați de unū principe britannū, trecură în insulă, și se asșediară acolo. — La Dunăriă Hunniī din lipsa ducilorū se contentară cu ocuparea Daciei lui Traianū; érá după ce se puse ie fruntea lorū Attila, fiulū lui Munciucū a. R. 1187 (p. Chr. 434), începură a trece Dunăria și a impune tributū imperiulū de la

resărită, care din anu în anu lă totu mai redică ca se dea motivu spre a se intinde totu mai departe.

XI.

Attila regele Hunnilorū.

Pre timpulū cândū eră mercatū între Hunni și între Romani, Hunniū attăcară cu armele pre Romani ucciseră mare numerū dintr'inșii, și coprinseră unū castellū. Decī Romaniū trămiseră deputați ca se se plângă pentru occuparea castellului și pentru călcarea tractatelorū. Hunniū respunseră că ei n'au făcutū acestea cu scopū de a începe resbellū, ci ca se și resbune pentru suppe-rățiunile făcute din partea Romanilorū; că-cī episcopulū din Margu a trecutū în ținuturile lorū și a predatū monumentele și tesaurele celle ascunse alle regilorū lorū, și că decă Romaniū nu vorū dă pre episcopū în mânele lorū și pre fugariū cei mulți cari se află la Romani, precumū se încheiasse tractatulū, ei se vorū appucā de resbellū. De aci se născură dispute despre adevurulū lucrului între Romani și între Hunni. Acestia trecură Dunăria și făcură multe stricățiuni cetătilorū de pre lōngă Dunăriă, între altele luară Viminațiulū. In împregiurările acestea se află mulți cari đicea că se cade mai bine adă pre episcopū în mânele barbarilorū, de câtū a sufferi ca pentru unū omū se se pună în periclu totū imperiulū romanū. Episcopulū înțellegēndū că vorū se lū dea, fugi la inimici pre ascunsū, și promise acestora că le va dă cetatea, decă regiū Hunnilorū se vorū arretā generoși cōtră dīnsulū. Hunniū primiră și împreună cu episcopulū trecură în ținuturile Roma-

nilorū. Episcopulū întră în cetate, și într'o nópte dândū semnū, introdusse pe barbari, și dede Cetatea în mânele lorū*). Hunniī după coprinderea Viminațiului, încursară Illuriculū, stricară Singidunulū și Naissulū cu mai multe alte cetăți (a. R. 1194; p. Chr. 441), după aceea se versară preste Macedonia și preste Tracia; în o a treia încursiune luară cetatea cea însemnată Rațiară, capitala Daciei rîpeane; în a patra trecură stricândū și predândū tóte pîno la Thermopyle, și și suppuseră tótă Dacia lui Aurelianū pîno la Nove, și pîno la riulū Jatru, érá în latū pîno la Naissū (a. R. 1200; p. Chr. 447.)

XII,

Missiunea lui Massiminū.

După aceea Hunniī trămiseră deputați la Constantino-poli, pre Edecone Hunnulū și pre Oreste Romanulū, ca se céră pre fugariī lorū de la împatoriulū Teodosiū II, și se lū invite se trămittă și ellū deputați la Sardica (capitala Daciei mediterrane), unde va veni și Attila ca se se înțellégă despre marginile statelorū respective. Cu acéstă ocasiune, ministrulū lui Teodosiū, eunuchulū Crisafiū, se înțellesse cu Edecone și cu Vigilante (unū Romanū care mai fusse la Attila) ca pentru o summă de 50 de libre de aurū, se uccidă pre Attila. Massiminū se trămise deputatū din partea împatoriulū ca se tractedie cu Attila asupra controverselorū cunnoscute. Vigilante în calitate de interprete, se pună planulū în lucrare împreună cu Edecone. Eī trecură Dunăria în Temeșiana și se dusseră la caestrele lui Attila. Barbarulū primū aspru

*) Veđi Magazinulū istoricū Tomū III. pag. 197 et seqq.

pre Romani, și se ordină lui Vigilante se se întorcă la Constantinopoli și se spună imperatoriului se i trâmintă pre toți fugarii. Pre Massiminu și pre deputații cari venisseră de la Roma în causa Sirmiului celui derimată de Hunni, i invită la mesă, înse nu descurcă cu dânșii neci o cestiune, ci ceru că imperatoriul Teodosiu se trâmintă alți deputați. Vigilante întorcându-se la Constantinopoli addusse celle 50 de libre de aură spre a plăti pre essecutoriul lui Attila, dară Edecone lă descoperisse. Attila lă arruncă în fêrre, și nu lă lăssă pino ce nu mai stôrse altă summă de 100 de libre de aură. Noui deputați, Anatoliu și Nomur, împăcară în fine pre barbaru. Ellu jură că va observă tractatulă încheiată de mai înainte, și că va lăssă Romaniloră totă pământulă din drepta Dunării promittendă că nu va mai supperă pre imperatoriulă pentru fugari, numai și ellu se și dea cuvintulă că nu i va mai primi în provinciile selle,

a. R. 1202 (p. Chr. 449). După acestă împăcare mai multă prefăcută de cătă sinceră, Attila plecă cu Hunni se în contra imperiuluiă occidentale, ellu fu bătută de Aetiū în câmpurile catalaunice în Gallia, de unde întorcându-se a casă, strinse nouă ôste și purcesse cōtră Italia, prefăcū în ruine Aquileia, și predă totă Italia pino la Roma, unde fu întempinată de cōtră ponteficele Leone, care prin eloquentia sa lă înduplecă se cruție acestă capitale. Attila predândă se întorse la Tissa, unde și avea reședinția, muri de emoragiă, și scăpă lumea de flagellulă lui deū, că-cī acestū nume și dedesse barbarulă,

a. R. 1206 (p. Chr. 453). După mórtea lui Attila, fii lui se disputară între sene, și acestă occasionă căderea loră. Ei fură bătuti în Dacia occidentale de Gepidi, na-

țiune germană, care coprinsese ținutul Tisei și allă Sirmiului, și în Dacia orientale de Ostrogoți.*)

XIII.

Successorii lui Valentiniană

Teodosiū II, flacculū nepotū allū lui Teodosiū cellū mare, murī în 20 Juliū a. R. 1203 (p. Chr, 450); sorsa Pulcheria se mărită după Flaviū Marcianū, și dechiară pre acesta de imperătoriū. La appusū Aetiū cădū în suspiciune că are de scopū se usurpeđie tronulū pentru familia sa, și se uccise chiarū de mâna lui Valentinianū III; însă și aeesta, violândū patulū sėnatoriului Petroniū Massimū, înterrită pre Romanī asupra sa, și cădū în cāmpulū lui Marte suptū loviturile amicilorū lui Aetiū, a. R. 1208 (p. Chr. 455). Massimū se prochiāmă imperatoriū, și constrinse pre Eudossia, vėduva imperatoriului cellū uccisū prin instigațiunea sa, ca se-lū iee de bărbatū, pentru ca cu modulū acesta se-și legitimeđie dreptulū la tronū. Eudossia invită pre Gensericū, regele Vandalilorū, se vină se o resbune, care intră cu o flotă pre gura Tiberelui, predă Roma și tótă cōsta Italiei de la Tibere pino la Neapoli, în spațiū de 14 ȃille, dusse cu sene în Africa te-saure nemesurate și pre cei mai însemnați Romanī de la carī speră că va căpetă marī sume de banī pentru rescumperare. Massimū murī uccisū în fugă, chiarū de cōtră ómenii seī, a. R. 1208 (p. Chr. 455). După Massimū urmă Avitū, ducele supremū allū legiunilorū din Gallia, care se făcū odiosū prin escessele selle, și în urma unei revolte perdū tronulū și vieța a. R. 1209 (p.

*) Veđi Magazinulū istoricū. Tomū V. pag. 197 et seqq.

Chr. 456). După unŭ interregnŭ de 7 luni, in care se consideră de regente imperatorinlŭ resăritulŭ Marcianŭ, luă titlulŭ de imperatoriŭ Maiorianŭ ducele supremŭ allŭ armatelorŭ de la appusŭ, érá la resăritŭ murindŭ Marcianŭ, se allesse imperatoriŭ Leone I. — Maiorianŭ bă-tŭ pre Visigoți în Ispania, și recumperă cósta de cótră resăritŭ a acestei țerrŭ; érá flota cea înarmată în contra Vandalilorŭ se arse de Gensericŭ, înse prin pacea ce se încheiă între dênșii se puse capetŭ predățiunilorŭ ce făcea Vandaliŭ mai în toți anniŭ în Italia. Maiorianŭ voindŭ se mărginéscă influința lui Ricimerŭ ducelŭ oștilorŭ străine în servițiulŭ romanŭ, fu depusŭ de cótră acesta prin strigarea armatei, și uccisŭ la anulŭ R. 1214 (p. Ch. 461).

XIV.

Ultimii Imperatori ai Romei.

După ucciderea lui Maiorianŭ domni la appusŭ Ricimerŭ în numele imperatoriulŭ titulariŭ, Severŭ. Marcellinŭ în Dalmația și Aegidiŭ în Gallia nu recunoscŭ ră pre Severŭ, care se și uccise de Ricimerŭ în anulŭ R. 1219 (p. Ch. 466). După mórtea lui Severŭ, domni Ricimerŭ, în numele imperatoriulŭ Leone I de la resăritŭ, pino cândŭ acesta, după 16 luni, cu învoirea lui Ricimerŭ, trămise imperatoriŭ la appusŭ pre Antemiŭ, a. R. 1220 (p. Chr. 467). Antemiŭ înarmă împreună cu Leone I o flotă mare pentru recuperarea Africeŭ, care se nimici de Gensericŭ. Desbinându-se Antemiŭ cu Ricimerŭ la anulŭ R. 1225 (p. Ch. 472), acestŭ din urmă prochiă-mă imperatoriŭ pre Olibriŭ și coprinsé Roma pentru sene. Antemiŭ fu uccisŭ, dară currëndŭ după aceea

periră și Ricimeru și Olibriu într'o epidemie pestiferă. In anul R. 1226 (p. Chr. 473) luă Gliceriu titlul de imperatoriu, fôra voia lui Leone I de la resăritu, inse în anul următoru Leone I numi pre Juliu Nepote imperatoriu appusulu, și pre Leone II fiulu lui Zenone, imperatoriu resăritulu, érá ellu muri în 13 Februariu a. R. 1227 (p. Chr. 474). Leone II numi augustu pre tată-seu Zenone, și muri în același annu. Juliu Nepote se destronă (a. R. 1228: p. Chr. 475) de ducele Oreste care numi imperatoriu pre fiu-seu Romulu Augustulu. Partisanii lui Juliu Nepote chiămară în Italia pre ducele Eruriloru, Odoacru, în contra lui Oreste, care venindu impressurâ pre Oreste în Ticinu și după ce luă cetatea cu assaltu, lu uccise; éra pre Romulu Augustulu 'lu destronă și pre sene se numi rege allu Italiei, a. R. 1229 (p. Chr. 476). Așia căđu imperiulu romanu prin flăccire internă, și prin invasiunile celle mari alle barbariloru din afară, după ce stettesse 1229 de anni de la fundarea sa prin Romulu, 985 de la înființierea republicei, și 505 de la prefacerea în monarhia prin Octavianu Augustu.

Imperiulu romanu căđu, inse limba romană introdussă în tôte provinciile cocerite si poporate de romanii prin numeroase colonie, legile si instituțiunile romane, religiu-nea crestină cea propagată în totu coprinsulu imperiului, remaseră în viață, și continuară a essercită o influență așia de mare asupra popóreloru invingătorie de viață barbară, încâtu cu incetulu incetulu le crestinară,

le invețiară limba romană, și le familiarisară cu instituțiunile romane. Limba latină se cultivă în Italia, în Gallia, și în Ispania chiar și după căderea imperiului, atât prin scriitorii profani cât și prin scriitorii eclesiastici și urmă a se vorbă pînă în secolul IX după Christu, cândă cu încetul se prefacū în dialecte, din cari apoi resăriră nóuele limbe; cea italiana, cea ispanică, cea frâncescă și cea românescă. Rădecinele instituțiunilor romane politice și eclesiastice cu litteratura și limba latină, se desvoltară în urmă și produssera cultura moderna.

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA II

De la căderea imperiului romanu de la appusă
pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

SECȚIUNEA A.

De le căderea imperiului romanu de la appusă pino la Crumă dom-
nulă țerriloru de la Dunăria, și Carlu cellu mare impera-
toriuă appusuluă.

CARTEA I.

De la căderea imperiului romanu de la appusă pino
la venirea Bulgariloru și asșediarea loru la Dunăria.

I.

Teodoricu trece de la Dunăria în Italia.

Pre timpulă cându cădusse Roma în mânile barbari-
loru, domniă la resăritu Zenone imperatoriulu, care se
suisse pre tronulu Constantinopolitanu la anulă R. 1227
(p. Chr. 474), adecă cu doui anni înainte de luarea Romei.
In Moesia și în Illuricu se asșediasseră Ostrogoții suptu
maï mulți regî, la Partissu, și în Dacia Orientale, și pre
lôngă marea négră, mestecătură de Hunni, de Bulgari și
de Slovani, resturi alle regatulu hunnescu cellui spartu.
Româniî din amëndoue Daciele, atâtu a lui Traianu câtu

și a lui Aureliană, suspină suptă jugul barbarilor, in-se resufflă din timpă în timpă cândă barbarii se desbi-nă între sene și se debilită uni pre alții. In anulă Romei 1232 (p. Chr. 479) successe imperatoriului Ze-none a atțițiă pre Teodorică Amală, regele Ostrogoți-loră, în contra filoră lui Triariă, domnitoră ai acelleiași națiunii, și cu modulă acesta făcū ca Goții se se certe între sene și se se nimicescă unul pre altulă. Érá pre-ste dece anni înduplecă pre Teodorică se trecă în Ita-lia, se bată pre Odoacru, se iee Roma de suptă domnia lui, și se coprindă ellū însuși Italia. Teodorică în mi-diloculă iernei anulă R. 1243 (p. Chr. 490) esse din Moesia, urmată de totă poporulă gotică, cu muierere, cu copiii și cu tôte averile loră; Odoacru auđindă despre venirea Goților, invită pre Gepidi și pre Bulgari în contra loră, ca se-î impede de a trece in Italia, dără Teodorică bătū și tăiă pre regii acestoră națiunii, și-și deschise callea cōtre Italia; la riulă Sonjiū (lōngă care fusse fundată vechia Aquileia), bătū corpulă cellū dina-nte allū Eruliloră și ocupă castrele în 28 Martiū; a doua bătăliă se făcū la Verona, unde perdū éráși Odo-acru, și Teodorică luă numele de Veronese; a treia se făcū la riulă Addua, assemine cu perderea lui Odoacru. Acesta desperatū fugi la Roma, inse Romaniū îi inchi-seră porțile; de acollo fugi la Ravenna, unde afflă as-semine porțile închise, inse Odoacru în 10 dille și deschi-se callea cu sabia, și in fine coprinsse cetatea. Cōtră fi-nele anulă, Teodorică impressură Ravenna, și o ținū trei anni blocată, pino cândă înșellă pre Odoacru se facă pace; cu condițiunea de a domni împreună preste Italia érá apoi lū invită la ospētiū, și lū uccise, dupe ce dom-

nisse 17 anni în Italia. De atunci această țerră veni suptă domnia Ostrogoților : — Imperatoriul Zenone încă muri în 9 Aprile a. R. 1244 (p. Chr. 491). Imperătoréssa Ariadna, măritându-se după Anastasiu, înălță pre acesta pre tronul Constantinilor.

II.

Anastasiu în lupta cu barbarii de la Dunăria.

Prin strămutarea Goților în Italia, Moesia și cu dînsa dimpreună Dacia lui Aurelian veni éráși suptă imperiul romanu de la resăritu, înse Dunăria nu se putu apperă în contra incursiunilor ginților barbari de la marea négră, prin urmare nu numai Dacia lui Traianu, ei chiaru și a lui Aurelianu, căđu éráși prédă barbarilor. În anul R. 1252 (p. Chr. 499), Aristu prefectul legiunilor din Illuricu atacă pre barbarii cari predă Tracia, cu 15,000 de militari, avendu cu sene 500 de carre încărcate cu arme și alte lucruri necesarie pentru resbellu. Bătălia se făcu la riul Zurta, unde cădură la 4000 de Romani, împreună cu comiții Nicostratu, Innocențiu și Aquilinu. Anni următoru fură assemine triste pentru predățiunile barbarilor. Imperatoriul Anastasiu, care de la înălțarea sa pe tron fu turburatu și flăccitu prin rescolle din partea rivalilor săi, neputendu înfrenă pre barbari, le offeri donuri și i îndemnă se se întorcă spre appusu; ei ascultandu trecură în Pannonia și coprinseră Sirmiulu, impingendu pre Goți în strîmtorile Pannoniei superioare (a. R. 1255, p. Ch. 502), Teodoricu, regele Goților și domnitorul Italiei, nesufferindu luarea Sirmiului, care se ținea de prefectura

Italiei, și la care ellă credea a mai avé și altă dreptă specială de cândă bătusse pre Gepiđi, trămise pre comitele Peția în contra barbariloră, care bătu și uccise pre regiă Bulgariloră și ai Gepiđiloră, și ocupă Sirmiulă. In anulă R. 1258 (p. Ch. 505) Mundon, ducele Goșiloră cari mai remăsesseră in Dacia vechiă, se scullă assupra lui Anastasiu, și predă Macedonia și Tessalia. Din partea imperătoriului se trămise Sabiniană în contra Goșiloră, înse căđu în bătăliă cu armata sa dimpreună. Decă Anastasiu ne mai putendă înfrână cu armele pe acestă predătoră ai imperiului, și ı reconciliă prin bană, și cu modulă acesta procură pace și lenitate țerreloră selle.

III.

Vitaliană cu Romanii apperă ortodossia.

Anastasiu din nefericire se amestecă în disputele religiose și depuse pe patriarculă Macedoniă și pre alți episcopi cari fură contrari păreriloră selle, (a. R. 1264; p. Ch. 511). Romaniă ortodossi din Moesia și Dacia lui Aureliană se scullară suptă commăndulă lui Vitaliană cu armele asupra imperătoriului, bătură pre Hypatiă și tăiară la 65,000 de militari din armata imperială, prinseră carrele celle încărcate cu arme, provisiuni și nă nenumărată summă de bană ce eră destinată pentru stipendiulă militariloră, occupară cetățile Anchialulă și Odessulă, și predară tôte pino la Constantinopoli, apoi prinseră și pre Curilă magistrulă militariloră din Tracia, și cu modulă acesta constrinseră pre imperătoriulă a convocă sinodă la Eraclăa pentru des-

baterea articlilor de controversă, și a restabilii pre patriarhulū Macedoniū și pre episcopii ceī depuși. Imperatoriulū împreună cu senatulū jură că va strînge sinodū și va împlini cele cerute de Români și de Vitalianū, inse după ce se strînse sinodulū, în a. R. 1267 (p. Chr. 514), ellū sciū se paralise lucrulū. Din causa acēsta in anulū următorū, Vitalianū cu Români appucă éráși armele. Anastasiū credēndū că va putē împacă certele prin uă consultă cu episcopii, chiāmă la sene în a. R. 1269 (p. Chr. 516) pre mai mulți archierei, și între acestia pre Români: Domnionē de la Sardica, Gaianū de la Naissū, Alcise de la Nicopoli, și Evangelū de la Pautalia, ci pre Domnionē și pre Evangelū îi lăssă îndată se se întórcă a casū, fiindū că se temea de miliția cea ortodossă din Illuricū. Inse fiindū că Anastasiū nu se lăssă de faptele lui celle perfide, Vitalianū continuă resistenția în contra lui în anulū următorū, predă Macedonia, Epirulū și Tessalia, și adjunse pino la Thermopyle, și prinse atâția militari din armata imperiale căți nu putū imperatoriulū se rescumpere cu 1000 libre de aurū. Pentru fericirea imperiulū, Anastasiū muri în 9 Juliū a. R. 1271 (p. Chr. 518), lovitū de fulgerū, în e-tate de 88 de anni, după ce domnisse 27 de anni și 3 luni. In loculū lui, armata și senatulū allesseră pre Justinū I, omū din plebe, născutū în Illuricū, déră destullū de capabile. Vitalianū depuse armele; și rescolla cea lungă și fatale se astîmperă. Constantinopolitaniī mănioși pre Vitalianū pentru sângele cellū versatū in timpulū rescóllei, lū ucciseră în anulū următorū.

In Italia Teodoricū, care guvernasse destullū de înțelep-tesce, cultivasse arțile și sciințiele, se prefăcū de o dată

într'unu tirannu, și în anulul R. 1276 (p. Chr. 523) uccise pre Boetiū, érá în anulul urmatoru tãia pre Summachu, socrulul lui Boetiū, ómeiul ceul mai insemnatul din Roma; ínse în anulul R. 1279 p. Chr. 526) mu-stratū de consciințã pentru aceste crimil își perdū min-tea, și muril în 30 Augustu, în etate de 70 de anni, lãssãndu de successoriul pre nepotulul seul Atalaricū, suptū tutela fiei selle Amalasunda.

Imperatoriulul Justinu I încã muril în anulul R. 1280 (p. Chr. 527) în etate de 77 de anni dupã ce numisse collegū pre nepotu seul de sorã, Justinianu I, care iur-mã apoi în imperiul.

IV.

Justinianu I.

Imperatoriulul Justinianu, care avusse o educațiune de-stullū de bine căutatã și cultivasse sciințiele cu mare tra-gere de ânimã, mai allessū jurisprudentia, îndatã ce se vëdū singurū domnitorū, proiectã grandiosulul planul de a cullege legile romane și de a le publicã suptū formã si-stematicã într'unu coprinsū ușiorū de căstigatū. Ellū com-puse uã commissiune de dece învețați (dupã essemplulul decemvirilorū) suptū președinția lui Tribonianu, care pre-lucrã *Codicele Justinianeul*, și lū publicã în anulul R. 1282 (p. Chr. 529), ínse dupã șesse anni lū suppusse la o nouã revisiune. La acéstã collecțiune se adausse apoi elementele dreptulul suptū numele de *Instituțiunil*, și o collecțiune de decisiunil și de esplicațiunil alle dreptulul din ver. o. 40 de jurisconsulți suptū numele de *Pandecte* saul *Digeste*; în fine uã seriã de legil noue făcute de

Justinianū, suptū numele de *Novelle*. Tótă acéstă lucrare căpetâ numele de *corpus juris civilis*.

Pre timpurile acestea, mulțime de barbari: Hunni, Bulgari, Anți și Selovani, se acumulară la marea neagră, de la Dunū prin ținutul Dunaprului și allū Dunastrului, pîno la Dunăriă, și începurū a face mari și desse incursiuni în părțile imperiului din drépta Dunării. De aici înainte națiunile Bulgarilor și Selovaniilor se facū totū mai cunnoscute Constantinopolitanilor; elle se arrétă totū cu mai multe semne caracteristice alle naționalității lorū. Istoricultū Procopiū spune, că de cândū Justinianū s'a suitū pre tronū, acesti barbari trecură Dunărea neincetatū și făcură stricățiuni nenumerate; înse Germanū, nepotulū imperătoriulū și magistrulū militarilorū din Tracia, îi bătū și i tăiă așa de urritū, în câtū mai că i stinse.*) Déră nu trecură mulți anni, și veniră noue órde de Bulgari; înse și acestea fură bătute și respinse pre Dunăriă de ducele romanū Mundu (gepidū de origine). Justinianū luă din mânele barbarilorū mare parte a Daciei cellei vechie, și ocupă cetățile Lederata și Recidua în Temișiana, Sucibida și Dafnea în Dacia australe, Turnulū lui Traianū (aprópe de versătura Seretului în Dunăriă); edifică o summă de castelle și repară mare numărū de cetăți pre lóngă ri-pele Dunării, începéndū de la gura Savei cu Singidunulū pîno la versarea Dunării în marea neagră. Assemine edifică mai multe cetăți în întrulū imperiului, și dede la multe numele de *Justiniana*, între altele în diecesea Daciei, în loculū naserii selle, edifică *Prima Justiniana*, și pre episcopulū de acollo illū înălțiă la gra-

*) Procopius, de bello Gethico. libro III cap. 40.

dulă de Archiepiscopă, suppunăndă lăi pre toăi metro-poliăi și episcopăi de amăndăue Daciele, din Pannonia secundă, din Macedonia primă și din Dardania. La Constantinopoli reedifică biserica sântei Sofie (cea fundată de Constantină cellă mare) și palaăiulă cellă imperiale, cari arsesseră în rescălla cea causată de facăiunile ip-podronulăi (verăii și vineăii), care se suppremu prin bra-ăiulă cellă tare allă lăi Bellisariă, (30,000 de Constan-tinopolitani periră în acea fatale revoltă, la anulă R. 1285; p. Chr. 532).

V.

Bellisariă.

Pre timpulă imperătorulăi Justiniană trăi ună omă estraordinariă, demnă de a fi comparată cu anticăi căpi-tani romani; numele lăi e Bellisariă. Crescută suptă arme, Bellisariă după ce suffocă revolta de la Constantinopoli, plecă la resărită și bătu pre Perăi, și constrinse pre regele loră Chosroe a face pace cu Romaniă la a. R. 1286 (p. Chr. 533). După aceea, Bellisariă trecă în Africa, bătu pre Vandali, reluă Catarginea, și desfinăia domnia Vandaliloră. Justiniană prefăcă Africa în pre-fectură romană (a. R. 1287: p. Chr. 534). Bellisariă tre-că apoi în Italia, coprinsă Neapolia, și mai în urmă Roma (a. R. 1279; p. Chr. 536.) Goăii înfuriaăi pre regele loră Teodată (bărbatulă Amalasundeă, care după ce se cunnunasse cu Teodată, fu uccisă de dănsulă), pentru ticăloăia lăi illă tăiară și pusseră în loculă lăi pre Vic-tige, care ținuă mai multe bătălie crunte cu Bellisariă, dără în fine încungiurată de acesta în Ravenna, fu con-strinsă a se da prinsă (a R. 1293; p. Chr. 540.)

Pino cându ținú încă resbellulú din Italia, Chosroe regele Persilorú, atțiatú de Victige regele Goțilorú, rupse pacea cu Romani, și arse cetățile Sura, Bereca și Antiochia, Belisariú și întórse armele în contra Persilorú pre care îi și allungá din confiniile imperiului. Inse Totila noulú rege allú Goțilorú bătú pre Romani în Italia. Bellisariú lăssá pre Martinú la resăritú și ellú allergá la appusú, și reluá Roma din mânele lui Totila (a. R. 1300; p. Chr. 547); înse fiindú câ perdesse călărimea, trecú în Sicilia. După retragerea lui Bellisariú, Totila éráși coprinse Roma, déră la anulú R. 1305 (p. Chr. 552) fu bătutú și uccisú de Narsete, ducele armelorú romane, cellú trămisú în loculú lui Bellisariú. După acéstă catastrofă Narsete guverná Italia în cursú de 15 anni.

La Dunăriá imperătoriulú Justinianú încheiasse pace cu Anții (a. R. 1300 p. Chr. 547), și le dedesse Turnulú, cetatea cea vechiá fundată de Traianú Imperătoriulú, care de mai mulți anni éră deșertá, fiindú că se predasse de barbarii vecini. — Gepiđii, confederații Romanilorú, predară Sirmiulú și asserviră fórté mulți Romani. Longobarđii occupară Pannonia cu voia imperătoriului Justinianú. Eră la anulú R. 1310 (p. Chr. 557) veniră la Constantinopoli deputați Avari, ómení cu totulú necunoscuți pino aci, și rugară pre Justinianú ca se'i priméscă în ținutulú imperiului. Acești barbari însoțiți cu alții se apropiară la Dunăriá și coprindú Dacia. De aici înainte vinú alte calimnități preste Romani din țerrelle nóstre. Bellisariú îi bătú la anulú R. 1312 (p. Chr. 559), cu tóte acestea Justinianú spre a se assecurá din partea lorú le dede bani.

La conjurațiunea escată în contra lui Justinianū, Belisariū cădū în prepusū că ar fi luatū parte la dînsa, și fu lipsitū de tôte demnitățile. Inse preste doui annī se cunnoscū inocenția marelui eroū; ellū se restabilī în tôte demnitățile sêlle în anulū R. 1318 (p. Chr. 565); dēră nū multū după aceea muri de bătrânețe, și apoi în 13 Noembre din același annū muri și Justinianū, după ce trăisse 83 de annī, și domnisse 38 de annī, 3 luni și 13 zile.

VI.

Justinū II.

Lui Justinianū successe în imperiū Justinū II, fiulū surorii sêlle. Justinianū avusse fatalea sôrte de a avê de soçiă pre Teodora, muiere ambițiosă care prin amestecarea sa în affacerile politice, causasse multe și mari încurcături; nepotulū seū Justinū II, avu uă assêmine soçiă, pre Sofia, care neputëndū sufferi pre Narsete, înduplecă pre imperatoriulū se-lū rechiame din Italia, batjocorindulū cu vorbele Sofiei, că se lū pună la fusū se tórcă cu femeele. Narsete înțelegëndū intrigele ce se făcū la Constantinopoli asupra sa determină a tórce ghiemulū fatale pre care neci Justinū, neci alți imperatori nu-lū putea desfășurā: ellū chiāmă pre Alboniū cu Longobardii în Italia. Atunci Avarii după tractatulū încheiatū cu Longobardii, coprinseră Pannonia; Bulgarii încurseră și predară Traciă, însă acestia fură bătuti de Tiberiū și respinși preste Dunăriă, (a. R. 1322; p. Chr. 569). După 5 annī de zile Avarii predară țerrelor de la Dunăriă; Tiberiū fiindū trāmisū în contra lorū ținū

ună bătălie în care perdù foarte mulți militari. Imperatorul Justin II, pre lîngă cele-alte calamități, avù nefericirea de a și perde mintea. Ellù murì în 5 Octobree a. R. 1331 (p. Chr. 578), lăssându successoriù pre Tiberiù II, care nu avù mai bună sôrte în domniă. Suptù dînsulù Avariî coprinseră Sirmiulù de la Gepidi. Tiberiù nu domni 4 anni deplinù și murì în 14 Augustù, a. R. 1335 (p. Chr. 582).

VII.

Mauriciù.

Mauriciù, successorulù lui Tiberiù II, avù încă și mai mare încurcătura cu Avariî. Acești barbari trecură éráși Dunăria la anulù R. 1340 (p. Ch. 587), și stricară cetățile Moesiei pîno la marea négră. Ducii romani Comentiolù, Martinù și Castù le essù înainte, se batù cu dînsii în mai multe locuri, după aceea se retragù în muntele Emului. Castù cade în mânele inamicilorù. Comentiolù și Martinù vedëndù pre Avari resipiți prin Tracia, essù din păduri desdediminéță și purcedù în contra lorù. Aci erà se stingă pre barbari, decă o întemplantare comică n'ar fi încurcatù lucrurile, căci mergëndù unù omù cu mululù de frênù, cădù sarcina de pre animalù, fôră ca omulù se observe acésta. Unù militarù care vedù lucrulù strigâ în limba românescă: Retórnă, retórnă, frate! Cellù ce ducea mululù nu aude, înse militarii lù auđiră, și credëndù că inimicii îi impressură, începură a fugi strigândù: Retórnă, retórnă! Barbariî încă se speriară și luară fuga, și așa fugiră Româniî și barbariî, fôră se

fiă persecutați de cineva*). In anii următorii Avarii é-răși predară Dacia lui Aureliană, și trecură pîno la Perintă în Tracia, stricându mai multe cetăți în callea loră. Pretoriulă Traciei, Priscu trecu Dunăria de două oră în Dacia australe, și bătă pre Sclovani, după aceea iernă în Dacia. Assemine trecu în Dacia și Petru successorulă lui Priscu în pretură și bătă urrită pre Sclovani.

VIII.

Priscu în Temișiana.

In anulă Romei, 1351 (p. Chr. 598) Priscu strînge armata și purcede la Dunăria spre cetatea Nove (de susă) în contra Avariloră. Caganulă (domnulă) Avariloră înțelegendă de acéstă venire, trimitte la Priscu ca se lă întrebe cu ce scopă a venită? Priscu i respunse că a venită la vênată. Caganulă i replică, că nu se cade a vînă pre pămêntulă altuia. Priscu din contra susțină că loculă acesta e allă Romaniloră. Caganulă suppetată ordonă la ai sei se trecă Dunăria. Avarii stricară murulă Singidunului. Priscu înțelegendă de acéstă reutate a barbariloră, trecu la insula Dunării, și luândă cu sene căți-va căllari se dusse la Constanțiola (in Temișiana) unde eră Caganulă, ca se vorbescă cu dînsulă. Venindă Caganulă la rîpa Dunării, Priscu se plânse pentru stricățiuinea făcută; érá Caganulă i disse: Ascultă, Prisce, ce ai tu cu țerra mea, aă dóră vei se o ieî din mânele melle? Judece ȕeu între mene și între imperatoriulă Mauriciă, și céră sângele armatei romane și allă

*) Theophylatus capite 10 et seqq.

armatei melle din mânele lui. Priscu replică: Dă înapoi Romanilor cetatea Singidunului! Caganul răspuse la acestea; Tu vei se ieși de la mene o cetate, în scurtă timp vei vedea cincizeci de cetăți romane supuse Avarilor. Priscu se întorse preste Dunăria, reluă Singidunul și tăia pre barbarii dintr'insulă*). Din cuvintele acestea se înțelege că negociațiunile acestea se făcură în Dacia Temişiană care dimpreună cu cea australe eră pământul de dispută între Romani și între Avari. În anulul ce urmă, Priscu éráși attacă pre barbarii la Singidun. Aci se petrecu o scenă cu totul curiosă între Romani și barbarii, care trece preste usanțele timpului de atunci. Caganul care se află la Sirmiu (după ce i bătuse Priscu armata lui de a dreapta Dunării), înțelegându că crestini ai sărbătorile Pascilor, inse lipsescă nutrimentele, cu cari ară pute se le petrecă după datina lor, scrisse lui Priscu se-i trămittă carre ca se le dea bucate. Priscu trămise 40 de carre, și Caganul le încarcă cu bucate, pentru care Priscu i trămise din partea sa diverse arome de celle de la resăritu. Și așa petrecură Pascele împreună cu barbarii, fără de a se supperă unii pre alții. După Pasci începură éráși predele și bătăliele.

IX.

Comentioiul în Dacia centrale.

În anulul R. 1354 (p. Chr, 601), se întorse Comentioiul din Asia, și purcesse la Dunăria; ellu împreună armata sa cu a lui Priscu la Singidun, de acollo mer-

*) Historia Miscellanea, libro 17.

seră și se asșediară la Viminatiū. Caganulū trāmise pre patru fiī ai seī se trecă Dunăria în contra Romanilorū, déră Romaniī făcură luntre și bătură pre fiī Caganulū; aci cădură la 4000 de barbari. După dōue țille se înneacă în Dunăria mulțime de Avari, între cari fiī Caganulū. Intr'o a treia bătăliă învinseră chiarū și pre Caganū. Priscu trecū în ținuturile Avarilorū, înaintă pre Tisa în susū, după aceea trecēndū acestū riū attacă pre neasteptate pre barbari, și uccise la 30,000 de Gepidi și alți barbari, Caganulū și strinse din noū tōte puterile și purcesse la Dunăria unde-lū asteptă Romaniī, cari parte ucciseră, parte înneacă, parte prinseră vii pre barbari. Dintre cei prinși se aflară 3000 Avari, 800 Sclovani, 3000 Gepidi, și 2000 Bulgari și alți barbari. Caganulū desperatū trāmise la Mauriciū ca se facă pace și se cēră inapoī pre Avariī cei prinși*). După victoriile lui Priscu, Commentiolū allergă la Nove unde adună pre cetățianii cei mai însemnați, și cerū de la dînșii conductori cari se-lū ducă preste Dunăria pre callea cea făcută de Traianū prin Dacia, țicēndū că vrea se accopere cu cenușiă tōtă țerra Avarilorū. Cetățianii țicēndū că n'au conductori, turburără pre Commentiolū așia de tare, în câtū acesta tăiă capulū la doui dintre dînșii. Spăriați de acēstă furiă ei se arruncără la piciōrele lui, și i țisseră că nimene din Nove nu cunnōsce acea calle, déră că în distanță de 11 miliarie șēde unū bătrānū de 112 anni care scie fōrte bine anticitățile țerreī, și care pōte se i dea informațiunī despre acea calle. Commentiolū plinū de impațiențiă se dusse în persōnă la bătrānū și lū invită se mērgă se i servēscă de conductoriū. Bē-

*) Historia Miscellanea

trânulă se apperă dicându că callea acea nu e pré-âmbatâ, că strata e stricatâ în mi de locuri, și trece preste munți înalți, prin vâlli profunde și prin locuri limose; ce de 90 de anii e părăsitâ cu totul, și că acum se appropiasse ierna, și tótă țerra e accoperită cu ninsóre și cu ghiaciă. Comențiolu nu ascultâ de câtu numai de ardórea se cea temerariâ, și se întări în propusulă seú; dérâ frigulă cellu mare și vânturile celle aspre, apoi greutâțile celle nedespărțite de unú assemine mersú făcurâ de perirâ multime de militari și mai tóte vitele cu sarcine. Decî ellu se vedú constrinsú a se întórce înderetú și a conduce armata la Filippopoli unde o lăssâ la iernaticú, și ellu se dusse la Constantinopoli. Judecândú după posițiunea locurilor, acéstâ escursiune s'a făcutú pre callea de la Tierna còtrâ Mascliani, apoi còtrâ Sarmizegetusa, póte că întócerea fu pre Oltú în giosú, prin Dacia australe.

X.

Foca Tirannulu.

In anulú R. 1355 (p. Chr. 602) Mauriciú érá ordinâ pretoriulu Petru se trecâ în Dacia australe și se ier-neție acolo. Ordinea acésta dede motivú de descontentare militarilorú, cari se revoltarâ și prochiâmarâ imperatoriú pre centurionele Foca. Petru vedëndú acéstâ mișcare periculósâ, părăsi câmpulú și fugi la Constantinopoli spre a încunnosciniâ pre imperatoriú. Mauriciú speriatú fugi în Cappadocia. Tirannulú Foca lú prinse dimpreună cu fiilú, și uccise mai ântâiú pre fi, apoi

pre părinte, în 27 Novembre a. R. 1355 (p. Chr. 602), érá după trei anî uccise și pre imperătorésa, dimpreună cu trei fiice alle eî; assémine uccise și pre ducele Narsete, și pre mai mulți ómenî însemnați. Prin tiranniile acestea, Foca attrasse urra generale asupra sa; însuși generele seú Priscu, renumitulú pretoriú, se vedú redussú la necesitatea de a pune capetú domniei, și chiámá pre Eracliu din Africa, care venindú prinse și tâiá pe Foca, în Octobre a. R. 1363 (p. Chr. 610), și se dechiárá însuși imperatoriú.

XI.

Eracliú.

Incá sub domnia tirannului Foca, se scullará Persii cu regele lorú Chosroe în contra Romanilorú, suptú pretestú de a resbuná mórtea lui Mauriciú, ínse în faptá spre a occupá provinciile romane din Asia. Indată în cellú d'ántáiú annú allú domniei lui Eracliú, eî coprinserá E-dessa și Apamea, érá în a. R. 1367 (p. Chr. 614) coprinserá Jerusalimulú, și luará crucea (palladiulú crestiniilorú) și o dusserá în Persia.

Pre timpurile acestea, Sclovanií coprinserá Dalmația, și dederá motivú Avarilorú de a se occupá cu dînsii și de a lăssá în pace pre Romani. Inse perfídií de barbari, cândú nu putea usá de putere pre faciá, își luá scáparea cu înșellátiune. Caganulú prefácându-se că doresce se incheie pace formale cu Eracliú, cerú de la dînsulú se destine unú locú unde se se adune spre acestú scopú. Eracliú destiná cetatea Eracléa pentru locú

de adnare. Caganulă plecâ cu ôste numerosă la acéstă adunare de pace, și în locă de a veni cu se tracteție despre celle ce eră vorba, impressurâ cetatea, și imperatoriulă abia și scăpâ vieța cu fuga. Barbariî pre-darâ țerrelle de prin pregiură, și luară cu sene pîno la 270.000 de prinși (a. R. 1372 ; p. Chr. 619). Cu tôte acestea Eracliū plecândū în contra Perșilorū (a. R. 1373 p. Chr. 620) incheiâ pace cu Caganulă, și lă numi țu-toriū filorū sêi, pîno ce se va întôrce de la resbellulă persicū. Caganulă ținu acêsta pîno cândū i veni bine, și audindū că Eracliū e încungiurată de Perși, plecâ cu o armată tare și mare pre apă și pre uscată cōtră Constantinopoli, și impressurâ cetatea, (a. R. 1379 ; p. Chr. 626), de la resăritū veni Sarbarū cu Perșiî. Inse Eracliū fu așa de fericitū de bătū și pre Perși și pre Avari; și barbariî fură constrînși a se întôrce a casă cu rușine. După doî anni de țille, Siroe fiulū lui Chos-roe, rege e Perșitorū, încheiâ pace cu Romaniî, și le dede crucea înapoi, care o dusse Eracliū în triumfū la Je-rusalimū (Inălțarea cruciî). De atunci încollo Avariî încetară de a mai predă și devastă provinciile romane de a drépta Dunăriî. De la resăritū îi îndessară Bulgariî, la Sava îi occupară Sclovaniî (Corvațiî și Serbiî).

XII.

Successoriî lui Eracliū.

Pre timpulū imperatoriului Eracliū se arretâ o pre-facere estraordinariă în Arabia : Machomede începū se predice o nouă religiune care apoi o propagă cu ar-mele. In 16 Juliū a. R. 1375 (p. Chr. 622) Machomede

fugì de la Mecca la Medina; și prin acésta dede începutu errei Machomedane (Hegira); érá în a. R. 1385 (p. Chr. 632) murì lăssându în locul sêu de califü pre Abbubecru, care murì după douï annï de ñille, și făcù locü lui Omarü. Acesta luâ de la Romanï Damasculü, Fenicia și Egyptulü, bătù pre Perși și scâmbâ fația orientelü prin lăñirea nóuei religiuni și întemeierea unü nouü imperiü.

Eracliü după ce domnisse 30 de annï, murì în 11 Februariü a. R. 1394 (p. Chr. 641), în etate de 66 de annï, lăssându în urma sa douï fii: pre Constantinü III, născutü din Eudocia, și pre Eracleona, născutü din Martina a dóua muiere. Constantinü se înveninâ de vitrica sa Martina, érá Eracleona se essiliâ de cötră senatü, și Constante II fiulü lui Constantinü III se numi imperatoriü.

Acestü nepotü nefericitü allü marelü Eracliü perdü în anulü R. 1400 (p. Chr. 647) Africa, care se ocupâ de cötră Arabi, uccise pre frate-seü Teodosiü (a. R. 1412' Chr. 659), apoi appucatü de furie, își strămutâ reședinția la Siracusa, în Sicilia, unde perì în baie, tocatü în capü de unü a nume Andreiü (a. R. 1421, p. Chr. 668.) Fiulü seü, Constantinu IV Pogonatü, urmâ în imperiü.

CARTEA II.

De la asșediarea Bulgarilor în țerrelle de la Dunăria pino la Crumă domnulă acestorū țerre, pretimpulū lui Carlū cellū mare imperatoriulū appusulū.

I.

Venirea Bulgarilor.

Incă pre timpulū lui Eracliū, Bulgariī suptū ducele lorū Cubratū formasseră o domniă însemnată la Dunū. Acestū domnitoriū allū Bulgarilorū muri la a. R. 1419 (p. Chr. 666) și lăssă cincī fiī: pre Cutaia, Contragū, Asparugū, Reanū, și Alzecū, suātuindu-ī părintesce se nu se despartă, ci se ședă și se domnescă împreună. Inse abia inchisesse betrânulū ochiī, și fiī începură a se desbină. Numai Butaia remase în loculū unde a repausatū tatălū lorū, Contragū trecū Donulū, în Asia, cei-altī trei plecară cōtră appusū, Asparucū se stabili între Dunastru și între Dunăria (în Dacia orientale), Reanū trecū în Pannonia și se suppose Avarilorū, Alzecū înaintă pino în Italia unde se suppose Longobarđilorū. In anulū R. 1433 (p. Chr. 680) Bulgariī din Honglon (ținutulū dintre Prutū, Dunăria și marea négră) trecū Dunăria suptū conducerea lui Asparucū, și coprindū amēndoue Moe-siele. De aci înainte se rumpe totū commercilū Romanilorū din amēndoue Daciele cu imperiulū bizantinū; aceșta și încetēdiă de a mai fi imperiū romanū. Toți Romanii căți mai vorbescū limba părințilorū nu mai suntū suptū sceptrulū Constantinopolitanū, ci suptū potestatea bar-

bariloră, cei din dreapta Dunării și din Dacia inferioare suptă a Bulgariloră, cei din Dacia superioare suptă a Avariloră pîno la anulă R. 1550 (p. Chr. 797), cândă acestia se bată de cōtră Carlă cellă mare, și se retragă la muntele Caucasului pentru totă déuna. — Bulgariă se întindă preste țerrelle din dreapta Dunării, apoi trecă muntele Emului și prédă Tracia; imperatoriulă Constantină se vede constrînsă a cumperă de la dînșii pacea cu banī. Déră în anulă R. 1436 (p. Chr. 683) móre Asparucă ducele loră. Bulgariă allegă în loculă lui pre Terbiliă. Constantină IV Pogonată încă móre la anulă R. 1438 (p. Ch. 685) și lassă de successoriă pre fiu-seă Justiniană II, în etate de 16 anni.

II.

Justiniană II Imperatoriă

După ce se sui pre tronă Justiniană II îndată începă a face preparative în contra Bulgariloră, și în anulă R. 1440 (p. Chr. 687) concentră armata sa în Tracia și trâmise cãllărimea cōtră Tessalonica spre a bate pre Sclovaniă cei veniți cu Bulgariă; în scurtă timpă și fōră multă versare de sãnge subjugă pre acesti barbari, și formă dintr'ênșii 30,000 de militari, pre cari îi trâmise apoi în contra Arabiloră ce înfestă țerrelle de la resărită; érá ellă însuși purcesse în contra Bulgariloră și i respinse preste muntele Emului, déră apoi cândă eră se se întórcă la Constantinopolă, îi eșiră Bulgariă în calle în strîmtorile Emului, și lă bătură fōrte reă, așa în câtă cei mai mulți militari saă cădură ucciși, saă scăpară plăgiți, imperatoriulă însuși abiă se mântui cu fuga.

Acéstă întemplantare nu desănimă pre junele Justinianū, ellī continuă planulū seū de a face resbellū și Arabilorū, deră necī acesta nu avu rezultatū favorable pentru dīnsulū, armata imperiale fu invinsă, Arabiī coprinseră Cartaginea și demoliră fortificațiunile ei, a. R. 1444 (p. Chr. 691).

Justinianū II nu fu mai fericitū a casă de câtū în resbellū, ellū numisse questoriū pre Teodotū, și edile pre Stefanū, favorițiī seī, cari se purtară cu atâta crudelitate în funcțiunile lorū, în câtū desceptară urră generale în poporū și în Senatū. Decī senatulū adjutatū de poporū decretă destituirea lui Justinianū II, și numī imperatoriū pre Leontiū; care îndată uccise pre Teodotū și pre Stefanū, érá lui Justinianū îi tăiă nasulū (de unde i remase numele de Rinotmetū), și lū essiliă la Chersone (saū Crimeria), a. R. 1448 (p. Chr. 695).

Leontiū bătū pre Arabiī, și recuperă Catarginea deră nu o putū ținé unū annū de dille, și o perdū éráși. Prin acésta și perdū și creditulū la armată, care se revoltă și redică imperatoriū pre Tiberiū III, a. R. 1451 (p. Chr. 698): Tiberiū III tăiă nasulū lui Leontiū și lū închise în monasteriulū sântului Delmațiū; în contra Arabilorū fu mai fericitū de câtū predecessorī seī, căcī prin frate-seū Eracliū cureți Suria pīno la Samosata, și tăiă la 200,000 de Arabiī.

III.

Justinianū II în essiliū.

Justinianū II petrecū în essiliū dece anni de dille, pururé ocupatū cu idea de a și recuperă tronulū. Chersonițiī înțelegendū de acésta, se consultară între sene

saŭ se lŭ uccidă saŭ se lŭ trămită viŭ la Constantino-
 poli. Justinianŭ II descoperi planurile lorŭ, și fugi la
 Dara, cetate a Cazarilorŭ, unde fu primitŭ cu mare o-
 nore de caganulŭ care cunoscea starea și sörtea lui.
 Justinianŭ II se căsători cu Teodora fia caganului, și
 se asședă cu dinsa în Fanagoria. Tiberiŭ III auđindŭ de
 acęsta, și temędu-se ca nu cum-va Justinianŭ II se vi-
 nă cu ajutoriŭ străinŭ se i răpescă domnia, trămise la
 caganulŭ și i promise multe și mari donuri, decă i va
 da pre Justinianŭ în mânele selle, saŭ i va trămite ca-
 pulŭ. Barbarulŭ se plecâ la acęstă cerere tirănescă, și
 trămise sicari la Justinianŭ II suptŭ pretestŭ de a lŭ ap-
 peră ca se nu i se întimple ver-unŭ periclu, ęră gu-
 vernatoriulŭ loculi acestuia commândă ca se fiă cu lu-
 are aminte, și cândŭ i va da ordine, se uccidă pre Ju-
 stinianŭ II. Teodora descoperi planulŭ acesta de la unŭ
 servŭ allŭ caganului, și lŭ spuse bărbatului ei. Atunci Jus-
 tinianŭ II invită la sine pre guvernatoriŭ, suptŭ pretestŭ
 de a avé a vorbi cu dinsulŭ despre nesce lucruri secrete,
 și puse de-lŭ sugrumară, ęră pre Teodora o trămise în
 Cazaria, și ellŭ se sui într'o nave la Simbolŭ. De acollo
 trămise de chiămară pre Stefanŭ, pre Teofilŭ și pre alți
 cunoscuți ai sei din Chersone, și cu dînși împreună ple-
 că spre gura Dunării. Pre mare se redică o furtună
 grea, în câtŭ toți navigatorii începură a desperă despre
 mântuirea sa; unulŭ dintre dînși se adressă cōtră Ju-
 stinianŭ II și lŭ îndemnă se se rōge lui đeu, și se pro-
 mittă că decă se vorŭ mântu de furtună și ellŭ și va
 câstigă ęrăși tronulŭ, nu'si va resbună asupra inimicilorŭ
 sei. Atunci Justinianŭ II înfuriatŭ đisse: De voiŭ iertă
 pre unulŭ dintre dînși, în loculŭ acesta se me înnece đeu!

Fortunase allinâ și ei veniră la gura Dunării. De acolo Justinianū II trâmise pre Stefanū la Terbelliū domnitorulū Bulgarilorū se cêră de la dînsulū ajutoriū, pentru ca se și pôtă recupera tronulū părintescū, promittēndu-ī donuri însemnate și alte beneficie. Terbelliū priimi cu bucuriă invitarea lui Justinianū II, și strîngēndū armatā în a. R. 1458 (p. Chr. 705), pusesse împreună cu dînsulū asupra Constantinopolii. După ce adjunse acolo, asșediă castrerele dinaintea Carsiulū, și trâmise nunții în cetate cu provôcarea ca se se supună imperatoriulū cellū legitimū. Constantinopolitaniī respunseră bătēndu-și jocū de dînsulū: înse Justinianū II întră prin apeductū și luă cetatea, apoi prinse pre Leonțiū și pre Tiberiū, rivalii sei, și i uccise în mișilocolū circului, érá patriarchulū Callinicū i scôsse ochii și lū trâmise în essiliū. Lui Terbelliū dede multe și mari donuri, illū numi cesare, și lū dimise în țerra sa, a. R. 1458 (p. Chr. 705).

IV.

Justinianū II éráși imperatoriū

După ce Justinianū II (Rinotmetū) se asședă de a doua óră pre tronulū imperial, currēndū 'și uită de bine facerea lui Terbelliū, strînse armata în Tracia, și la anulū R. 1461 (p. Chr. 708) impressură Odessulū de pre mare și pre uscatū. Cândū căllărima se află respândită pentru provisionare prin locurile circumvecine, Bulgariī se repeđiră asupra ei, și o măcellăriră în modulū cellū mai cumplitū. Justinianū II abia scăpă la Anchialū cu puçini militari. Bulgariī impressurară Anchialulū și nevoindū a perde ómeni în deșertū determinară

se lă constringă prin fόμε. Justiniană II simțindă această, tăiă vinele callului seă, și commandă la toți se facă așa, apoi asședă macinele bellice pre murii cetății, ca și cumă ar voi se o appere pîno la cea din urmă picătură de sânge; înse nóptea se sui într'o navicea, și fugi la Constantinopolî. După această întreprindere nefericită, Justiniană II fu constrînsă se plătescă tribută luș Terbelliū, că-cî acesta și întindea scutulă și flagellulă pre pămëntulă, și cerea ca se le accoperiă amîndouă cu banî; cândă și implăntă lancea în pămëntulă, dehea se o învelăscă pîno susă cu vestiminte de metasse, militariloră dehea se le împle mîna dréptă cu aură, și cea stângă cu argintă*), a. R. 1462 (p. Chr. 709).

Neastemperatulă Justiniană voidă se și resbune asupra Chersoniloră pentru cursa ce i tîneră acestia cândă ellă se află în essiliū plecă în anulă R. 1463 (p. Chr. 710), în contra loră, coprinse cetatea, fripse de vii pre nobili, și înneacă la 87,000 de copii. Chersoniții înterritați prin această crudelitate allergară la Cazari, și cu ajutorulă acestora prochiămară imperatoriū pre Filippicū din Pergamă. Filippicū adjutată de o armată de barbari luă Constantinopolia, tăiă pe Justiniană II și trămise capulă luș prin tôte cetățile ca se lă vedă și se se încredințieđie despre peirea luș, a. R. 1464 (p. Chr. 711), așa se finî nefericitulă Justiniană II în etate de 42 de anni, și cu dînsulă dimpreună se stînsă familia luș Eracliū, care domnisse la Constantinopolî ună centenniū întregă.

---

*) Suidas Ecloge. hist. de rebus byzant. p. 38.

V.

Filippicū. Anastasiū II. Teodosiū III.

Filippicū încă nu avu domniă neturburată: din afară se scullară Arabiī și luară Mysia cea din Asia, Bulgariī încurseră pîno la Constantinopolī și făcură înfricoșiate stricățiuni; din întru se încurcă ellū însuși în eresile monotelișilorū, din care causă perdū și tronulū în anulū allū doillé, redicându-se imperatoriū Anastasiū II, care lū lipsi de vederea ochilorū. Dară nici Anastasiū nu o dusse mai multū de trei anni; ellū fu destronatū de Teodosiū III, pre care lū prochiāmă imperatoriū armata de la Rodū, după ce uccise pre ducele Joanne. Suptū acestē scāmbări de tronū inimiciī din afară, Arabiī din Asia, și Bulgariī din Europa căstigară totū mai multū terrenū. In fine Teodosiū III încheiă unū legāmētū cu Bulgariī, suptū condițiunile: ca Meleonulū Traciei se formeđe marginea între amēndoue statele, fugariī se se întorcă înapoi de fiă-care parte, comerciulū se fiă liberū, dară imperatoriulū se dea domnului Bulgarilorū pre totū anulū vestminte și pei roșie în preșiū de 50 de libre de aurū.

Arabiī bătură și luară Pergamulū, și suptū conducerea lui Mardasan veniră și impressurară Constantinopolia. In aceste împregiurări fatali, flacculū imperatoriū desperă de a mai putē purtā sceptrulū și apperă imperiulū, ellū se lăssă de bună voiă și se căllugeri dimpreună cu fiu seū, apoi trecū la Efesū și și fini viația. In loculū lui se puse imperatoriū Leone III din Isauriă, și dede începutulū unei nōue dinastie, a. R. 1470 (p. Chr. 717).

VI.

Leone III Isauriculü.

Leone III îndată ce se investì cu demnitatea imperiale, redicâ armele asupra Arabilorü pre apă și pre uscatü, arse mulțime de navì saü le confundâ în mare și ì constrinse se despressure Constantinopolia. Arabiü după o încercare deșertâ de doi anni de șille, se retrasserâ de la Constantinopolì, și și întörse armele asupra Bulgarilorü și a Românilorü cellořü uniți cu dinșii, inse necì din partea acêsta nu furâ mai fericiți, ei perdurâ 22,000 de ómenì, în fine desperați de a se mai puté ținé, se suirâ în navì și plecarâ cõtrâ Asia; o fortunâ ce se ridicâ pre mare, innecâ fórte mulți dintre dinșii, ășia în câtü nu numai ómenii, ci și natura se părea a se fi conjuratü în contra lorü. a. R. 1471 (p. Chr. 718). Imperatoriulü Leone III, victoriü allü Arabilorü, trăi în bună înțelegere cu Bulgarii, darâ în disputele pentru venerarea icónelorü se dechiârâ în contra acestora, și căpetâ numele de Iconomachü, persecutâ pre facțiunea contrariâ și turburâ ellü însuși pacea imperiulü.

La anulü R. 1480 (p. Chr. 727) muri Terbelliü domnulü Bulgarilorü, după ce condussesse acêstâ națiune 44 de anni, și lăssâ în loculü seü pre Carmesiü, care domni de aci înainte 33 de anni, și nu făcù mai puçinâ stricățiune imperiulü bizantinü de câtü predecesorii seü.

Leone III încă muri la anulü R. 1494 (p. Chr. 741) și lăssâ de successoriü pre fiü-seü Constantinü V, cu supranumele Copronumü, (fiindü că spurcasse baptisteriulü cândü se baptezâ.)

VII.

Constantin V Copronum.

Inceputul domniei lui Constantin V se turbură prin Artabastu capul veneratorilor de icone, care în fine se desarmă și perdă vederea ochilor, ellu împreună cu fiii sei. Spre a întări imperiul, Constantin edifică cetăți prin Tracia și le impopură cu Surii și cu Armenii adduși din Asia. Cândă Bulgarii veșură acestea, trămiseră la dînsul ca se cêră nouu tribut, apoi veșdendă că cererea lor se desprețuesce și deputații se batjocorescū plecară cu o putere bine armată asupra Constantinopolii și adjunseră pină la murul cellu lungu dinaintea cetății, și după ce predară și ucciseră mulțime de omeni, se întorseră a casă, ducendă în servitute unū numeru fôrte mare a. R. 1508 (p. Chr. 755). Inse în anulū ce urmă, imperatoriulū înarmă o flotă de 500 de navī, și pre uscatū puse în mișcare o putere assémine de mare, și plecā in contra Bulgarilorū. Flota pre marea nêgră adjunse pino la Dunăriă, și de acollo începū a predă ținuturile Bulgarilorū și a prinde pre locuitorī. La Marcelle imperatoriulū însuși atacă ôstea barbarilorū, și bătendū-se cu multă valențîă, uccise unū mare numeru dintre dînsi, și pre cei-alți îi fugări în tôte părțile. Bulgarii veșdendū acéstă perdere a lorū, trămiseră la imperatoriulū spre a cere pace, dândū pre fiii lorū ostatici. Dară pacea acésta abia ținū trei anni de șille, și imperatoriulū Constantin V dechiără érašī resbellū Bulgarilorū. Acestia întêmpinară armata imperiale la curmătura Emului, și făcură unū mare măcellū într'însa;

între alții cădură patriciulă Leone, ducele legiuniloră din Tracia, și Leone prefectulă tabellariloră. Bulgariă le luară armele, érá militariă imperială se întórseră rușinați la Constantinopolă, a. R. 1512 (p. Chr. 759).

VIII.

Tellesină. Sabină. Pagană.

După acéstă victoriă Cormesiă de abia mai trăi ună annă de șille, Bulgariă se revoltară și ucciseră pre domniă loră, și ridicară duce pre Tellesină. Sclovaniă trecură la imperatoriulă de cōtră care se asședară în Artana. Constantină înarmă o flotă de 2,000 de vase și o trămise pre marea négră, érá ellă plecă cu legiunile în Tracia. Tellesină aușindă că imperatoriulă s'a preparată a veni în contra lui pre mare și pre uscată, chiāmă într'adjutoriă pre națiunile vecine, și armă 20,000 de ómenă, și i dispuse prin locurile întărite, ellă însuși se închise într'o fortărețiă; érá în 30 Juniă esși cu tóte ostile ce avea într'adjutoriă și purcesse asupra Anchialului unde se asședasse imperatoriulă. Acollo se încinge o bătăliă cruntă de amîndóue părțile pîno cândă se plecă óstea lui Tellesină, și ellă însuși luă fuga. Bătălia ținu de la cincă óre pîno séra, și picară mulți Bulgari, mulți se prinseră, érá alții trecură de bună voia loră la Imperatoriulă. Constantină întră cu triumfă în Constantinopolă; ducendă înaintea sa pre Bulgariă legați, pre cari apoi i scósse din'aintea porții de aură, și acolo i dederă pre mânele cetățianiloră de le tăiară capetele. a. R. 1516 (p. Chr. 763). După acéstă întemplare tristă pentru dînși, Bulgariă se revoltară în contra lui Tellesină, și lă ucciseră împreună cu toți

ministrii lui, și ridicară sie-și duce pre Sabinū, generale lui Cormesiū, (românū precumū se vede din numele lui). Acesta îndată trâmise nunții de pace la imperatoriulū, înse Bulgariī simțindū lucrulū se rescullară asupra lui. Sabinū fugi la Mesembria, și de acollo se dusse la Constantinopolī, érá Bulgariī redicará domnū pre Paganū (assémine nume românū). Acesta încă voi se făcă pace cu imperatoriulū, și spre mai de aprópe înțelegerre ceru se i dea securitate pentru ca se pótă veni se vorbescă în persónă cu dînsulū. După ce se primi propunerea și i se dede securitate, Paganū cu ministrii sei se dusse la imperatoriulū. Constantinū i primi ședendū pre tronū cu Sabinū lóngă dênsulū, și le îpută reutatea cu care tractară pre Sabinū, înse apoi făcū pace dolósă cu dînșii; érá pre ascunsū trâmise de prinseră pre Severū, ducele Sclovanilorū, care făcusse multe relle în Tracia, assémine prinseră și pre Cristinū (totū nume românū), căruia puse de i tăiară mânele și piciórele, apoi lū dede pre mânele medicilorū ca se cerceteđie organismulū omenescū, și după aceea lū arse. După aceste scene urrite, imperatoriulū eșși pre nesimțite din Constantinopolī, înaintă iute prin Tracia, trecū priu curmăturele Emulūi, fiindū că Bulgariī nu eră preparați la bătălia din cauza pazei celei dolóse, și petrunse pîno la Zite, arse curțile, și se întórse éráși a casă, fôrá altū resultatū*) a. R. 1518 (p. Chr. 765). Inse în anulū ce urmă, plecâ cu o mai mare putere pre apă și pre uscatū, și veni la Auchialū. Bulgariī surprinși se rugară de pace; dară pîno încă nu se încheiă pazea, se ridică.

*) Historia Miscellanea libro 23.

o fortună despre médiă-nópte, și inecă tótă flota imperiale. Constantinū consternatū de acéstă sórte adversă, se întórse la reședinția sa fôră de nici unū resultatū

IV.

Constantinū V în luptă cu Tellericū.

In anulū R. 1523 (p, Chr. 770) muri Paganū domnū Bulgarilorū și allū Românilorū, în allū căruia locū se allesse Tellericū. Constantinū nu perdū curagiulū prin calamitățile annilorū trecuți, ellū făcū și mai mari preparative asupra Bulgarilorū, și în anulū R. 1527 (p. Chr. 774) plecā cu o flotă de 2,000 de vaso pre marea négră, cu scopū de a merge pino la Dunăriă și de a atacā pre Bulgari de la spate, érá armata căllariă o trāmise la curmătorele Emului, ca de acollo se irrumpā în Bulgaria, și cu modulū acesta se i strimtoreție și se i bată de dóue părți. Inse după ce adjunse cu flota pino la Odessū, începū a cugetā mai seriosū asupra urmărilorū ce póte avé acéstă întreprindere, și voiā se se întórcă éráși inapoī. Bulgariī din partea lorū temându-se de armele imperiali, trāmiseră la dînsulū nunții de pace. Constantinū se bucurā de ocasiune și încheiā tratatū de pace în scrissū; se făcū jurāmintū de amîndóue părțile că nu vorū mai turburā uniī pre alții, și nu se vorū mai sculā uniī asupra altora. După acésta, Constantinū se întórse a casă, érá pre căllari i asșediā în cetățile din Tracia celle făcute de dînsulū. In luna lui Octobre veni scire imperatoriului că Tellericū se preparā ca se trāmittā 12,000 de ómenī, suptū conducerea unū boiariū, se prede Bersiția și pre locuitorī se i prindă

și se î ducă în Bulgaria. Chiară atunci venisseră și nunții bulgari la Constantinopol. Imperatoriul î primi fôră se arrete ver-ună semnă de nemulțămire, înse dispuse tôte celle necesarie pentru resbellă, prefăcându-se că are intențiune de a merge în contra Arabilor, apoi demise pre nunții, și după ce se depărtară acestia, strînse la 80,000 de armați, plecă în contra Bulgarilor și adjungându pino la loculă ce se chiamă Liteoria, attacă pre nepreveđute prin aceia cari eră trâmisi asupra Bersitiei, îi frecă, prinse pre mai mulți, érá pre cei-alți îi fugări, și se întorse a casă cu mare prédă și cu mulțime de captivi. In anulă R. 1528 (p. Chr. 775), încercă Constantină altă espedițiune pre apă în contra Bulgarilor, înbarcându la 12,000 de căllari, înse și de acéstă dată avù fortuna în contra sa, navile se stricară, mulțime de militari se înneacă, și imperatoriul se vedù nevoitū a se întorce a casă. Tellericū observându că imperatoriul are mulți spioni între Bulgari, și că printr'inșii i se descoperū tôte planurile lui, se prefacă că ar voi se lasse domnia și se fugă la Constantinopoli, ellū scrisse la imperatoriū cerëndū ca se î dea securitate, și se lū însciințiede pre cine are amici între Bulgari, ca încredëndu-se acestora se trecă cu dînșii la imperatoriū. Constantinū căđū în cursă, și î trâmise numele tutorū partisanilorū lui. Tellericū îndată ce î cunnoscū, uccise pre toți. Constantinū de supperare și smulse pêrulū, și și murí în 13 Septembre a. R. 1528 (p. Chr. 775), în etate de 56 de anni, după ce domnisse 34 de anni, lăsândū de successoriū în imperiū pre fiu seū Leone IV.

Irena Imperatoréssa.

Tellericū, domnulū Bulgarilorū, după ce încercasse în deșertū se și câștîge favórea poporului prin ucciderea cellorū ce ținea cu Bizantiniī, fu constrînsū în fine a părăsi domnia și a fugi la Constantinopoli. Leone lū primī cu bucuriā, lū bāptezā și lū făcū patriciū, și-ī dede în cāsătoriā pre véra imperatoresseī Ireneī (a. R. 1530; p. Chr. 777). In loculū lui, Bulgariī allesserā pre Cardamū, care domni preste țerrele și popórele de la Dunāriā treīdecī de anni. Imperatoriulū Leone IV din contra abia domni cincī anni, și muri în 8 Septembre (a. R. 1533; p. Chr. 780), lāssāndū unū fiiū cu numele Constantinū IV, în etate de 10 anni, suptū epitropia soćiei sélle imperatoresseī Ireneī. Frații lui Leone cari pretindea la imperiu se desarmarā de cōtrā Irina, darā Arabiī cariī încā redicasserā armele, îi vîndurā pacea pe aurū. Spre împăcarea certelorū religióse, imperatoréssa strînse allū doilé sinodū la Nicea, care între sinódele ecumenice figurédiā în loculū allū șeptelé, și escommunicā pre iconoclasti (stricātorii de icóne). La acestū sinodū luā parte și Ursū episcopulū Abritului din Moesia inferióre, saū allū Romanilorū din țerrele de la Dunāriā, romanū de viție ellū însuși, precumū se vede din numele lui. Prin certele religióse asupra venerārii icónelorū, cari începuserā la Constantinopoli de pre timpulū lui Eracliū, și produsserā atāta versare de sānge între crestini, se stricarā fórtē multe picture, și artea pătimi o perdere însemnatā, ea cađū cu totulū de atunci încóce în părțile

resăritului. Pîno cîndu Constantinū IV fū încă minorenne, și ținu frênele guvernului mămă sa Irena, nu se turburâ pacea între Bulgari și Bizantini, dără la anul R. 1543 (p. Chr. 790) Constantinū adjungendū la ctatea de 20 de anni, luâ însuși guvernulū în mîni și depărtă pre mămă sa de la affacerile statului, și îndată decliără resbellū Bulgarilorū.

XI.

Constantinū IV imp. și Cardamū.

Cardamū domnulū Bulgarilorū aușindū de venirea imperialilorū, strinse ostile selle și la Probatū le esși înainte; cōtră sēră se începū bătălia între amēndoue armatele: Bulgarii invinseră, eră imperiali perdură ânima, și nôptea se retrasseră. Acestū rezultatū rēu cu tôte acestea nu smulse speranția lui Constantinū, în allū doile annū ellū făcū mai mari preparature, purcesse la Marcelle și repară întăriturele acestei cetății, de unde speră se directēdie operațiunile. Acollo i esși înainte Cardamū cu tōtă puterea sa, și și asșediă castrele. Imperatoriulū cellū superstișosū luasse cu sene pre unū predicētoriū, anume Pancrațiū; acesta i disse se attace pre inimicī, că va învinge de securū. Constantinū commandă la bătăliă: se încinse o luptă fōră planū și fōră ordine, Bizantini perdură pre magistrulū Michaele Lachanodracone, pre pātriciulū Barda, pre protospātariulū Stefanū, pre pretorii Niceta și Teognostū, și fōrte mare mulțime de militari. Acollo perī și predicētoriulū Pancrațiū. Eră Bulgarii puseră mîna pre tôte sarcinele armatei imperiale chiarū și pre scullele de curte cu mulțime de bani

și pre un mare număr de cai, a. R. 1544 (p. Chr. 791). După cinci ani de la această catastrofă, Cardamă trimise la imperatoriul se ceră cele ce i promisese în anii trecuți, ammenințându că altrăminte va intra cu oște în Tracia și va strică totu pino la pórta de aur. Constantină i trimise stercu de callu într'unu sáculețiu dicendu: ce promissiuni am judicatú a se cuveni tie, ti am trimisú, inse fiindu că esci bētrānu, nu voiú ca tu se te fatigi pino la pórta de aur, ci voiú merge insumí la Marcelle, și acolo putemú se ne întâlhimú. Apoi stringendu armata cea dincollo de mare, essi din Constantinopoli și se dusse la Bersiția. Cardamú încă înainta pino la pădurea Arboreva, și temendu-se de a merge mai departe, staționá acolo. Imperatoriul din contra aúđindú, că acella nu se miscă din pădure, purcesse însuși într'acollo, și după ce se apropiá, illú provocá la luptá. Cardamú nu cutediá. a essi, ci se întorse fugindú la alle selle. După această întâmplare, Constantinú chiarú cândú se credea destullú de întemeiatú pre tronulú seú, perdú imperiulú prin intrigele mumei selle, imperátoresei Irenei, care pentru ca se pótá domni singurá, scósse ochii fiului seú, a. R. 1550 (p. Chr. 797).

XII.

Carlu cellu mare imperatoriulú appusului.

Pre timpurile acestea în părțile appusului începuse a căde puterea Merovingilor, regilorú frāncesci, prin preponderinția maiordomilorú, cari sciurá prin influinția lorú cea mare se tragá tótá administrațiunea la sene, și în fine se se suiá ei pre tronú. Carlú Martellú dede înce-

putulă dinastiei Carolingiloră, allă căruia fiu Pipină ocupă tronulă Franciei. Carlă, fiulă acestuia, bătă pre Desideriă, cellă din urmă rege allă Longobarđiloră, și luă titlulă de rege allă Italiei, bătă pre Wittekind regele Sasoniloră, supuse Germania și întrodusse creștinismulă într'însa, bătă pre Arabii cari coprinsesseră Ispania, bătă pre Tassilon ducele Bavariei, și adausse la regatulă seă acestă țerră, bătă pre Avariă de la Dunăria de miđilocă și întemeiă marca Austriei prin colonisare cu Germani. In anulă R. 1553 (p. Chr. 800), fiindă chiămată de ponteficele Leone III în contra unei partite republicane, merse la Roma, și după ce restabilă pacea căpetă de la acesta, în ziua nascerii lui Christă, corona și titlulă de imperatoriă allă Romaniloră. In anulă R. 1555 (p. Chr. 802), voidă ca se unescă imperiulă appusului cu allă resăritului, cercă se se căsătorescă cu imperătoréssa Irena: înse lucrulă se împedecă prin Aeiă care âmbilă cu planulă se facă imperatoriă la Constantinopolă pre frate seă Leone. Déră neci Aeiă nu și adjunse scopulă, fiindă că partea cea mai mare allesse imperatoriă pre Niceforă I, care pentru ca se domnescă mai secură, essiliă pre Irena la insula Lesbului unde și muri nefericita imperătoréssa în scurtă timpă. — Cardamă domnulă Bulgariloră încă muri în anulă R. 1560 (p. Chr. 807) și în loculă lui urmă Crumă.

SECȚIUNEA B.

De la Crumb domnul țerrelor de la Dunăriă pîno pre timpul expedi-
ți unilor Crucéferilor.

CARTEA I.

De la Crumă pîno la Petru regele Bulgarilor și allă
Românilor pre timpul lui Constantin VII Porfiro-
genitulă imperatoriulă Constantinopolii

I.

Niceforă în luptă cu Crumă.

Niceforă imperătorulă, desfăcându-se de rivalii seî, întorse armele asupra Bulgarilor la anulă R. 1560 (p. Chr. 807) și puresse în contra loră pîno la Adria-nopoli, inse aci veni scire că a casă s'aă escatū miscări și așia se întorse înderetū spre a le stîmperă. După două annî de țille Bulgariî veniră preste poporulă cellă adunată la riulă Strimone, chiarū în momentulă cândū se remuneră poporulă, ucciseră pre pretoriū cu mare numerū de ómeni, și răpiră la 1100 libre de aurū. — Crumă coprinse Sardica prin înșellățiune, și afară de mul-țime de cetățianî tăiă, la 6000 de militari. Niceforă în-cercă se resbune acea perdere, dără în anulă acella nu i successe. După preparative mai mari adunându miliția din Asia și din Europa plecā în a. R. 1564 (p. Chr. 811) asupra Bulgarilor. La Marcelle i veni Crumă înainte și se rugā de pace, Niceforă respinse tóte condițiunile

și intră în ținuturile Bulgarilor, neascultându consiliul altora, afară numai de allu fiului seŭ Staturaciŭ. Din Marcelle fugi Bisațiŭ, servulŭ cellŭ mai favoritu allŭ imperătoriuului, luându cu sene vestimintele imperiali și 100 libre de aurŭ, și trecu la Crumŭ. Niceforŭ apprinse curtea și luă tôte tesaurele lui Crumŭ. Acesta se plecă a dóua óră și lŭ rugă se facă pace; déră sórtea cea tristă a imperătoriuului illŭ întări în cerbicia sa. Crumŭ desperatŭ și infuriatŭ asupra lui Niceforŭ, puse de închiseră tôte căllile cu arbori tăiați, și preste nópte atacă castrele de tôte părțile. Acollo perŭ Niceforŭ, patriciulŭ Aețiŭ, Petru, Sisipiŭ, Teodosiŭ, Solivara, pretoriulŭ resărituluŭ, mai mulți protospătari, spătari, ductori, domesticulŭ veghielorŭ, drungariulŭ veghieŭ imperialŭ, ducele Tracieŭ, și mai mulți proceri și guvernatori de provincie, cu nenumerată mulțime de militari. Crumŭ spênđură capulŭ cellŭ tăiatŭ allŭ lui Niceforŭ pre unŭ lemnŭ și lŭ ținŭ așa multe đille spre allŭ arretă diverselorŭ ginți cari veniă la dŭnsulŭ; după aceea lŭ luă giosŭ și lŭ cureți, apoi lŭ înveli în argintŭ, și adăpă cu dŭnsulŭ pre domniŭ Sclovanilorŭ.

II.

Michaele I în luptă cu Crumŭ.

După perirea lui Niceforŭ, Constantinopolitaniŭ redicară imperatoriŭ pre Michaele I, cu supranumele Rancabe, generele repausatuluŭ, în contra voinției selle. Acesta îndreptă multe lucruri încurcate de socru seŭ. Trămise și deputați la Carlŭ cellŭ mare, imperatoriulŭ appusuluŭ, ca să încheie legămintŭ cu dŭnsulŭ. Assémi-

ne scrise și la patriarhul Niceforu epistole sinodice, la Leone III ponteficele romanu, și cu modul acesta se adoperara imperatoriulu și patriarhulu a se pune în legatură cu appusul. Inse în anulul allu doilé, îndemnatu de soția sa Procopia, Michaelle dechiară resbellu Bulgariloru, și luându cu sene pre Procopia purcesse pino la Turulu. Intre acestea Crumă impressură Develtulu, și luându pre cetățianii împreună cu episcopulu loru, îi dusse și i trecu preste Dunăriă (în Dacia lui Traianu). Miliția lui Michaelle, înterritată prin officiării ceî reî, începù a se turburà și a se revoltà, și de abiă se stîmperă prin donurile imperatoriulu. Bulgariî înțellegându acêta, și creșându că miliția imperiale se turbură numai de frică de a ține bătălia, predără Tracia și Macedonia. După multe predățiuni, Crumă trâmise la Constantinopoli pre Dragomeru cu cererea ce se se țină condițiunile încheiate între Cormesiū și Teodosiū III, înse propunerea lui nu se priimi. Decî Crumă impressură Mesembria la mișloculu lunei lui Octobree, și neaflându ver-o resistență, și o coprinse cōtră finitululuneî. In véra anulul urmatoriū, Crumă însurpebitu de succesele ce avusse pino aci, se scullă érašî asupra imperiulu Orientale. Michaelle însciințiatu despre planurile lui, plecâ cu o armată bine preparată și veni pino la Adrianopoli. Aci miliția desertă. Crumă luă fuga imperialiloru mai ântăiū de stratagemu, înse după ce cunoscù adevurul, începù a i persecutâ și făcù multă pradă și mare stricățiune. Michaelle desperatū și amărîtu dede purpura lui Leone V Arménulu, ducele Orientelul și ellu întră într'unu monasteriū.

III.

Leone V în luptă cu Crumă.

Crumă după victoria reportată asupra miliției celei rebelle a lui Michaelae, lăssă pre frate-seu se impressure Adrianopolia, érá ellú purcesse asupra Constantino-
poliū, și încungiurâ cetatea de tóte pârtile. Leone V vedéndü energia cu care lucrédiã Crumă, și necredéndü că ellú îi va puté depártã de la muriū cetâții cu puterea, și luâ scãparea la înșellãțiune, și trãmise la dînsulü se lü chiamo la rîpa mării, unde va veni și dînsulü cu luntre nearmatü, pentru ca se tracteție de pace. A dóua și venirã la mare de o parte Crumă cu trei alții, érá de altã parte cetățianii ce voiã se tracteție cu dînsulü. După câte-va minute unulü din cetate dede semnü ca se prindã și se uccidã pre Crumă; înse acesta precepü și încãllecã pre callü, și fugi de la conferințiã. Infuriatü pentru acéstã prodițiune, Crumă comandã de arserã tóte suburbiele și monasteriele de prin pregiurü, apoi aprinse partea cea dréptã a cetâții de cõtrã resãritü, și mistui tóte de la pórtã cea de aurü pino la curtea imperiale. De aci mergéndü la Atora stricã castellulü, asemenea făcù și la Selibria și la Daonü, apoi ducéndu-se la Eraclea arse suburbiele, la Redestü, stricã castellulü și uccise pre totü poporulü. De acollo purcedéndü cõtrã Adrianopoli, stricã, predã și arse tóte pre calle, apoi impressurã cetatea și în fine o luã prin fóme, prinse la 12,000 de cetățianii afarã de femeé, și i dassé preste Dunãriã în Dacia lui Traianü*) — La anulü R. 1567 (p. Chr. 814) Crumă întrã în Tracia

*) Continuator S. Theophanis ad annum primum Leonis Armeni.

cu 30,000 de militari îmbrăcați în ferru, și trecându riul Regiana merse pîno la Arcadiopoli, și predându cetatea prinse la 50,000 de ómenî cu femea și cu copii cu totu, și i dusse cu sene în Moesia, împreună cu turme de ouî și de boi. — După atâte stricățiuni făcute imperiului bizantinu, Crumú murí în anulú R. 1573 (p. Chr. 820), în loculú lui urmá Critagon, care fú și mai cumplitú. Totú într'acestu annú, în 25 Decembre, fú uccisú în bisericá Leone V Arménulú, în allú câruia locú se puse Michaela II Balbulú.

IV.

Michaela II, Critagon, Ludovicú.

Imperatoriulú Michaela II Balbulú voindú se și făcă amici pre ortodossi și pre iconomachi, dede motivú la unú a nume Toma se se puná în fruntea malcontenților, și se impresse Constantinopolia. Critagonú domnulú Bulgarilorú auđindú de acésta, vení de bună voia sa cu óste ca se descingá cetatea, și se scape pre imperatoriulú. Toma fú bătutú, ellú fugí la Adrianopoli, cetățianii lú prinserá și lú dederá pre mânele lui Michaela, érá Bulgarii se întórserá a casá cu mari spolie.

Critagon voindú se și întindá imperiulú și spre apusú, trámise în anulú R. 1577 (p. Chr. 824) deputați la Ludovicú imperatoriulú appusulú, care petrecea la Francfortú, suptú pretestú de a formá legámentu de amicițiá cu dînsulú, ínse în adeverú spre a spioná părțile appusane. Totú pre acestú timpú merserá la Ludovicú deputați de la Abrotiți, cari locuia în Dacia lóngá Dunăriá, spre a se plánga în contra Bulgarilorú și a

cere ajutoriū asupra loră*). — După trei anī Bulgariī se scullară în contra Sclovanilorū din Pannonia, devastară țerra cu focū și cu sabiă, și asșediară acolo guvernatori Bulgari, ca cu modulū acesta se deschidă resbellū cu Ludovicū; assemine făcură și în Dalmația.

La resăritū muri Michaele II în a. R. 1582 (p. Chr. 829), lăssându de successoriū pre fiu seū Teofilū.

Critagon vędëndū că Bulgariī, prin commerciulū cu Romaniī, pre încetū se facū creștini, chiāmă le sene pre Emmanuele episcopulū Adrianopolī (cellū trecutū preste Dunăriă suptū domnia lui Crumū), și lū consiliă se se lasse de credinția creștină, după aceea simțindū că nu se plēcă nici la promissiuū, nici la ammenințiarī, 'lū puse la tortură și'lū uccise dimpreună cu socii lui. — Preste căți-va anī muri și tirannulū Critagon, érá în loculū lui urmă Bogorū, nepotulū lui Crumū.

V.

Bătălia între Români, Bulgari și Unguri.

Suptū domnia lui Bogorū, pre la anulū R. 1588 (p. Chr. 835), Cordole, magistrulū militariū allū Românilorū cellorū trecuți de a stânga Dunăriī, lăssă pre fiū seū Barda se guverne pre poporū, érá ellū se dusse la Constantinopoli pre ascunsū, și rugă pre imperatoriulū Teofilū se trāmittä navī pre marea négră la Dunăriă, ca Româniī străplantați se se pótă întórce a casă, ceea ce se si făcū. Bogorū domnulū Bulgarilorū mersesse atunci spre Tessalonica, înse comitele ținutului de la Dunăriă, observândū încercările Românilorū trecū riulū și

*) Annales Fuldenses ad ann. 824 — Georgiū Șincanu e de părere că Abrotiți aū fostū Români.

începù a se bate cu dinșii, suptù conducerea lui Cordole și Țianția bătură aspru pre Bulgari. Acestia neputându-se ține fugiră la Unguri, cari de currëndü se apropiasseră la marea négră, și'i chiămară într'adjutoriü; între acestea veniră și navele imperiali, înse adjunseră și Ungurii. Se încinse o luptă sângerósă între Români ce se prepară la calle, și între Ungurii ce voiă se i despöie, în fine Români frânseră și allungară pre Unguri, și imbarcându-se se întörseră la Constantinopoli, și de aci trecură în patria lorü.—In acea străplântare a Românilorü fusse și copillulü Basiliü Macedone, care mai în urmă se făcù imperatoriü, și alți ómeni însemnați. Loculü unde se asșediasse acéstă coloniă se pare a fi fostü apröpe de gura Siretului și a Prutului. — Ungurii se arretară pre scena lumii pentru ântăia'si dată; ducele supremü allü lorü (voevodü) se numiă Lebedia, și stă suptù suzeranitatea Cazarilorü. De aci înainte îi vomü vedé figurändü în istoriă.

VI.

Creștinarea Bulgarilorü. Michaelle.

La anulü R. 1595 (p. Chr. 842) murí imperatoriulü Teofilü, coprinsü de întristare pentru perderea cea mare sufferită de la Arabi, lăssändü de successorü pre tēnerulü seü fiiü Michaelle III, suptü tutela mumei imperatoresse, Teodora. Acesta îndată încheiă pace cu Bogorü, domnulü Bulgarilorü, care vedëndü că între conaționali se se lășesce credința creștină, se inițiă și ellü însuși într'insa prin captivulü românü Teodosiü Cufara, și se întări apoi prin soru-sa care fusse captivă la Constantinopoli. O pestilențiă care se lășisse în Bul-

garia, încă contribuî la convertirea lui Bogorû, încetându de a mai grassă în poporû după ce se chiămasse într'adjutoriû deulû creștinilorû. Altă causă fû pictura căllugêrului creștinû Metodiû, care după ordinea lui Bogorû de a î zugrafi casa cu totû ce va sci mai înfricoșiatû, făcû judecata ceă de pre urmă, care lucră așîă de tare asupra fantasiei lui, încâtû îndată se bapteză, și luă numele creștinescû de Michaele (după numele imperatorului), a. R. 1600 (p. Chr. 847). Frații Metodiû și Curillû propagară cu mare successû creștinismulû între Bulgari, după aceea născându-se dispute între biserica de la Roma și cea de la Constantinopolî, din causa supremației, ei trecură în Pannonia și baptezară pre Sclovani. Acești frați se șicû a fi inventatori alfabetului curillicû, cellû compusû din littere grece și latine, pentru limbele sclovane. — O rescollă atșîțată asupra creștinatului rege Michaele, din partea păgânilorû, se apesă currîndû; 52 de rebeli primari perdură capetele. După acêsta, Michaele trâmise deputați la Ludovicû imperatoriulû Germaniei, și la Nicolă patriarchulû Romei ca se cêră episcopi și preoți creștini. Apostoli de la Roma veniră numai de cătû, și în scurtû timpû baptezară pre toți Bulgari; cândû se arretară episcopi și preoți trâmisi de Ludovicû, aflară pre Români lucrândû înviia domnului, și se întorseră êrăși a casă.

VII.

Basiliû Macedone. Fotiû patr. Michaele regele.

Michaele III, după ce domnisse 15 anni suptû tutela mumei selle Teodora, și alți de ce singurû, fû uccisû la

annulü R. 1620 (p. Chr. 867) de cesarele Basiliü Macedone, care occupâ tronulü imperiale și dede începutü unei nóue dinastie. Suptü Basiliü Macedone se adunâ allü optulea sinodü ecumenicü la Constantinopolü (a. R. 1622; p. Chr. 869), în care se escomunicâ Fotiü, pentru că usurpasse scaunulü patriarchal pîno cândü erâ în viețiã legitimulü petriachü Ignațiü. Totü în acestü sinodü se determinâ ca Bulgaria (sau Moesia) se stea suptü patriarchatulü Constantinopolitanü, în urma căreia Ignațiü ordinâ episcopü pentru țerrelle de la Dunăriã, pre lîngã tîtã oppunerea lui Adrianü II, ponteficelü romanü. Decü Silvestru cu ceilalți episcopi și preoți Italiani essirã din Bulgaria, lãssãndü pre Greci în loculü lorü. — La anulü R. 1630 (p. Chr. 877) murì patriarchulü Ignațiü, și imperatoriulü cu sinodulü puserã pre Fotiü în contra vointiei appusanilorü. Nu dupã multü timpü Michaele regele Bulgarilorü și allü Românilorü se cãlugëri, și lãssã domnia fiului seü cellü mai mare; înse apoi vedëndü cã fiu-seü voiã se se întörcă la pãgânismü, essi din monasteriü și încinse éráși sabia, prinse pre fiü, îi scósse ochii și lü arruncã la închisóre, dupã aceea făcù rege pre Simeone fiü-seü cellü mai tēnerü, și imbrãcã éráși rassa cãlugërescã, care ô purtã apoi pîno la finitulü vieției.

VIII.

Leone VI. Simeone regele. Ungurii.

Imperatoriulü Basiliü Macedone, care incepusse se redégã corpulü legilorü, murì în anulü R. 1639 (p. Chr. 886), lãssãndü de successoriü pre fiü-seü Leone VI, cu supranumele Înțeleptulü. Acesta complini opera începu-

tă de tată seŭ, și o publică în LX de cărți suntă numele de Basilice. Leone VI scósse pre Fotiŭ din patriarchatŭ, și puse în loculŭ lui pre frate seŭ Stefanŭ.

Pre timpulŭ acesta, Unguriŭ fură allungați de cōtră Pacinați din ținutulŭ de la Donŭ cōtră appusŭ; ei se stabiliră lōngă apele Dunapru, Dunastru, Prutŭ și Seretŭ. — Pacea între Bulgariŭ și Bizantiniŭ se turbură din cauza comerciului cellui appesatŭ de cōtră directoriŭ imperialiŭ prin încărcarea cu tributŭ greŭ. Simeone regele Bulgarilorŭ și allŭ Românilorŭ se scullă cu armele asupra imperiuluiŭ, și bătŭ urritŭ armata imperiale. Cazarilorŭ, cari venisseră într'adjutoriŭ Bizantinilorŭ, le tâiă nasurile și asiă îi trămise la Constantinopolŭ. Leone VI, vedēndŭ acēstă batjocură, trămise pre ducele Sclerŭ cu luntri la Dunăriă, se ducă Ungurilorŭ donuri, și se i atțiție în contra lui Simeone. Sclerŭ făcŭ legământŭ de adjutoriŭ cu Arpadŭ și cu Cusanŭ, duciŭ Ungurilorŭ; în urmarea acestuia, Unguriŭ condusși de Leuntica, fețiorulŭ lui Arpadŭ, trecură Dunăria și attăcară pre Simeone de la spate, pre cândŭ drungariulŭ Eustațiŭ operă cu flota pre mare, și pretoriulŭ Niceforŭ Foca înaintă cu armata bizantină pre uscatŭ. Simeone fŭ strîm-toratŭ în Durostorŭ, și prin drungariulŭ Eustațiŭ făcŭ pace cu imperatoriulŭ; éra Unguriŭ după ce vëndură Bizantinilorŭ pre Bulgariŭ cei prinși în bătăliă, se întorseră preste Dunăriă inderetŭ. Simeone supperatŭ pre Unguriŭ, trămise deputați la Pacinați, și făcŭ legământŭ cu dînșiŭ se se scolle asupra acestorŭ vecini periculoși, și se i stérgă de pre fația pământului. Cândŭ Unguriŭ eră dussși la resbellŭ în alte țerre, Pacinații de o parte și Simeone cu Bulgariŭ de alta, încurseră în ținutulŭ

loră, ucciseră tôte familiile, fugărindă de acollo pre cei ce remaseră spre custodia locului, preste munți la originea riurilor Oltului și Mureșului, unde se asșediară acestia suptă numele de Secui. Cei-lalți Unguri întorcându-se de la resbellă, și aflându țerra deșertă și devăstată, trecură pre Prută în susă, și se dusseră în Galliția. Ducele Ruteniloră îi primă omenesce, înse le dede consiliă se trecă preste Carpați în ținutulă Tissei, Mureșului, Crișului, Temeșului, și allă Dunării, unde locuescă Români (Blachi), Bulgari, Sclovani și păstorii Româniloră, lăudându țerra aceea că e pré bună, și a fostă țerra lui Attila. Ungurii trecură munții la Muncaciă, în anulă R. 1642 (p. Chr. 889), érá în loculă loră, în Dacia orientale se asșediară Pacinații.

IX.

Gelliă ducele Româniloră din Trasilvania.

Pre timpulă cândă trecură Ungurii la Tissa și la Dunăria de mișlocă, în Dacia centrale, care de pre atunci începuse a se numi Trasilvania, domniă Gelliă ducele Româniloră, érá în ținutulă Crișului între riurile Sameșului inferióre, Tissa de mișlocă și Mureșului inferióre domniă altă duce allă Româniloră, anume Mariotă, care ereditasse acea țerră din timpurile celle mai vechie, pre allă căruia străbună lă uccisesse Attila, după spunerea Ungurilor; în ținutulă Temeșului între riurile Mureșului și Tissa inferióre și între Dunăria pîno la Tierna (care de pre atunci se numiă Russiava) domniă allă treilă duce română, Claudiă. Ținutulă dintre Tissa și Dunăria se guvernă de Salană strănepotulă lui Reană,

domnulă Bulgariloră. Pannonia eră suptă potestatea lui Svatopolcă care formasse regatulă Moraviei mari. Aceste popore locuindă în pace de la risipirea Avarileră, nu se affară preparate spre a întimpină ună atacă de o putere militariă organisată și numerósă. Unguriă în cursă de 10 anni de ăille coprinseră ținutulă de la Tissa superiöre pîno la Șieă și la pórta Messeșului. — La anulă R. 1657 (p. Chr. 204), unulă dintre duciă Unguriloră, a nume Tuhută, tătălă lui Horca, omă astută, auđindă de la locuitoră, că pămēntulă dincollo de pădure (Trasilvania), unde domnesce Romānulă Gelliă, e bună, își făcū planulă ca cu voia lui Arpādă (ducelui supremă allă Unguriloră) se ocupe țerra aceea pentru sene și următoră seă. Tuhută trecū dincollo de pădure spre resărită în contra lui Gelliă ducelui Romāniloră; eră Gelliă auđindă de venirea lui, adună óstea sa, și purcesse înaintea lui căllare ca se lă opprēcă de a intră prin porțile Messeșului. Inse Tuhută trecū pădurea într'o ăi, și adjunse la riulă Almașiă. Atunci, se întimpinară amēndoue ostile, lōngă riulă ce le despărță, și Gelliă se puse cu săgetariă seă se opprēcă pre Unguri de a trece apa, inse diminēta înainte de versatulă ăioriloră Tuhută despărță óstea sa în douăe părți, și trāmise o parte ceva mai susă, ca trecēndă riulă pre nesimțite se începă bătălia cu Romāniă. Cu modulă acesta trecură și cei-lalți, și amēndoue ostile veniră la luptă și se bătură cruntă între sine; inse óstea lui Gelliă se învinse, parte se uccise, eră parte se prinse. Cândă Gelliă veđū acēsta, luă fuga cu pučiniă dintre aī seă, déră fugindă cōtră castellulă seă cellă de lōngă Sameșiă, illă adjunseră militariă lui Tuhută, și lă ucciseră lōngă riulă Capușiă. Atunci locuitoră țerreī ve-

dându mórtea domnului lorú, dederă drépta de bună voia lorú, și și allesseră domnú pre Tuhutú, tatálú lui Horca, și în loculú acella care se dice Esculeú, încheiără credințiá cu juráméntú, și din ziua aceea loculú acella s'a numitú Esculeú (juráméntú), fiindú că aú juratú a-collo. Érá Tuhutú din acea di a cástigatú acea térrá și a domnitú într'insa cu pace și cu fericire, și următorii lui o aú ținutú pino pre timpulú lui Stefanú*). Cu modulú acesta Ungurii coprinsérá ținutulú Sameșului, înse ținutulú Mureșului și allú Oltului remase lungú timpú încă în mânele Românilorú, unde acestia și avea ducii.

X.

Mariotú si Ciaudiú ducii Românilorú.

Totú în acellú timpú Ungurii coprinsérá ținutulú lui Salanú dintre Dunăriá și Tissa, apoi dechiárá resbellú lui Marictú care se apperá cu multá valențiá în contra lorú, înse mai pre urmă vedéndú că acestia aú coprinsú tóte ținuturile de prin pregiurú, încheiá tractatú cu Arpadú, și dândú pre fiá sa în căsătoriá lui Soltanú fiulú lui Arpadú, muri fórá fii de semênțiá bărbătésca și lássá ducatulú seú în pace generelú seú Soltanú**). Cu tóte acestea și în ținutulú Crișului se aflá încă multú timpú ducí români, suptú suzeranitatea Ungurilorú. După ocuparea ținutulú dintre Dunăriá și Tissa, trei ducí Ungurii: Suardú, Cadușia și Boita, trecurá Tissa în contra lui Claudiú: la riulú Temișiu întelnirá óstea ducelú

*) Anonymus Belae Regis Notarius, historia hungarica cap, 24, 56, 27.

***) Anonymus Balae Regis Notarius, cap. 50, 51,

Claudiū, cea compusă din Români, Bulgări și Pacinați. Suardū însărcină pre frate seū Cadușia, ea cu jumetate ôstea se trecă riulū ceva mai din josū; făcându-se acésta, Unguriī de amîndoue părțile riulū începură a sună tubele și a se bate cu asprime: cincī duci din armata lui Claudiū cădură, ellū însuși scăpă cu fuga în cetatea Chiave*). A treia și Unguriī attacără cetatea, érá Claudiū nesîmțindu-se destullū de tare trămise deputați la dînsiī și le propuse pacea, offerindu-le cetatea de bună voia sa. De aci Unguriī merseră și luară cetatea Rusșiava, și remaseră acollo o lună de zile, pre Boita lū trămiseră la Arpadū cu a treia parte din ôste și cu fii locuitorilorū ostaticī, și cerură de la dînsulū voiă de a trece Dunăria în contra Bulgarilorū și a Bizantinilorū. Cu modulū acesta Temišiana deveni tributariă Ungurilorū ca și Crișiana, înse remase suptū guvernulū lui Claudiū și allū următorilorū lui pino pre timpulū lui Stefanū. — Unguriī, trecēndū Dunăria, desființiară Moravia mare, și prefăcură Pannonia și ținutulū din stînga Dunării, în țerră Unguréscă.

XI.

Romanū Lacapenū. Pacinațiī.

La anulū R. 1660 (p. Chr. 907) muri Arpadū ducele Ungurilorū, și în loculū lui se puse Soltanū generale, lui Mariotū. La anulū R. 1664 (p. Chr. 911) muri Leone VI înțeleptulū, imperatorulū resăritulū, și Ludovicū III imperatoriulū appusulū, în care se stinse familia Carolingă. În loculū lui Leone VI se puse frate-seū Alessandru II, care abiă domni unū annū și muri

*) Kevee, Constantiola cea vechiă, acumū Cubinū.

lăssându de successorii pre nepotu-seu Constantin VII Profirogenitulă, fiulă lui Leone înțeleptulă, suptă tutela lui Romană Lacapenu, socrulă tēnerulă imperatorii, care mai pre urmă se numi Cesare, și apoi Augustă (collegă în imperii generulă seă). Acēsta luându tōtă puterea în mână sa, făcū Augustă și pre fiii seă Christoforă, Stefană și Constantină, așă în cătă acumă imperiulă bizantină avea cincă imperatoră, între cari Romană eră cellă ce domniă în adevēră; eră Constantină Profirogenitulă se puse cu totulă pre litteratură, scrisse istoriă, politică și ceremoniele curții bizantine, cari aū adjunsă pīno la noi. — In țerrelă Daciei orientale, după allungarea Unguriloră se stabiliră Pacinații. Simeone regele Bulgariloră încurse mai adese ori asupra imperiulă bizantină, și făcū multe stricățiuni. Acēsta dede motivă imperatoriloră se între în legământă cu Pacinații spre a occupă printr'înșii pre Bulgari. Din partea Dunării de miđilocă încurseră mai adese ori Ungurii prin Moesia și Tracia pīno la Constantinopolă. Prin politica loră de a se ună cu poporele de la mēdiă-nōpte în contra veciniloră, imperatoriă bizantină făcură erroră preste erroră, și accumulară pre barbară împregiurulă Constantinopolă.

XII.

Constantină VII Porfirogenitulă. Petru regele.

Simeone, regele Bulgariloră și allă Romāniloră celloră de a drēpta Dunării, după nenumerate relle ce făcuse, Bizantiniloră, muri în anulă R. 1680 (p. Chr. 927) lăssându de successorii pre fiu-seu Petru. Acēsta făcū

pace cu imperiul și se căsătorî cu Maria, fia augustului Christofor și nepóta imperatorului Roman Laca-penu, la Constantinopol. După ce se întórse a casă suf-focâ o revoluțiune ce se escasse asupra lui prin frații seî Joanne și Michaele, și cultivâ pacea cu socrî și cumnații seî bizantini. Dintre acestia Christofor muri la anul R. 1694 (p. Chr. 941), érá Roman betrá-nul se essilliá de fiu-seú Stefanú. Constantin Porfiro-genitulú se folosi de acéstá ocasiune, luá însuși în mână frénele guvernului, băgá în monasteriú pre cumnații seî, și pedepsi aspru pre cei ce cuteđiará a se scullá asupra sa din partita Lacapenilorú. (a. R. 1698; p. Chr. 945). Acestú imperatoriú se puse în înțelegere și cu Unguri. La anul R. 1700 (p. Chr. 947) veni la Constantinopol unú Ungurú de frunte, anume Bolosudú, și se báptezâ; însuși imperato-riulú i fú nașiú, după aceea lú făcú patriciú, 'lú încárcá cu donuri și-lú trámise în țerra lui. Nu după multú timpú mer-se la Constantinopol Giula (fiulú lui Horca ducele Tra-silvanieí), care assemine se báptezâ, apoi întorcându-se a casă, luá cu sene pre unú monachú anume Ieroteú, re-numitú pentru pietate, pre care lú chirotoni patriarchulú Teofilactú, de episcopú Ungurilorú. Acesta mergéndú cu Giula, întórse la credinția crestină pre fórte mulți Un-guri. — Din timpulú acesta începú a se lăfi creștinis-mulú între Unguri, și maí allessú între Unguri din Tra-silvania, prin preoți de ritulú orientale. Cu modulú a-cesta legătura politică între Români și Unguri se făcú și maí strînsă prin unirea credinției.

CARTEA II.

De la Petru regele Bulgarilor și allă Românilor pino pre timpul espedițiunilor Crucéferilor.

I.

Niceforu II. Comitopuli.

Côtră anulă Romei 1702 (p. Chr. 949) murì Sol-tanù ducele Ungurilor, în locul căruia urmâ fiu-seu Toxù. Suptu domnia acestuia Ungurii încurseră de două orî pino la Constantinopol, și causeră multe și mari stricățiuni, înse ei fură bātuți de côtră ducii Pitu și Marianu Argyru în anulă R. 1712 (p. Chr. 959). Totu în acestu annu murì Constantinu Porfirogenitulă, lăsându de successoriu pre fiu-seu Romanu II, pre care încă mai înainte lă făcuse Augustu. Dară acestu imperatoriu flaccu încoronă pre fiu-seu Basiliu II, încredințiă frênele guvernului lui Josefù Bringa și ellu se dede escesselorù și beaturei. — Petru regele Românilor și allă Bulgarilor murì la anulă R. 1716 (p. Chr. 963). Davide, Moise, Arone și Samuele, fiu unu comite român (Comitopuli) cu fôrte mare autoritate, se făcură domni preste țerrele din drépta Dunării. Totu în acellu annu murì și Romanu II (în 15 Martiu), în etate de 24 anni. Armata prochiâmă imperatoriu pre Niceforu Foca, care se căsători cu Teofanina veduva lui Romanu și muma copillulu Basiliu II; și se bătù cu successu bunu în contra Arabilor. — Bizantiniu aușindù de mórtea

lui Petru și de scullarea Comitopulilor, trâmiseră curând de la Constantinopol pre Borise și pre Romanu, fii repăusatului Petru (cari eră acollo ostatici, de la mórtea mumei lorü Mariei), ca se coprindă tronulü. La anulü R. 1720 (p. Chr. 967), Niceforü scrisse lui Borise ca se appere Dunăria, și se nu lasse pre Ungurü se trecă acestü riü și se incurgă în ținutulü imperiului. Borise nu ascultă; atuncü Niceforü trâmise la Svatoslavü ducele Russilorü de la Dunapru, și i învită asupra Ungurilorü, cari venindü predară țerrele de la Dunăriă, și prinseră pre Borise și pre Romanu. — In celle din urmă ñille (11 Decembre) alle annului R. 1722 (p. Chr. 969) se uccise Niceforü de cötră veru-seü Joanne Zemisca, care occupă tronulü în loculü lui.

II.

Joanne Zemisca. Russii în Moesia.

Joanne Zemisca provocă pre Russü se éssă din Moesia și se se întorcă preste Dunăriă, și vedëndü că aceștia nu vorü se asculte, chiämă ostile de la resăritü și redică armele asupra lorü. Russii se uniră cu Bulgarii, chiămară pre Pacinați și pre Ungurü într'adjutoriü și formară o putere de 308,000 de armați, cu. acésta trecură Emulü, predară Tracia și se asșediară lön-gă Adrianopolü. Imperatoriulü trâmise în contra lorü pre Barda Sclerü, care se bätü cu bunü successü în contra lorü, înse o rescöllă causată prin Barda, fiulü lui Foca, constrînse pre Sclerü a lässä pre Russü și a și întörce armele asupra insurginților. Trei anni de ñille

predară barbarii țerrelle de la Dunăriă, în fine Joanne Zemisca veđându-și tronulü assecuratü, plecâ în persónă cu 8000 de pedestri și cu 4000 de călări, și trecëndü Emulü cu mersuri răpede, puse în confusiune pre inimiçi, și veni la Marcianopolü, care cetate o luă fôră multă nevoiă, prinse mulțime de ómenü, și cu acestia dimpreună și pre regele Borise. De aci purcesse spre Durostorü, unde se află Svatoslavü cu Rusșiü, și impressurâ cetatea în cursü de 65 de zile. În fine Svatoslavü perđëndü speranția de a se mai puté apperâ, se suppose cu condițiunea de a i se concede trecere liberă cu Rusșiü seü în patria sa, prin ținutulü Pacinațilorü. Cererea acésta se primü din partea imperatoriulü, înse Pacinațiü nu permiseră ca Rusșiü cari aü făcută pace fôră scirea și voia lorü, se trecă prin ținuturile lorü. Decü Rusșiü se îmbărcară și plecară pre mare cõtră gura Dunapru-lü, Pacinațiü le puseră cursă cândü se întorceâ a casă și tăiară pre Rusși, împreună cu ducele lorü Svatoslavü. Cândü imperatoriulü impressurâ Durostorulü, veniră la dînsulü deputați de la Constanția (saü Dafne la gura Argeșulü), și de la alte cetăți de preste Dunăriă, cerëndü-și iertățiune pentru redicarea 'armelorü, și suppunëndü-se împreună cu cetățile lorü; imperatoriulü i primü cu umanitate, și trãmise delegați cari se iee cetățile, și preșeđle militare cari se le țină*). Cu modulü acesta Româniü cu cetățile lorü din Dacia australe, veniră éráși în legătură cu imperiulü. a. R. 1725 (p. Chr. 972). În acestü annü muri și Toxü ducele Ungurilorü, în allü căruia locü se puse Geisa, tatalü lui Voicü saü Stefanü

*) Georgius Cedrenus ad. annum 2. Imp. Joannis Zemiscaae.

III.

Samuele regele Românilor și alii Bulgarilor.

In 10 Ianuariu a. R. 1729 (p. Chr. 976) muri Joanne Zemisca, și Basiliu II, fiulul lui Romanu II care se încoronasse încă de tată-seu, se sui pe tronul și luă în mână frânele guvernului. Români împreună cu Bulgarii îndată redicară armele suptu conducerea fraților Davide, Moise, Arone, și Samuele (Comitopol). Bizantini aușindul de acêsta, êrăsi dimiseră pre Borise și pre Romanu fii lui Petru, înse cellul d'ântăiul perî trecêndul printr'o pădure, êră cellul din urmă scăpă cu vieția și se întorse la Constantinopol. Dară și dintre Comitopol Davide muri preste pucine țille, Moise pică lovitul de o pêtără cândul bătea cetatea Serra; Arone fiindul suspectul că ține cu Bizantini, se uccise de Samuele; numai Joanne fiulul lui Aronese mântul prin adjutoriulul lui Romanu fiulul lui Samuele. Cu modulul acesta regatul bulgaro-romănu veni êrăsi în mânele unuil singurul domnitorul. Samuele nu numai că coprinse tôte țerrele de la Dunăria, ci trecul și Emulul, și predă Tracia, Macedonia Tessalia, Grecia și Peloponesulul, ocupă multe cetățil, dintre caril cea mai de frunte êră Larissa, pre aș căreia locuitoril cu tôte familiile lorul, i trecul în Moesia, și formă dintr'ênșil unul corpul de milițil, cu care se servi apoi în contra imperiulul. Basiliu nu i se putul oppune cu armele, fiindul ocupatul cu Barda Sclerul, care se revoltasse în contra lui, pino cândul acesta după trei ani de țille fū învinsul și constrinsul a fugil la Chosroe. Atuncil Basiliu adunândul tôte ostile selle, în anulul R. 1734 (p.

Chr. 981) purcesse pre vallea rîului Ebru prin ținutul muntelui Rodope, lăssă pre magistrul Leone Melissenu ca se custodéscă strîmtorile, érá elú trecú pîno la Sardica. Aflându-se acolo, Stefanú domesticulú scólelorú accusă pre Leone Melissenu, și înșellă pe Basiliú de se întórse cu tótă armata sa la Constantinopolí. Atunci Samuele se luá după dênsulú, și lú frecă fórte urrită, prinse tóte sarcinele, pîno și stematele imperialí. Basiliú de abia scăpá la Filippopolí. La anulú R. 1740 (p. Chr. 987) se scullá Barda Foca asupra imperatorului Basiliú, și lú încurcá doí anní de ڟille; în fine murindú acesta, Basiliú plecá éráși în contra lui Samuele, și mergendú pîno la Tessalonica, lăssá acolo pre magistrul Gregoriú Taronitulú ca se impedece încursiunile lui Samuele, érá ellú se întórse și se dusse în Iberia, care o și coprinse la anulú R. 1743 (p. Chr. 990).

IV.

Samuele în luptă cu Basiliú II.

Samuele după unú repausú de cincí anní de ڟille determiná se íee Tessalonica, și împărțindu-și ostile, comandá la o mică parte dintr'însele se încurgă pîno la numita cetate. Magistrulú Gregoriú Taronitulú aúđindú de venirea lui Samuele, trámise pre fiú-seú Asotú ca se se înformeđie despre mulțimea inimicilorú. Acesta întel-nindú corpulú cellú micú care mergea înainte, începú a lú atacá, și căđú în cursă. Gregoriú primindú scire de acéstă întimplare, properá se viná într'adjutoriú fiului seú, ínse și ellú fú încongiuratú de armata lui Samuele și după o apperare curagiósă căđú suptú loviturile ini-

micilor. In locul acestuia, imperatoriul Basiliu trami-se pre Niceforu Uranu care trecendu prin Tessalia veni la riulu Sperchiu, unde intempana pre Samuele cellu ce devastase tota Grecia, si acumu se intorcea inapo, si supprindendu noptea pre inimizii, taina mare multime dintre dinzii. Samuele de abia scapa cu fiiu-seu Romanu prin muntele Pindu. Intorcendu-se a casa, Samuele demise din prinsore pre Asotu Taronitul, ii dede de so-cia pre fii-sa, si lu facu prefectu Durraciulu. Inse acesta fugi de acollo la Constantinopoli impreuna cu consorte sa. Dupu patru anni de dille Samuele perdu Marcianopolia, Berrua, si Servia (cetatea). — In annulu R. 1754 (p. Chr. 1001) imperatoriulu Basiliu impressura Vidinulu (vechia Bononia), si dupa o batere de optu luni de dille illu luu cu puterea, inse pino candu ellu petrecea dinaintea acestei cetati, Samuele incurse in Tracia si predu Adrianopolia in ziua de santa-Maria. Imperatoriulu Basiliu intari Vidinulu, si plecâ se se intorca la Constantinopoli, pre calle batu si suppusse tote cetatile, apo venindu la Scupi auzi ca Samuele este dincollo de riulu Assiu, care se versasse si era anevoiu de trecut; ellu trecu preste asteptate prin unu vadu pucinu cunoscutu. Samuele si armata lu se speria si luu fuga, si lassu tote sarcinele in manele Bizantinilor. Romanu fiiulu lu Petru regelu, si frate-seu Borise, acumu prefecti ai cetatii Scupi, dederu si cetatea, si se supuseru lu Basiliu, care i numi patricii, si i puse prefecti Avodulu.

V.

Optumu ducele Mureșianeî.

La Dunăriă de mișlocu Geisa ducele Unguriloru generele lui Giula, îndemnatu de Sarolta muierea sa, primu religiunea creștină (după ritulu oriental); érá la anulú R. 1750 (p. Chr. 997) muri și lăssá de succesoriú pre fiu-seu Voicu. Acesta hătú pre Cupa ducele Simegiei, care voiá se se căsătoréscá cu veduva lui Geisa, din a doua cunnuniá; érá la anulú R. 1753 (p. Chr. 1000) din ordinea ponteficelú romanu Silvestru II, se coroná rege suptú numele de Stefanú I și cu titlulu primu și ritulu occidental. Dupá acésta se puse cu tótá puterea se baptezé pre Unguri, și se í suppuná bisericeî romane. Giula cellú ténérú fiulú lui Ciuború, nepotulú lui Giula cellú betránú, nu se înduplecá a primu ritulu occidental, din care causá Stefanú, (nepotulú seú) redicá armele asupra lui, și băténdu-lú illú prinse și lú arruncála închisóre, unde remase acesta pino la mórte; apoi bătú și uccise pre Keanú, altú duce allú pârtilorú muntóse, și în loculú lui asșediá pre unú consângenú allú seú, anume Soltanú; assémine stínse și pre Optumú, strănepotulú lui Claudiú. Acestú duce putinte domniá preste ținutulú dintre Crișú, Tissa și Dunăriă, possedeá mari averi, curți, vite, cai, unú numerú însemnatú de nobili și de militari, cu care despectá și autoritatea regelú Stefanú; ellú puse tributú pre sarea ce se ducea pre Mureșiú din Trasilvania pentru regele Unguriloru. Optumú se baptezasse în Vidinú dupá ritulu oriental, și ședeá în cetatea Mureșiana; cu bine-

dicerea episcopilorū greci construisse în cetatea Mureșiana unū monasteriū închinatū sântului Joanne Băptezătoriulū, și puse într'insulū unū egumenū și căllugeri de ritulū grecū. Optumū avea unū officiarū fôrte stimatū de dînsulū, anume Cinade. Acesta fu accusatū la dînsulū cu o crime fôrte grea, pentru care voià se lū pèrdă. Dară Cinade înțellesse cugetulū domnului seū, și fugi la Stefanū. Regele aflândū de la dînsulū tôte secretele lui Optumū, illū băpteză (după ritulū occidental), și lū puse căpitanū preste unū corpū de nobili și de militari, și lū trâmise asupra lui Optumū. Trecendū Cinade cu Ungurii preste riulū Tissa, începù bătălia, care ținu pîno la médiă-și, în fine óstea unгурéscă luă fuga, și se retrasse la Canișia; nóptea după unū visū estraordinariū se scullă Cinade și attăcâ pre neasteptate castrele lui Optumū, miliția acestuia veni în confusiune, în măcelulū cè se făcù căđù și ducele Optumū. Regele Stefanū dreptū recompensă dede lui Cinade tôte averile lui Optumū, și pre dînsulū 'lū numi comite preste țerra rivalului seū, érá cetății Mureșiana îi puse numele Cinadina.*)

VI.

Môrtea regelui Samuele

Imperatorulū Basiliū II își propuse se'bată pre Samuele și se desființede regatulū bulgaro-romănū din drépta Dunării. In anulū R. 1766 (p. Chr. 1013) stringendū-și tôte ostile purcesse spre munții Emului, cu scopū de a trece în Moesia, înse Samuele auđindū

*) Acta S. Gechardi Eppi Chanadicusis. Veđi Magazinul istoricū Tomū V. pag. 220 seqq.

de venirea lui, puse de închiseră strîmtorile, de la Cimba, Longulă, și Clendiū, pre unde scia că intră de ordinariū ostile bizantine, și cândū se apropiară acestea, dede asupra lorū din locurile superiori, și le bătū fôrte urritū. Dară Niceforū Sifia prefectulū Filippopolii despărți corpulū seū de allū imperatoriulū, și încungiurā muntele cellū înaltū care se numesce Balatista, și în 29 Juliū, attacă de la spate pre Bulgari pre neasteptate. Acestia se speriară și luară fuga; imperatoriulū stricândū baricatele properā după dînșii, uccise unū numerū însemnatū, înse prinse și mai multī. Samuele scăpā numai cu anevoiā prin ajutoriulū fiului seū, care se aruncā înaintea imperialilorū, oppri pre persecutori, și punendū pre tatā seū pre callū, illū dusse în castellulū Prilapū. Imperatoriulū cellū înverșionatū scosse ochii Bulgarilorū cellorū ce cădusserā în prinsóre, (cari se dicū a fi fostū la 15,000), lăssândū din fiă-care centuriā câte unulū cu unū ochiū ca se conducă pre cei orbiți, și așia i trāmise la Samuele. Cândū Samuele i veđū în acéstā stare deplorabile, ammeți de supperare și căđū giosū; după ce se udā cu apă de cōtrā comiții seī, își veni érašī în fire, și cerū apă rece de beutū, din care beuturā căpetā cardiagnă și muri după dóue țille. Finindu-se cu modulū acesta regele Samuele, se puse în loculū lui fiu-seū Romanū, (15 Septembre) care erā și mai tare de câtū tatā-seū, înse cu mai puçinā înțelepțiune.

VII.

Mórtea regelui Romanü.

Cu începutul primăverei anului R. 1767 (p. Chr. 1014), imperătoriulü Basiliü II purcesse éráși asupra Bulgarilorü, și venindü pîno la Vidinü luâ cetatea și prelocuitorî i străplântă in Voleriü. De acollo se întórse la Tessalonica, unde veni Romanü Chirotmetulü, trämisü din partea regelui Romanü cu propunerî de pace. Basiliü luâ acestea de stratagemă, și trämise öste in ținutulü Moglenilorü, mai pre urmă plecâ și ellü in persónă, luâ cetatea Noția, prinse pre Domițianü Caucanu consiliariulü lui Romanü, și pre Elițiă domnulü Moglenilorü cu mai mulți nobilî și militari, strämutâ pre cei bunî de a purtâ arme in Asprocania, érá pre cei-altî i despoia de averî și arse cetatea Noția. A cincea și dupâ acésta veni Romanü Chirotmetu cu serviî lui Joanne fiulü lui Arone la imperatoriulü, adducëndü o scrissóre din partea lui Joanne, prin care însciințiă pre imperatoriulü că ellü a stinsü viétiă lui Romanü și a luatü însuși domnia Bulgariei promittëndü credințiă și suppunere imperatoriulü. Dupâ ce Basiliü lesse scrissórea, respunse printr'ö diplomă sigillata cu bullă de aurü. Preste puține ñille se întórse Chirotmetü cu documente de suppunere din partea lui Joanne și a domnilorü Bulgariei. Dară suspiciosulü imperatoriü neîncređëndu-se acestora, purcesse de nouü in Bulgaria, și predândü câmpurile Pelagoniei, prinse mulțime de Bulgari cârora le scósse ochiî, apoi mérégëndü pînö la Achirda unde erä scaunulü regilorü bulgaro-români luâ cetatea. De acollo și propuse se mérgă-

la Durraçiū care cetate erà impressurată de Joanne Arone, înse auđindū că ducii sei: Georgiū Goniđiatū și Oreste protospătariulū s'aū tăiatū de Ivađiă ducele cellū famosū allū Bulgarilorū, în șessurile Pelagoniei, lăssă acéstă întreprindere și se întorse în Pelagonia, și după ce fugări pre Ivađiă, veni la Tessalonica și apoi la Mosinopoli, de acollo trămise osti de luară mai multe cetăți de alle Moesiei.

VIII.

Joanne și Arone.

În anulū următoriū (R. 1768; p. Chr. 1015) Basiliū II esșindū din Constantinopoli merse la Sardica, și impressurândū fortăređia Penipone, o bătū în cursū de 88 de đille, și vedendū că nu o pôte luà se dusse la Mosinopoli. Primăvéra érašī învase Bulgaria, și după mai multe devastăđiuni făcute în Pelagonia, merse pīno la Castoria, unde încercă în deșertū se iee cetatea, și se întorse înapoi, primindū scire și de la Ziziciū prefectulū Durostorulū, că Craca a strinsū fôrte mare óste, și s'a unitū cu Joanne Arone, și a chiămatū într'adjutoriū și pre Pacinađi, cu scopū de a irrumpe în ținuturile imperiului. Basiliū supperatū de aceste sciri triste arse Bosograda, întări Berrea, și rase castellele dimpregiurulū Molisculū. Aci i veni altă scire că Craca n'a căpetatū adjutoriū de la Pacinađi, și că cu modulū acesta irrupđiunea s'a impedicatū. După acésta, Basiliū II 'și întorse armele asupra lui Joanne Arone, și trămise înainte pre Constantinū Diogene cu corpulū ostilorū de la appusū, care erà pre aci se cadă în cursele

lui Joanne. Imperatoriulă auđindă acésta, merse însuși de se puse în capulă ostiloră, strigândă: cine e milițariă, vină după mine. Armata lui Joanne, vedendă audacia imperatoriulă se turbură, și strigândă: vedeți pre Cesare! Iuă fuga dimpreună cu Joanne. Diogene căpetă curagiă și începă a persecută pre inimiză, și prinse la 200 de căllarī loricați cu ferră, mulțime de cai, și tôte sarcinele lui Joanne, dimpreună cu verulă acestuia. Imperatoriulă după acéstă victoriă se întorse la Bodena, și de acollo la Constantinopolī, în 9 Ianuariū, a. R. 1770 (p. Chr. 1017).

IX.

Desființierea regatului bulgaro-rumână.

Joanne Arone scăpândă de acestă periclu, se dusse apoi de bătă Durraçiuulă, dară abiă începă operațiunile și se uccise de ună necunoscută, după ce a domnită 2 anni și 5 luni. Primindă imperatoriulă acéstă sci-re de la prefectulă Durraçiuulă Niceforă Pogonită, plecâ îndată de la Constantinopolī, și cândă adjunse la Adrianopolī, fu întempinată de fratele și de fiulă lui Craca cari veniă se se închine lui cu 36 de cetăți. Basiliū primă cu onóre pre nunțiă, apoi trecă la Mosinopolī, unde veniră deputați din Pelagonia, din Moliscă și din Lipe-niă, spre a supune imperatoriulă cetățile loră. De acollo Basiliū se dusse la Serra unde primă pre Craca și pre Dragomusă, și i făcă pre amindouă patrici. Mergendă apoi la Strumnița primă pre Davide archiepiscopulă, și pre Bogdană domnulă cetățiloră celloră din intru, căruia assémine i dede titlulă de patriciū. Apoi

trecându prin Scopia purcesse la Achrida capitala regatului bulgaro-român și reședinția regilor, unde află tesaurile regali, summe de bani, corone cu petre prețioase, vestiminte întraurite, și 100 de centenarie de aur. Lăsându în cetate prefectu pre patriciulu Eustațiu Dafnomelü cu unü președiu militariu, esși în castre și primü pre Maria veduva lui Joanne Arone cu trei fi și șesse fie, împreună cu unü fiü natuale allü lui Samuele, și cu 5 fi și 2 fie alle lui Romanü.—Mai avea Maria încă trei fi cari fugisseră în munții Ceraunic. Acestia, după o impressurare îndelungată ne mai putându se ține, cerură securitate de la imperatoriulu, promitându că se vorü suppune și ei, și venindü în Diavolise închinară lui. Cellü mai mare frate, Prusianü, se onoră cu titlulu de magistru, érá cei-alti doi se făcură patricii. Maria muma lorü căpetâ titlulu de zostă.

Cu modulü acesta Basiliü II desfințiâ regatulü bulgaro-românü, și întinse marginile imperiului bizantinü pino la Dunăriâ și la marea Adriatică, cumü fusse înainte de venirea Bulgarilorü. Ellü și meritâ numele de Bulgarohtonü (estermătoriu allü Bulgarilorü) și lăsâ cu testamentü, că de s'arü scullâ cândü-va Românii se lucređie cu dînșii, cumü a lucratü ellü cu Bulgariü, a. R. 1772 (p. Chr. 1019). Basiliü Bulgarohtonulü murü la anulü R. 1779 (p. Chr. 1026) și lăsâ tronulü bizantinü lui Constantinü VIII.

X.

Pacinații devastădă țerrile.

Pacinații din stânga Dunării ne mai vedându-se împedecați de armele Bulgarilor și alle Românilor trecură Dunăria și causeră mari devastățiuni. Spre înfrânarea acestora Constantin VIII numi duce preste Moesia și țerrele vecine pre Constantin Diogene prefectul Sirmiului, care bătându-se de mai multe ori cu Pacinații, în fine i constrinse a se retrage preste Dunăria. Dară acestia nu se astêmperară, ci făcură dese încursiuni atât preste munți în Dacia superioare, cât și preste Dunăria în ținutul imperiului, și causeră multe calamități Românilor. In anul R. 1789 (p. Chr. 1036) trecură de trei ori Dunăria, devastară ținutul, ucciseră mulțime de ómenî foră dinstincțiune de sessă și de etate, și prinseră cinci duci imperiali: pre Joane Dermocaită, Barda Pețiu, Leone Calcotuba, Constantin Pterotă și pre Michaele Strabotricariu.

In Ungaria muri Stefan I la anul R. 1791 (p. Chr. 1038), și în locul lui se făcù rege Petre Alemanul prin intrigele reginei veduve Gisellei, cellei din familia Burgundilor.

La Constantinopoli membrii de familiă regale cari se supuseră imperiului în anii trecuți fură maltratați din diverse prepusuri. Prusiană accusat că ar avé de scop se usurpe tronul fu arruncat într'ună monasteriu, apoi orbită, și mai în urmă căllugărită. Mumă sa Maria se essiliă din Constantinopoli. La Dunăria țerrele supuse se assupriră de guvernatori și se prădară de străini. Tóte aceste cause contribuiră la rescullarea locuitorilor,

XI.

Delleanu se proclamă rege.

În anul Romei 1792 (p. Chr. 1039) fugind de la Constantinopoli Românul Petru Delleanu, trecu în Moesia și se dusse pînă la Margu și la Singidun, și revoltă pre Români în contra imperiului bizantin. De acolo se întorse la Naissu și apoi merse la Scopia, dechiărându-se pretotindene de fiu allu lui Romanu și de nepotu allu lui Samuele. Locuitorii lă recunoscără de rege, și începură a uccide pe toți Grecii. Prefectul Durraçiuului Basiliu Sinademu strinse oștile selle asupra lui Delleanu, înse certându-se cu tribunul Michaele Dermocaitu, fu accusatū la imperatoriul că âmbă se i răpescă tronul, în urma căreia fu scossu din directoriă și arruncatū la închisore. Dermocaitu care remase în locul lui, desceptă nemulțămirea generale chiaru între ai sei, din care causă acestia lă părăssiră, și unindu-se cu locuitorii țerrei ridicară rege pre unu militariu, a nume Tichomeru. Auđindū Delleanu de acēsta chiāmă la sene pre Tichomeru și unindū amēndoue oștile propuse ca acestea se recunoscă pre unul dintre diņșii de rege. Atunci toți strigară, că ei voiescū pre Delleanu, și ucciseră cu petre pre Tichomeru. Remânendū acumū Delleanu singurū domnū, plecā cu armata sa spre Tessalonica încontra imperatoriului. Acesta nu cutediā a stā la bătăliā, ci se retrasse cōtră Constantinopoli în cea mai mare disordine, lăssandū pre domesticul Manuele Ivațiā cu sarcinele și cu scullele imperiului ca se vină în urma lui. — Delleanu trāmise pre Caucanu de luā Durraçiuul, și pre Antimū de bātu

pre Tebanî. Nicopolitaniî săturați de stórcerea directorilor imperiali trecură de bună voia sa la Delleanü.

XII.

Alusianu.

In anulü R. 1793 (p. Chr. 1040) fugi de la Constantinopoli patriciulü Alusianü, prefectulü Teodosiopolii, allü doilé fiü allü lui Arone (fratele lui Samuele), și trecü la Delleanü. Acesta îndată lü primi collegü în domniä, și dându-ı 40,000 de militari, illü trämise se batä Tesalonica, unde commandä atunci Constantinü verulü imperatoriului Michaele. Adjungëndü acollo Alusianü impressurä cetatea cu fossate, și adducëndü macine bellice începü a o bate. După o apperare de 6 zile cetätianii făcurä o erupțiune într'o nópte, și allungară pre impressurători. Alusianü fugi la Delleanü. Buna înțelegere, după acësta, nu ținü multü între acesti doi domni; ei începurä a se suspectä unulü pre altulü. Alusianü temëndu-se ca se nu lü previnä Delleanu, invitä pre acesta la unü ospetiü. După ce se scullarä de la mesä puse mâna pre Delleanü (care se îmbëtasse) și i scósse ochii, apoi fugi în Mosinopoli la imperatoriulü. Acesta făcü magistru pre Alusianü și lü trämise la Constantinopoli, érä ellü trecü în Bulgaria și prinse pre Delleanu și lü espedi la Tessalonica. De acollo mergëndü mai înainte strică baricatele făcute de Ivațiä, și resipi adunarea Bulgarilorü și a Romänilorü; în fine prinse și pe Ivațiä și se întórse cu dînsulü la Constantinopoli. Cu modulü acesta țerrele din drépta Dunării venirä de a treia órä suptü Bizantini, a. R. 1794 (p. Chr. 1041)

XIII.

Resbellulă cu Pacinații

La Dunăria de mijlocă Ungurii nemulțămându-se cu Petru Alemanulă, care desproțându pre acestia dedesse tôte directoriele celle mari Germaniloră și Italianiloră se revoltară asupra lui, lă destronară, și redicară rege pre palatinulă Aba. Petru fugi în Bavaria la imperatoriulă Enrică III, care lă primi la sene cu tötă umanitatea, înse prin acésta înterrită pre Ungură asupra sa, cară predară Austria și Bavaria. Dară nici Aba nu domni măi multă de trei anni, și fu uccisă de Ungură. Petru se restabilă prin ajutorulă Germaniloră. In anulă R. 1800 (p. Chr. 1047) Ungurii se revoltară de nouă asupra lui, tăiară pre toți directorii străini, si chiănară la tronă pre Andrei I, care fugisse în Polonia încă pre timpulă lui Stefană. Petru se uccise cândă eră se fugă in Austria.

La Constantinopoli după mórtea lui Constantină VIII (a. R. 1781, p. Chr. 1028) prin intrigele fileloră selle Joe și Teodora, cară ținură tronulă 30 de anni, se scăambară 5 imperatori: Romană III Argyră, Michaele IV Paflogone, Michaele V Calafată, Constantină IX Monomachă, Michaele VI Stratiotică.

Pre timpulă lui Constantină IX Monomachă, pre la anulă R. 1803 (p. Chr. 1550), cândă domniă preste Pacinați Tirachă, trecă preste Dunăriă ducele Kegen cu două tribură de Pacinați, (în numeră 12,000) se supuse imperiului, si se baptază. De aci se răpedi a dese ori asupra celloră-alti Pacinați din stânga Dunării, cară eră suptă Tirachă. Acesta îpută măi a dese ori im-

peratoriului, pentru ce permite ca suppușii lui se prede ținuturile altora, dară necăpetându satisfacțiune, trecu cu 800,000 de Pacinați preste Dunăria, și devastă țerrole imperiali. Kegen împreună cu Constantinū Arianiții, prefectulū Adrianopolii, cu Basiliū ducele Bulgariei și cu Michaelē prefectulū Durostorului, auđindū că Pacinații jacū toți beți de medū, dederă preste dênșii și i desarmară, după aceea i colonisară în ținutulū Sardicci, allū Naissului, și allū Euțiapellului. Tirachū cu 140 de inși se dusse la Constantinopoli și se bătpeză. In anulū ce urmă, imperatoriulū avēndū resbellū cu Turcii de la resăritū, inarmă 15,000 Pacinați și i trămise în Asia. Pacinații mergēndū pīno la Damartinū se întórseră la strimtórea mării, și pre la monasteriulū sântului Tarasiū trecură marca înnotāndū cu caii, și se dusseră în ținutulū Pacinaților. Acollo unidu-se cu cei-alți și întinșeră corturile lōngă Dunăria, apoi trecură riulū și predară Moesia, Tracia și Macedonia. Mai pre urmă făcură pace pre 30 de anni cu imperatoriulū, și așiā se fini resbellulū cu Pacinații, la anulū R. 1804 (p. Chr. 1051.)

XIV.

Isaciū Comnenu imp. — Comanii.

La anulū R. 1810 (p. Chr. 1057) se sui pre tronulū bizantinū Isaciū Comnenū. Pre timpulū acesta Ungurii stricară pacea cu imperiulū, și totū de o dată se scullarū și Pacinații. Imperatoriulū purcesse cu armata sa la Sardica unde veniră deputați de la Ungurii, și incheiară pace de nouū. De acollo Isaciū plecā incontra Pacinaților, ai cărorū duci se plecară imperatoriulū, afară de unulū Selte, care se întări în locurile de lōn-

gă Dunăria, și se apperâ câtă-va tîmpă, înse mai pre urmă fu constrînsă a luă fuga. — Isaciū Comnenū după doi annī de țille se lăssă de imperiū, și numi în loculū seu pre Constantinū X Duca. a. R. 1812 (p. Chr. 1059). — Totū în acestū annū se destronâ Andreiū I regele Ungurilor de cōtră frate-seu Bella I. Acesta încă de a-biă domni 3 annī de țille, și cădëndū de pre tronulū seu cellū înaltū care și lū făcuse la Demeșiū, perī. Ungurii înălțiară în loculū lui pre Salomone fiulū lui Andreiū I, a. R. 1816 (p. Chr. 1063). Asupra lui se sculară apoi Geisa și Ladislau, fii lui Bella I, înse mai pre urmă se împăcară și căpetară a treia parte din regatū.

Pre timpulū acesta veniră Comanii și se stabiliră la Dunastru în locurile celle ocupate pîno aci de Pacinați, cu cari fiindū de unū sânge și de o limbă, se amestecară fōrte lesne. In anulū R. 1818 (p. Chr. 1065) Comanii trecură Dunăria și bătură președiele imperiali. Constantinū Duca trămise mai ântăiū nunții de pace la dînșii, dară vedëndū că barbarii însuperbiți de mulțimea lorū, nu vorū se înțellégă, se înarmară asupra lorū; înse cândū eră se plece, veni scire că ducii s'au întorsū preste Dunăria înderetū érá ceī remași s'au uccisū de cōtră locuitorii saū aū peritū de fōme și de pestilențią. — Este de însemnatū pentru istoria nōstră, că de aci înainte a-dese ori se amestecă la autori numele Pacinaților și Comanilor cu numele Românilorū.

XV.

Incursiunile Comanilor.

Constantinū Duca murí la anulū R. 1820 (p. Chr. 1067), lăssândū trei fii: pre Michaele, Andronicū și Con-

stantinū, suptū tutela imperatoressei Eudocia, care se mărită după Romanū IV Diogene, și lă făcū imperatoriū. Romanū se detronă după 3 anni de Michaelē VII Parapinacū.

Comaniī suptū conducerea lui Osulū trecū Meseșiulū și înaintēdiă cōtră Tissa, dară remānū bătūți de Salomone, Geisa și Ladislaū. Acestia batū și pre Cazarū ducele Pacinaților, și coprindū Singidunulū (numitū Belligradū de cōtre Sclavoni). Inse la anulū R. 1827 (p. Chr. 1074) se cērtă ei între sene: Salomone fugi în Stiria, érá Geisa se coronēdiă rege, Serbiī se scōllă asupra imperiulū, dară nu se pōtū ținē, și suntū constrinși a se retrage în Corvația. — Vestarchulū Niceforū ducele ostilorū de la rīpa Dunării înțellegēndu-se cu Tatu, ducele Pacinaților, redicā armele și veni pīnō dinaintea porților Constantinopoliī; provocatū de imperatoriulū se depună armele, ellū cerū se i se dea în mână Niceforū logofetulū, pestilenția imperiulū, apoi vedēndū că nu i se împlinesce cererea devastă Tracia și Macedonia, și trecū la Pacinați.

In anulū R. 1830 (p. Chr. 1077) muri Geisa, în allū cărnia locū Unguriī allesseră rege pre frate seū Ladislau. In anulū următorii Michaelē VII abdică, după ce Niceforū III Botoniate se prochiămasse imperatoriū. Suptū domnia acestuia, Comaniī éráși trecū Dunăria. Leone Diabatenu, prefectulū Mesembriei, face pace cu dēnșii. Niceforū mărită pre Sinodena fia surorii selle, după Ladislaū regele Ungurilorū, inse în anulū R. 1834 (p. Chr. 1081) perde imperiulū prin Alessiū I Comnenū, care se înalță în locū lui.

Salomone, fostū rege allū Ungurilorū, după diverse încercări de a și recuperă tronulū se duce la Cutenū

ducele Comanilor și cere de la dânsul ajutoriū, promițându-i Trasilvania dreptū recompensă. Cutenū intră, cu mare putere de Comani la a. R. 1840 (p. Chr. 1087) în Ungaria, înse rămâne bătutū și se vede constrînsū a se retrage dimpreună cu Salomone. Acesta face apoi altă încercare cu Comani asupra imperiului, înse și cu mai pucini successū, Comani cadū suptū sabiă, Salomone abiă scapă de mórte, apoi se face eremitū.

XVI.

Comani în luptă cu Pacinații.

Imperatorulū Alessiū Comnenū supperatū pentru multele stricățiuni făcute de Pacinați, determină se i înfrîneție, și plecā ellū însuși încontra lorū, a. R. 1841 (p. Chr. 1088) cu óste pre uscatū, érá pre Georgiū Euforbenū illū trâmise cu flota pre mare se între pe gura Dunării. După ce adjunseră la Durostorū, se încinse bătălia între Pacinați și ostile imperiali. Pacinații invinseră și încărcăți de prede se întórseră preste Dunăriă. Acollo veni și Tatu cu ajutoriulū de la Comani, cari vedēndū préda cea mare addussă de Pacinați, cerurā de la acestia se o împartă cu dênșii, din care causă se născū dispută între amēndoue gințile. Pacinații se închiseră la laculū Ozolimna (între gura Prutului și a Dunastrului), de unde Comani nu puturā se i scótā, și așiā se întórseră la casele lorū. — Totū în acestū annū se scullarā Comani și asupra Ungurilor, și înaintāndū pino la Tissa predarā loculū și asservirā ómenī, mai vërtoșū fete și muierī, Ladislau i adjunse la riulū Temșiū, și bătēndū-i cumplitū le luā préda și liberā pre toți prinșiī, acollo cădū și Cotulecū ducele Comanilor. — Pacinații ve dên-

du-se mântuiți de Comani la Ozolimna, trecură éráși Dunăria, și purcesseră pino la Marcelle, unde fură întem-pinați de Sinesiu, care făcu pace cu dênșii în numele imperatoriului. Comanii se offeriră se mERGă asupra lor, se i bată, inse imperatoriul nu acceptă servițiul lor. Pacinații încă vedându-se securi predară țerrelle de prin pregiură încontra legaturei de pace.

La anul R. 1843 (p. Chr. 1090) auđindū imperatoriul Alessiū că Ţiaca Turculū va se irrupă în țerrelle de la appusū, ordină cesarelui Niceforū se mERGă la Enū cu legiunile de currëndū compuse, fiindū că i ordinasse mai înainte, se strîngă câtū va puté mai mulți militari, na din cei betrâni, ci noui și nedeprinși la bătăliă, spunëndū cu de ameruntulū și genulū din care ar voi se se strîngă acestia, adegă din Bulgari și din junii cei dedați la păstoriă, cari n'au locuinție stavilli, și de commune se numescū Blachi*). (Aici pentru ântăia óră se arrétă Români supțu acestū nume [Blachi] la Bizantini). — Fiindū că prédele și stricățiunile Pacinaților nu încetă, Alessiū éráși redicā armele asupra lor, și adjungëndū pino la Costrenū, vedū că vinū și Comanii în numerū ca la 45,000; ellū invită pre ducii lor la sene și după ce i trăctă fórte omenesce, le propuse se se bată cu Pacinații. Comanii primiră și bătură de stinseră pre Pacinați. Dintre cei prinși în acea luptă sângerósă, unii se tăiară de Sinesiu fórá scirca imperatorului, alții se colonisară la Moglena. Comanii vedëndū fapta lui Sinesiu, și temëndu-se ca nu cumū-va imperialii se lucređie assémine și cu dênșii, se întórseră nóptea cótră casele lor, (30 Aprile a. R. 1844: p. Chr. 1091). Dară nu

*) Anna Comnena în Alexiade p. 228.

după multu timpü se revoltară Româniî suptü conduce-rea unuia, care se ȕicea fiü allü imperatoriulü Diogene și chiămară pre Comaniî într'adjutoriü, și cu acestia dimpreună devastară și priedară Tracia. Diogene (fiulü) se prochiämă imperatoriü, și percurse țerra în acea calitate; înse inträndü într'o cetate care ținea cu Bisantinii, se prinse și i se scösseră ochiî. Comaniî cari scăpară vii se întörseră la locurile lorü.

La anulü R. 1849 (p. Chr. 1096) muri Ladislaü regele Ungurilorü, căruia urmâ Colomanü fiulü lui Geisa.

SECȚIUNEA C.

De pre timpulü Crucéferilorü pîno la Stefanü I, Domnulü Maurodaciî.

CARTEA I.

De pre timpulü Crucéferilorü pîno la încercarea lorü de a se stabili în Dacia.

13'

I.

11.

Crucéferii ieau ¹¹⁵Jerusalimulü.

1200

11

După ce cădusse imperiulü romanü de la appusü se redică cu încetulü altă autoritate la Roma, adecă cea ecle-siastică, și ponteficii romanî adjunseră în șesse centennie a fi în adevेरü domniî lumii creștine. Gregoriü VII se încređü atâta în puterea sa, în câtü escommunică pre Enricü IV împeratoriulü Germaniei, și lü desbracă de demnitatea imperiale. Enricü fu constrînsü a se duce în miđiloculü iernei a. R. 1830 (p. Chr. 1077) la Canossa, unde petrecea Gregoriü spre a se rugă de iertare, și abiă fu primitü după ce făcü penitențią trei ȕille înaintea

ușiei, în sacă și desculții. Acestă pontefice proiectă scularea appusului creștină asupra resăritului păgân, spre liberarea Ierusalimului și a celloră alte locuri sante din servitutea Turcilor; înse ellă muri la anulă R. 1839 (p. Chr. 1086), după dēnsulă Victoriū III abiă ședū doi anni pre scaunulă apostolică. Suptă Urbanū II, se întorse din Palestina eremitulă Petru din Amianū, și prin cuvintele și descrierile selle despre sufferințele creștiniloră din oriente, atțițiā tôte ânimele asupra păgâniloră. Urbanū adună sinodū la anulă R. 1848 (p. Chr. 1095) la Claramonte în Francia, unde se strinseră mulțime de ómenī din tôte țerrelle appusului, unde se vorbiā limba romană, și provocă pe creștinī la arme promițendu-le iertare de peccate și remunerațiunea în cerū. Miī de ómenī se dechiărară voioși, care cusēdu-și o cruce roșiă pe umerulă cellū dreptū, se înscrișeră în óstea cea sacră, suptă numele de Crucēferī. În primavéra anululă R. 1849 (p. Chr. 1096) plecară la 300,000 de ómenī cōtră resăritū, suptă conducerea eremitulă Petru de Amianū și a căllăriulă Valterū Fôr'de-avere, trecură prin Germania și Pannonia, adjungēnd pīno la Singidunū, impressurără cetatea și începura a predă. Niceta prefectulă Singidunulă i bătū și ī dissipă prin pădurī, locuitorī țerreī īi ucciseră cu miile; cei ce scăpară cu viēță adjunseră cu conductorī lorū pīno la Constantinopoli, de acollo trecură în Asia, înse la Nicēa periră de armele Turciloră, abiă remaseră la 3000. Nicī cei ce plecară cu popa Godescalcū și cu comitele Emico de Leiningen (după ce ommorīră pre Judaniī din Germania) nu avură altă sórte mai bună. În urmă plecă Godofredū de Bullion, cu frațiī seī Balduinū și Eustațiū și unū mare numerū de căllarī bine armați, prin Pannonia.

și Moesia cōtră Constantinopoli, érá comitele Ugone fra-tele regelui Franciei, purcesse pre mare precum și Boemundă fiulă lui Robertă Guiscardă (care luisse Durraçiu) dimpreună cu veru-seu Tancredă. Adjugendă la Constantinopoli, jurară imperatoriulă Alessiă Comnenă, că i voră fi credințioși, și i voră dă înapoi tôte cetățile imperiului orientale cari le voră luă de la Turci. După aceea trecură în Asia, în anulă R. 1850 (p. Chr. 1097) bătură Nicéa, care se închină imperatoriulă; în anulă R. 1851 (p. Chr. 1098) luară Antiochia după o împressurare de nouă luni de țille, și în 15 Juliă a. R. 1852 (p. Chr. 1099) coprinseră Jerusalimulă. Godofredă de Bulliou se prochiâmă rege, înse abiă guvernă Jerusalimulă ună annă de țille și mură. Frate-seu Balduină urmă în loculă lui. a. R. 1853 (p. Chr. 1100).

II.

Joanne Comnenu se bate cu Unguriă la Dunăriă.

La Dunăriă nu se turburară țerrelă în cursă de douăzeci de anni; înse la anulă R. 1867 (p. Chr. 1114) se respēdi fama la Constantinopoli că Comaniă facă preparative spre a încursă provinciile imperiului. Alessiă Comnenă își strinse ostile și plecă asupra loră; înse Comaniă se retrasseră pino cândă imperatoriulă adjunse la Dunăriă. Acă Alessiă allegendă pre cei mai valinți din armata sa, îi trămise peste Dunăriă se persecute pre inimici. Acestia trecendă Dunăria allergară câtă putură mai tare trei țille și trei nopti după inimici, și mai pre urmă i vedură la ună riă de a stânga Dunării că trecă apa cu vasele, și așa aflară cu calle de a se întorce la imperatoriulă, — Alessiă mură la anulă R. 1870 (p.

Chr. 1117), lăssându de successorii pre fiu-seu Joanne Comnenă. Suptu domnia acestuia, cōtră anulū R. 1175 (p. Chr. 1122) Pacinații cari mai rămăseseră de a stânga Dunării făcură o incursiune în Tracia, înse se bătură cu totul de cōtră ostile imperiali; cei ce nu se uciseră, se vëndură, parte se luară la miliția, parte se colonisară în ținuturile de cōtră appusă.

Colomanu regele Unguriloru desbinându-se cu frate-seu Almu, illu priuse și îi scōsse ochii lui și lui Bela, fiulu lui; ăru apoi murī (a. R. 1168; p. Chr. 1115), lăssându în loculū seu pre Stefanu II, fiu-seu, în etate de 14 anni. De frica acestuia (peste 10 anni de șille) fugiră Almu și Bala la imperatoriulū Joanne Comnenă, care avea nuierē pre Prisca fia lui Ladislaū, numită Irena de cōtiū Greci. Stefanu II aușindū de acēsta, scrisse imperatoriulū ca se depărteșie pre Almu din ținuturile imperiulū. Imperatoriulū respinse cu disprețiu acēstă cerere; Stefanu trecu Dunăria (a. R. 1179; p. Chr. 1126), bătū și stricā Singidunulū, și cu petrele cetății edificā apoi Taurunulū (sau Semninulū cumu se numi de aci înainte, de a stânga Savei). Cândū imperatoriulū luā scire despre acestea, purcesse cu tōtă armata sa cōtră Dunăria, și adjungēndū la acēstū riū, își puse oștea în ordine de bătăliă. Stefanu ăra atunci morbosū, și jăcea în părțile de susū alle țerrei; cu tote acēstea dede ordine sē se stringă armata și se se oppună progresulū imperatoriulū, înse se nu trecă Dunăria. Ungurii ascultară; ăra imperatoriulū despărți ostile selle auxiliare, și le commândă se se retragă de la riū cōtră loculū ce se numesce Tempa, spre care se întinde unū munte din ținuturile Unguriloru pino la riū, și acolo se

trécă apa; ellü însuși cu cea-altă parte de armată se as-șediâ din contra castellului Chramü*), și se prefăcú, ca cumü ar voi se trécă îndată preste fluviü; cu modulü acesta Bizantinii trecură fôră de ver-o împedecare, și attacără pre Ungurî, cari nu putură să se țină nici chiarü în contra impetului d'ântâiü, cî luară fuga cōtră Dunăriă, și îmbulsându-se pre podulü ce eră preste riü, fiindü împinși dinapoî de cōtră Bizantinî, se rupse podulü, și cei mai mulți Uugurî se înneacă în apă, mulți se prinseră de Bizantinî, între acestia fură mai însemnați Acuse și Celade. (După scriptoriî Ungurî, bătălia acésta se făcú lōngă riulü Crașiü în Temișiana: «riulü Crașiü se împlü de sânge omenescü, în câtü se părea în adevेरü că nu e riü de apă, ci de sânge; jăcea militariî loricați în riü ca trunchii, preste care trecea fugarii și persecutoriî, ca preste unü podü; se uccidea Ungurii ca boii, și nu eră cine să 'i mântuiă de mânele Grecilorü»). După acésta, imperatoriulü luă castellulü Chramü, și retrecü Dunăria în ținutulü imperiului, lăssă unü președiü militariü în cetatea Branișiova suptü comandulü lui Curticiü, și se întörse la Constantinopoli. Dară nu după multü timpü Ungurii luară Branișiova. Pentru perderea acestui locü, atâtü de tare se mēniă imperatoriulü, în câtü cită pre Curticiü la tribunariü 'lū condamnă se 'lū bată la spate cu flagellulü ca pre unü proditoriü, cu tōte că ellü nu lăssasse muriî cetății pîno ce nu irrupse inimiculü cu óstea într'insa, și aprinse casele.

*) După alții *Haram* sau *Horom*, lōngă Dunăriă, unde fusse *Lederata* cea vechiă, Nóa-Palancă din ȕillele uóstre, în Temișiana.

III

Joanne Comnenu Imp. la Branșiova.

După acestu resbellu se născu altulu în anulul următoriu din cauza Serbilorū cari ucciseră președiulu bizantinū și coprinseră castellulu Rasa. Imperatoriulu cellu iute la mēniă, trasse la dare de rațiuni pre Critopolu căruia încredințiasse acellu castellu, și îmbrăcându-lu în vestiminte muieresci, illu puse căllare pre unū asinū, și așia lū purtā pre stratele cetății batjocorindu-lū, ca se fiā de essemplu pentru aceia cărorā le încredințediā custodirea fortărețelorū, se le appere cu mai multā bărbățiā. Apoi plecā la Branșiova care o stricasserā Unguriū în anulul trecutū, și puse de dresserā loculū. Stefanū regele Ungurilorū auđindū de acēsta, determinā se trecā Dunāria cātū mai iute, și se attace pre Bizantinī pre neasteptate. Erā atunci la Unguri o muiere de națiune latinā (Romānā) care întrecea pre celle-alte cu averile și cu nobilitatea; acēsta prin nisce trāmisși ai sei descoperi imperatoriulu propusulū Ungurilorū. Imperatoriulu necuteđiāndū a se bate cu inimiciū, pentru că morbiū și lipsa de provisiuni impučinasserā armata, întări cetatea cumū putū; și se retrasse, ca se nu fiā constrinsū, a se bate cu ostile Unguresci*)—Fino cândū se luptā imperatoriulu cu Unguriū, muri Almū. Unū nobile Ungurū luā pre fiulū acestuia, Bela II, și lū ținu ascunsū la sene, pino cândū Stefanū veđendū că n'are copii, determinā se lū adopteđie și se lū lasse successoriu in regatū, ceea ce se și făcū, că-cī Stefanū II muri în anulul R. 1884

---

*) Joannes Cinnamus, libro I. Historiac.

(p. Chr. 1131). Bela II abiâ domni 9 anni, și murindü făcù locü fiului seü Geisa II, copillü în etate de 10 anni. Acesta addusse pre Sassî în Trasilvania și i colonisâ între Mureșü și Oltü, de la Orestia pîno la Paroltü.

IV.

Manuele imp. in contra Comanilorü.

Ia anulü R. 1896 (p. Chr. 1143) murì Joanne Comenü, cãrui-a urmã pre tronulü bizantinü Manuele I Comenü, unulü dintre cei mai însemnați imperatorî. — In anulü R. 1900 (p. Chr. 1147), începü a dóua espedițiune a Crucéferilorü dupã desceptarea spiritelorü făcutã prin sântü Bernardü. Imperatoriulü Conradü III și regele Franciei Ludovicü VII, plecândü cu ostile lorü trecurã prin Pannonia cõtra resãritü: Germaniî lui Conradü se purtarã ca nesce predãtorî în trecerea lorü, și dederã causã la nemulțiamiri, — în Asia furã măcellariși de Turci, fõrte puçini adjunserã la Jerusalemü, în starea cea mai miserabile. Robertü regele Sicilei predã insulele ionice. Manuele se ridicã în contra lui, înse adjungëndü la Filippopoli, primì scire cã Scuțiî (Comaniî) aü trecutü Dunãria, și aü luatü oppidulü Demnizicü de lõngã Dunariã, și facü mare stricãțiune în pãrțile acelea. Decî imperatoriulü și îndreptã mersulü încontra acestora, dândü ordine ca și navile se plece cõtrã Dunãriã. Pîno ce adjunse imperatoriulü, Scuțiî se retraserã. Manuele vedëndu o luntre scobitã de lemnü, chiã mã pre luntrariü se vinã cu dënza la ripã, luntrariulü dise: «Décã imperatoriulü i ar fi pãssatü de lucrurile nõstre, barbariî n'arü fi predatü Demniziculü nici averile

nóstre, și nu le ară fi răpitu, cumu le a plăcutu.» Imperatoriul apprinsu de mēniă strigă: «Se nu fiu eū acella căruia de la Deū s'a datu imperiulū romanū, déca nu se vorū pedepsi Scuțiī îndată.» Decī lăssându cea-altă armată în castre, se puse pre plute (căci navile încă nu venisseră), cu 500 de pretoriani, și trecu Dunăria. Purcedēndu mai înainte adjunse la dóue rīuri navigabilī, și commāndă ca se se adducă luntrile de la Dunăriă spre a trece preste dīnsele. Făcēndu-se acēsta înaintă pre unū șessū largū, și perveni la muntele Tenichormū, care e în marginile Tauroscuției. Acollo aflāndu deșerte castrele Scuților, pentru că ei cu puçinū mai înainte se duseră de acollo, purcesse mai departe călle de o giumentate de di, și neaflāndu pre nimene, trāmise înainte pre Gifardū cu căți-va Scuți carī milită în armata imperiale ca se mērgă în urma inimicilorū, și se începă a se bate cu dīnșii déca ȳ va află. Gifardū nu căllători multū, și dede preste inimici, înse nu cutediă a se bate cu dīnșii, fiindū că erā mulți la numerū, cī trāmise la imperatoriulū se ȳ dea de scire. Manuele îndată plecā cu ai sei și attacă castrele barbarilorū, uccise mulți dīntr'înșii, și prinse ca la 100 de înși, între carī fu și Lazarū, unulū dintre ducii primari ai Scuților, pre cei-alti i a mântuitū fuga cailorū și desimea munțilorū din acelle locuri; érá imperatoriulū, după ce devăstă tóte, se întórse înapoi*).

V.

Manuele imp. în Temișiana.

În anulū R. 1904 (p. Chr. 1151) se scullă Bachinū jupanulū. Serbilorū, și chiāmă pre Geisa într'adjutoriū

*) Joannes Cinnamus, libro III Historiae.

în contra Bizantinilor. Bătălia se făcù la riulù Cara în Dacia mediterraneană, unde fură bătuti și Ungurii și Serbii. Bachinù jupanulù cerù iertățiune, și imperatoriulù Manuele arretă destullă umanitate primindu 'lù é-răși în grația sa. Inse acéstă ruptură din partea Ungurilor deveni cauza unei serie de bătălii. În anulù următoriu Manuele ocupă Taurunulù (Semninulù), prinse totù președiulù militariù allù Ungurilorù, și strică cetatea din fundamentù. Veuindù scire că Geisa se apropiă cu o mare putere armată, Manuele comandă ca armata sa se trecă înderetù preste Sava cu sarcinele de resbellù și cu captiviù ceï numeroși, și se stea acolo; érá ellù cu o mână de militari alessi, allergá iute în contra inamicilorù, de și ceï mai mulți ducì se oppunea acestei interprinderi. Unù captivù grecù care scăpasse de la Ungurì, îi addusse scire că Geisa se apropiă. Manuele puse în dată armata sa în ordine de bătăliă cu scopù de a începe ellù ântâiulù atacù, înse at-tunci înțellesse că nu vine regele, ci banulù Belose care erà cea d'ântâiù demnitate la Ungurì. Imperatoriulù plecà asupra lorù, ci fiindù că se apropià séra, descăllecà de pre callù, și armatù cumù erà se culcă pre scutù, și comandă militarilorù ca și ei se facă așià. A dóua di, Belose, auđindù că imperatoriulù vine asupra lui, se retrasse cu óstea sa, și ca se afe ocasiune de a fugì, disse că i s'a comandatù de còtră rege ca se se depărteđie din acestù locù, și se mérgă la Branișiova, ca de acollo se attace mai lesne pre Bizantini. Dară imperatoriulù persecutândù neîncetatù pre fugători, trecù riulù și veni ellù însuși la Branișiova. Puçinù după aceea trâmise cu unù corpù de militari pre Borițiù în

partea aceea unde e muntele Temișiu (adecă în Temișiana) ca se prede locurile vecine. După ce adjunse în acele locuri, împressură și luâ satele cele mari și întinse din cauza mulțimei locuitorilor, și pline de averi. Apoi bătù trei regimente de Unguri cari credea că însuși imperatoriul e în fruntea armatei, și se întorse în castre încărcatù de spolie. Érá regele înțellegëndù că Borițiù, înse nu imperatoriul făcuse aceste stricățiuni, căpetâ curagiù și începù a se luâ după dënsulù; dară nu putù se adjungă pre Borițiù, fiindù că acesta se retrasse nóptea la lumina faclelorù cari le trãmise imperatoriulù din castre. Remânëndù acollo câtù va timpù Borițiù determinâ se trecă éráși apa, și se se bată cu regele care 'și avea castrele pre cea-altă rîpă. Regele vëdëndù acésta și temëndu-se de rezultatulù fortunei, ca nu cumù va se pérđă Ungurii, trãmise deputați la imperatoriulù se céră pace. Imperatoriulù se întorse la Constantinopoli și triumfâ, ducëndù înaintea carrului de triumfù pre captiviî Unguri și Serbi*).

VI.

Bătălia la Singidunù

Geisa regele Ūngurilor pentru ca se 'și resbune de stricățiunile causate în resbellele annilorù trecuți, adunâ óste la anulù R. 1906 (p. Chr. 1153) cu scopù de a trece în ținuturile imperiului. Manuele îndată ce auđi de acésta, plecâ ellù însuși cõtră Dunăriã asupra Ungurilor. Regele vëdëndù unù aparatù atâtù de mare, nu cuteđiã a asteptâ bătălia, ci cerù pace, cu condițiu-

*) Joannes Cinnamus libro III Historiae.

ne ca dintre captivii Ungurii imperatoriul se țină numai 10,000, cei-alți se'i dea înderetă. Abia se depărtasse Manuele de la Dunăria, și Geisa începă a face preparative spre a irrumpe în țerrelle imperiali. Manuele simțindă perfidia Unguriloră allergă éráși la Dunăria. Geisa se escusă și reinnouă pacea. Inse în anulă următorii o rupse éráși, și impressură Branișiova. Imperatoriulă plecă în contra lui, dară adjungendă pîno la ună locă ce se chiamă Smele, trâmise pre ună militariu ca se arrunce în cetate o scrissóre legată de ună pară, prin care îndemnă pre Branișiovanii se se țină bărbătesce că armata le vine într'adjutoriū. Militariulă arruncă parulă mai departe de câtă s'ar fi cuvenitū, și scrissórea căđū în mânele Unguriloră, cari speriându-se luară fuga, ca se trecă Dunăria, dară aflară riulă desundatū din cauza ploiloră celloră multe, și așia fugiră cōtră Singidunū. O parte a miliției ungurescī fu arruncată în Dunăria de cōtră ducele Basiliū. Cei-alți înțelegendū că imperatoriulă nu commandă în persónă, ci Basiliū, se întórseră, și atunci se încinse o bătăliă în care căđură mulți de amëndoue părțile; Joanne Cantacuzenu scăpă cu tóte acestea Singidunulă. Imperatoriulă se retrasse cu armata sa la Perréa. In anulă R. 1908 (p. Chr. 1155) Manuele trâmise pre mare o flotă la gura Dunării ca se între în acestū riū și se înaintede pîno la Singidunū, érá în primăveră plecă ellū însuși cu armata, și trecū în ținutulă Sirmiului. Geisa fiindă nepreparatū la resbelū trâmise deputați de pace, promittendū că decă imperatoriulă va încetă de la resbellū, ellū 'i va înapoiă pre toți Bizantiniī cari s'aū prinsū în anulă trecutū. Manuele auđindū că din partea Ita-

liei i se ammeninția unū resbellū nouū, primī pacea cu condițiunea offerită de Ungurī. De aci înainte Geisa nu mai avū resbellū cu Bizantinii. Ellū muri în anulū R. 1913 (p. Chr. 1160), lăssându rege pre fiu-seū Stefanū III.

VII.

Lupte în ținutul Sirmiului

Frații lui Geisa II, numiți Stefanū și Ladislaū, fugiseră de mai mulți ani la Constantinopoli de frica acestuia; Manuele îndată ce auți de mórtea lui Geisa properă cōtră Ungaria cu Stefanū (pre care lū însurasse cu o nepótă a sa), și adjungēndū la Singidunū, trāmise pre Alessiū cu Stefanū în Ungaria ca se facă pre Ungurī se încoronețe pre acesta. Ungurii temēndu-se de unū rege cumnatū cu imperatoriulū bizantinū, nici nu primiră, nici nu recusară, ci încoronară pre Ladislaū fratele acestuia. Imperatoriulū încă se arretă mulțiămitū, și se întórse a casă. Ladislaū nu domni unū annū, și muri. Atunci Manuele puse pre tronulū Ungariei pre Stefanū IV. Dară Ungurii nu se mulțiămiră cu dinsulū, și preste unū annū de dille illū destronară, Stefanū fugi la imperatoriulū, care luându-lū cu sene veni la Singidunū, și aci auți că Ungurii aū pusū érăși pre tronū pre Ștefanū III; decī ne mai sperāndū că va puté întemeiā pre tronulū Ungariei pre unū omū allū seū, se întórse érăși a casă.—Stefanū III voindū se și resbune asupra lui Manuele care lū destronasse din domnia d'ântăiū, și căutasse și la adóua allegere se lū impedece, încheiā unū legāmētū Fride-ricū imperatoriulū Germaniei și cu Vladislaū regele Boiemiei (a. R. 1917; p. Chr. 1164), și strîngēndū óste

intră în ținutul Sirmiului și coprinse provincia; Stefanu IV unchiul cerându ajutoriū de la Manuele, purcesse în contra lui, ca se și recupere regatulū perdutū. Stefanu III nepotulū adună osti și mai mari, și-ī essi înainte. Imperatoriulū încă veni la Dunăriă, și trecându Sava puse castrele dinainte Titellulū. De acollo trāmise pre Andronicu se dea ajutoriū lui Stefanu IV, care erā se cadă în mânele inamicilor; erā ellū miscându-se dinaintea Tittellulū, purcesse mai de parte și veni la unū locū numitū Petricū (Petrovaradinu) unde asșediā castrele. Acestū locū este passulū d'ântăiū spre a trece în Ungaria superiōre. Adjungându acollo Manuele scrisse lui Stefanu că n'a venitū se facă resbellū, ci numai se restituēscă fratelū seū Bela proprietatea sa (adică ținutulū dintre Sava și Drava, care lū ereditasse Bela de la tată seu Geisa II. Bela acestā se însurasse la Constantinopoli și se făcusse genere lui Manuele.) Și forā se astepte respunsū, plecā înainte, și cândū adjunse la capitalea Sirmiului puse armata în ordine de bătălia, apoi trāmise la Vladislau pre unū omū care sciā limba boiemă, se lū întrebe: «Cu ce dreptū cutédiā ellū a se scullā încontra suzeranulū seū, saū și a uitatū de celle ce a promisū.» Cuvintele acestea attinserā tare pre Boiemū, că-cī în adevērū ellū promisesse fidelitate lui Manuele, cândū trecū cōtră Palestina, și n'avū ce se respundā, darā după ce se consultā cu Stefanū, dede următoriulū respunsū: «Noi n'amū venitū se dechiārāmū resbellū marelū imperatoriū, și necī nu ni amū uitatū de celle ce amū legatū cu dīnsulū; ci ca se adjutāmū pre Stefanū cellū attācatū cu nedreptulū de unchiu seū, și rugāmū pre imperatoriulū se protēgā nre regele cellū tēnerū:

pentru proprietatea lui Bela vomă stăruil cu puterea se i se dea înapoi».*) Imperatoriul primindă respunsulă mai întăiū se temū se nu fiă ver o stratagemă la miđi-locū, decī trămise alți deputați la Vladislăū, cerendū ca se întărescă prin jurămētū tōte celle disse. Acēsta se și făcū, și după pučînū trămise și Stefanū deputați la imperatoriulă, cari se dea înapoi proprietatea lui Bela, și se se rōge ca se promittă că nu va mai lăssă pre unchiulū Stefanū se turbure țerra. Cu aceste condițiūni se termină resbellulū, și Manuele se întorse în țerrele selle.

VIII.

Luarea Taurunului.

Cu tōte acestea, Stefanū IV nu se astemperă cātū-va timpū; ba și nepotu-seū încă și scāmbă cugetulū, și în anulū următorū ocupă ținutulū Sirmiului (proprietatea lui Bela). Manuele îi scrisse atuncī, se se retragă și se observe tractatulū încheiatū, că-ci altrăminte va redicā érășī armele asupra lui. Ne ascultândū Stefanū, imperatoriulū atțițiā asupra lui pre Jeroslăvū principele Gallitiei, de cōtră mēđiā-nōpte, și trămise la Dunăriā pre Gabra și pre Brienū cu arme pre apă și pre uscatū. Bătalia se făcū impregiurulū Taurunului cellui încungiu-ratū de Ungurī și apperatū de Bizantinī, din intru, și de flota de pre Sava și pre Dunăriā, dinafără. Stefanū IV erā închisū în cetate, Ungurii vėdendū că cu puterea armelorū nu potū se scape de dīnsulū, corumpū pre unū servū allū lui, care lū inveninēđiā. După acestū ommorū urritū cei închiși daū cetatea în mānole Ungurilorū, cari,

*) Joannes Cinnamus libro V. Eistoriae.

arruncă corpul lui Stefanu înaintea porților. — Dară Manuele adjuge cōtră finitul lui Juniu însuși la Dunăria și atacă cetatea Taurunului. Joanne Cinnamă care s'a aflatu în persōnă la acēstă împregiurare, face o descrițiune minuțiosă și fōrte interessante, și arrētă unu curagiū nespusu în peptul lui Manuele. După o batere de mai multe zile Bizantinii luară cetatea cu assaltu. Stefană III trāmise deputați la imperatoriul ca se facă pace cedēndu Bizantinilor Taurunul cu ținutul Sirmiu-lui. Imperatoriul se turburā de vorba *cedere*, ca și cum nu le ar fi luatū ellū; cu tōte acestea mai pre urmă primi se se facă pace. Dară totū de o dată Joanne Duca occupasse Dalmația și cele mai multe cetăți din Corvația. Stefanu III se temea ca nu cum-va Bizantinii din partea aceea se invadā Ungaria. Așiā dară nu trecu multu timpū și rupse pacea (a. R. 1919, p. Chr. 1166), și trāmise pre unu Dionisiū cu oște se intre în ținutul Sirmiuului. Ducii armatei bizantine voindū se înșelle pre altulū perdurā bătălia.

IX.

Românii irrupu din Moldavia și batū pre Ungurii.

Manuele înțelegēndu de acēstă perdere se turburā fōrte, și determinā se plece éráși în Ungaria, și ca se dea inimicilorū o mustră de valenția romană, dispuse lucrulū așa: Pre Alessiū după care și despunsesse pre fiia sa, illū trāmise cōtră Dunăria cu multe osti (pre cari le commandasse Alessiū protospătariulū), ca cu acestea se amăgescă pre Ungurii, ca și cum ar voi se i atace éráși din locurile usitate: érá pre Leone cu supranemele Batați illū trāmise dinr'altă parte cu o armată

förte mare, dară mai věrtosü cu o nenumărată mulțime de Romanî (Blachi) cari se țicü a fi vechî colonî din Italia, și commândă ca se invadă Ungaria din locurile celle mai apröpe de marea négră, din care parte nimene n'a mai venitü asupra lorü din timpurile celle mai vechie. Așîă dară Alessiü și cea-altă öste adjungëndü la Dunăriă, începură a înfricoșîă pre Ungurî, ca și cumü arü voi se trecă îndată riulü; érá Batați irrumpëndü din locurile cari le amü numitü, începü a devastă tóte ce î veniä înainte, uccise o mulțime de ómenî, și prinse încă și mai mulți, luă turme de boî, de ouî, de cai și de alte vite, și se întörse la imperatoriulü*). Dară ellü voindü a le mai face și altă stricățiune, trämise asupra lorü ostî nóue, și commandă se irrumpă prin locurile mai din susü și se attace pre Ungurîi cari locuescü pre lóngă Tauroscuția (Galliția). Acelle ostî le commandă Andronicü Lamparda, Niceta Petralifa, și alțiî mai mulți, dară autoritatea supremă o avca Joanne Duca. Acestia nu perdură timpulü și trecëndü prin locurî întinse și ne-âmblate, și prin țerrî mai deșerte de ómenî, întră în Ungaria, și dändü de mai multe sate förte locuite, facü o prédă minunatü de mare, uccidü mulți ómenî, dară prindü unü numerü și mai mare. Și cândü erä se éssä de acollo facü o cruce de metallü și o punü în acellü locü cu acéstă înscripțiune:

Aci Marte și braçiulü cellü tare allü Romänilorü,
 A uccisü o nenumărată mulțime de Ungurî,
 Pre cândü guvernă imperiulü romanü
 Manuele gloria caseî Auguste a Comnenilorü**),

*) Joanne Cinnamus, Veđi Magaz. Istor. Tomu I, pag. 39.

**) Joanne Cinnamus ibidem.

Intre acestea Enricu ducele Austriei veni la Sardica la Imperatoriulü, și compuse pacea între dînsulü și între Ungurî. Cu tôte acestea în anulü următorü Stefanü intră în Dalmația, unde rescumperă mai multe cetăți, după aceea trämise ostî și preste Sava în ținutulü imperiului. Manuele auđindü de perfidia Ungurilorü, se răpeđi la Sardica, și de acollo trämise pre Andronicü, pre prefectulü puterilorü martime care se trecă Sava și se ocupe Taurunulü. Stefanü trämise pre Dionisiü cu óste de Ungurî și de Germanî. Se făcù o bătăliă cruntă în câmpurile Sirmiului. Bizantiniî învinsēră. Unguriî perdură stégulü lorü cellü mare dussü pre unü carrü cu patru boi. — După acéstă perdere Unguriî perdură și Dalmația. — Stefanü III muri în anulü R. 1926 (p. Chr. 1173) și Bizantiniî puseră pre tronulü Ungariei pre Bela III, ginerele imperatoriului, care jură credințiă lui Manuele. De aci înainte încetédiă certele între Ungurî și Bizantiniî. Manuele încă móre în anulü R. 1933 (p. Chr. 1180).

X.

Petru și Asanu.

După mórtea lui Manuele Comnenü, urmâ pre tronulü bizantinü Alessiü II Comnenü în etate de 12 anni; inse după trei anni se destronâ de Andronicü I Comnenü, care se uccise la anulü R. 1938 (p. Chr. 1185); și făcù locü lui Isaciü Angelü. Murindü imperătoréssa la anulü R. 1939 (p. Chr. 1186) Isaciü și propuse se se căsătoréscă cu o copillă de 10 anni a lui Bella III regelü Ungariei, și pentru accoperirea speselorü de nuută, impuse tributü pre cetăți și pre țerrî. Acésta attitiă

pre locuitorii asupra sa, și mai vertosă pre Români din Moesia și din muntele Emului. Doi frați români, Petru și Asană, cari se trăgea din familia regelui Samuele, mergându la Cipselle la imperatoriul, cerură se se primescă în miliția, și dreptă recompensă pentru servițiu se li se dea ună locă din muntele Emului. Cererea loră nu se luă în considerațiune, ei se întorseră batjocoriți de Bizantini, și resculară totă ținutulă dintre Dunăria și muntele Emului. Isaciū Angelū vedându acestă prefacere neasteptată a lucrurilor, în fine și deschise ochi, strinse tôte ostile și purcesse asupra loră prin muntele Emului. Asană cu oștea sa se asșediă în cetatea numită Strinavă, și cândū esși imperatoriulă din munți nu vedū pre nimene, decī ellū devăstă ținutulă și arse bucatele celle adunate alle locuitoriloră, apoi înșellându-se prin spunerile celle false, că Români arū fi trecutū Dunăria, determină se se întorcă înapoi. Acī lă atăcară Români, și lă bătură așia de înfricoșată, în cătū abia se mântū ellū singurū cu fuga, lăssându tôte sarcinele și scullele imperiali în mânele acestora a. R. 1939 (p. Chr. 1186). Spre a atțiți și mai tare la arme pre Români și pre Bulgari, frați Petru și Asană construiră o biserică în onórea marelui marturū Demetriū, și băgară într'insa ómenī coprinși de spirite (demoniaci,) cari profetisându strigă: «Că lui Deū i a plăcutū ca națiunea Românilorū și a Bulgarilorū scuturându jugulă Grecilorū se și cerce libertatea și pentru aceea marele marturū Demetriū a lăssatū Tessalonica și biserică Grecilorū, și a venitū la dînși se le adjute, decī se appuce armele și se ucidă pre Greci fôră nici o cruțiare*.)

*) Nicetes Choniates libro I, de imp. Isacio Angelo cap. 5.

prin aceste măiestrie se înterritară Români și Bulgarii și mai tare asupra Grecilor, ei chiămară într'adjutoriū și pre locuitoriī din stânga Dunării. Isaciū trâmise în contra lorū pre unchiu-seū, Joanne Sebastocratiulū, în-se mai pre urmă suspectându-lū că âmbălă se i răpescă purpura imperiale, illū degradă și trâmise în loculū lui pre Joanne Cantacuzenu cesarele, care fu attăcatū nópcea de Români, și perdū tóte castrele. Petru și Asanū se îm-brăcară în vestimintele lui. După aceea imperatoriulū trâmise în contra Românilorū pre Alessiū Brana, care vedându-se în fruntea ostiī, întórse armele asupra lui Isaciū, înse ellū se tăiă de cesarele Conradū, cumnatulū imperatoriulū, a. R. 1940 (p. Chr. 1187).

XI.

Româniī batū pre Isaciū Angelū.

Imperatoriulū Isaciū Angelū vedându câtū de reū mergū lucrurile în Moesia, determină se plece éráși în persónă în contra Românilorū, cari cu adjutoriulū cellorū de a stânga Dunării se asșediară în părțile Agatopolii. Redicându-se se dusse la Torocomū, aprópe de Adriano-poli, și acollo asteptă pino se vorū stringe ostile, și chiă-mă pre cesarele Conradū ca se vină cu ai seī, precumū promisesse. Inse acesta se sui într'o nave, și se dusse în Palestina. Imperătoriulū allegendū una mie de junī cărora le dede arme și cai buni, trâmise sarcinele la Adrianopoli, și ellū plecā asupra Românilorū și înaintă pino la Basterne, după trei șille purcesse cōtră Berrea, și întêlni pre Români, cari se întorcea cu préda în țerra lorū, Româniī dederă préda în mânele unorū coorți de alle lorū, și cei-alți se puseră la apperare. Impera-

toriulă abiă liberă pre câțiva captivi, și se întorse cōtră Adrianopoli. Români se răpediră asupra Berreei, și așia imperatoriulă se vedu constrinsu a allergă întru apperarea acestui locu. Români se întorseră asupra Agatopoli, și apoi asupra Filippopoli. Prin aceste appucature strategice imperatoriulă fu nevoitū a scāmbā loculū neîncetatū. In fine venindū la Filippopoli ellū trecu de aci la Sardica, și determină ca de acollo se opereție în contra inimicilorū, ci fiindū că se appropiā ierna, dispuse ca ostile se ierneție acollo, érá ellū se întorse la jocuri la Constantinopoli, a. R. 1941 (p. Chr. 1188). Cu începutulū primăverii esși éráși în contra Romānilorū, și bātū castellulū Lobizulū în cursū de trei luni de țile, înse fōră de a lū putē luā; decī se întorse a casă ducēndū cu sene ostaticū pre Joannițū, fratele lu Petru și Asanū.

Fredericū Barbarossa imperatoriulū Germaniei trecu prin Pannonia în anulū R. 1942 (p. Chr. 1189) spre a merge cōtră Palestina, și adjungēndū la Singidunū în 29 Iuniū, fu reū primitū de locuitorii Moesiei în cātū abiă putū se trecă prin acéstă țerră în dōue luni de țille, așia de tare fu scārminatū de Romāni. — Resbelulū în contra Bizantinilorū se continuā de cōtră Romāni cu mare successū. Constantinū Aspiatū perdū speranția de a se mai putē bate cu dînșii și cu fōmea, și ceru de la imperatoriulū ca se respundă miliției stipendiulū. Isaciū lū depuse din directoriā, și i scōsse ochii. a. R. 1943 (p. Chr. 1190).

XII.

Romāni batū pre Alessiū Angelū

In anulū Romei 1946 (p. Chr. 1193) determină

Isaciū se plece éráși în persónă în contra Românilorū, și trecëndū Anchialulū înaintă prin încurcătore în muntele Emului, și fôră de a face ver'unū lucru însemnatū, voidū se se întórcă luă callea côtră Berréa. Româniī lăssară de trecū corpulū dinainte, dară cândū veni imperatoriulū cu armata cea mare, dederă asupra lui și frecară fôrte urritū pre Greci. Isaciū scăpă numai prin provedinția divină. Româniī căpetândū arme de la Greciī bătutī, și însuperbiți de succesele lorū, bătură Odessulū (Varna), predară Anchialulū, stricară Sardica (Triadiția, mai în urmă Sofia), bătură Stopeiulū și allungară pre Greci dintr'insulū, predară Naissulū, prinseră mulți ómenī și luară cu sene multe vite. Isaciū încercă să i împedice dregëndū unele cetăți și prinđendū muierile Românilorū, înse acestia nu se speriară, ci continuară bătăliele și cu mai mare înverșiunare. În anulū R. 1948 (p. Chr. 1195) Isaciū cerū ajutoriū de la socru-seū Bella III regele Ungurilorū, care i și trămise óste un-guréscă prin Vidinū. Cu începutul lunei lui Martiū luândū cu sene 1500 libre de aurū și 6000 libre de argintū purcesse ellū însuși din Constantinopoli spre a se pune în fruntea armatei, și a nu se întórce pino ce nu va nemici pre Români, înse sórtea decise din contră. Româniī nemiciră pre Greci — Alessiū, fratele lui Isaciū, prinse pre acesta și i scósse ochiī, și se prochiă-mă imperatoriū. Acesta îndată trămise deputați la Petru și Asanū ca se facă pace cu dinșiī. Româniī proposeră condițiunile celle mai rușinóse pentru Bizantinī, și așiā neîncheiându-se nemică continuară řesbellulū, bătură legiunile imperiali, prinseră pre ducele Alessiū Aspiatū, și occupară mai multe cetăți, în cari puseră mi-

liță română, și cu modul acesta se întăriră și mai mult. Imperatoriulă trâmise cu altă óste nouă pre Sebastocratoriulă Isaciū generele seū; dară și acesta fu bătutū de Români, și cădū prinsū în mânele lui Asanū.

XII.

Mórtea lui Asanū și a lui Petru.

După aceste victorie nu trecū multū, și Asanū certându-se cu unū verū allū seū, a nume Juancu, care sedusse pre cumnată-sa, fu uccisū de acestū seductoriū. Juancu ocupă cetatea Tîrnova, și scrisse la imperatoriulă Alessiū ca se ı vină într'adjutoriū, că ellū ı va suppune tótă Moesia. Alessiū trâmise mai în urmă pre protestatoriulă Manuele Camația cu osti. Acesta plecându de la Filipopoli de abiă intră în ținuturile Moesiei, și se întórse înapoi pentru că militarii întrebă cu larmă, strigându: unde ne duci? își cu cine vei se te bați? Cândū merse mai pre urmă și imperatoriulă cu mai mare putere se cerce lucrulū, păți totū assémine. Intre acestea, Petru fratele lui Asanū, își strînse ostile selle și se întări din ți în ți. Juancu desperatū esși pre ascunsū din Tîrnova, și fugi la imperatoriulă. Ași veni de nouū tótă țerra suptū domnia lui Petru. Dară acesta încă nu domni multū după mórtea frate-seū, ci se uccise de cōtră unū consângenū allū seū. Atunci luă domnia preste Români și Bulgari allū treilé frate Joannițiū, care fusse ostaticū la Constantinopoli, și după aceea fugindū pre ascunsū se întorsesse în patriă, și adjută pre frate-seū Petru întru guvernarea și apperarea statului. Joannițiū acesta luă numele de imperatoriū allū Românilorū și allū Bulgarilorū. Verulū seū Juancu fu-

gindū la Constantinopoli, fu bine primitū de imperatoriulū care lū despuse cu fia repăusatulū Sebastocratoriū Isaciū, cī ellū amorându-se de muma eī, veduva Anna se însoçi cu acēsta, și apoi combătū în armata imperiale în contra Românilorū, cu fôrte mare curagiū, a. R. 1950 (p. Chr. 1197).

Totū în acestū annū fatale murī și Bela III regele Ugurilorū, lăssându de successoriū pre fiu-seū Emericū.

XIV.

Crossu și Juancu.

Pre timpulū cândū se rescullasserâ frațiī Petru și Asanū, ca se recupere libertatea națiunei selle, unū altū Romānū valinte, a nume Crossū, se redicā cu arme asupra lorū, prefăcându-se că se luptă pentru imperiulū bizantinū și le făcū multe încurcături, dară mai în urmă cădëndū în suspiciunea imperatoriulū, fu arruncatū în carcere; cu tôte acestea ellū sciū se și recăstige creditulū și fu trāmisū se appere Strumniția. Crossu coprinse cetatea, dară apoi o ținū pentru sene; imperatoriulū se veđu nevoitū a comandā armata în contra lui, și venindū la Cipselle trecū la Tessalonica și de acollo purcesse asupra lui Crossu. Inse acesta coprinsesse și Prosaculū cu ținuturile vecine. Imperatoriulū neputëndū folosi nimicā în acēstā espedițiune, încheiā pace cu Crossu, și i lăssā locurile ocupate de dînsulū, ba i dede de soçiā pre fia protostratoriulū care erā despărțită de bărbatū.

Totū în timpulū acesta trecură Comaniī Dunăria, și unindu-se cu Romāniī din Moesia predarā Tracia pino la Redestū lōngă mare; inse cândū erā se se întorcā în-

deretü, fură coprinși de corpulü de milițiä imperiale care apperä Bizua, și perirä mulți dintr'inșiü în scärminäturile ce avurä. Nu multü tämpü după aceea împärțindu-se Comaniü în patru pârți, devăstarä tötä Macedonia.

La Filippopoli proditoriulü Juancu commandändü suptü stégulü imperiale, coprinse totü ținutulü de prin pregiurü, și începü a lucrä de capulü seü. Imperatoriulü trämise la dinsulü unü admonitoriü; ellü se retrasse în muntele Emulü, și se puse în legäturä cu Joannițiü. Imperatoriulü trämise pre protostatoriulü Manuele Camațiä cu öste asupra lui; inse Juancu prinse pre protostraroriü, sparse armata imperiale, și coprinse totü ținutulü pino la Santia, muntele Pageu și Abdera. După aceea plecä însuși imperätoriulü asupra lui, și venindü pino la Stenemacü luä cetatea, și trämittëndü ~~la~~ Juancu lü înduplecä se se suppunä, jurändü pre evangeliü că nu i va face neci unü reü. Darä după ce puse mäna pre dinsulü illü arruncä la înhisöre, a. R. 1951 (p. Chr 1198.)

Comaniü nu încetä de a trece Dunäria, și dimpreună cu Bulgariü și cu Romaniü a predä Tracia, inse la anulü R. 1952 (p. Chr. 1199) se scullä asupra lorü Romanü ducele Galiției, și predändü ținuturile lorü de la Dunastru, împedecä încursiunile celle dese ce făcea acestia în toți anniü în țerrele din drépta Dunäriü.

Joannițiü ocupä cetatea Constanția din ținutulü muntelui Rodope, după aceea bätü cetatea Odessu (Varna), și în spațiü de trei ñille derimä fortificațiunile, și apoi se întörse în Moesia. — Protostratoriulü Manuele Camațiä care se aflä în captivitate la Joannițiü, rugä pre imperatoriulü Alessiü ca se lü rescumpere, și neputëndu-lü înduplecä se adressä la Crossu, care lü rescum-

peră și lă luă la sene, și cu dînsul împreună coprinseră Pelagonia; ei atîțară la rescollă tótă Tracia și totă Peloponnesul. Imperatoriul și luă callea éráși la înșelățiune, trasse pre Crossu la sene prin promissiuni, și lă însură cu Teodora spunsa lui Juancu și cu modulă acesta recăstigă Pelagonia; lui Crossu i dede Strumniția, érá cu Joannițiū imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū făcū pace a. R. 1953 (p. Chr. 1200).

XV.

Joannițiū imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū.

Scullarea Românilorū și successele lorū asupra imperiului bizantinū făcură scomotū în tótă Europa, sentimentulū lorū de libertate și de naționalitate adjunse pînă la Roma. Ponteficele romanū Innocențiū III, desceptatū prin atâte fapte strălucite trămise la Joannițiū pre protopresbiterulū din Brundusiū, Dominicū, care sciea grecesce și latinesce, cu o epistolă fórte îndulcitoriă prin care arretă că Joannițiū cu toți Români e născutū din sângele cellū adeveratū allū vechilorū Romanī, și lă îndemnă ca împreună cu suppuși se se asculte de biserica Romei, promittēndu-i că de va face acésta, va trămittē la dînsul alți nunții mai însemnați. Joannițiū respunse ponteficelū că e paratū a primi unirea cu biserica Romei, și cerū corónă și recunnoscinția de imperatoriū allū Românilorū și allū Bulgarilorū. In annulū R. 1955 (p. Chr. 1202) Innocențiū trămise la Joannițiū pre legatulū apostolicū Joanne capellanulū, care făcū pre archiepiscopulū de la Zagora primate în capitala

Tirnova, érá pre episcopiï din Belesbulnũ și Preslava i făcũ metropolïþi. Joanniþiũ jurá credinþiá bisericeï romane, și trãmise pre Blasiũ episcopulũ din Brandizuberũ împreunã cu Joanne capellanulũ la Roma. In scrissórea ce adresséþiá cõtrã pontifice, Joanniþiũ se plãnge cã regele Ungarieï (Emericũ) infestéþiá marginile regatului, și cã a ocupatũ cinci episcopate cari se ținũ de imperiulũ seũ. In anulũ R. 1956 (p. Chr. 1203) legatulũ apostolicũ Leone cardinariulũ venindũ cu episcopulũ Blasiũ trecurã prin Ungaria, ca se mérgã în Bulgaria se coroneþie pre Joanniþiũ. Emericũ i primì ántãiu cu multã onóre, și le dede conductũ ca se trecã în Bulgaria, darã cândũ adjunserã acestia în Temiþiana la castellulũ Chiave, ordinã castellanulũ se nu i lasse se trecã, ci se i întórcã la o cetate de la care se depãrtaserã calle de trei þille, și de acollo eï se scriã lui Joanniþiũ ca se vinã la o insulã a Dunãrii unde se se înþelégã cu repele Ungarieï despre marginile statelorũ. Cardinariulũ supperatũ de acéstã purtare neomenósã, recusã cu constanþiã de a da ascultare la assémine propunerì, și scrisse la adunarea generale care o strînsesse Emericũ cu scopũ de a încoronã pre fiu-seũ Ladislaũ. Atunci Emericũ temédu-se ca nu cumũ-va ponteficele se împedice coronarea fiului seũ din acéstã causã, dede voiã cardinariulũ și episcopulũ se trecã în Bulgaria la Joanniþiũ. Apoi scrisse lui Innocenþiũ III, plãngédu-se în contra lui Joanniþiũ ca a unui usurpãtoriu allũ țerrelorũ ce se ținea de regatulũ seũ. La care ponteficele i respunse fórte aspru, mustrãndu-lũ de minþinosũ.—Cardinariulũ Leone încoronã pre Joanniþiũ rege allũ Romãnilorũ și allũ Bulgarilorũ, și i dede unũ stégũ însemnatũ cu

cheiăle sântului Petru, suptă care se se lupte pentru biserică luî Christü. 8 Novembre, a. R. 1956 (p. Chr. 1203*)

XVI.

Joannişlă bate pre Franci şi pre Greci.

Francii cari plecaseră cōtră resărită spre a cureşi Palestina de păgâni, cōprinseră Constantinopolia în 12 Aprile a. R. 1957 (p. Chr. 1204), şi puseră imperatoriū pre Balduinū Flandrulū. Joannişlă imperatoriulū Românilorū şi allū Bulgarilorū trâmise la dînşii deputaţi ca se înţellégă cu ei; înse acestia respunseră cu superbiă, că Joannişlă se deşerte Moesia, care se ţine de imperiulū bizantinū, şi se o cédă lorū. Din aceste cause se născū resbellulū între Români şi între Crucéferi, la bătală de la Adrianopoli (Martiu a. R. 1958; p. Chr. 1205) Joannişlă frânse pre crucéferi şi prinse pre Balduinū. După aceea, Joannişlă bătū pre crucéferi la Serra, apoi la Tessalonica, şi coprinse Berrea. Enricū fratele luî Balduinū scrisse ponteficelū Innocenţiū plângēndu-se de calamităţile ce li s'aū întēplatū, şi rugă pre ponteficele se mişlocescă liberarea luî Balduinū. Joannişlă fiindū provocatū de Innocenţiū a se împacă cu crucéferii, respunse că Balduinū a muritū în prinsore. — O parte de Greci se asşediară la Adrianopoli şi promiseră luî Joannişlă că i vorū dă cetatea, dară cândū acesta ce presentă dinaintea Adrianopoli, ei închiseră porţile. Joannişlă strică apoi Filippopolia, Eraclea, Redestulū, Chariopolia, Traianopolia, Macra, Claudiopolia, Mosinopolia, Periteoriulū şi altele, şi trecū pre

*) Gesta Innocentii III, Nro 65—81. Veđi Mag. ist. Tomu I. pag. 51 et seqq.

locuitorii la Dunăria, unde fundă colonie cu dînșii dându-le numele cetăților stricate, dicîndu că face acesta spre resbunarea cellor făcute de Basiliu Bulgaroctonul, a. R. 1959 (p. Chr. 1206).

În Ungaria, regele Emericu muri în scurtu timp după disputa ce avu cu Joannițiu, érá în anul R. 1958 (p. Chr. 1205) muri fiu-seu Ladisla, căruia urmă Andrei II, fratele lui Emericu.

Joannițiu imperătorul Românilor și allu Bulgariilor încă muri la anul R. 1960 (p. Chr. 1207), căruia urmă nepotu-seu Florillă. Joanne fiul lui Asan fugi preste Dunăria, și se dusse în Galiția unde petrecu 14 anni de dille.

În restimpul acesta, Andrei II dede căllatorilor Jerosolimitani țerra Birsei ca se appere Trasilvania în contra Comanilor, a. R. 1964 (p. Chr. 1211), érá la anul R. 1970 (p. Chr. 1217) plecâ ellu însuși la Jersolim, și după ce se întorse a casă, donă de nouă căllarilor Jerosolimitani țerra Birsei cu diverse privilegie, între cari este și acesta: că de câte ori voru trece prin țerra Secuilor său prin țerra Românilor (*per terram Sicularum aut terram Blacorum*) se nu plătescă nici un tribut, a. R. 1975 (p. Chr. 1222). Totu în acestu annu dede nobililor acea diplomă însemnată prin care sancționediă dreptul de rescullare asupra regelui, decă acesta va călcă constituțiunea espressă în diplomă. În anul R. 1977 (p. Chr. 1224) dede Teutonilor din comitatul Săbiniului dreptul de municipalitate, ca totu poporul de la Orestia pino la Paroltu se formeie un singuru poporu suptu comitele Săbiniului, se și aibă judecătoria se, se plătescă pre annu 500 marce de ar-

gintă, și se dea 500 de militari, érá pădurea Românilor și a Bissenilor (*silvam Blacorum et Bissenorum*) se o foloséscă împreună cu acestia.

XVII.

Joanne Asanu.

Colomană fiulă lui Andreiă II căsătorindu-se cu Solomia fia ducelui Galliției adjunse la domnia acestei țerră. Joanne fiulă lui Asană se căsătorî cu sora lui Colomană și luândă ajutoriă de la acesta, trecu preste Dunăriă în Moesia, bătă pre Florillă, și se făcū imperatoriă preste Români și Bulgari, a R. 1975 (p. Chr. 1222). Teodoră Angelă luă Tessalonica, coprinse Macedonia, și se coronă imperatoriă de arhiepiscopulă de la Achrida; ellă făcū legămētă de pace cu Joanne Asană, înse după aceea voină se coprină și Tracia, fu bătută și prinsă de Joanne, care conquerî Adrianopolia, Dimoticiulă, Voleriulă, Serra, Pelagonia, Prilapulă și Valachia mare (de lóngă munții Tessaliei) pino în Illurică, a. R. 1984 (p. Chr. 1231). Joanne Asană avă două fete, una naturale, Maria, pre care o mărită după Emanuele Angelă, fratele lui Teodoră, și alta legitimă, Elena, pre care o mărită după Teodoră fiulă lui Joanne Batace, ce purtă titlulă de imperatoriă, și cu acesta dimpreună luă Callipolia de la Venețiană, a. R. 1988 (p. Chr. 1235).

Unirea Românilor și a Bulgarilor cu biserica Romei nă ținu multă. Germană successorulă lui Basiliă în primația Tîrnovei, înțelegēndu-se cu Greciă, rupse acea legătură, și primî de la Bizantină titlulă de patriarchă și dreptulă de autocefală (independinte). — Dară în Dacia orientale, ponteficiă romană fundară ună e-

piscopatū catolicū suptū nume de episcopia Comanilorū. La anulū R. 1987 (p. Chr. 1234) Gregoriū XI scrisse luī Bela IV fiulū luī Andreī II regele Ungariei, ca se înducă pre Româniī din părțile acellea a se supune bisericeī romane, și spre a i face se se lasse de episcopii schismatici (greci), se le dea unū episcopū catolicū, care se fiă vicariū episcopuluī Comanilorū, și se i determine unū venitū cuviințiosū. In anulū R. 1991 (p. Chr. 1238) scrisse Gregoriū IX luī Bela se întreprindă o expedițiune cruciată in contra luī Joanne Asanū care s'a lăssatū de unirea bisericeī. Inse Bela IV i respunse că nu se pôte scullă in contra luī, fiindū că i este cumnatū, ca unulū ce a ținutū pre reposata sorusa, și are de la dinsa unū fiū ereditariū imperiuluī Românilorū și allū Bulgarilorū. Dară Joanne Asanū cugetă forte puçinū la tôte aceste lucruri; ellū se însurā a dóua óră și luā de soçiā pre Irena, fia luī Teodorū Angelū, dândū acestuia libertatea din prinsórea in care lū ținusse pīno acumū.

XVIII.

Venirea Tătarilorū.

Pre tēmpulū acesta veni unū noū genū de barbari la marea négră adecă Tătariī, cari îndată ce se apropiară de Dacia orientale, încurseră in Trasilvania. Comaniī alungați de dinșii fugiră la Tissa suptū regele lorū Cutenū, și căpetară de la Bela IV ținutulū dintre Dunăriā și Tissa; inse currēndū după aceea se revoltară in contra Ungurilorū și ucciseră pre mulți. Din acéstă causă regele fu constrinsū a i împărți in diverse locuri ca se nu mai pótă conspirā. Cu tôte acestea Cutenū vedēndu-se

vetemată și maltratată de Unguri, se dice ce ar fi chiămată însuși pre Tătari încontra loră, cari după ce predară Russia și Polonia, încurseră în Ungaria suptă conducerea lui Batu, în număr de 500,000. Bela trămise o mică ôste încontra loră, care se tăiă în bucăți de Tătari. Bela abiă scăpă căllare și fugi în Dalmația, de acollo în insula Veglia. Tătarii coprinseră tótă Ungaria, măcellăriră ômenii fôră distincțiune de sessă și de etate, aprinseră și arseră sate și oppide, predară vite de totă genulă, și prefăcură regatulă într'ună desertă, în spațiă de trei anni de țille. Toma archidiaconulă în Istoria Salonitană și Rogeriă canoniculă de la Urbea-mare, în *Miserabile carmen*, facă o descrițiune înfiorătóriă de barbariele acestoră selbatică, cumă nu se mai citédiă în istoriă.

În acestă tēmpă tristă mură Joanne Asană (a. R. 1994; p. Chr. 1241), și lăssă de succesoriă pre fiă seă Callimană în etate de 14 anni. — Barbariă de Tătari după ce stinseră Ungaria și țerrele vecine, trecură Dunăria, și prin Moesia se întôrseră la marea năgră, ducendă cu sene mulțime de captivi. — Tēnerulă imperatoriă allă Romăniloră și allă Bulgariloră Callimană, căruia scrisse ponteficele Innocențiă IV ca se se unescă cu biserica romană, abiă domni 4 anni, și murindă făcū locă frate-lui seă Michaele.

Bela regele Unguriloră se întôrse din Dalmația cu adjutoriulă căllariloră Jerosolimitani, și atătă spre recunnoscintiă pentru acestă adjutoriă câtă și spre impoporarea țerreă și apperarea ei încontra învasiuniloră viitôrie le dede în anulă R. 2000 (p. Chr. 1247) ținutulă Severinului, afară de ducatulă lui Linoiă care remăne în possessiunea Romăniloră, și din collo de Oltă

tótă Comania, afară de țerra lui Senescu ducelui Românilorū, care remâne assémine în possessiunea lorū. Românii se fiă detori a stă căllarilorū într'adjutoriū, spre apperarea țerreī, cu totū apparatusul lorū de resbellū și assémine și căllariī se fiă detori a adjutā pre Romāni cu tótă puterea lorū*). Proiectulū acesta nu se puse nici o datā în lucrare, căllariī nu intrară neci o datā în possessiunea Dacieī Trasalpine. Dară din diploma prin care se stipulédiā condițiunile acestuī proiectū se vede luminatū că Românii din Dacia avea ducatele lorū proprie, ei avea miliția lorū cu tóte apparatusele de resbellū. De aici înainte numele Romānilorū figurédiā totū mai multū în istoriā; appellațiunile de Comani și Pacinați, suptū carī se confuseră ei pino acumū, disparū cu încetulū, istoria devine cu totulū naționale.

CARTEA II.

De la încercarea crucéferilorū de a se stabili, în Dacia pino la Stefanū I domnulū Maurodacieī.

I.

Starea țerrelorū Romāne.

Dóue miī de anni trecusseră de la fundarea Romeī, 1140 de la asșediarea Romanilorū în Dacia. În cursulū tēmpulū acestuia, Dacia se infestā de totū genulū de barbari, carī după ce și jucară rolele selle, dispărură de

*) Volumus etiam, quod memorati Olachi ad defensionem terrae et ad injurias propulsandas seu ulciscendas, quae ab extraneis nostrae ditioni non subjectis inferentur, jam dictis fratribus cum *appartu suo bellico* assistere et e converso ipsi fratres in casibus consimilibus, eis subsidium et juvamen juxta posse impendere teneantur. *Diploma Belae IV. a. 1247, quarto non Junii fratri Remboldo dom, hosp. Jerosalym, datum.*

pre fața pământului. Români, vechii locuitori ai țerei, sufferiră diverse și grele calamități, înse prevedința divină îi mântui de perire. Dacia cisalpină cădù suptă influința Ungurilor, înse cea trasaplină se curățî cu încetul de străini, și luâ numele de *România*; cea australe de *România mică* (*Valachia minor*); și cea orientale de *România mare* (*Valchia major*); în cea cisalpină continuară ducatele române din țerra Oltului, a Sargețiului, Temișului, Crișului, Marmorosului, și altele suptă suzeranitatea Ungurilor; érá în cea trasalpină se concentrară cu încetul miclele ducate și se formară dóue staturî române independinți. De a drépta Dunării inflo-^{ri}á imperiul remano-bulgarú suptă Michaele Asanú, care îndată ce adjunse la maturitate redicâ armele și bătù pre cumnatu-seú Teodorú, și recuperâ cetățile din Tracia și Macedonia cari le occupasseră Grecii. Trei anni de ăille ținură luptele între acesti doi imperatori, Michaele și Teodorú. Michaele chiâmá, în anulú R. 2010 (p. Chr. 1257) pre Români din stânga Dunării într'adjutoriú, și bătù fórte urritú pre Greci lóngă riulú Regina; în fine făcù pace cu dînșii prin socru-seu Uroșiú, banulú de Macovú, generele lui Bela IV, care căpetá 20,000 de solđi de aurú de la Teodorú pentru acésta întervenire. Dará la anulú R. 2011 (p. Chr. 1258), Michaele se uccise de veru-seú Callimanú II, care spre a se puté ținé în autoritate, se căsători cu imperătoréssa soția lui Michaele. Inse Uroșiú ocupá Tirnova, și și luâ fata înapci. Callimanú II perî în fugă. Atunci se adunară mai marii țerei și allesserá imperatoriú pre Micea, cumnatulú lui Michaele, a. R. 2012 (p. Chr. 1259), înse neplácendu-le purtarea lui cea lângedá, re-

dicară imperatoriū pre Constantinū II fiulū lui Tecu. Acesta despărțindu-se de muierea sa, luă pre o fiică a imperatoriului Teodorū, și trâmise pre soția sa cea d'ântaiū la imperatoriulū în Nicea. Micea veđându-se scossū din domniă, căpetâ animă și se scullâ asupra lui Constantinū cu adjutoriulū Ungurilorū, înse mai pre urmă fu constrînsū a fugi la imperatoriulū Teodorū.

II.

Michaele Paleologu recuperă Constantinopolia

Frânciī nu putură se se țină multū tēmpū în Constantinopoli. Balduinū II âmbă în deșertū în Italia și Gallia după adjutoriū. Michaele Paleologu, tutoriulū lui Joanne, fiulū lui Teodorū Lascarū, luă Constantinopolia în 25 Juliū a. R. 2014 (p. Chr. 1261), și se încoronă imperatoriū, apoi scosse ochiī pupilului seū Joanne. Acestū usurpatoriū allū imperiului, veđându-se escommunicatū de patriarchulū, și temēdu-se de o expedițiune de crucēferi asupra sa, trâmise deputați la conciliulū de la Lugdunū, și încheiă unire cu biserica appusană.

Imperatoriulū Teodorū Lascarū avusse din fata lui Joanne Asauū trei fii și unū fiū, a nume Joanne; pre fia cea mai mare, Irena, o mărită după Constantinū fiulū lui Tecu, imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū; pre Teodora o dede lui Joanne fiulū lui Mircea; érá pre a treia o mărită după Michaele Paleologu, după Svetislavū domnulū muntelui Emu, care în unele acte pórtă numele de imperatoriū allū Bulgarilorū.*)

Româniī din Dacia superióre însoțiră pre Bela IV

*) Diploma Stēphanī V Regis Hung. de anno 1271. V nouis. Jul.

încontra lui Ottocarü regelui Boiemiei, precumü mărturiseşce însuşi regele în scrissórea sa cõtrã ponteficele Alessandru.*); érá în cërta care avü Bela ca fiulü seü Stefanü, ducele Trasilvaniei, Românii steterã de partea acestui din urmã. Persecutatulü Stefanü bätutü în Ungaria, fugi în Trasilvania şi se închise în castellulü Codlea (a. R. 2015; p. Chr. 1262) de unde trãmise la Sargenţianii dupã adjutoriü. Mai pre urmã se împacã tatãlü cu fiulü, mai mulţi Români se remunerarã de Stefanü pentru adjutoriulü datü încontra persecutorilorü. Dupã mórtea betrânului (a. R. 2023; p. Chr. 1270), Stefanü V continuã resbellulü cu Ottocarü cu successü variatü. Acesta fu cellü d'ântãiu rege care şi atribuì titlulü de rege allü Bulgariei, fiindü cá i successe a scóte din Ungaria pre Bulgarii cari încursesserã pino la Rabü, precumü şi atribuise tatã seü titlulü de rege allü Comaniei, pentru cá strînsesse pre Comani în țerrã dupã devastajiunilorü Tãtarilorü**).

III.

Curcubetã.

În anulü Romei 2025 (p. Chr. 1272) se nãscü o fõmete mare în tótã Dacia superiõre, dupã aceea urmã o pestilenţã înfricoşiatã. — Totü în acestü annü muri Stefanü V, câruia urmã pre tronü fiu-seü Ladislaü cu supranumele Comanulü. — Pre tẽmpulü acesta Românii din Dacia australe (*ultra Alpes*) suptü domnulü lorü Linoiü redicarã armele în contra Ungurilorü cari ținea Se-

*) Ralbinus Miscell. Hist. Bohemiae. Decade I lib. 6.

***) Pre aceste întitulaţiuni seçi voirã Ungurii mai în urmã se şi base-die drepturi asupra Bulgariei si a României.

verinulă și și recuperară locurile lor. Ladislaă trâmise pre Georgiă Simone cu putere armată asupra Românilor. Linoiă fu invinsă și ucisă; frate seă, Barbată, cădă în mânele lui Georgiă Simone, care lă dusse la Ladislaă, și abiă scăpă după ce depuse o sumă de bani însemnată*).

Côtră anulă R. 2030 (p. Chr. 1277) Tătarii de la marea négră încurseră în Dacia orientale, de acollo trecură Dunăria și începură a devăstă Moesia. Imperatoriulă Constantină pătimiă de pițiore, și nu eră în stare a resiste barbariloră. În împregiurările acestea se scullă Curcubetă, ună Română care fuisse porcariă, strînse mulțime de țerrani, bătă pre Tătari, și apoi întorse armele asupra lui Constantină, frânse ostile lui, tăiă pre imperatoriă, și coprinse tôte cetățile. După aceea se căsători cu imperătoréssa Maria (a dóua muiere a lui Constantină, și nepóta lui Michaele Paleologu), trecă Dunăria încontra Tătariloră, înse fu invinsă de dînșii în Dacia orientale. Intre acestea, Michaele Paleologu cunnunasse pre Joanne III Asană, fiulă lui Micea, cu Irena fia sa și lă trâmise la Tîrnova. Tîrnovitanii prinseră pre Maria imperătoréssa, și pre fiulă ei Michaele, și i dederă în mânele Bizantiniloră, cari i dusseră la Constantinopoli. Inse nu trecă multă tēmpă și veni Curcubetă, și impresură Tîrnova. Joanne Asană fugi la imperatoriulă, érá cetatea se apperă prin cumnatu-seă Georgiă Tertere care luă însuși tilulă de rege. Curcubetă bătă de trei ori pre Bizantini, înse neputēndă luă Tîrnova, se dusse la Noga chanulă Tătariloră, se céră adjutoriă. Dară de altă parte

*) Diploma Ladislai de anno 1282, apud Fejér, Cod. dipl. Tomă V. Vol 6. No. 274.

Joanne III Asanū încă allergă la Tătari pentru assémine scopū. Chanulū în locū de a da adjutoriū pretendințilorū, uccise pre Curcubetă, și voiă se facă assémine și cu Joanne Asanū, inse pre acesta lū scăpă Eufrosina muierea chanului, și cumnata lui Asanū, (că-cî și acésta eră fata lui Michaele Paleologu). Acestū finitū tragicū avū Curcubetă, unū omū în adeverū estraordinariū, care domni trei anni preste Români și Bulgari, (a. R. 2034; p. Chr. 1281).

IV.

Dormanū.

În Dacia superiōre, și a nume în Trasilvania, Sasșii ceî addusși de Geisa și dotați de Andreiū II, și revoltară încontra bisericeî, și ucciseră pre canonicii din Alba Julia, și fōrte mulți alți ómenî, arseră biserica cea mare, și devăstară țerra.*) — În părțile Tissei Comaniî nemulțiamiți cu tractarea Ungurilorū, se întórseră suptū Aldoinū în țerra lorū, inse ei fură adjunși de Ladislaū la Clușiū și învinși; unii dintre dînșii fugiră la Tătari, alții fură redusși în servitute. a. R. 2035 (p. Chr. 1282). — Dormanū domnulū Daciei orientale încă attacă pre Unguri, și le făcū mulță stricățiuine; ellū prinse maî mulți baronî unguresci. Ladislaū trămise pre Georgiū Simone cu Trasilvanii și cu Comaniî încontra lui Dormanū, care chiămasse și pre Bulgari într'adjutoriū. Unguriū nu repurtară nici o victoriă, cu tóte asestea Georgiū fu remuneratū de cōtră rege, precumū se vede din diplomă**)

*) Diploma Ladislai de anno 1285, Fejer Cod. dipl. Regni Hung.

***) Diploma Ladislai de anno 1282, apud Fejer cod. dipl. T. V. Vol. 3 Nr. 274.

— Inse preste trei ani Comaniî cari se retrasseră la marea négră, veniră cu Tătariî și învadară Ungaria pîno la Pesta. De acéstă dată ei fură respinși de Unguri. In Trasilvania, Comaniî se măcellăriră de cōtră Secuî la Trăscău pre apa Aurariuluî (a. R. 2038; p. Chr. 1285). — Regele Ladislaū, dōră din cauza că mumă-sa fu Comană, și pōte de ritulū orientale, se arretă fōrte appecatū Comanilorū, petrecū între dēnșii și dusse o viețiā libidinōsă cu femeele lorū, pentru care fu admonitū mai adese orī de ponteficele romanū. In fine însiși Comaniî lū ucciseră la anulū R. 2043 (p. Chr. 1290). După mōrtea lui urmă pre tronulū Ungariei Andreiū III, cu supranumele Venetulū.

V.

Radu Negru.

Pe tēmpurile acestea spunū Chronicele țerreî Romānesci că trecū Radu Negru, ducele Făgărașuluî și allū Annașuluî, preste munți in Dacia australe, și asșediā scaunulū la Cāmpu-Lungū, de unde apoi se mută la Argeșiu, edifică o curte domnēscă și unū monasteriū. Suptū dēnsulū se uniră diversele ducate in unū principatū. Radu Negru domni cu multă gloriā 24 ani.

La Făgărașiū pre la anulū R. 2044 (p. Chr. 1291) domniā magistrulū Ugrinū, precumū se vede din o diplomă fōrte însemnată de la regele Andreiū III, in care se face cea d'ântăiū memorare despre o adunare generale a țerreî, compusă din nobili, Romāni, Secuî și Sassī. Din cauza însemnătății noi o punemū aici din vorbă in vorbă: «Noi Andreiū din grația lui Dumnedei, rege allū Ungariei, facemū cunnoscutū tutorū cellorū ce se cūvine,

că făcându noi adunare cu toți nobili, Sassi, Secui și Români din părțile Transilvaniei la Alba-Julia, pentru îndreptarea stării lor, din consiliul tutoră prelaților și baronilor regatului nostru cari se află atunci împrejurul nostru, magistrul Ugrin, amatul și credinciosul nostru, scullându-se în adunare a cerut să se întorcă și să se dea înapoi nisce possessiuni alle selle de lîngă Olt, ce se chiamă Făgăraș și Sâmbătă, cari s'au luat cu nedreptul de la dînsul, arretându despre acêta documentele și privilegiile selle; și noi încă voind a ne convinge mai tare despre starea numitelor possessiuni, decă a fost alle magistrului Ugrin sau nu, am făcut se se cerceteie cu denadinsul de aceiași nobili, Sassi, Secui, și Români, ore dissele possessiuni se cunnosc cu dreptul și după lege a fi alle magistrului Ugrin și alle antecessorilor lui. Decă noi vedînd și cunnoscînd că possessiunile se țin cu dreptul și după lege de magistrul Ugrin, le am întors și le am dat înapoi acellui-și magistru Ugrin, cu toate folósele și pertinentiile, și prin dînsul eređilor și următorilor eređilor lui, ca se le possedă de a purură fóra de a se puté lua înderet, cu acellu mod și acea plinime de drept, cu care le au avut și le au ținut antecessorii lui. Dat în Alba-Julia în Dumineca *Invo-cavit*, anul Domnului 1291*).

*) Nos Andreas, Dei Gratia, Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit universis: quod cum nos universis Nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis, in partibus transilvanis apud Albam Juliam pro reformatione status eorundem congregationem cum iisdem fecissemus, de consilio omnium praelatorum regni nostri eo tempore nobis assistentium, magister Ugrinus, dilectus et fidelis noster, quasdam possessiones suas, Fogras et Zumbothei vocatas, juxta fluvium Olth existentes, asserens a se indebite alienatas, surgendo in ipsa congregatione nostra, sibi per nos reddi et restitui postulasset, et super hoc instrumenta ac privilegia sua exhibuis-

VI.

Stărea ecclesiastică.

Stărea ecclesiastică de pre tîmpurile acestea încă merită atențiune. Ponteficii romani de cîndu se născu schisma între creștinii resăritani și appusani prin Fotiū, se adoperară neîncetatū a întorce pre resăritani la unirea cu Roma. Pino la începutulū espedițiunilorū crucéferilorū, lucrară numai prin missionari, de aci înainte și prin arme: unirea Românilorū și a Bulgarilorū suptū Joannițiū, luarea Coustantinopoliī prin Frânci, stăruințele lui Andreiū II și Bella IV pentru creștinarea Comanilorū și unirea Românilorū din Dacia superiōre, deschiseră unū câmpū largū bisericeī romane cōtră resăritū; dară lîngeđimea lui Ladislaū nu fu favoritōriă progresselorū ei. Nicolaū ponteficele romanū, după ce trāmisese în anulū trecutū epistolă energicā cōtră regele Ungariei pentru întorcerea păgânilorū și a ereticilorū la biserica catolică, adressā în anulū R. 2044 (p. Chr. 1091) trei scrissorī în causa uniriī, una lui Georgiū Tertere imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū, alta

---

set; tandem nos de facto dictarum possessionum magis certificare volentes, utrum ipsius magistri Ugrini fuerint nec ne? ab iisdem nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis diligent er inquiri fecimus, si dictae possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum dignoscantur juste et legitime pertinere, qui quidem universi et singuli paedictas possessiones Fogros et Zumbotuel vocatas, ipsius magistri Ugrini, et suorum antecessorum esse et fuisse retulerunt: nos igitur quia possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum juste et legitime audimus et scimus pertinere, cum omnibus utilitatibus earum et pertinentiis reddidimus et restituumus ipsi magistro Ugrino, et per eum suis haeridibus, haeredumque suorum successoribus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, eo modo et ea plenitudine, quemadmodum per ipsius antecessores dictae possessiones habitae extiterunt, et possessae. Datum apud Albam Juliam in Dominica *In-vocavit*. Anno domini M. C. C. nonagisimo primo. *Georgius Fejer Cod. diplomat. Hung. eccles. et civ. Tomo. VI. vol. I. Budae 1839.*

lui Joachimă arhiepiscopulă Tîrnovei, prin care i aducea aminte că i a promissă înaintea imperatoriului Machaele Paleologu, cândă se află amêndoi la Constantinopoli, (Nicolau în calitate de legatū apostolicū), că nu se va retrage de la unire; a treia Elenei fiecei domnului țerrei românesce și reginei Serbiei, prin care o îndemnă ca se stea de capii bisericesce și politici ai Românilor și Bulgarilor spre a pune în lucrare unirea ecclesiastică*). Dară aceste stăruințe nu se pară că artă fi avută ver'ună rezultatū, din causă că în anulă R. 2045 (p. Chr. 1292) Tătarii Nogai, împinși fiindă de Mongoli, trecură Dunăria în Moesia, și turburară țerra. Georgiū Tertere fugi la Adrianopoli. Dară și chanulă Tătariloră fu uccisă de Mongoli. După aceea Ciaca fiulă chanului și generele lui Tertere, ocupă țerra; înse în anulă ce urmă, se destronă de cōtră Suetislavū, cumnatulă scū, și fiulă lui Georgiū Tertere. Acesta bătū pre Tătarii lui Ciaca de i stînse; assemine bătū și pre imperatoriulă Andronicū Paleologu care ținea prinsū pre tată-seū Georgiū, și scăpă și pre acesta din prinsóre, înse nu i mai dede tronulă, ci lă rezervă pentru sene și 'lă ținū trei-đeci de anni.

XII.

Carlu Robertū rege.

În Ungaria la anulă R. 2053 (p. Chr. 1300) muri Andreiū III Venetulă, și cu densusulă se stînse vița Arpadiană. De aci înainte urmară totū regī străinī în regatulă care ținū și mai în urmă numele de Ungaria —

*) Aloysius Guerra in epist. const. pontif. Tomo. II. pag. 530 et 531.

Carlū Robertū de la Neapoli fu chiămatū la tronū încă pînă cîndū trăia Andreiū. Ellū avū a se luptă optū anni de ȕille cu alți doī pretendinți, Venceslavū regele Boiemiei și Ottone ducele Bavariei. Ottone spre a căstigă grația Ungurilor se despunse cu fia lui Ladislaū ducelui Trasilvaniei, și înterprinse o căllătoriă prin țerră, luândū și corona cu sene, care o scössesse cu multă măiestrie din mânele lui Venceslavū Boiemulū, inse în Trasilvania fu prinsū ducele Ladislaū, care assémine âmbilă după domniă, și abiă recăstigă libertatea (R. 2061; p. Chr. 1308) după ce lăssă corona în mânele lui Ladislaū, promittëndū că va renunția pretenșiunei de a se face rege. Mai pre urmă Ladislaū încă fu invinsū de Carlū Robertū, și constrînsū de a dă corona înapoi. Carlū se coronă la Alba regale în 27 Augustū a. R. 2063 (p. Chr. 1310). Carlū fu unū omū ambițiosū și fôrte înterprîndătoriū; ellū bătū pre Venețianī și le luă Dalmația (a. R. 2066; p. Chr. 1313): bătū pre rebellulū palatinū Mateiū de Trencinū (a. R. 2071; p. Chr. 1318); bătū pre Milutinū Uroșiū regele Serbiei (a. R. 2074; p. Chr. 1321) și lū suppușe sieși. Revolta atțițiată în contra lui de Petru fiulū lui Petcu, se pacifică de cōtră Doușia ducele Trasilvaniei. Rebeliunea Sassilorū suptū conducerea lui Henning din satulū Petru, se stêmperă prin armele Comanilorū cari ucciseră mare parte dintr'însii împreună cu capulū lorū Henning a. R. 1077 (p. Chr. 1324).

VIII.

Michaele IV imp. Românilorū și Bulgarilorū.

In Dacia aureliană murindū Suetislavū la a. R. 2077

(p. Chr. 1324), urmă pre tronū fiu-seū Georgiū II Tertere, care bătū fôrte pre Bizantinī, și le luă mai multe cetățī, inse murī preste unū annū de țille. Atunci Boislavū, fiulū lūi Georgiū I Tertere, voi se coprindă regatulū; Româniī și Bulgariī înțellegendū că acesta ține cu Bizantinī, redicară imperatoriū pre Michaelē IV, fiulū lūi Strațimerū domnulū Vidinulū. Acesta chiāmă pre Româniī din Dacia inferiōre într'adjutoriū, bătū pre Bizantinī, și recuperă cetățile cari se închinasseră acestora; mai pre urmă se împacă cu dênșī, căsătorindu-se cu Teodora, sora lūi Andronicū Paleologu cellū tēnerū, și adjutā pre acesta se restôrne de pre tronū pre abunulū seū Andronicū cellū betrānū a. R. 2081 (p. Chr. 1328). Michaelē IV avusse de soçiā pre Nedea sora lūi Stefanū regelūi Serbiei, și se despărțisse de dēnsa spre a putē luā pre Teodora. Fapta acēsta înterritā pre Stefanū asupra lūi; Michaelē voindū se prevenā periculusulū, atțițiā pre Andronicū în contra Serbilorū, érá ellū strînse o armată de 12,000 de Români și de Bulgari din Moesia, și de 3,000 de Români din Dacia, cu mercede, și intrândū în ținuturile lūi Stefanū pre la originea riului Strimone, predā în cursū de patru țille și arse tôte câte i veniră înainte. A cincia țī se arretā Stefanū cu fôrte mare putere de Serbi și cu 1000 de căllări frâncesci, marī la corpū, tarī la braçiū și fôrte deprinși la bătăliā. Stefanū ordinā armata sa la bătăliā și ellū cu cei 1000 de căllări frâncesci se răpedi asupra stégulūi lūi Michaelē, și addusse óstea acestui-a în cea mai mare confusiune. Michaelē se prinse viū, dară plăgitū, cea mai mare parte dintre ai seī periră; câți se prinseră, se desarmarā și se despoiară, și așa se dimiseră

a casă. Michaelae muri a 4 ȕi după acēsta bătăliă nefericită, a. R. 2083 (p. Chr. 1330), Româniî și Bulgariî allesseră în loculū lui pre Alessandru, verulū lui Michaelae.

IX.

Michaelae Bassarabă bate pre Unguri.

Pre tēmpulū pre cândū Michaelae IV eră incurcatū în resbellū cu Stefanū regele Serbiei, Carlū Robertū se scullă cu armele în contra lui Michaelae Bassarabă domnulū României (Daciei australe) fōră de neci o causă; ôstea unгурescă se adună Temișiana, de unde trecū în ținutulū Medințilorū, și occupă castellulū Severinului. Carlū eră în fruntea ostiî; la Severinū veniră deputați din partea lui Michaelae Bassarabă, rugându-lū ca se éssă din țerra unui principe care nu l'a supperatū întru nimică, căci altrăminte pōte se pață reū și se éssă cu rușine. Carlū nu primī aceste propunerī, ci înaintă în contra Românilorū. Româniî vedēndū pericululū se retrasseră și apprinseră tōte satele ca se lipsescă ôstea unгурescă de provisiuni. Carlū remânēndū în fine fōră miđi-lōce de a si ține ôstea, și vedēndū fōmetea ce ammenințā pre militari, se stēperă și trāmise deputați la Michaelae promițēndu-i că va primī tōte celle propuse de dēnsulū, numai se i dea conductorī cari se lū scōtă pre callea cea mai scurtă din țerră. Michaelae trāmise conductorī cari băgară pre Unguri între munți Carpați și i înfundară într'o valle strimtorată din tōte părțile. Atunci Româniî cari se află ascunși pre culmile munțilorū, începură a arruncă cu petre și cu arme asupra Ungurilorū, unde i ucciseră pre toți în patru țille.

Regele ne mai sciindü ce se facă, își scâmbâ vestimintele și îmbracă cu dênsele pre unü Deșiü, pre care lü ucciseră Româniî, creșëndü că este regele; érá Carlü scăpâ cu multă nevoiă, însoțitü de trei patru, și fugi la Temišiöra, și de acollo la Visegradü, unde mulțiămî lui Dumneđu. pentru păstrarea vieției*) a. R. 2083 (p. Chr. 1330).

X.

Venirea Turcilorü în Europa.

După acéstă expedițiune tristă, Ungaria și Trasilvania fu călcată de Tătari în dóue rënduri, (a. R. 2084 — 2088), înse barbariî remaseră bätuți de amëndóue ori. — Michaele Bassarabă muri la anulü R. 2086 (p. Chr. 1333), lăssändü în urmă pre fiu-seü Alessandru, banü allü Sererinului; în loculü lui înse se allesse domnü Danü I.

Andronicü cellü ténérü imperatoriulü Constantinoliî încă muri la a. R. 2094 (p. Chr. 1341), lăssändü de successoriü pre fiu-seü Joanne V Paleologu, în etate de 9 anni, suptü tutela îperătoressei Anna muma lui, și a marelü domesticü Joanne Cantacuzenu, care îndată răpi domnia de la pupillulü seü. Adrianopolitaniî cari ținea cu familia imperiale, nu voiră a se suppune, ci chiămară într'adjutoriü pre Alessandru imperatoriulü Românilorü și allü Bulgarilorü, care și merse cugetändü că cu ocasiunea acésta va suppune sieși și Adrianopolia, înse Adrianopolitaniî divinară intențiunea lui, și nu lü primiră în cetate, șicëndü: că ei aü necesitate de soçiü, nu de domnü. Alessandru se trasse la Dimoticü, dară

*) Thurotz, Chronica Hungarorum parte II, cap. 97.

perdù mulți militari; căci Cantacuzenū chiâmă pre Turci din Asia într'adjutoriū în contra lui Alessandru (R. 2095; p. Chr. 1342). Acéstă faptă neînțeleptă a usurpătoriului Cantacuzenū trasse după sene celle mai funeste urmări, nu numai pentru imperiulū bizantinū, ci pentru tótă Europa orientale. Alessandru vedëndū asésta, trămise deputați la dēnsulū, și încheiă pace.

XI.

Ludovicū rege.

Carlū Robertū încă murì în a. R. 2095 (p. Chr. 1342) lăssândū în urma sa doi fii, pre Andreiū regele Neapoli și pre Ludovicū regele Ungariei. Cellū d'ântăiū se uccise de soția sa, Joanna regina, din care causă se născū unū mare resbellū în Italia. — În Trasilvania se revoltară Sasși în cellū d'ântăiū annū allū domniei lui Ludovicū, și recusară contribuțiunea. Regele i frânse și i addusse la ascultare, érá după aceea i iertă. Cândū Ludovicū eră încă în Trasilvania, venì la dēnsulū Alessandru Bassarabă, domnulū țereii Romănesci cellei din drépta Oltului, saū mai bine banulū Severinului, și legă amicitia.*) — Toma ducele Trasilvaniei strinse adunare generale la Turda; în care se asșediă jurisdicțiunea nobililorū preste țerrani. La annulū Romei 2097 (p. Chr. 1344) érá venì Ludovicū în Trasilvania și defipse marginile între jurisdicțiunea seculariă și cea eclesiastică. În annulū următoriū plecâ în contra Lituanilorū, înse fôră de a reportă ver'unū successū; érá la a. R. 2100 (p. Chr. 1347) se dusse în Italia cu

*) Turoțiū ungurulū dice că i ar fi promissū suppunere, înse acésta nu e de cređutū din cause cari se vorū vedé mai în urmă,

Stefanū ducele Trasilvaniei spre resbunarea morții fratelui său Andreiū. Regina Joanna scăpă cu fuga, ceilalți complici ai omorului se prinseră, și parte se aruncară la închisore, parte se ucciseră. Ludovicū trămise în Ungaria pre nepotu-său Carlū, fiulū lui Andreiū, apoi numi guvernatoriū preste regatulū Neapolitanū pre Stefanū Lascu ducele Trasilvaniei, și se întor-se în Ungaria. Neapolitanii se rescullară în absenția lui Ludovicū, din care causă ellū fu éráși nevoitū preste doi annī a trece în Italia. După ce restabilī pacea lăssă la Neapoli mai întâiū pre Nicólă apoi pre Andreiū Lascu, ducii Trasilvaniei, inse fōră successū îndestulătoriū.

XII.

Sismanū cu frații săi.

În anulū R. 2105 (p. Chr. 1352) Tătarii érá încurseră în Trasilvania; ducele țerei Andreiū Lascu i respinse preste munți. Clemente ponteficele romanū dede lui Ludovicū facultatea de a coprinde țerele păgănilorū și alle schismaticilorū, cu condițiunea de a le adduce la ascultarea bisericeī catolice*). — Alessandru regele Romănilorū și allū Bulgarilorū muri la anulū R. 2106 (p. Chr. 1353) după ce domni 23 de annī, purrura în luptă cu Cantacuzenū, și din causa acestui-a cu Turcii și Tătarii. Lui urmă în regatū fiu său Sismanū, care dede fratelui său Strațimerū Vidinulū, lui Asanū Preslava cu Tracia, altui frate Dobrodicia, ellū însuși ținū Tırnova și Durostorulū. — Joanne Cantacuzenū fatigatū de tur-

*) Veđi Magazinū istoricū, Tomu III, pag. 121.

burări și de valluri (și p^ote muștratu de consciința că a addussu pre Turci în Europa), se căllugeri la anulul R. 2108 (p. Chr. 1355). — Sismanu se căsători cu o fiă a sultanulu Amuratü; Andronicu Paleologu fiulu lui Joanne imperatoriulu luasse pre cea-altă fată a sultanulu. Cu modulü acesta Sismanu legă amicițiă cu Grecii și cu Turcii, cu t^ote acestea nu se putü preservă în contra sorții celei triste care lü asceptă.

XIII.

Frecările deșerte alle lui Ludovicü.

Strațimerü domnulü Vidinulu luă titlulü de imperatoriü, se căsători cu fia lui Alessandru Bassarabă domnulü României, și cu ajutoriulu Românilorü se puse pre pițiorü de apperare încontra Ungurilorü. Ludovicü plecă la a. R. 2109 (p. Chr. 1356) în Serbia încontra lui Uroșiü, după aceea se întörse spre Vidinü încontra lui Strațimerü. Româniü allergară Bulgarilorü într'ajutoriü. Ludovicü trämise altă armată în România încontra lui Alessandru Bassarabă, care revoltediă pre o parte de boiarü asupra domnulu lorü; inse Alessandru i bate și i scöte afară din țerrü. — Ludovicü vedëndü successulü cellä reü întörce armele încontra Venețianilorü*) cari coprinsesseră Dalmația, și ia de la dinșii acestă provinciă. După repurtarea victoriei Ludovicü donă pre boiarii Români frațiü Crepatü, Stanü, Négu, Vlaicu, Nicólă și Vladü, cu possessiunea Recașiü dimpreună cu satele Sentelecü, Vasahaza, Uitigulmadü și altele, l^ongă riulu Temișiü, fiindü că aü ținutü cu dⁱnsulü încontra lui Alessandru Bassarabă, și s'aü distinsü în bătălia de la Ja-

*) Veđi Magazinü istoricü Tomü III. pag. 128

dera din Dalmația*) — Acéastă lucrare neînțeleptă din partea lui Ludovică, de a se certă cu Româniă, cu Bulgariă, cu Serbiă și cu Venețiană, și de a lăssă jocă liberă Turciloră, strică fôrte multă causei commune a creștiniloră, și facilită Turciloră întinderea și asșeđiarea loră în Europa. Ludovică fu provocată de doi pontefici romani a se scullă încontra Turciloră; imperatoriulă Joanne Paleologu, și fiu seă Manuele illă invitară se se unescă cu dinșii încontra inamiculă commune; înse Ludovică și perdū timpulă săturându-și meschina gelosiă în frecări cu veciniă seă, și nepăssându-ı de ună inamică în depărtare. Intre acestea Turciă continuară a coprinde totă mai multă locă în Europa, pino cândă Amurată ocupă Adrianopolia la a. R. 2114 (p: Chr. 1361), și o prefăcū în reședințiă a sa. De aci înainte începū luptele celle mari între Turci și între creștiniă de la Dunăriă.

SECȚIUNEA D.

De la Stefanū I domnulă Maurodaciei pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

CARTEA I.

De la Stefanū I domnulă Maurodaciei pino la Alessandru cellū bunū.

I.

Batalia Româniloră din Moldavia cu Poloniă.

In Dacia orientale, — care de la riulă Moldava ce întră în Seretū, se numi Moldavia, — domniă de o seriă

*) Fejer, Codex diplomaticus Regni Hung. Tomo IV, vol. 3.

de annî Stefanû I, a cărui istoriă din lipsa documentelor litterarie de pre tîmpurile acellea, ni este puçin cunoscută. Acestû domnû murî la a. R. 2112 (p. Chr. 1359), lăssându doi fii în urma sa, pre Stefanû II și pre Petru I, între cari se născu mare dispută pentru successiunea în domniă. Petru de și mai tînerû, fiindû omû agerû la minte și plinû de animă, câstigă pre cei mai mulți boiarî ai țerreî în partea sa, se dechiără domnû, și allungă din țerră pre frate-seû Stefanû și pre cei ce ținea cu dînsul. Stefanû fugî la Casemirû regele Polonieî, de la care cerû adjutoriû, promittîndu-i că decă va recăstigă scaunulû, va închină țerra Polonilorû. Casemirû din consiliulû mai marilorû regatului, strînse ôste din Cracovia, Sandomirû, Lublinû și Russia, și o trămise cu Stefanû în Moldavia. Ôstea adjungîndû îndată după Sântû Petru la marginile țerreî, începû a se bate cu Româniî, éră acești-a se retrasseră în pădurile Sepeniculuî, cari se numescû Plonini, și tăiară arboriî de amêndoue laturele pre lîngă calle, înse așiă încâtû remaseră stîndû pre trunchiû. Cândû intrară apoi Poloniî ca se persecute pre Români, acești-a împinseră arboriî cei din deretû, și arboriî călîndû uniî preste alțiî, implură callea și ommorîră nu numai pre ômenî ci și pre cai; dară pre mai mulți vetemará și le frânseră membrele; cei-alți se dederă prinși. Prêda câstigată de Români le fu cu atâta mai plăcută, cu câtû fu întrégă; că-cî de și caii cei mai mulți eră struciți de arborî, înse armele, vestîmintele, instrumentele se coprinseră tôte de invingêtorî, fiindû că nimine nu putû scăpă saû luà ceva cu sene. Auçîndû regele Casemirû de perderea acêsta, trămise pre uniî dintre ai seî se rescumpere pre cei prinși, și dîndu-i-se

de cōtră Români fōră dificultate, cu pușinū prețîū res-cumperă și pre militari și pre cea-altă mulțime de ó-menî. In acéstă bătăliă funestă pentru Polonî; se prin-sesse și Sbigneū de Olesniția, din familia Dampno, abu-nulū lui Sbigneū cardinariulū și episcopulū Cracoviei, care schiopetă pino la mórte de vetemarea fluerelorū pițiórelorū ce i se întêmplasse atunci. Navogiū de Ta-cinū, fiulū lui Andreiū de Tacinū, palatinulū Cracoviei, scăpândū cu fuga de mânele Românilorū, se rușinā de a mai da fațā cu tatā seū și cu amicii, și de acolo se dusse dreptū la Roma, și se făcu preotū, érá mai în urmă întorcēndu-se în patriă înaintā la decanatulū Cra-coviei. Pădurile acēlle-a cu tēmpulū se tăiară și se pre-făcură în câmpuri. Dóue-spre-dece stéguri se prinseră a-tunci de la Polonî, trei regalî, adecă cellū de la Cra-covia, de la Sandomirū și de la Lublinū, nóue militare, adecă 1. bipenniū, redicatū de Navogiū, 2. de Liliva, 3. vulpinū, 4. allū Ravișilorū, 5. allū Grifonilorū, 6. allū Streniavișilorū, 7. allū Habdancilorū, 8. allū Polucoșilorū, 9. allū Strepelorū*).

II.

Româniî din Marmorosū.

La acéstă memorabile bătăliă a Românilorū din Mol-davia cu Poloniî, luară parte și Trasilvanii și Marmo-roșianii, precumū mărturisescū scriptorii polonî, și pre-cumū se vede din diploma lui Ludovicū de la a. R. 2113 (p. Chr. 1360), datā lui Dragoșiū din Marmorosū fiulū lui Jula, pentru merilele căstigate în Moldavia,

*) Joannis Dlagossii historiae polonicae libro IX de anno 1339—Mar-tini Cromeri de origine et rebus gestis Polonorum, libro IV, de anno 1359

prin care diplomă îi dă lui șesșe sate în Marmorosū, și prin dînsulū fiilorū lui, Jula și Ladu, ereșilorū și următorilorū lorū*). Fôrte insemnată e o diplomă a

*) Ludovicus, Dei gratia Hungariae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, ac Honoris montis sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium salvatore. Regia Celsitudo solet sibi subiectos ad gradum provehere altiorē, ut exinde corona et thronus regalis attolatur, numerusque fidelium augeatur. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod nos multimodis fidelitatis et fidelium obsequiorum praeclaris meritis Dragus, filii Gyulae fidelis Olachi nostri de Marmarusio, in memoriam, nostrae Celsitudinis redactis, quae servitia in plerisque nostris negotiis et expeditionibus sibi commissis et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae, plures Olachos rebellantes a via debitae fidelitatis deviantes, juxta suam industriosam virtutem ad constantem fidelitatem regiae coronae observandam, vigili cura et indefessa sollicitudinis reducendo, juxta sui status et possibilitatis exigentiam, nostrae exhibuisse et impendisse cognovimus. Majestati, volentes eidem pro praemissis suis obsequiosis meritis, regio occurrere donativo, ut caeteri hoc viso ad debitae fidelitatis opera exercenda facilius invitentur, discantque sub Principe glorioso devotus famulari, in condignam retributionem servitiorum aliqua em, quasdam villas nostras Olachales, Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Deszefalva, Hornershaza, et Sugatufalva vocatas in Marmarusio, existentes, cum omnibus earum fructuositatibus, proventibus nostris quinquagesimalibus, collectis debitis et utilitatibus universis, novae donationis nostrae titulo dedimus, donavimus, contulimus praefato *Dragus* et per eum Gyulae et Ladi filliis suis eorumque haeridibus et, posteritatibus quibuslibet, jure perpetuo et habendas; imo damus et conferimus praesentis privilegii nostri patrocinio mediante, salvis juribus alienis; volentes et regia auctoritate committentes, ut dictus *Dragus*, et filii sui, ipsorumque haeredes cum dictis villis ipsorum omni eo jure nobilitatis titulo, quo caeteri viri primi et naturales nreguliostrī nobiles sub vexillo regio exercituanes, uti dignoscuntur, perpetuas temporibus gaudeant et fruantur; ita tamen quod idem *Dragus* et filii sui eorumque haeredes universi, sinceræ fidelitatis homagium invariabili fidelitate nobis nostrisque successoribus perpetue tenerentur observare. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri duplici munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in Christo patris Domini Nicolai, Dei et apostolica gratia Archiepiscopi Strigonien, locique eiusdem Comitī perpetui, aulae nostrae

lui Ludovicu din anulul R. 2118 (p. Chr. 1365), data lui Balcu voivodulu de Marmorosu, fiulu lui Sassu din Moldavia, pentru meritele castigata in serviciulu regelui, si mai allesu in Moldavia, cu versarea sangelui se, allu fratiloru si omeniloru sei, de unde ellu lassandu-si pre parinti si pro consangeni, si tote averile selle, a venitulu in Ungaria, prin care diplomu ii da possessiunea Conia si alte optu sate in Marmorosu, — care sate le capetasse Bogdanu voivodulu de Marmorosu de la regina Elisabeta muma lui Ludovicu, care apoi trecendu pre ascunsu din Ungaria in Moldavia, coprinse acea terru pentru sene, — aceste sate luandu-se de la familia lui Bogdanu se dau lui Balcu voivodulu, si prin dinsulu lui Dragu, Dragomiru si Stefanu fratiloru lui, ereiloru si urmatoriloru loru*).

III.

Familia lui Balcu.

Din acestu familiu romanu se nascu o seriu de omeni mari cari se distinseru prin multe fapte stralucite, castigaru forte mari possessiuni si se inaltiaru la cele mai

Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Millesimo trecentesimo sexagesimo tredecimo, Calendas Apriles. Regni autem nostri anno decimo nono. Venerabilibus in Christo Patribus et Dominis codem Nicolao Strigon. Toma Calocen. Ugolino Spalaten. Nicolao Jadren. Archiepiscopis; Nicolao Agrien. Demetrio Varidien Fratibus Stephano Pharen. Valentino Macarien. Marco Sibinicen. Michaele Scardonen. Portivo Senien. et Radoslao Corbavien. Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Nicolao Konth Palatino, Dionysio Vojvod Transilvano. Leustachio Sclavoniae, Nicholao et Zach totius Dalmatiae et Croatiae, Nicholao de Machov, Banis Emerico magistro Agasonum nostrorum, e magistro Simone Comite Poseniens. aliisque quam plurimis comitatus regni nostri tenentibus et honores, *Fejer, Cod. diplomat. Hung. Tomo IX vol. 2. Nro. 72 pag. 139.*

*) Carolus Vagner in dissertatione de Cumania Nro 4. — La Giorgiu Sincanu se afla tradussa acestu diplomu la anulul 1359. pag. 326.

însemnate demnități alle regatului Ungariei. Frații Balcă, Dragă și Joanne pre lîngă Conia și cele-alte opt sate mai căstigară în anul 1373 încă alte patru în Marmorosă*) — În anul 1383 căstigară castellul Ara-niosă în districtul Selagiului. Balcă eră atunci comite preste Satu-mare**). În anul 1387 Joanne fiul lui Dragomeră căstigă de la Sigismundă două sate lîngă castellul Hustă pentru meritele selle și alle tată-seu Dragomeră și alle fratelui seă Tatameră, cari cădură în nefericita bătăliă de la Vidină, suptă regele Ludovică, Balcă și Dragă între cele-alte demnități alle loră eră și comiți ai Secuilor***). — În anul 1390 frații Balcă și Dragă căpetară de la Sigismundă cetatea de Pétră (*Kövár*) din comitatul Salinicului interioare, cellă donată loră încă de la Ludovică****). — La anul 1391 Balcă și Dragă fundară ună monasteriă în Marmorosă în onórea lui Michaele archangelulă, și lă dotară cu 7 sate, apoi ducendu-se la Constantinopolă illă suppuseră immediatei protecțiunii a patriarhului Antoniă II și successoriloră lui†). — Dragă avă fiă pre Nicolă Dragă, acesta pre Bartolomeiă, acesta pre Sandrimă; eră acesta pre Michaele Dragă, precumă se vede din scrisórea regelui Mathia din anul 1476 dată în Buda *feria quarta proxima ante festum beatae Margarettae virginis*.

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 4. Nro 306 p. 528

**) Fejer. Cod. diplom. regni Hung. Tomo X vol. 2. Nro 50 p. 169

***) Fejer. Cod. diplom. regni Hung. Tomo X vol. 1. Nro 206

****) Fejer. Cod. diplom. regni Hung. Tomo X vol. 1. Nro 350

†) Fejer. Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2. Nro 93 p. 196

IV.

Monasteriul din Marmorosă

Monasteriul cellă fundat de frații Balcă și Dragi este însemnat în istoria ecclesiastică a Românilor. Teodor Coriatovici ducele Podoliei, care venise în Ungaria pre timpul lui Carl Robert, și căpetase de la dînsul Muncaciul (Moncastru), fundă în anul R. 2113 (p. Chr. 1360) în acellu locu unu monasteriu în onorea sântului Nicôlă*). Côtă anul Chr. 1490, unu monach rusniac, a nume Joanne, din acellu monasteriu se făcù episcopu, (ellu pentru ântâia ôră în acellu locu, de la care și tragù originea episcopii Muncaciului). Acestu episcopu arretându-se înaintea regelui Vladislău, și minșindù că șede în monasteriul sântului Michael din Marmorosă, pre cându în adeveru, șede în monasteriul sântului Nicôlă din Muncaci, cerù ca veniturile monasteriului din Marmorosă se i se dea lui după vechia usanșă, Vladislău ordină (1491) ca preoșii și secularii de ritulù orientale din Marmorosă se respundă competenșele episcopului ca unui capu, allu lorù, prin urmare și preoșii și secularii din locurile ce se ținea de monasteriul sântului Michael. Ilariu egumenul monasteriului sântului Michael înșellegendù că episcopul a scossù prin înșelășiune unu atare decretu, allergâ la rege și lù înformâ despre drepturile monasteriului căstigate de la patriarchul Antoniu II, prin fundatori Balcă și Dragù. Regele convingendù-se despre dreptele pretenșuni alle lui Ilariu, întări privilegiele monasteriului, înșeășia ca egumenul se arrete cuvenita reverinșă episco-

*) Veđi Magazinul istoricù, Tomù. III, pag. 165 et seqq.

pului din Muncaciū, érá metropolituluí din Trasilvania suppunere și ascultare. Episcopulú Joanne cu tóte acestea nu încetá de a face pretensiuni asupra veniturilor monasteriului, basându-se pre decretulú mai susú memoratú, din care causá egumenulú Ilariū fu nevoitú a se plânge de nouú la rege. Vladislaū citá înainte sa pre episcopú și pre egumenú, ínse episcopulú nu cutediá a se arretá înainte regelú cellú ínșellatú de dínsulú, érá egumenulú fu din nouú întáritú ín drepturile selle.*) — Marmoroșianii steterá din vechime suptú episcopulú din Trasilvania, și nu se supuserá cellú de la Muncaciū dupá ínființierea acestui-a. Metropoliții de la Alba-Julia se numescú espressive *Episcopí ař Marmorosulú***). Georgiū II Racoți pune a nume Marmorosulú între ținuturile preste cari se întinde jurisdicțiunea episcopuluí din Trasilvania***). La sinodulú din 4 și 5 Septembre 1700 ținutú la Alba-Julia, furá prezenți și protopopií din Marmorosú, și subscrissérá unirea împreună cu cei din Trasilvania****). Marmorosulú remase suptú episcopatulú din Trasilvania pino la Maria Teresia. Innocențiu Cleinú erá încá Episcopú preste Marmorosú.

V.

Românií din Crișiana.

Pre timpulú cândú Balcú erá voivodú ín Marmorosú Joanne de Beniúșiú erá voivodú ín ținutulú Crișiuului

*) Veđi Magazinú istoricú Tomú III. pag. 155. et seqq.

**) Stephanus Simonovicus Dei Gratia Archiepiscopus Belegradiensis, Vadiensis, Marmorosiensis, totiusque Transilvaniae catholicae atque apostolicae religionis graeci ritus Episcopus. Anno 1651. Veđi Mag. ist. Tomú III. pag. 251.

***) Veđi Magazinú istoricú Tomú III. pag. 253.

****) Veđi Magazinú istoricú Tomú III. pag. 311.

Capitulul de la Urbea mare ni a păstratū memoria lui în unū tractatū de pace făcutū înaintea acellui capitulū, între frații Joanne voivodulū, Bocu și Balcū de Beniushiu, și între Nicólă, Blașiū, Ladislaū, Tatamerū și Stoianū fii lui Cānde de Zalatna, pentru uciderea lui Bicaciū și Romanū consāngenilorū lorū*). — (In ținutulū acestū-a încă pre la anulū Chr. 1205 erā unū episcopū de ritulū oriental.) — Totū pre timpulū acestorū voivođi dede Ludovicū satulū Salastū de lōngā Deva, «credințiosulū seū Romānū comitelū Ladislaū fiulū lui Mușiātū de Almașiū, pentru multele lui merite și alle antecessorilorū lui, și prin dēnsulū lui Petru, Joanne, Lascu și Mușiātū fiilorū lui;» și ordinā ducelū țerrei Dionisiū, se lū întroducā în acea possessiune**). Ladislaū se întrodusse la anulū Chr. 1363 de vice-ducele țerrei Petru în possessiunea donatā, cu tōte că gnesii Stroiā și Zeicū contradisserā***). Istoria Trasilvaniei e plinā de daturī despre gnesatele Romānilorū din diversele părți alle Daciei superiōre; noi nu ne mai putemū occupā cu aceste particularități, ci trecemū la cursulū general allū istoriei Romānilorū și allū țerrelorū de prin pregiurū.

VI.

Ludovicū regele încontra lui Vladū.

In anulū R. 2116 (p. Chr. 1363) imperatoriulū Germaniei Carlū IV se dusse la Cracovia și acolo făcū legământū încontra Turcilorū cu Casemirū regele Poloniei,

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2 Nro 191 pag. 364.

**) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2 Nro 151 pag. 302.

***) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2 Nro 207 pag. 380.

cu Ludovică regele Ungariei, cu Valdemară regele Daniei, și cu Petru allă Cuprului, dintre cari acestă din urmă veni pre mare și pre Dunăria (în susă), apoi trecu prin Moldavia și Russia și se dusse la Cracovia*). Inse Ludovică care cugetă totă într'una se ocupe România și Bulgaria, lăssă pre Turci în pace și în adjunulă baptesmulul a R. 2118 (p. Chr. 1365) publică scullarea generale în Ungaria încontra lui Vladă domnului României, care după mórtea tată seă Alessandru appucasse frênele guvernului în mânele selle, fôră de voia lui Ludovică, care pretindea a fi suzerană allă acelei țerrî. Terminulă se puse pre serbătórea sântului apostolă Mathia, și loculă de concentrare Temišióra**). După ce se strinse óstea, Ludovică trecu Dunăria, și prin Serbia merse de bătă Vidinulă, și prinse pre Strațimeră domnulă cetății, inse nu putu se trecă în România. Decî lăssă acolo pre Dionisiă ducele Trasilvaniei, și se retrasse în Corvația, luândă cu sene pe prinsulă Strațimeră, pre care nu după multă tēmpă éráși lă dimise***). — In 15 Decembre a. R. 2120 p. Chr. 1367) Ludovică publică éráși scullarea generale, a (dăugēndă Trasilvaniloră ca să fiă parați spre a puté plecă cândă se va arretă ellă în miđiloculă loră. Acéstă a doua scullare încă se vede a fi fostă destinată încontra lui Vladă domnului României, cu care nu o putu scóte la capetă cu doi anni înainte. Inse din diploma lui Vladă dată neguțiătoriloră din Brașiovă la anulă R. 2121

*) Henrinus Spondanus ad annum 1363 Nro. 3.

***) C. Wagner in Mpt. dissertatione de Cumania, Nro. 3.

***) Thurotius, Chronica Hung. Parte III. cap. 34

(p. Chr. 1368), spre a pute căllători și negoțiã în România, plătindü vectigabile cuvinite, se vede a se fi încheiatü pace între dînșii, a nume prin magistrulü Demetriu Lepes. In acéstã diplomã Vladü se numesce voivodü Trasalpinü și banü de Severinü*). In altã diplomã de la anulü R. 2122 (p. Chr. 1369) Vladü recommãndã catolicilorü din România pre suffraganulü episcopulü Demetriü din Trasilvania. In acésta se numesce pre sene voivodü Trasalpinü, banü de Severinü și duce de Fãgãrașii**).

VII.

Românii batü pre Ungurii.

Darã acéstã înțelegere nu ținu multü timpü între Vladü și Ludovicü, că-cï totü în acestü annü trecü Vladü Dunărea la Vidinü, și batü pre presidariü ungurescï din cetate, érá pre căllugëriü catolicï i uccise, restabilü în domniã pre cumnatu-seü Strațimerü***). Ludovicü supperatü pentru acéstã faptã strinse óste mare din tóte pãrțile, determinatü se stingã pre Vladü, și plecã din Temișióra în Serbia cõtrã Vidinü, ca ellü se attace pre Români: érá pre Nicolã ducele Trasilvaniei illü trãmise cu Secuiü și cu nobiliü din pãrțile Trasilvaniei, ca pre acollo se între în România și așia se attace pre Vladü de dóue pãrți. Vladü cu o parte de Români se asșediã la Dunãriã ca se împedice trecerea lui Ludovicü; érá pre Dragomerü castellanulü de Dãmboviță lü trãmise în

*) Ladislaus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino. Fejer-Tomo IX. v. 4. N. 75.

**) Ladislaus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, necnon dux de Fogaras. Fejer. Tomo IX. vol. 4. Nro 118.

***) J. Christ. Engel's ältere Geschichte der Walachey I. B. S. 854.

contra ostiî lui Nicólă. Acesti-a veniră mai ântâiū la bătăliă pre apa Galbiniției. Dragomerū cu Româniū se retrasse cōtră munții; Unguriū și Secuiū se luară după dênșii. Cândū adjunseră în strîmtorile munților, Româniū se răpeșiră în tôte părțile și ucciseră mai pre toți Unguriū. Acollo cădū ducele Nicólă, vice-ducele Petru, Deșiū Vașiū, Petru Russu, castellanulū cetății de Baltă, Petru și Ladislaū căpitaniū Secuilorū, și alți nobili și militari însemnați. Cadaverulū ducelui Nicólă se luă cu mare bătăliă din mânele Românilorū, și se dusse în Ungaria la Strigoniū. De partea Dunării Vladū aperă tare rîpa cu săgettarii, înse Nicólă Gară banulū de Macovū, attăcă cu unū curagiū nespūs de pre Dunăriă și deschise trecerea ostilorū cu navile. Româniū se retrasseră, érá Unguriū luară Severinulū, și se întórseră a casă fōră de altū rezultatū*).

VIII.

Vladū domnulū Românilorū se împacă cu Ludovicū.

În anulū R. 2123 (p. Chr. 1370) ponteficele romanū Urbanū V scrie lui Vladū o epistolă fōrte lingușitōriă prin care lū laudă pentru valenția cu care se luptă în contra Turcilorū, și lū îndemnă se primescă credinția catolică, și se recunnōscă biserica romană**). Assémine scrie și vitricei selle, Clarei, veduvei repăusatului Alessandru, prin care mulțiămesce pentru donurile trāmisse bisericei romane, o laudă pentru că a întorsū la credinția catolică pre fia ei, împerătoréssa Bulgariei,

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, Partē III, cap. 38

**) Istoria Românilor, Tomul II, pag. 130.

(soția lui Strațimeru), și o îndemnă se se adopere a întorče și pre cea-altă fiă, Anca, regina Serbiei*). — După acestea Vladu era se împacă cu Ludovicu, care în anulă acesta fiindu că murisse Casemiru, se allesse rege Poloniei. Vladu donă în anulă Romei 2125 (p. Chr. 1372) satele Șercaia, Veneția, Cuciulata, Apalcaldă și Dobîca din țerra Oltului, lui Vladu consăngenu lui se, fiulu magistrului Janus, și nepotulu banului Miched, și prin densusu fiulu se Nicolă pentru meritele câstigate în bătăliele în contra Turcilor și în contra împărătorulu Tîrnovei (Sismanu). În diploma donatoriă Vladu se numesce voivodu Trasalpinu, banu de Severinu, și duce allu plantațiunei noue de Făgărașiu**).

IX.

Lascu domnul Moldaviei.

În Dacia orientale saū Moldavia pre tēmpurile acestea domniă Lascu, care scrisse la anulă R. 2123 (p. Chr. 1370) lui Urbanu V că ellu va se îmbrăcișe die religiunea catolică, pentru care ceru învețiători și unu episcopu catolicu, precum și facultatea de a redică opidulu Seretu la demnitatea de metropoliă. Urbanu provocă la anulă R. 2124 (p. Chr. 1371) pre arhiepiscopulu de la Praga, și pre episcopulu de la Bratislavia și Cracovia ca se trāmittă ómeni competiņi se cercete die lucrulu acesta și se implinescă dorinșiele țerre, care se luptă în contra inimiciloru crucei***). În anulă R. 2125 (p. Chr. 1372) Gregoriu I gratulă pre Lascu pen-

*) Veđi Magazinū istoricū Tomū II, pag. 133.

**) Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino, Dux novae plantationis terrae Fogaras. Fejer Tomo IX. vol. 4. Nro. 370

***) Veđi Magazinū istoricū Tomū III, pag. 135.

tru credinția sa cea ferbinte, înse. lă îndemnă ca se adopere a întorče la biserica catolică și pre soția sa, cu tóte acestea nu ı dede voiă de a o lăpedă cândü ea ar perseverà în vechia ei credințιά*). Lascu muri la anulü R. 2127 (p. Chr. 1374) fõrã se pótã introduce catolicismulü în Moldavia, și în loculü lui urmã Petru II.— Totü pre tẽmpulü acesta muri și Vladü domnulü României, și în loculü lui urmã Dãnu II. — La anulü R. 2127 (p. Chr. 1374) scrie Rainaldü: «Ca se immulțescã și în România credințιά catolicã, Gregoriü IX determinã se facã într'ẽnsa scaunü episcopescü, fiindü cã puçini preoți unguresci serviã misteriele la Români, și acei-a încă nu consunã în limbã și în usanție cu Româniü de unde urmã cã gloria lui deü nu se putea lãți între națiunea aceea, și mai multü se sperã de li se va dã unü episcopü cu frica lui deü și cu învẽtiãturã, și care se sciã limba romãnescã. Dreptü aceea scrisse archiepiscopilorü de la Strigoniü și de la Colocia, ca înțellegẽdu-se cu Ludovicü regele Ungariei, se scriã în ce cetate se se punã scaunulü episcopal, ce întindere se se dea episcopatului, și suptü care metropolitü se fiã, și se repõrte dẽca minoritulü Antoniü din Spalatü, care multü se adoperã întru întõrcerea Romãnilorü, ar fi aptü spre a purtã sarcina episcopale**).

La anulü R. 2130 (p. Chr. 1377) Ludovicü scrie Brașioveanilorü se edifice castellulü Tinericü (Branü), precumü aü promisü și le face speranțιά cã dẽcã țerra Romãnescã va veni în mânele selle, ellü va ordinã ca tributulü ce se dã la arburele roșiü, se se cullægã la

*) Veđi Magazinü istoricü Tomü III, pag. 149.

***) Raynaldus in continuatione Baronii ad annum 1374, Nro. 9.

numitulü castellü*). Din care se vede réua intențiune a lui Ludovicü, ínse și deșérta speranțiã de a ocupã țerra Românescã.

X.

Mircea domnulü României.

Ludovicü nu putü se și adjungã scopurile selle, căci ellü muri la anulü R. 2135 (p. Chr. 1382) lãssãndü în urmă pe veduva reginã Elisabeta și dóue fete: Edviga, care se măritã dupã Vladislãu Jagellone marele duce allü Lituaniëi și apoi rege allü Poloniëi, și Maria, care se spunsesse încã mai înainte dupã Sigismundü de Lussemburgü.

În România cădüt Danü II în bătălia ce avüt cu Sismanü domnulü Dorostorului (a. R. 2136; p. Chr. 1383), frate-seü Mircea urmã în principatü, care trecëndü Dunãria luã tóte cetãțile de a drépta acestui fluviiü pino la marea négrã dimpreună cu Dobrodicia.

Dupã mórtea lui Ludovicü, Unguriü coronasserã rege pre copilla Maria, suptü tutela mumei selle Elisabeta, darã puçinü dupã aceea li se făcüt neplăcutü guvernulü femeninü; ei se revoltarã avëndü în fruntea lorü pre Joanne Corvatü, și dechiãrarã rege pre Carlü II regele Siciliëi, a. R. 2138 (p. Chr. 1385). Acesta venindü în Ungaria fu uccisü chiarü în casa reginei Elisabetei. Reginele amëndóue se prinserã de cõtrã malcontenți. Elisaveta muri, érá Maria fu dussã în castellulü Novogradü în Dalmația. Sigismundü allergã cu Boiemii în adjutoriulü spunsei selle, o liberã din prinsóre și se făcüt pre sene rege, a. R. 2140 (p. Chr. 1387). Corvatü cu

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX, vol. 5, Nro. 74.

partita sa se întări în Temișióra și făcù dintr'insa punctul principalü allü escursiunilorü selle, pînă cândü Nicolă Gara, adjutatü de Petru fiulü lui Danü și de vitricii frați Cristoforu și Michaele (Români), illü bätü și lü scösse de acollo*).

Petru domnulü Moldaviei fiindü în luptă neîncetatü cu Tătarii și temëndu-se de pretensiunile Ungurilorü după ce Sigismundü se încoronasse rege, făcù în anulü R. 2140 (p. Chr. 1387) unü leg ämëntü cu Vladisläü regele Poloniei. In 10 Decembre a. R. 2142 (p. Chr. 1389) deputații lui Mircea domnului țerei Romänesci, Maniü și Romanü, și Dugoiü spätarulü lui Petru domnului Moldaviei, încheiară la Radomü unü tractatü offensivü și defensivü în numele principilorü lorü cu Vladisläü regele Poloniei, în contra tutorü inamicilorü, mai allesü în contra lui Sigismundü regelü Ungariei. Acestü tractatü preliminarü se întări de Mircea în 20 Januariü a. R. 2143 (p. Chr. 1390) în Lublinü. In diploma de întärire Mircea se numesce voivodü Trasalpinü, duce allü Fägärașiului și allü Amnașiului, banü allü Severinului, despotü allü țerrelorü Dobrodiciei și domnü allü Durostoriului**).

XI.

Bătălia din câmpulü Merlei.

Rivalitățile ce domniä între principii țerrelorü de la Dunäriä, și flăccirea successivă a imperiului bizantinü

*) In anulü Chr. 1387 Stefanü de Losonpiü banulü Severinului și comitele Temișiórei dade acestorü trei frați unü satü dreptü recompensä. Veđi Pray Annales Reg. Hung. Parte II, lib. 3, pag. 177 et 128.

**) Mircius Dei gratia Woiwoda Transalpinus, Fogoras, et Omlas Dux. Severini Comes, Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus etc, Magaz. ist. Tomo. I. pag. 332.

care nu căpătà adjutoriū de la creștinī, falicitară Turcilorū întinderea în Europa și apropiarea lorū cōtră Dunăriă. Mircea vëdëndū periculuū făcū unū legămēntū defensivū cu Lazarū despotulū Serbiei, cu domnulū Albaniei și cu regele Bosniei, și se înarmară cu toții în contra lui Amuratū, inamiculū commune. Ungurii încă veniră într'adjutoriū suptū commāndulū lui Nicola Gara. Bătălia se făcū în câmpulū Merlei (Cosiova) lōngă riulū Margu, în 15 Juniu a. R. 2142 (p. Chr. 1389). Turcii perdură mai āntāiū, după aceea prin încuragiarea lui Bajazetū, fiulū sultanului, se ținură pīno sēra în contra armelorū unite alle creștinilorū. Atunci unū serbū, Miloșiu Cobilovicī, străbătū printre Turci pīno la loculū unde erā Amuratū, ȓicēndū că are se-ī commūnice unū secretū, adjungēndū pīno la dēnsulū, îi trasse cu unū cuțitū în pāntece, și lū resturnā la pāmēntū, apoi luā fuga, īnse fu prinsū de janiceri și uccisū. Intre acestea cādū Lazarū în mānele Turcilorū; ellū fu dussū īnaintea sultanului, care īnainte de a și da suffletulū, puse de ī tāiarā capulū. Ostile creștinilorū se retrasserā bātute. Bajazetū coprinse tōtā Moesia. Sismanū se īnchise în Nicopoli īnse mai pe urmā vëdēndu-se constrīnsū de cōtră Ali-passia se dede prinsū. Acesta lū trāmise la Filippopoli. Bajazetū lū uccise, și prefacū Bulgaria în sangiacū turcescū, a. R. 2145 (p. Chr. 1392). — Betrānulū imperatoriū Joanne Paleologu constrīnsū de a plăti tributū Turcilorū, murī la a. R. 2144 (p. Chr. 1391), lāsāndū umbra imperiului bizantinū fiului seū Manuele II.

XII.

Sigismundă infestădiă pre Români.

Între acestea murise și Petru II domnul Moldaviei; în locul lui urmasse Stefană III, care, precum se vede, încă se învoise la tractatele încheiate între predecesoriul său, și între Mircea și Vladislău în contra regelui Ungariei. Sigismundă înțelegându despre acestea, se întrarmă în contra Românilor, și plecă cu ôste numerosă asupra lor. Venindă în Trasilvania, trămise pre Ladislău ducele în contra lui Mircea, érá ellă însuși întră pre la Oitusă în Moldavia. Stefană strinse câtă pută mai iute pre ai seși și se puse la apperare. Aci se născu o luptă sângerôsă între Unguri și Români. Sigismundă adjunse la desperare, cândă Stefană de Camișta comitele Secuilor străbătă de altă parte printre munți, începă a tăiă și a stricà totă, a arde sate și bucate și a predă vite și alte lucruri; cu modulă acesta ellă deschise calea lui Sigismundă. Domnul țerei vedându-se strimtorată de tôte părțile se retrasse. Armata unгурescă înaintă pino la reședinția lui, și respândi terróre în țerră. Stefană se plecă atunci, și ceru pace de la Sigismundă, care se și întorse îndată în Trasilvania, a. R. 2143 (p. Chr. 1390)*.—Mircea domnul României fu mai fortunată; ellă bătă pre Ladislău ducele Trasilvaniei și constrinse la retragere. Dară temându-se ca Sigismundă se nu vină cu mai mari puteri asupra sa trămise deputați, pre Romană și pre Caldă, la Suciava în Moldavia, cari unindu-se cu deputații poloni, Gervasiu de Do-

*) Diploma Sigismundi Stephano de Kanissa datum in Feketehalom 1395 Fejer Cod dipl. Tomo X. vol. 2, Nro. 156.

lovețiu și Bensone de Zabrocuțiu în 15 Noembre a. R. 2143 (p. Chr. 1390) încheiară: «Ca regele Poloniei se nu începă nici o cértă și nici o bătăliă în contra regelui Ungariei și a suppușiloră lui fôră de a face cunoscută mai înainte domnului României și consiliului lui tôte calitățile acelloră certe și bătălii, și fôră de fi acelle-a aprobate prin consiliul regelui; érá déca se voră fi încheiată alte tractate de pace, armistețiū saū concordate între domnul României și între regele Ungariei pentru unū timpū determinatū saū pentru totū-d'a-una, aflându-se regele Poloniei închisū într'insele, atunci regele va trebui se le ap-probeție, se le întărăscă și se le țină de bune în tôte puntele si clausele lorū și pentru ca acellū legământū se remână neînfrântū în tôte condițiunile lui, s'a decretatū, ca ver-cine dintre confederații priimiți în acellū legământū s'ar abbate de la condițiunile lui, atunci celle alte părți unite, admonindu-lū mai înainte, potū și debū se lū constrîngă a împlini și a ținé promissiuile nevetemate. Articiii acesti-a debū se se ratifice de principiū respectivī la serbătórea sântului Joanne Baptizatoriulū, érá tractatele de mai înainte se se retragă.» Dară Mircea vedéndū mai în urmă că Sigismundū nu e în stare de a'ī dechiără resbellū, reinnoi în 6 Juliū 1391 tractatulū seū cellū d'ântăiū.*)

XIII.

Mircea bate pre Sigismundū apoi încheiă tractatū cu dinsulū.

Sigismundū descoperi noulū legământū făcutū în contra sa, și determină se și resbune asupra lui Mircea; ellū

*) Veđi Magazinū istoricū Tomū I. pag. 334 et seqq.

strînse o armată validă și irrupse în România. Mircea se retrase, și Unguriî adjunseră pîno la Dunăriă; aci attacă Turnul (numit de dînșii Nicopolia cea mică, *minor Nicopolis*), și lă luară cu assalt. De acollo întorcându-se înapoi, cându eră se trecă prăste muntele Passerea (*Pazara*), Româniî se arrancară preste Sigismund și lă bătură, ca pre Carlă, și pre Ludovică, de unde regele abiă scăpă cu adjutoriulă lui Gara, perđendă o mulțime nenumerată dintre ai sei*). Cu tôte acestea Mircea vedându-se împressurată și de Turci, cari luaseră tôte cetățile de pre rîpa dréptă a Dunăriî, apoi occupasseră Serbia pîno la Singidună, și încurseră chiară și în ținutulă Sirmiului, se înduplecă a încheiă cu Sigismund ună tractată de apperare commune încontra păgăniloră, a. R. 2148 (p. Chr. 1395**).

Intre acestea Romană și Ivascu, fiilă lui Petru II, răpusatului domnă allă Moldaviei, dimpreună cu o facțiune de boiară malcontenți cu Stefană III, pentru că acestă-a se suppusse lui Sigismundă, promiseră lui Vladislă că î voră închină țerra, decă acesta le va dă adjutoriă încontra lui Stefană. — intrigă funestă și surginte de nenumerate calamități pentru principatele române. — Romană se dechiără domnă in a. R. 2146 (p. Chr. 1393), Stefană cu adjutoriulă lui Mircea lă allungă din țerră éră în a. R. 2148 (p. Chr. 1395) încheiă ellă însuși legămētă cu Vladislă regele Poloniei.

---

*)Diploma Sigismundi de anno 1498, apud Pray, Annales regum Hung. parte II. 3. pag. 191.

**) Nos Mirchya Vajvoda Transalpinus, Dux de Fagaras et Banus de Zewerin, etc. datum Brasoviac in Dominica Reminiscere. Anno Domini MCCCXCV. Fejer Cod dipl. Tomo X. vol. 2. Nro 155.

XIV.

Bătălia de la Nicopoli.

Sigismundă deschise în fine ochii, și vedă că inimiții cei adeverați ai lui și ai celorlă-alfi creștini sunt Turcii; ellă decretă o expedițiune generale încontr-a acestor-a, cerëndă ajutoriă de la ponteficele romană și de la regele Franciei. După mai multe lupte de mică însemnătate, se făcă bătălia cea memorabile în 28 Septembrie a. R. 2149 (p. Chr. 1396) la Nicopoli în Moesia. Armata creștină compusă din Unguri, Români, Boiemă, Germană, Belgă, și Francă, numeră la 60,000 de militari suptă commândulă lui Sigismundă. Turcii eră la 200,000 suptă commândulă lui Bajazetă. Impățienția căllariloră frâncescă de a atacă ei mai ântăiă pre Turci, causă perderea creștiniloră. Armata cea frumoasă se desfăcă, cea mai mare parte se uccise de Turci, cea-altă scăpă cu fuga. Sigismundă abiă se mântui pre o barcă, fugindă pre Dunăriă în giosă la Constantinopoli, de unde trecă în Dalmația și de acollo se întorse în Ungaria.

După perderea bătăliei de la Nicopoli, Stefană Lascu ducele Trasilvaniei, împreună cu Stefană III domnulă Moldaviei, și cu Mircea domnulă României, formară ună legământă încontra lui Sigismundă, și se scullară cu armele spre a lă destronă, și chiămară în Ungaria pre Ladislău regele Neapolii. De aci se născă o revoluțiune înfricoșata; Stefană Lascu se uccise, dară și Sigismundă cădă în prinsore, din care abiă scăpă preste 18 septemăni. a. R. 2150 (p. Chr. 1397).

Bajazetă infuriată asupra lui Mircea pentru ajutoriulă dată creștiniloră la Nicopoli, trecă Dunăria în Ro-

mânia și înaintă pino la Rovine în districtul Galbinului, unde lă așteptă óstea română. Aci Mircea lă attăcâ cu tótă furórea și frângendu-î armata, illü constrinse a se retrage spre Dunăriă; séra ce superveni mântul pre Turci de perire. A doua și Româniî attăcară de nouü pre Turci la Dunăriă, si acesti-a trecură numai cu mare dificultate în Moesia. Cu tóte acestea Mircea considerândü posițiunea țerreî, ambițiunea cea ticălösă a lui Sigismundü și puterea cea mare a Turcilorü se resólve a încheiä unü tractatü câtü se va puté mai folositoriü pentru țerră, recunoscëndü supremația Porțiî: «Țerra se se guverne după legile ei; domnulü ei se aibă dreptulü de a face resbellü și de a încheiä pace cu puterile străine; ellü se se allégă de cōtră metropolitulü și boiariî țerreî, inse pentru protecțiunea dată se plătéscă 6000 aspri roșiî de cei din țerră saü 500. de arginți turcesei pre annü. Datü în Nicopoli 805, luna lui Rabiul-ewel.»*)

CARTEA II.

De la Alessandru cellü bunü pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

I.

Alessandru I Domnulü Moldaviei.

Murindü Stefanü domnulü Moldaviei și amiculü lui Mircea, urmă în domniä fiu-seü Petru III. Romanü încercă atunci din nou se se întroducă în principatü. Suidrigillü domnulü Podoliei lă prinse și lă trämise la frate-

*) Διονυσίου Φωτεινοῦ Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας Τ. ΙΙΙ. σελ. 369.

seu Vladislaŭ regele Poloniei. Ivascu fratele lui Romanŭ și Vasilcu verulŭ seu se rugară se lŭ dimittă, luându-lŭ suptŭ respunderea sa. Romanŭ promise credinția lui Vladislaŭ regelui Poloniei și lui Vitoldŭ ducelui Lituaniiei, «dēcă va recuperă domnia părintescă», donă regelui și regatului Poloniei țerra Sepenicului, și iertă summa de banŭ care o împrumutasse regelui, a. R. 2153 (p. Chr. 1400). Cu tôte acestea Romanŭ nu mai putŭ recuperă domnia Moldaviei; înse frate-seu Juga ocupă părțile țerei de giosŭ, și construi fortăreție pre lŭngă Dunăria și marea négră; dară mai pre urmă se prinse de Mircea și se dusse la Argeșiu. Atuncŭ Alessandru care coprinse țerra de susŭ, după mórtea lui Petru III, remase singurŭ domnitoriŭ în tŭtă Moldavia, a. R. 2154 (p. Chr. 1401).

În imperiulŭ turcescŭ, Bajazetŭ avëndŭ resbellŭ în Asia cu Tamerlanŭ chanulŭ Tătarilorŭ, fu prinsŭ de acesta în anulŭ R. 2155 (p. Chr. 1402); fiŭ lui veniră la cértă pentru ocuparea tronului. Musa persecutatŭ de frate-seu Solimanŭ, fugi la Mircea în România, care lŭ luă suptŭ protecțiunea sa, strînse o armată numerosă suptŭ commândulŭ lui Danŭ, nepotulŭ seu de frate, și o trâmise în Turcia. După mai multe bătălie cu successŭ variatŭ, Musa invinse pre Solimanŭ, și se sui pre tronulŭ Sultanilorŭ. Mircea vedëndŭ acunŭ pre amiculŭ seu imperatoriŭ turcescŭ, se cređŭ securŭ încontra Ungurilorŭ; ellŭ încheiă în a. R. 2164 (p. Chr. 1411) unŭ tractatŭ nouŭ cu Vladislaŭ regele Poloniei încontra lui Sigismundŭ, în care se vorbesce și de o încuscieri între acestŭ doi principŭ*). Assémine făcŭ și Alessandru

*) Veđi Magazinŭ istoricŭ Tomŭ I. pagina 340.

domnul Moldaviei, totu în acellu annu, dându totu de o dată lui Vladislaū unū împrumutū de 1000 ruble sau talerī de argintū, pentru care Vladislaū îi împreună Senatinulū, Columeia și tōtă Pocuția*).

II.

Tractatulū secretū încontra Moldaviei.

Sigismundū se împacă cu Vladislaū, și în unū tractatū secretū din 15 Martiū a. R. 2165 (p. Chr. 1412), se învoi cu dînsulū: «Ca domnulū Moldaviei se dea adjutoriū lui Sigismundū cu tōtă puterea sa, cândū acestū-a va avé bătăliă cu Turciī; decă n'ar veni sau fiindū morbosū n'ar trāmitte armata sa, atunci āmbiī regī (Sigismundū și Vladislaū) se irrumpă cu puterea în Moldavia, se scōtă pe domnū și se împartă țerra între sene, așiā ca Vladislaū se iea partea de cōtră Podolia cu Jassiī și cetatea Albă, éră Sigismundū partea de cōtră Trasilvania cu Bārladulă și Chilia. Dară decă domnulū Moldaviei ar împlini acelle condițiunī, atunci țerra se remānă suptū dînsulū, chiarū și în casulū cândū unulū dintre regī ar muri. Dară preste cincī anni se se cerceteđic și se se determine la care regatū, la Ungaria sau la Polonia, se vină acēstă țerră**). — Mișellulū de Vladislaū făcū aici cu lătrunele de Sigismundū o blāstemățiā, care merită a fi însemnată în istoriā cu colorī négre; ea nu avū în adevērū necī o urmare pentru principatulū Moldaviei, înse dede essemplu ce se se facă mai târđiū cu regatulū Polonieī. Perfidia nu remāne nebătută de deū. Ce putere mare, ce murū tare nu erā atunci se se în-

*) Martinus de origine et rebus gestis Polonorum libro XVII, pagina 278 et Engel's Geschichte der Moldau pag. 116.

***) Dogiel Cod. dipl. regni Poloniae Tom. I. pagina 46.

temeieđie în resăritulü Europei, decă fiă-care dintre acesti principii, Sigismundü, Vladislaü, Alessandru și Mircea, arü fi lucratü cu sinceritate, și în locü de a înșellä unii pre alții, s'ar fi pusü cu puteri unite se scötä pre Turci din Europa, și se facä se înfloréscä statele lorü respective?

III

Mörtea lui Mircea cellü mare.

Musa amiculü lui Mircea nu ședü multü pre tronulü sultanilorü; unü frate allü seü Machomede veni incontra lui, illü bätü și lü uccise (a. R. 2166; p. Chr. 1413), după aceea începü se facä preparative se trecä în Dacia și se pedepséscä pre Mircea pentru adjutoriulü ce dedesse fratelü seü Musa. In a. R. 2169 (p. Chr. 1416) trecurä Turciü Dunăria, predarä și devăstarä țerra, luarä Giurgiulü și Turnulü de lóngä gura Olutului (*minor Nicopolis*), întărirä aceste locuri cu fortificațiuni, și asșediarä într'insele președie militare. Românii încercară indeșertü se i scötä afarä din țerrä, înse furä fränți de puterea cea preponderätöriä a Turcilorü, și nu le remase altü ceva de cätü saü se mörä saü se përdä libertatea. Mircea determinä se plätéscä unü tributü și se mântuiä vieția națiunii selle. Sultanulü se arrettä destullü de generosü cerëndü numai 300 de lei și unü fiü allü principelü dreptü ostaticü. După acéstä catastrofä Mircea nu domni mai multü de trei anni, și muri plinü de ñille, a. R. 2172 (p. Chr. 1419). Ellü fu unü omü mare în tóte respectele, înse împregiurările celle grëlle, și mai allessü perfidia lui Sigismundü, nu lü iertarä se și închidä ochii mulțiämütü. Ellü introdusse

multe și mari reforme în administrațiunea țerei, organiză o armată regulată, formă o miliție stabile, pentru întâia oară în totă Europa, edifică monasteriul de la Coșia și de la Codmăna, mută reședinția de la Argeșiu la Tîrguvestei, și făcù curtea domnescă de la Bucuresci împărțindu-și tîmpulù așia, încatù véra ședea în Tîrguvestei, érá iérna în Bucuresci.

IV.

Danù III. Moldavii la Marienburgù.

După mórtea lui Mircea cellù mare se născù o revoluțiune, însemnată în istoria Daciei din cauza successiunei. Mircea avusse mai mulți fii naturali: din familia fratelui seù Danù, precumù și din a lui Bassarabă, trăia mai mulți fii și nepoți cu autoritate la Români. Toți acesti-a pretindea a urmà în principatù, și fiă-care avea partita sa între boiarii țerei. Mircea II, fiulù lui Mircea I, bătù pre Vladù Bassarabă, inse Danù III (nepotulù cellù valinté allù lui Mircea I, din fratele seù Danù II) se scullà încontra lui, érá neputëndu-lù resturnà chiâmâ pre Turci într'adjutoriù. Mircea II allergâ la Unguri. Acesti-a perdurâ bătălia, Stefanù de Losonții, căpitanulù lorù, și Mircea II cădură in mișloculù luptei. a. R. 2173 (p. Chr. 1420).

Danù III învingătoriù încurge cu Turci în Trasilvania, bate Brasiovulù, prinde pre totù magistratulù săsescù și lù duce cu sene. De altă parte Turcii batù la Sargeții pre Nicola ducele Trasilvaniei, devastă ținutulù Orestiei, prédă cetatea și se retragù încărcați de spolie. In primăvéra a. R. 2174 (p. Chr. 1421) éráși întră în Trasilvania și devastă țerra Birsei. In 4 Juniù, Sigis-

mundū vine la Săbeșiu și provocă țerra la arme: «dintre fiă-carī doī nobilī unulū, și dintre fiă-carī dece țerranī unulū se se inarmeie spre apperarea țerreī. Inse Turciī se retragū. Machomede móre la Adrianopoli în a. R. 2175 (p. Chr. 1422).

Pre cândū curgea aceste confussiuni în România și în Trasilvania, Alessandru domnulū Moldaviei continuă a lucră pentru in florirea principatului seū. După mórtea lui Mircea, ellū încheiă cu Vladislaū unū tractatū de apperare commune încontra ambițiosului de Sigismundū saū mai bine renouī tractatulū cellū încheiatū cu optū annī de đille mai înainte. Dară și de acéstă dată regiī se împăcară la Cassovia. Murindū soția cea d'ântăiū a lui Alessandru, ellū se însurā de a dóua óră la a. R. 2174 (p. Chr. 1421) și luā pre Ringala sora lui Vladislaū. Fiindū că din căsătoria d'ântăiū remaseră copii, așīa la contractulū acestū-a de căsătoria se învoi esprese și Elia, fiulū cellū mai mare, ca principessa se possedă pre vieția Seretulū și Rescoviciulū cu tóte veniturile, și se capete o pensiune de 600 galbenī.

Cândū Vladislaū avū resbellū cu căllariī prussianī la a. R. 2176 (p. Chr. 1423), Alessandru 'i trāmise 400 de căllari romāni într'adjutoriū la Marienburgū. Cu acéstă ocasiune Romāniī dederă o probă de tactică militariă demnă de însemnatū. «Pre cândū Romāniī cullegea prada suptū cetate, căllariī teutonici essū cu mare mulțime din castellū și se repedū asupra lorū. Romāniī se retragū în pădurea vecinā, acollo sarū de pre cai giosū, și se punū la apperare între arboriī cei deși, după modulū lorū cellū usitatū în bătăliă. Sarū și Teutonī ca se 'i scótă afară din ascunseturele lorū, precumū curgetă ei; inse îndată se vedū accoperiți de o plóiă de

săgeți; cei dinainte cadu morți sau prinși, cei din urmă scapă cu fuga, înse și în fugă fură tare frecățî de Români cari i persecută cu violență. In urmă Români ieaă pręda și se întorcă cu prinși în castrele lor»*)).

V.

Radu Calbulu încontra lui Danu III.

In turburările ce se născusseră în imperiul turcesc după mórtea lui Machomede, fiulul seú Mustafa fiindu persecutatú de frate-seú Amuratú II, fugi la Danu III domnul României (a. R. 2176; p. Chr. 1423); înse înainte de a trece Dunăria se prinse și se sugrumă de ómenii lui Amuratú. Acestú sultanú inamicú lui Danu III, trãmise în a. R. 2177 (p. Chr. 1424) pre Radu Calbulu cu óstea turcescã în România. Danu se ținu, cu tóte acesteia maí pre urmă se veđu redussu la necesitatea de a ruga pre Sigismundú pentru adjutoriú. Acestú-a fiindu ocupatú în Boiemia scrisse lui Vladislaú se trãmită ósti în Moldavia și se provóce și pre Alessandru după tratatulú încheiatú între dînși, spre a bate pre Turci căci ellu va veni în scurtú tępú. Vladislaú trãmise 5000 de cãllari nobili din Russia meridionale cu căpitanulú Cobileniú, cari trecëndu prin Moldavia puseră castrele la Brăilla unde se adunară și Români suptú arme, și așteptară dóue luni de dille de deșertă; după aceea aú dindú că Sigismundú e împedicatú prin certele cu Boiemii, se întórseră a casă**). — Cótră finitulú annulú Sigismundú vine în Trasilvania, stringe óste și trãmite cu dinsa pre Joanne Marotú în România, care bate pre

*) Mart. Cromerus de orig. et rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 290.

***) Mart. Cromerus de orig. et rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 293.

Turci și pre Radu; érá în primăvéra a. R. 2180 (p. Chr. 1427) intrá ellă însuși în țérră, și restabili pre Danū III în principatū; inse în anulū următoriū Sigismundū perdū bătălia în Serbia, și puçinū lipsi de nu perdū si viéþia în Dunăriă. In anulū R. 2182 (p. Chr. 1429) se adunară Sigismundū, Vladislaū, și Vitoldū la Lascu în Polonia, unde între celle-alte tractate ce făcură, propuse Sigismundū împărþirea Moldaviei și scóterea lui Alessandru, ðicéndū că acesta n'a voitū se lă adjute încontra Turcilorū. Vladislaū arretă că acestū pretestū n'are locū; fiindū că Alessandru l'a asteptatū cu óstea sa și cu Poloniī dimpreună, dóue lunī de ðille la Brăilla în deșertū*).

VI.

Vladū III Draculū.

Mircea I între cei-lalþi fii naturalī ai seī, avusse pre unū Vladū III, care crescusse la curtea lui Sigismundū, după aceea fugisse la Constantinopoli unde serviă cu maī multī junī romāni în miliþia pretoriană a lui Manuele Paleologū. Manuele muri în anulū R. 2178 (p. Chr. 1425), și în loculū lui urmă Joanne VI Paleologu. Vladū continuă a servi și suptū acestū nouū imperatoriū în témpū de cincī anni de ðille. In anulū R. 2183 (p. Chr. 1430) luă cu sene pre soþii seī, și trecéndū în Romānia ocupă unū castellū și de acollo rescullă tótă țérra încontra lui Danū III. Acestū-a cădū prinsū în bătăliă, și apoi se uccise din ordinea lui Vladū. Inse Amuratū trāmise érá pre Radu Calbulū cu Turciī în țérră.

*) Joannes Dlugossius His. Pol. libro XI. ad annum 1429.

Vladu bătü și pre acesti-a și tăiä pre Radu. Sigismundü trämise lui Vladu döue stéguri cu cruci și *ordinea draconelwä*, de unde apoi Vladu căpetä numele de Draculü. — Domnulü acesta se întitulä ca și tatä-seü Duce allü Fägärașiutü și allü Amnașiului, și donä în a. R. 2185 (p. Chr. 1432), fraților Stefanü și Romanü mai multe sate în țerra Oltului. — In acestü annü (a. R. 2185; p. Chr. 1432), Vladu bătü pre cällariï teutonici din Severinü și i allungä din castellü, apoi pre la Santü-Giorgiü irrupse în țerra Birsei predä Brașovulü, devastä țerra Secuilorü și scaunulü Rupelorü (Cohalmuluï), prinse mulțime de Sasși și i dede Turcilorü în servitute.

VII,

Mörtea lui Alessandru cellü bunü.

In Lituania murisse ducele Vitoldü la annulü R. 2183 (p. Chr. 1430). Suidrigillü successorilü lui dechiärä rebellü lui Vladislaü regeluï Polonieï, fiindü că acestü-a voia se i röpescä Podolia. Alessandru domnulü Moldaviei se unü cu Suidrigillü vecinulü seü; örä Vladislaü scullä pre Tătari asupra Lituanielorü și a Romänilorü. Alessandru luä castellele Gallițiulü și Cameniția și le predä de töte averile; inse cândü erä se se întörcä inapoï, illü impressurarä Tătariï și Polonii, băturä pre Romäni și le luarä spoliele. Alessandru scäpä cu mare nevoiä preste Dunastru în Moldavia, după acea muri de meröre in a. R. 2185 (p. Chr. 1432). — Alessandru fu unulü dintre cei mai bunï principï ai Romänilorü, înțelleptü, dreptü, änimosü, amatorü de sciinție, inse avü amicü pre Vladislaü care lü vëndü lui Sigismundü. Acéstä faptä descoperindu-o ellü mai în urmä, se unü cu Suidri-

gillü, érá regele Poloniei illü incurcá cu Tătariü și i amări vieția. Posteritatea i dede numele de Alessandru cellü bunü. Ellü făcù mai multe institute folositóre și pietóse, inființiá scóle și o academiá de sciințiá, edificá monasteriele de la Bisterția și Moldavia, episcopiele de la Romanü și de la Rădăuți, și metropolia de la Suciava. Imperatoriulü Joanne Paleologu i dede numele de Βασιλεὺς, ponteficele romanü numiá țerra lui *Regnum Moldaviae*. — Suptü domnia lu Alessandru veniră Armeniü și Țiganiü în țerrá.

VIII.

Elia și Stefanü

Alessandru cellü bunü lăssá doü fiü legitimi, pre Elia și pre Stefanü și mai mulți fiü naturali. Elia luasse în căsătoriá pre Maria, sora Sofiei consortii lui Vladisláu regelü Poloniei. Inse o mare parte de boiari, precumü și dómna Ringala se dechiárará pentru Stefanü, care erá mai desceptü și mai ánimosü. Elia innecá pre vitriga Ringalá, Stefanü fugi la Vladü Dracu în România, de unde se întórse cu adjutoriü și resturná pre Elia. Acestü-a fugi în Polonia la cumnatu-seü Vlădisláu, de la care cerü adjutoriü în contra frate-seü. Causa ácéta se luá la desbatere în adunarea generale de la Nepolemicia, și se decise în favórea lui Stefanü. Vladisláu dede lui Stefanü țerra Cherson și Niemirovulü, și territoriulü dintre Senatinü și Sepenicü, de la riulü Polócinü pîno la Dunastru. Lui Elia se dederá possessiuni și venituri în Polonia suptü condițiunea se nu se mai mestece în lucrurile Moldaviei. Cu tóte aceste-a ellü nu se mulțiámi, ci încercá se între în țerrá, inse fu bătutü la

Dormănesci, în septemăna albă, a. R. 2187 (p. Chr. 1434). După ce scăpă în Polonia, Elia voindă se strîngă osti și a doua oră spre a irrumpe în Moldavia, fu prinsă și închisă la Sirradia, împreună cu consorte sa Maria și cu copiii.

Stefană bătă în acestă annă și pre Tătari, cari voiă se prede. Podolia și Russia, și câstigă prin acēsta mare credită la Vladislău.

În 31 Maiă a. R. 2187 (p. Chr. 1434) mură Vladislău I; Polonii allesseră în locul lui pre Vladislău II, fiulă acellui-a, suptă tutela reginei Sofia. Regina acēsta propuse în annulă următorilă dietei de la Sirradia se demittă din prinsore pre Elia cumnatulă ei. Dieta luândă în considerațiune caracterulă și pozițiunea lui Stefană, care apperă cu energiă țerra în contra Turcilor și a Tătariilor, ba chiară, și în contra Lituanilor, pre cari i bătuse de currëndă la Braclovă, le luasse castellulă și cetatea, și le dedesse în mânele regelui, — nu cutețiă se se determine pentru demissiunea lui Elia. Dupe ce se desfăcă dieta, Elia încercă se se adjute ellă însuși, înșellă pre veghiătorulă seă, Petru Sofranețiă, și fugi în Moldavia, unde rescullă pre boiari malcontenti în contra lui Stefană, și turbură țerra. După mai multe bătălie crunte, frați se învoiră între sene, ca Stefană se țină cetatea Albă și porturile de la marea Négră, apoi Tighina, Chilia, Oblucința; érá Elia Hotinulă, Suciava, Jassi, Bărladulă, Hussi, Tecuci, etc. După acēstă invoire Elia se dusse la Vladislău II care venisse la Lembergă, și se închină lui, promittëndă credințiă și adjutoră în contra tutoră inimiciloră. Vladislău lă sărută, soșiloră lui le dede mâna, și impuse lui Elia ună tribută de 200 de carre de usoni (pesci), 100 de cai, 400

de camace (țesutură de metase roșie) și 400 de boi pentru buccătaria regelui. Din partea regelui se assecurara lui Elia castellul Gallii de cum-va s'ar întâmpla se se scotă din domnia. Mișellul de Elia merse și mai departe, ellu dede lui Vladislau țerra Sepeniculu cu castellele Hotinū, Ceninū, Chemielovū, spre resărcinarea damnelorū făcute de tată-seu Alessandru în ținutul Columeiei și allu Senatinulu, îndetorindu-se de a restitui și actele asupra locurilor acestorū-a.

IX.

Revoluțiune în Trasilvania.

Pre timpul acestū-a în Trasilvania se întâmplă o revoluțiune însemnată în contra feudalismulu. Acastă sistemă barbară, introdussă în Ungaria și în Dacia cisalpină de pre timpurile regilor din familia arpadiană, făcuse din țerranii liberī cu possessiunile lorū celle eredite de la moși de la strămoși, servī ai statulu, servī ai bisericei și servī ai nobililor particulari, cari eră directori lorū în pace și conductori în resbellū. Regele Ludovicū și Sigismundū dederă mai multe ordinațiuni în respectul acestū-a, făcură țerranilor diverse ușiurări, înse appesările mergea crescendū din ȕi în ȕi, așiă în câtu țerranii dehea se considere de o favore libertatea de a și puté părăssi casa și moșia, și de a și căută altă subsistențiă. Aceste nedreptăți din partea nobililor atțițiară pre țerrani, cari încercară în mai multe rōnduri arumpe catenele servituți. Cu oppressiunile feudali se uniră și celle religiōse și celle naționali, pino cându cu incetulū se desvoltă o opposițiune între Romāni și collocuitori de altū sânge și de alte secte. In a. R. 2187

(p. Chr. 1434) Româniî din țerra Oltuluî se scullară în contra Sasșilorû, și turburară totû împregiurulu, maî allessû țerra Bîrsei. In a. R. 2188 (p. Chr. 1435) cândû intrară Turciî în țerră, ducele Ladislaû Ciacû nu putû se redice pre țerranî în contra acestorû-a, căcî acerbitatea lorû erà maî mare în contra nobililorû de câtû în contra Turcilorû. In a. R. 2189 (p. Chr. 1436) oppresionile episcopuluî catolicû Giorgiû Lepes dederă occasiune la o rescellare generale. Acestû episcopû se învoisse cu nobiliî și cu alți Trasilvanî, ca decimele cari i se cădea după legile de atunci în natură, se i se plătéscă in banî. Acéstă plătire nu s'a respunsû de cōtră unî, și episcopulû se simți îndemnatû ca se pedepséscă pre debitorî cu interdictû ecclesiasticû (opprire dela comuniunea cu misteriele bisericeî). Essîndû deșerte aceste mēsuri, episcopulû allergâ la adjutorulû regelui. Sigismundû ordinâ ca ómeniî se respundă decima episcopuluî, ammenințându-i că decă nu vorû respectâ punițiunile bisericesci dictate de episcopû, atunci se vorû pedepsi de guvernû cu punițiunî pecuniarie.

X.

Universitatea Românilorû și a Ungurilorû.

Româniî și Unguriî preste cari veniâ acelle punițiunî nu se mulțămiră, cî appucară armele suptû commândulû lui Paulû Magnu și Ladu Fărcașiû. După cererea lorû monasteriulû de la Clușiû le formulâ plângerea în terminî acesti-a : Universitatea Ungurilorû și a Românilorû se plânge că episcopulû catolicû nevoindû se și iee, decima care i se cădea în monetă mică, în cursû de trei anni, s'a acumulatû acea summă, și acumû o cere

în monetă mare, și prin interdictă ecclesiastică; mai încollo, că ómenii cari locuesc în possessiuni nobilitarie s'aũ apesatũ cu totul și s'aũ redussũ la starea de servi, ca și cumũ arũ fi nesce ómenii cumperați; nobiliĩ nu ı lassã se se mute în alte locuri nici chiarũ despoiați de tóte averile lorũ; ei le aũ rãpitũ tóte drepturile și i aũ îngreuiatũ cu sarcini mai grele de câtũ crucea, cari nu le mai potũ purtã. — Nobiliĩ cari se plãnserã pino acumũ în commune cu țerraniĩ în contra oppressiunilorũ clerului, vëdëndũ că interesele lorũ se despartũ de alle țerranilorũ, — și că acesti din urmã simțirã destullũ de bine, că despotismulũ e despotismũ, oppressiunea e oppressiune, vinã de la ce persóne va veni, clerice saũ laice, — se desfãcurã de dênșii, și voindũ se se assecuredie în contra naturei cellei revoltate în pepeturile țerranilorũ, se împãcarã cu episcopulũ, și chiãmarã pre Secui și pre Sassi într'adjutorũ, și formarã o unire de apperare commune în contra inamicilorũ esternĩ și internĩ (adecã a țerranilorũ), 17 Septembre 1437.

Țerraniĩ nu se intimidarã de locũ prin acestã conjurațiune a assupritorilorũ, ci se adunarã în comitatulũ Salnicului, la satulũ Pretulũ de giosũ, și cerurã se li se facã dreptate, cãci altãminte și o vorũ face cu putere.— Se adunarã și nobiliĩ cu ducele lorũ și cu comițiĩ Secuilorũ; vinũ la arme amëndóue partitele, mulți cadũ și de o parte și de alta. În fine începũ a negoțiã, și în 6 Octobre a. R. 2190 (p. Chr. 1437) se invoescũ între sene: «Nobiliĩ și țerraniĩ se trãmittã deputați la rege, și pino va veni respunsulũ, țerraniĩ se dea nobililorũ celle trei donuri la țille mari, cari s'aũ usitatũ a se da mai înainte, și se plãtescã unũ florinte saũ o

giumătate, după natura sesiunii și numărul vitelor, și se lucrează o zi pre annu la nobili, cându le va plăcé acestorū-a, și se caute de facerea morilor; apoi se aibă voiă liberă de a se mută, plătindu-și terraticul și datorie. Nobilele care va călcă aceste legi se se pedepescă de cōtră ducele țerrei cu pedepsa cuvenită unui călcătoriū de jurământū, érá țerranulū care nu le va observă, se se pedepescă de nobilele seū cu luarea tuturor averilorū selle.»—Décă merșeră acesti deputați la Sigismundū, și décă mergerea lorū avū ver'unū rezultatū, nu se scie; Sigismundū eră atunci în Boiemia, și pučinū după aceea (în luna lui Decembre) murī în Moravia.

XI.

Conjurațiunea încontra Românilorū.

Dară foculū cellū accoperitū prin aceste condițiuni de pace, se aprinse érašī în ținutulū Clușiului și allū Sameșiului de giosū, precumū și în ținutulū Nirului suptū conducerea unui Martinū.—Antoniū Magnū conductoriulū țerranilorū trasilvanī se prinse la Monasteriulū de lōngă Clușiū, și se tăiă în buccăți; noue soți ai lui se înțepară pre deallū dinaintea Turdeī. Dară în fine chiarū nobiliī devăstară Aiudulū în 15 Decembre a. R. 2190 (p. Chr. 1437); din cauza intēplărilorū memorate. Dară și după ce se ucciseră acelle capete alle rescōlleī, nu încetară țerraniī de a continuă fapta începută. Nobiliī adusseră adjutorie din Ungaria, bătură pre țerrani la Clușiū, și luară cetatea cu puterea în 9 Januariū 1438 și scrisseră Sasșilorū se vină și ei într'adjutoriū; apoi făcură adunare generale la Turda: în care nobiliī, Secuii și Sasși se uniră a două oră cu tōtă solennitatea

in contra tutoră inimiciloră esternă și internă, și esprese in contra țerraniloră—*Turda în serbătorea sântei Doroței a. Chr. 1438 (6 Februarü)*. Dară nici această conjurațiune a oppressoriloră nu fu în stare de a înfrică pre țerrană, ei nu se stêmperară pîno ce regele Albertü de Austria (generele lui Sigismundü, care urmasse în regatü după mórtea socrului seü), dede unü decretü, ca țerranniä plätindu-și detoriele lorü cöträ nobilü, se se pötă mutä în verı-ce locü și în verı-ce tîmpüle va plăcé. Nobiliü se mulțiämırä cu această dispozițiune, dară mai greü se arretä episcopulü Giorgiü Lapes, care fusse causa acestorü turburări. Acestü-a nu voiä de locü se dea țerraniloră voiä de a se mutä, pîno ce nu se admoni aspru de regele Albertü, și pîno cândü ducele țerreä Dionisiü Losonțiü prin ammenințiări seriöse lü redusse lä ascultare in a. R. 2192 (p. Chr. 1439).

XII.

Sinodulü Florentinü.

Pre cândü curgea aceste revoluțiunii în Dacia, ponteficele romanü Eugeniü IV se adoperä cu töte puterile se restabiléscä unirea bisericeä resăritane cu cea appusanä, și se întărăscä catolicismulü. Pre la a. R. 2189 (p. Chr. 1436) se aflä în România unü episcopü catolicü de la Milcovü, cu numele Gregoriü, la care scrisse Eugeniü ca se lucreäie cu tötä diligențiä pentru reunirea bisericeä. In Moldavia principéssa Maria, consörtea lui Elia, contribuä multü spre lățirea catolicismului. Eugeniü allü IV voi se ordineäie in a. R. 2191 (p. Chr. 1438) unü inquisitoriü în principatele române asupra ereticiloră. La a. R. 2192 (p. Chr. 1439), Februarü 9

deschise sinodă la Florența la care merse și Damiană metropolitul Moldaviei, împreună cu patriarhul Josef și cu imperatoriul Joane Paleologul, și subscrise uniunea bisericească*). Inse Marcu de la Efes se opuse, și prin această nimici totu effectul unirei. In Moldavia călugărul Teoctistă produsse o reacțiune așa de mare în contra latinilor, în câtă Români arseră toate cărțile scrise cu littere latine. In România episcopul de la Milcov, Georgiu, după încheierea sinodului la a. R. 2195 (p. Chr. 1442), se scosse din țerră, și trecendă în Ungaria, petrecu acolo, precum se pare pino la a. R. 2199 (p. Chr. 1446).

XIII.

Joane Corvină.

Pre tēmpurile acestea se află în regatul Ungariei, ună Română extraordinariă, Joane Corvină, allă căruia tată Voicu, fiul lui Serban, căpetasse de la Sigismundă (p. Chr. 1409) pentru meritele selle castellul Uniadóra, și cu acesta, supranumele de Uniade**). Prin faptele cele eroice Joane Corvină se înalțiasse de la militariu comune pino la gradul de duce supremă. De aci înainte istoria omului acestui-a face parte a istoriei universale. — In anulă R. 2191 (p. Chr. 1438) pre cândă Joane Corvină eră ocupată în Serbia cu apperarea Singidunului și a ripei Dunării, Megetă-passiă trecu prin România în Trasilvania, și impressură Săbiniul, și neputendulă luă, devastă totă ținutulă pino la Săbeșiu, a-

*) Michael Le Quien în oriente christiano Tomo I, Pag. 1253.

***) Diploma Sigismundi datum in Visseg. ad in festo beati Lucae Evangelistae, anno Domini MCDIX. Fejer cod. dipl. Tomo X, vol. 8 Nro 252.

poi se întorse cōtră Braşiovū, arse mai multe sate și chiarū suburbiele Braşiovului. Ducele Trasilvaniei Dionisiū Losonjiū, strînse armată și allergă după dînșii, cu tôte acestea Turciū dusseră cu sene la 70,000 de prinși, și prin România trecură Dunăria în Turcia. La acéstă expedițiune se dice că ar fi luatū parte și Vladū Dracu domnulū României, care cu patru anni mai înainte promisesse lui Amuratū, că lū va duce cu ostile în Germania și Russia. Acestū domnū începū de aci înainte a domni tirannesse în țerră, și persecută familia lui Danū. Trei frați: Danū, Vladū și Mansillū de Areșiū fugiră în Trasilvania de frica lui Vladū. Cellū din urmă se căsătorī cu Marina, sora lui Joanne Corvinū, de aci se născură mari inimiciție între Vladū și Corvinū, cari avură urmări fōrte funeste. — În a. R. 2193 (p. Chr. 1440) Vladū se dusse la curtea lui Amuratū spre a lū complimentă. Vezirulū Fudulach illū accusă înainte sultanulū, și lū arruncară la închisōre în Callipoli. Vladū se liberă dândū ostatici pre doi fii ai seī, cari fură dusși la Nimfeu în Asia. Intorcēndu-se acasă Vladū (care eră și domnū allū Făgărașului), dede unū plebanū din Tērgu-Vestei abația de la Cârția.

XIV.

Bătălia de la Varna.

Joanne Corvinū se numisse duce allū Trasilvaniei și banū allū Severinului. Prin stăruințiile acestui-a, după mōrtea lui Albertū de Austria, se chiāmă la tronulū Ungariei Vladislău II, regele Poloniei în a. R. 2193

(p. Chr. 1440).*) Turcii veniră cu mare putere la Singidunū, înse ei fură frânți de Joanne Corvinū și de Nicôla de Villacū, a. R. 2194 (p. Chr. 1441). Dară în anulū următorū, întră Meget-passia érá prin România în Trasilvania cu nenumerată mulțime de Turci. Joanne Corvinū se află atunci la Alba-Julia; ellū le esși înainte cu episcopulū Giorgiū Lepes la sânt' Imbru 18 Martiū, înse fu bătutū, episcopulū căđū, spellându și în sânge pecatele commisse în contra țerranilorū. Corvinū nu perdū ânima, ci strînse armată nouă, și încă în acea-așilună attacă pre Turci cu atâta putere, în câtū uccise la 15,000 de păgâni între cari și pre Meget-passia împreună cu fiulū lui; le luă tótă préda și tóte sarcinele, liberă pre toți prinși și curăți țerra de Turci. Sultatulū Amuratū turbatū de resbunare trâmise atunci pre Șabetinū cu 80,000 de Turci în Trasilvania spre a repară perderea pățită suptū Meget-passia; înse Corvinū frânse și pre acesti-a la Pórta de ferrū, și i respinse. După aceste calamități Amuratū se appucă se facă preparative gigantice în contra crestinilorū, dară Corvinū nu i dede tēmpū. Ellū plecā cā Vladislāu în anulū R. 2196 (p. Chr. 1443) prin Moesia, luă Sardica și Naissulū, repurtā mai multe victorie și prinse pre Cambel. Appropriarca iernei făcū se se retraga în Temișiana, unde fortificā cetatea. În a. R. 2197 (p. Chr. 1444) se făcū pace cu Turcii pre 10 anni. Inse împatoriulū

*) În dieta 9 Martiū 1440, fiindū vorba despre învoirea între Unguri și Poloni, cari venia acumū suptū unū rege, propuse regina Elisabeta (veduva lui Albertū și spunsă lui Vladislāu): Ut Hungari sponte sua et bona fide antiquarent omnem actionem et jus, quod aut in Russia, aut in Podolia, aut in Valschia se habere crederent. *Callimachus de rebus gestis Vladislai.*

Joanne Paleologu, famosul principe allu Epirulu, Giorgiu Castriotu Scanderbeu, ponteficele romanu, si magnații cei adunați la Segedinu determinara pre Vladislaū se rumpă pacea. Regele plecă cu armata din Temişiana prin Moesia; Joanne Corvinu trecu priu România fără nici o disciplină, făcu multă stricățiune țerrei, și superă forțe pre Vladu. Amendou corpurile se uniră la Nicopoli. Acolo se dusse și Vladu domnul Românii, și vedându oșteea mică a Ungurilor, desvātu pre rege de la acéstă interprindere temeraria, inse neputându-lu înduplecă, îi dede 4000 de căllari romani suptu commandulu fiulu seū Vladu. Armata înaintă pino la Varna (vechiulu Odessu). Cându anđi Amuratū de acésta, plecă din Asia intru întempinarea loru cu o putere cu multu mai mare. Bătălia se incepū în 10 Noembre a. R. 2197 (p Chr. 1444) și ținu pino séra, ba se continuă și în ziua următoria: în ziua d'ântaiū fortuna surrise armelorū crestine, dară a doua zi, de și Corvinu făcu totu se pôte mintea, ânima și brăciulu omenescu, fu fatale pentru dinșii; Vladislaū căđu în acea zi sângerosă, Corvinu cu Romani fugi spre Dunăria; cându adjunse în România, Vladu în desperațiunea că nu sciă ce se făcuse cu fiu-seū, illu prinse, dară puçinu după aceea venindu și fiu-seū, illu dimise și lu petrecu cu onore pino la Brașiovu. Cându se arretă Corvinu în Ungaria, află țerra în cea mai mare consternațiune, prezenția lui însufflă ânima omeniloru. Dară ellu însuși supperatū pre Vladu pentru rușinea ce i făcuse în annulu trecutū strinse armatā, și împreună cu cumnatu-seū Danu IV, plecā în România la a. R. 2198 (p. Chr. 1445) și bătū pre Vladu. Acestu-a se retrasse la munți, éra Turcii fură ții-

nuți în respectu prin flota ponteficale care adjunsesse la Nicopoli. Pre cându Corvinu (în luna lui Maiu a R. 2199; p. Chr. 1446) ținea dictă la Pesta (în care ellu se allesse guvernatoriū allu regatului pină cându va cresce Ladislaū IV, cu supranumele Postumulū), Vladirrupse în Trasilvania, și predându țerra dusse la 400 ómenī în servitute.

XV.

Petru domnulū Moldaviei.

În Moldavia încă prorupse discordia între frații domni, Elia și Stefanu, la anulū R. 2197 (p. Chr. 1444), Stefanu prinse pre Elia și i scósse ochiū, din care causă acesta murī preste unū annū de dille. Dómua Maria (consórta lui Elia) fugi în Polonia încredēndu castellele Hotinū, Cherson și Chimielovū palatinului Petru Odovațiū. Stefanu provocatū de Danū IV spre a i da adjutoriū în contra lui Vladū III, intrā în Romānia. De altă parte Corvinu plecā din Trasilvania, și luarā pe Vladū între dóue focuri; (luna lui Juliū a. R. 2199; p. Chr. 1446). Vladū căđū în mânele lui Danū, care lū tăiā dimpreună cu fiu-seū în miđiloculū Têrgu-Vestei. După acēsta se încheiā tractatū de pace între Stefanu, Danū și Corvinu. Ceī doi d'ântaiū se cuscriā între sene, dāndū Danū pre fiā-sa după Petru fiulū lui Stefanu. La a. R. 2200 (p. Chr. 1447) Stefanu încheiā legāmētū cu Casemirū ducele Lituaniei, darā nu se putū bucurā lungū timpū de folósele acestorū legătura amicali, fiindū că se uccise de Romanū, fiulū lui Elia. Atunci Petru, fiulū lui Stefanu fugi la Corvinu în Ungaria, de la care se întórse cu adjutoriū de osti, și scósse din scaunū pre ve-

ru-seu Romanu. Acesta fugi în Polonia și rugă pre Casemirū de ajutoriū. Casemirū strinse armată spre a invade Moldavia, înse înainte de a adjuge în Podolia illū întempină Maria cu fiulū eī cellū mai tēnerū, Alesandru, însoțită de 200 căllarī Moldavī, și ī spuse că fiu-seu Romanū a peritū de veninū (în 2 Juliū a. R. 2201; p. Chr. 1448), și că ea a fugitū ca se nu pațią assēmine. Casemirū dede dōmnei Mariei castellulū Columeia, éră ellū se dusse la Cameniția, și de acollo invitā pre Petru se vinā se depunā jurāmētulū de credințią, și totū de odatā se dea afarā pre principele Michaelē, fiulū lui Sigismuudū ducele Lituaniēi, care persecutatū de regele Poloniēi scăpasse la domnulū Moldavici. Petru respuse că acēstā cerere nu se unesce nici cu demnitatea regelui, nici cu dreptulū de ospitalitate, ci totū ce pōte ellū se facā, este se trānitā pre principele afarā din țerra sa, unde va voi ellū se se ducā. Casemirū nu putū asteptā pre Petru la Cameniția, fiindū că lū chiāmā affacerile în Lituania, éră Michaelē se dusse la Tātari în fruntea cărorū-a întrā în Podolia și făcū multe stricățiuni Polonilorū. Cândū înțellesse Casemirū despre acestea, se turburā fōrte asupra lui Petru, și încheiā legāmētū cu chanulū tătărescū în contra lui. Regiī Poloniēi éră superbī pīno la insolentiā, înse flacci preste mesurā, și neputēndu-se ținē cu puterea, allergā pururea la intrigā.

XVI.

Batalia II din câmpul Merlei. — Bogdanū II bate pre Poloni.

În Romānia pacea încă nu ținū lungū timpū, că-cī îndată la a. R. 2200 (p, Chr. 1447) veni Vladū, fiulū

lui Vladu Dracu, cu Turci în țerră, înse Danu IV illu bătù și lù respinse preste Dunăriă inderetù.

La anulù R. 2201 (p. Chr. 1448) decretă Corvinu se resbune cladea de la Varna, și în înțelegere cu Danu IV, de la care veuiră 8000 de căllari într'adjutoriu, plecà în Serbia. In câmpulù Merlelorù întelni armata lui Amuratù cea compusă din 80,000 de Turci.— Români formară aripa stângă a armatei crestine. In 18 Octombre se făcù bătălia cea memorabile, în care perdură éráși crestini. Români vedéidù că fortuna părâsise armele lorù, se plecară lui Amuratù. Acestù-a le promise iertare, înse mai pre urmă i impressurà cu 20,000 de janiciari, și i măcellari pre toți. Corvinu se priuse de Giorgiu Vucovicì despotulù Serbiei, și abià câstigà libertatea după ce dedesse ostaticù pre fiu-seù Vladu. Dară în anulù următoriu constrinse pre despotù prin confiscarea possessiunilorù lui din Ungaria, ca se dimittà pre fiu-seù Vladu. — Danu tractà pentru pace cu Amuratù, și se obligà a i da pre totù anulù câte 3000 de săgeți și 4000 de scute.

In Moldavia muri Petru la anulù R. 2202 (p. Chr. 1449). Atunci Alessandru cu mumă-sa Maria se întorse din Polonia; dară Bogdanù, fiulù naturale allù lui Alessandru cellù bunù, occupasse scaunulù domniei. Acestù-a întempinà cu mâna armată pre Alessandru și pre partita lui la Târnășianì (in 22 Aprile a. R. 2203; p. Chr. 1450). Acollo cădură boiari Andronicù, Costea, Oncea, s. a; érá Alessandru cu mumă-sa fugi éráși în Polonia. Regele commândà lui Sienievscki se strîngă óste, și se re-introducà pre Alessandru în principatù. Poloni intrarà în Moldavia fòră împedecare, înse după retragerea lorù

veni Bogdanu și allungă pre Alessandru a două oră. Atunci regele strinse o armată mai mare, compusă de Poloni, de Russi și de Români, și o espedi în Moldavia în trei colonne: Alessandru conducea pre Români, Teodoru Bociaski pre Poloni, Odrovațiu pre Russi. Bogdanu se retrasse dinaintea loră spre Bărladū, și începū se tracteție cu Poloni. Acesti-a i promiseră tutela preste tēnerulū Alessandru, și guvernulū țerrei pino cândū pupillulū va adjuge la maturitate, (că-cī Alessandru eră numai de 14 anni); Bogdanu se învoi, și Poloni începură a se întorce a casă. Atunci Bogdanu purcesse în totă răpeștiunea cu ai sei, și ocupă passulū de la satulū Crasna, unde bătū de stinse pre Poloni, uccise pre conductorii armatei, pre Odrovațiu, pre Bociaski și pre alți, cu mulțime de militari. Unū pircălapū românū din oștea lui Alessandru, scăpă de totalea perire pre Poloni. Bogdanu se retrasse spre Bărladū, eră Poloni mulțiamiră lui deū că n'au cădutū toți.

XVII.

Alessandru II și Petru Arone în Moldavia.

După ce se întorse regele Casemirū din Lituania a. R. 2204 (p. Chr. 1451), dōmna Maria împreună cu fiū-seū Alessandru se dusse la dinsulū, la Samborū, și lū rugă se i dea ajutoriū încontra usurpatoriulū de Bogdanū, regele o îndreptă la dietă. Dieta care se ținu la Parciovū decretă se trămită în Moldavia o armată validă, suptū commāndulū a trei conductori insemnați, inse nu ca se scōtă pre Bogdanū, ci ca se lū plece se cēră iertăștiune. Conductorii inse nu properară cu pubeerea planulū în lucrare. Intre acestea Petru Arone, omū de partita lui Alessandru, care se țicea assemine a fi fiū naturale allū lui Alessandru cellū bunū, intră pre ascunsū în Moldavia, și formă o facțiune destallū de mare în favōrea lui Alessandru cellū tēnerū, și cândū i se păru că a venitū momentulū, chiamă pre acestū-a în Mol-

davia ca împreună se restórne pre Bogdanü. Petru at-tacă pre Bogdanü cândü acestü-a jăcea bétü în Russianü, și lü uccise, apoi se prochiámá însuşü domnú, a. R. 2205 (p. Chr. 1452). Alessandru vedëndü acéstă perfidiă, fugi éráşü în Polonia, unde şü compuse o armată, și în anulü R. 2206 (p. Chr. 1453) irrupse în Moldavia, coprinsé o parte din țerră, și domni trei anni de qlille, pino ce se uccise de Petru Arone.

În Romania muri Danu IV la anulü R. 2205 (p. Chr. 1452) lăssändü în urma sa unü fiiü minorene, Danü V, căruia Corvinüü scósse ochiü, și puse în loculü lü pre Vladü IV, fratele lü Danü repăusatulü.

XVIII.

Căderea Constantinopoli, și mórtea lü Corvinü.

La Constantinopoli murisse Joanne VI Paleologu a a. R. 2201 (p. Chr. 1448), lăssändü de successorü pre frate-seü Constantinü XI în imperiulü bizantinü, care se mărginiä acumü la impregiurulü Constantinopoli; tóte celle-alte părți erä coprinsé de Turci. Amuratü II, care se lăssasse în dóue rënduri de domniä în favórea fiu-lü seü, încă muri la anulü R. 2204 (p. Chr. 1451), lăssändü tronulü sultanilorü fiului seü Machomede II. Acestü-a determinä se punä capetü imperiulü bizantinü, și se și asseçie tronulü în cetatea lü Constantinü. Cu unü curagiü demnú de Romanü ceü vechü, Constantinü provocä la arme pre cetățianü, și împreună cu 2000 de Genesü commandați de Justiniani, apperä cetatea 52 de qlille încontra puterei cellei gigantice a Turcilorü. În fine vedëndü că puterea omenescă nu mai e în stare de a mântui ultimulü monümentü allü imperiulü romanü, se dusse nóptea cu amiciü seü de se comunicä în sánta Sofiä, determinatü de a muri ca unü eroü pre ruinele imperiulü. În 29 Maiü, Machomede commandä assaltü. Apperătorü de pre muriü cetățü se luptarä cu gloriä. Multe miü cădurä dintre barbarü assältătorü. Inse nu-

merulă decise. Fatigații Români fură frânți. Justiniani plăgiti fugi în cetate prin o appetură a muriloră. Turcii străbătura după dînsulă. Constantină după o apperare eroică, cădă suptă armele loră, și cu dînsulă dimpreună se îngropă imperiulă bizantină, la anulă R. 2206 (p. Chr. 1453).

După căderea Constantinopolii, Turcii și îndreptară luarea aminte asupra țerreloră de la Dunăriă, prin a căroră-a conquerire cugetă a și deschide callea spre cellealte părți alle Europei. In dată la anulă R. 2207 (p. Chr. 1454) se aretă ună corpă de 30,000 de Turci în Moesia superiōre. Dară aci fură înteminați de marele Corvină care frânse acestă corpă în bătălia de la Crusolați, apoi puresse de strică Vidinulă (vechia Bononia). In anulă R. 2209. (p. Chr. 1456) plecă însuși Machomede II cu o armată de 150,000 de Turci pre uscată și cu ună mare numără de navă pre Dunăriă, și impressură Singidumulă. Corvină cu puçină cruceferi adduși de misionarulă Joanne Capistranulă, și cu 25,000 de militarii domestică attacă puterea cea mare a Turculă și o desfăcă cu totulă. La 20,000 de Turci remaseră pre câmpulă de bătăliă, cei-alți împreună cu Machomede luară fuga în cea mai mare disordine. In timpulă acestoră operațiună, Vladă domnulă României apperă ripa Dunării încâtă Turcii nu putură trece se încongiure pre Corvină de la spate, și cu modulă acestă-a contribuî la victoria cea memorabile din luna lui Augustă a. R. 2209 (p. Chr. 1456). Eroulă acestei țille însemnate, Joanne Corvină, nu se pută bucură multă de succesele selle, că-cî puçină după acēsta ellă muri de friguri la Taurună, în 11 Augustă. Europa întrégă plânse mórtea acestui Română estraordinariă.

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA III.

De la căderea Constantinopolii pîno la ȝillele nóstre.

SECȚIUNEA A.

De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui Petru Rareșiu.

CARTEA I.

De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui Stefanü cellü mare.

I.

Vladü V și Stefanü V.

După bătălia de la Singidunü la allü căruia rezultatü contribuissără Româniü din principate cu apperarea Dunării, se turburâ țerra prin Vladü V, fiulü lui Vladü III Dracu, care cu ajutoriü turcescü bätu pre Vladü IV, illü prinse și lü ucise, și se făcü însuși domnü preste țerră. Acestü principe tiranü își formă o numerósă milițiä pretoriană, tăiä la 500 de boiari, și uccise în scurtü timpü la 20,000 de locutori suptü diverse preteste, arse într'unü magazinü la 400 de Ungurü și de Sassi cari petrecea in țerră. Apoi urupse in Trasilvania, apprinse

Braşovul, și înțepă mulțime de Sassi dinaintea capellei sântului Jacob, anul R. 2210 (p. Chr. 1457). Pentru atari fapte i se dede numele de Țepeșiu. Ellu domni cu o rigóre necunoscută pino atunci în principatele Române; însufflă terróre la toți locuitorii țerei, încâtu acestia se temea mai tare de dînsul de câtu de mörte. Despotu în ânima și purtarea sa cötră alții, inse amatoriü de independențią naționale și curagiosü pino la temeritate, Vladü determină se sacrifice totü pentru mântuirea țerei de impunerea jugului străinü. Spre acestü scopü ellu organisă totü statulü milităresce, pedepsí fõră misericordiă ver-ce perfidiă, și cu modulü acestü-a întrodusse în țerră o securitate publică mai pino la necređute.

În Moldavia încă se născu revoluțiune pre timpulü acesta. Stefanü fiulü lui Bogdanü și nepotulü lui Alesandru cellü bunü, cu adjutoriulü domnului României bätü pre Petru usurpatoriulü la satulü Dulcesci, în vinerea Pascilorü a. R. 2211 (p. Chr. 1458). Petru și recullesse puterile, inse după ce încercă altă bataliă care fu assémine fatale pentru dînsulü, fugi în Polonia la regele Casemirü. Stefanü lü cerü înapoi, dară Casemirü nu se învoi la atâta bassețiă. Atunci Stefanü irrupse cu mână armată în Polonia și în Russia, și făcù mare stricățiune Polonilorü Casemirü se veđu constrînsü a împăca lucrulü prin unü tractatü care se încheiă în luna lui Aprilé a. R. 2212 (p. Chr. 1459). Prin acestü tractatü se asseđiă pace între Polonia și Moldavia, commercü neimpedecatü între locuitorii respectiví, navigațiune și trecere liberă preste Dunastru; causele locuitorilorü respectiví se se decidă prin commissari; Petru fuoitulü se

nu vină mai aproape de Smotrițiu; principii se se adjute unul pre altul în contra inamicilor.

II.

Români din Temișiana.

Români din Banatul Temișianu se distinseră prin valenția loră întru apperarea țerrei în contra Turcilor, și câstigară mare renume înaintea regiloră Ungariei. Regele Ladislaū carre appucasse frinele guvernului încă mai înainte de mórtea lui Joanne Corvinu, le întări dreptul de autonomiă prin o diplomă speciale dată în 29 Augustu 1457. În urmarea acestei-a, Români Temișiani fură scutiți de tóte contribuțiunile, numerați în starea nobililoră; ei se stea suptu administrațiunea unui Comite allu loră; causele loră se se judece de autorități-le proprie, în instanția mai înaltă de cōtră Comitele loră, și se se appelle die de a dreptulă la curtea regale, și în casu de a nu li se face dreptate, la însuși persóna regelui. Districtele loră se remână pururé unite. Nice o proprietate din districtele loră se nu se pótă donà de rege la alte persóne, ci numai la acei-a dintre dânșii cari se voru aflà demni de assémine recumpensă*).

*) Nos Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Austriae et Stiriae Dux, nec non Marchio Moraviae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium etc, Quod nos tum ad humillimae supplicationis instantiam Fidelium nostrorum Michaelis Dees dicti de Teömeoshel et Stephani filii Sysman de Bozias, per eos in ipsorum, ac caeterorum universorum Nobilium, et Keneziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofil, Borzafii, Komiathy et Illyed vocatis, nominibus et in personis nostrae propterea porrectae Majestati, tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis eorumdem universorum Nobilium et Keneziorum et caeterum Vala-

Inse acestă rege, care confirmă și sancționă pentru totă de a una privilegiate Românilor Temișiană, se arată foarte crudele cōtră familia Corvinilor. Ellă avea ună favorită germană, Ulrică Cilli, inamică neîmpăcată allă familie Corviniane, pre care lă făcuse ministru primariu. Vladă fiulă cellă mai mare allă lui Joanne Corvină, indignată de intrigile și persecuțiunile acestui omă corruptă, illă provocă la duellă și lă uccise. Regele Ladislău, cu tōte că jurasse la Temișiora înainte Elisabetei, veduvei lui Joanne Corvină, că nu va face neci ună reuă acestei familie pline de merite pentru regatulă seă, dară după ce adjunse la Buda cu amēdoă fii lui Corvină,

chorum, quibus iidem non solum Praedecessoribus nostris Regibus Hungariae, sed et nobis se gratos reddiderunt et acceptos praesertim eo respectu quod ipsi in confiniis Regni nostri collocati, in custodia et tuitione vadorum Danubii contra crebros incursus Turcorum, utpote qui ipsum Regnum nostrum in illa parte vel depredare, vel homines ejusdem Regni nostri sine discretionem sexus et aetatis impune abducere in servitutem consueverunt, personas resque et bona sua fortunae cesibus submittere, damnaque et incommoda, ac vulnera dira suscipere non formidant. Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorundem Valachorum et Keneziorum Privilegia super quibuscunque eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus confecta, ac si praesentibus Litteris nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen conditionibus, oneribus, et servitutibus, quibus eadem emanata et per Praedecessores nostros Reges Hungariae ipsis concessa sunt, auctoritate Regia pro eisdem Nobilibus Valachis et Kenezii caeterisque Valachis praesentibus scilicet et futuris perpetuo valitura roboremus et confirmamus, eosque ut unumquemque eorum sicuti majorem sic et minorem in omnibus hujusmodi eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus manutenere et conservare promittimus. Et nihilo minus ut ipsi Nobiles Valachi et Kenezii firmata inter se unione dicta servitia nostra et Regni nostri in tuendo vado Danubii eo melius continuare possint, decrevimus a modo in posterum in praefatis octo Districtibus, nullo unquam tempore alicui extraneo Possessiones et Villas donare, nisi illis qui bene meriti propter eorundem servitium videbuntur. Et quod hujusmodi octo Districtus ab invicem non separabimus nec aliquem ex eis alicui donabimus sed sacri Regni nostrae Corconae sicuti Praedecessores nostri Reges, sic et nos quoque

tăia capulă lui Vladă,  ra pre Mathia care  ra mai t ner , ill  arrunc  la  nchisore. Ac st  fapt  barbar  turbur  țerra. Regele petruns  de fric  panic  fugi la Vienna,  ra pre Mathia l  tr mise la Praga supt  custodia lui Giorgi  Podiebrad, commandantele aceste  cet ți. Revoluțiunea care  ra se se  nt mple atunci, fu prevenit  prin m rtea lui Ladisl , care per   n luna lui Nouembre, anul  R. 2210 (p. Chr. 1457). Doi potent ți pretendea atunci la tronul  Ungariei, Frideric  III impera-

---

simul vinctos tenebimus. Imo paefatum Districtum Komiathy qui per quondam Serenissimum Principem Dominum Sigismundum Romanorum Imperatorem, ac Hungariae etc. Regem, Avum nostrum clarissimum, quondam Joanni de Hunyad alias ejusdem Regni nostri Hungariae Gubernatori impignoratus, ac per incolas eiusdem Districtus ab eodem redemptus esse perhibetur praefatis septem Districtibus iterum annectimus decernens. a modo deinceps sicut aliquem alium ex ipsis Districtibus, ita et ipsum Districtum Komjathy de corpore illorum Districtum esse, atque uno et eodem Privilegio cum illis gaudere. Praeterea annuimus eisdem Nobilibus Valachis et Kenezis, ut nullus eos judicet, praeter Comitem eorum pro tempore constitutum, cujus Judicio contenti si non fuerint, ad Judicem Curiae nostrae, et dehinc in nostrae Majestatis personalem praesentiam possint et valeant causas eorum provocare. Volumus insuper quod Comites eorum vel Vice—Comites pro tempore existent. in exigendis byrsagiis et Judiciorum gravaminibus Equum leporarium, arma et Aves convictorum et convincendorum auferre non praesumant, nec aliter pro exactione hujusmodi byrsagiorum nisi sumto secum Judice Nobilium eorumdem Valachorum exire valeant modo aliquali. Postremo eosdem Nobiles Valachos instar verorum Nobilium Regni nostri, item Kenezios eorumdem Valachorum ex omni solutione tributi tam nostri quam aliorum quorumcunque exemptos esse volumus, et supportatos et quod nullus omnino hominum res et boua eorum et Jobbagionum ipsorum in quibusvis Locis arestare seu prohiberi facere, aut eosdem vel dictos eorum Jobbagiones ad cujusvis instantiam judicare vel eorum astare judecatui compellere praesumant, sed si aliqui quidquam Actionis vel Quaestionis contra eosdem Valachos Nobiles et Kenezios, aut annotatos ipsorum Jobbagiones vel alter eorum haberent vel habere sperarent hi id contra praefatos ipsorum nobilium Valachorum Jobbagiones in praesentis eorumdem Nobilium, adversus autem eosdem Nobiles Valachos et Kenezios coram praefatis Comitibus eorum pro tempore existentibus prosequantur, qui si in reddenda

toriulŭ Germaniei, și Casemirŭ II regele Poloniei; înse Elisabeta și fratele ei Michaelle Sălăgianu, prin influinția lorŭ cea mare, făcură adunarea generale a țerei, care se strînsese la Buda în 24 Ianuariŭ a. R. 2211 (p. Chr. 1458), se prochiame rege pre Mathia Corvinŭ. Atunci Podiebrad deschise ușiele prinsorii. Mathia eșsi din prinsore și se sui pe tronŭ. Indată ce Mathia se facŭ rege, în etate de 15 anni luă frênele guvernului din mânele unchiu-seŭ Michaelle Sălăgianu, numi pre ac-sta comite perpetuŭ allŭ Bisterției, érá pre Joanne și Sebastianŭ de Rosgon duci ai Trasilvaniei scoțendŭ pre Nicólă Villacŭ din acéstă demnitate, și pre Ladislaŭ Gara din palatinatŭ. Acestia inverșunați asupra lui Mathia formară o facțiune încontra lui, și prochiămară rege pre Fridericŭ III, de unde apoi se născŭ unŭ resbellŭ care ținŭ pîno la anulŭ R. 2216 (p. Chr. 1463).

III.

Starea Trasilvaniei.

În Trasilvania Nobiliŭ, Secuiŭ și Sasșiŭ reinnouiră unirea lorŭ încontra inimicilorŭ internŭ (adecă a țerranilorŭ) și esternŭ, la anulŭ R. 2212 (p. Chr. 1459). Înse îndată în anulŭ următoriu veni preste dînșii Vladŭ V cu Români și cu Turci, înaintă pîno la Amnașiŭ fôră de a

justitia tepidi fuerint, in praesentia Judicis Curiae nostrae, et si ibi iterum justitia eis deerit, in praesentia nostrae Majestatis juridice prosequantur, ex parte quorum omni contra eos querulanti judicium et justitia impendentur, prout dictabit ordo Juris. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, in pendentis communitas duximus concedendas. Datum Viennae in Festo Decolationis Beati Joannis Baptistae. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum autem nostrorum Hungariae anno decimo octavo, Bohemiae vere quarto.

intempină rezistență, devastă cu totul acestă locă. care fusse mai înainte allă domniloră din România, și se întorse în țerra sa încărcatū de spolie, ducēndū cu sene mare mulțime de prinși. Michaelē Sălăgianu strinse óste și allergă după dīnsulū, inse ellū remase bătutū, și cădu în mânele Turcilorū care lū dusseră prinsū la Constantinopoli, și acolo lū ucciseră. După acēsta, Mathia unū districtulū Bistertiei cu comitatulū Sabiniulū, (districtulū Brașiovulū illū unisse Sigismundū, încă la anulū R. 2181; p. Chr. 1428).

IV.

Batalia lui Vladu V cu Machomede II.

La anulū R. 2214 (p. Chr. 1461) Vladū V domnulū Romāniei, încheiă legāmētū cu Mathia încontra Turcilorū. Machomede infuriatū asupra lui, dede ordine lui Hamza-passia de la Vidinū se irrumpă în țerră și se lū scótă din domniă viū sau mortū. Dară Vladū prinse pre passia și lū trasse în țepă împreună cu toți Turciī. In anulū următorū Vladū trecū Dunăria cu o putere numerosă, devastă Bulgaria și uccise la 25,000 de ómenī. Machomede turbatū de meniă pentru aceste fapte audaci alle lui Vladū, strinse o armată de 250,000 de Turci și purcesse încontra lui, determinatū de alū stīnge cu totul. In aceste impregiurări critice, Stefanū domnulū Moldaviei voidū se recupere Achilleia de la Vladū, făcū o erróre ne-iertată; ellū se înțellesse cu Turciī spre a umili pre Vladū, Machomede impressură Achilleia de pre Dunăriă, Stefanū de pre uscatū. Impressurații se apperară cu nespūsă tăriă. Vladū trāmise pre unū capitanū cu unū

corpă de Români se infestăie Moldavia. Stefană fu constrânsă se lasse impressurarea Achilleiei și se și appere țerra încontra incursiunei Româniloră. Turcii arseră Brăilla. Vladă commandă ómeniloră de la șessură se se retragă còtră munți cu tótă averea loră; ellă se puse la apperare infestândă neîncetată pre Turci, și retrăgându-se còtră Tirguvestei. Intr'ó nópte cândă Turcii eră asseđiați în castre, Vladă se îmbracă în vestiminte turcesci și spionă tótă posițiunea Turciloră, apoi întorcându-se la armata sa determină se attace de adreptulă quartariulă sultanului. Attaculă se făcù cu impetuositate, și Turcii veniră în cea mai mare confusiune, dară Vladă rătעי în întuniculă noptii, și în locă de a se răpeđi asupra quartariului sultanului dede preste corpulă altoră doă passă cu care se luptă pino dimănétia apoi se retrasse făcendă mare stricătione în Turci; înse la 1000 de Români căđură în mânele inimiciloră pre cari îndată puse sultanulă de i tăiară. Adjungendă Vladă la Tirguvestei luă pre locuitoră cu sene la cetatea Poiánari cea edificată de dînsulă. Machomede veni în urmă, și aflândă capitalea deschisă se puse la cugete, temendu-se ca nu cumă-va se fiă ver-o stratagemă la miđilocă și se cadă în cursă. Vladă ordină ună capitană cu 600 de căllară se observe mersurile Turciloră, se-ă infestăie neîncetată, înse se nu se lasse cu dînșii la bătaliă formală; érá ellă se dusse încontra lui Stefană. Capitanulă căllărimei se înșellă prin demustrațiunile Turciloră, făcù ună atacă asupra loră, și perdù la 200 de ómeni. Cu tóte acestea Machomede vedendă că nu póte folosi nemica; se retrasse spre Giurgiă, devastandă totă ținutulă cu focă și cu sabiă, și dede corpulă dinapoi, suptă commândulă

cellui mai preceputu dintre passii seii, ca nu cumu-va se i
 attace Vladu pre neasteptate si se-i arrunce pre toti in
 Dunaria. După aceea trecu preste apă lăssându in țerră
 pre Radu, fratele lui Vladu, cu o partită de boiari con-
 trariă principelui, si asșediă lōngă Dunaria unu corpū
 de Turci cari se adjute pre Radu la întēplare de peri-
 clu. Radu descriendū crudelitătii frate-seu Vladu, si ar-
 retându-le periclulū in care pune ellū țerra prin interri-
 tarea Turcilorū, trasse pre cei mai multii in partea sa.
 Acesti-a adjutorații de Turci dechiărară domnū pre Radu.
 Atunci Vladu vēdēndu-se părăsitū de ai seii, se retrasse
 preste munții in Trasilvania la regele Mathia. (Sept. a. R.
 2215; p. Chr. 1462). Regele promise adjutoriu lui Vladu,
 inse dupe acea-a lū luă cu sene la Buda si lū puse suptū
 custodiă. Așia Radu se întemeiă in domnia țerei cu ad-
 jutoriulū Turcilorū, dară se puse in bună înțellegere si
 cu regele Mathia. Acestū domnū ticăllosū plăti pōrții
 20,000 de galbinii tributū annuale.

Stefanū domnulū Moldăviei recuperă Achilleia, occu-
 pā ținutulū Pudnei, dup'ace-a luă cetatea Albă, întări a-
 mēndoue fortărețiele, in Achilleia puse prefectū pre Isaia,
 in Alba pre Bunta.

V.

Stefanū dumnulū Moldăviei irrumpe in Trasilvania.

In anulū R. 2216 (p. Chr. 1463) Machomede oc-
 cupā la 70 de castelle in Bosnia; Mathia trāmise pre
 Joanne Pancrațiu, ducele Trasilvaniei, cu oște la Sava ca
 se impiedice trecerea sultanului preste acestū riū. Ste-
 fanū irrumpe in Trasilvania si facū mare stricățiune in

țerra Secuiloră, din cauză că acești-a dedesseră adjutoriū lui Vladū în anulū trecutū.

În anniū următorī fu pace în țerrelē Daciei. Stefanū se însurā la anulū R. 2218 (p. Chr. 1465), luândū de sociā pre Eudossia, principessa Constantinopolitanā,  rā la a. R. 2219 (p. Chr. 1466)  ncheiā tractatū cu Casemirū, regele Poloniei, spre lucrare și apperare commune. — Darā în a. R. 2220 (p. Chr. 1467), contribuțiunea cea mare pusă pre Trasilvanī produsse o revoluțiune încontra lui Mathia, suptū conducerea lui Benedictū Roșiū comitele Sassilorū, care prochiāmā rege pre ducele Joanne de S n-Giorgiū încontra voinției lui. Mathia auzindū de ac sta, properā cu  ste în Trasilvania; ducele Joanne se suppose, și capetā perdonū, Benedictū Roșiū fugi în Polonia, celle-alte capete alle rebelluniī se t iarā, cei mai pușinī culpabili se essiliar .

VI.

Batalia de la Baia.

Mathia supperatū pre Stefanū pentru incursele din anniū trecuți și suspect ndū că și revoluțiunea din anulū acest -a s'au făcutū prin annuenția lui, purcesse în 25 Novembre prin passurile Oitus  și Dimesi   n Moldavia și, cu mari greutăți adjunse la Roman . Stefan  spre a c stig  timp  intr  în negoțiațiunī cu regele. Mathia arse Romanul  și  naint  c tr  Baia. Aci i descoperi un  Secui  c  se află în periclu, fiind  c  Stefan  a determinat  se l  attace pre  ntunericulu nopții. Mathia f c  dispozițiunile convenite pentru apperare. Rom niī apprinseră oppidul  de trei laturi și la lumina

flacării dederă preste Unguri de tóte părțile, ucciseră la 10,000 de ómenī, Mathia însuși capetă o săgétă în spete. Nicólă Banfi sustinù colpiturele îndreptate asupra regelui și cu periclulū seū illū scăpă de mórte. Mathia plăgitū, rușinatū și amețitū fugi preste munți la Brașiovū, de aci se dusse la Clușiū, și spre resbunare uccise pre unū officariū Romānū, anume Michaele prinsū în bătăliă, (în ziua de Sântū Stefanū.)—Dară domnulū Moldaviei înverșunatū asupra lui Mathia, irrupse în Transilvania a dóua óră, și bătū aspru pre Secui. Mathia ocupatū în Ungaria cu Zapolia, și în Boiemia cu Podiebrad făcū pacē cu Stefanū cōtră începutulū annulū R. 2221 (p. Chr. 1468,) și dede acestui-a castellele Ciceu și cetatea de Baltă în Trasilvania.

VII.

Stefanū bate pre Tătari.

Totū în acestū annū Stefanū bătū în trei rōnduri pre Tătari la Lipnițiū pre apa Dunastrulū, și prinse pre Carzik fiulū chanulū Maniak. Chanulū trāmise la dīnsulū o deputațiune de 100 de căllări cu ammenințări diverse, decă ellū nu va da libertate îndată fiulū seū. Eră Stefanū ca se arrete că nu se teme de ammenințările chanulū, tăiă pre Carzik înaintea ochilorū deputațilorū, și appoi trasse în țepă pre toți acei deputați tătari, lăssându numai pre unulū cu nasulū și cu urechiele tăiate se se ducă se spună chanulū celle ce s'aū întêmplatū. — După ce insufflă respecū Tătarilorū, Stefanū avū în annulū R. 2222 (p. Chr. 1469) altă bătăliă cu Trasilvanii, că-cī fugitulū Petru Arone care în-

cercasse îndeșertu cu Mathia se scôtă pre Stefanu și se se restabiléscă în scaunul domniei, veni cu adjutoriul ducelui Trasilvaniei a dóua órá asupra lui; inse remase bătutu și cădù în mânele lui Stefanu. Spre înfrénarea Secuiloru întrâ apoi Stefanu a treia órá în Trasilvania și-î puni severu pentru adjutoriul datu rivariului seú.

In anulú Romei 2223 (Chr. 1470) Stefanu formá planulú de a bate pre Radu din Románia și de a uni améndoue principatele suptú domnia sa. In luna lui Februariu purcesse cu óste încontra lui Radu; inse acestú-a se apperá cu tótá puterea în mai multe scármenáturi cari se făcurá între ámbé armatele. Marți în septemána albá, Stefanu arse Bráilla. Spre resbunarea stricățiunilorú făcute, Radu adunándú óste mai mare irrupse în luna lui Martiu (R. 2224, Chr. 1471) în Moldavia, inse în 22 Martiu remase bătutu în satulú Soci, unde perdú tóte stégurile și multime de ómení; prinși se ncciserá toți afará de Márcianu și de Stanu Logofetulú. Dupá acéstá victoriá Stefanu se puse cu totulú spre asșediarea lucrurilorú din intru, și spre guvernarea țerrei, în spațiú de trei anni de țille.

VIII.

Stefanu bate pre Turci la Racova.

Erá la anulú R. 2227 (Chr. 1474) Stefanu se apucá de noú de planulú seú cellú mare de a uni principatele, și cótrá tómná purcesse în Románia. In 15 Novembre veni la bătălia cu Radu la Rómniculú Săratú. Acestú-a perdú și se retrasse fugindú la Bucuresci. Inse în 23 Novembre, Stefanu adjunse pre neasteptate dinaintea

acestei capitale; Radu lăssă totu și fugi la Turci. Stefanu coprinse reședinția cu tôte tesasurele domnesci, érá pre Dómna Maria și pre Voichiția fia ei, le tractá fórte omenesce. Dară venindu-í scire că ducele Tasilvaniei Blașiú a intratú în Moldavia cu 6000 de armați, puse domnú în Bucuresci pre Laiotú Bassarabă, și preste 3 ȕille se întórse în principatulú seú, luándú cu sene pre dómna Maria și pre Voichiția, fia ei, și celle 28 de stégurí coprinse de la Radu. Adjungéndú în Moldavia bătú pre Blașiú și lú respinse preste munți, și intrá însuși în Trasilvania, ocupá țerra Secuilorú și strinse dintr'ínșii unú corpú de militarí cu cari plecá încontra Turcilorú. Că-cí Radu venisse cu óstea turcéscă de preste Dunăriá și allungasse pre Laiotú Bassarabă în 15 Decembre. Turcii incurserá de tôte părțile în Moldavia, și în Trasilvania, și înaintără pîno la Urbea mare. Prin Moldavia Solimanú-passia înaintá cu o armată de 120,000 Turci pîno la vallea Racovei aprópe de Bărladú. Aci lú așteptá Stefanú cu 4000 de Români, și 2000 de Poloni și cu 5000 de Secui. În 17 Januariú a. R. 2228 (Chr. 1475) se făcú acea bătăliá memorabile, în care Stefanú frânse pre Turci cu totulú, uccise o nenumeratá mulțime de păgâni și le luá preste 100 de stégurí. Patru Passi căđură, puçini Turci scápará cu fuga preste Dunăriá, prinșii se trasserá toți în țépá. Dupá acéstá victoriá famósá, Stefanú trámise pre veru-seú Alessandru încontra lui Radu la Crățiuna, ínse acestú-a remase bătutú și perdú și viéția. Atunci Stefanú însuși plecá cu ai seí și respinse pre Radu pîno la Rómnicú, unde se făcú bătăliá mare și sângerósá în 24 Januariú, dară maí pre urmă invinse Stefanú, érá Radu luá fuga. A-

tunci boiarii din România se puseră la mijloc și făcură pace cu Stefanu, asșediându ca Milcovulu se fă marginea despărțitória între âmbe principatele (că-cî pîne atunci fusse Tortuosulu). După acestu triumfú Stefanu trâmise 36 de stéguri în donu lui Casemirú și căte-va lui Mathia. Dară nu trecu multu timpú și irrupseră Cazacii în Moldavia, înse acéstă încercare ie esși fórté reu, ei fură bătúți la Grumașesci, căpitanulu lorú Lobodă se prinse, Jora se înecă cu mai multí în Dunastru, Nalivaico scăpă cu alții preste Dunastru.

IX.

Batalia de la Vallea Albă.

După aceste successe strălucite Stefanu dede libertatea fiulu unui passiă turcescú și trâmise deputați la Machomede ca se se plângă de incursele Tătarilorú și alle Turcilorú, precumú s'a întemplatú (dicea ellú) în ierna trecută de aú încursú în Moldavia nesce orde de latroni, pre cari ellú i a bătutú și i a punitú după meritulu lorú. Dară sultanulu înțellesse prefacerea lui Stefanu, turbă de mênîa, tractă aspru pre deputați, apoi le luă caii și-i retrămise a casă pre giosú. Pre marea négră espedí o flottă còtră Crimeria, care luă Caffa prin înșellățiune și uccise pre toți neguțiătorii Români de acollo; după aceea atacă cetatea Albă, care capitulă, cu tóte acestea Turcii o destrusseră. — După ce se imbarcă armata turcescă, Stefanu purcesse cu puçină óste ce avea și coprinse de nou cetatea Albă trecéndu prin ascuțitulú sabiei totú președiulu turcescú de acollo. Acumú Machomede începú a face preparative înfricoșiate

încontra lui Ștefanu. Acestu-a dede de scire lui Casemiru și lui Mathia invitându-i totu de o dată la apperare commune. Casemiru abiă se înduplecă se trămittă unu deputatu de pace la sultanulu, care mergendu illu întelni la Varna înaintându spre Moldavia. Mathia avea se appere Dunăria încontra Turciloru. Intre acestea Machomede se apropiă de Moldavia, in anulul Romei 2229 (Chr. 1476); și arruncă cincî poduri preste Dunăria; de la marea négră irrupseră Tătarii. Ștefanu îi frânse și îi respinse, dară veđendū puterea cea mare a lui Machomede, devastă de bună voiă tótă țerra de giosu, și se retrasse spre munți, infestându neîncetatū óstea turcescă așîa încatū le uccise la 30,000 de inși. Intre acestea Mathia încă se bătea cu Turcii în Temișiana; inse Machomede eră securū dinapo și înaintă fôră temere. In 26 Juliū, Ștefanu acceptă bătalia la vallea Albă, unde se făcu mare versare de sânge, și Ștefanu se veđu constrînsū a se retrage la munți. Spre mântuirea creștinilorū, o furtună ce se redică pre marea négră resipi flotta turcescă care adducea munițiune și provisiuni; in castrele turcesci, începū o fómete și o pestilențiă mare: de aită parte Machomede se temea ca nu cumu-va Ștefanu căpetându adjutoriū de la vecini se lū attace in miđiloculū confusiunei și se-ī spargă armata. Așîa ellū află de cuviințiă a desface castrele și a se retrage preste Dunăria. In adeverū Ștefanu îndată ce simți că Turcii se retragū începū a-ī infestă și a-ī persecută pino la Dunăria, uccidendū mulți dintre diinși. La vallea Albă adună cadaverele cellořū căđuți in bătalia, formă unū tumuru mare și edifică o biserică intru adducerea a minte. De atunci loculū acellū-a se numi Resboiani.

X.

Stefanū uccide pre Radu cellū formosū.

Dară și după retragerea Turcilor, Radu domnul României incurse cu oște în Moldavia, devastă țerra și prinse la 30,000 de locuitori pre care i dede în mânele Turcilor. Stefanū supperatū de acéstă purtare barbară a socrului seū, repudiă pre Voichiția, și se căsători cu Maria de la Magopū. Dup'acea-a venindu-ı adjutoriū de la Mathia suptū commāndulū lui Stefanū Batori, cureți cu totul țerra de Turci, și încungiurā de dóue părți pre Radu din Romānia, care veđēndu-se în periclu, și neputēndū scāpā în altă parte de locū, fugi la Brașiovū. Cetățianii încontra dreptului de ospitalitate illū prinseră și lū dederă în mânele lui Stefanū, care lū tăiā numai de câtū. Atunci Vladū V, pre care lū lāsasse Mathia din prinsóriă, se restabilī în domnia Romāniei (11 Nouembre. R. 2229, Chr. 1476).

După acéstă prefacere a lucrurilor, principatele Daciane se bucurară de pace în cursū de trei annī de ȓille. In intervallulū acesta Stefanū se applicā cu totul la îndreptarea internă a țerrei și la întărirea ei încontra evenimentilor; dresse fortificațiunile de la Achilleia și cetatea Albă și le adausse întăriture nóue. Dară în familiă veniră mari desastre preste Stefanū, că-cī în anulū R. 2230 (Chr. 1477) îi muri și a treia soçiă, Maria, în anulū R. 2232 (Chr. 1479) îi muri fiulū ántáiū născutū Bogdanū, apoi și a patra soçiă, după care se căsători cu o principéssă de la Moscva.

XI.

Bătălia de la apa Vinerii.

În toamna anului R. 2232 (p. Chr. 1479), Turcii condusși de Alibegü trecură Dunăria cu o armată de 100,000 de ómenî, predară țerra Românescă (din care Vladü V fu ne-voitü a scäpã în Trasilvania), și apoi intrară în Trasilvania, (Octobre a. R. 2232; Chr. 1479), și o devăstară cu focü și cu sabiã. Stefanü Batori ducele țerreî adunã óste de Români, Sassi, Unguri și Secui, totü de o datã înscinția și pre Paulü Chinezü (Romãnu) comitele Temișianeî și lü chiamã într'adjutoriü. Intre acestea Alibegü înaintã cu Turcii pino la Alba-Julia pre-dãndü sate și oppide, apoi se întörse cõtrã Orestia. La apa Vinerii veni Stefanü Batori cu armata trasilvanã, și se asseđiã pre câmpulü de bătăliã: pre Sassi și pre Români îi puse în aripa dréptã de cõtrã Mureșiü, pre Unguri și pre Secui în aripa stângã de cõtrã munți, ellü cu loricațiî se puse în centru. Alibegü dinainte, attãcã cu mare furiã amendóue aripele, arruncã mai pre toți Sassiî în Mureșiü, infrãnse și pre Secui; Romãniî și Unguriî se băturã cu ânimã, inse cãđurã suptü sabia cea cruntã a Turcilorü. Atunci pãssi înainte Stefanü cu loricațiî, și se încinse o bătăliã și mai sãngerósã, însuși Stefanü cãpetã șesse plage, callulü cãđü de suptü din-sulü; cândü éccã cã adjunge Paulü Chinezu cu Temișianii și se arruncã în spatele Turcilorü ca unü leü, taiã și uccide pre inimiçi. Turcii veđëndu-se între dóue focuri, se apperã cu cerbiciã, inse mai pre urmã iaü fuga cõtrã munți; crestiniî dupã ei, și i măcellãrescü fõrã de misericordiã. Alibegü scapã cu multã greutate în munți, se

trăvestese în vestiminte de pecurariu și fuge în Turcia. Crestinii coprindă castrele cu toate spoliile, întindă mese în meșilocolu câmpulu de bătăliă pre cadaverile Turcilor și cineștiă acolo; se începe musică și saltu, ducii și militarii saltă de bucuriă, însuși Chinezu appucă cu dinții cadaverulū unui Turcū, și fôră se lū attingă cu mânele saltă cu dînsulū împregiurulū mesei. A două și amendoi ducii intrară în triumfū în Alba-Julia, apoi făcură disposețiunī spre îngroparea morșilorū. Mulți creștini jăcea pre câmpulū bătăliei, mulți se înecasseră în Mureșiū, — apa rîuluī acestui-a se înroșisse de sânge; dară și Turci cădusseră aprôpe la 30,000, pușini se prînseră, și mai allessū dintre cei mai de frunte.*)

XII.

Luptele lui Ștefanū cu Baiazetū II.

In 3 Maiū a. R. 2234 (p. Chr. 1481) muri Machomede II, și în loculū luī urmă Baiazetū II. In timpū de paștu anū de șille țerrele de la Dunăriă resufflară, în care principii făcură mai multe îndreptări interne, în specie Ștefanū domnulū Moldaviei, pre lîngă alte opere de pietate și de folosū publicū, edifică fortăreșia St. Demetriu (Smedrova) de lîngă Romanū. Dară in anulū R. 2237 (p. Chr. 1484) Baiazetū II se ridică cu totă puterea sa încontra Moldaviei, și trecendū Dunăria impressură Achilleia (în care commanda prefectiī Ivascu și Massimū), și după multă luptă cu mare perdere din partea Turcilorū o luă in 14 Juliū; apoi atacă cetatea Albă (în care commanda prefectiī Germanū și Joanne) și o

*) Bonfinius dec. IV. libro 6.

luă în 5 Augustū. După aceă-a predă țerra pîno cîndū adjunse iérna care intrerupse espedițiunea. Stefanū se retrasse cōtră munți și de acollo infestă neîncetatū pre Turci, asteptîndū adjutoriū de la Poloni și de la Ungurī. Dară Mathia erà occupatū cu resbellulū austriacū, Poloniū promiseră adjutoriū, decă Stefanū, care bătusse pre Ungurī, pre Turci, pre Tătari și pre Poloni, se va închină luī Casimirū. Stefanū vedîndu-se strîmtoeratū de Turci, se înduplecâ a face o ceremoniă spre mulțămirea superbiei Polonilorū. In anulū R. 2238 (p. Chr. 1485) veni Casimirū la Colomeia cu unū comitatū de 20,000 de nobili și de servitorī; Stefanū se dusse la dînsulū și-î promise că i va depune jurămîntulū în cortū. Regele se invol, inse cîndū erà se se împlinescă ceremonia, în 25 Septembrie, vanitatea Polonilorū desfăcū cortulū prin o machină construită spre acestū scopū, și descoperi scena înaintea tuturorū cellorū ce erà acollo cu regele. Acestū-a lū sărută, și lū invită la mēsă împreună cu toți nobili Români; eră cîndū veni vorba de adjutoriū, i se dederă 3000 de căllari suptū commîndulū luī Carcowski. Cu acestū micū succursū Stefanū bātu pre rebeliī cari se scullasseră încontra luī pîno cîndū ellū petrecea la Colomeia, precumū și ordele turcesci cari făcea escursiuni și predă țerra; inse nu fu în stare de a scôte pre Turci din Achilleia și din cetatea Albă, unde acesti-a se întărisseră fôrte. Mathia care nu voisse a adjutā pre Stefanū în anniī trecuți, supperāndu-se acumū pre Stefanū pentru legămîntulū încheiatū cu Poloniū, dede osti rebellulū Croiotū (care fugisse în Trasilvania), spre a irrumpē în Moldavia și a destronā pre Stefanū. In 6 Marțiū se facū o luptă fôrte aspră pre apa Siretului, în care Stefanū cădū

de pre callă, și puțină lipsă de nu veni în mânele lui Croiotă; înse mai pre urmă învinse pre rebellă. Croiotă se prinse și perdă capulă pentru temeritatea sa.

XIII.

Intrigele Poloniloră încontra lui Stefană.

In 6 Aprile a. R. 2243 (Chr. 1490) muri Mathia de apoplessia la Vienna, lăssându în urmă număi ună fiu naturale, pre Joanne Corvină. Din causa successiunii se născură turburări în Ungaria. Patru competițori se arretară; Massimiliană archiducele Austriei, Vladislau regele Boiemiei; Albertă fratele acestui-a și fiulă lui Casemiră regelă Poloniei, și Joanne Corvină spuriulă; înse prin intrigele reginei Beatrice se allesse Vladislău din Boemia.

In anulă R. 2245 (Chr. 1492) muri și Casemiră regele Poloniei, căruia-a urmă fiulă seă Albertă. — Stefană avă desastru a perde în acestă annă pre allă treilă fiu allă seă, Alessandru. — Ânimosulă Stefană formă planulă de o scullare generale a principiloră crestini încontra Turciloră, strinse o armată de 20,000 de militari spre acestă scopă, se puse în înțelegere cu Stefană Batori amiculă seă, și prin acestă-a invită pre Vladislău la acestă întreprindere commune, înse acestă rege secă nu se miscă; după intercessiunea lui Batori, ellă confirmă lui Stefană posesiunea castelleloră cetății de Baltă și a Ciceului, érá în luna lui Decembre încheiă ună tractată secretă cu frate seă Albertă ca se scôtă pre Stefană din domnia Moldaviei, și se pună domnă pre fratele loră Sigismundă, transformându principatulă în provinciă polonă. In anulă R. 2245 (Chr. 1493), Alessandru allă

patrulé frate allü regilorü se cäsătorì cu Elena, fia lui Joanne Vasilievici marelui Principe de Moscuca, și sora consortii lui Stefanü. Stefanü credea că prin această affinitate se va întemeiä o amicitiiä durabile între dînsulü și fii lui Casemirü, Inse regii persecutarä planulü cellü perfidü inconstra lui.

XIV.

Dragü Fiiulü și Paulü Chinezu bate pre Turci la Dunäriä.

Intre acestea Turcii începü operațiunile lorü în totü întinsulü Dunärii. Vladü, domnulü Romäniei, adjutatü de Georgiu Morea banulü Severinului, trece Dunäria și face mare măcellariä în Turci. Morea trämite 20 de carre de capete de Turci la dieta din luna lui Aprile R. 2245 (Chr. 1492). Inse nu multü timpü dupä acësta vine Bajazetü și impressurä Severinulü. Paulü Chinezu plécä cu oatea sa de la Temișiorä și fränge pre Turci, prinde unü mare numerü dintre dinșii pre care apoi ducëndu-i la Temișiora îi tăiä pre toți. Darä în anulü R. 2246 (Chr. 1493), Turcii învadü Romänia cu mare putere armatä. Vladü cade uccisü de mânele unui servitorü. Alibegü passia de la Semendria irrumpe în Trasilvania, prédä și arde totü ce i vine înainte, darä cândü erä se se întörcă pre la Turnulü roșsiü, illü adjunge ducele Dragu (fiulü lui Dragü Romanulü din Marmorosü), uccide și arruncä în Oltü pre 15,000 de Turci. Acëstä perdere nu desäniméđiä pre Turci; în luna lui Octobre ei inträ în țerra Birsei și facü marü stricățiunii. In Romänia dupä cădereä lui Vladü se pune domnă Radu fiulü, lui Vladü.—

Bajazetü operediã la Sava. Paulü Chinezu trece Dunãria în a. R. 2247 (Chr. 1494) și arde fortãreþiile turcesci celle de suptü commãndulü lui Alibegü, apoi allergã la Singidunü unde descopere o prodiþiune, și punesce cu aspre supplicie pre proditori. Regele Vladislaü illü numesce jude allü curþii, și pre Josa de Somü (asemine Românü) comite Temiþianeï. In o cãllãtoriã prin Transilvania, numesce pre Ladislaü de Losonþiü jude supremü allü þerrei, stringe 60,000 de galbeni, formediã o armatã și trãmite cu dinsa pre Dragü în Servia. Intorcẽdu-se apoi regele prin Temiþiana însãrcinã pre Paulü Chinezu se mergã se se unescã cu ducele Trasivanieï spre a scõte pre Turci din Servia și din Bulgaria. Chinezu luã Semendria; dupã a dóua ordine a regelui trecü Sava și se asediã apprope de castellulü St. Clemente, acollo illü appucã unü morbü greü, în urma cãrui-a muri în puþine ðille. Dragu încã fu însãrcinatü de a trece în Sirmiü încontra lui Laurenþiü Villacü care se revoltasse, darã preste puþinü timpü se addusse la ascultare. — Radu domnulü Romãnieï se puse cu tóte puterile spre a face pace între Bajazetü și Vladislaü, prin alle cãrui-a stãruinþe se incheiã armistiþiü pre trei ani, în luna lui Aprile a. R. 2248 (Chr. 1495). — Vladü VI, fostulü domnü provisoriiü înainte de ce Radu se suisse pre tronü, se aflã în Transilvania, unde nu se purtã ca unü essauctoratü, ci ca unü principe în activitate, făcea mari supperãri Sassilorü, și încercãri de a reintrã în þerra sa. Acestea putea se aibã urmãri grelle, Regele Vladislaü îi scrisse se se ducã la Temiþióra la comitele Josa de Somü, unde se pare cã petrecü pino în ðillele mai din urmã.

XV.

Stefanū domnulū Moldaviei bate pre Albertū regele Poloniei.

Incontra lui Stefanū din Moldavia se persecută planulū perfidū din partea lui Albertū și Vladislaū. Acel-lū-a se preparà neîncetatū suptū pretestū de a merge încontra Turcilorū; cu tôte acestea Stefanū cellū agerū la vedere îi petrunse cugetulū. Ducele Trasilvaniei Dragu și comitele Temișianei Josa căpetară ordine de la Vladislaū se stea parați spre a intra în părțile trasalpine. Cu începutulū annulū R. 2250 (Chr. 1497), Albertū provócă pre Stefanū se și strîngă ostile spre a lucrà în commune încontra Turcilorū, ca se și recupere Achilleia și cetatea Albă. Acestū-a se dechiară a fi paratū la tôte. Cōtră finitulū lui Juniū, Albertū plécă cu armata sa prin Pocuția, érá nu prin Cameniția pre unde erà callea. Stefanū trāmitte pre logoteții Petru și Isacū se lū întrebe, că de ce nu purcede prin Cameniția, că-cī pre acollo e drumulū cōtră Achilleia și cetatea Albă? saū dōră vine ca inimicū în Moldavia? Albertū respunse cu vorbe lucii. Stefanū nu se mulțiāmī, ci trāmise a dōna óră deputați la rege ca se-ī spună curatū, se nu intre în țerră, că-ī va păré reū. Atuncī regele puse pre deputați în férre, și-ī espedi la Lembergū, érá ellū purcesse cu armata de a dreptulū la Suciava, și impressurá acéstă cetate, și o bātū trei lunī de șille fōră de a o puté luà. Stefanū puse ómenī de spionară puterea Polonilorū, și află că suntū la 80,000, înse giumentate sarcinari; ellū trāmise la Tătari după adjutoriū, asșediā ómenī de occuparā passurile, împedică adducerea

de provisiune și munițiune, frecă în combate mici pre Poloni, pino cându îi addusse la desănimare. Atunci Poloni începură a murmură încontra regelui care i dusse asupra Românilor, în locu de a i duce asupra Turcilor. Regele turbatū de mēniă și de supperare fu appucatū de friguri, atunci începū a și deschide ochii și a vedē periclulū în care se arruncasse, decī fōră de a perde timpū se puse în relațiunī de a tractā cu Stefanū, și incheiā armistețiū în 9 Octobre, și dede ordine de retragere, totū în acea ȓi. Retragerea se începū în adeverū, înse nu pre callea pre unde venisseră, ci mai spre munți. Stefanū cunnoscēndū spiritulū Românilorū arretā lui Albertū că se pune în periclu prin acelle locuri, unde Români cari ardū de resbunare potū se lū nemicēscā cu totulū. Darā Albertū nu ascultā, ci pusses spre pădurea Cosminei. Corpulū dinainte tr. cū fōră împedecare, înse centrulū cu comitatulū regelui fu attăcatū de Români în miȓiloculū pădurei. Currēndū veni și Stefanū cū miliȓia sa și cu adjutoriū de la Tătarī, și arruncā pre Poloni din deretulū castrelorū făcute de carre, unde se născū o confusiune și o larmă înfricoșiatā în oșteā polonā. Căllărimea pretorianā scāpā pre rege, care fugi apoi la corpulū dinainte; cei din castrele formate de carre urmarā după dīnsulū în cea mai mare disordine. Mulȓime de Poloni și Russi nobili și ordinari perirā în acea frecăturā deplorabile, mare parte cădurā în mânele Românilorū și alle Tătarilorū, cari dusserā pre nobili în captivitate spre a stōrce bani de rescumperare. Vorniculū cellū mare tăiā la Lucesci 600 de căllari massovi; trecerea preste Prutū și Dunastru costā pre Poloni multā versare de sange. Cândū

adjunse regele cu remășișiele în Polonia i se părù că a înviatù din morșii; demoralisarea fu preste mesurã. Albertù desfãcù milișia sa și o trãmise a casã, érã ellù se dusse la Cracovia și se dede desfrãnãrilorù.

XVI.

Stefanù devastã Polonia apoi face pace cu Poloniș și cu Unguriș.

Acéstã bunã lecșione înveșia pre Albertù a cunnôsce mai bine pre Romãniș. Stefanù încã veșù că cu seciș de Poloniș nu face nemica încontra Turcilorù, inimicilorù comunï ai creștinilorù. Decï ellù se împãcã cu acesti-a, și spre a umilï mai tare pre Poloniș strinse unù corpù de Turciș și deTãtarï, și intrã în Polonia în datã în primãvãra annuluiș R. 2251 (Chr. 1498), și purcesse pino la Canciuca și la apa Visloca, arse cetãșile Premislavù, Radzinimu, Prevorscu, Lanciucu, și prinse la 100,000 de Poloniș, pre cari Turciș îi dusserã în servitute. Pino cândù Albertù convocã pre nobiliș la Sandomirù, spoliele furã dusse în securitate, și așia veșëndù toșii că e prea târșiuș, se desfãcù óstea érã, și se dusse pre a casã. Dupã acéstã se puse la mișilocù Vladislau și împãcã pre Stefanù cu Albertù. Inse în luna luiș Nouembre, dupã legãmentulù încheiatù între Stefanù și sultanulù, trecù Basisbei cu 80,000 de Turciș prin Moldavia în Russiaș; în șinutulù Galliciuluiș și allù Somborulù, darã iërna cea grea făcù de degerarã la 40,000 de Turciș, cei-allï întorcëndu-se prin Moldavia furã attacașii și bãtușii de Romãniș, cari se îmbrãcassërã în vestiminte polonesciș, și așia abiã scãparã la 10,000 de inșii preste Dunãriã.

În urma acestei demonstrațiuni se încheiă legământu de pace eternă între Moldavia și Polonia, în luna lui Aprile R. 2252 (Chr. 1499), dându uitării tôte cele întemplate, Polonia assecură lui Ștefanu și familiei lui domnia ereditariă în Moldavia, se făcù legământu de apperare commune încontra Turciloru între principii Moldaviei, Poloniei și Ungariei; mai pre urmă se legară și în favorea lui Radu domnului României încontra păgânilorù. În puterea tractatului încheiatu, Ștefanu trâmise deputați la dieta de la Petricovù care se ținù în anulù R. 2254 (Chr. 1501) cu cererea ca Polonii se dea afară pre Petru Arone care trăiă în Polonia și intrigă încontra Moldaviei. Polonii tremurără înaintea acestei cereri, fiindù că promiseră lui Petru conductu securu, apoi dreptul de ospitalitate. Nesciindù ce se facă, cumù se și scape onórea și se nu dea motivu de invasiune lui Ștefanu, tăiară lui Petru capulù înaintea deputaților Români. Atâta putere avea cuvintele lui Ștefanu, pre care Polonii voiă se lù facă vassallù, și la atâta lassitate adjunseseră Polonii cei arroganți.

XVII.

Mórtea si testamentulù lui Ștefanu.

Albertu mișellulù murì în 17 Juniù (R. 2254, Chr. 1501), căruia urmă frate-seu Alessandru ducele Lituaniei. În dată după mórtea acellui-a, intră Ștefanu în Pocuția cea ocupată de Poloni. Alessandru rugă pre frate seu Vladislau, se mișilocescă ca Ștefanu se și retragă trupele din acestu ținutù. După mai multe încercări deșerte, Vladislau dede frate-seu consiliulù salutariù, se lasse pre

Stefanū în pace, ca și ellū se dea pace Polonilorū și Ungurilorū «*ob utriusque nostrum quietem futuram*».

În anulū acestū-a Turciī începură operațiunile bellice la Dunăriă și la Sava, impressurară Jaiția, unde fură bătūți de Joanne Corvinū. În anulū allū doilé trecură Dunăria Joanne Corvinū, Josa de Somū și Petru de St. Giorgiū ducele Trasilvaniei, bătură Cladova, Vidinulū și Nicopolia, și se întórseră cu mulțime de spolie și de Turciī captivi, pre cari apoī îi vîndură ca pre nisce vite. În anulū R. 2256 (Chr. 1503 Augustū 20), se încheiă armistețiū cu Turciī în care intrară și principii țerrilorū Românesci. Marele Stefnaū muri în 2 Juliu R. 2257 (Chr. 1504) și se îngropă în monasteriulū de la Pudna cellū edificatū de dînsulū. Ellū lăssă cu testamentū fiu-lulū seū Bogdanū, «se nu și pună speranția necī în Ungurī cari sunt înghițiți de Turciī, necī în Polonī cari sunt fôră de constanția, necī în Germanī cari sunt desbinați și încurcați între sene: ci mai bine se se înțellégă cu Turciī cari sunt și mai tari și mai constanți, înse așiă ca țerra se și păstređie libertatea politică și religiósă. Dară déca Turciī arū cere alte condițiuni, prin care și arū perde libertatea și religiunea, atunci mai bine se móră cu toții.»

CARTEA II.

De la mórtea lui Stefanü cellü mare pîno la mórtea
lui Petru Rareşü.

I.

Bogdanü peşce pre Elissa şi se scöllä cu armele asupra
Polonilorü.

Dupä mórtea lui Stefanü, stringëndu-se boiarü terrei ämpreună cu domnulü lorü Bogdanü se consultarä seriosü despre starea terrei şi trämiserä o deputaţiune la sultanulü cu diverse donurü. Sultanulü mulţiämitü cu onórea restituí donurile. promiţëndü terrei pace şi Romänilorü amiciţiä. — In anulü R. 2258 (Chr. 1505) Bogdanü peşi de la Alessandru regele Polonieï pre soru-sa Elissa de soçiä, inse muma regina, precumü şi principessa recusarä cäsätoria, fiindü cä Bogdanü erä luscü la unü ochiü. Darä regina murí in scurtü timpü dupä acésta, attuncü Bogdanü care scia cä acésta fusse causa principale pentru care i se recusasse mäna principesseï; reinnouí peşiţiunea in anulü allü doilé; inse cäpetändü şi acumü respunsü negativü, irrupse in Pocuþia şi ocupä eetäþile de prin regiurü. Poloniï trämiserä 4000 de soldaþi din Russia, cari inträndü in Moldavia făcurä multe strlcäþiuni, de unde urmarä mari crudelitäþi de o parte şi de alta. Cu tóte acestea Poloniï nu puturä se iee Pocuþia, şi aþiä vení lucrulü la tractate. «Regele Polonieï se invoiesce la cäsätoria principesseï Elissa cu Bogdanü, decä se va invoí şi ponteficele Romanü, inse in totü modulü se í cunnune unü preotü catolicü, Bogdanü se primescä in þerra sa unü episcopü catolicü, preoþi

catolică și biserice catolice, și se țină cu Polonia și cu cei-alți regi creștini încontra Turcilor» — În 19 Augustă R. 2259 (Chr. 1506) muri Alessandru regele Poloniei, cărui-a urmă frate-seu Sigismundă. Bogdană re-
peși cererea sa și la dînsulă, înse și acestă-a căută mo-
duri de a amănă căsătoria. — În Trasilvania se adu-
nară în acestă annă Nobiliă, Secuiă și Sassiă la Turda
și reînnoiră jurămîntulă de uniune între sene. Rege-
lă Vladislău se născă ună fiuă, Ludovică; Secuiă recu-
sară bouă de friptură după vechia usanțiă, și se revol-
tară. Regele trâmise pre prefectulă căllariloră Paulă To-
mori cu ôste încontra loră. Secuiă lă bătură la Tîrgulă-
Mureșuluiă; înse acestă-a strînse currëndă o armată măi
mare și-ă supuse în fine.

II

Radu V cellă mare se împacă cu Begdană, apoi móre.

În annulă R. 2260 (1507) cândă Sigismundă regele
Poloniei eră incurcată în resbellă cu ducele de Mos-
cua, Vladislău frate-seu înterrită pre Radu domnulă
Romăniei asupra lui Bogdană, pentru ca acestă-a fiindă
occupată a casă, se nu se pôtă scullă încontra lui Si-
gismundă. Dară Bogdană strînse iute ôstea sa și esși
înaintea lui Radu, care devastasse ținutulă Pudnei și se
retrăsesse. Bogdană înaintă pîno la Movice și devastă
assimine marginile Romăniei în cursă de dece zile. A-
tunci Radu cunnoscëndă-și errôrea trâmise deputațiune
cu metropolitulă Massimă în frunte spre a împacă lu-
crurile. Bogdană dede înapoi locurile occupate și reas-
șediă terminiă precumă fuseră suptă Stefană cellă mare.

După acestu rezultatü tristü, Radu temându-se ca în aceste timpurî critice se nu se scólle și Turciü încontra sa și se lü scótă din principatü, făcù în 3 Decembre R. 2260 (Chr. 1507) unü tractatü cu Sasșiü din Trasilvania, ca la assémine întêmplare se pótă află asilü la dînsiü. În anulü următorü căllători la Buda, unde fu primitü fórté bine de Vladislau și de magnațiü unguresci. Vladislau i donă castellulü Țiuagiü din Trasilvania, unde Radu edifică unü monasteriü, allü căruü egumenü se făcù episcopü mai în urmă. Dară întorcându-se în principatü nu mai petrecù multü timpü și muri. Acestü domnü addussesse pre fostulü patriarchü allü Constantinopoliü, Nifon, în țerra sa spre a organisä ecclesia, înse mai pre urmă se desbină cu dînsulü, și lü trämise la muntele Athos. Ellü redicä episcopiele de la Buđeu și de la Rômnicü, edifică monasteriulü din Deallü de lóngă Țirguvestei, și făcù mai multe alte institute folositórie, pentru cari Româniü i dederă numele de Mare.

— După mórtea lui se puse domnü Michaele III fiulü lui Dracea Armariulü, omü fórté severü și appecatü spre fapte crunte, din care causă capetä numele de Michaele cellü Reu. Neputëndü sufferi pre metropolitulü Massimü, și voidnü a lü scóte cu modü cuviințiosü, illü trämise cu scissorü la regele Vladislau în Ungaria, de unde acestü-a nu se mai întórse (R. 2261; Chr. 1508.)

III.

Bogdanü se bate cu Poloniü apoi încheiä tractatü cu dînsiü

În Moldavia Bogdanü, după ce făcù pace cu Radu trämise érá la Sigismundü în Polonia pentru căsătoriä, înse nu căpetä respunsü decisivü, decü cöträ finitulü

Tuncî lui Juniū a. R. 2262 (Chr. 1509) intră cu óste
 în Russia, bătù și luă Galliçulū, impressurâ Lembergulū
 în cursū de trei ðille, predă bisericile, luă Rohotinulū și
 trãmise clopotulū cellū mare la Suciava, mulțime de no-
 bilī polonī cădură prinși. Sigismundū veđindū atâta stri-
 cățiune adună o armată de 60,000 de soldați de diversă
 amestecătură, și purcesse cu dînsa în 26 Juliū, înse ap-
 pucându-lū o bóllă dede commândulū lui Nicola Came-
 nieski, care trecendū preste Dunastru în Moldavia, arse
 Cernauii, Dorochoiulū, Botoșianii, Ștefănescii, Hotinulū,
 etc. și devastă ținutulū fôrte urritū în cursū de 20 de
 ðille; Bogdanū se retrasse la munți și nu voi se se lasse
 la bătăliă pîno la întórcerea Polonilorū care se întemplă
 în 14 Octobre. Atuncî făcū unū atacū asupra lorū pre
 apa Dunastrului, unde se încinse o bătăliă sângerósă, înse
 fôră rezultatū. Amendóue armatele se întórseră cu mari
 perderi. Din partea Românilorū cădură mai multe cen-
 te în prinsóriă, între acesti-a, treiðeci de boiari de au-
 tãii ordine. Camenieski puse de ucciseră la 50 de junī.
 Românī nobilī spre espiarea morții cellorū 50 de nobilī
 Polonī ce uccise Bogdanū la Jerebovū în anulū tre-
 cutū. — La 2000 de delii condussī cu soldū remaseră
 pre câmpulū de bătăliă. — După aceste desastre de a-
 mendóue părțile, se puse la međilócū Vladislău regele
 Ungariei, și în 23 Januariū a. R. 2263 (Chr. 1510) se
 asșediară celle următórie: «Bogdanū domnulū Moldaviei
 se întórcă Polonilorū spoliile luate, se renunție preten-
 siunei de căsătóriă cu Elissa, și se restituescă actele re-
 lative; prinși se se demittă de amêndóue părțile, dau-
 nele făcute se se uite, pentru Pocuția se se numescă
 o commissiune din 4 Ungurī, 4 Polonī și 4 Români;

principii se se adjute unii pre alții, mai vertosă încontra Turcilor; neci unulă dintre ei se nu dea adjutoriū rivalilor și pretendenților; commerciū liberū între locuitorii Români și Poloni.»

IV.

Mórtea lui Michaelē III.

În România boiarii de la Craiova, mai allesŭ Pâr-
vulescii, malcontenții cu guvernulū lui Michaelē III, tre-
cură Dunăria și se întórseră apoi cu adjutoriū turcescū,
și scósseră pre domnū din țerră. Acestū-a fugi la Sabiniū,
unde fu uccisū de unū serbū anume Demetru Jaxici. În
țerră Pâr-
vulescii puseră domnū pre Vladū cellū tēnerū,
saū Vlăduțiū, a. R. 2263, Chr. 1510. — Totū în anulū a-
cesta comitele Scepusiulū Joane Zapolia se numisse
duce în Trasilvania. Acestū-a adună 6oste în favórea lui
Mircea fiulū fostulū domnū Michaelē, și lū trāmise cu
dinsa în țerră spre a se asșediā în scaunū. Dară Mir-
cea fu bătutū de Pâr-
vulesci, și constrinsū a fugi la Con-
stantinopoli. Vlăduțiū încă nu putū se trăiēcă multū
timpū în armoniā cu Pâr-
vulescii, din care causă ace-
sti-a fugiră preste Dunăriā, și înțellegēdu-se cu Meche-
med-bei se întórseră cu 6oste turcēcă în principatū. Cândū
se auđi la Bucuresci de trecerea Turcilor preste Du-
năriā, boiarii cei mari ucciseră pre Vlăduțiū și allesseră
domnū pre Nėgu Bassarabă, fiulū spiritual allū patri-
archulū Nifon, omū cu mari calitățī, ānimosū, religiosū,
amicū allū păcei și allū artilorū formóse.

V.

Bogdanu încheiă tractatū cu Turciī.

In imperiulū turcescū lāngeđindu-se Bajazetū II, numi successoriū pre fiulū seū Achmede. Selimū cellū-altū fiū malcontentū cu acéstă dispozițiune fugi în Crimeria, se căsătorì cu fiia chanului, și se întorse prin Moldavia cu mare putere de Tătari. Bogdanū speriatū de acéstă întreprindere estraordinariă trāmise la Poloni și la veciniī Unguri dupe adjutoriū. Selimū bătū cetatea Albă cea coprinsă și apperată de Turci, apoi trecū în Tracia, și se bătū cu frate seu Achmede la Adrianopoli. Ellū avū nefericirea de a perde bătalia și fugi éráși în Crimeria; cu tóte acestea la a dóua întórcere îi successe a se sui pre tronulū Șultanilorū. Bogdanū vedēndū că Selimū nu arrétă intențiunea de a-i face ver-o stricățiune, trāmise de salutară pre noulū sultanū din partea sa; érá mai pre urmă convingēndu-se de cuvintele părintelui seu, că cu Poloni și cu Unguriī nu mai este nemică de făcutū pentru assecurarea viitoriului, trāmise pre logofetulū Teutū, la anulū Chr. 1511, de încheiă unū tractatū cu Turciī cu condițiunile următorie:; a) Pórta se îndetorédiă se appere țerra Moldaviei încontra tutorū inamicilorū; b) țerra se va guverná de domnulū eī, legile și veniturile eī vorū remāné neattinse; c) domnulū țerrei se va allege de cótră boiariī țerrei. Sultanulū nu va pune neci o dată domnū fōră de allegere! d) țerra nu se va înțelege cu neci unū inimicū allū Porțiī; e) ci va dà câte 2000 de ómeni adjutoriū cândū Pórta va avé resbellū; f) ea va dà de bună voiă Porțiī pre totū anulū unū pescheșiū de 4000 galbeni, 40 cai și 24 falconi.“

După acestu tractatū Bogdanū avū pace din partea Turcilorū, înse țerra fu turburată în dóue rōndurī de cōtră Tătari. La anulū R. 2266 (p. Chr. 1513) irrupse fiulū chanului de dóue părți în Moldavia, și prinse la 75,000 de ómeni. Spătariulū Căpaciū se luâ dupe dīnsulū, înse perdū; Dunastrulū înghiți și pre Tătari și pre prinșiī Romāni, acollo perī și fiulū chanului. Altă irrupțiune a Tătarilorū fu respinsă de Bogdanū și despoiată de préda ce ducea. Bogdanū avea mare prepusū că aceste devastatiuni alle Tătarilorū se facū cu îndemnulū lui Sigismundū spre a lū înduplecā la împlinirea condițiunilorū tractatului din anulū R. 2263 (p. Chr. 1510), căci Bogdanū de și se căsătorisise cu o Romānă din țerrā, înse totū nu dedesse înapoi actele relative la căsătoria cu Elisa, precumū neci celle-alte lucruri cerute în acellū tractatū. — Unū deputatū polonū mergēndū în Ungaria făcū propozițiunea ca regiī Poloniei și Ungariei se încheie armistejiū cu Pórta, și în acestū-a se coprindă și pre domniī principatelorū romāne. Érá în miđiloculū iernei anulū R. 2267 (p. Chr. 1514) unū Trifaile adunāndū ostī în Trasilvania cu scirea lui Joanne Zapolia, trecū munțiī și rescullā țerra încontra lui Bogdanū. Acestū-a illū întempinā cu putere armată în 27 Februariū și lū bātū; rebellulū Trifaile căđū în mânele domnului, și plăti cu viéția temeritatea sa.

VI.

Revoluțiunea lui Doșia.

În Ungaria regele Vladislau cu arhiepiscopulū Toma concepurā planulū de o rescullare generale încontra Turcilorū cari se flăccisserā prin turburările interne. Car-

dinariul Toma se dusse la Roma spre a se înțelege cu Ponteficele Leone X, și se întorse cu un stégu alb însemnat cu o cruce roșie, și cu o bullă prin care se dă iertare plenară de pecate tuturor celor ce voru lua armele în contra păgânilor. Indată ce se publică bulla, se adună o mulțime nenumărată de țerrani cari fugia de tirania nobililor la Pesta, unde li se assemnase locul castrelor, și luară crucea. Spre organizarea și conducerea mulțimei i se dade capitanu generariu Georgiu Doșia, Secuiu din Trasilvania, om valinte și deprins în arme. Cardinariul îi încredință stégul cellu addussu de la Roma. După ce se respândi fama că Giorgiu Doșia s'a numitu generariu cruciferilor, începură țerravii și mai tare a lăssa aratul și a allerga la castre, așa încât se adunară suptu arme preste 40,000 de ómeni afară de cei ce se adunaseră la Urbea-mare, la Albaragale, la Colocia și în alte locuri vecine. Nobili vedându că li se deșertă satele și temându-se ca se nule remână pământul nelucrat, începură a se oppune și a oppri pre țerrani de a mai merge la miliția, a prinde și a lega pre cei ce-î appucă în fugă. Cându Doșia și miliția lui cea înarmată auđiră despre lucrul acestu-a, se apprinsera de mēnia în contra despoșilor care nu voia neci se appuce armele neci se lasse pre țerrani se se înarmeđie ei pentru mântuirea țerrei. Doșia nu perdú timp, ci se arruncă asupra nobililor celor din Buda și din Pesta, uccise pre unii, prinse pre alții, și apoi îi dede morții, între tormentele celle mai înfricoșiate. Apoi împărți óstea în trei părți, pre Laurentiu popa de la Tegledu illu trãmise cõtră Agria, pre Barnaba cõtră Bacfca, era ellu plecã cõtră Segedinu, și începură toți

de tóte părțile a tăia și a uccide la nobili și la popi fôră de neci o cruțiare.

VII.

Impressurarea Temișiorei

Înțelegându regele și cardinariul lucrurile acestea, și vedându cu ochii lor satele și urbile în flacără, înmărmuriră (cu tóte că unii dicu că lucrul ăcestu-a s'ar fi făcutu cu scirea și voia lor). Cardinariul affectă că-î pare reu pentru că ellu a fostu urđitoriul unei espeđițiunii așiă de triste. Magnații cari se află în locu, se adunară și deciseră se trămittă la Joanne Zapolia ducele Trasilvaniei, ca se-lu invite se adune câtu mai iute miliția sa, și se allerge în contra ostirei celei înfuriate a țerranilor. Din Buda plecă Joanne Bornemissa cu miliția pretoriană și cu nobiliu cari fugiă din tóte părțile la reședințiă; ellu atacă pre cei ce se află în disordine pre lóngă Pesta, și i frânse atâtu prin arme câtu și prin cuvinte că regele i va iertă.—Doșia formă unu podu de buți combinatü în unu modu fórte artificialu, trecu Tissa, și purcesse asupra Temișiorei, sperându că luându acéstă cetate va puté se se appere cu securanțiă, și va puté continuă cu successu resbellulü încontra nobililorü. Temișióra eră pre atunci întărită cu dóue rînduri de valluri și de palissate, și avea de o parte unu turnu mare cu muri tari și înalți care scădea cu câtu se appropiă de castellü. Joanne Corvinu făcuse aceste fortificațiuni, ca printr'insele se accopere riulü Becü. Acumü Stefanü Batori luă tóte dispozițiunile necesarie spre a apperă postulü, și spre a vetemă câtu

mai tare pre inimici. Vallurile cetății eră proveđute cu tunuri de tótă specia, cari nemiciã lucrările impressurătorilor și prin erupțiunile celle dese din cetate îi puneã în disordine și îi frângea. Dosia vedëndü cã aici pamântulü cellü apãtosü și pertinacia impressurațiilor illü impededã de a puté înaintã, determinã se attace cetatea de partea castellului, unde se spëllã de riulü Becü și unde vallurile celle pucinü înalte i se pãrea a nu fi greu de sãritü. Cu scopulü acestü-a și trasse óstea într' acollo, și incercã mai ântãiu se derive riulü, punëndü pari și fascine de nuelle în albiã, ca se facã se trecã apa în canariulü cellü largü sãpatü alãturea. Batori avëndü spionï chiarü între ómenii cari lucrã cu Doșia și venia în cetate pentru luarea nutrimentelorü, întellesse planulü lui, și stricã nóptea tóte lucrările ce essecutasse acellü-a²diua, așã încãtü riulü se întórse cu violențiã érãși în albia sa.

VIII.

Ucciderea lui Dosia.

Pre cândü Batori se apperã cu modulü acestü-a, Joane Zapolia veniã cu o armatã destullü de numerósã spre a attãcã pre impressurãtori și descinge cetatea. În luna lui Juliü și adjunse în șessurile Temišiórei. Doșia care nu putea acumü se încongiure bãtalia, luã o posițiune încãtü, decã ar fi se cađã, putea încai sperã cã va cãdé fõrã rușine, ca omü care scie se se batã. Ellü allergã de la unü stëgü la altulü, ânimã pre cei valenți, și arrettã cellorü fricoși, cã dupe ce ei s'au scullatü o datã încontra despoților, perđëndü bãtalia n'aü se a-

stepte altă ceva de câtă tormente și mörte; că nu mai e altă mișlocă în aceste împregiurări, de câtă se se lupte pino la cea din urmă sufflare, nu mai e speranțiã afară de victoriã. Zapolia din contra șicea la ai sei, că ei au se frângă pre nesce rebellii cari în locă de a merge încontra Turciloră s'au scullatū încontra proprietariloră loră. Ellū commandă mai ântăiū callariloră ca se attace de mai multe părți armata lui Doșia, și se o pună în disordine, érá cea altă milițiã o dispuse așia încatū putea se i attace și dinainte și de o lature. Doșia avea pre cei mai bunii dintre ai sei în frunte, și pre mulțimea cea-altă, de la care nu putea se astepte rezultate mari, din deretū. Lupta fu fôrte cruntă; de amëndoue părțile se bătură cu o cerbiciã încatū victoria remase multū timpū îndoiósă, pino cândū se dechiără pentru Zapolianii. Terranii veniră în disordine, mare numerū se acciseră, mulți se prinseră între cari fu și Doșia, care cu puține șille mai înainte luasse în castre titlulū de rege.

Crudelitatelya terraniloră fusse mare în contra nobililoră, dară și suppliciolū cellū inventatū de cōtră acești-a asupra lui Doșia și asupra soșiloră lui ne dă o muștră destullū de tare despre barbaria nobililoră. Doșia fu pusū despoiatiū pre unū tronū de ferrū înroșitū de focū, și i se dede unū asséminea sceptru în mână. Nóue diintre prinși soși ai lui Doșia (între acești-a eră și fratele seu) după ce sufferiră fόμεa cincî-spre-dece șille, fură constrînși a mândcà carnea lui, ce i o rumpea carneficele cu clescele de pre corpū. Se șice că între aceste tormente Doșia neci n'ar fi suspinatū, pino ce și a datū suffletulū. Cei-alți prinși s'au datū pre mânele Șiganiloră

ca se-î tormentede în diverse moduri pino ce î vorû uccide. — Totû în acestû timpû se sparseră de Jacobû Banû și cei ce merseră cõtră Bacica, alții se prinseră și se ommoriră cu diverse moduri de morți barbarice, așa în câtû spunû că în acea rescollă arû fi peritû mai bine de 40,000 de țerranî. Cu modulû acestû-a se stêmperă acea fortună a crucêferilorû pre carî î numiră Curuți, cõtră finitulû annulû R. 2267 (p. Chr. 1514).

IX.

Asservirea Țerranilorû.

Dupe ce se stêmperară turburările în acestû modû. se strinse o adunare generale la Buda, unde se tractă despre pedepsele carî se se pună asupra culpabililorû, și despre mișilócele cu carî se se țină țerraniî în frênû pre viitoriû. Celle d'ântâiû fură barbare în cellû mai înaltû gradû, celle din urmă trecură preste marginile ver cărei tirannie. Capetele rebellilorû se ucciseră cu diverse supplicie, érá următoriî lorû se despoiară de tóte drepturile și se dechiărară servi pentru totû dé-una. Décă s'arû descoperi urđitoriî damnelorû făcute nobililorû, se se constrîngă a le repară. Tutorû țerranilorû cari luas-seră parte la acea espedițiune fatale, se impuseră sarcinî mai grele de câtû pino aci cõtră rege și cõtră proprietariî. Se oppri în genere țerranilorû de a mai purtă arme suptû pedépsa de a și perde mâna cea dréptă, se oppri assémine de a se mută țerraniî de la proprietariî lorû în alte locuri, cumû aveá dreptû mai înainte. Și ca se nu scape de aceste pedepse, se ordină ca cei

ce au fugit în țerrelle vecine, se se cêră înapoi prin autoritatea regelui. In fine se asșediă ca în fie-care comitată se se redice câte o fortărețiă în care se pôtă scăpă nobilii cândă s'ar mai nasce o atare rescollă; încă și nobililoră particulari se dede voiă se și încungiure casele cu fossate și cu valluri, decă mai ântâiă voră cere licențiă de la rege. — Totă în acea adunare se întări și codicele de legi allă lui Verbeți, în care drepturile celle vechie alle țerraniloră staă în cellă mai mare contrastă cu legea cea nouă, «că țerranulă n'are nimică afară de mercedea pentru lucrarea sa.» (*Rusticus praeter mercedem sui laboris nihil habet*). Toți țerranii, fôră distincțiune deveniră servi legați de gliă (*servi glebae adscripti*), culpabilii și innocenți, și nu numai ei, ci și fii, nepoți și strănepoți loră. Ba ce e mai multă nu numai țerranii din Ungaria, ci și cei din Trnsilvania, care nici nu sciură de acea rescollă, cădură suptă totă acea pedepsă; și așiă Româniă țerrani sufferiră pedepsa cea dictată Unguriloră. In adevără mai mare nedreptate nu se pută face omenirei.

X.

Mértea lui Bogdană III

Vladislău, acestă rege ticăllosă, care prin lassitatea sa addusse atăta nefericire preste țerrelle de la Dunăriă murî în 12 Martiă a. R. 2269 (Chr. 1516) și lăssă următorii pre fiulă seă Ludovică II în etate de 10 anni. — Sultanulă Selimă I publică în principatele Romănesci «că ellă va iertă locuitoriloră darea de giومتate și o parte din tôte sarcinele, decă ei se voră lăssă de domni

loră, și se voră unî cu dînsul.» Négu, domnulă României, se învoi se plătescă porții ottomane 3000 de bani roșii (300 de taleri) pre annă și se dea 600 de copii în corpulă janiciariloră. Bogdană scăpă cu o summă mai mică, înse ellă murî de supperare în 18 Aprile a. R. 2270 (Chr. 1517) la oppidulă Huși, și fu îngropată la Pudna. Lui urmă în domniă fiin-seu Stefană VI, care se unse la Suciava de metropolitulă Teoctistă, și fiindă că cră minorene, i se dede de correginte și tutoriă unchiu-seu Petru (fiu naturală allă lui Stefană cellă mare). In dată dupe asșediarea lucruriloră interne se trâmiseră deputați în Polonia spre reînnouirea tractateloră celloră vechie cu acestă regată. Sigismundă primă cu mare bucuriă, încheiă tractată întăritoriă de celle mai dinainte, pre care apoi illă suppose dietei spre ratificare în 9 Maiă a. R. 2271 (Chr. 1518.) Prin acestă tractată se sanționă pace eternă între Polonia și Moldavia, apperare commune încontra tutoră inimiciloră și mai vėrtosă a Turciloră; cândă se voră scullă Poloniă și Unguriă încontra Turciloră, atunci Stefană saă unchiu-seu Petru se se redice cu tótă puterea sa spre înfrângerea acelloră-a.—Abiă se încheiasseră aceastea, și chanulă tătărescă intră în Moldavia cu 50,000 de armați. Spătariulă Carabețiă îi impressură în o dimănătă la Prută și i bătū infricoșiată, prinse pre mărđiș Temușiă și Bicaciă, innecă ună mare numeră în apa Prutulăi care se vėrsasse. Chanulă căpetă o plagă și abiă scăpă cu fuga; la trecerea preste Dunastru încă mai periră în vallurile apeî; prea puçini se întorseră a casă în o stare fôrte miserabile.

În anulă R. 2272 (Chr. 1519) domniă principateloră române trâmiseră deputați la Ludovică II regele Unga-

riei se le dea ajutoriū încontra Turcilorū, cari stau parați spre a incurge în principate; înse Ludovicū se află însuși strîmtoratū din cauza anarchiei nobililorū și a servituții țerranilorū, ellū recomandă cauza lorū lui Sigismundū regelui Poloniei care eră assémine incurcatū cu veciniū sei. În Trasilvania se revoltară Secuii în contra lui Joanne Zapolia, déră acestū-a îi frecă fórte urritū la Darloți și la Săn-Paulū, și pedepsi cu mórte capetele rebelluniū. —Pre timpulū acestū-a se semenă învețiătura lui Luterū în Trasilvania prin neguțiatoriū Sassi.

XI.

Mórtea lui Négu Bassarabă.

În anulū R. 2273 (Chr. 1520) muri Selimū cărui-a urmă Solimanū. Acestū-a îndată începū resbellū încontra țerrelorū de la Dunăriă, mai allessū încontra Ungariei celei turburate prin anarchiă și servitute internă; în 29 Augustū R. 2274 (Chr. 1521) luă Singidunulū și se întórse în triumfū la Adrianopoli.—Pre cândū Solimanū se află dinaintea Singidunului muri Négu domnulū României, lăssându unū fiū, Teodosiu, în etate de 7 anni, suptū epitropia frate-seu Preda, care fu însărcinatū cu guvernulū țerrei pîno cândū va cresce copillulū.—În Ungaria, în Moldavia și în România, domniă trei copii, pre cândū în Turcia imperățiă Solimanū cellū înfricoșiatū, agerū la minte și tare la braçiū. Afară de acestea, creștiniū eră toți desbinați și încurcați între sene.

În România boiarii țerrei nu se mulțiamiră cu dispozițiunea repausatului Négu, ci allesseră domnū pre Radu Căllugêrulū de la Buđeū și trămiseră deputați la Sul-

tanulü pentru întărirea lui. Sultanulü uccise pre deputați, érá pre însoțitorii lorü îi retrămise cu nasulü și urechiele tăiate. Preda chiámá pre Mechmedbei de la Nicopoli într'adjutoriü, dará acestü-a nu veni. Intr'acestea se înarmá ellü însuși cu ai sei încontra lui Radu; înse fu bătutü la Tîrguvestei, și perdü viéția. Nu trecü înse multü, și veni Mechmedbei cu Turcii, și dupe ce bătü la Tîrguvesti pre Radu, prinse pre domnú și pre boiarii cei mai însemnați și i dusse cu sene la Nicopoli, érá pre copillulü Teodosiü illü trämise la Constantinopoli. Radu fu datü în mânele comitelui Badica, care lü uccise spre resbunarea morții verului seu Preda. Tênerulü Teodosiü încă muri la Constantinopoli. Atunci Mechmedbei concepü planulü se scámbe țerra în passialicü turcescü. Ellü scrisse sultanului la Constantinopoli ceréndü se lü numescá, pre dînsulü guvernatoriü, mințindü că lü voesce și țerra. Pre timpulü acellü-a se aflá la Constantinopoli logofetulü Stoica; acestü-a simțindü planurile Turcilorü făcü unü memoriale cõtrá sultanulü. în care arrétá privilegiile țerei de a și allege domnú crestinü, și scrisse totü de o datá la boiarii din principatü se se adune curréndü și se allégá domnú, că-ci independinția Románilorü se aflá în periclu. Acesti-a nu perdurá timpü, ci allesserá pre Radu de la Affumați, generele lui Négu, și se înarmarâ încontra Turcilorü. Mechmedbei încă intrá în țerrá cu denumirea din partea sultanului. La Glubavi se întêmpinarâ ostile turcesci și românesci; Radu bate pre Mechmedbei, și acestü-a se retrage cu rușine preste Dunăriá, înse apoi se întorce cu mai mare putere. Se face a dóua bătăliá la Cleșianî, în care victoria se dechiará éráși pentru Români; înse a treia e fatale pen-

tru dînșii. Radu se vede constrînsu a fugi cu ai sei în Trasilvania.

XII.

Radu de la Affumați.

Căpetându adjutoriū de la Zapolia, Radu se întorce în primăvera anului urmatoriū și bate pre Mechmedbei la Grumați; numărū mare de deli cadū suptū sabia Românilorū, Mechmedbei fuge preste Dunăriă și adună altă óste mai numerósă, și se întorce încontra lu Radu. A cincia bătăliă se încinge între creștinī și între turci; Radu perde și se retrage érašī în Trasilvania. — Zapolia se puse pentru dînsulū la regele Ludovicū, care i donă satele Vinți și Vulperū din Trasilvania. În urmă Zapolia înarmă 30,000 de ómenī și intră cu Radu în România. Mechmedbei se retrăsese la Nicopolī; Radu se puse érašī pre tronū fôră vërsare de sânge, și îndată chiāmă pre boiarī la Bucurescī, unde se consultară despre pacea țerei. Toți aflară cu calle ca însuși Radu se se-ducă la Constantinopoli și se róge pre Sultanulū ca se opprécă pre Mechmedbei de a măi turburà țerra. Radu acceptă și plecā la Constantinopoli, înse cândū adjunsc acolo se reținū de sultanulū care decretasse sórtea principatului, cu tóte acestea măi în urmă, cumpënidū seriosū curagiulū cellū neînfrënatū allū Românilorū, cari nu se temeà de nici unū miđilocū spre a și sustiné independința, nu cutediā a preface țerra în passialicū, ci numi domnū pre Vladū Bassarabă și lū trãmise cu stégū la Bucurescī. Boiarī, eu Barbu Craiovescu în fruntea lorū, allungară pre Vladū preste

Dunăria. Acastă faptă înterrită și mai tare pre Solimanu încontra Românilor; voidu se resbune batu-jocura ce i făcusseră acesti-a, ellu luă callea la perfidiă și trâmise pre unu capegiu cu semnelé de domniă pentru Barbu Craiovescu, însoçitu de 300 de căllari Turci. Prin această stratagemă Barbu căđu în cursă. Cându Turculu, între celle-alte semne eră se i dea securea domnască, i trase cu dinsa în peptu; cei 300 de căllari se arruncară preste boiari, ucciseră și despoiară pre cei mai însemnați, după aceă-a se retrasseră cu toții la Giurgiu. Sultanulu sătullu de resbunare întări pre Radu în domniă și lă trâmise la Bucuresci, a. R. 2276 (Chr. 1523).

XIII.

Stefană VI domnulu Moldaviei.

Stefană VI domnulu Moldaviei adjungându la maturitate începù a se purtă tirănesce. Suptu pretestu de prodițiune uccise pre Arbore, omu cu mare autoritate în țerră, fôră de a lă trage la judecată, dup'aceă-a avendu prepusu pre fiu lui cei tēneri, Teodoru și Niceta, le tăiă capetele. Din cauza acestorū crudelități mulți boiari fugiră în Polonia. Sigismundu trâmise o deputațiune la Stefanu spre a lă reconcilia cu emigrații, înse fôră resultatū. Romāni essacerbați încontra tirannulu formară în ādeveru unu complotu, care prorupse în 2 Septembre R. 2277 (Chr. 1524) cându se ținu mercatū la Romanu; înse Stefanu frānse rebelliunea și uccise pre Logofeti Joane Costa și Sima, cei-alti se respiră, mai mulți emigrarā. — Totu în acestu annu batu Stefanu la Prutu o turmă de 4000 de Tătaru și de 12,000 de Turci.

cari se întorcea din Polonia încarcați de spolie. Spiritul rivalității care agitase pre marele Stefan, se desceptă și în peptul nepotului, care voind să se imiteze pre acellu eroi chiar în partea cea mai puțin de laudată, se scullă în contra lui Radu de la Affumați domnul României, și devastă țerra pino la Tîrguvestei. Radu se supperă forte de această necuviință, înse în locu de a trimite oște încontra lui spre a lă aduce la minte cu puterea armelor, ellu trimite o deputațiune spre a lă admoni și a i arretă reul ce face devastându țerra Românescă în locu de a se uni cu dînsul încontra Turcilor, inimicilor comun. Acastă remustrațiune folosi: între amendoi principii se restabili pacea, și amendoi se puseră la apperare încontra lui Soliman care plecase deja asupra Ungariei în anul R. 2279 (Chr. 1526) cu o armată de 100,000 de Turci.

XIV.

Bătălia de la Mohaci.

Stefan trimise lui Ludovic osti într'adjutori, cari luară parte la bătăliile ce urma. Radu stă parat cu ai sei se facă o diversiune în Bulgaria și în Tracia, cu Zapolia dimpreună, cându acestu din urmă căpetă ordine de la Ludovic se propere cu Trasilvani la Mohaci. Radu se vedu redussu la necesitatea de a stă pre locu; éra Zapolia plecá cōtră Segedinu cu 40,000 de Trasilvani; Frangepane se puse în miscare cu 15,000 de Corvați. Inse regele Ludovic începù bătălia cu P. Tomori arhiepiscopul de la Colocia, cu 25,000 de Unguri, fōră de a asteptă pre Zapolia și pre Frangepane,

în 29 Augustă a. R. 2279 (Chr. 1526) la satul Mohaci, unde fu nemicită tótă óstea unгурéscă; regele fugindă cãllare se cufundă într'ună limosă și perì acollo. — Frangepane auđindă de acéstă întêmplare se retrasse în Corvația, érá Zapolia remase la Segedină se védă ce va face Solimană. Acestă-a luă Buda în 10 Septembrie, predă și devastă țerra și se întórse cu mari spolie la Adrianopoli. Dup'acéstă, Zapolia strînse adunare generale la Alba-regale și se dechiară rege, în 10 Nouembrie. Dară altă facțiune chiâmă pre Ferdinandă archiducele Austriei și cumnatulă lăi Ludovică, la tronulă Ungariei. De aci se născă ună resbellă fórte încurcată între Zapolia și Ferdinandă. Zapolia îndată după coronarea sa numi pre Petru Petrenni duce Transilvaniei.

XV.

Zapolia se închină Turciloră.

În 14 Januariă a. R. 2280 (Chr. 1527) murì, la Hotină, Stefană tirannulă înveninată de însăși socia sa. Moldaviă allesseră în loculă lăi pre Petru Rareșiă; fiulă naturale allă lăi Stefană cellă mare, care guvernasse țerra suptă minorennia nepotulăi seă Stefană VI. Currëndă dupe allegerea lăi Petru, trãmise Ferdinandă la dînsulă pre Georgiă Reichersdorf spre a se întellege asupra Ungariei, înse fôră resultată. Sigismundă regele Poloniei încă cercă se și asședie lucrurile cu domnulă Moldaviei spre a nu păți ca nepotulă seă Ludovică regele Ungariei, și încheiă cu Petru ună tractată pre pețioră equale spre apperare commune în contra tutoră inimiciloră.

Cu începutul anulului acestui-a, ună aventurariu a nume Joane Negru, adună la Tissa óste de Bulgari, Serbi și Români și începù a se bate încontra Turcilor și încontra Ungurilor. Petru Perenni plecâ asupra lui, înse remase bătutù la Segedinù, déră Emericù Cibacù episcopulù de la Urbea-mare și comitele Temișianeï illù frânse, Valentinù Töróc illù prinse și lù uccise. — Ferdinandù luâ Buda în 20 Augustù. Capitaniï lui Zapolia perdurâ dóue bătălie la Tocaiù și la Agria, din luna lui Septembrie pino în luna lui Novembre. Perenni trecù în partea lui Ferdinandù și i trădede coróna. Ferdinandù trâmise pre Perenni și pre Valentinù cu armată în Trasilvania; Zapolia fugi în Polonia. Cu începutul anulului R. 2281 (Chr. 1528), Petru domnulù Moldaviei irupse în Trasilvania, devastâ scaunele Secuilorù, bătù Brașiovulù, sparse armata lui Ferdinandù, apoi pre la începutul lui Februariù se întórse pre la Bistertia cu mari spolie la Suciava, unde edificâ o bisericâ. Zapolia care se aflâ în Polonia se bucurâ fórte de acéstâ demonstrațiune a lui Petru, și lù întârì de nou în possessiunea castellelorù Ciceù și cetatea de Baltâ din Trasilvania. Dupâ încercâri deșerte de a căpetâ adjutoriù de la Clemente VII, și de la principiï creștini, Zapolia trâmise pre Albertù Laski la Solimanù și închinâ țerra Turcilorù. Cândù se întórse Laski prin Bucuresci în 10 Aprile, îndreptâ o scrissóriâ provocătoriâ còtrâ Ferdinandù, și adună soldați (pre bani) în principatù.

XVI.

Petru Rareșiu încheiă tractatū cu Solimaū,

In primăvera annului R. 2282 (Chr. 1529) Petru intră éráși în Trasilvania, coprinse scaunele Secuiloră, le predă fôră misericordiă și se întórse pre la Bisterția la reședinția sa. In luna lui Juliū, cândū Solimanū inaintă spre Ungaria cu 150,000 de Turci, incurse a treia órâ în țerra Birsei, unde staționă óstea lui Ferdinandū suptū Valentinū Török comitele Temișianeī, Ștefanū Mailatū Românulū consiliariulū lui Ferdinandū, Nicolă Gerendi episcopulū de la Alba-Julia, și Marcu Pemflinger comitele Sasșilorū; în 22 Juniū attacă, bătū și frânse cu totulū armata germană, la Feldióră, îi luă tóte tunurile, munițiunea și provisiunile și se întórse în triumfū cu aceste trofee în Moldavia. Atunci Zapolia trămise o deputațiune formale la Petru spre a i mulțiămi și a lū rugă ca se i stea în adjutoriū și de aci înainte. După aceă-a plecā ellū însuși din Polonia, mulți Ungurī trecură iu partea lui, și bătēdu-se la Cassovia, sparseră armata lui Ferdinandū, în 18 Augustū mergēdu la Mohaci, se închinā Sultanulū, și numi pre Ștefanū Batori duce allū Trasilvaniei. Solimānū reluā Buda în 8 Septembre, lăssā pre Ludovicū Gritti (spuriulū lui Andrea Gritti dogele Veneției) cu 3000 de Turci la Zapolia, și purcesse se impressóre Vienna (26 Sept.); înse acollo perdū indeșertū 20,000 de ómenī, fôră se și adjungă scopulū, apoi se retrasse la Buda, unde asșediă pre Zapolia pre tronū. (21 Oct.), și se întórse în Adrianopoli.

Pre cândū Solimanū erā dinaintea Vienneī (Septembre și Octobre), Petru adună senatulū și se consultară ce

ar fi de făcut în aceste circumstanțe critice unde principii creștini sunt așa de tare căzuți și Turcii au ajuns la atâta putere. Se decretă că ar fi mai bine a tracta cu porța suptă condițiunii favoritoare, și trămiseră o deputațiune la Soliman, pre care lă întâlni la Buda. Soliman subscrise următorul act consunătoriu cu tractatul încheiat de Bogdan: «Porța ieia principatul Moldaviei suptă protecțiunea sa, cu aceste condițiuni: a) constituțiunea țerei, legile, religiunea și veniturile ei rămân neatinse, b) domnul țerei se va allege de boiarii țerei, c) Sultanul îl va întări, însă nu va pute pune neci o dată domn fôră de allegere și pre cellu allessu nu lă va reieptă, d) țerra nu se va înțelege cu neci unu inimic allu porții, e) ci va dă câte două mii de ómeni spre adjutoriū cându porța va avé resbellu, f) ea va dă de bună voiă porții pre totu anulú unu pescheșiú de 4000 de galbeni, 40 de cai și 24 de falconi.»

XVII

Petru Rareșiu ocupă Rodna și Bisterta.

În Trasilvania Ștefan Batori convocă adunare generale la Jernut, la care Sasșii ca aderenți ai lui Ferdinand nu trămiseră deputați. Ștefan le dechiară că decă nu voru trămitte deputați ellu îi va aduce la ascultare prin armele lui Petru din Moldavia, care e în miscare. În adevăr Petru irupse în luna lui Octobredede focu Prăsmariului, impressură Brașiovul, luă castellul și prinse pre Sasșii cari lă apperă; magistratul fu nevoit a i rescumperă cu o mare summă de bani. Încărcat cu o bună provisiune din țerra Birsei

plecă cōtră Bisterția, predă ținutul sãssescũ allũ acellũ districtũ, ocupã minerele de argintũ de la Rodna și luã Bisterția cu puterea. Petru determinã acumũ se remãnã în Trasilvania, întãri cetatea cu miliția numerosã, și se appucã se și suppunã nu numai ținuturile sãssesci, ci și scaunele secuilor și comitatele nobililor, puni aspru pre cei ce voia se se oppunã mersului seũ și nu se arretã appleați a împlini cererile de provisiune pentru miliția.

Acumũ Zapolia începũ a și deschide ochii asupra planurilor lui Petru, ellũ trãmise la dînsul o deputațiune ca se lũ rōge se lasse Bisterția și se nu mai prède țerra. Petru respunse cu arroganția unui invingătoriũ, cã atari cereri nu se unescũ neci cu pozițiunea lui, neci cu interesele Moldaviei; Bisterția care jace între Moldavia și castellul Ciceu debe pentru interessul Moldaviei se remãnã suptũ potestatea sa. Zapolia vedẽndũ persistenția lui Petru începũ a lũ ammeninția cã lũ va accusã la Solimanũ, cã voiesce se ânguste principatulũ Trasilvaniei. Petru nevoindũ se se desbine cu Solimanũ, cu care încheiasse chiarũ în acelle țille tratatulũ cellũ mai susũ attinsũ, își scãmbã propusulũ, lãsãndũ pentru altã datã essecutarea lui, și reintrã în Moldavia.

XVIII

Moise Bassarabã domnũ in Romãnia,

In Romãnia, invitați fiindũ de Vladũ Bassarabã, se revoltarã vorniculũ Nėgu și postelniculũ Drăganũ asupra lui Radu de la Affumați, domnului cellũ bunũ, înțeleptũ

și valinte. Radu vedându-se vândut încercă se fugă la Craiova. La Râmnicu Ilu adjunseră rebellii și lă ucciseră dimpreună cu fiulă seú; și ridicară domnă pre Moise fiulă lui Vladă Bassarabă. Stefană Batori neputendă adduce la ascultare pre Sasși, chiamă pre Moise asupra loră. Cătră finitulă annulă R. 2282 (Chr. 1529), Moise irrupse în țerra Bîrsei, bătă castellulă de la Brană și impressură Brașiovulă, devastă ținutulă de prin pregiură, și prinse mulțime de ómenă, mai vertosă nobilă, cu cari se întorse în principată. Acestă domnă care adjunse la guvernulă țerreă prin prodițiune, temenduse de ucciditoră predecessoriulă seú, Négú și Dragană, și de compliciă loră, determină se i pėrdă. În 13 Februară R. 2283 (Chr. 1530), ellă îi chiamă la nunta suroră sėlle, care se mărită după banulă Craioveă; și după ospețiă tăiă pre Négú și pre Preda, ərə Dragană scăpă și fugă la Constantinopoli, unde lucră cu successă pentru scóterea lui Moise. După propunerea făcută de Drăgană, pórtă numă domnă pre ună boiariă a nume Vladă care se află la Constantinopoli. Cândă intră acestă-a în țerră, Moise fugă preste munți, pre calle fu predată de Secui, cu tóte acestea adjunse la Săbiniă unde află amică pre Stefană Mailată, Gaspară Chorvată, și Nicólă Gerendi episcopulă, cu allă căroră adjutoriă, reintră în principată în 13 Augustă; la Viișioră dede bătaliă cu Vladă, ínse perdă și gloria și vieția împreună cu cumnatu seú banulă Barbu.

XIX.

Petru Rareșii se bate cu Polonii.

Petru, domnul Moldaviei, irrupse în 23 Decembre (R. 2283; Chr. 1530) a cincia óră în Trasilvania și impressurâ Bisterția, déră neputându-o luà se retrasse în Moldavia și se appucâ se facâ preparative pentru rebellulü asupra Poloniei. In primăvéra annulü R. 2284 (Chr. 1531) ocupâ Pocuția, luâ Senatinulü, Colomeia Tismeneșii și tótă țerra pino la Galliciü. Sigismundü strînse pre banü la 6000 de soldați și i trâmise suptü commândulü lui J. Tarnovü palatinulü Cracoviei, încontra Românilorü. La satulü Gozdiecz se băturâ Polonii cu corpulü dinainte allü Românilorü, unde acesti-a perdurâ. Cândü venirâ doi căpitani cu acéstă scire tristă la Petru, ellü i arruncâ în închisóre și plecâ însuși cu armata sa care se suiâ la 25,000 de ómeni. La Operinü întempinâ pre Tarnovü care se închise în unü castramentü formatü de carre. Petru asșediâ tunurile pre o collinâ și începü se bombardeșie pre Poloni; înse fiindü tunurile îndreptate prea susü, nu le făcù neci o stricățiune, din contrâ Polonii cari avea tunari mai destri causerâ mare confusiune cu artillaria lorü în armata și artillăria Moldavilorü. Tarnovü observândü acésta, commandâ cällăriinei se éssâ din castramentü și se attace; in fine esși ellü însuși cu tótă óstea sa, și se făcù o bătăliâ sângerósă între amendóue ostile, care ținü pino séra. Mai pre urmâ se plecarâ Moldavii și luarâ fuga, mulți cădurâ prinși; Petru perdü dóue stéguri și 50 de tunuri, cari le luasse de la Germani la bătălia de la Feldiórâ. Acéstă cruntâ bătăliâ se făcù în 22 Au-

gustă R. 2284 (Chr. 1531). — Polonii însuperbiți încurseră în Moldavia și predară țerra; înse Petru appucă la Tirassovețiū o turmă de 1000 de căllari poloni, și i frecă așiā de tare încâtū preste 100 de inși remaseră morți în locū, cei-alți abiā scăpară cu fuga. Zapolia se puse la meșlocū, și în 22 Februariū R. 2285 (Chr. 1532) se încheiā armistețiū pre 6 lnni între Romāni și Poloni, érá în luna lui Maiū se prolongā armistețiulū pre unū annū.—La dieta de la Petricovū, Solimanū trāmise pre Ludovicū Gritti spre a face pace între Sigismundū și Petru. Sigismundū trāmise deputați la marginea țerrelorū spre a tractā cu deputații lui Petru despre condițiunile păcii, care se încheiā în adeverū, înse na cu cugetū de a se ținé.

XX.

Ludovicū Gritti pere în Trasilvania.

În anulū R. 2285 (Chr. 1532), intrā Solimanū în Ungaria cu o armată de 200,000 de Turci, devastā provinciile supuse lui Ferdinandū pīno la Linția, dérā în Stiria perdū tôte celle ce căstigasse în acea espedițiune; apoi auđindū că s'a născutū resbellū în Persia, se întórse cu mare numărū de prinși. — În Romānia innecāndu-se Vladū în Dâmbovița la satulū Popesci, boiariī allesserā domnū pre Ventilă de la Stellatina, care în contra speranței publice domni fôrte tirănesce, înse numā doi anni de țille. Cândū merse o dată la vėnatū pre apa Jăiului în părțile Craiovei, făcū consiliū cu credințariī seī în ce modū se stingă încă pre nesce boiariī, dupe ce uccisese pre fôrte mulți alțiī; planulū lui se descoperi și în locū de a mai perde ellū pre alțiī, i se

scurtă lui însuși vieția prin boiarii ce-l însoțea, lîngă apa Jâiului. a. R. 2287 (Chr. 1534). — Atunci boiarii alleseră domnă pre egumenul Paisie de la Argeșiu din familia Draculescilor, om înțelept și cu mare autoritate, și i puseră numele Radu.

Porța fină nemulțămîtă cu purtarea lui Zapolia, trmise în Trasilvania pre Ludovică Gritti cu un corp de 7000 Turci și Unguri suptă pretestă de a împacă certele între Ferdinandă și Zapolia, înse în faptă spre a occupă țerra, și a o reduce suptă potestatea sa. Emerică Cibacă ducele Trasilvaniei merse cōtră Brașiovă spre a se înțelege cu Gritti, înse la satul Felmeriă fu atacat de J Daçio, (căpitană ungurescă din oștea lui Gritti), și uccisă acolo. Fapta acēsta înterrită pre Trasilvană, ei appucară armele suptă commăndulă lui Stefană Mailată, și chiămară în adjutoriă pre Petru din Moldavia și pre Radu din România, și cu puteri unite închiseră pre Gritti în Medieși. Gritti fu ammăgită se cerce o erupțiune, și cădă în mânele impressurătorilor; Stefană Mailată illă uccise, Turciă fură măcellăriți, puçini cari se conservară prin intercessiunea lui Petru, se predară și se despoiară pre calle. Copiă lui Gritti fură dussă în Moldavia, și periră acolo. — Zapolia numi pre Stefană Mailată și pre Emerică Balassa, ducă ai Trasilvaniei, și pre Georgiă Martinușă, episcopă allă Urbei-mari.

XXI.

Petru Stanțiu prinde pre Mailată.

Intre acestea în România altă partită de boiară allesse domnă pre Petru, fiulă lui Stanțiu și nepotulă lui

Danŭ;  r  Radu se dusse la Constantinopoli spre a ŝi drege cauza la P rt . Mailat  nemul amit  cu ac st  sc mbare a lucrurilor adun  osti f r  scirea lui Zapolia ŝi lu nd  cu sene pre Moise Movilla purcesse în Rom nia cu scop  de a sc te pe Petru din domni  ŝi a pune pre amicul  se  Moise; înse nu i se successe lucrul , c -ci ell  fu b tut  ŝi prins  de Petru care l  dede în m nele Turcilor . Domnul  României st rul întru re inerea lui pentru ca se recupere F g raŝiul ,  nse Mailat  sc p  pre furiŝi  ŝi se  nt rse în Transilvania. Purtaarea ac sta din partea lui Mailat  stric  armonia între Zapolia ŝi principii rom ni. Petru domnul  Moldaviei se puse în înțellegere secret  cu Ferdinand . Acesta  i  nt ri possessiunea castellelor  Cice , cetatea de Balta, Balvanu ŝi Bisterția din Transilvania prin o diplom  cu datul  din 17 Ianuari  1535. D r  Zapolia ŝi Mailat  aflară de ac sta mai pre urmă, ŝi deveniră mari inimizii ai lui Petru, pre cum  se va ved  în cursul  istoriei.—

 n anul  R. 2288 (Chr. 1535) intr  Petru  r ŝi în Pocu ia ŝi devast  tot   inutul  de controversă între Polonia ŝi Moldavia. Sigismund  propuse dietei de la Petricov  în luna lui Novembre ca se delibere ce ar fi de f cut  în cauza ac sta. Chiar  c nd  deliber  dieta, vine scire de la commandan ii de la margini că Petru face preparative noue încontra Poloniei. Petru cunoŝcea starea în care se află Poloni  ce i incurca i în resbell  cu Muscali , prin urmare judec  a fi mai uŝior  a decide lucrul  prin o conferin i ; ell  chiam  în luna lui Decembre pre Sigismund  la Hotin  spre a se  n ellege între sene asupra acestei controversă. Senatul  polonesc  f c  larmă de resbell , înse regele care

cunoscea flaccitatea își dede cuvîntul în 5 Ianuariu că pre 26 Maiu R. 2289 (Chr. 1536) va veni la conferinția la Hotinü. — In anulü acestü-a începürä de nouü ostilitățile in Ungaria între Ferdinandü și Zapolia, cu tôte acestea amêndoï acesti principï se puserä la miđi-locü spre a face pace între Petru și Sigismundü, de și fiä-care din alte motive. Inse Sigismundü nu se dusse la conferinția promissä, ci trämise deputați la Solimanü se accuse pre Petru. Acestü-a deprädä de nouü Pocuția și împedecä lucrarea câmpuluï. Trasilvaniï de altä parte luarä Balvanulü spre resbunare pentru incursele făcute. — Săbinianiï după o resistenția de șepte anni se uppuserä lui Zapolia.

XXII.

Radu de la Argeșiü se desface de rivaliï sei.

Radu de la Argeșiü întorcându-se de la Constantino-polü in România, se scullä cu partita sa asupra lui Petru Stanțiü. Cândü erä se se incaiere amêndoue ostile, Petru chiämä la duellü pre competiuriulü seü; Radu acceptä, și lupta se începü, dërä in momentulü cândü Petru erä se așternä la pämentü pre adversariü, se scullä partita acestui-a și prinse pre Petru, îi taiä nasulü și lü trämise preste marginile țerei. Radu uccise pre mai mulți boiarï din partita lui Petru, între alți pre banulü Toma și pre logofetulü Vladü. Cei-alți fugirä in Trasilvania, dërä in scurtü timpü se întörserä cu haiduci, fugarä pre Radu, și puserä domnü pre Laiotü Bassarabä. Dërä nu trecurä döue luni și se întörse Radu cu Turci și bätü pre Laiotü la Fontäna Țiganuluï,

unde cădură boiarii Stroia, Manuele, Michalcea și alții împreună cu domnul lor Laiotă.

În Ungaria Ferdinandă perdă bătălia încontra Tnrciloră la Essecă, a. R. 2290 (Chr. 1537) și încheiă armistețiă cū Zapolia. — În Polonia Sigismundă plecă în 6 Iuliu cu o mare armată de la Cracovia încontra lui Petru, înse la Lembergă castrele se prefăcură în dietă; senatulă și regele fură încărcați de imputațiuni. Resultatulă fu că în în luna lui Septembrie se desfăcură castrele și se resipi óstea. Regele se mulțiămi a immulți soldați mercenari în Podolia cu 2000 de inși. Urmară demustrațiuni de o parte și de alta; Poloniă devastară Botoșianiă, Cernăuțiă, etc.; Româniă Pocuția și locurile vecine. În luna lui Februară R. 2291 (Chr. 1538) Petru arse oppidele Cervona, Jagelniția și Cernocomețiulă, bătă turma de soldați la Seretă, prinse la 800 de gregari și la 60 de nobili. Dieta de la Petricovă decretă immulțirea soldaților. Sigismundă trămise pre Joanne Tarnovă se impresse Hotinulă.

XXIII.

Zapolia se împacă cu Ferdinandu. Petru Rareșiă fuge la Ciceu.

Pre cândă curgea aceste ostilități între Români și Poloni, Ferdinandă se împacă cu Zapolia, și în 24 Februară 1538 încheiară ună tractatū secretū la Urbeamare cu condițiunile, ca Zapolia cu titlu de Rege se țină Trasilvania cu óre-cară comitate vecine alle Ungariei pino la mórte, érá după mórtea lui tóte aceste țerre se vină suptă potestatea lui Ferdinandă. Acestū tractatū

de și nu se publică, înse totu adjunse la urechile lui Solimanu care se supperă forte pentru acesta faptă. Purtarea lui Petru din Moldavia încă înterrită pre Sultanu. Ellu nu putu se uite ucciderea lui Gritti, neci arderea Achilleiei și măcellăria președiului turcescu de acollo, cari se făcură prin o stratagemă a lui Petru, de și acestu-a nega a se fi întemplată cu scirea lui. La acestea mai adauge accusările Polonilor și plângerile boiarilor Români cōtră cari Petru se purtă forte aspru, încātu chiaru frate seu uterinu, Stefanu, fu redussu la necesitatea de a și scăpă vieția cu fuga la Constantinopoli. Tote acestea contribuira spre a scullă pre Turci asupra crestinilor. Solimanu purcesse cu o armată validă la Dunăria. Petru vedendu-se în periclu, se înduplecă cōtră finitulă annulu a încheia unu tractatū cu J. Tarnovu, prin care restitui Polonilor Pocuția, și se puse la apărare încontra Turcilor, scrisse și lui Zapolia în Transilvania, și lui Radu în România, arretându-le că Solimanu nu i ammeninția mai puçinū pre ei de câtu pre dînsulū. În adeveru se încheia unu legămentu între principii Daciei încontra inimiculu commune, care putea se aibă mari rezultate, decă s'ar fi pusū în lucrare după cuviinția. Dera mai ântaiū boiarii din Moldavia desguștați de domnulū lorū, nu ascultară de ordinile lui Petru, și neascultarea cu încetulū se prefăcū în complate. Petru spre a nu căde prinsū în mânele conjuraților, se vedu constrînsū a și căută mântuirea în fugă. După ce și trâmise dōmna și copiii la Ciceu în Transilvania, plecā ellu însuși de la Suciava pre ascunsū, și trecendū cu mari pericle și dificultăți printre munți pre giosū, adjunse în 20 Septembre la Ciceu.

XXIV

Petru Rareșii purcede la Constantinopoli. Zapolia möre.

Zapolia temându-se ca Solimanü se nu irrumpă cu Turcii în Trasilvania, trämise pre Mailatü de închise passulü de la Oitusü, érá de altá parte cercá prin daruri se plece pre Sultanulü spre pacc. Intre acestea iérna cea grea împedecá trecerea Turcilorü printre munții cei mari cari despartü Dacia cisalpiná de cea trasalpiná. Solimanü purcesse de a dreptulü cötrá Suciava, unde fu priimitü cu bucuriá de cötrá boiariü conjurați asupra lui Petru. Ellü confiscá în datá tóte averile acellui-a. și puse domnü pre emigratulü Stefanü, frate de mumá allü lui Petru, dechiárá cetatea Albá de fortärețiá turcéscă și ținutulü din pregiurulü ei de raia, care mai în urmă se uní cu regiunea Achilleiei și copriuse totü unghiulü dintre Prutü și Dunastrü. Zapolia ca se cástige grația Sultanulü trämise pre Giorgiü Martinușü de impressurá pre Petru în Ciceu. Petru se apperá patru Ianí de çille cu unü fórte micü numerü de militari, în fine capitulá cu condițiunea ca castellulü se remână în possessiunea sa și ellü se póta locuí într'insulü cu familia sa neturburatü și nesuperatü de nimine. Zapolia subscrisse aceste condițiuni și le observá cu sanctitate. Inse Stefanü din Moldavia se plânse la Sultanulü, cá ellü nu se crede securü în domniá pino cândü Petru e în Trasilvania.

Solimanü trämise ordine la Zapolia se dea pre Petru afará. După mai multe representațiuni, se învoi chiarü Petru se se ducá la Constantinopoli, inse nu prinsü ci în calitate de deputatü allü lui Zapolia, ca se și appere

ellu însuși cauza sa. În anul R. 2293 (Chr. 1540) trecu foarte voiosu prin Clușiū, încâtu tótă lumea se miră de dînsulū, și se dusse la Constantinopoli.—Zapolia se căsătorisse în anul trecutū cu Isabella, fia lui Sigismundū regele Poloniei. Stefanū domnulū Moldaviei reinnoi tractatele cu Polonia. Érá Stefanū Mailatū se revoltă în Trasilvania, și ceru de la Solimanū se lă întărăscă de rege. Zapolia veni în Trasilvania în 7 Maiū R. 2293 (Chr. 1540), strînse adunare generale la Turda, și chiâmă pre Mailatū se dea rațiuni. Acestū-a se închise cu Balassa în Făgărașiū, unde se impressurā de Valentinū Török. Giorgiū Martinușiū se dusse cu tributulū la Constantinopoli, cu scopū de a arretā totū de o dată faptele lui Mailatū. Zapolia aūđindū că în 7 Juliū regina au născutū unū fiūū la Buda, dede unū oșpeșiū mare la Săbiniū, inse în 21 Juliū muri de vertigine la Săbeșiū, lăssāndū tutori copillulū pre Petru Petroviciū și pre Giorgiū Martinușiū, care împreună cu regina se guverne statulū pîno cāndū va creșce copillulū.—Ferdinandū ceru se se pună în lucrare tractatulū de la Urbea-mare. Solimanū se dechiāră pentru copillulū J. Sigismundū (așiā se numi fiulū lui Zapolia) și trāmise pre Mechedmedbei cu oști într'adjutoriū. Mailatū se împacă cu Petroviciū și cu Martinușiū și fu reintăritū în demnitatea sa de duce allū Trasilvaniei.

XXV.

Petru Rareșiu se întorce în Moldavia.

În Moldavia Stefanū trasse asupra sa urra generale prin crudlitățile selle celle mari. Boiarii țerrei se con-

jurară încontra lui și lă ucciseră; în loculă lui allesseră pre Alessandru Cornea, și trămiseră la pórtă pentru întărire. Solimană dincontră restabilă pre Petru, care sciă așiă de bine se și appere causa înaintea Sultanului, încătă încântă pre toți megistaniă porții. Alessandru cu partita sa se addressă la Ferdinandă, care nu lă pută adjută, dup'acea-a ceră ajutoriă de la Sigismundă, care lă mângăiă cu vorbe deșerte. Intre acestea Petru se appropiă cōtră principatū, poporulă illū asceptă cu braçiele deschise ca pre ună înfrênătoriă allă boiariloră; în fine chiară acei boiari cari allesseră pre Alessandru, ucciseră creatura loră, spre a câstigă grația lui Petru. Acestă-a intră în Suciava 22 Februaru R. 2294 (Chr. 1541) în mîdilocolă applauseloră poporului, care i dede în mână pre rebellă. Multă sânge se versă atunci spre saturarea resbunării, — stratele Suciavei se accoperiră de cadavre. — Petru trămise îndată la Ciceu după dómna și copiă, cari și veniră în luna lui Maiă.

Solimană purcesse cu óste în Ungaria, și în luna lui Augustă luă Buda prin înșellățiune și prefăcū Ungaria în passialicū; reginei Isabellei și fiului ei Sigismundă dede Trasilvania cu părțile de la Tissa, pre Martinușiū illū numi Regente, érá pre Valentină Török illū dusse cu sene la Constantinopoli. Regina se asșediă la Lipova. În Trasilvania se revoltară Mailată și Balassa. Sultanulă trămise pre Achmetbei, passia de la Nicopoli, spre înfrênarea loră și provocă pre domniă principateloră românesci se dea adjutoriu. Petru din Moldavia și Radu din România irrupseră în Trasilvania și impressurară pre Mailată în Făgărașiū. Mailată se apperă cu multă valențiă în castellulă cellū întărită prin spoliele lui Gritti. Petru

vedându că perde multă timp, bătându castellul, încercă o stratagemă și înșellă pre Mailatū se éssă la o conferință. Séra cândū Petru și Mailatū se află la cină, se născu cértă intre ómenii lorū. Ai lui Mailatū se ucciseră de militarii lui Petru, Mailatū însuși fu prinsū (19 Juliū) și trāmissū la Constantinopoli, unde muri la a. R. 2304 (Chr. 1551). Spre recunoscință, regina Isabella întări lui Petru possessiunea castellelorū selle din Transilvania.

XXVI.

Mórtea lui Petru Rareșiu.

In anulū R. 2295 (Chr. 1542) Isabella veni la Alba Julia, compuse unū consiliū de 21 de inși dintre nobili, Secui și Sasși, numi pre Petroviciū banū allū Temișianeī, pre Martinușiu prefectū preste ținutulū Tissanu (și Crișianū), pre Leonardū Seci preste allū Cassoviei, pentru sene ținū Transilvania și Marmorosulū. In acestū annū Transilvanii nu trāmiseră la pórtă tributulū (in summă de 10,000 galbinī); spre a i înduplecă la implinire, Petru fu provocatū a face o escursiune in Transilvania. Ellū intră cōtră inceputulū annului R. 2296 (Chr. 1543), predă țerra Birsei, scaunele secuesci și districtulū Bisterției, și se întorse in principatulū seū. In urmarea acestei demonstrațiuni, Transilvanii la 1 Juniū trāmiseră tributulū la pórtă. — Pre timpulū acestū-a, Solimanū ocupă mai tótă Pannonia. Martinușiu fu provocatū se trāmită succursū militariū; ellū trāmise numai provisiuni escusan-du-se că debe se appere Transilvania in contra lui Petru, care incurge neîncetatū in țerră. Spre adeverarea acestui

pretestă, Petru intră a decea oră în anul R. 2297 (Chr. 1544). După întorcerea lui, Trasilvanii cauetându se pună finitū acestorū încurse fōră finitū, demoliră castellulū Ciceu. Petru se plânse la sultanulū, și totū în acellū annū recăstigă tōte possessiunile selle din Trasilvania.

In anulū R. 2298 (Chr. 1545), fu pace în țerrele Daciei; érá în cellū următorii se născură mari dissen-siuni între Petru și Sigismundū din cauza supperărilor făcute neguțiatorilorū și locuitorilorū vecini, de o parte și de alta. Sigismundū trāmise pre Vilamowski în Moldavia se cēră satisfăcțiune. Petru lū reținū la dînsulū, retorcēndū gravaminile Polonilorū prin altele mai mari din partea Romānilorū. Intre acestea Petru murī în luna lui Augustū R. 2229 (Chr. 1546), și se îngropă în monasteriulū de la Probata cellū edificatū de dînsulū.—Țerra allesse pre fiulū lui cellū mai mare, Elia, de successorii în domniă.

SECȚIUNEA B.

De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea lui Basiliu Lupu și a lui Mateiu Bassaraba.

CARTEA I.

De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea lui Michaela Valinte.

I.

Mircea III si Elia Rareșiu.

În anul în care esă din viață Petru Rareșiu și i urmă în domnia Moldaviei fiul său Elia, se scóse din domnia României Radu de la Argeșiu, și în locul lui se numi Mircea III, fiul lui Michaela cel rău. Acestă-a începă îndată după două luni de zile a imită pre tată său, și uccise pre vornicul Códă, pre comiții Radu și Ventillă, pre spătariul Stoica, pre stolnicul Dragu, despoiă pre mulți de averile lor. Mare număr de boiari fugiră în Trasilvania, în anul acestă-a și în cel următoriu R. 2300 (Chr. 1547); Acollo refugiții adunându osti se reîntórseră apoi în a. R. 2301 (Chr. 1548) pre Fraova și se bătură cu Mircea la satul Perișiu, înse cu perderea lor; tirannul învinse; banul Teodosiu și vestiariul Adriană periră în acea luptă fatale.

În acestă annu muri Sigismund regele Poloniei, cărui-a urmă fiul său Sigismund August. — În Trasilvania Martinușiu administră veniturile țerei fără de a dà rațiun, născându-se cértă între dînsul și Isabella, ellu în-

cepu a trãctã cu Ferdinandũ. Isabella illũ accusã la Selimanũ. Domniã țerrelorũ Romãnescã furã provocãti se dea adjutoriũ. Martinușiu ocupã Sãbeșiu și Medieșiu, invitã pre Sassi și pre Secui se se scõlle asupra Isabellei, impressurã pre acẽsta în Alba-Julia, darã mai pre urmã se împacã cu dinsa și se întorse la Urbea-mare. Inse Petrovicã chiãmasã pre passia de la Buda într'adjutoriũ, de altã parte irrupserã domniã romãnescã, Mircea pre la Turnulũ roșiu și Elia pre la Oitusũ. Planulũ erã ca se se unescã cu toții la Sãbeșiu și se prindã saũ se ucidã pre Martinușiu. Darã acestũ-a sciũ se i înșelle pre toții; ellũ trãmise pre J. Kemeni în contra lui Mircea care se retrasse fõrã bãtaliã, și pre Joanne Török în-contra passiei, care bãtũ corpulũ dinainte allũ Turcilorũ la Deva. Elia dupã nesce conflicte mici cu cãllãrimea unгурescã la Tirgulũ Secuilorũ se întorse în Moldavia; assemine și passia informatũ de Isabella se întorse la Buda. Acestea se întemplerã în anulũ R. 2303 (Chr. 1550). Pentru acẽstã lucrare cu înșellãțione, Elia domnulũ Moldaviei fu chiãmatũ la Constantinopoli, și accusatũ de proditoriũ. Spre a și scãpã vieția și domnia ellũ nu aflã altũ modũ de cãtũ a se face Machomedanũ. În anulũ R. 2304 (Chr. 1551) întorcẽdu-se în principatũ Elia attãcã pre Poloni, arse Braclovulũ și fãcũ multe stricãționi.

II.

Martinușiu suppune Trasilvania lui Ferdinandu, apoi se ucide de Castaldo.

Martinușiu se înțellesse cu Ferdinandũ ca se i dea țerra, și veni cu óste germanã suptũ commãndulũ lui

Castaldo în Trasilvania, și prin ammenițiări înduplecă pre Isabella se cédă regatulă cu clenodiele selle lui Ferdinandă, ea se primescă 100,000 de galbeni suptă nume de date, fiulă eă J. Sigismundă ducatele Opol și Ratibor din Sillesia și ereditatea părintescă din Scepușiă. Tractatulă se aprobă de dieta de la Clușiă care se țină în luna lui Juliă. Isabella cu copillulă și cu ministrulă Petrovică se dusse la Cassovia și de acollo trecă în Polonia, Martinușiă remase guvernatoriă, Stefană de Losonțiă se numi comite Temișiorei, Andrea Batori castellană Lipovei. — Solimană înscințiată despre aceste scâmbări se turbură forțe, și commandă lui Mechemedbei passiei de la Singidună se intre în Ungaria, care luă Lipova și alte castelle de pre lăngă Mureșiă și Tissa, apoi impressură Temișióra, înse apropiându-se ierna se retrasse la Singidună. Martinușiă și Castaldo strinseră ôste în Trasilvania și reluară Lipova, înse după ce se întórseră la Vinți, Castaldo uccise pre Martinușiă in 17 Decembre R. 2304 (Chr 1551) suptă pretestă că ar fi proditoriă și are de scopă a se ună éráși cu Turciă și cu domniă țerreloră Românescă, ca cu adjutoriulă acestoră-a se scôțiă truppele germane din Trasilvania.

In anulă R. 2305 (Chr. 1552) se revoltară Secuiă la Tirgulă Mureșinlui din causa uccidereă lui Martinușiă, înse fôră de successă, eă fură frânți de Francescă Kendi. Ferdinandă numi pre Andrea Batori duce Trasilvaniei.

III

Alessandru Lepusnianu domnulă Moldaviei

Côtră primăveră irrupse Elia din Moldavia, devastă scaunele secuescî, impressură castellulă de la Brană, înse neputându-lă luă predă țerra Bîrsei și se întorse spre casă, dară fu adjunsă de capitaniî Edenti și Bank, și fu despoiată de tótă préda ce ducea cu sene. Dup'acéstă espedițiune nefaustă, Elia fu chiămată a dóua óră la Constantinopoli și trassă la dare de rațiuni, în fine fu essiliată în Asia. Atunci țerra allesse pre Stefană VIII, fratele lui Elia. Acestă-a intră în dată în Trasilvania cu 40,000 de Români, impressură Prasmariulă și cercă se assalte Brasiovulă, dară fiindă că acestă postă se apperà tare de comitele Arco, nu lă pută luă, ci se întorse fôră successă. — În principatulă seă se purtă Stefană fórte aspru, din care causă emigrară mulți boiarî în Polonia și în Trasilvania. Ceî din Polonia, fiindă adjutați de Sieniow hatmanulă Podoliei, alleseră domnă pre Petru Alessandru Lepusnianu, lățiră complotulă și în țerră, și ucciseră pre Stefană, érá ceî din țerră alleseră pre unulă a nume Soldea, care se spunse cu Russandra fia lui Petru Rareșiă. Dară venindă Alessandru cu ai seî din Polonia prinse pre Soldea la Șipotă, îi tăiă nasulă și lă arruncă în ună monasteriă, apoi se însură cu Russandra. — La acéstă prefacere a lucrurilor contribuî și Castaldo, care voindă se scóțiă și pre Mircea din România, dede adjutoriă celloră ce se află fugiți în Trasilvania împreună cu Radu Eliașiă. Acesti-a irrupseră pre neasteptate în principată și bătură pre Mircea la Măinescî. Mircea fugi preste Dunăriă,

nu după multă timp se întorse cu Turci și Tătari și allungă pre Radu cu partita sa preste munți în Trasilvania. Dară neci Castaldo, care făcuse atâte încurcătore nu remase neturburată, că-cî la Clușiū se revoltară ostile încontra lui, din causă că nu le respunse stipendiulū; érá în Temișiana Achemedbei bătū cetatea Temișióra cea apperată cu multa energiă de Stefanū Losonțiū. Acestū-a făcendū totū ce fu prin putințiă spre a apperă postulū, se vedū în fine constrînsū a capitulă. Perfidiī de Turci tăiară după capitulațiune pre Stefanū cu totū președiulū lui; apoi luară Lipova, Lugoșiulū, Săbeșiulū și alte locuri mai multe, și se întinseră pîno la Agria.

IV

Domniī Români reintroducū pre Isabella în Trasilvania.

În luna lui Juniū a. R. 2306 (Chr. 1553) irrupse Alessandru din Moldavia în scaunulū Ciuculū, și prinse mulți ómenī între alțiī pre Bernardū Lazarū. Atunci din partea lui Ferdinandū eră duci ai Trasilvaniei, renumițiī Kendi și Dobo, cărorū-a le dedesse Ferdinandū instrucțiunī se trăiescă în armoniă cu domniī țerrelorū Românesci. — Petrovici veni din Polonia la Urbea-mare ca se intrige pentru rechiāmarea Isabellei, dară neputendū reessi se întorse în Polonia, apoi de acollo încungiurandū prin Moldavia și România se dusse la Logoșiū, unde fu pusū banū din partea Sultanulū.—Boiariī din România după mai multe plāngerī și accuse asupra lui Mircea țirannulū perveniră la pörtă a lū scóte din domniă și

a pune în locul lui pre Petrașcu fiulul lui Petru I, care se întronisă în ziua de pasci, a. R. 2307 (Chr. 1554).

În anul următoriu se făcură mari preparative în provinciile Daciei pentru reintroducerea Isabellei și a fiului ei J. Sigismundă.

În luna lui Martiū a. R. 2309 (Chr. 1556) Petrovici pusesse de la Lugoșiū, Petrașcu intră pre la Brasiovū cu 12,000 de armați, spătariulū Moțiocū cu 8000 din Moldavia, și impressurară Alba-Julia. Petrovici adună dietă la Turda și prochiama a doua ora principe pre J. Sigismundă. Petrascu ammeninția pre Sasși cu focū și cu sabiă decă nu se vorū lăssa de Ferdinandū, apoi pusesse de luă Urbea-mare, Moțiocū luă Gerla. În luna lui Augustū veni și Alessandru din Moldavia pre la Rodna, și se unī cu Petrascu la Satu-mare. Petrascu trāmise pre vorniculū Socollū pino la Lembergū după Isabella și Sigismundū; la Hustū se întruniră cu toții, și în 22 Octobre intrară în Clușiū. Isabella încărcă cu donuri pre domniū Romāni pentru ajutoriulū ce i aū datū, și ei se întorseră în principatele lorū.

V.

Mórtea Isabellei și a lui Mircea III.

În anul R. 2310 (Chr. 1557) se dusse Francescū Bebek la Constantinopoli și cerū de la Sultanulū se lū facă guvernatoriulū Trasilvaniei. Sultanulū illū numi în acēstă calitate și provocă pre domniū țerrelorū Romānesci se lū introducă; inse pino cândū Bebek adjunse în Romānia, regina detorse pre sultanulū de la propusulū

seu, care lă și revocă, cu toate acestea Bebek prin intercesiunea domnilor Români se împacă cu Isabella și veni în Trasilvania. Apoi cu ajutoriul lui Alessandru bătù oștile lui Ferdinandu la Tissa și descinse Munca-ciulü. Inse Petrascu murì în 24 Decembre, lăssându in urmă doi fii, pre Petru Cercellü și pre Michaele Valinte, cari amendoi se făcură domni mai târziu. — Mircea care se află la Constantinopoli aușindü de mórtea lui Petrascu, intrigă la pórtă pino cândü căpetă éráși domnia, și veni la Bucuresci în 25 Januariü R. 2311 (Chr. 1558). Inse înainte de adjungerea lui în țerră, fugiră mulțime de boiari în Trasilvania. Mircea trămise cărți după dinșii, jurându-se că nu le va face neci unü reü. Vorniculü Stanillă și alții cređeră vorbelorü tirannului și se întórseră în țerră. In 10 Martiü, Mircea chiámă pre episcopi, egumeni și boiari la o adunare, și cândü acesti-a eră toți strinși, commândă la unü agă turcescü de măcellări pre toți boiari. Alții cari nu se întorsesse-ră din Trasilvania, se dusseră la Constantinopoli ca se se plângă asupra lui Mircea, acolo i uccise sultanulü, între alții pre Radu Socollü.

In Trasilvania regina Isabella uccise la 1 Septembre pre Francescü Bebek și pre Francescü Kendi suptü pre-testü, că acesti-a arü âmbilă să i smulgă guvernulü din mână. Ea însăși murì în 15 Septembre a. R. 2312 (Chr 1559) și fiulü seu J. Sigismundü, remase domnă, in etate de 20 de anni. — Mircea âminatü prin ucciderile făcute de Isabella, și propuse se uccidă și pre emigrații Români cari se mai află in Trasilvania; spre a le pune curse întreprinse o căllătoriă in acéstă țerră din urmă, inse mergëndü cõtră Brasiovü illü appucă pre ellü însu-

și ângerulü morții in 25 Septembre R. 1312 (Chr. 1559). Dóue septemâne dupe mórtea lui veniră emigrații din Trasilvania și coprinseră țerra, érá dómna Chiarina veduva lui Mircea, fugi cu copiii ei la Turci , preste Dunăriă, de acollo se întórse cu osti turcesci și bătù pre emigrați la satulü Șerpătesci, după acésta intră în Bucuresci și puse domnù pre Petru fiulü ei cellü mai mare, cu supranumele Schiopulü. Dară abia trecù o septemână de țille, și veniră alți emigrați cu óste de la J. Sigismundü pre apa Oltulü în giosü; însé Petru le eșși cu Turciï înainte, și se făcù mare versare de sânge la satulü Boianü, mai pre urmă învinse Petru, și se întórse în scaunulü domniei, unde recepù însemnele trämisse de la Constantinopoli.

VI.

Jacobü Basilicü destronă pre Alessandru din Moldavia

In Moldavia pre timpulü acestü-a se află lóngă Alessandru unü aventurariü , anume Jacobü Basilicu , care se dicea a fi din familia despoților Serbiei, din sângele Eraclidilorü, și prin urmare consângenü cu Russandra, dómna lui Alessandru, a cărei mumă fusse fiă saü nepótă unü despotü din Serbia. Acestü omü enigmaticü începù se machineie spre a și forră o partită între boiariï țerrei și a scóte pre Alessandru și a se face pre sene domnü. Alessandru simți și dede ordine se lü prindia, dară ellü fugi la Brașiovü, și de acollo se dusse în Polonia, unde continuă a lucrà spre înființarea planulü seü; ínse neputëndü eșși cu intrigele se dusse la

Cazaci și începû a strînge soldați pre banî. Sigismundû regele Poloniei auđindû de aceste machinațiuni, dede ordine la toți commandanții se împedece verî-ce încercare asupra Moldaviei. Atunci Basilicu fugi la Francescû Zay: capitanulû supremû din partea Austriacilorû la Cassovia. Acestû-a lû recommendâ lui Ferdinandû de la care căpetâ adjutoriû în banî, și voiã de a strînge soldați și de a face o încercare în Moldavia. Basilicu adunâ la 1600 de căllari unguri, poloni, germani, sillesi, francesi, și împreună cu Antoniu Szekely, Albertû Lasky, Frânculû Roselle irrupse în Moldavia în anulû R. 2314 (Chr. 1561). Alessandru simțisse de acéstă întreprindere, ellû și concentrasse óstea la Seretû, și trâmise dupe adjutoriû la Turci și la Petru în România, cari nu lipsirã a veni. Antoniu Szekely fôrã de a încercã bătălia, căutâ modû de a veni la o conferințiã cu spătariulû Moțiocû, care vëndû inamicilorû óstea Romãnã. In urmarea acestei prodițiuni, dându-se bătăliã în 10 Nouembre a. R. 2314 (Chr. 1561) pre riulû Seretului nu departe de la Suciava, Alessandru perdû, și fugi cõtrã Dunãriã, de acolo se dusse apoi la Constantinopoli. Petru din România care abiã adjunsesse cu ai seî, vedëndû fuga lui Alessandru și a Turcilorû, încã se retrasse. Barbariî de aventurari ucciserã la 2000 de țerrani cari din curiositate se suisserã pre arbori în o grãdinã spre a se uitã la scena bătăliei, ca se se põtã gloriã cã au avutû luptã sângerósã.

VII.

**Basilicu se face domnă și ia numele de
Eraclide Despotu.**

În urma acestui successă aventurariulă Basilică usurpă domnia și luă numele de Joanne Eraclide Despotă; pre Moțiocă făcă vornică, pre Bernovski hatmană, pre Stroiță logofetă. După aceea trâmise deputați la pörta spre a cere întărirea. Pörta se prefăcă a lă întări în domniă, înse i dede ordine se dimittă miliția străină, și se rețină numai 300 de pretoriani și 300 de dorobanți. Basilică se afla în lipsă de bani, și nu avea cu ce se plătescă miliția, prin urmare o demise bucurosă, dară cu atâtă mai tare înterrită pe cei ce lă adjutară. Lui Albertă Lasky neputându-și întörce cei 10,000 de galbeni împrumutați, îi dede Hotinulă, după aceea se certă cu dñsulă, încătă mai pre urmă veni lucrulă la arme. Praseski căpitanulă lui Lasky redede Hotinulă lui Basilică. — Acestă omă care și luasse numele de Despotă, domni în adeveră despotesce, impuse mari contribuțiuni pre locuitori, uccise mai mulți boiari, și suptă specie de reforme addusse ómeni străini în țerră, pentru cari fundă scóle, le puse ună episcopă reformată, Lussinki, addussă din Polonia. Ellă formă ună proiectă gigantică: se scóțiă pre Petru Mirciană din România, și se pună domni pre adoptivulă seă Demetriu, apoi se și suppună Trasilvania și se o unescă cu Moldavia. — În Trasilvania în adeveră se turburasseră lucrurile, că-că Melchior Balassa prefectulă ostiloră lui Sigismundă prodede lui Ferdinandă cetățile Satu-mare, Baia-mare, și altele. În anulă R. 2315 (Chr. 1562) veniră passi de

la Buda și Temișóra cu 20,000 de Turci în ajutoriū lui Sigismundū, arseră suburbiile Satū-mareluī, înse neputendū lua castellulū se întórseră predândū și devastândū țerra. Secuii se revoltară suptū Giorgiū Nagy, dară fură bātuți de Gabriele Mailatū : Giorgiū Nagy și alte capete se ucciseră la Sedișóra, altorū-a se tăiară nasulū și urechiele, Secuii perdură privilegiile lorū, și în memoria revoltei se edificară castellele Szekelytamad și Szekelybanat. Sigismundū se bolnăvi la Brașiovū ; în Moldavia se lăți vorba că arū fi muritū. Eraclide Despotū plecā cu óste spre Tortosū ca se între și se ocupe Transilvania, înse venindu-i scire că Sigismundū s'a însănătoșiatū, se întórse înderetū.

VIII.

Tragiculū finitū allū lui Eraclide Despotū.

Aușindū că Albertū Lasky și Dumitrascu hatmanulū Cazacilorū se prepară încontra lui, Eraclide strînse osti la Hotinū în a. R. 2316 (Chr. 1563). Aci lū încunjiurără țerranii strigândū se desființeție contribuțiunea cea nouă și se depărteție pre ministrii cei reī ; ellū promise, și cu modulū acestū-a se smulse din periclu. La Gallați într'o nópte bătū allarmă, truppele străine se adunară, érá Româniī luară fuga. Eraclide lăudā pre străiniī și și bătū jocū de Româniī. Cu încetulū încetulū se lăți complotulū în țerrā încontra lui. Cândū cugetā se se căsătoréscā cu fiiā unuī nobile din Polonia, se lăți vorba că Tătariī intrā în țerrā, Eraclide trāmise truppe la margine, cari înaintândū cōtrā Dunastru nu vedură pre nimene, dară Româniī đisserā că se fiā cu

luare a mințe, că-cî pôte fi o stratagemă la meșilocu. Decî se asșediară ostile în castre, celoru 300 de căllări un-gurescî se dede unu locu separatu. Nôptea se scullară militariî românî, impressurară pre Ungurî și i ucciseră mai pre toșî, — unu tunariu germanu fu crușiatu a nume. Dup'aceia-a se întôrseră și impressurară pre Despotu în castellu. În timpulū impressurariî se ucciseră în țerră toșî pãrtinatoriî luî, mai allesu străiniî. Capetele con-jurașiloru: Moșiocu, Bernovski, Stroișia și alșii se con-sultară pre cine se pună domnu, și alleseră pre Stefanu Tomșia. Acestu-a trãmise la Sigismundu în Trasilvania pentru adjutoriū, dară temendu-se ca nu cumu-va Du-mitrascu hatmanulū Cazaciloru se vină și se ocupe dom-nia se prefăcū că ellu s'a pusū numai interimale, înse pentru domnu definitivū s'a allesu Dumitrascu, și lū chiãmă se vină se și coprinșia scaunulū. Dumitrascu cădu în cursă și veni cu 300 de Cazaci; cându adjunse în țerră fu atacatū de Românî, și prinsū împreună cu Praseski. Tomșia i trãmise pre amendoî la Con-stantinopoli. După acea-a veni adjutoriū de 2000 de Trasilvani; Tomșia inteșî impressurarea, cu tôte acestea Eraclide se apperă cu multă valenșia, și făcū dese erup-șioni cu successū bunū. Mai în urmă Trasilvaniî din afară începură a se înșellege cu cei din intru. Eraclide descoperi lucrulū și tăiă capulū unuî căpitanu, înse prin acēșta faptă înterritā și mai tare pre ai sei. Acesti-a illū constrinșeră sē se dea, șicendū că ei nu se mai potū ținē. În 9 Novembre a.R. 2316 (Chr. 1563) esșî Eraclide căllare din cetate; îndatā fu prinsū și dussū la Tomșia, care puse unu Tataru de i tăiă capulū. Cur-rindū dup'aceia-a veni și sangiaculū turcescu cu 500 de

omeni, care se prefăcù că nu i place că Tomșia a uccisù pre Despotù.

IX.

Alessandru Lepusnianu se întorçe în Moldavia.

Tomșia trãmise la Constantinopoli și cercã prin bani se înduplece pre pörtã ca se lù întărăscã în domniã. Pre Trasilvanï îi trãmise a casã cu donurï și cu multe spolie, înse preste dóue ñille dede ordine se i attace între munți și se le iea spoliele. Intre acestea Lasky, cu care se împãcasse Eraclide și lù rugasse se vinã într'adjutoriù, intrã în țerrã, darã auñindù de resultatù se întorçe câtù putù mai iute prin Pocuția, unde erã se cadia în mare periclu, că-cï Romãniï începuserã a tăia arboriï pre lóngã calle; presentia de spiritù și rãpeñiunea lui Lasky mântui viéția Polonilorù. — Petru Mircianu din Romãnia înțelegendù că pörtã nu va se întărăscã pre Tomșia în domniã, făcù o încercare se ocupe țerra pentru sene, darã la Milcovù îi veni Tomșia înainte, și lù bătù așia de tare, încãtù Petru fu constrinsù a se retrage cu rușine. Inse puçinù dup'acea-a (R. 2317, Chr. 1564) veni Alessandru Lepusnianu cu Turci și cu Tãtari. Moțiocù, Stroiția și alțiï nu cutediarã a face resistentia lui Alessandru, ci fugirã în Russia; Tomșia încã aflã mai de cuviinția a și cãutã mântuirea în fugã, lãssãndù pre Demetriù adoptivulù lui Eraclide, și pre alțiï dintre boiariï Romãni cu artileria. Unulù dintre boiari veñendù causa lorù perdutã, prinse pre Demetriu și lù dede pre mânele lui Alessandru care nu-ï făcù nemica, ci lù trãmise la Petru Mircianù în Romãnia, ca

pe unu competițoriu allu domniei acesteï țerrî. Petru spre resbunare i tăiâ capulü. Dară și acellü boiarü Românü care lü dedesse pre mânele lui Alessandru, cădû în cursă cândü se întorcea a casă, și se uccise de ómenî puși anume de cótră Alessandru. După ce se reasșediâ Alessandru în scaunü la Suciava începü se și resbune tirânesce asupra boiarilorü care lü vëndusseră. Ellü se prefacü mai ântâiü că a uitatü tóte și i chiâmâ la masă, apoi i dede pre mânele carnificilorü. În Polonia încă trâmise se céră pre refugiții Tomșia, Moțiocü, Stroitiâ și alții. Regele nu se plecâ la acésta, înse spre a nu da motivü de ostilități, commândâ de i tăiară la Lembergü în forulü publicü.

X.

Mórtea lui Alessandru Lepusnianu.

În anulü R. 2317 (Chr. 1564) murî Ferdinandü imperatoriulü, cărui-a urmâ Massimilianü II. — Stefanü Batori prefectulü Urbei-mari luâ de la Germani Satu-mare și Baia-mare. Sigismundü principele Trasilvaniei se puse în capulü ostilorü și luâ de la Germani tóte castellele din stânga Tisei, dară în anulü următorü perdü éráși Satu-mare și alte locuri mai multe. — În acestü annü se scullâ în Trasilvania unü nobile cu numele Stefanü, care đicea că se trage din familia domnilorü din Moldavia, și încercâ cu țerranii se facă o irrupțiune în Moldavia, înse ellü fu respinsü fôrá multă greutate. Alessandru desființiâ tóte asșediâmintele protestantice făcute de Eraclide, și restabilî pre căllugeriî ortodossî în monasteriele lorü. În anulü R. 2319 (Chr.

1566) coprinse și predă Pocuția, pre cându Tătarii invaseră Podolia. Acestu domnă mută residenția la Jassi. Mai pre urmă cădëndu în unu morbă greu, ellu chiâmă pre episcopî și pre boiarî la sene, și le disse că cându voru vedé că se apropiă ora morții sē-lu căllugērēscă. In urmă lessinându Alessandru, ei illu căllugērîră și i puseră numele Pachomiū; Alessandru desceptându-se din letargiă începū aî ammeninția că decă se va însănătoșiă va căllugērî ellu pre mai mulți. Atunci boiarî și chiaru dōmna Russandra; înfricați de ammenîțările tirannului illu adăpară, cu veninū, și lū ingropă la monasteriulū Stellatina.—Atunci allesseră domnū pre Bogdanū fiulū repăusatului în etate de 15 anni suptū epitropia mumei selle Russandra, care, de și muiere, guvernă țerra cu multă înțelepțiune.

In acestu annū plecă Solimanū în Ungaria se bată pre Massimilianū; Sigismundū domnulū Trasilvaniei illu întēpină la Singidunū și se escusă înaintea lui de denunțiaturile lui Massimilianū. De acollo Solimanū puresse în Pannonia și luă mai multe cetăți, dară bătëndu Sigetulū, (care lū apperă Nicōlă Zrinyi cu multă valențiă) muri de amărițiune în 4 Septembre. Mai pre urmă Nicōlă Zrinyi ne mai putēndu-se ținé încercă o erupțiune desperată și cădū cu toți aî sei suptū sabia Turcilorū. Sigismundū bătea atunci Tocaiulū; înțelegēndu de mōrtea Sultanului desfăcū impressurarea. Tătariî cari se bătusseră suptū dînsulū începură a predă țerra; Sigismundū îi bătū la Debreținū și i resipl. Tătariî trecură predândū pre țerrele Romānesci și se întōrseră la locurile lorū.

XI.

Bogdanū IV domnulū Moldaviei se desface de Turci.

In anulū R. 2320 (Chr. 1567) Selimū II successorulū lui Solimanū chiāmă pre Petru Mircianū la Constantinopoli și numi pre frate seu Alessandru domnū in România. — In acestū annū Germanii luară Munca-ciulū; érá Sigismundū rescumperă Baia mare. — In 17 Februariū R. 2321 (Chr. 1568) se încheiă armistetiū între Selimū și Massimilianū pre optū anni. Selimū comândă lui Sigismundū se dea înderetū domnului Moldaviei, castellele Ciceu și cetatea de Baltă din Transilvania. — Emigrații din România, cari se afla in Transilvania de pre timpulū lui Petru, auđindū că Alessandru s'a pusū Domnū, avură curagiulū de a se întorce in patriă, in se ei plătiră cu vieța acéstă încredere in fiulū lupului.

In anulū R. 2322 (Chr. 1569) murì dómna Rossandra, și se îngropă la Stellatina lóngă bărbatulū ei. Bogdanū remânendū singurū domnū, concepū idéa de a se desface de Turci și de a se uni cu Polonii; ellū încheiă cu regele Sigismundū Augustū unū tractatū de apperare commune. Regele îi promise prin unū artichu secretū 24,000 de armați spre adjutoriū. Bogdanū se legă cu Polonii și prin căsătorie, pre o soră a sa o dede după Casparū Panjewski, pre a dóua o despunse cu Cristoforū Sborowski, in se mai pre urmă auđindū că acestū-a e plinū de datorie nu voi se i o dea, Bogdanū însuși se despunse cu o domnicellă polonă și se prepară pentru nuntă.

În anul R. 2323 (Chr. 1570) se făcù legătură între J. Sigismundă domnulă Trasilvaniei și Massimiliană imperatoriulă, ca acelluia se i se dea în căsătoriă una dintre nepótele imperatoriului; ellă se possédă Trasilvania cu titlu de principe ereditariă, érá Marmorosulă cu castelulă Hustă, și Biharulă cu Urbea-mare, pre viétiă cu titlu de domnă allă părților Ungariei; următorii lui se stea suptă protecțiunea imperatoriului; în casulă de s'ar scóte Sigismundă din Trasilvania, se i se dea ducatele Opolă și Ratiboră în Sillesia. Lucrulă acesta se încheiă în 10 Martiă, déră în 14 Martiă R. 2324 (Chr. 1571) muri Sigismundă, fôrá copiă. — În 25 Maiă se allesse principe Stefană Batori de Semileă, care se recunnoscă atătă de sultanulă Selimă, câtă și de imperatoriulă Massimiliană.

XII.

Bogdană IV perde domnia și mai în urmă viétiă.

Bogdană domnulă Moldaviei plecă còtră finitulă anulă acestuia în Polonia, însoțită numai de doi înși spre a și adduce spunsă în țerră. Sborowski spunsulă sororii selle, fiindă mēiată pre dănsulă pentru rușinea ce i făcuse în anulă trecută, illă prinse și stórse de la dănsulă o summă mare de bană, pentru cari se făcù respunđitoriă Caspară Panjewski, cumnatulă lui Bogdană.

Între acestea Romăniă nu sciea ce s'a făcută cu domnulă loră. În țerră se lățisse vorba că ar fi perită în Polonia. Lucrulă se annunțiă la Pórtă. Selimă înversunată

asupra lui Bogdauă pentru tractatulă încheiată cu Polonia despre care simțise, numi domnă pre ună aventurariă a nume Jonnascu, care petrecea în Turcia ca neguțiatoriă și se dicea a fi fiuă naturale allă lui Ștefană VII, și lă trâmise în principatū cu ună corpū de 20,000 de Turci. Intre acestea Bogdană scăpândū din prinsore veni la Hotină, de unde se uită cu ochii sei cumă Jonnascu ocupă scaunulă domniei. Veđendū țerra perdută pentru sene, Bogdană se dusse la regele Sigismundă Augustă se cėră adjutoriă, înse acesta se temea a se încurcā în resbellū cu Turci. Atunci ellū se îndreptă cōtră magnașii poloni de prin pregiură, cu allă cărorū adjutoriă încercă o irrupțiune în țerră. După mai multe conflicte mici, se închise în Hotină, de unde începū apoi se tracteđie cu Jonnascu. Dară venindū sangiaculă de la cetatea Albă illū constrînse a se retrahe la Camenița, — În 7 Juliu R. 2325 (Chr. 1572) muri Sigismundă Augustă, ultimulă surcellū allă familiei Jagelloniloră; generariulă Jaslowieski capitulă cu Jonnascu și cu sangiaculă în numele regelui (ascundendū mórtea lui) și deșertă Hotinulă. Dară sangiaculă înțellesse preste pučină despre mórtea regelui, și înștiință pre Selimă, cerendū de la dînsulă instrucțiună cumă are se urmeđie. Selimă dede de scire Poloniloră, că decă vorū allege rege din casa austriacă saū muscălescă, ellū le va dechiără resbellū. Jonnascu cerū de la Poloni se dea afară pre Bogdană și pre fratele lui, Petru. Bogdană fugi după multe rătėciră la Moscua, la Ivană Basilievici, care suptū pretestū că Bogdană ar fi lăssatū credința ortodossă, illū băgă în ună sacū și lă arruncă în apă de se înneacă. Petru fu datū în mănecle Romăni-

loră cari jurară că nu i voră face reă. Jonnascu lă tră-nise la Constantinopoli, unde murí maí în urmă. Polonii în 16 Maiă R. 2326 (Chr. 1573) allesseră rege pre Enrică Valesiă, fratele regelui Franciei. — În Trasilvania se revoltă Caspară Bekes încontra lui Stefană Batori, și scullă pre Secui ca se și recupere libertatea perdută suptă Sigismundă, dară Secuii fură bătuti de primorii loră. Bekes se închise în castellulă Făgărașiă, și scuti pre Români din districtă de tributulă împusă de cōtră Batori pentru pōrta ottomană. Maí pre urmă fiindă împressurată de Giorgiă Banfi, fugi la Massimiliană. În dieta din anulă R. 2327 (Chr. 1574) Bekes fu dechiărată de inimică allă patriei, și se oppri tōtă correspondinția cu dînsulă, suptă pedépsă de a perde capulă.

XIII.

Jonnascu domnulă Moldaviei bate de trei ori pre Turci.

Alessandru domnulă României voindă se pună pre frate seu Petru domnă în Moldavia, promise porții tributulă îndoită. Selimă despoiată de bani prin resbellulă cu Venețianii din cauza Cuprului, se plecă fōrte ușioră la assemine propunerii. În 21 Februarie veni la Jassă ună ciaușiă cu ordinea Sultanului, ca în locă de 60,000 de galbină, tributulă annuale de pîn'acumă, Jonnascu se plătéscă 120,000 de galbeni, séu decă nu, se facă locă altuia. Jonnascu strinse senatulă și întrebă ce ar fi de făcută. Toți jurară cu domnulă se mōră mai bine de câtă se se suppună la atare cerere appesătōră. Ciaușiulă se dimise cu responsulă că țerra nu pōte se plă-

téscă atâta. Jonnascu se appucă se facă preparative de resbellă, și ceru ajutoriū și de la Poloni, înse regele și senatulū respunseră că ei nu vorū să se strice cu Turciī cu cariī trăiescū în pace de 100 de anni. Atunci Jonnascu se îndreptă cōtră Cazaci, de la cariī căpetă mai bună respunsū și ajutoriū efectivū. Sultanulū puse în mișcare o armată de 30,000 de Turci. Alessandru din România cu frate seū Petru înarmă o putere assemine de mare, Stefanū Batori fiindū provocatū a trāmite ajutoriū, espedi pre Michaele Rațiū și pre Georgiū Daçio cu 2000 de Secui. Alessandru apropiându-se spre Focșani, scrisse vornicului Dumbravă la Jasși se vină cu toți boiariī se primescă pre noulū domnū Petru. Adjungendū la satulū Căpētiani dede unū ospețiū mare fratelui seū Petru. Dumbravă cu boiariī din Moldavia veniră în adevērū, însă, cândū se apropiară, attacară pre neasteptate pre domniī la ospețiū cu atâta iuțitate, încatū turburară castrele, și Alessandru abiă scăpă la cetatea de Floci, érá Petru la Brăilla. Intr'acestea Jonnascu împressură pre Turci de trei părți și i măcellări fōră misericordiă, dup'aceea întorse armele în contra Trasilvanilorū și i fugă pīno la Brașiovū, érá la Bucuresci trāmise pre unū boiariū Ventillă, sē ocupe scaunulū. Ventillă domni patru țille, și fu uccisū cu toți ai sei de căpitanii lui Alessandru. Jonnascu auđindū de acéstă întemplanare se întorse din părțile Trasilvaniei cōtră Brăilla, unde se închisese Petru, predă și arse cetatea înse cândū eră se assalte castellulū, auđi că vine unū corpū de 15,000 de Turci de la Tighina în ajutoriulū cellorū împressurați. Ellū lăssă Brăilla și esși înaintea acestora, și i bătū așiă de tare încatū abiă scă-

pară la 1000 de căllari. Apoi auđindă că la Tighina se strînge altă corpă de Turci și de Tătari mai mare, puresse într'acollo și frânse și pre aceștia, în a treia bătăliă fericită. Totă în acestă timpă 3000 de Români bătura președiulă turcescă care esșisse din cetatea Albă spre a dă adjutoriă celloră de la Tighina.

XIV.

Jonnascu capitulă și se uccide de Turci.

Acumă Jonnascu fatigatū de atâte lupte sângerose se întorse spre Huși ca se și restauređie puterile, trămit-tendū la Dunăriă pre Jeremia Cerneski ca se observe miscările Turciloră. Seraschierulă turcescă strînsse óste de 200,000 de ómenī și veni cu 120 de tunuri. Cerneski fu cumperatū cu 30,000 de galbinī, și se retras-se de la Dunăriă suptă preteste false. După ce trecură Turciă Dunăria, însciințią pre Jonnascu că vină la 12,000 pino la 15,000 de Turci. Jonnascu chiāmă pre Cazaci de la Thighina, care o impressurasseră acestia, și ellū cu pučini Români esși înainte Turciloră în distanțią de trei miliarie de la Dunăriă. Swiercewcki, hatmanulă Cazaciloră, suspectandū că Turciă suntū în numerū mai mare, đisse lui Jonnascu să cerceteđie mai bine spre a cunnósce numerulă cellū adeveratū allū Turciloră. Jonnascu cercetandū află in adeveră că Cerneski l'a min-titū, și lū chiāmă la dare de rațiuni. Acesta se escusă că nu póte veni, fiindū că Turciă staū se lū attace. In adeverū ellū puresse înainte cu cei 13,000 de căllari, însă cândū se apropiă de Turci, commândă să plece stégurile și să pună pellăriele în sulție. Atuncī Turciă

le commândară se se întorcă încontra lui Jonnascu. Acesta îndreptă tunurile asupra lor. Căllarii români împinși din dăret și dinainte steteră pre loc, puși între două focuri, și periră pino la unul. Turcii trecură preste cadaverele lor în contra lui Jonnascu. Români îi respinseră de trei ori, înse Tătarii veniră Turcilor în ajutoriu și attăcară cu toate puterile. Jonnascu neputându trage tunurile cu sene, le implu preste mesură și le lăssă pre loc. Turcii punându mâna pre elle le întorseră în contra Românilor, înse tunurile se sparseră și ucciseră pra Turci (10 Juniü R. 2327; Chr. 1574). Jonnascu cu 7000 de ómeni se cercunvallă în ruinele unui satü arsü, în care se apperă trei ñille. Dară ómenii începură se móră de sete; Jonnascu vedëndü cá nu se mai póte ținé, se plecá se capituleđie cu onóre. Seraschierulü primü, jurándü de șapte ori, cá nu va face nemica neci lui, neci Românilorü, neci Cazacilorü, și cá pre ellü illü va trămite la Constantinopoli, după dorinția lui. In 14 Juniü, Jonnascu depuse armele și se dede în mânele Turcilor. Capegipassia vorbi cu dînsulü 4 óre, apoi prefăcëndu-se cá acesta l'ar fi vetematü cu unü cuvëntü, illü lovi cu sabia în faciă, jañiciarii îi de-truncară capulü, și ucciseră pre toți Români și Cazacii. După acésta Turcii și Tătarii se versară preste țerră, și o devăstară cu focü și cu sabiă, în uuü modü a-șiä de barbarü, precumü nu s'a mai întemplatü din vechime. Toți boiarii cari mai păstrá unü sentimentü nationale se măcellăriră. Din aceste cause se născü o fómete neauđită. Petru Mircianü (schiopulü) se sui pre scaunü în 25 Juniü uitându-se cu ochii sei, cumü barbarii cari l'au introdussü, despóia, prédă și nimicescú

țerra.—In 15 Decembre murí sultanulü Selimü, blestematü de miï de nefericiți; căruia urmă Amuratü III.

XV.

Starea țerrelorü circunvecine.

In anulü R. 2328 (Chr. 1575) Casparü Bekes strinse o armată de Germani, Unguri și alte națiuni, intră în Trasilvania, în luna lui Juliü, și rescullă pre Secui încontra lui Stefanü Batori. Acesta trämise la Turci și la Alessandru în România după adjutoriü, și fugă pre Bekes, care și perdusse timpulü consultându-se cu nobiliï la Turda. Dup'aceea ținü dietă, în 8 Augustü, și cită pre rescullați la dare de rațiuni. Nóue Bekesiani mai însemnați perdură capulü și tóte averile, treiđeci și patru se spîndurară la Gerla; Secuilorü se tăiară nările și urechiele.

Regele Enricü Valeșiü, după ce domnișse cincî lunî în Polonia, fugi pre ascunsü în Francia. Petru, domnulü Moldaviei spre a se desdamnă de stricățiunile cauate prin resbellü, și spre a și resbună asupra Cazacilorü, se scullă încontra Poloniei. In luna lui Septembre lăssă cu plăcere să trecă Tătarii prin țerră în Polonia, și cândü se întorcea cu préda inapoi, le accoperi mersulü prin tunurile de la Hotinü, și reimpinse pre Polonii cari îi persecută. In 14 Decembre Polonii cari remaseră fôră de rege allesseră pre Stefanü Batori, domnulü Trasilvaniei. Acesta strinse dietă la Medieși în luna lui Februariü, R. 2329 (Chr. 1576). își luă diua bună de la Trasilvani, și făcù ca frate seü Cristoforü se se allégă duce (voivodü) țerreï; ellü și ținü titlulü de Principe și drep-

tulă de a întări toate actele mai însemnate. — Massimiliană începu a invade Marmorosulă, înse muri în Octobrie, lăssându următoreă pre Rudolfă II. — Stefană Batori, omă plăcută portăi ca ună bună vasallă allă eă ceră de la dănsa ca se oprăscă pre Petru, domnulă Moldaviei, de a mai face irrupăiuni în Polonia. Sultanulă promise. Cu toate acestea lucrurile se turburără în Moldavia prin relaăiunile cu Cazaciă.

XVI.

Joanne Rupeferru turbură Moldavia.

La Cazaci se află mulăime de Romăni fugiăi din Moldavia în impregiurările anniloră trecuăi, între alăi ună Joanne Rupeferru (Potcova) care se dicea a fi frate cu Jonascu. Acestă nouă aventurariă se puse în capulă refugiăloră, și împreună cu Căpă și cu Sacă strănsără la 300 de Cazaci, și în a. R. 2330 (Chr. 1677) veniră la marginile Moldaviei cu intenăiune de a încercă o irrupăiune. Petru audisse de interprinderea loră și trămise ună corpă de militari la Dunastru. Joanne vedăndă că nu e timpulă de a merge mai departe, se retrase cu Cazaciă. După arretarea lui Petru, Stefană Batori de ordine se punăscă pre Joanne și pre complici pentru acăstă interprindere. Joanne eră se caăiă în periclu, înse ellă și luă ânima în dinăi, formă o turmă de 400 de Cazaci și trecă Dunastrulă la Soroca, unde se adună poporulă și lă prochiămă domnă. De acollo purcesse spre Jassă. Armata lui Petru se puse înaintea insurgăiiloră, și i întempină cu foculă tunuriloră. Cazaciă se arruncără la pământă; Turciă se răpediră asupra loră

inse cândü fură aprópe, se scullară Cazacii și cu o pușcătură ucciseră la 300 de căllări turcî. Petru se spáriă și fugi la frate seü Alessandru în România, armata lui se respí. Joanne intră în Jassî în 29 Nouembre a. R. 2330 (Chr. 1577), numí pre Cépă vornicü, pre Sacü hatmanü, pre Capiski prefecü Hotinului. Dară nu trecü multü timpü și se întórse Petru din România cu ajutoriu de la frate seü, care voindü se'si accopere mersulü trämise înainte o turmă de cai și de boi, și ellü urmâ cu armata. Joanne nu așteptâ la Jassî, cí esși înaintea inamicului, lăssâ turma sô se apropiă, apoi o attaccâ cu o plóuiă de puscătore și o întórse în contra ostii lui Petru punëndu-o în cea mai mare confusiune, încätü Petru abiă scăpâ cu fuga. In fine auđindü pórta de aceste întêmplări, trämise óste turcescă lui Petru, și provocâ pre Cristoforü Batori, domnulü Trasilvaniei, se dea ajutoriü spre a depărtâ din Moldavia pre Joanne. Petru plecâ a dóua óră cu ai seí din România ; Stefanü Batori, verulü lui Cristoforü, intrâ prin Bucovina cu o ammetecătură de mercenari și de Secui. Atunci Joanne vedëndü că nu se póte tiné încontra atătorü adversari, deșertâ Jassii și trecü la Niemirovü. Castellaniü polonî de la margine căpetarâ ordine de la Stefanü se lü prindă. Joanne se dusse de bună voiă la Varsovia, lăssându-se pre generositatea Polonilorü, inse barbarulü de Batori lü aruncă în férre, apoi lü uccise la Lembergü în modulü cellü mai crudele.

XVII

Joanne Luteranulü domnú în Moldavia.

In anulü Romei 2330, (Chr. 1577), murí Alessandru domnulü României, érá în loculü lui urmâ fiiü-seü Mi-

chaele V, care întroduse tributulū numitū *Gallétà*. — În Moldavia se turburără lucrurile de nou pre la începutulū annulū R. 2231 (Chr. 1578). Unū altū frate allū lui Joanne, cu numele Alessandru, strînse Cazaci și irrupse în țerră, în luna lui Februariū ocupă Jassii pre neprevădute. Óstea lui Petru impressură oppidulū și închise pre Alessandru în Jassii. Mai pre urmă veniră și Turcii în adjutoriū. Alessandru cercă se și mântuiă vieția cu fuga, inse cădū în mânele Turcilorū, cari lū trasseră în țepă, pre Cazaci îi prinseră și trămiseră la Constantinopoli în servitute. — În luna lui Juliū făcură Cazacii a treia încercare, și în anulū R. 2232 (Chr. 1579) a patra, inse tóte fôră rezultatū.

Pre timpulū acesta se află la Constantinopoli unū altū aventurariū cu numele Joanne de ritulū luteranū, din care causă Româniī illū numiră Jancu Sassu. Acesta se căsătorī cu o muiere avută din insula Cupru, și cu baniī ei cumperă de la pórtă domnia Moldaviei. Petru fiindū revocatū în a. R. 2333 (Chr. 1580) se dusse la muntele Athos în monasteriulū cellū edificatū de dēnsulū. — Indată ce venī noulū domnū Joanne, și se asșediă în scaunū, introduse dări nóue în țerră, puse decimă pre boī și altele. Lepusnianiī se revoltară și redicară altū domnū totū cu numele Joanne, inse nu se putură ținé; ei fură frânți, domnulū lorū se înneacă în Prutū. — Încă în acestū annū începū Joanne Luteranulū a se certă cu Stefanū Batori pentru Pocuția. Ellū irrupse în Podolia și devastă țerra continuândū acéstă faptă în cursū de patru anni. — Cristoforū Batori trămise adjutoriū de ómeni și de cai fratelū seū Stefanū în contra Russilorū. (Acestū domnū luă de la popiī săssesci a patra parte din decimă). — În

annulü R. 2234 (Chr. 1581) se bolnăvi Cristoforü Batori, în luna lui Maiü strînse dietă la Clușiü și făcù ca fiulü seü Sigismundü, în etate de 9 annî, se se allégă. successoriü în principatü, apoi murí în 27 Maiü. După dispozițiunea repăusatului, se compuse unü senatü de 12 consulari care se guverneđie țerra pîno cândü Sigismundü va adjuge la maturitate. — Stefanü Batori trämise pre Toma Drojowski la Constantinopoli pentru întărirea nepotului seü, Sigismundü, și lü însărcinâ totü de o dată să se plângă încontra domnului Moldaviei.

XVII

Joanne Luteranulü perde domnia.

În Romănia se revoltară boiarii din Medinți în contra lui Michael V, și allesseră domnü pre Radu Popa. Michael nu le lăssă timpü, ci i attăcâ și i bätü, pre cei mai însemnați i prinse și i tăiă. Din acéstă causă se născură plângerî încontra lui Michael, și se făcură. accuse la pórtă, în urma căroră Michael fu scossü din domniă în anulü R. 2336 (Chr. 1583). Boiarii cerură pre Petru Cercellü, fiulü lui Petrascu, care se află la Constantinopoli. Primindü întărirea, Petru Cercellü vení la Bucuresci în 29 Augustü, ellü edifică biserica de la Tîrguvestei, și uccise pre vorniculü Michael, pre banulü Dragomirü și pre păcharniculü Ghiorgiü, immulți contribuțiunea si întrodusse ouiăritulü, prin cari mesure trasse asupra sa urra tutorü și mai pre urmă perdü. domnia.

În Moldavia Joanne Luteranulü încă trasse urra Romanilorü asupra sa prin stórcerile și tiranniele selle

și mai allessă prin irreligiositatea sa. Mulți boiari emigrară și redicară plângeră încontra lui; de altă parte Ștefană Batori nu încetă a lă accusă la pörtă că devastă Podolia. In fine sultanulă determină se pună ărăși în domniă pre Petru Mirceanu. Indată ce Joanne înțellesse de acésta, își luă lucrurile și plecă prin Pocuția voinďu se fugă în Germania, înse căďu în mânele Poloniloră. Ștefană Batori puse de i tăiară capulă la Lembergă, în anulă R. 2337 (Chr. 1584).—După ce veni Petru Mirceană la Jassă, începă se domnescă mai omnesce, emigrațiă se întörseră în țerră și fură bine primiți. Cazaciă, inimici ai acestui domnă, încercară în 27 Octobree se facă o irrupțiune în țerră. Petru i impresură la Bogdănescă, și i constrinse a capitulă.

In anulă R. 2338 (Chr. 1585), Petru Cercellă fu scossă din domniă, și fugi în Trasilvania. In loculă lui veni ără Michaele V, care petrecusse la Constantinopoli însă nu se îndreptasse ca unchiulă seu Petru din Moldavia, ci din contră se mai înreutățisse. — In Trasilvania se puse guvernatoriă Joanne Geți Românulă, prefectulă de la Urbea mare, ca se administre lucrurile pină va adjunge Sigismundă principele la maturitate.— In anulă acesta fu mare secetă în tötă Dacia, de unde născă apoi fómete mare și o pestilențiă înfricoșiată, mai vertosă între copii; ómenii și vitele se nutria cu rădecini, ba mănacă și pământă, apoi muriă între celle mai mari cruciate.

XIX.

Cazacii turbură de nou domnia lui Petru Mirceanu.

În aceste împrejurări triste (a. R. 2339; Chr. 1586) Trasilvania se turbură prin intrigele lui Paulu Macicași, care promițându Turcilor un tribut îndoit scosse de la dânșii numirea de domnă allu Trasilvaniei, înse fu suppressu prin mesurile lui Stefanu Batori. Ellu fugi la Constantinopoli, unde pentru ca se și scape vieția trecu la machomedanismu. Stefanu Batori, regele Poloniei, muri în 13 Decembre a. R. 2339 (Chr. 1586). În anul următoriu (R. 2340, Chr. 1587), Polonii strinseră dietă la Varsovia spre a și allege rege. Sigismundu Batori trâmise deputați ca se lucreșie în Polonia pentru ca se lu allégă pre dînsul; înse Polonii alleseră pre regele Suediei, Sigismundu III. — În anul acesta intrară Cazacii de trei ori în Moldavia, în 8 Januariu fură respinși de căpitanul Pârvu, dară în Juniu pre dară Dașiovul și cōtră tōmnă devastară regiunea cetății Albe. În anul R. 2341 (Chr. 1588) irrupseră de nou în 23 Nouembre și făcură escursiuni prin țerră în cursu de 26 de zile. În fine Petru îi fugă și îi constrinse a-i dă în mână pre conductoriu lor Joanne. — la 8 Decembre, la dieta de la Medieși, Joanne Geți guvernatoriul Trasilvaniei depuse demnitatea acēsta, ținēndu-și titlul de consiliariu și căpitanu supremu allu țerrei. Sigismundu Batori luă frēnele guvernului, jură pre constituțiunea țerrei, și scosse pre Jesuiți din principatū. În anul R. 2342 (Chr. 1589) se dechiară de domnă absolutu, făcū pre veru-seu Baltasarū căpitanu

supremă; érá pre Stefană Batori prefectă Urbei mare.— In acestă annă, cōtră luna lui Augustă, incurseră Tă-tarii în Polonia pînă la Lembergă; beglerbegulă de la Dôrstoră purcesse prin Moldavia pînă la Senatină. Zamoiski apperă marginile cu mare difficultate. Intre acestea Turcii din armata beglerbegului predară Senatinulă pre timpulă mercatului și despoiară pre mulți neguțiatori Moldavi.

In România domnulă Michaelé, după ce storsesse țerra prin contribuțiuni năue, introdusesse cincima in loculă decimeii din albinarie, arruncasse dare pre roșii și pre mediași, și uccisese pre logotetulă Stanțiu, fu scossă din domnia, și chiămată la Constantinopolă, unde fu trassă la dare de rațiuni. Ellă ca să scape de fune, trecă la machomedanismă.

In loculă lui țerra allesse pre ună boiariă betrănă a nume *Stefană Surdulă*, în a. R. 2343 (Chr. 1590).

XX.

Petru Mircianu nevoindă se îngreueție țerra cu tribută nou se lassă de domniă.

In Trasilvania Sigismundă Batori se certă cu veru-seu Baltasară, fiindă că acesta maltractasse la o petrecere pre Stefană Josica domesticulă lui Sigismundă; din acéstă causă se născă mai în urmă o inimiciă mortală între dînșii. Sigismundă indemnată de consiliarii sei determină se uccidă pre Baltasară, dară confessionariulă lui descoperi lucrulă lui Baltasară; atuncă Sigismundă confusă și speriată arruncă culpa pre consiliarii sei Paulă Gyulafi și Joanne Galfi, și ceră iertățiune de la veru-

seu.—Pre Stéfanu Josica illu trãmise in Italia cu o deputațiune la marele duce allu Florenței spre a încheiã cu dînsul legãture de amicitîã. Josica intorcẽdu-se din Italia addusse cu sene mai mulți Italiani in țerrã, din care causã magnații unguri se supperarã tare pre Sigismundũ și pre Josica. — P. Gyulafi și J. Galfi furã ucciși.

Sultanulũ Amuratũ III, fiindũ resbellulũ cu Persii, se întorse cõtrã Dunãriã și țerrele de prin pregiurũ.—Veziriulũ Ferhat cerũ in a. R. 2344 (Chr. 1591) de la Petru Mirceanũ 15,000 de galbinĩ preste tributulũ annuale. Petru care cumperasse domnia Moldaviei promittẽdũ tributũ indoitũ, apoi devãstasse țerra cu Turcii și Tãtarii, dupã aceea o despoiasse prin contribuțiunii, adunã acum pre boiari, și le dechiarã cã de cãtũ se îngreueđie țerra cu acẽstã summã, și se tragã asupra sa blãstemulũ ei, mai bine se lassã de domniã; ellũ plecã din principatũ cu Luca Stroițiã, cu Jeremia Movillã, și cu alții trecũ prin Polonia și se dusse in Germania. Atunci pórta numi domnũ pre unũ omũ de vițã de giosũ, a nume Arone, care se offeri cã va plãti tributulũ immulțitũ. Boiarii țerreĩ, malcontenți cu acẽstã dispozițiune, allesserã pre *Jonnascu*, inse nu le successe a lũ asseđiã in domniã, fiindũ cã Arone descoperi lucrarea lorũ, și uccise pre boiari, era lui *Jonnascu* fi tãiã nãrile și lũ cãllugerĩ—In Romãnia muri Stéfanũ dupe unũ annũ și giu-metate de domniã, și se allesse Alessandru care se in-tãri de cõtrã pórta. Incã suptũ domnia cea flaccã a lui Stéfanũ, Turcii începuserã a incurge in țerrã și a face totũ genulũ de escesse, storcẽdũ și maltractãndũ pre locuitori. Suptũ Alessandru urmarã a se purtã și mai

barbară cōtră creștină. Alessandru nu eră omul care se le sciă pune frână. Din acéștă causă boiarii țerei illū depuseră din domniă și lă allungară preste margin érá în loculū lui allesseră pre Michaele Valinte, fiulū lui Petrascu, a. R. 2342 (Chr. 1596).

XXI.

Michaele Valinte Domnu României

În Moldavia Arone stōrse țerra spre ascōte tributulū cellū mare, cu tōte acestea nu lū putū implini la firi-tulū annului, din care causă fu chiămatū la Constanti-nopoli. După ce plecā acesta împreună cu dōmna sa, se scullā unū Petru, care se dicea a fi fiulū lui Bog-danū și nepotulū lui Alessandru, și irrupse cu Cazaci în Moldavia, fugā pre Turcii cari eră la Jassī, și usurpā domnia pre neasteptate. Pōrta cugetāndū seriosū ce pōte se urmeđie din acéștă teméritate a Românilorū și a Cazacilorū, și de altă parte aflāndū în Arone unū omū inchinatū ei illū retrāmite în Moldavia cu unū corpū de 50,000 de Turci suptū commāndulū beglerbegului, și scrie tōtū de o dată lui Sigismundu Batori se dea adjutoriū. Acesta trāmite pre Casparū Sibrik, pre Stefanū Toldi și pre Moise Szekely cu unū corpū de Tra-silvanī. Petru se puse la apperare, inse óstea lui cea puçină veđēndu-se incungiurată de atāta mulțime de ini-mici, illū părāsī. Petru căđū prinsū în mânele lui Si-brik, érá acesta lū dede pre mânele lui Arone, care-ī tăiā nasulū, și apoi illū espedī la Constantinopoli, unde sul-tanulū lū dede pre mânele carneficiului de lū uccise cu mórtea cea mai terribile. — Încă mai înainte de a

adjunge în țerră trămisese Aron pre secretariulū seū Ureche împreună cu Aprianū se uccidă pre mai mulți boiarī adversari lui; insē Ureche în locū de a servi de instrumentū ordinilorū tirannice fugi in Polonia. Turcii rupseră din Moldavia două-spre-dece sate, din cari formară regiunea Tighineī, și puseră unū sangiacū in fortărețā. — Aron innecă pre invețiatulū Brutu in Dunastru, și uccise mai mulți ómenī insemnați. Ellū 'și formă o milițiā pretoriană de 1,900 de ómenī, luā lōngă sene pre Stefanū Răsvanū și pre logotetulū Aprianū și cu dînșī concepū planulū de a se desface de Turci. Acēsta se descoperi la Constantinopoli, și se trămise ordine luī Sigismundū Batori, se chame a casă pre Transilvanī, și se prindă pre Răsvanū și pre Aprianū. Dară Sigismundū in locū de a essecutā aceste ordine, concepū insuși idēa de a arruncā jugulū Turcilorū. Michaele Valinte nutriā de multū in peptulū seū acestū planū și asteptā numai, ocasiunea de a 'lū pune in lucrare. Prin međilocirea nunțiului Romanū Corneliū de Noua se făcū înțellegere intre imperatoriulū Rudolfū, Sigismundū Batori și principii Romāni, Michaele și Aronū. Cazacii incă se trasseră in partea crestinilorū, inse Polonii se dechiararā in contra acestui planū. Zamoiski disuase și pre Sigismundū Batori; inse acesta trămise deputați secreți la domniī Romāni pre Stefanū Josica și pre Pancrațiū Sennyei spre a tractā cu dînșī mai de aproape.—Intre acestea Sinan veziriulū inaintā cu armată numerósă in Ungaria in contra luī Rudolfū. Sigismundū Batori fū provocatū a merge se se unescă cu ostile turcesci; ellū plecā in adevērū, inse in locū de a se bate cu Germaniī, se puse in correspondențiā cu generariī luī Ru-

dolfu. — Cazacii cei fôră de patiențią făcură o diversiune, suptă, căpitanulă Loboda, prin Moldavia pînă la Gallați și se întórseră cu multe spolie prin meșiloculă Turciloră și Tătariloră, in luna lui Decembre R. 2346 (Chr. 1593).

XXII

Sigismundă Batori uccide pre Unguriă adversariă planului seă.

In 2 Februariă R. 2347 (Chr. 1594) Sigismundă Batori strînse dietă la Alba-Julia și propuse se se facă preparative pentru resbellă. In 12 Maiă, la șadunarea de la Turda, descoperi planulă de scullare commune in contra Turciloră. Nobilii Unguri nu se invoiră, Sigismundă convocă mai in urmă altă dietă la Alba, unde nobilii se oppuseră assemine scullării in contra Turciloră. In fine nobilii turbați se strînseră armați la Turda și invitară pre Sigismundă se vină acollo la adunare. Sigismundă recusă de a se duce, numi pre veru-seu Baltasar guvernatoriă, apoi îi offeri lui domnia, și tractândă despre acęsta se dusse la cetatea de Pétră. Dieta se strămută la Clușiă și continuă a se consultă despre guvernulă țereii, de óre ce Sigismundă se dechiarasse că nu va se mai țină domnia. — In luna lui Juliă, Tătarii ménați de Amurată sultanulă se mérgă in Ungaria, voiră se trecă prin principatele Românesci; domnii îi abbătură de la mérsulă acesta cu o summă de 30,000 de talerī din partea fiă-căruia: și așiă Tătarii trecură prin Pocuția, Galliciă, Callusiu, Somboră, la Hustă, și de acollo inainte arđendă și devastândă tóte lucrurile. — Si-

gismundü Batori scrisse acumü la dietă că ellü nu va lăssâ țerra, ci va veni la Clușiü, lucru ce se și întem-
plă in 8 Augustă. Acì mêniosü pre magnați, in 18 Au-
gustü puse la inchisóriä pre Baltasarü Batori, J. Iffü,
Lupu Kavacsotzi, Alessandru, Francescu și Gabriel Ken-
di, Joanne Forro, J. Bornemissa, J. Gerendi, Albertü
Lonai, Baltasarü Szilvasi, Giorgiu Szalantzi, și pre Gre-
goriü Literatu; érá in 20 Augustü tãiiä pre Alessan-
dru și pre Gabriel Kendi, pre J. Iffü, pre J. Forro și
pre Gabriel Literatu dinaintea castelluluï, fôră judecată,
sugrumâ pre Baltasarü Batori și pre Kovacsotzi in 11
Septembre la Gerla in prinsóriä, pre Francescü Kendi
și pre J. Bornemissa in 12, Septembre la Geliü; cei-alți
recăpetară libertatea inse perdurâ averile. Dup'aceea
commândâ soldațilorü de ucciseră pre Ladislau Szalantzi
la Branica. Din averile confiscate strinse preste unü
milione de florinți. După ce se desfăcu cu modulü ace-
sta de adversariï planurilorü selle, Sigismundü deter-
mină cu domniï Români se se redice in contra Turci-
loră.—Intre acestea Cazaciï inimici de mai inainte ai
lui Aron domnului Moldaviei, nesciindü că acesta a in-
tratü in legãmêntulü generale, făcură o nouă diversiune
in numerü de 12,000 de inși suptü capiranulü Lobodă,
trecură pre la Soroca, și la Țițiora dederă o bătăliä in-
fricoșiätă cu Româniï. Aron fugi in România la Micha-
ele, érá Cazaciï arseră Jassii și predară țerra după pla-
culü lorü. Michaele se puse la meșilocü și împacă pre
Aron cu Cazaciï.

Michaelc și Aron cureță țerrelc Române de Turci.

In 5 Nouembre se făcù jurământù la Buccurescì între Michaelc și între deputații Trasilvaniei și ai Moldaviei in contra Turcilorù. Sigismundù espedì pre Stefanù Bekes și pre M. Chorvatù cu 2000 de ómeni in principatele Românescì. In 13 Nouembre se ucciseră toți Turcii din Jassì și din Buccurescì. Dup'aceea incepură se cureție țerra. In 15 Nouembre Michaelc arse Giurgiulù, inse nu putù luà castellulù care erà tare întăritù, și se întórse la Bucurescì. Còtră finitulù lunei lui Nouembre venì unù cadiliskierù cu 2000 de Turci la Bucurescì și cercă tóte modurile se inșelle pre Michaelc și se 'lù prinđiă. Inse Michaelc illù atacă nóptea și 'lù măcellări cu toți Turcii lui împreună. Albertù Kiraly cāpitanulù truppelorù trasilvane coprinsc cetatea de Floci și bătù castellulù, dară nu'lù putù luà. In 1 Ianuariù a. R. 2348 (Chr. 1595) Michaelc trecù Dunăria și bătù Rusciuculù. Turcii 'lù attacară pre Dunăria înghiăciată cu 7000 de inși. Michaelc îi bătù și se întórse la Rusciucù, predâ cetatea și de aci purcesse còtră Dòrstorù, bătù pre sangiaculù de acollo și demoli cetatea. Pòrta remase immărmurită de victoriele lui Michaelc, ea 'și luà acumù callea la intrigă, se frângă pre Romani prin Romani, numi domnù pre Bogdanù fiulù lui Jancu Luteranulù care fusse domnù in Moldavia, și'lù tràmise in țerră cu o armată turcésă supt commandulù lui Mustafa-pasșa, și scrisse chanulù tătărescù se irrumpă cu 30,000 de Tatarì prin Moldavia. Michaelc plecà in contra passiei

éřă pre frații Buđesci li trămise in contra Tătarilor, cari îi bătură în două rōnduri și ucciseră chiarū și pre fiulū chanulū. Banulū Manta bătū in 24 Januariū unū corpū de Turci și de Tătari la Șerpătesci și-i arruncă preste Dunăriă. Chanulū Gherei se retrasse cu rușine. Michaele trecū Dunăria in 26 Januariū și bătū pre Mustafa-passia așiă de tare in cătū sparse tōtă armata turcescă. Mustafa căđū in bătăliă; Bogdanū fugi la Constantinopoli. Banulū Michaele Callofirescu bătū Chârșova și devastă tōte cetățile de pre lōngă Dunăriă, Kiraly trecū in Dobrodicia, bătū Istova, Baba, Oblucinția, Smerillu. Căpitanulū Geți cu unū corpū de Români inaintă prin Bulgaria, in strîmtorile Emulū atacă pre Sinan-passia care se întorcea încărcatū de tesaure din Ungaria, uccise tōtă escorta lui și luă tesaurele, trecū in Tracia, coprinsse tōte cetățile din callea sa, și respândi terrōre pînă la Constantinopoli. Aron domnulū Moldaviei devastă Tighina, arse cetatea Albă, și impreunându-se cu Kiraly ocupă mai multe locuri de pre lōngă Dunăriă. După aceste victorie se certară căpitanii unguresci Michaele Chorvatū și Stefanū Bekes. Michaele i trămise inderetū la Sigismundū și reținu numaï pre Kiraly. După ordinea lui Michaele, Kiraly bătū Turtucaia in 14 Februariū, éřă in 20 Februariū demoli Brăilla, apoi arse Nicopolia. Căpitanulū Farcașiū fiindū trassū in cursă prin Aga de la Vidinū trecū Dunăria in acea parte de locū, inse ellū fu bătutū de armata turcescă care numeră la 30,000 de ómenī.

Stefanŭ Răsvanŭ restörnă pre Aron

In Trasilvania Sigismundŭ, după unŭ tractatŭ încheiatŭ cu Rudolfŭ, de la care căpetâ titlulŭ de Principe allŭ sacralŭ imperiŭ Romanŭ, se despunse, in 5 Martiŭ cu Maria Christina, fia Archiducelŭ Carlu de Austria; in dieta de la Alba Julia care se ținŭ in 16 Aprile, puse de judecară, pre toți cei prinși și ucciși de dînsulŭ, precumŭ și pre veru seŭ Stefanŭ cellŭ fugitŭ in Polonia, și pre Andrea cardinariulŭ, și pre mai mulți alți, restabilŭ pre Jesuiți la Clușiŭ și la Alba Julia, și începŭ se și ia titlulŭ de principe allŭ *Trasilvaniei, Valachiei și Moldaviei*. Prin acéstă lucrare ambițioasă ellŭ stricâ armonia intre dînsulŭ și domniŭ Românŭ. Acestia începură a se reci cōtră perfidulŭ de Sigismundŭ. Ellŭ cercă se bage intrige in principate. Michaele sciŭ se și țină autoritatea la ai sei, insă Aron avea mulți inimici. Sigismundŭ se puse in înțelegere cu ei, in specie cu Stefanŭ Răsvanŭ, care vîndŭ pre Aron. Sigismundŭ trâmise in Moldavia pre Casparŭ Cornișiŭ și pre Francescu Daçio cu unŭ corpŭ de Trasilvanŭ suptŭ pretestŭ de adjutoriŭ, dându-le ordine secrete se facă ce le va ȃdice Răsvanŭ. Acestia adjungîndŭ la Jassi in luna lui Maiŭ și înțelegîndu-se cu Răsvanŭ, prinseră pre Aron și lŭ trâmiseră in Trasilvania; Aron fu dussŭ la Vinți, în 19 Maiŭ, și pusŭ la închisóre, in care muri preste doŭ anni. Stefanŭ Răsvanŭ ocupă scaunulŭ domniei, și trâmise indată o deputațiune la Sigismundŭ ca seŭ jure credințiă in numele seu. Michaele se află acum intr'o mare confusiune, ellŭ se stricasse cu Turcii și nu

se incumetă a și mai face inimiză și pre Trasilvană. Așia dară trâmise la Alba-Julia pre Eutimiū mitropolitulū, pre Teofilū episcopulū Rômniculū, pre Luca episcopulū Buđeulū, pre vornicii Demetriū și Christianū, pre logofeții Demetriū, Preda și Bârcu, pre vestiarii Danū și Teodosiū, pre postelnicii Radu și Stamate, pre cluciarii Radu și Ventillă, ca se tracteđie cu Sigismundū cu condițiunile celle mai oneste și ammēsurate demnității princepesci. Inse intre deputații mai susū numiți se află unii cari eră inimiză secreți ai lui Michaele, acestia depăr-tându-se de la instrucțiunea dată, subsscrisseră in 20 Maiū unū actū fôrte umilitorii pentru domnulū României, făcându pre Sigismundū suveranū formale preste principatū. Assemine condițiuni subscriseră și deputații lui Stefanū Răsvanū in 1 Juniū, in numele domnului lorū. Cu acestū modū Sigismundū strică adeverata unire și concordia cu principatele Române și puse seminția stricățiunei in cauza generale a creștinilorū.

XXV.

Bătălia de la Căllugăreni

In luna lui Juniū, sultanulū Machomede trâmite pre Ferhat-passia cu o armată mai mare in România și invită pre Tătari se incurgă prin Moldavia; Michaele nu le dă timpū se se impreune, ellū atacă și bate maiântăiū pre Tătari, apoi se răpede asupra lui Ferhat-passia și-i desface tótă armata, devastă tóte cetățile turcesci de pre lôngă Dunăria. Intre acestea Georgiū Borbely operediă in Temișiana, iea Boxia și Verseșulū. Dară Turcii petrundū in Trasilvania și devastă mai multe sate

din țerra Sargețiuului; Borbely i respinge, impressură Fagetulū, iea Lipova și mai multe castelle.

După atâte perderi ce pătimiră Turcii, Machomede determină o espedițiune gigantică in contra Românilorū, și trâmise pre Sinan-passa cu 200,000 de Turci asupra lui Michaele. Acesta informatū despre venirea puterii celei mari insciințiediă pre Sigismundū, care chiarū atunci făcea nunta cu Maria Christina la Alba-Julia, și lū rógă pentru adjutoriū. Veđendū că inimiculū se apropia, Michaele trâmite familia in Trasilvania, și stringe o armată de 8000 militari cu cari oppri pre Turci de a trece Dunăria in cursū de o lună de țille. Sinan-passa și imparte armata, trâmite unū corpū de Turci pre la Calafatū, care se attace pre Michaele de la spate; prin acéstă stratagemă făcū ca óstea română se se retragă de la Dunăriă. Atunci Sinan arruncă unū podū preste Dunăriă intre Rusciucū și Giurgiū și trecu cu armata pre pământulū Română. In 13 Augustū se făcu bătălia cea memorabile la Căllugăreni, unde Michaele cu 16,000 de Români bătū pre Siman care avea 200,000 de Turci. Michaele tăiă cu mâna sa pre Caraiman și pre alți passī. Sinan-passia căđu de pre podū de și rulse dinții, și abiă scăpă de mórte, óstea turcescă luă fuga; inse nóptea impedecă nemicirea ei. In nóptea spre 14 Augustū ce făcū consiliū bellicū ca Români se se retragă spre munți pinō va veni adjutoriulū din Trasilvania și din Moldavia, ca asiă cu puteri unite se scóțiă pre Turcii cei numeroși din țerră. Michaele se retrasse la cetatea lui Negru; érá Turcii occupară tótă țerra și edificară castelle la Brăilla, Bucuresci și Tirguvestei.

XXVI.

Armata creștină alungă pre Turci din România

Intre acesta Ștefanu Rășvanu așeză la Hotinu unu președiu de 200 de pedestri, trămise la Tighina unu corpă observatoriu in contra Tătariloru, cari de o camă dată eră ocupați cu Moscali, lăssă la Jassı 900 de Trasilvani érá ellu strınse la 2400 de pedestri, 800 de căllări și luă 24 de tunuri, și purcesse pre la Oitusu in Trasilvania spre a se uni cu Sigismundu și a trece in România. In luna lui Octobree, Sigismundu veni la Brasiovu, promise libertatea Secuiloru decă se voru purtă bine, strınse o armată de 32,000 da pedestri, 20,000 de căllări, germani, italianı, cazaci, și luă 53 de tunuri la Branu se uni cu Ștefanu Rășvanu și trecu munții pre la Rucăru. Michaelu îi așteptă lóngă rıpa Dâmboviței; cu 8000 de militari și cu 22 de tunuri. Aci se uniră ostile cellorü trei principı; in 15 Octobree ținură consiliu bellicu. Sinan-passia se retrasse spreșă ammagi armata creștină se éssă mai la șessu și apoi se o attace de tóte părțile. Armata unită uă fortăreția de lemnü de la Tirguvestei in 18 Octobree. Ali-passia căđu in mânele creștinilorü și se espedi la Clușiu. Sinan-passia auđindu de acésta se retrasse la Giurgiu, lăssându in Bucuresci o mineră care se arrunche in aerü óstea creștină cândü va trece pre acolle. Dară armata unită lăssă Bucurescii de o parte și merse de a dreptulu la Giurgiu, unde măcellări mai tótă puterea turcescă; pucini scăpară in 25 Octobree cu Sinan-passia preste Dunăriă. In 27 Octobree creștinii luară cu assaltü castelulu de la Giurgiu. Sinan se dusse rușinatü la Constanti-

nopoli, și muri de supărare. Sigismundă pusă in mi-rare de valenția și înțelepciunea lui Michaele, incetă de a mai face pretensiuni nebunesci asupra principatului românesc; și se întorse in Trasilvania; cu dînsulă im-preună merse și Stefană Răsvană.

XXVII.

Jeremia Movillă uccide pre Stefană Răsvană

Inse in timpulă acesta prin intrigele lui Zamoiski in Moldavia, se formasse o partită care chiâmă pre Poloni în țerră spre a o accoperi pîno cândă se operediă in România in contra Turciloră. Zamoiski occupă țerra cu osti polone. Trasilvanii cari era la Hotină și la Jasși se retrasseră. Prin influenția lui Zamoiski boiarii allesseră domnă pre Jeremia Movilla. Zamoiski de la Țițiora scrisse lui Sinan-passia pentru întărirea noului domnă; însă pórta determinasse se prefacă principatele românesci in passialicuri: Sinan se iee România, chanulă tătarescă Bassarabia, sangiaculă de la Tighina țerra de susă. In Octobre și veni chanulă tătarescă la Prută. Zamoiski luă o pozițiune de apperare și după nesce mici conflicte incepură a negotiă intre sene. Appropriarea ier-nei și lipsa de provisiuni făcură ca amëndoue ostile se se invoiescă a se retrage din Moldavia și a lăssă pre Jeremia domnă în țerra. După victoriele din România Stefan Răsvană compuse in Trasilvania ună corpă de 4000 de pedestri și 1000 de căllări Români și Secui, și purcesse cōtră Suciava in Moldavia, unde se făcū o bătăliă sângerósă intre ostile lui și alle lui Jeremia Movillă, care avea și o bună artillăriă. Stefană perdū, și

voindü se scape cu fuga, se prinse de țerranî și se dede in mânele lui Jeremia, care apoi illü trasse în țepă. Aceste mesurî reelle, căusate de ambițiunea principilorü creștinî, stricară fôrte causei commune. — In Trasilvania Secuii incepură a maltractà pre nobilî, și din acéstă causă Sigismundü i despoiâ éráși de libertatea lorü. — In România Michaele se ocupà cu allinarea miseriei născute prin întêmplările resbellului, ellü trâmise după buccate in Trasilvania și le împărți apoi între ómenî.

XXVIII.

Michaele bate pre Tatarî la Gurguiți

Pre la începutulü annulü R. 2349 (Chr. 1596), Sigismundü plecă la Praga la imperatorulü Rudolfü spre a se înțelege mai de aprópe despre operațiunile in contra Turcilorü, și a cere adjutoriü de la creștinîi appusani. Rudolfü îi promise óste aussiliariă, și 24,000 de talerî pre lună, ponteficele Romanü încă i dede 30,000 de florinți, regele Spaniei 20,000 de coronați. Intre acestea in Trasilvania se revoltară Secuii; guvernatoriulü Stefanü Bocicanü îi frânse și i addusse la ascultare. După ce se întórse Sigismundü de la Praga purcesse cu óste in contra Turcilorü in Temișiana, descinse Lipova, și începü se impresse Temișióra, ínse nu putü së o iee. — Sultanulü Machomede temându-se de Michaele mai multü de câtü de toți cei-alti, cercà mai ântaiü la Rudolfü ca se lü lasse pre mânele selle, apoi la Sigismundü; in fine țessü complate in țerră, și espedi 6000 de tatarî din Dobrodictia și 3000 de Turci ca se irrumpă in principatü și adjutorați de conjurați se prindia pre Michaele.

Dară domnulă descoperi complotulă, dede suppliciułui pre conjurați și intempină pre Turci și pre Tătari cu armele. in mână, și i arruncă peste Dunăriă. Veliscu bătū cetatea Baba, inse venindū o mare putere de Turci asupra luī, se retrasse cu ore care perdere de ómeni. Fărcașiū încă fū respinsū de la Vidinū.

In mișilocolū verei veni chanulū Tătarilorū de la Pericopū in Moldavia, suptū pretestū de a impacă pre Michaele cu Sultanulū și mai ântâiū cercă se lū înduplece se dimită ostile străine. Michaele nu se arretă contrariū intențiunilorū lui. Chanulū înaintă pînă la Bușeu, de acollo trâmise Tatari ca se prinđiă pre domnū. Dară Michaele strînse 8000 de Romēni și atacă pre chanulū la Gurguiți și lū bătū de lū frânse. Chanulū se retrasse in țerra sa. Sultanulū mēniatū pre dînsulū că n'a intratū in Trasilvania se adjute operațiunile turcescī din Ungaria, illū trasse la respundere și lū puni.—Cōtră tómnă acestūi annū purcesse însnși Machomede in Ungaria cu o armată de 350,000 de Turci și Tătari cu scopū de a suppone mai ântâiū acéstă țerră, apoi de a trâmittle unū corpū la Vienna și altulū in Trasilvania și a suppone apoi tóte provinciele Daciei. In 14 Octobre Machomede luă Agria, de acollo se întórse cōtră Christescī unde eră concentrate ostile germane suptū archiducele Massimilianū și celle trasilvane suptū principele Sigismundū, si se bătū cincī đille și cincī nopti cu crestiniī făcēndū mare versare de sânge, inse fōră multū resultatū; in fine Turcii începură a se retrage; crestiniī se puseră a predă, érá Turcii întorcēndu-se asupra lorū îi atacară pre neasteptate și-ī desfăcură cu totulū. Massimilianū, cu câți putură scăpă, fugi in Au-

stria, érá Sigismundü se retrasse in Trasilvania. Apropíandu-se iérna sultanulü încá se întórse la Constantinopoli trecéndü Dunăria pre la Titellü, și lăssándü pre Giafar-passia se continue resbellulü.—In miđilocolü acestorü intêmplări Michaele bătü pre Turcí la Dunăriă și arse cetatea Nicopolia (12 Octobre), inse nu putü luà castellulü, dară auđindü de succesele Turcilorü în Ungaria se împacă cu sangiaculü de la Nicopolia și se retrasse in țerră.

XXIX.

Sigismundü cede Trasilvania lui Rudolfü.

In luna lui Decembre se dusse Michaele in Trasilvania spre a se consultá cu Sigismundü despre operațiunile bellice; aci descoperi planulü cellü curiosü allü lui Sigismundü de a se lăssá de domniă, și de a cede Trasilvania lui Rudolfü. Veđéndü Michaele că Sigismundü are de cugetü să intre în negociațiuni cu imperatoriulü determinâ să iea parte la dînsele. Cândü plecâ Sigismundü cu inceputulü annului R. 2350 (Chr. 1597) la Praga, Michaele i dede de soçiü pre banulü Michalcea. Sigismundü in adevेरü se învoi cu Rudolfü, și se lăssá de Trasilvania pentru ducatele Opol și Ratiborü din Sillesia și pentru o summă de 50,000 de galbeni. Pinö cândü Michalcea erá încá la Praga, veni in țerra Románescă unü ciaușiü de la pórtă cu unü stégü roșiü și cu insemnele de domniă la Michaele, care ellü le acceptá cu tótă buna cuviințiă. — In Serbia se scullară 10,000 de Serbí, luară Vassia și Cladova, și proclamără pre Michaele domnú Serbiei. Michaele srtinse óste

de 15,000 de ómenî; Rudolfü încă i promise adjutoriü in banî și in ómenî, numai se continue resbellulü in contra Turcilorü. — Machomede întărisse pre Jeremia Movillă in principatulü Moldaviei, in 24 Juniü trămise și lui Michaele uuü chatihumaium prin care lü confirmă in domnia țerei și pre ellü și pre fiu seu Petru cellü de 12 anni, pentru tótă vieția. Michaele vedëndü incurcătura in care s'au addussü lucrurile prin iuconstanția lui Sigismundü, nu reieptă offertele Sultanului. — Sigismundü după ce se întórse in Transilvania începü a și scamba cugetulü și a'i päre reü de cessiunea făcută lui Rudolfü, ellü offeri principatulü mai ântăiü lui Casparü Cornișü, apoi lui Stefanü Bocicanü, in fine lui Stefanü Josica cancellariulü țerei, și băgă prin acésta mare discordiă intre nobilî Transilvani.

Cu inceputulü annului R. 2351 (Chr. 1598) vinü in Transilvania commissariü lui Rudolfü. Martinü Pete, episcopulü de la Urbea-mare, și Adamü Gallü Poppel, consiliariü imperiale, ca se induplice pre Sigismundü a subscrie condițiunile pentru cessiunea principatului, adaugindü și aceea, că de va voi së se departă și se se facă popă, va căpetă episcopatulü de la Olmuțiü saü de Bratislavia cu titlulü de Cardinariü. Sigismundü reînoui promisiunea, in se apoi éráși i páru reu, ellü determină se facă domnü pre Stefanü Josica, și trămise la Constantinopolü pentru confirmațiune. In 10 Aprile veniră alți commissari in Transilvania; Stefanü Szuhai, Nicölä Istvanfi, și Bartolomeu Petz, cari induplecară pre Sigismundü se lasse Transilvania. Ellü și luă ziua bună de la țerră și plecá in Sillesia. Commissarii primiră de la Transilvani jurământulü de credinția cötre imperato-

riulă, Stefană Josica fu prinsă și trămisă la Satu-mare. Maria Christina veni de la cetatea de Pétră la Alba-Julia și d'impreună cu commissariii luă frânele guvernului în mâni. Commissarii imperiali se puseră în relațiune și cu Michaele domnulă României. În 9 Juniu Michaele serbă unirea cu Rudolfă în biserica sântului Nicolau la Tîrguvestei; Rudolfă illă dechiără principe ereditariă allă țerei și-i promise 10,000 de galbeni pentru ținerea miliției.

XXX

Sigismundă se întorce în Trasilvania și se reconciliă cu Michaele.

În luna lui Augustă (a. R. 2351; Chr. 1598) se răspândi fama în Trasilvania că vină Turcii. Maria Christina se dusse la Clușiu și desgustată de totă lumea se prepară se plece cōtră patria sa. Dară în 15 Augustă éccă Sigismundă adjunge la Clușiu, se impacă cu consórtea și insciințediă despre venirea sa pre nobili cari se strinsesseră la Săbișiu spre a se pune în contra Turciloră, dup'acea convócă o dietă la Turda, și se proclamă principe de a două óră, și trămite pre Stefană Bodoni la Michaele ca se reinnouescă vechia amicițiă cu dînsulă. Acesta acceptă, inse cu condițiunea ca Sigismundă pînă cândă va fi domnă în Trasilvania, se nu lasse pre Turci se între în țerră, și-î promise că la întemplantare de nevoiă ellă va adjută cu 35,000 de militari. Rudolfă supperată pre Sigismundă, ordină de uciseră pre Stefană Josica la Satu-mare, Sigismundă încă puse la închisóriă pre commissari, dară mai pre urmă,

după rugățiunea consortii selle, îi espedi în Ungaria la archiducele Massimilian.

În timpul acesta se scullară Chialin-passia de la Vidin și Mechmed-passia de la Dörstor în contra lui Michael. Domnul trimise pre vornicul Demetru înaintea lor de i bătù la Chiselleți. Dup'aceea trecù în persoană preste Dunăria aproape de Nicopolia, și bătù ôstea cea de 13,000 de Turci a lui Chailin-passia, luâ totă artillăria și munițiunea, la 10 Septembre inceptu se bombarde Nicopolia, dară neputându-o luâ se întorse spre Vidin, unde bătù pre sangiacul așia de tare în câtă pucină Turci scăpară în castellu cu vieția. Aci căpetă și Michael o plagă, fiindu lovitù de o dardă. Preda și Stroiă Buđescii tăiară pre dărdătoriu în buccăți. După acêsta Michael devastă Bulgaria în spațiu de țece țille. Cându voi se trecă cu spoliile pre la Russiava, fu împedicatù de unù vântù mare încă țece țille. În timpul acesta devastă și totù ținutul de prin pregiur. În 5 Nouembre trecù inderetù preste Dunăria adducându cu sene fôrte multe spolie și 16,000 de Bulgari, pre cari i colonisă în România. — Inse la Tissa Turci făcură mari progresse, luară Aradul, Cinadea, și altele și impressurară Urbea-mare. Sigismundù de și avea adjectoriu de la Michael, nu cutediă a se mesurà cu Turcii.

XXXI.

Michael trece cu armata în Trasilvania

În anul R. 1352 (Chr. 1599) Sigismundù trimise pre unchiu-seu Stefanù Bacianù și pre episcopul Demetriu Napragyi la Rudolfù ca se tractedi despre ces-

siunea principatului. Intre acestea chiâmă pre veru-seu Andrea cardinariulă din Polonia, se reconciliă cu dînsulă și lă puse domulă in loculă seu, pre lîngă o pensiune de 24000 florinți, și castellele Veciu și Siéu (21 Martiă); ellă plecă in Polonia, Maria Christina se dusse in patria eă, unde muri in ună monasteriă. Trasilvanii jurară credințiă lui Andrea Batori, și sultanulă lă primă suptă protecțiunea sa, trămițendu-ă spre semnă de in-tărire, ună stégă, o sabiă, și ună busdugană. Cardina-riulă trămise deputăți și la domniă Români spre a legă cu dînșiă amicițiă. Michaele acceptă suptă condițiunea de a nu se desface de causa crestiniloră și de a purtă resbellă cu puteri unite in contra Turciloră. Acésta nu plăcú cardinariulă; ellă se legă cu Jeremia Movillă in-contra lui Michaele, și despunse pre frate-seu uterinu Joanne Iffiu, cu o fiă a lui Jeremia Movillă.

Michaele vędëndă acéstă stare a lucruriloră proiectă planulă gigantică se scótă pre Andrea Batori din Tra-silvania și pre Jeremia Movillă din Moldavia, și se u-nescă tóte provinciele Daciei suptă ună capă; cu sco-pulă acesta incepù se facă preparative spre punerea in lucrare. In 13 Octobre a. R. 2352 (Chr. 1599) strinse óstea lui Plouiesci și făcu se-ă jure credințiă nemiscată ver-incotrău i va duce. De aci plecă in fruntea ostii cu tótă familia care voiă însăși se iea parte la tóte peri-clele domnului. Cândă adjunse la piciorle munțiloră dechiară milițiă: «Armata are se mērgă in Ungaria in adjutoriulă lui Rudolfă, și va trece prin Trasilvania cu voia cardinaruluiă». Pre cândă cardinariulă adunasse pre represintanțiă țerrei la Alba-Julia, și se dedesse cu to-tulă desfrênăriloră, Michaele intră in Trasilvania, de-

chiără libertatea Secuilor, și îi provocă se și însocescă și ei armele. Sasilor cari ținea cu Rudolf, le anunță că a venit ca se appere pre credințioșii suppuși ai imperatoriului, și se scotăia din scaun pre cardinariul cellu închinat Turcilor.

XXXII

Bătălia de la Sellimberu

Cardinariul aușind că vine Michaele cu armată, trâmise deputați inaintea lui cu propuneri de pace. Michaele ținu pre deputați la sene, și purcesse cōtră Săbiniu.—Cardinariul veșendū periclulū strinse ostile selle la Șăbișiu. Michaele mergea incetū cōtră Săbiniū fiindū că asteptă pre Radu Bușescu și pre banulū Adrianū cu armata din părțile Craiovei care avea se intre pre la Turnulū roșiu. Cardinariulū cercă tōte mișilōcele se se impace cu Michaele, inse în deșertū. Michaele i dechiără în fine. «Andrea Batori, ca părtenitoriū allū Turcilorū, și desertătoriū allū creștinilorū, se se lapede de domnia Trasilvaniei, și se îmbrace érășī rassa popescă, se se ducă in Polonia, de unde a venitū, și se facă locū lui Sigismundū, saū puterea armelorū se decidă rezultatulū». Cardinariulū mai încercă încă o dată spre a differi ruptura și trâmise la Michaele pre legatulū Romanū Malaspina, fōră effectū; acesta fu reșinutū in castre pīno la finitulū bătăliei. (Lupu Beclianu dice că Malaspina s'arū fi arretatū mai multū inamicū de câtū amicū allū lui Andrea, ca se căștīge de la Rudolfū pel-lăria de cardinariū, și arū fi trecutū de bună voia sa in castrele lui Michaele). Decī se determină a se face

bătălia în 28 Octobre a. R. 2352 (Chr. 1599), pre câmpul între Săbiniu și Șellimberu. Cardinariul n'avea de câtă nouă mii de militari; Michaelle din contră avea aproape la trei-decî de mii și optă-spre-dece tunuri. Bătălia ținu de la 10 ore dimineața pînă la 5 seara. Victoria remase multă timp nedecisă. Andrea Bărcianu, Moise Szekély și Petru Hussar împinseră pre Români cei puși în disordine prin împuscăturile tunurilor pînă în tufișul Cisnădiei, și le luară câte-va tunuri. Atunci Michaelle se răpedi furios după cei ce fugia, lovi cu sabia pre unii dintre officiarii seî, îi făcu se se oprască de la fugă, și atacă încă o dată pre Trasilvanii fatigați; o luptă sângeră și înfuriată se încinse atunci între cele două armate. Români învingu, Casparu Cornișu și Pancrațiu Sennyei se arruncă turbați érași asupra Românilor, dară îndeșertu. Cornișu se prinde de Români. Polonii cari combătea cu Trasilvanii se plécă și trecu în partea Românilor. Cardinariul desperat appucă fuga, însoțit de unu micu număr de militari plăgiți și fatigați de bătaia. Trasilvanii vedendu că comandantii lor s'au prinsu, și că domnul lor a fugit începă a se retrage; cei mai valinți officiarî Unguri resistu încă, dară vedendu-se delăsați de ai seî, iaș și ei fuga. Înainte de a inseră, Români ocupă totu câmpul de bătaia; preste nopte fugu toți Ungurii. Români coprindă totă munițiunea și 32 de tunuri alle armatei Trasilvane; de fiă-care parte cădură la 2000 de militari.

XXXIII

Michaele coprinde totă Trasilvania.

Acastă victoriă a Românilorū făcū pre Michaele domnū preste Trasilvania. Ellū plecā cătră Alba-Julia, și în 1 Novembre R. 2352 (Chr. 1599), intră cu triumfū în această capitale. Cardinariulū voindū se fugă prin Moldavia în Polonia, fu omorîtū de secuiulū Blașiū Erdög, în pădurile dintre Trasilvania și Moldavia, și capulū lui fu addussū în Alba-Julia la Michaele, care se întristă fórte de această sörte a cardinariulū; ellū trämise după corpulū lui, și lū îngropă în Alba-Julia cu tötă pompa cuvinită unui principe, și pedepsí cu mörte pre ommoritoríū.

Indată după bătălia de la Șellimberū, Michaele trämisese deputați la Rudolfū, în allū căruia nume occupasse țerra, și cerū de la dînsulū investitura de domniă preste Trasilvania; érá pino la venirea respunsulū, își suppose tóte cetățile Trasilvaniei, și împărți miliția prin comitate și prin scaunele din fundulū regalū, dândū ordine militarilorū ca se se pörte omenesce cōtră locuitorí. Dară militarií ceí de diverse națiuní, mai allessū Serbiei și Cazacií se puseră a predă și a răpí, și causeră plângerí asupra lorū din partea locuitorilorū. Acastă urmare addusse pre Michaele în mare confusiune: de o parte ellū voiă se pedepsescă pre culpabili, de altă parte nu voiă se și facă infenși pre militari de cari avea necessitate, mai virtosū pentru că generariulū imperiale Georgiū Basta, intrasse in Trasilvania dejă a cincia și după bătăia cea decisivă, cu pretensiunea de a coprinde țerra în numele imperatoriulū. Michaele

trămise alți deputați la Praga, pre Banulă Michalcea și pre logotetulă Stoica, înse în locă de respunsă primi însciințierea că currëndă voră veni commissarii imperiali însărcinați cu respunsulă definitivă. Michaelle vëndendă acumă că curtea imperiale are alte scopuri pentru interesele selle, convocă în 20 Novembre (R. 2352 Chr. 1599) o adunare generale la Alba-Julia, în care făcū se i se dea provisiunile necesarie pentru purtarea resbellului*). In 9 Februară a. R. 2353 (Chr. 1600) convocă altă adunare generale, și dede ordine nobililoră se se prepare la resbellă. Secuiloră cari ținusseră cu dînsulă, le redede libertatea loră cea de mai înainte, și-î scutî de a mai ascultă de nobili suppunëndu-î numai la derectoriî ceî allessi de dînșiî. Româniloră de tôte classele, înse mai allessă țerraniloră le arretă mari favorî, și î appără în contra Sasșiloră, și a Unguriloră. Aceste măsore făcură pre Sasși și pre Unguri se cugete la moduri de a și resbună asupra lui Michaelle, care în adeveră nu căută altă ceva, de cătă libertatea generale a locuitoriloră, că-cî decă ar fi voită, putea prea lesne rescullândă pre Români, se se mântuiă de atari rivali, înse ellă se contentă cu pedepsirea capeteloră particulare alle adversariloră celloră mai cerbicoși.

XXXIV.

Michaelle domnu preste celle trei țerrî alle Daciei.

Intre acestea veniră și commissarii imperiali cu multe vorbe formose și cu o diplomă, prin care Rudolfă de-

*) Veđi Magazinul istoric, Tomă II, pagina 385,

chiară pre Michaele principe ereditariu allu României, înse și cu ordinea ca se essionă din Trasilvania, și se re-
 între în Trasalpina spre a occupă pre Turci în părțile
 Dunării, pentru care imperatoriul îi va trâmite bani
 și osti. Michaele convocă pre boiarî, se consultă cu din-
 șii, și în fine respunde commissariloru: «Se spună im-
 peratoriului, că ellu crede că a meritatu deplinu prin-
 cipatulul Trasilvaniei, și că uu va essi de locu dintr'in-
 sulu; continuarea adjutoriului în bani o astéptă cu totă
 securitatea, că decă nu va urmă, ellu și va întorce ar-
 mele în contra imperatoriului, și i va arretă că nu-i
 lipsescă ómenî».

Scămbătiosul de Sigismundă Batori, îndemnatu de
 Turci, de Poloni și de Ungurii fugiți, determină se vină
 éráși în Trasilvania; ellu intră cu Polonii mai ántáiū
 în Moldavia, și se uní cu Jeremia Movillă, creatura Po-
 loniloru, și inimiculū lui Michaele. Acesta după consi-
 liulū protectoriloru sei, făcū o încursiune în România,
 și întrodusse pre frate-seu Simeone Movillă domnu țerei,
 unde guvernă Petrascu, fiulū lui Michaele. Indată ce
 Michaele auđi că Jeremia Movillă a intratū în țerră,
 plecă de la Alba-Julia (6 Maiū a. R. 2353; Chr. 1600)
 cu o armată validă, trecū în România, allungă pre Si-
 meone. puresse în Moldavia, adjunse la Suciava pre
 Jeremia, care fugindū se închise în fortăreția Hotinului;
 Michaele nu lū lăssă neci acollo, ci lū constrinse a fu-
 gi în Polonia, apoi trâmise armata sa se préde margi-
 nile Poloniei, érá ellu se întorse la Jassî și se sui pre
 tronū. De acumū înainte luă titlulū de «Principe allū
 României, Moldaviei și Trasilvaniei». Moldavii cerea se
 le dea domnū pre fiulū seu Nicólă, înse Michaele con-

siderându că acesta e prea tîneru spre a puté gubnerna o terry, însarcinâ pre patru boiarî cu guvernulü Moldaviei, și ellü se întörse la reședinția sa Alba-Julia în Trasilvania. De aci numî domnü Moldaviei pre Marcu fiulü fostului principe Petru.

In Trasilvania adjunseră nouii commissariî imperiali cu ordinea ca Michaele se lasse principatulü acestei terry lui Rudolfü (și locü ținutoriuului seu Basta), érá ellü se se contente cu principatele Moldaviei și României. Michaele convocâ o adunare generale (20 Juliü R. 2353; Chr. 1600) și făcû ca reprezentanții terryi se î jure credinția. Pîno cândü ținea încă aduarea, veni altü commisariü imperiale, Bartolomeu Petz, care addusse lui Michaele adjutoriulü de banî, diverse alte donuri, titlulü de consiliariü imperiale, și de guvernatoriü allü Trasilvaniei. — Sultanulü încă trâmise pre unü agă care î addusse unü fermanü și diverse semne de distincțiune. Primirea acestora nu mulțiami pre commissariî imperiali, înse Michaele le respunse, că așîa cere diplomatica se se pörte. Acesta fu punctulü de culminațiune allü mărimei lui Michaele Valinte; ellü avea suptü sceptrulü seü cele trei provincie principalî alle Daciei. Inse pârțile occidentalî i mai lipsiâ, ellü cerü și acestea de la Rudolfü, cu cetățile Hustü, Baia mare, Urbea mare, afară de acestea, titlulü de principe allü imperiului Romanü pentru sene și pentru fiu-seu. Dară fortuna începü a lü lăssä de aci înainte.

XXXV.

Michaele assaltatu de Germani, Unguri și Poloni, perde.

Nobili unguři țessură intrige asupra lui Michaele, și espediră pre ascunsă nunții la regele Poloniei, ca se le trămită pre Sigismundă, și se adjute pre Jeremia Movillă de a intră în Moldavia, și de a lucră încontra lui Michaele. Asteptându venirea lui Sigismundă ei se strinseră la Turda, și căutară meție de a se oppune principelui română; vedându înse că Sigismundă întârziédia cercară se tragă pre Basta în partea loră; îi offeriră guvernulă țerrei, și promiseră că se voră suppune imperatoriulă, decă i va scăpă de Michaele: prin acésta băgară nouă discordiă între Michaele și între Basta. In fine Unguri deplină încredințiați că Basta le va sta într'adjutoriă, determinară a se revoltă. Michaele intellesse târziă intrigele loră, atunci trămise la dînșii doi deputați, pre cluciăriulă Radu și pre banulă Michalcea, cu cuvintă ca se se astîmpere. Unguri însuperbiți scóseră cu larmă pre deputați din adunare. Acesta fu semnulă de resbellă. Michaele și strinse ostile și le asșediă în câmpulă Mureșului din susă de Aiudă. Basta cu Germanii și cu Unguri se puse la satulă Mirislou. Michaele luasse o pozițiune bună între Mureșiu și între deallă. Basta vedându că în atare locă nu pôte se misce ostile române spre a veni la bătăliă, se retrasse spre Decia. Michaele se amăgi cređendă că inimiculă se retrage de frică, și commandă căllărime se allerge după dînsulă. Dară abiă esșiră ostile române la largă, și Basta se oppri pre deallă, și întórse tunnri și pușcele

în contra Românilor. Foculă cellă desă și iute puse pre Români în disordine și în fugă. Mulți săriră în Mu-reșiū, cei-alți se retraseră cumă putură. Se dice că în acea di (18 Septembre. R 2353: Chr. 1600) ar fi că-dutū pină la 11.000 de militari din partea Românilor. Michaele vëdëndū că fortuna i a întorsū dosulū, allergă la Alba-Julia, scămbă callulū, luă cu sene scullele selle. și plecā către Brașiovū, de aci intră în țerra Romănés-că. Adjungëndū în țerră, auđi că și în Moldavia sunt mișcări încontra sa. Generariulū Zamoiski intrasse cu o armată polonă numerósă. Michaele luă ostile cari le afluase în România la fiulū seū Petrascu, și allergă în Moldavia încontra Polonilor. Dară acestia îngrossiați de Cazaci întrecea cu multū puterile Românilor. Ro-mâniū fură învinși la Telléșinū lóngă riulū Seretū. Mi-chaele se întorse înapoi spre țerra Romănescă ca se și stringă éráși puterile, însă fiindū că i se închise callea, trecu printre munți în Trasilvania. Zamoiski trămise după dînsulū pre Moise Szekély cu refugițiū Ungurī și cu unū corpū de Poloni ușiorū înarmați, ca se lū per-secute chiarū și în Trasilvania. Basta și commissariū im-perialī se oppuseră, și le dederă de scire se nu calce în Trasilvania și în România ca în nisce țerrī imperialī, că-cī altrăminte vorū redica putere încontra puterī. Za-moiski stărui pentru întroducerea lui Sigismundū. Tră-silvaniū trămiseră la dînsulū pre Stefanū Csaki, care prin politica sa sciū se .facă se se retragă armata polonă.

Michaele trecū preste munți în România, adjunse la Tîrguvestei, lăssă aci pre fiulū seū Nicólă și pre cei trei frați Buđesci cu óstea care se află în locū, și plecā la Craiova ca se stringă o nouă armată. Pinō cândū se

afă ellū la Craiova, frații Buđesci lū vëndură, trecură în partea Polonilorū, și într'o înțelegere cu acestia numiră domnū pre Simeone, fratele lui Jeremia Movillă. Miliția moldavă și polonă începū a predă și a despoia țerra înfricoșatū, așiā în cātū chiarū Buđescii adjunseră a se muștrā in ānimă de fapta lorū: ei trecură preste Oltū la Michaele, aci adunară unū corpū de armată și se întórseră încontra óspeșilorū cellořū predători: bătălia se făcu în 25 Nouembre, lóngă Argeșiū, înse Romānii perdură. Michaele nesciindū acumū ce se mai facă, determinā se se arrunce în brașeile imperatoriului Rudolfū. Ellū luā cu sene pre banulū Michalcea, trecu prin Trasilvania și Ungaria cālătorindū cōtră Praga; în 25 Decembre adjunse la Viena: înse aci se oppri de a merge mai departe.

XXXVI.

Michaele capetā adjutoriū de la Rudolfū și recuperă Trasilvania.

In Trasilvania încă erā lucrurile chiarū așiā de încurcate. Stefanū Csaki convocā o adunare generale în 25 Decembre R 1353 (Chr. 1600), și însciințā pre imperatoriulū; «Că decă nu va trāmitte pre archiducele Massimilianū în Trasilvania, ei și vorū allege unū principe. Pentru Michaele încă cerurā se lū pedepsescă saū se lū dea în mânele Trasilvanilorū: tóte donașionile și dispoșiunile lui Michaele se se annulleđie, afarā de donașionile făcute lui Csaki: toți Romānii și Armenii cei de noū veniți se se allunge din țerrā: Secuii ca partisanii ai lui Michaele se și pėrdă tóte libertățile, etc»

Imperatoriu lă întârziă cu responsulu. Trasilvaniî îndemnați de Turci și de Poloni allesseră éráși pre Sigismundă. Basta care abia scăpă cu vieția din Trasilvania însciințiă din Hustă pre imperătoriu lă de tôte aceste în-têmplări. Imperătoriu lă permise acumă ca Michaele se mérgă de la Vienna la Praga, unde și adjunse în 23 Martiă a. R. 2354 (Chr. 1601). Michaele sciū prin bunele selle maniere se convingă pre imperatoriu lă despre sinceritatea lucrărilor selle. Kevenhiller spune că întru atăta se recommândasse lui Rudolfă, în câtă acestă monarchă urritoriă de căsătoriă vorbiă de a se căsători cu Florica, fia lui Michaele. Cu tôte acestea ministriu lă se consultă multă, ce passuri se urmeție în respectulă principateloră și allă lui Michaele: dară cândă veni fama că Sigismundă a adjunsă la Clușiă, și s'a recunoscută de Turci ca domnă allă Trasilvaniei, intempinară pre Michaele cu diverse donuri, cu o summă de banī preste 100,000 galbeni, și lă numiră guvernatoriă allă Trasilvaniei, înse totă de o dată miđilociră ca se lă impace cu Basta. Michaele și Basta și dederă mânele la prânđiă la masa generariuluî Gonzaga întru semnă de uitare de tôte celle trecute, și întru legătură de amicițiă. Basta cu tôte acestea remase supperată în âni-ma sa pentru că nu lă făcusseră pre dînsulă guvernatoriă Trasilvaniei. — Armata imperiale compusă de 10,000 de pedestri și de 8000 de căllari, de Germani, Unguri, Români, și Cazaci, purcesse în dóue colonne prin Tocai și Tarcani, cōtră Trasilvania, suptă commandulă lui Michaele și allă lui Basta. Armata trasilvană se află la Goroslou, tare de 35,000 de militari, suptă commandulă lui Moise Szekély: Secuii încă se află fórte

numeroși, sperându cu modul acesta se și recăstige libertatea perdută: Turcii încă purcesseră într'adjutoriū de la Singidunū — Se decise ca imperialiū se attace pre Trasilvanī înainte de venirea Turcilorū, și Michaele ammăgi pre Turcī prin scissorī prefăcute în numele lui Sigismundū care ī oppriă de a veni într'adjutoriū. Bătălia se făcu în 3 Augustū a. R. 2354 (Chr. 1601). Dupe câte-va învingeri și perderi alternative, imperialiū frânseră pre Trasilvanī, și Michaele persecută armata cea spartă așiă de tare în câtū picară la 10,000 de Trasilvanī, și perdură 45 de tunuri. Sigismundū fugi în Moldavia la Jeremia Movillă: de acollo trămise pre Stefanū Csaki la chanulū tătărescū pentru adjutoriū, éră pre copiiū lui Michaele adducându-ī de la Făgărașiū și espedi la chanulū.

XXXVII.

Michaele se uccide de Basta

Miliția învingătoriă se purtă fôră cumpetū cōtră locuitori, și predă fôră măsură. Causa plângerilorū cari veniă de tôte părțile o arruncă Michaele pre militariū Germanī, Basta pre Romānī. De aci se născură dispute între commādanți asupra commandulū supremū. Basta pretindea că lui i s'a datū de la imperătoriulū; Michaele i respunse din contră, în fine îi dechiără: «Că ellū a suppusū țerra mai ântăiū singurū, și acumū a adjutatū ca se o suppună a dóua óră, și că prin urmare are mai multū dreptū asupra ei de câtū Basta, ba mai multū chiarū și de câtū imperatoriulū». În urmarea acestora Basta determiuă se lū pérdă. În 19 Augustū a-

R. 2354 (Chr. 1601) cându Michaele se află în castre lîngă Turda, ocupatŭ cu idăa de a convocă o adunare generale, și de a purcede în Moldavia spre liberarea familiei selle, se veđu desdediminétiă încungiuratŭ de o coorte de Vallonŭ și de Germanŭ. Căpitanulŭ Vallonŭ, Jacobŭ Beauri, întră în cortulŭ lui Michaele, și i dechiără în numele imperatoriului că e prinsŭ. Michaele trasse sabia, și plăgi pre unŭ oficiariŭ germanŭ; Beauri lŭ lovi cu securea în peptŭ: și Michaele căđŭ mortŭ. Capulŭ lui se tăiă, și dușmanii spre batjocură, îlŭ puseră pre unŭ cadaverŭ de callŭ. Abiă a treia đŭ se luă corpulŭ lui de cōtră tribunulŭ Schneckenberg, și se addusse la Alba-Julia în catedralea românească cea edificată de Michaele, de unde apoi se strămută în țerra Românească, și se înmormentă în monasteriulŭ Deallulŭ de lîngă Tîrguvestei. — Așiă se fini prin mănene ucciditorilorŭ acestŭ eroŭ care nu putŭ se se finescă prin armele nici unuia dintre inimicii lui cei mulți, care redică puterea și înălțiă numele Românilorŭ, insufflă respectŭ chiarŭ și Turcilorŭ, pre cari ellŭ i făcusse ântăiași dată după Joanne Corvinŭ se tremure dinaintea armelorŭ crestine. Décă Michaele n'ar fi avutŭ de a face cu ómenŭ ca Basta, ca Sigismundŭ Batori, și ca Jeremia Movillă, Turcii eră se deșerte Europa, provinciile Daciane eră se iea cu totulŭ altă faciă, Româniŭ eră se se redice încă de atunci, și statulŭ lorŭ se înflorescă. Dară *sic fata tulere*.

După acestŭ ommorŭ barbarŭ, miliția română veni în confusiune, în cea dintăiŭ miscare se prinse banulŭ Michalcea, sociulŭ c'ellŭ nedespărțitŭ allŭ lui Michaele, și apoi se arruncă în carcere, unde se și uccise, o parte

dintre militarii Români se scullară asupra lui Basta ca se resbune mórtea domnului lorü, dară mulțimea Germanilorü îi făcu se se retragă în țerra Românescă. — Basta și justifică fapta înaintea lui Rudolfü, mințindü că Michaele ar fi avutü intențiunii se suppună aceste provincie éráși Turcilorü, și că ellü ar fi prinsü nesce scrisori adressate cötră passia de la Temišióra, prin cari Michaele ar fi cerutü adjutoriü de la acesta în contra Germanilorü. Rudolfü în adevेरü nu läudâ fapta cea förä de lege, inse o trecu suptü tăcere, și lässä guvernulü Trasilvaniei lui Basta ucciđitoriulü.

Este de însemnatü asseminarea între Castaldo și Basta, între mórtea lui Martinușiü și a lui Michaele, între Ferdinandü I și Rudolfü II, cu tóte că nu e neci o asseminare între Martinușiü cällugërulü și Michaele valentele.

CARTEA II.

De la mórtea lui Michaele Valinte, pino la mórtea lui Basiliü Lupu și a lui Mateiü Bassarabä.

I.

Radu Șerbanü Bassarabä

După mórtea lui Michaele, ostile române se retrasserä în țerra Românescă. Cândü adjunserä la Cristiänesci, venirä și frațiü Buđesci, cari scossesserä pre Simeone Movillä din principatü, și într'o înțelegere cu toțiü allesserä domnü pre Radu Șerbanü Bassarabä, generele

lui Michaele. Serbanu restabili pacea si ordinea cea turburata prin atate calamitati, si se puse in buna in-tellegere si cu Rudolfu si cu Sultanulu care lu intari in domnia.—Sigismundu capetandu ajutoriu de la Tataru, Cazaci si Poloni ba chiaru si de la Jeremia Movilla, trecu din Moldavia la Brasiovu. Din Temisiana veni Borbely cu Turcu si luu Alba-Julia. Basta fugi la Clusiu si de acollo la Dasiu; in Nouembre Sigismundu occupu Clusiu, si in Januariu a. R. 2355 (Chr. 1602) Bisteria. Basta illu impressura in acesta cetate in cursu de dece zile. In 10 Februariu Sigismundu incheia armistiulu cu Basta si se retrasse din Bisteria, care o occupu Basta, si uccise multime de nobili; soldatii pre-dara terra. De aci se nascu o fomete si o pestilentia infricoziata.—Sigismundu era si scamba cugetulu in respectulu domniei selle, si determinu se se lasse de dinsa pentru totu de-una: ellu tramese deputati la Rudolfu spre a tracta cu dinsulu. Rudolfu i dede castellulu Lobcovicu din Boiemia cu cate-va sate si o pensiune annuale de 50,000 de florinti. Acumu Sigismundu pleca la Praga, candu trecu prin Deva, incercu Moise Szekely se lu induplece ca se remana in terra, inse nu-i succes-se. Basta veni la Alba-Julia si batu pre Moise Szekely. Acesta fugi in Temisiana. Sigismundu se dusse in Boiemia la castellulu Lobcovicu, unde petrecu optu ani, de acollo fu luat si transferitu la Praga si pusu la in-chisoria, unde si muri in 27 Martiu a. R. 2366 (Chr. 1613). Basta devasta Transilvania cu soldatii sei, si se batu in mai multe ronduri cu Turcu. Tataru incercaru se irrumpa pre la Brasiovu, inse audindu de apropiarea lui Basta, se retrasseru fora batalia. — Moise Szekely

prin intercesiunea lui Pettesi-passia de la Temișoara căpătâ de la sultanul domnia Trasilvaniei, și cu adju-
 toriul Turcilor luâ Sebeșul (din Temișiana) și Lugo-
 șiul de la Germani. Gabriele Beclianu cu mai mulți
 nobili se uniră cu dînsul și a. R. 2356 (Chr. 1603)
 intrară în Trasilvania, luară Alba-Julia, și înaintară pînă
 la Cluși; Basta se retrase la Gerla. Szekely purcesse
 după dînsul și impressurâ castellul; dară Basta făcū
 o diversiune de la Gerla prin Cluși și se retrase în
 Ungaria. În urma acestorū successe Szekely ocupâ mai
 tótă Trasilvania.

II

Serbanū bate pre Ungurī și uccide pre Moise Szekely.

În timpul acesta, Jeremia, domnul Moldaviei, încă
 făcū o încercare se între în România, dară fū bătut de
 Serbanū. După successele lui Szekely, Jeremia se puse
 în relațiune cu dînsul spre a scōte pre Serbanū din
 scaunū. Acesta din contra trâmise voluntari în adju-
 toriul Sassilor în contra lui Moise Szekely. Unū ca-
 pitanū care avea la 1500 de voluntari, anume Lupu
 Kis, fū bătut și prins de Szekely la satul Săn-De-
 metriū. Altū căpitanū cu 200 de voluntari, a nume
 Demetriū, fu bătut la Sedișioră.—Sedișioranil cari avea
 la sene 600 de Germani trâmiseră după adjuutoriū nou
 la Șerbanū. Acesta le dede pre căpitanil Marcu și Gior-
 giū cu voluntari serbi, cari trecendū munții puseră
 castrele la Felđioră și invitară și pre Secui la arme.
 Szekely vedendū în fine ce periclu mare pōta se vină

asupra sa din partea lui Șerbanu, cercă toate modurile de a se impacă cu dînsul, dară de altă parte nu încetă a interrită pre Jeremia Movillă asupra lui. Intre acestea Marcu și Giorgiu bătură óstea lui Szekély, prinseră pre căpitanul Mako și 'lă ucciseră.— Deputatul lui Șerbanu care eră trămissu la Rudolfu, illu însciintă că imperatoriulă trămitte subsidiile promise lui Michaelle pentru purtarea resbellului. Acum Șerbanu determină se plece însuși in Trasilvania și se continue planulă predecessoriului seü. In luna lui Juliü a. R. 2356 (Chr. 1603) trecu munții cu 4000 de căllari, 6000 de pedestri și 4 tunuri. Adjungëndü in țerra Birsei unde 'lă astepta Szekély cu Turci și Tătarii, atacă indata armata acestuia, și o puse in cea mai mare incurcare. Turci luară fuga, Szekély se ținu încă cu ai seü, dară căđu in bătăliă impreună cu 4000 de inși, in 17 Juliü. — Șerbanu trămise lui Rudolfu 32 de stéguri, luate de la Unguri, Tătari și Turci. Rudolfu din partea sa trămise lui Șerbanu portretulă seü cu o catenă de aurü și cu o diplomă prin care 'lă dechiară principe ereditariü allü României.—După acéstă victoriă Șerbanu lăssă in Trasilvania pre capitanulă Giorgiu cu 2000 de Români și Serbi; érá ellü se întorse in principatü.— Basta intră éráși in Trasilvania, și devastă țerra infricoșiatü spre a-și resbună asupra inimicilorü.— Malcontentii se adună și coprindü Alba-Julia și Săbeșulü; la Orestia ținură consultü și trămiseră la Turci in Temișiana se céră adjutoriü; la Deva bătură in 6 Augustü pre H. Duval, prefectulă Lipovei, care mergea cu 2000 de haiduci se se unescă cu Basta, dară la pórta de ferrü îi adjunse corpulă dinainte allü lui Basta, in 8 Augustü,

și-i frânse. Commissariul imperial Krauseneck strînse dietă la Deva, in 5 Septembrie. Basta dede ordine se se ucidă tótă nobilimea unгурéscă. Pancrațiū Senyei cercă să 'lă stêmpere și se 'lă abată de la acéstă idee de a vërsă atâta sânge, cu tóte acestea se decretă se se iee de la nobilii a patra parte din averile lor, érá ereditarilorú cellorú ce aú căđutú cù Szekély, și cellorú ce n'aú venitú la dietă se li se iee tóte averile; cetățile Clușiú, Brașiovú și Bisterția se plătéscă summe insemnate.— Basta uccise pre judele de la Clușiú Michael Bothazi, și pre mai mulți nobilii la Brașiovú.— De la Deva purcesse Basta cótră Lipova, bătú pre Petesi-passia, apoi se întórse éráși in Trasilvania. Cótră finitulú annulú compuse imperatoriulú unú consiliú de 10 membri, germani, unğuri și trasilvani. Pre lóngă bătăliele celle multe veniră in anulú acesta și locuste preste misera țérră, de unde urmă caristiă, fómete și pestilențiă.

III.

Stefanú Bocicanu domnu Trasilvaniei.

In luna lui Januariú a. R. 2357 (Chr. 1604), Basta strînse dietă la Clușiú, și uccise pre mai mulți nobilii. In luna lui Februariú veni Șerbanú la Brașiovú spre a se înțelege cu Basta despre adjutoriulú promissú in contra lui Jeremia Movillă. Dară pînă petrecea ellú la conferențiă, se scullară Mitropolitulú și Ștefanú Prodicú și revoltară țérra. Șerbanú properă in deretú, bătú pre revoltați, tăiă nasulú Mitropolitulú și allú lui Prodicú, și-i trãmise așiă mutilați la Basta la Clușiú; însă

acesta i espedi la Jeremia Movillă.— In luna lui Martiü se dusse Basta in Ungaria ca commandatoriü supremü preste armata de acolo. Toma Caprioli remase in loculü lui in Trasilvania. Valloniï și haiduciï urmédiã a predã țerra. Româniï din ținutulü Sargejiului se rescöllã și producü mari turburări nu numai in Trasilvania, ci chiarü și in România in ținutulü Jâiului.— Chanulü de la Crimeria, se offeri se impace certele intre crestiniï și Turci; Șerbanü îi dede ómeni cari se 'lũ petrécã pinõ la Clușiü la commissariï imperiali. Intre acestea irrupserã Tãtariï in Moldavia, Jeremia Movillã îi impãcã cu o summã de 10,000 de galbeni, 800 de cai, 1000 centenarie de untü, 1000 de miere și alte victuali. Șerbanü Bassarabã cerü adjutoriü de la commissariï, cari i trãmiserã 2000 de Secui și 600 de haiduci. Tãtariï trecurã Dunãria in Bulgaria fõrã de a face mare stricãțiune, și se dusserã in Ungaria.— Malcontentiï din Ungaria ințelegându-se intre sene numirã principe pre Stefanü Bocicanu, care la inceputü nu voi se acceptedie, însẽ mai pre urmã descoperindu-se lucrulü de imperiali, și ellü vëdëndu-se atacatü de Barbiano; prefectulü Cassiovei, se prse in fruntea lorü, bätü pre imperiali la Urbea-mare in 15 Octobre, și luã Cassovia. Trupele Trasilvane se întórserã in țerrã. Emigrațiï cu Gabriele Beclianu se unirã cu Ștefanü Bocicanü.— Șerbanü Bassarabã din contrã trãmise pre Giorgiü Serbulü cu unü corpü de voluntari in Trasilvania spre a apperã pre commissariï imperiali.— Cu inceputulü annului R. 2358 (Chr. 1605) Stefanü Bocicanü luã Lipova, Lugosiulü, Sãbeșiulü din Temišiana, și cetatea de Pétrã din Trasilvania; in 21 Februariü fu prochiãmatü de principe de cõtrã adu-

narea nobililor și a Secuilor, care se ținù la Mercuria în scaunul Mureșului. Sasșii nu se dusseră la acea adunare suptă pretestă că se temù de Șerbanù care apără cauza imperialilor, de aceea Secuii devastară statele și ținuturile săsesci. În luna lui Aprile, Bocicanu trâmise pre Ladislau Gyulafi guvernatoriù în Trasilvania cu 1000 de haiduci. Basta mersè înaintea lui Bocicanu, însă soldații lui nu voră se se bată din cauza restanției stipendielorù, așa dară ellù se retrasse la Eperieși și de acollo la Presburgù. Bocicanu convocă dietă în Ungaria la satul Serenei, unde se proclamă de Principe și allù Ungariei.

IV.

Serbanù Bassarabă se impacă cu Stefanù Bocicanu.

În Trasilvania Ladislau Gyulafi strînse dietă la Tîrgu-Mureșului, în luna lui Maiù, însă de frica Românilorù, cari stă la Medieși suptă căpitanulù Giorgiù Serbulù, o transmută la Clementica. După ce se desfăcu dieta, Gyulafi se puse cu óstea sa la Elissa. Giorgiù Serbulù illù atacă și-î respi totă óstea; Gyulafi însuși putu se-și mântuiă vieța numai cu fuga. Dară nu după multă tempù strîngendu-și óste mai mare, se întorse și impressură Sedișióra, cõtră finitulù lunei lui Maiù. Prolungându-se impressurarea pentru că Giorgiù cu Români se pusese în possessiunea cetății și o appera cu tóte puterile, Gyulafi trâmise la Jeremia Movillă după ajutoriù, în urmarea legământului offensivù și defensivù incheiatù cu Bocicanu. Jeremia trâmise pre căpitanii Christiorù și Stefanù cu 5000 de militari, ca se bată

pre Giorgiū, și pre frate-seū Simeone Movillă cu 4000 de inși ca din Trasilvania se irrumpă in România, érá ellū sé vină din Moldavia, și totū de o dată Turciū se trecă Dunăria, se strîntorede pre Șerbanū de tóte părțile și se 'lū scóță din domniă. Dară Șerbanū ințellesse despre acestū planū și se împacă cu Turciū, scrisse lui Giorgiū Serbulū șe éssă din Trasilvania, și in 5 Augustū incheiă tractatū de pace cu Stefanū Bocicanu. — Simeone Movillă vëdëndu-se lăssatū in lutū de cōtră Trasilvanī și de cōtră Turcī, se întórse in Moldavia, și se dusse la Tătari; de unde veni apoi cu óste numerósă asupra lui Șerbanū. Acesta încă strînse pre ai seī, și puresse inaintea Tătarilor; la Telléșinū se făcu bătăliă cruntă, unde invinseră Româniū érá Tătariū luară fuga.

Stefanū Bocicanu după ce bātu pre imperialī maī din tótă Ungaria, se întórse in Trasilvania, se dusse la Medieși, și cōtră finitulū lui Augustū luă Sedișióra care se totū apperă încă de Giorgiū Serbulū. In luna lui Septembre ținū dietă formale, la care veniră și Sassii, și cu toți-lū allesseră de principe allū țerreī; dup'acésta Bocicanū dimise pre Turcī și pre Moldavi, érá ellū se întórse in Ungaria, unde marele viziriū illū coronă rege, in 11 Nouembre, pre câmpulū Racoșiū, cu o coronă care se dicea a fi de la regiū Româniloru și Bulgarilorū. Turciū mulțiămiți cu servițiile făcute, relăssară tributulū Trasilvaniei pre 10 anni, și lū defpseră pre viitoriū la summa de 10,000 de galbenī pre annū, inse pretinseră castellele Lipova și Janova.

V.

Gabriele Batori domnulă Trasilvaniei invade România.

In anulă R. 2359 (Chr. 1606) se revoltară Româniă din Moldavia in contra lui Jeremia Movillă. Acesta trămise după ajutoriă in Trasilvania. Stefană Bocicanu espedi pre Gabriele Beclianu cu ună corpă de 6000 de laniari, însă lucrulă se stēperă pînă cāndă adjunseră Trasilvaniă in țerră. In 24 Septembrie se incheiă pace inre Rudolfă și Bocicanu, cu condițiunile: ca acesta se țină Trasilvania cu comitatele Sată-Mare, Bregu, Sabolci, Ugocia, Salnicu de meșilocă, Biharu, Zarandă, Crasina, Marmorosă, și districtulă cetății de Pétră. Éră in 11 Noembrie se incheiă pace pre 20 de ani, inre Rudolfă și Achmede.— In 29 Decembrie muri Stefană Bocicanu la Cassovia in etate de 49 de ani, fōră copii. Ellă recommandasse de successoriă pre Valentină Drugeth de Homonna, neapolitană de origine, însă Trasilvaniă allesseră in 11 Februariă R. 2360 (Chr. 1607), la Clușiă pre Sigismundă Racoți, in contra voinței selle. Acesta incheiă pace cu amēdoii domniă Români. Dară Jeremia Movillă muri in acestă anulă, lăssāndă in loculă seă pre frate-seă Simeone, care avusse sōrtea atātă de contrariă in cursă de șiece ani, și acum adjungēndu-și scopulă, nu domni ună anulă deplină, și muri R. 2361 (Chr. 1608). Atunci țerra allesse pre fiulă acestuia cellă mai mare, Constantină Movillă.— Sigismundă Racoți încă domni numai ună anulă de șille, și se lăssă de bună voia sa, vēdēndă că Turciă aū denumită pre Valentină Homonna, și că Gabriele Beclianu încă āmblă

după domniă; in dieta de la Clușiū care se ținu in luna lui Martiū R. 2361 (Chr. 1608) depuse demnitatea. Atunci Transilvaniī allesseră pre Gabriele, fiulū lui Stefanū Batori prefectulū de la Urbea-mare. In fermanulū de intărire sultanulū Achmede i recommândă sē trăiescă in bună ințelegere cu domniī țerrelorū Romănesci. Gabriele Batori trămise in anulū R. 2362 (Chr. 1609) pre Gabriele Beclianu la Rudolfū spre a reinnoui tractatele de pace, érá in țerră inceptu se domnescă absolutū, se violeđie averi și muieri, și se maltrateđie pre ómeni. Stefanū Kendi și Baltasarū Cornișiū, alle cărorū consorti le stuprassē Batori, țessură unū fórte mare complotū in contra lui in anulū R. 2363 (Chr. 1610) inse se descoperiră; Baltasarū și Georgiū Cornișiū se ucciseră, érá Kendi scăpă la Gerla. — In 9 Decembre Batori occupă Săbiniulū cu milițiă, allungă pre cetățianiī ceī mai insemnați din cetate, deșertă casele, și făcu celle mai mari escesse. In 22 Decembre strinse dietă și condemnă la mórte pre totū magistratulū săsescū, fiindū că n'au lăssatū pre Andrea Batori se intre in cetate cândū fu bătutū de Michaele la Șellimberū, inse mai pre urmă le iertă vieța pentru o summă de 56,000 de florinți. In 25 Decembre trecu peste munți in România pre neasteptate. Serbanū fiindū nepreparatū la esbellū fugi in Moldavia la Constantinū Movillă; Gabriele Beclianu fu trămissū după dînsulū se 'lū persecuteđie și se lū prindă, dară nu și adjunse scopulū. Batori se puse de arse și devastă țerra ca unū barbarū in timpū de trei luni de țille; apoi scrisse la sultanulū. «Fiindū că Michaele a uccisū pre Andrea Batori credințiosulū porțiī, și Șerbanū a uccisū pre Moise Szekély

assemine credințiosu allu porții, și acumu a cercatū moduri ca se lū scótă pre ellū (Gabriele Batori) din domnia, care încă e credințiosu porții: de acea ellū a intratū in țerră și a fugatū pre acellū rebellū, și se rógă ca pórta să-lū intărăscă pre ellū in domnia țerrei.» Inșă sultanulū trāmise pre Capegi-passia Ibrahim la Batori cu ordinea se éssă din țerră și in urma acestuia espedi o armată cu Radu Michaele desemnatū de domnū in loculū luī Șerbanū. Gabriele Batori infuriatū asupra Turcilorū, se retrasse in 11 Martiū R. 2364 (Chr. 1611).

VI.

Șerbanū Bassarabă bate pre G. Batori, înse Radu i răpescce domnia.

Șerbanū Bassarabă strinse óste in Moldavia, și cu ad-jutoriulū luī Constantinū Movillă intră in România, fugă pre Radu și scullă tótă țerra asupra luī Batori. Sasșii suptū Michaele Albu, judele de la Brașiovū, se uniră cu Româniū in contra tirannulū de Batori. Dară acesta scullă pre Secui și pre haiduci in contra Sasșilorū și a Românilorū. Sasșii cumpărară pre Albertū Nagy, căpi-tanulū haiducilorū, care fugi de la Batori. In 12 Juliū intră Șerbanū cu 7000 de căllari și 1500 de pedestri in Transilvania pre la Brasiovū. Batori se puse la Petresci (Petersdorf) cu 12,000 de callari și cu 3000 de pedestri. Gabriele Beclianu commanda aripa dréptă, Secuiulū Tracter cea stângă. Côtă séră se arretă óstea română împărțită in trei divisiuni; indată se inceptu o bătăliă aspră intre améndoue ostile. Ântăiu se părea că se plécă Româniū, pedestrirea incepuse a se retrage;

dară când Serbanū observă că căllărimea unгурescă a luatū fuga, atunci strinse pre ai sei, pedestri și căllări, și atacă cu tótă puterea centrulū lui Batori, illū frânse și accoperi unū milliariū de pământū cu cadavre. Acollo cădură la 6000 de Unguri, cei-l-alți se prinseră, puçini scăpară cu fuga. Serbanū luă 120 de stéguri, dară și pre dînsulū illū costă acéstă victoriă la 4000 de militari. Batori fugi la Săbiniū.

Inse pre cândū Serbanū repurta victorie in Trasilvania in contra lui Batori, Radu competiuriulū seū care fugisse preste Dunăriă, adună Turci și Tătari și ocupă scaunulū. Cândū voi Serbanū se reintre in țerră, Radu i essi inainte, și-lū constrinse a fugi in Moldavia. Acollo veđendū că Turci suntū apprinși in contra sa, perdu speranția de a mai recuperă domnia; ellū 'și luă dómna și copillele cari se afla la Suciava, trecū prin Polonia și se dusse la Vienna la imperatoriulū Mathia, care urmasse lui Rudolfū pre tronū, și petrecū acolo pîno la mórte. Constantinū Movillă încă fu accusatū de Batori la pórtă că ține cu Serbanū și cu Poloni in contra Turcilorū, de unde urmă apoi scótarea lui din domniă.

VII.

G. Batori sevesce asupra Sassilorū. Stefanū Tomșia in Moldavia.

Dară neci lui Batori nu i âmblă bine, căci Sigismundū Forgaci care sta de partea lui Rudolfū intră in Trasilvania cu 16,000 de militari, luă Clușulū, Alba-Julia, și alte locuri, și in 31 Augustū veni la Cristianū, unde cercă indeșertū se facă pre Batori se éssă din Săbiniū

la bătăliă. Batori trâmise pre Gabriele Beclianu la Constantinopoli ca se cêra adjutoriū de la Turci, cari venindū din Temișiana, constrîneră pre Forgaci a se retrage cōtră Brașiovū, și de acollo in Moldavia spre a se întorce in Ungaria. Turci și Tătari curețindū Transilvania de Germani se întorseră a casă cu 12,000 de captivi, mai allessū din Secuime. Batori uccise pre toți prinși imperiali in celle mai crunte moduri. In luna lui Octobree convocă dietă la Clușiū, in care dechiară de vîndetoriă pre tōtă națiunea sâssescă, afară de Bisterțian și de Rupean; le confiscă averile, luă decimele de la popi, și coprinse cetățile sâssesci. Neputendū lua Fedisióra se dusse la Brasiovū. Brașiovanii cu adjutoriulū Românilorū trâmisi de Radu eșșiră inaintea lui la Feldiōră, inse ei fură reu bātuți in 12 Octobree R. 2365 (Chr. 1612). Acollo cădu și Michaelle Albu conductoriulū Sasșilorū. Batori storse pre Brașiovanii de ban și se întorse la Săbiniū.

In Moldavia după acusațiunile lui Batori, sultanulū scosse pre Constantinū Movillă și numise pre Stefanū Tomșia, dândū ordine chanului tătărescū să-lū introducă in principatū. Acesta trâmise pre Mirza Cantemirū cu unū corpū de Tătari se implinescă acestă missiune. Constantinū fugi la Hotinū, și trâmise la cumnatu seū Stefanū Potoski după adjutoriū, care și veni in luna lui Augustū cu 600 de Poloni; ei trecură Prutulū și merseră pino la Gigia, unde fură incungiurați de 30,000 de Tătari commandați de Stefanū Tomșia. Toți fură constrîși a se da prinși. Constantinū se amestecă intre prinși ordinari și fu dussū in Crimeria, unde muri de frig și de fōme. Frate-seu Allesandru și mântui viétia făcên-

du-se machomedană. Potoski fu închisă la Constantinopoli. După această Tătarii incurseră în Polonia, și făcură mari predățiuni.

VIII.

Domniî Români introducă pre Georgiū Becianu în Trasilvania.

Petrecendă Batori la Săbiniū la unū ospētiū datū de cōtră Gabriele Becianu, la eșșirea sa din casă, pică o pétră din edificiulū cellū vechiū și căđu la piciórele lui. Batori luă intēmplarea de attentatū din partea lui Becianu. Acesta ca se scape de furia tirannului fugi la Constantinopoli, și intrigă atâtū la sultanulū Achmede, pînă cândū acesta lū numi pre ellū domnū Trasilvaniei (1 Maiū R. 2366; Chr. 1613). Domniî Români fură provocați se lū introducă în principatū. În luna lui Septembrie intrară Stefanū din Moldavia și Radu din România cu ostile în Trasilvania, Gabriele Batori încă veni cu Skender-passia de la Agria din Ungaria. La Turda se uniră tóte ostile. Batori fugi de la Clușiū la Urbea-mare, unde se uccise în 27 Octobre de Georgiū Nadany și de Joanne Szilasi. Intre acestea Skender-Passia strînse dietă la Clușiū în 20 Octobre, unde se recunoscū Gabriele Becianu de domnū allū țerreî. Acastă dietă commandă lui Becianu se guverneție în bună intellegere cu domniî țerrelorū Române. Becianu annullă decretelē celle crunte și confiscațiunile lui Batori, scrisse sultanulū Achmede, imperatoriulū Mathia, și regelū Sigismundū ca se lū recunnóscă de principe legitimū. Sultanulū ceru înapoi Lipova și Janova, imperatoriulū luă

Tasnadul și Acedul, mai pre urmă impressură cetatea de Pétră și Baia-mare. In luna lui Februariu a R. 2367 (Chr. 1614) Gabriele Beclianu convocă dietă la Medieși unde se tractă despre pacificarea țerei. Cu această ocașiune uccidătorii lui Batori se ucciseră de pretoriani pentru insolențiile lor, érá instigatoriul lor Andrea Geți se essecută la Făgărași. — In 5 Maiu R. 2368 (Chr. 1615) se restabili pacea intre Mathia și Beclianu și cōtră finitul anulul se reinnoui tractatul de pace intre imperatoriul și sultanul pre alți 20 de anni.

IX.

Radu Michaelé in Moldavia. Intrigele Grecilor in România.

In decursul acestor doi anni Stefanu Tomșia din Moldavia nu incetă a interrită pre Tătari asupra Polonilor, din care causă Tătarii devastară ținuturile vecine alle Poloniei. In anul R. 2369 (Chr. 1616), Alessandru și Bogdanu Movillă, fii lui Jeremia, impreună cu muma lor și cu comnatul lor Semuele Coreski, intrară in Moldavia, și făcură 15 bătalie mai mici cu Stefanu Tomșia, inse totu cu successu bunu, Stefanu fugi la Constantinopol după ajutoriū. Pōrta trāmise pre Skender-passia de la Dōrstoru și provocă și pre Radu din România precum și pre Beclianu din Trasilvania se dea ajutoriū. Beclianu trāmise pre Michaelé Tol-dalagi cu câte-va osti trasilvane, inse inainte de a ad-junge acestea in Moldavia, Radu bātusse pre Poloni și prinsesse pre Coreski, pre Alessandru și pre Bogdanu impreună cu muma lor. Skender-passia i trāmise la

Constantinopol, unde dómna fu băgată în seraiu, érá fii ei trecură la machomedanism. Coreski fu aruncatú la inchisóriă. Atunci pórtá strămută în Moldavia pre Radu Michaele care și perdusse popularitatea în România, prin nesce uccideri alle unorú boiarí cari se scullasseră asupra ministrilorú greci addussí de dînsulú în țerră. În loculú lui se puse în România Alessandru Elia. Acesta încă veni cu multíme de Greci în țerră, cari începură a stórce pre poporú. Românií se conjurară asupra Grecilorú, Alessandru descoperi lucrulú, înse nu cutediă a le face nemica, fiindú că i venisse ordine de la pórtă se și strîngă armata și se purcédă cu Skender-passia in contra Polonilorú. O armată terrible compusă de Turci, de Tătari, de Unguri și de Români din amêndoue principatele purcesse prin Moldavia cõtră marginile Poloniei în anulú R. 2370 (Chr. 1617). — Generariulú Zalkiewski speriatú și confusú incheiă fõră de scirea guvernulú, famosulú tractatú de la Bussa, prin care se legă, că Polonii nu se vorú mai amnesteca în lucrurile Moldaviei, vorú dà inapoi Hotinulú (care eră appëratú de unú președiú polonú pre computulú familiei Movilla) și că vorú arde satele de prin pregiurulú Tighinei. Skender-passia se retrasse, înse ca se arréte desprețulú seú cõtră Poloni, dede voiă Tătarilorú se préde totú pre drumulú lorú.—Intorcându-se Alessandru de la acéstă espedițiune împreună cu Skender-passia, Lupu paharniculú și alții care se scullasseră asupra Grecilorú fugiră în Trasilvania. Alessandru înflatú de foculú de resbunare uccise pre vorniculú Christea și voi se mai uccidă și pre alții, dară acestia scăpară la Skender-passia, care stórse de la domnú 40,000 de galbiní pentru

mórtea lui Christea. Lupu adună osti in Trasilvania și veni preste Alessandru. Acesta provocă pre miliția ca se lă appere, înse militarii i denegară ascultarea. Ellu fugi la Brăilla, dómna scăpă la Giurgiū. Lupu uccise pre toți Grecii și le predă averile ca se sólve trupele trasilvane. Pórta vedëndü aceste incurcări alle lucrurilor cugetă se strămute érá pre Radu in România ca pre unulü care sciea se și țină autoritatea, Inse acesta căpëtă o durere de ochi, și se lăssă de bună voiă de domnia Moldaviei. Decí ea trämise in România pre Gabriele Movillă, érá in Moldavia pre dragomanulü Casparü Gratianu, italianü de nascere. — Gabriele Movillă îndată ce veni in țerră prinse pre paharniculü Lupu și pre căpitanulü Busduganü, și-i dede pre mânele lui Skender-passia de la Dörstorü. Miserii fură trassși in țépă amendoi.

X.

Resbellulü de 30 de anni. Gasparü Gratianu. Espedițiune in contra Polonieï.

Născëndu-se resbellü in Germania intre protestanți și catolici (resbellulü de trei-đeci de anni), Gabriele Beclianu provocatü din partea protestanților appucă armele, in a. R. 2372 (Chr. 1619), și intră in Ungaria, luă Cassovia, trasse in partea sa mai tótă țerra de susü, pino la Persburgü, trecu in Austria, se uni cu ostile lui Fredericü, regelü Boiemiei, și adjunse pino la Neostadiü. Inse intre acestea Giorgiü Homonna irrupse cu Poloni in Ungaria, și bätu pre Giorgiü Racoți, căpitanulü lui Beclianu, prin care Beclianu fu constrinsü a se întörce

în Ungaria. În 8 Ianuariu a. R. 2373 (Chr. 1620), dieta de la Presburgü allesse pre G. Beclianu principe și domnă allă Ungariei. În Maiu se ținu diete la Neosoliu la care veniră deputați de la imperatoriulă Ferdinandü II, de la regele Boiemiei Fredericü, de la regele Suediei și Poloniei Sigismundü III, și de la protestanții din Boemia, Moravia și Austria, cari aveă resbellü cu imperatoriulă, spre a face pace, inse totü lucrulă esși in deșertü. În 25 Augustü G. Beclianu fu. prochiămatü de rege allă Ungariei, și continuă resbellulă in contra imperialiloră.

Casparü Gratianü, domnulă Moldaviei, fu accusatü la pôrtă de Beclianu, că arü ținé cu Poloniä in contra Turciloră. Sultanulă Osmanü decretă scóterea lui, și trämise în Moldavia pre Skender-passia cu o armată de 60,000 de Turci. Domniä țerreloră vecine, allă României, allă Trasilvaniei, și chanulă tătărescä cäpëtară ordine se dea adjutoriü. Gratianu trämise in Polonia ca se arrete pericululă care ammeninția pre amendoue aceste țerrä. Zolkiewski trecu Dunastrulă in 7 Septembrie cu 8000 de armați, și încă atăția särcinari, și se postă la Țițiora. În acéstă espedițiune fatale peri Gratianu, Zolkiewski, Coreski, și mai tótă armata polonă, pinö in 6 Octobre. Tătariä devastarä Podolia și Russia. Pôrta puse domnă in Moldavia pre Alcxandru (Movillă?), érä in România restabili pre Radu Michaele. Gabriele Movillă fugi preste munți in Trasilvania. În primăvéra annului R. 2374 (Chr. 1721) Alessandru făcu podü preste Dunăriä pentru trecerea armatei cellei mari, care veniä suptü commändulă sultanului Osmanü. Poloniä numiră generalissimü pre Carlü Chodkiewicz, cu

care se uniră Cazacii și Români emigrați (Petru Movillă, Bicecū, s. a.). Acestia luară Hotinulū in 15 Augustū, Români inșiși apprinseră Jasși. Cu armata turcescă se uni chanulū tătărescū și Radu domnulū României; óstea română din Moldavia se commandă de Miron Bernowski. In 2 Septembre, se incepură luptele, Cazacii sufferiră tare, inse și ei făcură mari stricățiuni Turcilorū. Radu domnulū României se puse la meșlocū, și trāmise pre Vevelli Creteanulū in Polonia spre a invitā la pace. In castrele Polonilorū se nāscură morbī și lipsă de provisiuni. In 24 Septembre muri chiarū generalissimulū Chodkiewicz. In fine se inchieiā pace pre temeulū tractatului de la Bussa. Dupā ordinea sultanulū se ucciseră Alessandru și 400 de Români din Moldavia, suptū pretestū că n'au appēratū bine Hotinulū și au lāssatū pre Poloni să trecā Dunastrulū. Mulți boiarī fugirā in Trasilvania. Stefanū Torușia, inimiculū cellū mare allū Polonilorū, se restabilī in domniā.

XI.

Radu Michaelē mōre.

Beclianu bātu in acestū annū pre imperiali și inaintā pīnō in Austria; ērā in 6 Januariū R. 2375 (Chr. 1622), se făcu pace la Nicolsburg cu condițiunile: «Ca Gabriele Beclianu se dea imperatoriului clenodiele Ūngariei, se se lasse de titlulū de rege, și se iea titlulū de principe allū Trasilvaniei și allū imperiului Romanū și de domnū allū părțilorū Ungariei, coprindēndū încă șēpte comitate, Bregu, Zemplinū, Abauivarū, Borsodū, Sabolci Ugocia și Satū-mare *pre viețīā*, apoi ducatele Opol și

Ratiborů din Sillesia cu o pensiuă anuală de 50,000 de florinți spre salarisarea președielorů din țerră, *pentru sene și fiți seși.* Nedându-i-se ducatele din Sillesia după tractatulů încheiatů, Gabriele Beclianu chiamă pre Turci în ajutoriů, și în luna lui Octobree a. Rmei 2376 (Chr. 1623) plecă în Ungaria cu o armată de 60,000 de ómenī, și înaintă pînă în Austria și în Moravia, dară începëndů unů gerů mare, încheiă armistetiů cu generariulů Caraffa, și se întorse inderetů — Poloniī cei bătuti de Turci și de Români se puseră pre diplomatică, și intrigară la pörtă pînă cândů scósseră pre Stefanů Tomșia din domnia Moldaviei. Atunci pörtă strămută pre Radu Michaelē din România în loculů lui Stefanů, érá pre Alessandru, fiulů lui Radu, illů numi în loculů tată seș, în România, a. R. 2376 (Chr. 1623). Inse Alessandru fiindů tēnerů se puse suptů epitropia unorů boiari întellepti și drepti cari guvernără țerra în numele lui. În anulů R. 2377 (Chr. 1324) se revoltără Roșiī din țerră, dară se addusseră la ascultare prin boiariī guvernători. În allů doilea anulů se scullară Româniī din banatulů Craiovei, și allesseră domnů pre unů cǎllugěrů cu numele Paisie, inse și acestia se pacificară prin energia guvernătorilorů. În anulů Romei 2379 (Chr. 1626) muri de podagră Radu din Moldavia, lăsândů fiulů seș o avere de 1,000,000 de galbinī, din care Turciī pretinseră 100,000. Alessandru lů îngropă la Tîrguvestei. Acestů domnů guvernă Moldavia cu multă întelleptiune, și cǎpētă de la locuitoriī numele de Radu cellů Mare. — În loculů lui se puse Miron Barnowski, boiariů Românů din Moldavia, duce belliců însemnatů, și mare inimiců allů Polonilorů.

XII.

Gabriele Beclianu móre.

În Trasilvania Gabriele Beclianu se cunună cu Caterina de Brandeburgü în luna lui Februarü, érá în 24 Maiü ținëndü dietă la Alba-Julia, o dechiară de successóriă în principatü. Beclianu intră în legătură cu Anglia, Francia, Batavia și Veneția în contra lui Ferdinandü; și în luna lui Septembre plecă cu o armată de 8,000 asupra imperatoriului și adjunse pînă la Neutra. Dară Turcii care veniră într'adjutoriü suptü Mustafa passia se revoltară în contra ducelui lorü: generariulü imperiale Wallenstein veni asupra lui Beclianu cu o forte mare putere de Germani. Decî Beclianu se veđü constrinsü a încheiă pace cu Ferdinandü; Presburgü în 28 Decembre a. R. 2379 (Chr. 1626).

În anulü R. 2380 (Chr. 1627) trecură Tătarii prin Moldavia și România pînă la Oltü, arseră și predară țerra așa de tare în câtü nu se putü întemeiă necî în 70 de anni. În acestü anulü amêndoî domniî Români trâmiseră câte 7,000 de ómeni se facă fortăreție la gura Dunastrului spre infrênarea piratărielorü Cazacilorü. În anulü R. 2381 (Chr. 1628) Alessandru, domnulü României, fu scossü din domniă, în loculü lui veni Alessandru Elia a dóua órá, cu Grecii sei de la Constantinopoli.

În 15 Nouembre R. 2382 (Chr. 1629) muri Gabriele Beclianu, lăssändü pre socia sa Caterina, dómnă preste țerră. Dară Trasilvanii se urriră în scurtü timpü cu guvernulü femininü, și incepură se turbure țerra. Caterina veđëndu-se incurcată în faciunî politice, convocă dietă la Clușiü în 30 Septembre a. R. 2383 (Chr. 1630) și

se lăssă de domniă, și se dusse în Germania. După abdicarea principesei, se împărțiră facțiunile nobililor între Stefanu Beclianu guvernatoriul țerei, fratele lui Gabriele, între Stefanu Csaki, favoritul Caterinei, și Giorgiu Racoți, fiul fostului domn Sigismund Racoți. Stefanu Beclianu neavându speranța de a adjuge domn chiâmă pre Georgiu Racoți din Ungaria. Intre acestea dieta lă allege pre dînsul; dară Racoți venisse cu o mare putere la Urbea mare și băgă frică în adversari seî. Beclianu află cu calle se ordinedie altă allegere la Alba-Julia în 26 Decembre, în urma căreia Racoți fu proclamată domnă allă țerei.

XIII

Leone Stefanu și Alessandru Elia.

În anulă acesta (R. 2383; Chr. 1630) pörta scösse pre amendoî domniî principatelorü Române, în loculü lui Alessandru Elia puse în România pre Leone Stefanu, eră în loculü lui Miron în Moldavia pre Moise Movillă, care indemnă pre Polonî se trämittä deputați la pörtă spre a tractă despre contenirea piratärielorü Cazacilorü, primittëndü din partea sa că nu va lăssă pre Tătariî ceî înterritați de Moscalî se facă irrupțiunî în Polonia; inse în secretü ellü ținü cu Moscalii. Lucrulü se descoperi. și în anulü R. 2384 (Chr. 1631) Moise perdü domnia. În loculü lui se numi Alessandru, fiulü lui Radu, care fiindü încă tēnerü și indreptü de a domni, se depuse preste cincî lunî de ñille, eră în loculü lui se numi Alessandru Elia, din România. Auđindü boiarî țerei de numirea acestuia, se dusseră la Constantinopoli, și cerură

pre altulă, dicëndü că nu vorü primü pre Alessandru, înse veziriulü le promise că Alessandru se va purtä bine și nu va fáce nimenui necü unü rëü. Dară Alessandru abia adjunse in țerră și începü a și resbună asupra boiarilorü cari se oppuseră denumirei lui, mai allesü asupra vornicului Basiliü Lupu, hatmanului Sabinü, vestiariului Buchușiă, și spätariului Ureche. Acestia țessură unü complotă fôrte intinsü asupra lui, care prorupse preste doÿ annü.

XIV.

Leone Stefanu perde domnia.

In România Leone Sefanü puse mari contribuțiuni pre țerră; locuitorii nefindü in stare de a plăti, părăsiră țerra și fugiră in alte părți. Leone constrinse pre boiari se plătescă pentru dênșii. Mateiü Bassarabă fu trämissü se-ï essecuteție, înse acesta trecü in Trasilvania, împreună cu alți boiari din părțile Craiovei, cari intrară in miliția lui Racoți, și se bătură in contra lui Nicólă Esterhazi, palatinulü lui Ferdinandü, in ținutulü Tissei. Leone trämise trei scrissorü la emigrați promitëndu-le amnestiă, numai se se intörcă in țerră. Dară acestia strinseră osti și intrară pre la Vulcanü cu mână armată, in a. R. 2385 (Chr. 1632). Leone trämise inaintea lorü pre spätariulü Michaele, care fu bätutü la Ungurei. In 13 Augustü, Leone și trämise dómna la Giurgiü, érá ellü plecâ in contra emigrațilorü cari trecusseră Oltulü suptü commandulü lui Mateiü Bassarabă. La Poiana Vestiariului se făcü o fôrte cruntă bătăliă intre améndoue facțiunile. In fine Leone învinse, érá

Mateiū Bassarabă scăpă cu ai sei preste Oltū, și de acolo trecură in Trasilvania. Militariū lū Leone devaștară ținutulū Craiovei. Inse crudelitățile acestuī domnū adjunseră la urechiele lui Abasa-passia de la Nicopoli, amiculū lū Mateiū Bassarabă; acesta însciință pre sultanulū, propunēndū totū de o dată scóterea lui Leone, și numirea lū Mateiū Bassarabă. In 3 Juniū a. R. 2386 (Chr. 1633) se chiămă Leone la Constantinopoli, Mateiū fu insciințiatū despre scâmbarea lucrurilor; cu adjutoriū de la Racoți ellū plecā in 2 Augustū de la Săbeșiū din Temișiana cōtră Rusșiava, și intrândū in țerră toți militariū și boiariū se uniră ca dînsulū, și lū alleră domnū; dup'aceea lū dusseră la Abasa-passia la Nicopoli, care lū primi cu multă onóre și lū retrămise la Bucurescī cu escortă turcescă. In 20 Septembre, Mateiū intră cu mare pompă in capitale. Dară intre acestea pórtă numisse domnū pre Radu, fiulū lū Alessandru Elia, domnului din Moldavia. Venindū acesta de la Constantinopoli pre la Gallați, nesce boiari, inimiză ai lū Mateiū, allergară inaintea lū, și se uniră cu dînsulū. După o încercare deșértă de a introduce pre Radu in țerră, se întórseră in Moldavia, acolo adunândū osti veniră pino la Collintina in 25 Octobre. Aci fură bătūți și desfăcuți cu totulū de Mateiū Bassarabă. Mulți cădură, alții se prinseră, érá Radu scăpă cu pucinī in Moldavia. Mateiū Bassarabă intră in triumfū in Bucurescī, dup'aceea se dusse la Abasa passia spre a se intellege maī de aprópe despre celle ce suntū de făcutū pentru assecurarea pazei in țerră. Pórtă vėdēndū valenția lū Mateiū, lū întări in domniă in 15 Nouembre. In 13 Decembre, Mateiū plecā la Constantinopoli insocitū

de Mitropolitul Gregoriu și de mai mulți boiari spre a salută pre sultanul, Amuratü IV. Abasa-passia încă lü petrecu la pórtă.

XV.

Mateiü Bassarabă domnulü României și Basiliu Lupu domnulü Moldaviei.

Pre cândü curgea acestea în România, prorupse revoluțiune în contra lui Alessandru Elia în Moldavia, în urma căreia Alessandru fu scossü din domniă in cellü mai batjocoritoriü modü și petrecutü pîno la Gallați, érá ministrulü grecü J. Baptistü Vevelli fu tăiatü în buccăți de țerrani. Alessandru se dusse la Constantino-poli. Româniü allesseră domnü pre Miron Barnowski, care petrecea în Polonia. Amuratü illü chiämă la pórtă pentru ca se-ï conferescă domnia, înse cu scopü de a lü prinde, avëndü mēniă pre dînsulü de cândü fugisse în Polonia. Alessandru lü accusă că ellă ar fi atțițiatü revoluțiunea în țerră, sultanulü făcëndu-se a crede se servi de acestü pretextü spre a 'i tăiă capulü. Déră nu restabili nicï pre Alessandru, ci după intercessiunea ambassadoriului moscalu și după propunerea lui Abasa-passia numi éráși pre Moise Movillă. — In contra lui Mateiü Bassaraba încă redicară, atâtü Radu competi-oriulü câtü și Leone Stefanü, unü processü formale și lü incurcară fórtē tare încätü eră se pérđă și domnia și viéția, déră mai pre urmă Mateiü, cu adjutoriulü amicu-lui seü Abasa-passia, essi invingătoriü. In 18 Februa-riü purcesse din Constantino-poli și în 10 Martiü a. R.

2387 (Chr. 1634) adjunse la Bucurescî între cele mai vie applause alle poporului.

În anul acesta sultanul Amuratü mişcă resbellü în contra Polonilorü. Amêdoî domniî Românî fură provocaţi se dea adjutoriü. Mateiü plecâ cu óstea sa în 27 Augustü, şi se unî cu amiculü seü Abasa-passia care commandâ óstea turcêscâ, la Gallaţi, în 10 Septembre, de acollo se dusserâ la Cameniţiä; inse Poloniî se properarâ a se împacă cu Muscaliî (cari se unisserâ cu Turciî în contra Polonilorü), şi întórserâ armele asupra Turcilorü. Abasa-passia perdü bătălia la Cameniţiä, dérâ după aceea luâ Studenţiä, altü resultatü nu avü acêstâ espediţiune. Mateiü se întórse în ţerrâ în 6 Novembre. Abasa-passia sollicitatoriulü resbellului şi intercessoriulü Moscalilorü se strîngurâ din ordinea sultanului. Nicolau Catargiu, Românü din Moldavia, încheiâ tractatulü de pace între pórtâ şi între Polonia. — Moise Movillâ murî încâ în acestü annü. În loculü lui allesse ţerra pre vorniculü Basiliu Lupu, şi sultanulü 'lû întări. Amêdoî acesti domni (Basiliu şi Mateiü) fură ómenî cu mari talente şi cu ânime înalte, ei se puserâ pre îndreptarea stârii din întru a principatelorü, făcurâ multe institute folositóre, şi trăirâ în armoniä trei anni de ñille.

XVI.

Basiliu Lupu domnulü Moldaviei se scóllâ în contra lui Mateiü Bassarabâ.

În Trasilvania Stefanü Beclianu se certâ cu Georgiü Racoţi în a. R. 2388 (Chr. 1635) din cauza că Racoţi

trasse la respundere pre Petru, fiulū lui Stefanū, pentru că uccise pre unū economū allū seū. Stefanū se dusse la Buda; și de acollo trāmise accusațiune la Constantinopoli în contra lui Racoți și cerū adjutoriū spre a lū scóte din domniă. Amuratū numi domnū pre Stefanū Beclianu, și commandâ passilorū de la Buda, de la Temišióra și din Bosnia se i dea adjutoriū încontra lui Racoți. In 8 Octobre annulū R. 2389 (Chr. 1636), Beclianu cu Turciī atacâ pre Racoți la Gerla, și se făcú o cruntă bătăliă, déră fără resultatū; amēndóue ostile se retrasseră, și mai pre urmă se impăcară rivaliī.

In annulū R. 2390 (Chr. 1637) se scullâ Basiliu Lupu, domnulū Moldaviei, cu armele în contra lui Mateiū Bassaraba, domnulū României, și irrupse în principatulū acestuia. Mateiū strinse ostile sēlle și cerū adjutoriū și de la Racoți, bātu pre Basiliu și lū respinse pino la Pudna. Ostile lui Racoți devastarâ ținutulū Pudnei și se întórseră pre la Tortuosū în Trasilvania. Acéstă espedițiune fôră successū bunū nu descuragiâ pre Basiliu. Ellū făcú mai mari preparative, chiâmâ și pre Tătarī într'adjutoriū, și în annulū R. 2392 (Chr. 1639) irrupse de noū în România. Mateiū 'lū atacâ la Nenișiorī, lóngă Galbiniția, și'lū bātu așiă de tare în câtū Basiliu abiâ scăpâ singurū la Brăilla; la 8000 de Tătarī cădură suptū sabia Românilorū. Auđindū sultanulū de aceste întēplări, chiâmâ pre Basiliū la Constantinopoli și 'lū trasse la respundere. Basiliu arrētâ ordinea caimacanului după care lucrâ ellū. Amuratū strîngurâ pre caimacanū, și puçinū lipsi de nu uccise și pre Basiliū.

XVII

Incercări perfide de a scóte pre Mateiu Bassarabă.

In 8 Februariu a. R. 2393 (Chr. 1640) muri Amúratu IV, și in loculú lui urmă Ibrahim. Améndoi domnií Români 'lú complementară. Cu acésta ocasiune Basiliiu calomniâ la pórtă pre Mateiu, in urma căroră sultanulú decretâ scóterea lui și trâmise in țérră pre unú skimniagă, inse Mateiu sêmțisise lucrulú și prinse pre turcú. Esșindú reú și acésta încercare, sultanulú trâmise pre Sinan-passia cu óste se prindă pre domnú. Mateiú strinse armata sa, și se puse la appérare, Turcii nu cuteđiară se'lú attace și se întórseră preste Dunăriă. In a. R. 2394 (Chr. 1641) se făcú planulú se încungiure pre Mateiu la cetatea Albă și se'lú prindă. Spre scopulú acesta se dede ordine la améndoi domnií se purcédă cu ostile lorú la cetatea Albă spre a se uni cu Turcii și Tătarií și a merge in contra Moscalilorú. Mateiu simți intriga pre calle ; și trâmise vorbă la passia că e morbosú și nu póte se mérgă in persónă, de acolo se întórse la Tîrguvestei și cu modulú acesta scăpă de cursă. Românií din améndóue principatele dederă 20,000 de militari la impressurarea Assovului. In anulú R. 2395 (Chr. 1642) domnií Români fură provo-cați a merge cu ostile érá la Assovú. Mateiu sciú se scape și de astă dată de a face espedițiunea in persónă, inse Basiliiu contribuí multú spre căderea forteței Assovului.

XVIII.

**Georgiu I Racoți proclamă pre fiu seu Georgiu II, principe
Trasilvaniei**

In 4 Martiū Georgiū Racoți strînse dietă la Alba-Julia și proclamă pre fiulū seu Georgiu II de successoriū in principatū, érá in a. R. 2396 (Chr. 1643) illū cásătorí cu Sofia, fia luí Stefanū Beclianu, apoi încheiá legáméntū cu regele Franciei și cu Suedií, de altă parte provocatū de protestanți, intrá in primăvéra annulū R. 2397 (Chr. 1644) cu óste in Ungaria, unde se frecá de mai multe orí cu imperialií, și in anulū următoriū inaintá cu Suedií pino in Moravia. In 8 Augustū a. R. 2398 (1645) încheiá pacea cu Ferdinandū cu condițiunile ca se țină tóte acelle locurí și comitate cari se assecurasseră luí Gabriele Beclianu, mai adăugéndū fortărețele Tocaiu, Regețiū și Acedu. Cu tóte acestea in anulū R. 2399 (Chr. 1646) plecá éráși in Ungaria in adjutoriulū protestanților, și făcū se se dea acestora mai multe biserice.—Sasși din Sábiniū se rescullară dín causa cá senatoriulū Colomanū Gotzmeister se certasse cu muierea sa. Racoți notá pre Sasși de rebellí, le luá patru sate nobilitarie și le puse o mulctă de 10,000 de florinți. In 11 Octobre anulū R. 2401 (Chr. 1648) murí Georgiū Racoți, lăssándū successoriū pre fiulū seu Georgiū II, in etate de 27 de anni, omū cu mare talente, inse fórte ambițiosū și din acéstă causă temerariū pino la nebuniá. Acesta perdū indată la începutulū domniei cincí comitate din drépta Tissei.

XIX.

Temusiu peşce cu armele pre fiia lui Basiliu Lupu,

In timpulă acesta domnii țerriloră Românescă, Mateiū și Basiliu, făcură multe instituțiunī folositore, fundară scóle pentru limbele românescă, grecescă, latinescă, redicără monasterie, spitale, bibliotece, tipografie, compuseră codicī de legī, regulară finanțele și contribuiră la in florirea agriculturēi și a commerciului, încătū țerrele incepură a in flori în tóte respectele. Dară Mateiū perdū amórea publică prin doī ministri reu allesși, vestiariulū Ghinea, grecū de nascere, și armariulū Radu Věrđiariū cari, abusândū de increderea domnului, stórseră țerra și maltractară pre poporū. Basiliu, renumitū pentru ave-rea sa, și tată cu fete frumóse, mărită pre una după Joanne Radzivil, marescalculū Lituaniēi, érá pre a dóua o cerū Temușiū, fiulū hatmanului căzăcescū. Basiliū nu voi se i o dea, adducēndū de pretestū că s'ar suppēră sultanulū pentru acéstă cuscriă. Hatmanulū se addressă la sultanulū și scósse voiă de la dīnsulū pentru căsă-toriă. Atuncī Basiliū refusă simplu măritarea fetei după unū barbarū. Hatmanulū irrupse in anulū R. 2403 (Chr. 1650), cu 16,000 de Cazaci și cu 20.001 de Tă-tari in Moldavia. Basiliū chiāmă pre Potoski cu Poloni in adjutoriū. Hatmanulū bătū óstea lui Basiliu, érá a-cesta fugi la Hotinū asteptāndū pre Potoski cu Poloni; inse Potoski nu cutediā a face bătăliă cu o putere așia de mare. Atuncī Basiliu făcū pace cu hatmanulū, pro-mittēndū că va da pre fiia sa după Temușiū, și plătindū Tătarilorū 600,000 de lei. Dară după ce se retrasseră ostile, nu voi se implinescă promissiunea ci incurcă pre

Cazaci in resbellu cu Polonii. Hatmanulü cu armele in mânã constrinse pre Poloni a face pace in 28 Septembrie R. 2404, (Chr. 1651) la Bialecercua, și ammeninția pre Basiliu că lü va visita cu 100,000 de armați. Acesta chiãmã in ajutoriü pre generalulü polonü Calinowski; Cazaciü 'lũ bäturã și pre dînsulü, și împressurã Cameniția. Temușiü intrã in Moldavia cu armatã și in luna lui Juniü R. 2405 (Chr. 1652) ținü nuntã in Jassl.

XX

Bätãlia de la Popricani și de la Finta.

Dupã ce se impãcã Basiliu cu Cazaciü fãcũ planũ ca cu ajutorulü acestora se scõțiã pre Mateiu din Romãnie și sã iea ellü însu-și domnia acestei țerrü, érá pre genere-seu Temușiü se'lü punã domnũ in loculü seu in Moldavia. Consiliulü acesta se descoperi lui Mateiu, și ellü se preparã a'lü preveni. La curtea lui Basiliu se afla unũ ministru, logotetulü Georgiü: Stefanü din Racãcianü, inimicü vechiü allü lui Basiliü, care se puse in înțelegere cu Georgiu Racoți II, érá acesta cu Mateiu Basarabã proiectarã planulü de a resturnã pre Basiliu, și de a pune domnũ pre Georgiü Stefanü. In primãvéra annulü R. 2406 (Chr. 1653) Racoți trãmise pre Joanne Kemeni cu unũ corpũ de Trasilvani, de altã parte plecarã trupele lui Mateiu din Romãnia, și in Dumineca Floriilorü intrarã in Jassl. Basiliu Lupu abiã scãpã cu fuga la genere-seu Temușiü. Armata unitã proclanã domnũ pre Georgiu Stefanü. Inse puçinü dupã aceea se întörse Basiliu cu Cazaciü și bätü pre Joanne Kemeni la

satul Popricanii așia de tare în câtă acesta fu constrinsă a lua fuga preste munți în Trasilvania. — După aceea Basiliu cu genere-seu Temușiū intrară în România. Mateiu Basarabă desprețându-le puterea trămise pre spătariul Dicu cu puțină căllărime înaintea lor. Acesta perdū bătălia de la Foxianī și se retrasse. Basiliu și îndreptă mersul spre Tîrguvestei, la Șioplea intelni o putere mai mare, inse și acēta se frânse de dinsul. Atunci Mateiū se redică cu unū corpū de 7000 de ómenī, și plecā în persónă în contra lui Basiliu, care avea o armată de 20,000 de militari. In 17 Maiū se făcū o bătăliă fórte sângerósă la Finta pre apa Galbină. Ostea cea mică a lui Mateiu se plecā la începutū, inse domnulū o întórse érá în focū, și se luptă cu cea mai mare cerbiciă pînă séra, cândū venī o plóia infri-coșiată preste armata lui Basiliu, fôră de a uda pre a lui Mateiu. Atunci acesta commândă se attace cu puteri îndoite, adjutatū fiindū și de elemente, și frânse cu totulū pre inimicū. Basiliu și Temușiū abiă scăpară cu căți-va căllari la Gallați și de acollo la Jassī. La 3000 de ómenī cădură in aceea și de amendóue părțile. Mateiu se întórse victoriosū la Tîrguvestei în 18 Maiū, în ziua înălțării Domnului, inse căpētasse și ellū o plagă la pețiorū care i causă multă durere pîno ce se vindecă.

XXI.

Basiliu Lupu perde domnia.

După acēstă victoriă. Mateiū dede óste lui Georgiu Stefanū ca se intre în Moldavia. Racoți încă trămise pre Stefanū Petki cu unū corpū de Trasilvani, cari in-

trândü în țerră bătură óstea lui Basiliü la Sirca. Basiliü fugi în Ucraina la cuscu-seü, hatmanulü Chmelniski. Temușiü și sócra lui še închiseră cu 8000 de Cazaci în Suciava. Româniü și Trasilvaniü impressurară și bătură Suciava în cursü de trei luni de ñille și giume-tate. Chmelniski nu putü se vină se descingă cetatea, fiindü că armata polonă sta la Barü și lü ținea în respectü. Din contră lui Giorgiü Stefanü îi mai veni unü succursü de 4000 de căllări. Basiliu se dusse la Tă-tari după adjutoriü; inse acestia întârđiară cu venirea, și pino atunci Temușiü muri plăgitü de o scândură de ambarü ce se sparse, fiindü lovitü de unü globü de tunü și în 9 Octobre se dede cetatea. Dómna cu tóte ave-rile căđü în mânele lui Georgiü Stefanü, care le im-părți ostilorü aussiliarie. Intre acestea Basiliü căpëtä 20,000 de Tătari, și întră în Moldavia, dară pre calle auđi despre celle ce s'au întêplatü la Suciava, și se întórse în Crimeria. Chanulü tătărescü lü puse la închisóre, apoi lü trämise la Constantinopoli, unde fu arruncatü în Aedicula (séu Șepte-Tunuri).

XXII.

Mateiü Bassarabă móre.

Giorgiu Stefanü după ce se asșediä in scaunü dede adjutoriü Polonilorü în contra Cazacilorü. Micheșiü, căpitanulü lui Racoți, încă purcesse cu ostile trasilvane în Ucraina, și cu puteri unite bătură pre Cazaci.—Intre acestea Mateiü Bassarabă pätimiä fórté de plaga căpëtată în bătălia de la Finta. Pretorianii (seimenii) trasseră tótă puterea la sene, începură a cere stipendie

întreite, ucciseră pre cei doi ministru reî (pre Ghinea și pre Verđiariu) chiaru în casa domnului, érá pre cluciariulu Socolu în patulu seú.

În 15 Augustu muri dómna Elena, socia lui Mateiú. După ce se vindecâ Mateiú de plaga memorată, se dusse în perâmbulare la Argeșiú, érá apoi cându se întórse la Tîrguvestei, aflâ porțile cetății închise. Pretorianii (seimenii) dechiărará că lorú nu le place domnú bêtrânú, decí se se ducă în monasteriú, sau se éssă din țérră. Mateiú se vedú redussú la trista necesitate de a tractâ cu rebellii de pretoriani promitténdu-le ímmultirea salarielorú. Acestú despotismú militariú amári díllele lui Mateiú Bassarabă, ellú muri în 8 Aprile R. 2407 (Chr. 1654) la Tîrguvestei, unde se îngropâ cu mare pompă.

SECȚIUNEA C.

De la mórtea lui Basiliu Lupu și lui Mateiú Bassaraba pîno la Reforma lui Constantinú Maurocordatú.

CARTEA i.

De la mórtea lui Basiliú Lupu și a lui Mateiú Bassarabă pîno la pacea de la Carloviciú.

I.

Constantinú Bassarabă și Giorgiu Stefanú.

După mórtea lui Mateiú se strînse adunare generale de toți boiarii și directorii suptú președinția Mitropoli-tului Ignații și allesseră domnú pe Constantinú, fiulú

lui Șervanū Bassarabă, care se întări și de cōtră pōrtă. Acesta se puse îndată în bună înțelegere cu Racoți din Trasilvania, cu Stefanū din Moldavia, și cu chanulū Tă-tărescū, și luă mēsure spre a disciplinā miliția cea des-frēnată; ellū donā militarilorū decima, le făcū uniformă bună și mări salariele officiarilorū, cu tōte acestea nu putū stēperā despotismulū militariū. În urmă cūgetă se-i desbine și se frângă o parte prin cea-altă. Ellū chiamā pr officiarīi dorobanțilorū (cari erā din țerrā) și le spuse că are de scopū se dimittā pe seimenī (cari erā străini, mai allessū serbī), și cu salariele lorū se iumultēscă alle dorobanțilorū. Officiariī se învoiră, darā militariī cari erā încuscriți cu seimenī și legați în multe moduri, înțelegēndū despre acestū lucru, se revoltară împreună cu seimenī, și ucciserā mulțime de boiari, pre-darā case și biserice, insultară pre domnū și începură a dictā ei tōte în țerrā. Unī dintre boiari fugiră în Trasilvania, alții preste Dunăriā în Turcia. În fine sultanulū Machomede IV vedēndū ce urmări pōte se aibă o atare revoltă militariā, scrisse lui Stefanū din Moldavia și lui Racoți din Trasilvania, se intre cu ostī în țerrā și se nemicēscă acea miliția periculōsă. Domnulū căută ocasiune se scape preste Dunăriā.

Armata unită intră în țerrā suptfi commandulū lui Stefanū și Racoți. Rebellīi allesserā domnū pe spătarulū Christea, fiulū lui Demetrascu, și se puseră la apărare la satulū Șiopia lōngă Tellēșinū, unde se făcū o bătăliā terribile în 17 Juniū a. R. 2408 (Chr. 1655) în care rebellīi furā frânți și apoi desfăcuți cu totul. Constantinū se întorse în țerrā și tractā cu mare pompă pre Stefanū și pre Racoți. Dup'acea continuā a organisā țerra,

înse pacea se turbură în mai multe rînduri prin frânturile rebellilor, cu tôte acestea Constantinü i bätü pre totindine. In lupta de la Brăilla fu prinsü spătarulü Chrisea pre care'lü trämise la Racoți după dorința acestuia. Racoți 'și formă o turmă de 500 de seimeni desfăcuți și le incredințîă custodia reședenției sêlle, Alba-Julia.

II.

Nebunieie lui Racoți.

In luna lui Augustü veni la Alba-Julia, unü trämisü de la Carlü Gustavü, regele Suediei, și invită pre Racoți se se unescă cu dînsulü în contra Polonilorü. Racoți acceptă, înse in anulü R. 2409 (Chr. 1656) illü invitară chiarü Poloniî offerindu-i regatulü, decă și va scămbă religiunea calvinescă și va trece la catholicismü. Racoți remase pre lîngă legătura făcută cu Suediî și plecă în Januariü R. 2410 (Chr. 1657) cu 50,000 de ómenî în Polonia, în contra voinției sultanulü; luă mai multe castelle, chiarü și Cracovia. Daniî constrîseră pre Suediî a se retrage. Racoți remase singurü, ellü scullă pre Cazaci in contra Polonilorü și cerü adjutoriü de la Stefanü, domnulü Moldaviei, și de la Constantinü, domnulü României, care i dederă câte 2,000 de militari din fiă-care principatü. Dară Poloniî încă nu se arretară passivî; ei appucară pre Racoți de tôte părțile, illü infundară în locuri deșerte, unde perdü fórte mulți ómenî, în lipsa cea mare de provisiuni. După mai multe conflicte triste, Racoți perdü tôte tunurile și sarcinele și in fine se vëdù redussü la necesitatea de a încheiä

cu Poloniă o pace foarte umilitoară pentru dînsul, în 24 Juliü a. R. 2410 (Chr. 1657). Racoți se întorse în Trasilvania însoțitü de unü micü numărü de militari, érá celle-alte osti le lăssâ în Polonia cu Joanne Keme-ni; acesta fu încungiuratü de Tătari, și vëndutü de Cazaci din cauza morții lui Temușiü; ellü cădütü prinsü în mânele Tătarilorü cu mai mulți soți ai seï, óstea parte peri, parte se prinse, așiá în câtü acéstă nebuniá a lui Racoți costá pre Trasilvaní la 20,000 de morți și totü atáția prinși. — In absența lui Racoți, Chrisea, spăta-riulü, în locü de a custodi Alba-Julia, trecütü cu cei 500 de seimeni in România pre la Bisterția; Constantinü trämise în contra lui pre vorniculü Preda Brancovanu cu unü corpü de militari allesși, cari băturá pre seimeni la satulü Benga. Chrisea fu prinsü și spênđuratü împreună cu alți partisaní ai lui. Dará nici acéstă în-témplare nu alliná pre rebellii cei desfăcuti și resipiți; ei trecură Dunăria, și începură a innegri pre Constan-tinü înaintea Turcilorü, dicëndü că acesta e conjuratü cu Stefanü din Moldavia și cu Racoți din Trasilvania a-supra imperiulü turcescü, și cautá numai moduri de a se redicá cu toții. Intre altele spuseră, că Constantinü a trämissü 2,000 de ómení lui Racoți în adjutoriü în contra Polonilorü. Aceste accuse avură successü, mai vertosü pentru că sultanulü érá foarte suppëratü pre Ra-coți pentru espedițiunea poloná. Ellü decretá scóterea a toți trei domnií, a lui Racoți, a lui Constantinü, și a lui Stefanü. — Racoți abiá adjunse în Trasilvania, și commissarií turcesci veniră cu decretulü de depunere. După ordinea commissarilorü se adună dietá la Alba-Julia în luna lui Octobre. Racoți cercá a se oppune

inse dieta 'lă constrinse a abdică. Racoți puse condițiunea, că decă 'lă va iertă sultanulă, se-și pórtă reluă domnia. Dieta allesse în 31 Octobre pre Francescu Redei, comitele Marmorosului. Miliția presidieriă de la Urbea-mare, Janova și Jula instigată de Racoți nu voi a face jurământulă de credințiă lui Redei. Turcii attacară Janova spre a adduce pre renitenți la suppunere. In luna lui Januariu R. 2411 (Chr. 1658) Redei adună dietă la Medieși în care se plânse pentru înterritările lui Racoți spre a lă admoni ca se se astêmpere; inse Racoți irrupse pre neasteptate cu óstea și impressurâ cetatea. Redei se lăpedâ de domniă în 14 (25) Januariu, lăssându éráși pre Racoți în loculă seü.

III.

Radu Michaele in România, Giorgiu Ghica in Moldavia,
Achatiu Barcianu in Trasilvania.

Intre acestea Constantină și Ștefană fură scosși din domniele loră; ei fugiră amêndoi la Racoți în Trasilvania. Pórta trâmise la Tîrguvestei pre Radu Michaele, nepotulă lui Michaele cellă rêu, érá la Jassı pre Giorgiü Ghica de origine din Albania. — Radu Michaele fu escortatü în țerră dé famosulă veziriü Cupruli-Mechemed-passiä cu o armată compusă de Turci și de Tătari, cari predară țerra suptü ochii noului principe. După retragerea loră, Radu Michaele formâ proiectulă ca în înțelegere cu Racoți și cu Giorgiü Ștefană se arrunce jugulă Turciloră. In totü decursulă annului 2411 (Chr. 1658) ellü se ocupâ cu preparative bellice, fôrá se spună cugetulă seü la cei din țerră, inse ținü correspon-

dinția cu Racoți și Giorgiū Stefanū. Acestū din urmă, căpētā adjutoriū de la Racoți, și irrupse în Moldavia, dară fu bătutū de Gregoriū, fiulū lui Giorgiū Ghica, la Tirgu-formosū. Racoți fu mai fericitū, ellū bātu pre Chinan-passia de la Buda, la Lipova în Temișiana, în 4 Juniū. Inse in luna lui Augustū intrā veziriulū Cupruli-Mechemed-passia cu o armată de 100,000 de Turci în Ungaria. De altă parte domniī țerrelorū Romānesci și chanulū tătărescū căpetarā ordine se plece cu ostile lorū în Trasilvania. Atunci Radu Michaele adunā óstea sa și descoperi planulū seū boiarilorū țerrei. Acestia cunoscēndū periclulū unei atari întreprinderi și neputinția de a se mesurā cu Turciī, fugirā la Cădar-passia, care intrasse în țerrā spre a trece în Trasilvania. Radu Michaele vedēndu-se delăssatū și vëndutū se întórse la passia, și accusā însuși pre boiarī de proditori. Turculū cređū și dede pre boiarī pre mânele domnului, care i tăiā fōrā misericordiā. După aceea plecā în Trasilvania cu Turciī. Din Moldavia Giorgiū Ghica trāmise pre fiulū seū Gregoriū cu óstea țerrei și cu chanulū tătărescū. Viziriulū Cupruli Mechemede impressurā Janova, Romāniī cu Tătariī coprinsēră Trasilvania, Racoți fugi în păduri. Magnațiī Trasilvani trāmiseră o deputațiune la veziriulū ca se lū róge de iertare și se cruție țerra de devastațiune. Veziriulū redicā tributulū de la 15,000 de galbinī la 50,000, și le dede domnū pre Achațiū Bărcianu, dup'aceea luā castellele Lugoșiū, Săbeșiū și Janova. In 10 Octobre se strînse dietă la Sedișióra și se installā Achațiū Bărcianu cu acelle-ași condițiuni ca și Redei; érá ostile Romāne, pre cumū și Turciī și Tătariī essirā din țerrā, însă acestia dusseră mul-

time de prinși în servitute.—Radu Michaelae accusâ de vîndătoriū pre Constantinū Cantacuzenu, care scăpasse în Moldavia. Acesta fu dussū la Constantinopoli, înse acolo se cureși cu totulū și innegrī pre Radu Michaelae, ca pre unulū care concepuse idēa de a se scullā în contra Turcilorū. Michaelae rescumpērā pre Joanne Kementi de la Tătari și lū trāmise în Trasilvania la Racoți.

IV.

Radu Michaelae, Constantinu Bassarabă și Giorgiū Racoți se scollā asupra Turcilorū.

În anulū R. 2412 (Chr. 1659) Bărcianu accusâ la pörtă pre Michaelae, domnulū României, și pre passia de la Temišióra, că stau în legătură cu Racoți. În adevărū Racoți strînse o armată și irrupse în Trasilvania, și bătū ostile lui Bărcianu, care fugī la Deva, și apoi la Temišióra. Radu Michaelae tăiā pre toți boiarī renitenți, predā averile și maltractā femeile lorū, respândi terróre preste tótă țerra, apoi uccise pre toți Turcii de la Tîrguvestei, arse Brăilla și Giurgiu, și se puse pre pițiorū de apperare încontra Turcilorū. Apoi se dusse în țerra Birsei spre a se înțellege cu Racoți despre operațiunile commune. Aci făcură planulū se scōțiā pre Ghica din Moldavia și se pună pre Constantinū Bassarabă, și asiā cu toții se și assecuređie independenția țerrelorū. În urmaea acestora se organizā o armată de 10,000 de Români suptū commāndulū lui Giorgiū Băliianu și de 10,000 de Trasilvani suptū a lui Clemente Micheșiū, care intrā de dōue părți în Moldavia, și în

15 Septembrie adjunse la Jassi. Ghica fugi la Tighina, unde întâlnește pre chanul tătăresc, și se întorse cu 20,000 de Tătari la Jassi, bătut înfricoșiat armata creștină, uccise la 2000 de oameni. Vorniculă Giorgiū Bălianu cădă în prinsore cu mai mulți alții; cei ce scăpără fugiră în păduri, însă acolo i ucciseră țerranii. Intre acestea Turcii intrară în România pre la Giurgiu, și în Trasilvania pre la Pórta de ferrū. Michaele respinse pre Turci preste Dunăriă, însă la Giurgiu i veni sciri despre perderea din Moldavia; ellū se retrasse la Tîrguvestei, unde i veni altă scire tristă, adică că Racoți fu bătut la Ūlpia Traiana, unde perdū la 3000 de oameni; a treia fama tristă annunțîă venirea Turcilor în țerră. Militarii perdură curagiul și începură se desertedie, alții âmbă cu planul se prinđiă pre domnū ca se scape de furia Turcilor. Michaele vedându-se în periclu, trecū preste munți în Trasilvania la Racoți, și unindu-se cu dînsul și cu Constantinū Bassarabă strînseră remășițele de óste și plecară încontra Turcilor, și i bătură așia de înfricoșiat, încătū. acestia se vedură constrînși a se retrage în Ungaria la iernaticū. Bărcianu se închise în Săbiniū cu 1500 de Turci și altă ammestecătură, Racoți impressură cetatea și o bombardă din cincî tunuri, dară fôră de successū.

V.

Giorgiū Ghica în România și Stefanū Lupu in Moldavia.

După ce trecū Michaele în Trasilvania, pórta numi domnū in locul lui pre Giorgiu Ghica din Moldavia,

érá in loculú lui Ghica puse pre Stefanú, fiulú lui Basilíu Lupu, Nouembre R. 2412 (Chr. 1659). Turcii și Tătari cari venisseră in țerră pentru scóterea lui Michaele, predară și devastară după usanția lorú. Ghica îndemnatú de Turci stricá curtea domnescă de la Tîrgu-vestei și mutá scaunulú la Bucuresci.—In luna lui Aprile a. R. 2413 (Chr. 1660) intrá Constantinú Bassarabă cu óste trasilvană pre la turnulú Roșiú. Giorgiú Ghica fugi la Giurgiu. In 1 Maiú Constantinú intrá in Bucuresci unde i se supuseră toți boiarii și tótá miliția; după aceea purcesse lá Giurgiu, și bătú escorta lui Ghica, care fu constrinsú a trece preste Dunăriă. — Sultanulú însciințatú despre aceste fapte audaci alle Românilorú, commândá Turcilorú și Tătarilorú se trecă in țerră și se o prefacă in unú deșertú, se taie și se prinđiă pre toți locuitorii și se i ducă in servitute. Inse Ghica îmblândi menia sultanulú și lú făcú se și scámbe cugetulú contentându-se cu scóterea lui Constantinú. Acesta auđindú că vine o armată validă de Turci și de Tătari nu se cređu destullú de tare spre a li se oppune, și se retrasse in Trasilvania in 25 Maiú, de acollo se dusse apoi la Cazaci.—După ce Ghica se asșediă in scaunú, Turcii trecură pre la Russiava in Temișiana, se unirá cu Seid-Achmed-passia, și purcesseră in contra lui Racoți. Stefanú Lupu din Moldavia încă fu provocatú a irrumpe de acea parte in Trasilvania spre a coprinde pre Racoți de tóte părțile. Racoți auđindú de venirea Turcilorú descinse Săbiniulú și se dusse spre Clușiú că-cí Seid-Achmed-passia veniá din Ungaria intr'acollo. Intre Geliu și Feneșiú, din susú de Clușiú, se făcú o bătăliă cruntă, in care Racoți se luptă ca unú leú, inse căpě-

tându o plagă grea, fugi la Urbea mare, și muri acolo în 8 Juniū, în etate de 39 de anni. Puținū după aceea muri și Radu Michaele, fostulū domnū allū României. Ferdariulū Sei'-Ali-passia luâ apoi Urbea-mare în 27 Augustū.

Turcii perdură în acéstă espedițiune la 10,000 de ómeni. Achațiū Bărcianu fu ținutū suptū custodiă de cōtră Turci pīno la luarea Urbei mari, după aceea fu trāmissū in Trasilvania ca se și iea domnia.

VI.

Gregoriū Ghica în România și Michaele Apafi în Trasilvania

Prin revoluțiunile celle mari în principatulū României, se devastasse țerra în modulū cellū mai deplorable, la acestea se mai adausse o pestilențiă de trei anni, cu care se uniră doi anni de sterilitate, așa încâtū în anulū R. 2413 (Chr. 1660) ómeni cari mai remaseră în viéțiă nu avea cu ce se se nutrěscă, cu atâtū mai puținū cu ce se plătěscă tributulū la pórtă. Veziriulū Cupruli infuriatū pre Români scósse pre Giorgiū Ghica din domniă în 1 Septembre, cu intențiunea de a preface principatulū în passialicū turcescū. Constantinū Cantacuzenu, care se află atuncī la Adrianopoli se intrepuse și lucră din tóte puterile spre a face domnū pre Gregoriū Ghica, fiulū lui Giorgiū, luându-lū suptū răspunderea sa. In urmarea acestora Gregoriū căpětă denumirea și venindū in țerră se puse cu tóte puterile spre a allinā durerile și a contentā și pretensiunile porții.

In Trasilvania se revoltară Secuii in contra lui Achațiu Bărcianu; refugiții din Ungaria numiră domnă pre Joanne Kemeni și irrupseră cu dînsul în frunte in Trasilvania, in număr de 1,000 de căllări și bătură ostile lui Bărcianu. După mai multe frecături veni lucrul la tractate; Bărcianu se lăpedă de domniă in dieta de la Regină in 31 Decembre, érá Joanne Kemeni se allesse domnă in 1 Januariu R. 2414 (Chr. 1661). Bărcianu chiămasse pre domniă țerrelorū Romănesci într'ad-jutoriū, acumū le scrisse *pro forma*, că nu mai are lipse de adjutóriele lorū. In luna lui Juniū veniră in Trasilvania de o parte Ismail-passia de la Buda, de alta Seid-Ali-passia de la Dörstorū asupra lui Kemeni, Tătarii intrară prin Moldavia. Inainte de a ocupă trupele acesteia Trasilvania, Kemeni uccise pre Bărcianu la satulū Repa. Seid-Ali-passia intrăndū in țerra Sargețiuului, devastă totū ținutulū, arse Orestia și Săbeșiuulū, și se unī cu Tătarii la Alba-Julia. Kemeni se trasse in Ungaria spre Tissa ca se se unescă cu Germanii. Turcii in urma lui predară și devastară tótă țerra, apoi asșediară castrele la Tîrgulū Mureșiuului și puseră domnă pre Michaele Apafi in 15 Septembrie, care se installă la Șeica mică in 20 Nouembre R. 2414 (Chr. 1161). Intre acestea veni Kemeni din Ungaria cu óste germană suptū comitele Montecuculi pino la Clușiu. Secuii nu voiră se recunnóscă pre Michaele Apafi de domnă. Ismail-passia îi bătū și le devastă țerra. Dup'acésta se retrasseră Turcii la iernaticū in banatulū Temișianū cu mulțime de captivi, lăssăndū numai 2000 de janiciari pentru appărarea lui Apafi.—In luna lui Januariu R. 2415 (Chr. 1662) irrupse Kemeni éráși in Trasilvania, cu 5000 de Un-

guriană și cu 2000 de căllari germani, și impressură pre Apafi în Sedișioră. Auđindū Cuciuc-Mechemed-pasșia de la Temișiora despre acestă întemplantare, plecâ asupra lui Kemeni și lū bătū la Alișiu-mare. Kemeni fugindū din bătăliă, căđū de pre callū și fu călcatū de proprii seī cällari; Germanii fugiră în Ungaria. După acesta, Michaela Apafi coprinse locurile cari le luasseră Germanii, înse voindū se coprinđiă și Clușiu-lū fu bătutū impreună cu Cuciuc-Mechemed-pasșia de cōtră Germanii în 5 Juliū, și constrînsū a se retrage la Turda. Turciū redicară tributulū țerrei la 80,000 de galbinī, și se retrasseră și ei devastândū totū ce le sta înainte.

VII.

Eustratiu Dabișia. Espedițiunea în Ungaria

În acestū annū (R. 2415; Chr. 1662) muri Stefanū Lupu, domnulū Moldaviei; în loculū lūi se allesse Eustratiu Dabișia, și se confirmă de pōrtă.

În annulū R. 2416 (Chr. 1663) murindū veziriulū Cupruli, urmâ în loculū lui fiu-sēū totū cu numele Cupruli în etate de 22 de annū. Acesta dechiără rebellū imperatoriulū Leopoldū și plecâ cu o armată mare în Ungaria. Chanulū tătareșcū, domnulū Moldaviei Eustrațiū Dabișia și allū României Gregoriū Ghica, precumū și allū Trasilvaniei Michaela Apafi, căpētară ordine se se redice cu ostile lorū și se mērgă în Ungaria. În luna lūi Juliū trecură ostile române prin Brasiovū și prin Săbiniū, cu cea mai mare disciplină militariă, érá Tătariī cari veniră după dînșii predară și devastară Trasilvania. Gregoriū Ghica se dusse cu

osteă în persoană, érá Eustratiu Dabişia, fiindă morbosă, trãmise pre hatmanulă. Michaele Apafi încã se prefãcù mai ântãiu a fi morbosă, apoi addusse alte preteste, în fine fu constrinsă a se duce şi ellă în luna lui Septembre, când veziriulă luasse Cetatea nouă (Ujvar), 25 Septembre. Dupã acéstă victoriă ostile aussiliarie se întórseră în ţerreloră.

În absenţia lui Gregoriu Ghica, ministrii lui, Stroia Laurdeanu şi Dimitrascu Grecu, ţessurã intrigã între dómna Maria şi Constantină Cantacuzinu. Intorcënduse Gregoriu a casă dede pre Constantină pre mânele ministriloră se 'lă ducă la monasteriulă Sinagovă. Acestia illă dusseră, înse illă şi ucciseră, nu se scie cu saă fôră de voia domnului.

În Trasilvania se revoltarã ostile germane cari ţinea preşediulă prin cetăţi, în contra commandanţilor loră din cauza salarieloră, şi trecurã la Michaele Apafi.

VIII.

Bătălia de la Leva. Fuga lui Gregoriu Ghica.

În primăvéra annului R. 2417 (Chr. 1664) veziriulă Cupruli întreprinse o nouă expediţiune în contra Germaniloră în Ungaria; Gregoriu, Eustatiu şi Michaele Apafi fură provocaţi a merge în adju'toriu cu ostile loră la Leva. Michaele Apafi se escusă dicëndu că ellă are se 'şi appere ţerra în contra Germaniloră, dară pre suptă ascunsă începù a tracta cu Leopoldă. Osteă combinată adjungëndu la Leva impressurã acéstă cetate, înse fu bătută de generariulă Sussa în 19 Juliă. Românii perdurã tunuri, carre, muniţiune şi provisiuni, şi mulţi-

me de officiarî și militarî. 700 de Români din amên-
doue principatele fură prinși de Germani, pe cari se dice
că i ară fi spênđurată Germaniî pre toți, aprópe de Stri-
goniu, ca se'și resbune asupra Turciloră cari tăiasseră
președiulă germană de la Comorulă mică. Cei-alți cari
scăpară se retraseră la Strigoniu, înse Turciî nu i lăs-
sară în cetate nici nu le dederă provisiuni. Atunci ei
se întórseră a casă, fôră de voia domniloră; la Tussa
întelniră ună corpă de Turci cari voia să-i împedice,
Româniî i bătură și'și continuară callea. Veziriulă tră-
mise ordine lui Eustratiu și lui Gregoriu se se întorcă
la armata turcescă; ei se escusară arretându că nu mai
potă se 'și țină ómenii în disciplină — În timpulă
acesta intrară imperialiî pónă la Clușiă în Trasilvania.
Cuciuc-Mechemed-pașia de la Urbea-mare, devastă
ținutulă acesta și făcū mulțime de captivi, pre cari
i scăpă apoi Giorgiu Veru, supprefectulă Clușiului.
— În 1 Augustă, Montecuculli bătū de frânse ar-
mata turcescă la St. Gotardă. În luna lui Septembre
se încheiă pace între Leopoldă I și Machomede IV pre
dóue-đeci de ani, cu condițiunile ca imperialiî se dea
lui Apafi castellele, cari se țină de Trasilvania.

Inainte de a se încheiă acéstă pace, Gregoriu Ghica
căpétă ordinea de a merge de noă cu óste în Unga-
ria; înse ellă desperată și înfricată pentru errórea de
la Leva, care i se impută de prodițiune, lăssă țerra în
20 Novembre, și fugi în Trasilvania, de acollo trecu în
Polonia, apoi în Germania și mai pre urmă se dusse
la Venetiă. — Auđindă despre acésta Radu, fiulă lui
Leone Stefană, care eră la Constantinopoli, cumpără
domnia cu 400,000 de lei și veni la Bucuresci în 12

Februariu R. 2418 (Chr. 1665) adducându cu sene multime de Greci flămânți, cari stórseră țerra în celle mai triste moduri spre a se înavuți pre sene și a plăti datoriile domnului.

IX.

Radu Leone și Elia Alessandru

În Moldavia muri Eustratiu Dabișia în anul R. 2419 (Chr. 1666) și se puse domnă ginere-seu vestiariul Duca, care încurcându-se într'o correspondenția falsă cu chanul tătăresc, despre care eră vorba că va se se închine Muscalilor, perdū domnia preste o meșietate de annu. Atunci Elia, fiulul lui Alessandru Elia, cumpără domnia cu o mare summă de bani, și veni assemine cu mulți Greci în principatū, cōtră începutul annului R. 2420 (Chr. 1667). În anul acesta trecură Tătarii prin țerră cu 100,000 de Poloni prinși. Ambassatoriul Poloniei mergendū la Constantinopoli, cu unū comitatū de 250 de ómenī, trecū prin Moldavia și căpētă victuali și conductū de la Elia Alessandru, înse nu fu visitatū de dînsul. Polonul superbū se supără fôrte și puse tóte petrele în miscare la Constantinopoli spre a lū scóte din domniă.

Estorsiunile lui Radu Leone din România se auđiră la pórta, și acésta decretă scóterea lui. Domnulu vedendu-se căđutū strînse pre boiarii țerei și le promise depărtarea Grecilor și relăssarea tributelorū cellorū introdusse de dînsul, déca ei vorū merge cu ellū la Constantinopoli și lū vorū cere éráși de domnă. Români se immuiară și plecară cu Radu la Constantinopoli, unde și puseră lucrul la calle pentru reinnoirea domniei lui Radu Leone. Dară

tirannulă neci nu se întorse în țerră, și începù a continuà estorsiunile selle. Revenindù la Bucureșci addusse pre Grecii sei cu sene, cu allù cărorù consiliu despoiâ familie, monasterie, și morminte. In fine determinâ se uccidă pre unù numerù de boiari, pre cari i chiâmă la curte în 3 Decembre R. 2421 (Chr. 1668) cu cugetul de a i dà pre mânele pretorianilorù. Boiarii înțelegendù propusul lui Radu Leone, fugiră la metropoliă și începură a trage clopotele; se adunară directorii și militarii cari, aușindù din gura persecutaților consiliul cellù barbarù allù domnului, se dechiărară pentru appărarea lorù. Ei se dusseră la Constantinopoli și cerură scóterea lui Radu Leone. Sultanul primì și le dede boiariilor voiă se și allégă domnù după plăcere. Ei alleseră pre vorniculù Antoniù de la Popesci, care se și întări de pórtă, și veni cu insemnele la Bucuresci, în 19 Aprile R. 2422 (Chr. 1669). Totù în acestù annù se scósse și Elia Alessandru din Moldavia și se restabilì Duca în domniă.

X.

Duca în Moldavia. Antoniù în România

In Ungaria se revoltară protestanții suptù Francescù Racoți, fiulù lui Giorgiù II, în annulù R. 2423 (Chr. 1670), înse ei fură bătuti de imperiali; Racoți căpêtă iertățiune, érá Petru Zriny, Francescù Nadasdi, și Francescu Frangepane fură tăiați la Vienna; — mulți Unguri reformati fugiră atunci în Trasilvania și căpëtară asilù la Michaele Apafi, care erà de secta lorù, și cu modulù acesta immulțiră numèrulù de appesători ai Ro-

mânilorü. — În Moldavia încă se născu rescollă asupra lui Duca, din cauza ministrilorü greci. Duca fu impressuratü în reședinția sa, în 29 Octobree a. R. 2424 (Chr. 1671) în spațiü de trei zile, apoi fu allungatü cu rușine. Ellü fugi la Turci, și în primăvera annulü R. 2425 (Chr. 1672) se întörse cu Caplan-passia de la Aleppo, bätü pre rebellü la Cassinü, reintrâ în Jassü și uccise pre capetele rescollei. — Atunci Armenii cari luasserä parte la rebellione, fugirä în Trasilvania. — În România se formä o facțiune suptü conducerea lui Giorgiü Bällianu și a lui Radu Stirbeiü cu scopü de a uccide pre ministrii domnului Antonii. Conspirațiunea se descoperi. Antonii îi iertä și le recommendä se trăieșcă în pace și în concordiä, și se nu caute a turburä țerra. Inse intrigantii allergarä la Adrianopoli, unde accusarä pre domnü de ineptü de a guvernä, și de necredințiosü porții. Acolo se afla pre atunci și fostulü domnü Gregoriü Ghica, care recästigasse grația sultanului prin mäiestriele lui Panagiotü Nicușü, și se întorsesse de la Veneția spre a încercä avventurü noue. Ei se unirä cu acesta și lucrarä atäta pino cândü înduplecarä pre pörtä se scötiä pre Antonii, și se punä éräși pre Gregoriü Ghica, care e omü cu esperiențiä și cunnösce starea țerrelorü de prin pregiurü. Antonii cu ministrii sei fu chiämatü la Adrianopoli și pusü la închisóre, cu începutulü annulü R. 2425 (Chr. 1672); érä Gregoriü Ghica se restabili în domniä. Ellü veni la Bucuresci în 20 Martiu, și începü a despoiä țerra și a persecutä în modurile celle mäi tirannice pre boiarii de facțiunea Cantacuzenilorü.

XI.

Bătălia de la Cămeniția

În véra acestui annü (Chr. 1672) sultanulü Machomede porni resbellü încontra Polonilorü ; domniü țerrelorü Românesci fură invitați a da adjutoriü: Duca făcù poduri preste ape și alte apparate necesarie. Armata turcescă trecù pre la Gallați și merse cõtră Hotinü și Cămeniția. Cu acéstă ocasiune Gregoriü Ghica, aflându întrare la sultanulü, accusâ pre Duca că ține cu Poloniü, cu tóte că causa cea adevărată eră inimiciția personale asupra lui Duca, că-cî serdariulü Serbanü Cantacuzenu ședea ascunsü în Moldavia; Ghica lü căutâ îndeshertü ca se lü prindîă, și neputendu-lü află, determinâ se și resbune asupra lui Duca. Sultanulü după ce trecù óstea preste Dunastru dede ordine se prindă pre Duca și se lü trãmittă la Constantinopoli, érá în loculü lui, dupe cererea boiarilorü țerrei numi pre Stefanü Petriceiü. La acéstă expedițiune Trasilvaniü trãmiseră provisiuni spre întreținerea armatei.— Cămeniția se luâ în 18 Augustü, și armata turcescă se întórse preste Dunăriă. — Gregoriü Ghica se înturnâ la Bucuresci în 11 Decembre. În absenția lui, boiariü cari resturnasseră pre Antoniü commiseră celle mai crude fapte încontra Cantacuzenilorü și cellorü alți ómenü de partita acestora. Gregoriü la întórcerea sa se prefăcù că nu e mulțămitü cu purtarea lorü, înse nu i pedepsi de locü. Veziriulü de la Adrianopoli înțelegendü urmările acestea în țerră, chiâmâ la sene pre Serbanü Cantacuzenu, care trăiă ascunsü în Moldavia, ca se lü informeție despre starea lucrurilorü din țerră. După reportulü lui Serbanü

Cantacuzenu, domnulă fu provocatŭ se trămittă la Adrianopoli pre prinșii de partita Cantacuzenilerŭ spre a stôrce banî și de la uniŭ și de la alții. Grigoriŭ Ghica trămise veziriului 200 de pungî de banî cu cererea de a uccide pe toși prinșii espediți de dînsulŭ. Viziriulŭ îi essiliă în diverse locuri alle imperiulŭ turcescŭ.

XII.

Gregeriŭ Ghica și Stefanŭ Petriceiu la Poloni

In luna lui Măiŭ R. 2426 (Chr. 1673) plecâ sultanulŭ a dóua óră încontra Poloniei, domniŭ Românŭ merseră într'adjutoriŭ cu 8000 de ómeni. Seraschierilŭ Hussein-passia vedëndŭ unŭ numerŭ așia de micŭ se înfuriă asupra domnilorŭ, și se răpeđi cu angiarilŭ asupra lui Petriceiu, assemine furiă arretă Hussein-passia cõtră Gregeriŭ Ghica cândŭ ținură consiliŭ de resbellŭ. Prin aceste purtări crude se supperară domniŭ și militariŭ Românŭ, și determinară se trecă în partea Polonilorŭ. Grigoriŭ Ghica însărcinatŭ cu veghia nopturnă, fu coprinsŭ de Românŭ și dussŭ în castrele Polonilorŭ. Stefanŭ Petriceiŭ se mai prefăcŭ câtŭ-va timpŭ; înse cândŭ trecŭ Sobieski preste Dunastru, trămise la dînsulŭ pre Andrea Wolf și lŭ însciinția despre tóte dispozițiunile Turcilorŭ, érá în 11 Nouembre, cândŭ Sobieski atacă Hotinulŭ, întórse armele încontra Turcilorŭ, aprinsŭ de meniă pre Hussein-passia, se răpeđi asupra lui, și lŭ plăgi cu mâna sa. Stefanŭ cu Românii contribui mare parte la deciderea bătăliei, după care Sobieski luă Hotinulŭ. Retrăgëndu-se Turcii prin Moldavia devastară țerra

barbaresce. Stefanu cu Sobieski înaintară pino la Jassî și invitară pre Michaelè Apafi se se unescă cu dinșii încontra Turcilor; înse puçinù după aceea muri Michaelè Visneveski, regele Poloniei, și senatulù trãmise ordine luî Sobieski se se întorcă înderetù. Atuncî Ghica se duse ărășî la Turcî, escusându-se că Româniî l'au luatù cu puterea și l'au băgatù în castrele Polonilorù; érá Stefanù Petriceiù se duse cu aî seî în Polonia. După retragerea Polonilorù, pórtă numî domnù în Moldavia pre Demetriu Cantacuzenu care se află atuncî la Constantinopolî cu emigrațiî, érá în România trãmise pre Duca, fostulù domnù în Moldavia. Înainte de a veni în țerră, Duca trãmise pre cluciariulù Constantinù locuținitoriù pino cândù va adjuge ellù însușî. Acesta arretându se în Bucurescî, fu prinsù ca unù mincinosù de cótră Giorgiù Bălianu, Năsturellù și alțiî de facțiunea lorù; înse cândù se auđî că vine Duca, facționariî lăsarâ pre cluciariulù Constantinù la Argeșî, érá eî fugirâ în Trasilvania. Duca intră în 16 Decembre în Bucurescî, și scósse îndată din prinsóriă pre cei închișî de Gregoriù Ghica, ellù stărui la veziriulù pentru demitterea Cantacuzenilorù din essiliù, și chiâmâ a casă pre emigrațiî din Trasilvania.

XIII

Tractatulù de pace de la Jurarno.

În anulù R. 2427 (Chr. 1674) Tătariî iernarâ în Moldavia și făcurâ mari stricățiuni prin essacțiunile lorù, Turcîi coprinserâ ărășî Hotinulù și descinserâ Cameni-

ția; Româniî suptü commândulü hatmanului Buchușiü bătură pre Poloniî din castellulü Germanü (Némțiü) și-î mpressurară în Suciava, înse de acollo nu putură se-î icóțiă afară; din contra Poloniî încercară dese escursiunî în țérră.

În Trasilvania unü Secuiü a nume Paulü Beldi conspiră cu nobiliî spre a resturna pre Michaelé Apafi, înse reflectândü că Dionisiü Banfi, care avea mai multă popularitate, îi va stă în calle de a se face domnū, accusă pre acesta la Apafi de proditoriü. Apafi lü arruncă la închisóre, și apoî lü uccise. Beldi accusă acum pre Apafi la pórtă de tiranü și de perfidü, ca unulü ce ține correspondétiă cu Leopoldü. Sultanulü trămise la Apafi scrissorile lui Beldi. În țérră prorupse revolta, Apafi o appesă, bătü pre rebellî și le luă castellele. Beldi fugi la Constantinopoli, acollo fu arruncatü la închisóre unde și muri mai pre urmă.—În anulü R. 2428 (Chr. 1675) cercă Apafi se iea de la imperialî castellele Callonu, Satu-mare, Tocaïu, și altele cari se ținură de Trasilvania suptü Racoți, dară apropiându-se iérna, întrerupse operațiunile. În acestü annü Turciî și Româniî se bătură în Moldavia, fôrá de altü successü de câtü că scósseră pre Poloniî din Suciava. În anulü R. 2429 (Chr. 1676) Turciî întreprinseră o nóuă espedițiune asupra Poloniéi. Caplan-passia redicá pre Demetriu Cantacuzenu din scaunulü Moldaviei, în urma căruia se numi Antoniü Rosettü, care fusse pîn'acumü agente allü țerrei la pórtă ottomană. Duca fiindü pro-vocatü a dà adjutoriü, merse cu ostile selle la Cameniția și luă parte la luptele celle multe cu Poloniî, cari

n'avură altă rezultată de câtă că în 17 Octobree a. R. 2429 (Chr. 1676) se încheiă pace între Joanne Sobieski, regele Poloniei și între sultanul Machomede IV, la Juravno. — În tractatulă de pace se puse «că déca domniă Români s'arū scullă în contra Turcilorū, Poloniă se nu le dea adjutoriū neci pre fația neci pre ascunsū; décă unū domnū Românū ar fugi în Polonia, regele se lū dea afară.» — Intorcându-se Duca de la espedițiune, boiariă Români de fațiunea anticantacuzenă se folosiră de ocasiune spre a înnegri pre Cantacuzeni înaintea domnului. Duca remase cu curtea sa la Cocreșci și dede ordine se prinđiă pre toți Cantacuzeni în điuă de St. Nicóla (6 Decembre). Postelniculă Constantinū, spatariulă Șerbanū, și cumnatulă lorū Radu Crețulescu se arrestară, érá Giorgiū, Mateiū și Michaele scăpară cu fugă la Brașiovū. Duca vedéndū că nu i a successū planulă, și teméndu-se de resbunarea emigraților, dede și cellorū prinși libertatea, promitténdu-le amicițiă nevetemată.

XIV.

Serbanū Cantacuzenu în România. Duca în Moldavia și Ucraina

În anulă R. 2430 (Chr. 1677) se începū resbellulă în contra Russilorū din cauza Ucrainei; domniă Români fură provocați a merge într'adjutoriū. Duca lăssă unū consiliū de 5 boiari se guverne țerra în lipsa sa. Între acestia érá și G. Băllianu și Șerbanū Cantacuzenu. Espedițiunea acésta ținū pino în allū doilea anulă. Duca

se destinsese prin talentul său de geometru și arhitect. După mai multe bătălie cu succes variat, se luă Cechinul, dară venind generariul Romadanovski, bătut pre veziriul Mechemed-passia, și acesta fu constrins a rescumera retragerea cu bani de la Romadanovski. Domni Românii se întorseră în principatele lor. Boiarii din România nu lipsiră a țese și de această dată intrigă între domn și Cantacuzeni, mai ales în contra lui Șerban. Acesta simțind lucrul, nu așteptă întorcerea lui Duca, ci dimpreună cu muma-sa Elena, și cu frate-seu Mateiu trecu Dunăria și se dusse la Adrianopoli, unde lucră la veziriul cellu mare pino când se decretă mutarea lui Duca în Moldavia, și numirea sa în locul acelluia în România. Cătră finitul anului se și făcu scâmbarea. Constantin Brancovanu petrecu pre Duca la Jassi în 6 Decembre, era preste o lună intră Șerban Cantacuzenu în Bucuresci.

În anul acesta se sculară Ungurii suptu Michael Teleki și Emericu Tököli în contra Germanilor, cu ajutorul lui Michael Apafi și al lui Joanne Sobieski, regele Poloniei, și bătura pre Germani. Acestu resbellu în contra lui Leopoldu ținu preste șesce ani de zile, în care spațiu Tököli coprinse mai tota Ungaria de sus.

În anul R. 2433 (Chr. 1680) domni Românesci fură invitați a merge la marea neagra spre a fortifica două cetăți în contra pirătarilor Cazacilor. În anul următoriu Duca fu chemat la Constantinopoli spre a se consulta despre resbellul în contra Germanilor și a Polonilor! Intorcându-se a casă, căpetă și Ucraina

suptă domnia sa, în care puse hatmană pre ună boisriă a nume Doroteiă, la Nemirovă.

XV.

Impressurarea Vienei

În anul R. 2436 (Chr. 1283) sultanulă dechiară resbellă formale imperatoriului Leopoldă, și trămise pre veziriulă Cara-Mustafa cu o armată înfricoșiată cōtră Vienna. Chanulă tătărescă, domniă țerriloră Românesci, Michaela Apafi allă Trasilvaniei, și Emerică Tököli, capulă malcontențiloră din Ungaria, căpetară ordine se mērgă cu ostile loră într'adjutoriă. Tătariă trecură prin principatele Românesci în Ungaria. Duca plecă după dinșii cu 2000 de Moldavi prin România, trecū pre la Media, Săbeșiu, Lugoșiu, Temișióra, Sarvașiu, Salinică, Buda, și se uni acolo cu Șerbană care mersesse înainte cu 4000 de armați. Armata cea mare compusă de 200,000 de ómenī impressură Vienna în 12 Juliă, și o bătă dóue lună de țille, Romaniă fură însărcinați cu facerea poduriloră preste Dunăriă, și redicară unulă din susă, altulă din giosă de Vienna; inse ei se purtară cu tótă cruțierea cōtră Germani ca cōtră nesce frați crestinī. Șerbană spre a și arreta sentimentele selle celle amicali cōtră Germani, redică în 1 Septembrie o cruce de pétră din'aintea cortuluiă seu cu inscripțiune latină, prin care dechiară cu cuvintele scripturei că ellă ține cu crestinī. Apafi remase cu óstea sa la Rabă spre a împedecă excursiunile Germaniloră, și a apperă podulă de preste Dunăriă. În 12 Septembrie veni Joanne Sobieski, rege-

le Poloniei, și descinse Vienna. Cara-Mustafa fu constrînsă a se retrage cu pierderea ce 40,000 de ómeni, și plăti cu funea reulă successă allă acestei expedițiunii gigantice, care decă reessia bine, eră se scámbe facia Europei. Domniș țerrelorú Românesci încă se întórseră în principatele lorú. — Inse în absenția lui Duca se scullasse Cuniski, hatmanulú Cazacilorú, și allungasse pre Doroteiú, locușitoriulú lui Duca din Nemirovú; ellú se uni cu generariulú polonú Potoski și cu fostulú domnú Stefanú Petriceiú, și irrupse în Moldavia. Petriceiu trasse la sene pre boiarii si pre țerraniș cei maltrataș de Duca, bătú și pre Tătarii cari voia se se oppună, si pre Turciș cari încercá se facă escursiuni din Camenișia. Cândú adjunse Duca în Moldavia la satulú Domnesci, unde cugeta se petrecă serbătorile nasceriș Domnului, fu impresuratú de 500 de cállări suptú commándulú lui Bainski, vélulú lui Petriceiú, care lú prinse și lú dusse íu Polonia. Duca murí adăpatú de veninú. — După stăruinșia lui Șerbanú Cantacuzenu, pórtá restabilí în Moldavia pre Demetriú Cantacuzenu, și dede ordine lui Șerbanú și hanulú tătărăscú ca cu óste românescă, turcescă și tătărăscă se lú introducá în țerrá, și se provizioneșie și fortereșia Camenișia. Cótrá inceputulú anulú R. 2437 (Chr. 1684) intrá Demetriu cu escorta sa în Moldavia. Petriceiú cu Poloniș și cu Cazaciș se retrasse;—ellú murí apoi în Polonia.

XVI

Constantinú Cantemirú in Moldavia

In véra acestuí anulú R. 2437 (Chr. 1684) făcurá

Turcii altă expedițiune mare în contra Polonilor, fără de ver-ună rezultat, înse de mare însemnătate pentru scărmenăturile cele multe prin cari se devastă Moldavia și de cōtră Turci și Tătari, și de cōtră Poloni și Cazaci. Suleiman, seraskieriul de la Dôrstor, mal-contentu cu Demetriu Cantacuzenu, scōsse pre acestu domn în 14 Decembre, și lă espedi la Constantino-poli, unde muri de muștrările caimacanului. După re-commendățiunea seraskieriului pōrta numi domn pre Constantin Cantemir, care scāpasse seraiul sultanului la bătălia de la Hotin din anul R. 2425 (Chr. 1672). Acesta trāmise pre fiu-seu Antioch cu alți 6 junī boiari dreptu ostatici la Constantinopoli In anul R. 2438 (Chr. 1685) curse resbellul între Turci și Poloni pentru Ucraina. Generariul supremu allu Polonilor J. Jablanovski, susținū în Bucovina, în 9 Octobree, unū fōrte mare atacū din partea Turcilor. Cantemir cu Romāni și cu Turcii se bātū la Boianū înī contra Polonilor.

In acești trei anni din urmă Germanii făcură mar progresse în Ungaria. Michaele Apafi luă parte la tōte bătăliele în contra lorū, înse în acestu annū se retrasse și dede iernaticū ostirilorū imperiale cari străbătură pīno în Trasilvania. Tökōli fu prinsū de Turci și dussū la Adrianopoli unde se ținū închisū în cursū de unū annū de șille. Michaele Apafi începū a tractā cu Leopoldū pentru Trasilvania. Leopoldū offeri lui Sobieski principatele Romānesci. Tur ciū voia se dea Cameniția inapoi și se facă pace cu Poloni.—In anul R. 2439 (Chr. 1686) curgea negoțiațiunile între Apafi și Leopoldū; se deter-

mină ca Germanii se opereșie în Ungaria, Poloniî în Moldavia, și cu puteri unite se coprindă principatele în favoarea Poloniei. Sobieski se puse în capul armatei și intră în Bucovina. Cantemirū fu provocatū se se supună; elle se dusse la Bârladū la Serbanū Cantacuzenu. Sobieski purcesse pîno la Tușiora, și în 16 Augustū, intră în Jassî, unde fu întempinatū de metropolitulū și de boiariî, cari eră în capitale. Sobieski avea de scopū se mērgă cōtră Gallașî, și se cureșie Bassarabia de Tătarî, înse veșendū că nu-î vinū osti austriace într'adjutoriū, cumū i se promiseră, lăssă Jassî, în 17 Septembrie, și se întorșe prin Bucovina în Polonia. La plecarea sa Cazaciî aprinșeră Jassî și predară capitalea. Pre calle armata lui Sobieski fu infestată și frecată de Români și de Tătarî.

XVII.

Trasilvania se supune lui Leopoldū.

În Ungaria înaintară tare Germanii, Leopoldū luă Trasilvania suptū protecșiunea sa, în 26 Juniū, întărindū pre Apafi și pre fiu-seū în domnia țerei. Dară Apafi nu se arretă appecatū a subscrie. Generariulū Scherfenberg intră în Trasilvania cu 14,000 de armașî, și attacă ostile lui Apafi la Săbiniū; după unū combatū sāngerosū se întorșe în Ungaria, și se unî cu armata cea mare, care după ce impressură Buda în cursū de 75 de șille, o luă cu assaltū în 2 Septembrie an. R. 2439 (Chr. 1686). În anulū următorî R. 2440 (Chr. 1687) Sobieski impressură Camenișia; armata imperiale suptū ducele Carlū de Lotaringia repurtă mai multe

victorie în Ungaria. Cu începutul lui Octobře ducele intră în Trasilvania cu o parte a armatei, și în 27 Octobře constrinse pre Michaele Apafi a subscrie tractatul de suppunere și a da iernatică ostilor imperiali. — Cu ocasiunea acésta Șerbanu Cantacuzenu trãmise la imperatoriul Leopoldu pre Giorgiu Brancovici ca se tractedie cu ministeriul despre principate, érá ellu se prepará la resbellu. Serbanu formá în scurtu timpú o armatá de 35,000 pino la 40,000 de ómení, și sciú a-șiá de bine se o ascundá dinaintea Turciloru, în câtú acestia nu simțirá nemica. În 29 Octobře muri Machomede IV; successoriul séu, Solimanu III, întári de nouu pre Serbanu în domniá, trãmitténdu-í insemnele solite. — În acestú annú pórtá trãmise la Vienna pre Alessandru Maurocordatú și pre Zulficar-effendi ca se tractedie cu curtea despre pace. Leopoldu cerú independenția principatelor Románesci între cele-alte condițiuni.

XVIII.

Serbanu Cantacuzenu tractediá cu Leopoldu.

Pre la începutul annului R. 2441 (Chr. 1688) veni comitele Antoniú Caraffa în Trasilvania, în calitate de commandatoriú preste ostile imperiali din țerrá, și în 9 Maiú constrinse pre Michaele Apafi a renunția protecțiunei turcesci și a primi președie germane în cetăți. Brașiovani se rescullará, prinserá și închiserá pre magistratú, și appucará armele în contra imperialiloru. Generariul Veterani bombardá castellulú Brașiovulu în care se retrasserá rescullații. Eí se suppuerá în fine,

șapte conductori fură trassî la judecată și condamnați la mórte, cei-alți se iertară.—In véra acestuî annú lăssá Caraffa pre Veterani in Trasilvania, érá ellú se dusse cu o parte de óste în Ungaria, și luá parte la operatiunile bellice in contra Turcilorú. In 6 Septembre imperialiî luará Singidunulú. Atunci ministeriulú din Vienna lăssá pre Giorgiú Brancovicî se se întórcá în țérra Románescá: érá generariulú Veterani primi ordine de a intrá în țérrá pre la Rusșiava. Cândú Serbanú întellesse despre acéstá intrare prea-timpuriá, trámise la dînsulú pre nepotu-seú Constantinú, se-î spuná se nu propele, fiindú că n'a venitú incá timpulú, că-cî cumú staú lucrurile acumú, sultanulú póte se invite pre Tătarî se prede țérra. Veterani intrasse, dará in-urma acesteî arretári ellú se retrasse pre lóngá munți cótrá Câmpulungú, și acolo se intelni cu Giorgiú Brancovicî, care se întorsesse de la Vienna, prin Trasilvania. Veterani lú ținú la sene. Serbanú trámise érá la dînsulú pre Michaele Cantacuzenu, pre Constantinú Bráncoyanu și pre Constantinú Bállácianu, ca se í spuná se se retragá în Trasilvania spre a nu dá motivú de suspiciune Turcilorú, că-cî ellú are de cugetá să trámițiá o deputáțiune solennale la Vienna spre a tractá cu de ammeruntulú cu guvernulú imperiale, și se lú róge se dea passaporturi numiților deputați pentru Vienna. Améndoue aceste cereri se implinirá, Veterani se retrasse in Trasilvania, și scrisse passaporturile pentru spátariulú Giorgiú Cantacuzenu, doctoriulú Const. Bállácianu, căpitaniulú Serbanú Cantacuzenu, comitele Serbanú Vlădescu, cari purcesserá la Vienna in 3. Octobre. Turcîi.

luară retragerea lui Veterani in nume de bine, și o atribuirea măsurilor celorlalte înțelepte ale lui Șerbanu Cantacuzenu.

XIX.

Constantin Brancovanu domn României.

Intre acestea mulți dintre boiari nu se mulțămiseră cu planul lui Șerbanu de a se strica cu Turcii, și de a supune țerra imperatorilor germani, chiar neci frații lui, Cantacuzenii, nu se învoieră cu aceste măsuri.— Șerbanu muri după un morbu scurtu în 19 Octobru, în etate de 55 de ani. — Încă pînă a nu se îngropă Șerbanu, se adunară boiarii la metropoliă, și alleseră domn pre Constantin Brancovanu, fiulu lui Radu Brancovanu, și nepotu de soră allu lui Șerbanu Cantacuzenu. Allegerea se făcu în 20 Octobru și preste trei zile se îngropă Șerbanu cu mare pompă la Cotrăcenii, in monasteriulu cellu edificatu de dînsulu. Îndată după ceremoniă, trămise Constantin Brancovanu deputați la Pörtă, cari se și întorseră cu întărirea în 2 Nouembre. Totu de o dată trămise și pre spătarulu Preda Prescovanu la Vienna, care adjunse pre deputați pre calle, le spuse cele întemplate in țerră, și le comunică ordinea noului domn, de a nu intra in negoțiațiuni cu guvernulu imperiale, ci de a-i face numai cunnoscută înălțierea noului domn Constantin Brancovanu. După ce adjunseră acestia la Vienna, se născu discordiă între dînșii, Băllăcianu se arretă malcontentu cu allegerea noului domn, illu innegri la cur-

tea imperiale și pre ellü și pre Cantacuzeni, condepu-
 tații seî, și lucră așiã în câtü acestia se puseră sub
 custodia, érá ellü cu comitele Serbanü Vlădescu și cu
 Ladislau Csaki se întórseră în țerră cu cârțile și cu
 propunerile imperiali. Cândü adjunseră la Săbiniü, Băl-
 lăcianu căpetâ o scrissóriã de la sócra sa, dómna Ma-
 ria, veduva reposatului Serbanü Cantacuzenu, se nu vi-
 na în țerră. Decî merseră numai comitele Serbanü
 Vlădescu și Ladislau Csaki. Acestü din urmă fu rece-
 putü cu mare onóre, înse fără de ver unü responsü de-
 cisivü. După ce se întórse în Trasilvania și se uni cu
 Ballăcianu, ei invitară pre guvernulü imperiale se co-
 prindă principatulü cu puterea armelorü.

XX

Constantinü Brâncovanu mântue țerra de Germani și de Tătari

Intre acestea curgea negociațiunile între pórtă și cur-
 tea de la Vienna, însă esșiră fôră neci unü rezultatü.
 Sultanulü provocă pre Brancovanu în anulü R. 1442
 (Chr. 1689) se appere cetățile Cladova și Russiava, și se-
 stea în adjutorulü lui Husein-passia și lui Emericü Tö-
 köli, care fu desemnatü de pórtă principe Trasilvaniei.
 Brancoveanu se puse la Cerneți, comitele marginariü Lu-
 dovicü de Baden bätü pre Turci în 30 Augustü la Pas-
 saroviçiü, în 25 Septembre la Naissü, și în 14 Octo-
 bre luã Vidinulü. Brancovanu se retrasse de la Cerneți
 la Craiova. Ludovicü de Baden venindü la Cladova,
 rămise pre vice-tribunulü comite de Schlik la Branco-

vanu cu propozițiunea de a lăssa pre Germani se intre în țerră, și de a le da iernatică. Brancovanu ținū consiliū cu boiarii, și retrămise pre Schlik cu Cornea Brăilleanu și cu Serbanū Grecianu se spună comitelui mănginariū că țerra e stórsă, și nu póte se dea iernatică Germanilorū, afară de acestea, Germanii intrândū în țerră, nu suntū securi de atacurile Turcilorū și alle Tătarilorū. Inse totū atunci adjunseră la comitele marginariū Constantinū Băllăcianu și generariulū Häusler, cari lū îndemnară se intre cu puterea în țerră. Comitele se determină și retrămise pre Serbanū Grecianu se dea de scire domnului, că ellū intră cu óstea în țerră. Brancovanu trămise altă deputațiune care induplecā pre Germani se se întindă pre lóngă munți cōtră Cămpulungū, érá ellū se duse la Cotrăcenī, că-cī în Bucurescī ferbea pestilenția. Ludovicū de Baden trecū pre la Săbiniū și se duse la Vienna, lăssândū commāndulū lū Häusler. Intre acestea curgea negoțiațiunile între pórta și curtea imperiale, însă necī de acéstă dată nu avură resultatū, fiindū că Turcii nu voia se dea Singidunulū și România, cari le cerea imperialiī, — Häusler coprinse Tîrguvestei și devăstă țerra ca unū păgānū. Indemnatū de Const. Băllăcianu, ellū trămise pre comitele Magni cu o turmă de căllari la Bucurescī se prindă pre Brancovanu. Dară domnulū numi unū guvernū provisoriiū în Bucurescī, și se retrasse la monasteriulū Pletorescī împreună cu metropolitulū Teodosiū și cu episcopulū de la Rômnicū și cu maī mulți boiari, și dede de scire sultanulū despre intențiunile Germanilorū. Sultanulū trămise ordine lū Azamed-Gherei se trecă cu Tătarii în Ro-

mânia și se scôtă pre Germani din țerră. Brancovanu căută moduri se vorbescă cu Häusler și se-î arrete că planurile lui nu adjungă la nemica. Ellü illü chiămă la prânđiü in Drugănesci, și i spuse că nu póte lucra mai in-telleptesce de câtü se se retragă câtü mai currëndü din țerră. Abiã se despărțiră uniü de alții și veni scire că Tătariü se apropiã. Brancovanu se dusse la Buđeu și de acollo la Petresci, unde întempinã pre chanulü tătărescū și se consultă cu dînsulü despre planulü de operațiune. Germanii fôră de a asteptă pre Tătari se retrasseră la Cămpulungü și de acollo trecură in Trasilvania. Brancovanu intră in Bucuresci in 8 Januariü a. R. 1443 (Chr. 1690), érá Tătariü încărcați de donuri se întórseră in țerra lorü, fôră de a face predațiuni după usanția lorü.

XXI.

Brancovanu bate pre Germani și introduce pre Tököli in Trasilvania

In 13 Aprile muri Michaelc Apafi la Făgărașiü, re-commandândü protecțiunei imperatoriului pre fiu-seü Michaelc II, in etate de 14 anni, suptü tutela lui Giorgiü Banfi, a lui Giorgiü și Nicólă Beclianu. Sultanulü trãmise lui Emericü Tököli, care petrecea la Nicopoli, unü fermanü cu numirea de principe allü Trasilvaniei, și provocă pre domniü țerrelorü Românesci și pre chanulü tătărescū se dea adjutoriü seraskieriului Cerkes-Achmed-passia ca se lü introducă in Trasilvania. Domnulü Moldaviei, Constantinü Cantemirü, trãmise pre Bogdanü Lupu cu óstea sa. Armata turcescă, tătărăscă și

românescă se uní la podul Chrisei, și plecâ pre la Rucărü de trecü în Trasilvania. Armariulü Cornea condus se corpulü dinainte de 2000 de cällari români, cari băturâ veghiele germane de la Branü. Brancovanu trecü in fruntea corpulü cellui mare cu fórte mari greutăți, la satulü Zernesci aflâ armata lui Häusler în ordine de bătăliă. Aci se începü in 12 Augustü o luptă sânge-rösă care nu ținu mai multü de o meșietate de órá. Mai toți Germanii se măcellăriră, Secuii fugiră. Michael Teleki cu fórte mulți officiarî germani și unguri periră, Bällăcianu încă căđü, dară Häusler și Doria se prinseră; Româniî repurtarâ o victoriă completă. Dintre Turcii cei mari căđü seraskieriulü, passii allesserä în loculü lui pre Funduk-Mustafa. Tököli tractâ cu Häusler pentru scâmbarea lui din prinsóriă cu socia sa, pre care Germanii o ținea prinsă. Häusler se dimise cu condițiunea de a lucrâ pentru liberarea sociei lui Tököli, érá Doria se reținü dreptü ostaticü, inse preste puține ñille muri. Armata unită trecü cötră Brasiovü, de acolo merse spre Făgărașiü, unde veniră 12 deputați unguri spre a fericitâ pre Tököli. Cândü adjunseră la Săbiniü veni scire că și viziriulü a bătutü pre Germanii la Naissu.

XXII

Brancovanu cu Tököli se retrage din Trasilvania.

Se făcü planulü de a installâ pre Tököli în Alba-Julia, inse fiindü că se respândisse fama că vine óste mare germană în Trasilvania, nu se aflâ de cuviințiă a mntârđia cu ceremonia. Decí în 12 Septembre se serbâ

installațiunea cu mare pompă la satul Christianu, unde se adunară ordinile țerei și depuseră jurământul de credință. Intre acestea veni și Bogdanu Lupu din Moldavia cu ai seși, dară totu de o dată se lăși și fama că comitele mărginariu de Baden a intrat în Trasilvania. Atunci capetele armatei unite ținură consiliu bellicu și aflare de cuviință a se retrage. Unguri, Turci, Tătari luară fuga, înse cându adjunseră la Ploiesci le veni scirea că veziriulu a luat Singidunulu, érá chanulu Galga, stă dinaintea Temišioarei. Seraskieriulu scrisse după ordin noue, érá curuții (insurgenții) lui Tököli cei nedisciplinați devastară țerra fôra de misericordia. Brancovanu se plânse la pôrtă, seraskieriulu și Tököli căpetară ordine se se retragă la Vidinü, cu tôte acestea cellu din urmă remase în țerra suptu pretestu de a infesta în timpul iernei pre Germani în Trasilvania. In adeveru ellu trecu de la Câmpulungu la Branü și tăia o turmă de militari, după acea devastă ținutul, înse fu respinsu de generari germani pino în România. Ellu fugi la Vidinü, și de acolo trecu mai de multe ori preste Dunăria și predă părțile vecine alle României; in unu rându prinse pre capitanulu de la Cernenți Nicolă Glogovanu. Români bătură de mai multe ori pre latronii lui Tököli. In fine acesta fu chiămatu de veziriulu la Singidunü și mustratu aspru pentru mișelliele lui, érá capitanulu Glogovanu se dede libertatea. Comitele mărginariu de Baden lăssă pre Veterani în Trasilvania și ellu se dusse la Vienna.

XXIII.

Sobieski intră în Moldavia.—Diploma Leopoldină.

În anul R. 2444 (Chr. 1691) trecu chanul de la Crimeria cu oște prin principatele Românescei cōtră Ungaria spre a se uni cu veziriul. Acesta fu bătut de generariul Bollandu în Temișiana. Altă cētă de 15,000 de Tătari cercă se irrumpă în Trasilvania, înse fu respinsă de generariul Veterani. Veziriul Cuprulioglu fu bătut în 19 Augustu la Salancăminu, unde perdū și vieția. — Sobieski intră erăși în Moldavia și coprinese Némțiul, Suciava și Cămpulungu, și despressură Hotinul. Cazacii occupară Soroca. Cantemirū se asșediă la Tuțiora cu oște de Români și Tătari și de acollo infestă neîncetatū pre Poloni. Cu apropiatulū iernei se retrasse Sobieski din lipsa de provisiuni, fiindu-că locustele devorasseră aceste țere în cursu de sépte anni și se născusse mare fōmete; mulți Poloni periră prin păduri de fōme.

În 4 Decembre dede Leopoldū renumita diplomă prin care întări privilegiele Trasilvanilorū, (alle cellorū trei națiuni), și compuse guvernulū Trasilvaniei din 12 consiliari; confirmațiunea lui Michaele Apafi cellū tēnerū se differi pino cândū va adjuge la maturitate.

În 15 Januariū a. R. 2445 (Chr. 1692) se întórseră la Bucurescei deputații Giorgiū și Serbanū Cantacuzeni, cari fură ținuți suptū custodiă la Vienna pino în acestū annū. Pacharniculū Stroia care petrecusse 13 anni, ca emigratū în Trasilvania și în Moldavia, înțellegēndu-se cu Constantinū Cantemirū, se dusse la Constantinopoli

se accuse pre Brancovanu, că ține cu Germanii. Vezi-riulū nu-i dede cređimēntū, ci lū retrămise prinsū la Bucurescī. Brancovanu lū dede în judecată, Stroia fu condamnatū la mórte împreună cu compliciī seī. — In Trasilvania înfințiându-se guvernulū în 9 Aprile, comi-tele Giorgiū Banfi se numi guvernatoriū. In Ungaria ar-mele imperiali făcură progresse, Häusler luă de la Tur-cī Urbea-mare. — In Moldavia Cantemirū cu fiu-seu Demetriu și cu Dalaban-Mustafa-passia impressurā So-roca, dară nu o putū luă.

XXIV

Constantinū Cantemirū móre. Constantinū Duca domnū.

In primăvéra annulū R. 2446 (Chr. 1693) Constan-tinū Cantemirū se lāngeđi și chiāmă la sene pre boia-rī ca se le recommēde pre fiulū seū Demetriū de domnū apoi muri în 19 Martiū. Demetriū se allese și se un-se la metropoliă de Gerasimū patriarchulū Alessandriei: înse pórtă informată de Brancovanu, domnulū României, nu aprobă acéstă allegere, și denumi pre Constantinū, fiulū lui Duca, omū fórte inveniātū, mai allese in lite-ratura grécă, pre care Brancovanu și lū allese de gi-nere. — Tătariī făcură o încercare se irrumpă în Tra-silvania, înse fură respinși și de acéstă dată de Vetera-ni. — Trasilvanii trāmiseră la Vienna pre protonota-riulū Petru Alvinși pentru constituirea țerreī. Leopoldū dede în 9 Aprile o resoluțiune despre aequalitatea re-ligiunilorū recepute, și alta în 14 Maiū despre organi-sațiunea politică. La Tissa se bătură imperialiī cu suc-

cessă, Häusler luă Janova și Seria. — În luna lui Junii trecu veziriulă cu o armată mare în România cu scopul de a trece pre la Telléșină la Sacelle în Trasilvania încontra Germaniloră. Domniă Română fură provocați a luă parte la expedițiune. Se țină consiliu bellică la Brancovanu care făcuse tôte dispozițiunile necesare pentru armată; înse chiară atunci cândă eră se plece, adjunse carte de la seraskierulă de la Singidună, cerendă ajutoriă încontra ducelă de Croy care impresurasse fortăreția. Așa se scâmbă planulă, și armata turcască retrecă Dunăria pre la Vidină, și mergendă la Singidună descinse fortăreția.

În 5. Nouembre se căsători Constantină Duca domnulă Moldaviei cu Maria fia lui Constantină Brancovanu, domnulă României, și se făcă o nuntă pompôsă la Jassă.

În anulă R. 2447 (Chr. 1694) se stabili cancellaria aulică pentru affacerile Trasilvaniei la Vienna. Michaelle Apafi cellă tēneră fu chiămată la curte, apoi se întorse cu Veterani érašă în Trasilvania. — În luna lui Junii și Julii trecură Tătarii prin principatele Românesce în Ungaria, domniă Română fură provocați se appere marginele Trasilvaniei în contra încercăriloră Germaniloră. — Ostile imperială steteră dinaintea Petruvaradinului fôră de a face ver-o încercare de bătăliă. — În 4 Octobree Polonii bătură ună conductă turcască care voiă se trecă la Cameniția.

XXV

Mustafa. II în Temișiana,

Imperatoriulă Leopoldă voindă se tragă pre Branco-

vanu în partea sa, îllū numi Principe erditariū allū sacrului imperiū Roman prin o diplomă cu datulū din 30 Januariū R. 2448 (Chr. 1695), înse Brancovanu nu află cu calle a face usū de dînsa. Noulū sultanū Mustafa II determină se se pună in capulū armatei. Chanulū tătărescū căpetă ordine de a purcede cu aî seî în Ungaria, domniî Români fură invitați a custodi marginile, și a întări fortărețiele. Brancovanu trămise pre Cornea Brăilleanu se drégă Cladova. In luna lui Augustū sultanulū trecu Dunăria în Temișiana cu 40,000 de Turci. Tătariî trecură prin România în ajutoriū. Corpulū armatei germane stă la Petruvaradinū suptū electoriulū de Sassonia, Fridericū Augustū. Mustafa merse cu Turciî spre Temișioră și de acollo cōtră Lipova. Veterani chiamă pe electoriulū se vină în părțile acestea, érá ellū se dusse la Lugoșiū. Electoriulū veni la Mureșiū, dară nu putū se opprésă pre Mustafa de a luă Lipova (în 7 Septembre). Veterani căđu în bătălia de la Lugoșiū cu 3000 de militari și fôrte mulți officiarî. Turciî luară tōtă artilleria și tōte stégurile. Mustafa superbū de aceste successe nu merse mai de parte, ci se întôrse prin Săbișiū, Media, Jupanečū, la Russiava. Pre calle nu putū se védiă fōră de miscare internă arsăturile și devastațiunile celle multe. «Facū acestea crestiniî inse sene?» întrebă musulmanulū. Cândū i respunseră că acestea sunt faptele lui Tököli, ordină se adducă la Constantinopoli capulū acestui inimicū allū lui đeu și allū ómenilorū, și in locū de îngropățiune se lū arrunce în putređiunea Judanilorū; inse mai pre urmă scămbă acéstă sentențiă cu o închisóriă pre viețiă. Mustafa trecū prin România, Brancovanu essi inain-

tea sultanului la Cusmiru în 27 Septembrie, și lă pe-
trecu pino la Turnu, de unde apoi Turcii trecură la
Nicopoli,  ră Brancovanu se întorse la Tîrguvestei  n
14 Octobree, unde  si făcuse case domnesci. — Elec-
toriuu de Sassonia dusse c ll rimea la iernaticu în Tra-
silvania.

XXVI.

Antioch  Cantemir  domn  Moldaviei.

 n anulŭ acesta, Petru cellu mare, imperatoriulu Rus-
șiloru, lu  fort reșiele turcesci de la gura Dunaprului,
 ră în allu doilea annu coprinse Assovulu la gura Du-
nului. — Joanne Sobieski regele Poloniei muri în 17
Juniu a. R. 2449 (Chr. 1696). Constantinu Duca dom-
nulu Moldaviei simșindu c  p rta va se l  sc ti  din
domni , se l ss  de buna voia sa, și se dusse la Con-
stantinopoli, acollo muri d mna Maria, în anul  ce urm .
 n locul  lui se puse domn  Antioch  Cantemir , fi-
iulu lui Constantinu. Sultanulu Mustafa decret  o nouă
espedișione în contra Germaniloru, și plecă cu scopu de
a trece prin Rom nia  n Trasilvania. Brancovanu făcu
provisiuni de 100,000 de chille de buccate la Bucuresci
și la Tîrguvestei. Dar  electoriulu de Sassonia impres-
sur  Temișiora, și prin ac sta sc mb  planulu sultanului
de a trece prin Rom nia  n Trasilvania; ellu și  ndrept 
callea spre Singidunu, unde adjunse în 23 Juliu — D ue
r nduri de Tătari trecură prin țerree Rom nesci pre-
d ndu și devastându după usanșia loru.  n 26 Augustu
se făcu bătălia l ng  Temișiora cu multă versare de
s nge, înse fără de mari rezultate; în 28 Augustu Mus-

tafa se retrase la Singidunū, acollo-î veni scirea cea tristă că Rusşii aū luatū Assovulū, după care se retrase supperatū la Adrianopoli.—Totū în anulū acesta Turcii se bătură la Vozia cu Rusşii cari voia se impresure acéstă fortărăţia. Antiochū Cantemirū luă parte la acéstă operaţiune.—Michaele Apafi cellū tēnerū fu chiămatū la Vienna. Ellū renunţiă principatulū Trasilvaniei pentru o, pensiuine de 12,000 de florinţi;—preste şapte annī murī ca privatū. Electoriulū de Sassonia Fridericū Augustū fu allessū rege allū Poloniei.

XXVII.

Bătălia de la Sânta.

În primăvéra anulū R. 2450 (Chr. 1697) se formă o cétă de latroni în ţerra Sargeţului, trecură şi în România, mai pre urmă impressurară Oréva. Brancovanu în înţelegere cu passia de la Vidinū luă mesure spre esterminarea lorū. Sultanulū Mustafa decretă a treia espediţiune încontra Germanilorū şi în 31 Juliū adjunse cu óstea la Singidunū. Brancovanu se asşediă la Cernenţi spre a secundă operaţiunile. În capulū armatei germane stă atunci Eugeniū de Savoia.—Sultanulū trecū Dunăria în 9 Augustū, la Panciova, în 16 Germaniī fură bātuţi la Titellū, érá în 1 Septembre (11) se făcū bătălia cea memorabile la Sânta (Zenta), în care căđū veziriulū cellū mare împreună cu alţi cincī veziri, 11 passī şi la 20,000 de Turci; tóte tunurile, muniţiunea, provisiunile, corturile, stégurile, chiarū şi cellū verde deveniră prédă Germanilorū. Sultanulū fugi la Temi-

sióră, unde versă lacrimi de durere, și se întorse înjurându la Adrianopoli. — La această bătăliă luă parte și Demetriu Cantemir, fratele lui Antioch. — Totu în acestu timp Antioch împressură Tavanul cu Turcii în contra Russilor.

In anul R. 2451 (Chr. 1698) Brancovanu fu provocat se provisioneie Cameniția, apoi Singidunul. Incă ierna purcesse sultanul la Singidun. Chanul Selim-Gherni, care se află la sultanul chiâmă pre cei trei fii ai seî la sene. Acestia trecură prin țerrele Românesci, și făcură mari spese domnilor. — Eugeni de Savoia ținū pre Turci in respectu dinaintea Singidunului. Intre acestea se incepū negoțiațiunile de pace la Carlovițiu.

XXVIII.

Pacea de la Carlovițiu

In timpul acesta Russii luară Pericopiul, cheia Cimeriei. Augustu II, regele Poloniei, incepū se ammenție Cameniția. Jusuf-pașia de la Baba plecā cu oște încontra Polonilor, domni țerrelor Românesci fură invitați a dă adjutoriū. Brancovanu trāmise pre Demetriu Caramanliu cu ostile din țerră, éră Antioch merse în persōnă. Intre acestea curgea negoțiațiunile de pace la Carlovițiu. Germanii cerea Trasilvania și Temișiana, Polonii principatele Românesci, apoi se lāssarā la Moldavia, mai pre urmă la părțile țerreî de susū cu cetățile Cernăuți, Suciava, Hotinul, Soroca. In 16 (26) Januariu R. 2452 (Chr. 1699) se încheiă tractatul de pace la Carlovițiu, cu condițiunile, ca «Imperiul se

țină locurile deja ocupate din Temișiana (Săbeșiu și Lugoiul, Lipova, Cenada, Căcânda și Bescărecul), totă Ungaria și Trasilvania, Polonii se și recupere Cameniția, érá principatele Românesci se remână suptă supremația turcésă. Refugiții Unguri se se stabiléscă în Turcia, dară departe de margini. Commerciul se fiă liberă între locuitorii statelor respective și de o parte și de alta.»—In luna lui Maiu se retrasseră Polonii și Cazacii din Moldavia; assemine și Tătarii. — Brancovanu arretă porții lămnele celle mari alle țerei cauate în acesti anni de resbellu, și câstigă de la sultanulă relăsarea tributului pre doi anni. Sultanulă dechiără pre Brancovanu domnă pre vieță. In 7 Juniă trămise Brancovanu 700 de care și 500 de încărcători la Cameniția, spre a deșerta cetatea de tôte celle ce aă Turcii într'insa.—Mai în urmă trămise 600 de boi și 300 de vaci la iernatică la Chiproați. Antiochă Cantemiră se dusse la Constantinopoli spre a se înțelege asupra lucrurilor de noă asședate, și se întórse cu frate-seu Demetriu.

CARTEA II.

De la pacea de la Carloviciu pino la reforma lui Constantinu Maurocordatu.

I.

Intrige între Brancovanu și Cantemirü.

Cu începutulü annului R. 2453 (Chr. 1700) domniü Români fură invitați a merge cu ostile lorü încontra Tătarilorü Nogaï care se revoltasseră asupra chanului de la Crimeria. Dară cândü adjunse Brancovanu pino la Drugănesci, veni scire că Tătariü s'aü împăcatü. — Demetriu Cantemirü se căsători cu Cassandra, fia lui Șerbanü Cantacuzenu, încontra voinței lui Const. Brancovanu. Prin intrigele frațilorü Cantemiri se formă unü complotü în România încontra lui Const. Brancovanu, în a căruï frunte eră Dumitrascu Corbanü. Complotulü se descoperi înse membrii lui se cerură la Constantinopoli spre a și apperă causa acolo. Cu tôte acestea Brancovanu sciü se ducă lucrulü asiă de bine ca adversariü se remână rușinați. Cunnoscëndü bine că tötă acéstă intrigă e țessută de Antiochü Cantemirü, ellü încă nu se repăusă pino ce nu resturnă pre acesta, și restaură pre genere-seü Constantinü Duca. Amedioï frațiü, Antiochü și Demetriu, fură redicați din Jassï și dusși la Constantinopoli.

In anul R. 2454 (Chr. 1701) Leopoldu scosse mai tôte ostile din Ungaria fiindu că avea resbellu cu Francii din cauza successiunii la tronulü Ispaniei. Francescu Racoți, fiulü revoluționariului și nepotulü lui Giorgiü II, instigatü de Ludovicü XIV regele Franciei, tessü o conspirațiune förte mare în Ungaria, care se descoperi de franculü Longueval. După ordinea lui Leopoldü se închiserä Francescu Racoți, Andrea Szirmai, Adamü, Michaelae și Ladislau Vay la Neostandiü, érá Nicóla Berceni fugi în Polonia.

II.

Constantinü Duca restauratü în domniä.

La venirea lui Constantinü Duca în Moldavia, 40 de boiari malcontenți cu dînsulü fugirä la Foxianü. Brancovanu se întrepuse spre a-i împacă cu domnulü lorü, înse Bogdanü Lupu, Michaelae Racovițiä, vorniculü Basiliu și stolniculü Elia nu voirä mai multü a se întörce în patria lorü, și remaserä în Romänia.

In 24 Aprile a. R. 2455 (Chr. 1702) ambassatoriulü britanicü, Lord Paget, întorcändu-se de la Constantinopoli, unde petrecusse după încheierea picei de la Carloviçiü, trecü prin Romänia și fu primitü cu mare pompä de Constantinü Brancovanu. — In luna lui Juliü Giorgiü Banfi, guvernätoriulü Trasilvaniei, chiämä pre Brancovanu la nunta fiei selle cu Ladislau Székely; domnulü trämise delegați în numele seü.

In anulü R. 2456 (Chr. 1703) se revoltarä Tătarii de la Crimeria și intrarä în Bugiacü ammenințiändü cu focü

și cu sabiă. Jusuf passia fu commandatū în contra lorū, domniū Români dederă adjutoriū. Cu tóte acestea rescólla Tătarilorū se stemperă numai după ce se uccise veziriulū Daltazan-Mustafa-passia, și se puse Rami-Mechemed-passia în loculū lui.—In acestū annū Constantinū Brancovanu fu chiămatū la Adrianopoli, după intrigele dragomanulū Alassandru Maurocordatū, care âmbliă cu planulū de a lū scóte din domniă.

Brancovénu versá bani cu grosulū spre a și drege reputațiunea la sultanulū și la veziriulū, și în 11 Juniū se întórse cu unū hatișerifū de domniă pre viétiă. Inse acéstă esperiențiă dură, făcū mare impressiune asupra lui, ellū începū se urrécă pre Turci din ânimă, și se cugete cumū arū puté scăpă țerra de suptū jugulū lorū.

III.

Francescu Racoți rescóllă pre Unguri.

In Ungaria se turburără lucrurile în acestū annū. Francescu Racoți care scăpasse din prinsóriă încă în anulū trecutū și fugisse în Polonia, se arretâ în 7 Juniū la Muncaciū cu unū manifestū de resbellū în contra Germanilorū, și strînse la 2000 de ómenī suptū arme. Generariulū Nigrelle se dusse asupra lui și lū bătū, inse curréndū vení Berceni cu adjutoriū din Polonia și coprînse cetățile Kásmarkt și Leuciovia; Ladislau Ocskai trecū de la imperiali în partea rebellilorū și coprînse Leva. Revoluțiunea se lăți totū mai departe în Ungaria și Trasilvania, mai allesū după ce Berceni strînsesse o armată numerósă în Marmorosū, occupase castellele Hustū,

Muncaciū și cetatea de Pétră, fugasse pre generariulū Schlik, și luasse cetățile montanistice. Racoți se întinse pînô la Presburgū, încă și prin Moravia și Austria. Numai în Trasilvania ținū generariulū Rabutinū pre rebellii în respectū. In anulū R. 2457 (Chr. 1704) cercă palatinulū Paulū Esterhazi, apoi Paulū Szecseny archiepiscopulū de la Colocia, se stêmpere rebellionea; în fine în luna lui Octobree se deschiseră negoțiațiuni la Schemnitz prin intermediarea regelui Britanniei și a statelorū unite Batavice, înse fôră de rezultatū. Rescôlla se întinse totū mai departe, se formară cete de cruceferi și în Trasilvania, una fu bătutū la Luna în scaunulū Ședișórei, alta în districtulū Bisterției. Cu tóte acestea ei se strinseră de nou și arseră Sedișóra, luară Bisterția și impressurară Clușiulū. Michael Teleki, Stefanū Toroczkai și Paulū Kassai adunasseră la 10,000 de cruceferi Rabutinū tăiă la 2000, înse mai în urmă deșertă cetatea și demolî întăriturile. La Alba-Julia strînseră rebellii dietă, și prochiămară principe pre Fr. Racoți; imperialii se strînseră la Săbiniū și protestară în contra acellei prochiămațiuni.*)

IV.

Michael Racoviția resturnatū de Antióchū Cantemirū.

După plângerile celle multe alle boiarilorū din Moldavia, Constantinū Duca, care domni fôrte tirannesse în

*) Racoți bătū bani de aramă în suma de 300,000 fl; mai în urmă pînô la 1,500,000 fl. Acestia se numiră *Libertași* de la inscripțiunea *pro libertate*. Insurgenții lui se numiră *curuși* ca și ai lui Doșia și ai lui Tököli.

țerră, fu chiămatu la Constantinopoli și depusă din domniă. Boiarii cari se plânseră încâ fură chiămați la pórta, acolo allesseră domnú dintre sene pre Michaelae Racovițiă, care în tómnă veni la Jassî întru bucuria comune, înse abiă domni unū annū de țille, și fu resturnatū prin intrigele fraților Cantemirî cari avea creditū la noulū veziriū Mechemed-passia, și Antiochū Cantemirū fu pusū éráși în scaunū.

În 5 Maiū R. 2458 (Chr. 1705) muri Leopoldū I, amiculū lui Const. Brancovanu, érá în loculū lui urmâ fiiu-seū Josefū I. În Ungaria făcură mari progresse insurgenții lui Racoți, și trecură pîno în Moravia, și în Austria, și ammenințiară chiarū și Vienua; în Trasilvania veni Simon Forgaci, coprinse Clușiulū, apoi impresurâ Mediașii, și în luna lui Juniū coprinse și acestū oppidū. Racoți intră cu triumfū în Clușiū, în luna lui Nouembre. Generariulū Herbeville veni preste dînsulū cu óste imperiale și lū bătū înfricoșiatū și Șibotū, ucise la 1000 de insurgenți, și le luă tótă artillăria. Racoți și Forgaci fugiră în Ungaria; imperialiî intrară în Trasilvania, demoliră întăriturele de la Sebesvarū și descinseră Săbiniulū și Brașiovulū cari era impressurate de insurgenți. În anulū R. 2459 (Chr. 1706) se încercă o pacificațiune la Tirnavia, înse fôrá de successū; resbellulū curse neprecurmatū, Racoți ocupâ Strigoniulū, Rabutinū fu chiămatū din Trasilvania spre a se uní cu armata din Ungaria; ellū purcesse la Urbea-mare și provisionâ acéstă cetate, dară comitele Karoly, conductoriū de insurgenți, nu lū lăssâ se se împreune cu imperialiî. Între acestea Laurențiū Pecri devastâ Trasilvania, de-

moli fortificațiunile tuturor cetăților săsesci, afară de alle Săbiniului și alle Brașiovului. Andrea Csaki ocupă și predă Săbeșul, alți insurgenți devastară suburbiile Sedișioarei. Rabutină trimise în Trasilvania pre generariul Tige cu 2000 de căllari. Acesta bătù pre insurgenți la Cociari, întări cetățile cu președie germane érá ellù se asșediâ la Săbiniù.

V.

Antiochù Cantemirù resturnatù de Michaele Racovițiã.

In acestù annù scâmbârile celle multe de veziri la Constantinopoli, produsserã mari spese în principatele române; mai allessù vezirulù Ali-passia stôrse summe mari de la amêdoî domniî.—Din cauza resbellulù între Carlù XII regele Suedicî și Petru I imperatoriulù Russiei, pórtã invitã pre Români se dea adjutoriù spre a întãri fortificațiunile de la Tighina ca se nu se strãjócë resbellulù în principate. Amêdoî domniî dederã mânã de adjutoriù, înse inimicițile personalî ce domniã între dînșî produsserã nóue spese țerrelorù prin scâmbârile celle desse causate prin intrigele lorù. In luna lui Juliù R. 2460 (Chr. 1707), Antiochù Cantemirù perdù domniã, érá Michaele Racovițiã o recuperã.

Racoți lãssã pre N. Berceni se pórtë resbellulù în Ungaria, érá ellù veni în Trasilvania, strinse dietã la Tîrgu Mureșului în 28 Maiù, și se prochiãmã éráșî principe allù țerrei; apoi se însórse în Ungaria, strinse adunare la Onodù, în care depuse pre imperatoriulù

Josef, érá pre sene se numi capulü Federatilorü, și făcù lege ca pre viitorü se nu se mai allégã rege Ungariei din casa austriacã. In luna lui Septembre veni éráși Rabutinü in Trasilvania și bätü pre insurgenți in mai multe locuri, mai allesü la munții Unniädórei, așiã încätü pre la capetulü annulü cea mai mare parte a Trasilvaniei veni éráși suptü imperiali.

In annulü R. 2461 (Chr. 1708) meraserã rëü lucrurile insurgenților. In luna lui Martiü imperatoriulü strinse dietã la Presburgü, in luna lui Maiü strinse Racoți alta la Agria; in 4 Augustü generariü imperiali Sigisbertü Heister și Joanne Palfi bäturã pre insurgenți la Trencinü, și ucciserã la 6000 Racoțianü. — In Trasilvania Rabutinü stricã cuiburile insurgenților din pădurile Ciuculuü și alle Giurgiuluü. Kriegsbaum venindü in loculü lui in meșiloculü verei, bätü pre Alessandru Karoly, coprinse Deva, Unniädóra și mai multe alte castelle. In annulü R. 2462 (Chr. 1709) se curețiã Trasilvania de insurgenți. In acestü annü murü guvernatoriulü Giorgiü Banfi. Guberniulü se redusse la 3 membri, in urmã se puse in loculü lui uã commissiune de 16 consiliariü suptü președinția comitelui Stefanü Haller.

VI.

Michaele Racovițiã resturnatü de Nicola Maurocordatü.

In 27 Juniü Carlü XII perdü bätãlia de la Pultava in contra lui Petru și fugi la Tigbina, érá unü corpü de Suedi care scãpasse la Cernãuți, fü persecutatü de

Ruşii şi prinsă pre pământul Moldaviei. Carlă XII ac-cusă pre domnulă ţerrei Michaele Racoviţă că ţine cu Ruşii. Seraskierulă de la Drôstoră veni la Jassă, luă pre Racoviţă, şi lă dusse prinsă la Tighina. Atunci pôr-ta trâmise domnă pre Nicólă Maurocordată dragomanulă, fiulă lui Alessandru Maurocordată, omă cruntă şi ini-mică mare allă Româniloră, care spre fericirea loră nu domni mai multă de ună annă de şille.

Iu Ūngaria insurgenţii perdură pretutindine. Racoţi strîmtoară de tôte părţile fugi în Polonia, mulţi dintre ai lui trecură în partea imperialiloră. In luna lui A-prile R. 2463 (Chr. 1710) veni lucrulă la tractate, ple-nipotentiariulă imperiale Joanne Palfi, banulă Corvaţiei, şi Alessandru Karoly commandatoriulă insurgenţiloră, în-cheiară pace la Satu-mare în 29 Aprile, cu condiţiu-nile că Racoţianii se depună armele şi se capete toţi amnestiă, chiară şi Racoţi; possessiunile confiscate se li se dea înapoi; protestanţii se aibă esserciţiū liberă, é-ră celle-alte gravamină se se decidă la dieta următorii. Insurgenţii depuseră armele in 1 Maiū; érá Racoţi se dusse din Polonia în Francia, unde petrecu şapte anni, de acolo se dusse la Constantinopoli, şi muri la Rodostă in 8 Aug. R. 2488 (Chr. 1735).

In aceşti doi anni se lăţi o mare pestilenţii, preste ţerrele Daciane, şi mai allessă preste Trasilvania, din cauza băţalieloră celloră multe, mai în urmă veniră şi locuste; şi causeră caristiă şi fómete. Poporulă pătemi multă—Murindă generariulă Kriegsbaum urmă în com-mandătura Trasilvaniei comitele J. St. de Steinvile.—Totă în acestă annă cumperă Brancovanu Sâmbăta şi alte sate in Trasilvania.

VII.

**Nicolă Maurocordatū resturnatū de Demetriū
Cantemirū.**

Intre Russia și pórta ottomană se înmulțesc neînțelegerile din cauza lui Carlū XII, care ședea la Tighina; pórta îndemnată de Carlū se decise la resbellū în contra lui Petru. Chanulū de la Crimeria fu chiămatū la Constantinopoli spre a se consultă despre operațiunile bellice. Acesta propuse pentru Moldavia unū omū mai cunoscutū în artea bellică de câtū Maurocordatū, se făcū planū și pentru scóterea lui Constantinū Brancovanu, despre a cărui credințā eră marī îndoinție. Demetriū Cantemirū fu omulū pre care credea pórta a se puté lăssă și în respectulū talentelorū militare și allū sincerității cōtră pórta. Se determină ca Demetriu se se trāmittă domnū în Moldavia și cu adjntoriulū lui se se prindīă Brancovanu și se se trāmittă la Constantinopoli, atunci Demetriū se se strāmute în Romānia, eră în loculū lui se se restabiléscă frate-seū Antiochū. Lucrulū remase secretū, cu tóte acestea perveni la urechielē lui Brancovanu, și produse mare efectū în ānima lui, și mare influențā assupra evenimentelorū din anulū următorū. Lui Demetriū se iertarā tóte spele și tassele de instalațiune, și încă i se dederā 20 de pungi de baņi pre calle. Inse abia adjuņse la Jassī, și-i veni ordine se trāmittă îndatā tributulū și celle-alte tasse de investiturā, se stringă magazine, se provisioneđie pre Suedī și pre Cazacī, se facă podū preste Dunăriā pentcu trecerea armatei turcescī, și se se prepare cu tóte

puterile pentru resbellū pre primă-véra annului viitoriū cândū este se vină veziriulū cu armata cea mare la Tighina. Aceste pretensiuni din partea Turcilor scâmbară cugetarea lui Cantemirū la care mai adausse și emissariulū secretū allū lui Petru I, mediculū grecū Pollicalla, care venisse la Jassī spre a lū înduplecā de a se desface de cōtrā Turci. Se făcurā încercări din partea lui Petru spre a împāca pre Brancovanu cu Cautemirū și a lucrā în concordiā spre arruncarea jugului turcescū. Cantemirū essacerbatū pe perfidii de pāgāni determinā se o rumpā cu dīnșii. Darā Brancovanu tergiversā pīno cândū va vedē ce direcțiune iaū evenimentele.

VIII.

Demetriu Cantemirū încheiā tractatū cu Petru i.

În 13 Aprile R. 2464 (Chr. 1711) Petru subscrisse la Luscu următoriele puncte pentru Moldavia; «Moldavia se se restaureșie cu marginile ei celle vechi, și se se supună protecțiunei russesci; îndată ce va intra armata russescă în țerrā, domnulū și boiarii se jure credință imperatoriului și se și unescā armele lorū cu celle imperiale în contra Turcilorū; domnulū țerreii și următorii lui se fiā independinți supțu protecțiunea Russiei; Demetriu Cantemirū și familia lui se domnescā cu dreptū ereditariū în Moldavia, și din altā familiā se nu se punā domnū pīno la stingerea acesteia.» Cantemirū ținū aceste puncte în secretū, și întârșiiā cu facerea podului câtū putū. Brancovanu care erā inișiatū în totū lucrulū acesta, trāmānda cu dechiarățiunea, mai allesū din neîn-

crederea în Cantemir, învechitul inamic al lui. Rusia încă se pare că nu se încredea deplin în Cantemir și întârziă cu intrarea în Moldavia. Cantemir făcù passul decisiv în 3 (14) Mai, dând o prochiamațiune, prin care arretă că ellu s'a ruptu de cōtră Turci și s'a unitu cu Petru I, că ellu va se adune o armată de 10,000 de Români care se va ținé cu spe-sele împeratorului fōră de îngreuiarea țerrei; ellu provócă pre toți boiarii se se strîngă la dînsul pîno în 15 Juniu spre a lua parte la mîntuirea țerrei; cei ce nu se voru află de față atunci, voru perde viéția și averea. Inse prochiamațiunea acésta nu făcù effectul sperat, cea mai mare parte de boiari nu se învoiră cu planul lui Cantemir; ei presimțiă ôre-cumă că passul acesta nu pôte se aibă resultat bun. Când veni generariul ruscă Șeremetev, se strînseră fôrte pucinî ômenî spre a se uni cu armata ruscă; când intră Petru în Jassî, în luna lui Juniu, se arretară fôrte pucinî boiari și clerici spre a depune jurămentul. Generariul Renni fu comandat se intre cu 5000 de armați în România și se dea semnul de rescullare generale. Brancovanu totu nedeterminat nu se miscă din castre de la Urlați; dară spătariul Toma Cantacuzenu trecu într'o nópte cu căllărimea la Renni, împressură Brăilla, unde era magazinele cu buccate, și în 4 zile o luă cu assalt. Brancovanu înfuriat pre Toma Cantacuzenu se retrase la Tîrguvestei cu propusul de a se ținé neutral. Când Petru înțellesse despre acésta, asiă se mēniă de tare în cātă voi se spargă capul cu sa-

bia la trãmíssulũ lui Constantinũ Brancovanu, numai Cantemirũ illũ împedicã.

IX.

Batalia de la Prutũ

Turciĩ trecurã Dunãria în 1° Juniũ; armata russescã încã venisse la Prutũ.—La apropiarea Turcilorũ Renni se retrasse. Generariulũ Janusiũ fu commãdatũ la Fãlcii cu 7000 de militari spre a recunnosce loculũ și a cercetã ore nu s'ar putẽ strãmutã aci teatrulũ de rebellũ. Inse veziriulũ trecũ iute pre din giosũ de gura Prutulũ, și lũ încungiurã așiã în cãtũ Janusiũ abiã scãpã de perire cu adjutoriulũ lui Cantemirũ. Veziriulũ înaintã currẽndũ și veni la Stãnillescĩ unde erã armata cea mare a Russilorũ. Aci se încinse o bãtãliã sãngerosã în cursũ de trei ñille fõrã încetare. A patra ñi, Russiĩ începurã a sãmþi tare lipsa de provisiunĩ, mõrtea de focũ și de fõme îi ammen nþiã assemenẽ. Imperatoressa Caterina cumperã paceã cu bani de la Turci. Veziriulũ cerũ pre proditoriulũ de Cantemirũ, Petru respunse cã nu se aflã în castrele lui, cu tõte cã erã ascunsũ în fundulũ carrulũ imperatoressei. Cancelariulũ Safirovũ și generariulũ Seremetevũ sub-scrisserã tractatulũ de pace în 12 Juniũ. — Ostea russescã se retrasse. Toma Cantacuzenu și Cantemirũ trecurã în Russia cu vre-una mie de Romãni, mai toþi boiari.

Petru numi (în 1 Augustũ la Movillã) pre Cantemirũ principe allũ imperiului russescũ, și-i dede Charcovulũ în Ucraina, împreunã cu alte sate și possessiunĩ, erã ellũ

le donă Românilor emigrați. — Sultanul agitat de Carlă XII, nu voi se întărescă tractatul de pace încheiat de veziriul. Rușii se arretară la marginea Moldaviei, și Cantemiră impuse contribuțiune locultorilor (în luna lui Novembre). Boiarii din țerră se speriară și cerură adjutoriū de la veziriul. Acesta îi injură de rebellī, și dede voiă lui Potoski se ierneție în Moldavia, și dechiără Hotinulă de fortărățiă turcescă împreună cu regiunea de prin pregiură (raia). In fine sultanulă întări tractatulă în 16 Aprile R. 2465 (Chr. 1712) și trămise domnă pre Nicolă Maurocordată, omă cu totulă inchinată interesselor turcescī și inimicū dechiarată allă Românilor, și fôrte cunnoscută acestora din domnia d'ântăiū.

X.

Nicolă Maurocordată de a doua oră în Moldavia.

Imperatoriulă Josifū I murisse de versatū în 17 Aprile anulū trecutū, frate seu Carlū VI, regele Spaniei se chiāmă la tronū, și în 12 Decembre se încoronă de imperatoriū Romanū, în 13 Martiū R. 2465 (Chr. 1712) întări privilegiele Trasilvanilor, după diploma Leopoldină, érá în 22 Maiū se încoronă de rege allū Ungariei. In anulū R. 2466 (Chr. 1713) se desfințiă deputațiunea de 16 consiliari, și se restabilī guvernulă suptă comitele Sigismundū Cornișū, cu 9 consiliari și 3 protonotari; érá in anulū următorū se institul con-scripțiunea tutorū averilor și veniturilor Trasilvanilor.

Carlă XII, regele Suediei, se află încă totū la Ti-

ghina, inse nu se purtă cu 6spete, ci ca principe domnitori6, tractănd6 pre Turc6 cu despreț6, p6no cănd6 fu prins6 6n 31 Ianuari6 R. 2466 (Chr. 1713) și duss6 la Adrianopoli. — Stanislău Lessczynski / contra-regele Poloniei, voind6 se m6rgă la Carl6 XII, trec6 prin Jass6 și fu reținut6 de Nic6lă Maurocordat6, ca se nu cađă 6n mănele chanului sa6 alle seraskieriul6 care âmbłă se-6 pună vieția. Măi pre urmă venind6 ordine de la sultanul6, căpetă o escortă turc6scă; elle se dusse la Tighina și de acollo 6n Lotaringia. — Supt6 domnia lui Nic6lă Maurocordat6 se 6nt6mplă la Jass6 o scenă f6rte curi6să. Un6 capegi6 trămiss6 la Hotin6 cu 300 de janiciari6, fu 6nsărcinat6 se spioneđie purtarea domnului, și decă se vor6 adeveri arretărele făcute 6n contra lui, se l6 adducă vi6 sa6 mort6 la Constantinopoli. Maurocordat6 fu informat6 despre acest6 lucru prin amici6 se6. Cănd6 adjunse capegiul6 6n țerră, domnul6 l6 admoni se țină disciplină și se nu lasse pre janiciari6 se facă escesse, măi alless6 se nu se attingă de feme6, ca se nu li se 6nt6mple ver-un6 lucru neplăcut6, fiind6 că ell6 nu va respunde de nimica. Capegiul6 și băt6 joc6 de acestă admonițune și făc6 chiar6 din contră. La Jass6 janiciari6 prinseră d6ue fete și le dusseră la capegiu. Poporul6 6ncep6 se tragă clopotele și impressură casa capegiului, atunci veni Maurocordat6 și resipi pre 6men6 făc6ndu-se că scapă pre Turc6 de furia poporului, și 6nsciință pre veziriul6 despre 6nt6mplare. Acesta i mulțiam6 și essiliă pre capegiu 6n Crimeria.

XI.

Constantinŭ Brancovanu perde domnia.

Purtarea lui Constantinŭ Brancovanu desceptasse suspiciuni la pŃrtă de cāndŭ cu resbellulŭ russescŭ. Maurocordatŭ, inamicŭ personale allŭ lui, Ńi competiŃoriŭ la principatulŭ Romāniei, cāută tŃte modurile se lŭ innegrăscă Ńi mai tare. A casă se înmulŃiră neînŃellegerile între dŭnsulŭ Ńi între Cantacuzeni. AceŃtia determinară se lŭ restŃrne; ei se folosiră de Demetriŭ RacoviŃiă care se află fugitŭ în Trasilvania spre a se pune în correspondenŃiă cu frate seu Michaelē RacoviŃiă care eră la Constantinopoli, Ńi a accusă pre Brancovanu la pŃrtă ca pre unŭ proditoriŭ, care Ńine correspondinŃie cu curtea de la Vienna Ńi de la Petresburgŭ, cu regele Poloniei Ńi cu republica Venetiei, a cumperatŭ locuri în Austria, a depusŭ bani la Vienna Ńi la VeneŃia, a făcutŭ monetă cu numele seŭ, etc. În urmarea acestora, Ńi cu speranŃia de a căpetă tesaure însemnate de la Brancovanu, sultanulŭ decretă perirea lui. Brancovanu simŃtise mai multe semne despre apropiarea căderii selle înse totŭ nu i veniă se crėdiă a fi dinaintea uŃiei. În anulŭ R. 2467 (Chr. 1714) ellŭ determină se Ńi înŃore pre fiulŭ seŭ Radu cu fia lui Antiochŭ Cantemirŭ care se află la Constantinopoli, Ńi după ce cerŭ Ńi căpetă voiă de la sultanulŭ pentru încuscrirea cu o familiă notată, trāmise pre genere-seu Ńi pre fia sa se mērgă Ńi se adducă pre nora de la Constantinopoli. Veziriulŭ se prefăcŭ pino în fine amicŭ a lui Brancovanu, înse cređŭ că chiarŭ acumŭ e timpulŭ de a lŭ sacrifică. În aju-

nulū paresimilorū trāmise pre Mustafa-aga la Bucurescī cu ordinea se lū redice. și se lū ducă la Constantinopoli. Acesta, vechiū amicū allū luī Brancovanu, veni pre neasteptate la Bucurescī în 23 Martiū. Indată ce auđi Brancovanu, trāmise se lū chiamo la curte. Turculū respunde că e fatigatū și are lipsă de repausū. In nóp-tea spre 24 ținū conferințiā cu Cantacuzeniī, cumū se prinđă pre domnū.

Mercurī în 24 veni la curte cu 12 ciohodari armați pre suptū vestiminte, și după ce se sui în palațiū, unde lū primi domnulū cu tóte semnele de stimă, scósse unū petecū negru și lū puse pre umeriī domnului, strigândū «mazillū». Brancovanu speriatū căđū giosū.

XII.

Constantinū Brancovanu cu toți fiiī sei se uccide la Constantinopoli.

Turculū adunā îndată pre boiariī primariī și le lesse firmanulū de scótere din domniā, dechiārā boiariilorū că ei sunt respunđitoriī pentru Brancovanu, pre neguțiatoriī i făcū respunđitoriī pentru boiariī; în casulū de a lăssā pre Brancovanu se fugā, o armată de 12,000 de Turci stá parată la Dunăriā spre a intrā în țerrā și a devastā totū cu focū și cu sabiā. După aceea sigillā vestiāria publicā și privatā, și dede de scire imbrichorului care venisse după dinsulū cu câte-va milițiā, se intre în Bucurescī. Acesta intr în Jouia mare, 25 Martiū; Mustafa-aga convocā pre boiariī și conferi domnia luī Stefanū Cantacuzenu, fiulū luī Constantinū, și ne-

potu de frate allu lui Serbanu Cantacuzenu. In Vine-
rea mare, 26 Martiu, Brancovanu fu redicatu din Bu-
curesci cu domna, cu 4 fii, si cu 4 nurori. Dumineca
in ziua de Pasca adjunsera la Rusciucu In acesta zi
se prinsera la Constantinopoli ginerele si fiia lui Bran-
covanu cari mersera dupa miressa lui Radu. In timpu
de trei septemani Brancovanu cu familia adjunse la Con-
stantinopoli si fu inchisu la Aedacula. In Bucuresci im-
brichorul confisca tote averile lui Brancovanu. Stefanu
Cantacuzenu sculla pre omeni se redice plangeri in con-
tra lui, ca i a storsu si i a despoiatu, Sultanulu cre-
dindu ca Brancovanu are mai multa avere de catu s'a
aflatu la Bucuresci, illu puse la tortura ca se lu faca
se marturiseca. După ce nu folosi nemica cu tortura,
illu scosse a cincia zi (26 Augustu) afara, impreuna cu
tota familia. Unu capegiu publică culpa; Brancovanu
respunse cu constanta. Sultanulu facu semnū carnefi-
celui se le taie capetele la toti. Brancovanu se intorse
cotra fii sei, si le striga: Fiiti cu anima, fii mei, noi
amu perduto tote in lumea acesta, inca se ne mantuimū
suffletele si se ne spellamu peccatele in sangele nostru.
Antaiu cadu capulu ginerelui Vacarescu, apoi allu fiu-
lu cellu mai taneru, Mateiu, dup'aceea allu lui Radu,
allu lui Stefanu si allu lui Constantinu, in fine allu ne-
fericitulu parinte. Domna, nora, nepotellulu, si gineri.
cei-lalzi dupa multe rugatiuni se rescumperara cu 50,000
de reali imprumutati la Constantinopoli cu 30 procen-
te. Inse Cantacuzeni dederu veziriulu 40,000 de reali
ca se nu i lasse se se intorca in terra. Deci se essi-

liară la Chintăia în Asia mică, unde petrecură trei ani de zile pînă la mórtea veziriului Ali-passia.

XIII.

Stefanŭ Cantacuzenu cu tată-seu Constantinŭ se uccide la Constantinopoli

Stefanŭ Cantacuzenu se installă în Bucuresci cu mare pompă în ziua de Sântu-Giorgiŭ, 23 Aprile. Spre a se reconcilia cu ũeu și cu ómenii, ellŭ abolí contribuțiunea pusă pre clerŭ și sterse vácăritulŭ.

În anulŭ R. 2468 (Chr. 1715) veziriulŭ dechiără resbellŭ Venețianilorŭ, și plecă cu óste în Peloponesŭ. Stefanŭ Cantacuzenu fu provocatŭ se dea 2000 de care cu câte 4 boi, și câte 8 ómeni; câte-va mii de sacci de fărînă, o cantitate mare de untŭ, miere și altele, în fine o summă de bani care trecea pŕeste tributulŭ anticipatŭ pre unŭ anulŭ. Cantacuzenu predă possessiunile lui Brancovanu, împrumută de la boiarŭ și de la neguțiatorŭ și împlinŭ cumŭ putŭ, punendu-și speranția pre amiculŭ seŭ, imbrichorulŭ care confiscase averile domnului Brancovanu, și care avea o fată în seraiulŭ sultanului. Déră veziriulŭ trâmise pre acesta la Tighina și-lŭ încurcă în cértă cu subordinații lui, apoi scósse ordine de la sultanulŭ de lŭ strîngurără. Prin mórtea acestuia, Stefanŭ Cantacuzenu și perdŭ rédimulŭ la pórtă. În 9 Januariŭ R. 2469 (Chr. 1716) veni unŭ capegiu la Bucuresci cu ordinea de a lŭ duce la Constantinopoli. Stefanŭ se speriă și voi se fugă, dară iérna cea grea și strîntorarea din partea boiarilorŭ cari

se temea că decă lă voră lăssă se fugă, Turcii voră devastă țerra, illū opriră de la acestū cuget Stefanū cu tată seu Constantinū, cu dómna Păuna, și cu fii seī Radu și Stefanū fură dussī la Constantinopoli și arruncați la inchisóriă. în 26 Maiū se tăiă capulū lui Stefanū și tată-seu Constantinū. Dómna Păuna cu fii seī după ce adjunseră se cerșescă în plațiile Constantinopoli scăpară pre uă nave venețiană în Sicilia, de acollo trecură la Neapoli, la Roma, la Florenția, la Bononia, la Ferrara, la Veneția, la Vienna, la Săbiniū, și în fine la Petersburgū, unde ea și finī vieția.

XIV.

Nicolă Maurocordatū sevesce în România.

După redicarea lui Stefanū Cantacuzenu din scaunū, pórtă strămută pre Nicolă Maurocordatū la Bucuresci, érá în Moldavia trămise pre Michaelē Racoviția. Nicolă Maurocordatū, care luasse parte la căderea lui Const. Brancovanu și acumū la a lui Stefanū Cantacuzenu, intră în 10 Februariū în Bucuresci cu mulțime de Greci căroră le dede celle d'ântăiū posturi în principatū, începū a persecută pre boiarii români, reintrodusse văcăritulū și contribuțiunea clerului, confiscă averile Cantacuzenilorū, și stăruī cu tóte puterile pentru uciderea lui Stefanū și a lui Constantinū, prinse pre Michaelē Cantacuzenu și pre Radu Dudescu și i trămise la Constantinopoli, unde periră și acestia de mânele carneficelū. Mulți boiari români fugiră de tirannia lui în Transilvania.

In anulă acesta se deschiseră ostilitățile între pörtă și între imperatoriulă Carlă VI. In capulă armatei germane stă famosulă Eugeniulă de Savoia, érá în allă celei turcesci veziriulă Ali-passia, tirannulă cellă mare allă crestiniloră. In 5 Augustulă se făcū batalia cea renumită la Petruvaradinulă, în care Turcii perdură în șapte óre preste 30,000 de ómenī, 152 de stéguri, 150 de tunuri, 5 tuiuri și 3 părechī de timpane, și tóte castrele cu tóte provisiunile. Veziriulă căpetă dóue plage grelle, în urma căroră muri a dóua și la Carloviciulă, nse înainte de a și dá suffletulă. ordină cu resbunare în contra crestiniloră, de ucciseră tirannesce pre generariulă Breuner care cădusse prinsulă. După acéstă victoriă însemnată Eugeniulă trecū în Temeșiana și începu a bate Temišióra. Generariulă Steinvillă căpetă ordine se între pre la turnulă Roșiulă în România. Cândū veni scire la Bucuresci în 4 Septembrelă că Germaniulă au intratū în țerră, Maurocordatū fugi la Giurgiu. Nóp-tea adjungéndū la Căllugărianī se întelni cu metropolitulă Antimulă, și cercă se facă și pre acestă se fugă cu dînsulă, înse Metropolitulă află mai cu calle a se duce la turma sa la Bucuresci. Maurocordatū strinse Turci și Tătari în Bulgaria, și apoi se întórse la Bucuresci, (în 10 Septembrelă), aci uccise pre mai mulți boiari pentru respîndirea famei că vinū Germaniulă, închise pre Metropolitulă Antimulă și pre capellanulă Abrami, și devastă țerra cu Tătariulă, precamū de altă parte o devastă Germaniulă cu usiariulă. Apoi scósse pre Antimulă din metropoliă și lū dede pre mânele Turciloră ca se lū ducă muntele la Sinai, înse acestia lū ucciseră pre calle

(după ordinea lui Maurocordatū), érá pre Abrami lú închise la Sinagovŭ. — Chanulŭ tătărescŭ trecŭ prin țéră cu ordele selle cōtră Temișiana, predândŭ și devastândŭ după usanția tătărescă. — In 13 Octobre Germanii luară Temișióra, în 8 Novembre Panciova și curețiră totŭ bănatulŭ, afară de Rusșiava. — In 25 Novembre veni pre neasteptate la Bucurescŭ vice-tribunulŭ Dettin cu 12000 de Serbiani; de altă parte intră Radu Gollescu cu căllarimea românescă și coprinsé curtea domnescă. Maurocordatŭ fu prinsŭ împreună cu fii seŭ și dussŭ la Săbiniŭ, unde adjunse în 7 Decembre. Greci fugiră, alți se prinseră și se tăiară de Români infuriați, alți fură dussŭ la Săbiniŭ cu domnulŭ lorŭ cu totŭ.

XV.

Joanne Maurocordatŭ în România

Assemine încercare se făcŭ și în Moldavia asupra lui Michaelé Racovițiă. Boiarii nalcontentŭ cari fugisseră în Trasilvania, veniră cu căpitanulŭ Ernau și cu 300 de usiari pino la Jassŭ, bătură miliția domnescă și intrară în Jassŭ. M. Racovițiă se închise în cetățellă, bătŭ allarmă și trămise după óste ca se vină iute la Jassŭ. In scurtŭ timpŭ usiarii fură încungiurați, aspru frecați și măcellăriți; căpitanulŭ Ferenzi se prinse și se ucise. Ernau scăpă în Trasilvania. După acéstă demustrațiune de ostilitate, Racovițiă provocă pre chanulŭ tătărescŭ și pre passia de la Hotinŭ se i dea ajutoriŭ, ellŭ însuși înfestă marginile Trasilvaniei și ammenințiă cu irrupțiuni.

In 5 Januariu R. 2470 (Chr. 1717) se adunară boiarii la Bucuresci cu episcopii de la Rômnică și de la Budeu, și allesseră domnă pre Grigoriu Cantacuzenu, fiulă lui Serbanu, și trâmiseră la imperatoriulă Carlă VI pentru întărire și pentru osti de adjutoriulă încontra Turciloră și a Tătariloră, care ammeninția țerra; înse curtea imperiale cercă se căstige timpă. Intre acestea pórta numi domnă pre Joanne Maurocordatū, fratele lui Nicóla, care veni la Bucuresci cu ună fermanū de amnestiă. In urma acestuia mulți boiari refugiți se întórseră din Trasilvania în patriă. — In iérna acestui annū începū Steinville se lucre la drumulă lui Traianū pre lóngă Oltă, și în primăveră trecú cu óstea în banatulă Craiovei; după ce coprinse totă ținutulă din drépta Oltului, lăssă acollo pre generiulă Tige, érá ellū se dusse de coprinse Tîrguvestei. Steinville încheiă cu Maurocordatū ună tractatū secretū, în urma căruia imperialii se țină partea țerrei din drépta Oltului, érá Maurocordatū cea din stânga; apoi edifică Russiava noua în miđfloculă Dunăriei și castellulă Elisabeta în Serbia.

In annulă acesta Eugeniū de Savoia impressură Singidunulă, în luna lui Juliū. Veziriulă veni cu o armată de 200,000 de Turci spre a descinge cetatea. Eugeniū întórse armele încontra ostiloră commandate de veziriulă în 16 Augustū; Turcii fnră bātuți și luară fuga, perdură tótă artillăria, care Germanii o întórseră încontra loră, 18,000 de Turci cădură în acea ți, dară și imperialii perdură la 7,000; a dóua ți se suppose și Singidunulă după o impressurare de 18 ȕille. Dup'acésta

Germanii coprinseră toate castellele de pre lângă Dunăria în Serbia, și Rusșiava în Temișiana.

XVI

Pacea de la Passarovițiu

Cotră finitulū lunei lui Augustū, Michaele domnulū Moldaviei supperatū pre Germanii pentru incursele din anulū trecutū, irrupse cu 15000 de Tătarii și de Români în Trasilvania, demolî baricatele de la Rodna, înaintă pînă la Bisterția, impressurā acēstă cetate și răpedi mai multe corpuri mici cari prēdară pînă la Seccū Turda, Jernutū, Reginū, ucciseră și prinseră fōrte mulți ōmenī. Dup'aceea Michaele Racovițiā se întōrse cu spoliile în Moldavia, érá Tătarii trecurā pre la cetatea de Pétrā în Marmorosū, unde se scullarā Româniū loculuī, ucciseră pre toți Tătarii și le luară prēda. Atunci se devastā și se deșertā de ōmenī a patra partē a Trasilvaniei, cari parte furā ucciși, parte prinși, parte fugiți de frica inimicilorū. Tătarii cari scāparā din Marmorosū, furā attacați de Româniū din Moldavia de susū și remaseră toți măcellăriți în vallea Moldaviției. — Tătarii încercarā se prēde și România, înse acollo furā bātuți de J. Maurocordatū. Chanulū accusā pre domnū la pōrta ca pre unū proditorū care a vendutū țerra Germanilorū. J. Maurocordatū fu chiămatū la Adriano-poli se dea rățiuni, înse ellū sciū se se escuse așia de bine, încātū în luna lui Decembre érašī putū se se întōrcă la Bucuresci.

In 21 Juliū R. 2471 (Chr. 1718) se încheiā pace la

Passaroviçiu pre basea *uti possidetis*. In urmarea acestui tractatü, Temișiana și banatulü Craiovei, precumü și o parte a Serbiei cu Singidunulü și alte castelle de pre lóngă Dunăriă și Sava remaseră în mânele imperia-lilorü, și se încheiă pace pre 24 de anni. — Totorü e-migrațilorü Români se dede aminestiă, prinșii bellici se scâmbară, Nicólă Maurocordatü se scâmbă cu ambasatorii Stein și Petrasiü cari fusseră închiși în Aedicula — Maurocordatü întorcându-se de la Săbiniü trecü prin Bucuresci și fu primitü cu multă onóre de frate seü Joanne. Se dice că acesta i ar fi offeritü domnia, ad-monindu-lü se guverneție mai omenesce, înse Nicóla l'ar fi adăpatü cu veninü. Destullü că Joanne murì preste puține dille după acéstă întrevedere a lorü.

XVII

Nicóla Maurocordatü de a doua óră în România.

In anulü R. 2572 (Chr. 1719) veni éráși Nicóla Maurocordatü domnü în România, și începü se domnescă mai omenesce spre spellarea pecatelorü commise prin celle trei domenie, dóue în Moldavia și una în România, edifică monăsteriulü de la Văcăresci, redică scóle și fundă bibliotece; ellü însuși se ocupă cu literatura și și căstigă mare nume înaintea Europeanilorü învețiați. Cu tóte acestea causă destullü reü țerrei prin alte mesure perniciose, că-cî dede voiă Turcilorü se și facă case și se se stabiléscă în țerră; spre molificarea și demoralisarea Românilorü, de care ellü se sciea urgissitü, spre assecurarea despotismulü seü și spre inavuțirea pungei

selle, desființă militia română și și appropriă salariile militarilor, érá pre militanții din allú lorú, pre *servitori*, cari erà scutiți de alte sarcini publice, puse contribuțiune, și așiá și mári fisculú.

In amendoí acesti anni (R. 2471 — 2472) fu pestilenția și caristiá în amendóue Daciele, în cea superióre și în cea inferióre.

In urmarea tractatului de la Carlovičiú, Turcií debea se demoléscă tóte întáriturile din Moldavia. In anulú R. 2472 (Chr. 1719) se destrusserá întáriturile de la Hotinú, ínse se redicará altele nóue la Dunăriá. Regele Poloniei Augustú II trámise la pórtá spre a remustrá încontra acestorú mesure, ínse nu folosi nimica. Ambasatoriulú austriacú comitele de Virmond t avú má bunú successú, ellú scósse de la pórtá unú fermanú pentru defigerea marginilorú între Trasilvania și Moldavia. In anulú R. 2473 (Chr. 1720) trámise Steinville ablegați la Michaele Racovițiá spre a complaná dissensiunile în respectulú marginilorú între aceste dóue țerrí, ínse nu scósse lucru la calle.—In anulú R. 2474 (Chr. 1721) ordnâ imperatoriulú Carolú VI se se facá conscripțiunea locuitorilorú Trasilvaniei. — In luna lui Februariú R. 2475 (Chr. 1722), se strínse dietá a Sábiniú pentru sanțiunea pragmaticá, care se acceptá în 30 Maiú alle acestuí annú, și se sanționá în 10 Decembre R. 2476 (Chr. 1723).

XVIII.

Gregoriu Ghica în Moldavia.

În anul R. 2477 (Chr. 1724) se născu resbellu între Russia și Turcia, din cauza Georgiei. Dragomanul Gregoriu Ghica intermediea pentru compunerea păcii, și căpetâ mari remunerațiunii de la pörtă, încă i se promise și domnia în unul dintre principatele românesci. Gregoriu Ghica era și nepotü de soră allü lui Nicölä Maurocordatü, érá acesta și câstigasse unü förte mare creditü la pörtă, încätü se consultä la töte întreprinderile celle mai momentöse. De altä parte Maurocordatü nu trăie în armoniä cu Michaelle Racoviță domnulü Moldaviei. Töte aceste cause conlucrarä spre resturnarea lui Racovițiä, care se și întemplä în anulü R. 2480 (Chr. 1727). Dragomanulü Gregoriu Ghica se numi domnü în loculü lui, érá Alessandru Ghica, fratele lui Gregoriu, căpetâ postü de dragomanü. — În anulü R. 2483 (Chr. 1730) se destronä Achmede III, patronulü lui Gregoriu Ghica, prin Ali-patruna capulü janicerilorü, și Machomede V se puse sultanü. Unü măcellariü grecü, a nume Jenache, störse prin acellü capü allü janiciarilorü principatulü Moldoviei de la noulü sultanü; inse Ali-patruna abiä dedesse audiențiä lui Jenache, și fu uccisü în divanü; după dóue zile Jenache încă fu sugrumatü în prinsöriä. Prin acéstä scämbare estraordinariä a lucrurilorü de la Constantinopoli, scäpă Ghica de unü compețitoriü förte periculosü.

Constantinū Maurocordatū și Gregoriu Ghica.

In 14 Septembrie muri Nicóla Maurocordatū, flagelulul lui deș pre principatele române, și se îngropă la Văcăresci. — Fiiulū acestuia, Constantinū Maurocordatū, căstīgă pre unū numărū de boiari pentru sene și i înduplecă ca se lū cēră de domnū țerrei. Pórta încuviințią, și Constantinū căpetă domnia. Inse adversariulū casei lorū, Michaele Racovițią, offerindū veđiriulū o summă mai mare de bani, illū aruncă din șea preste patru lunī de đille. Atunci Constantinū versă tesaurele celle răpite de tată-seū, în mânele Turcilorū, și și recuperă scaunulū, încă totū în acellū annū, adecă R. 2484 (Chr. 1731). — In acnstū annū muri guvernatorulū Trasilvaniei Sigismundū Cornisiū, generariulū commandatoriū comitele Paulū Wallis ținū președințią în cursū de trei anni. — Constantinū Maurocordatū asediându-se în domniă cugetă mai înainte de tóte se și scóțią de la țerră banii cu cari și a cumperatū demnitatea, ellū introdusse darea pre capū și dede finanțiele în arrendă. Țerraniī despoiați de averea lorū prin stórcerile celle grósse alle arrendărilorū cari căută se se inavuțescă, a dressară plângerī la pórta, în urma cărora Constantinū Maurocordatū fu strămutatū în Moldavia a. R. 2486 (Chr. 1733), érá Gregoriū Ghica ca unū omū cu mai multă capacitate și demnū de unū principatū mai bunū, veni în loculū lui în România. — Maurocordatū dusse cu sene în Moldavia sistema de contribuțiune pre capū și de arrendarea finanțielorū, prin care stórse și acellū

principatū în acea mesură cumū făcuse cu cellū d'ântăiū; érá Gregoriū Ghica urcâ vâmele și suppose și pre clerū la acéste sarcine. — La anulū R. 2488 (Chr. 1735) ammenințiândū ruptura între Russia și Turcia, pórtá aflá cu calle a pune în Moldavia unū omū cu maí mare energiá, și cu maí multá esperiențiá, și așia strămutá éráși pre Gregoriū Ghica la Jassī. Constantinū Maurocordatū cumperá domnia României cu unū milione de lei. Cu acéstă ocasiune se stabilí sistema ca la fiá care investiturá nouă în principatū să se respunđiá porții o međietate de milionū de lei, afará de tributulū annuale.

XX.

Resbellulū între Turcia și între Russia și Austria.

Ferbéndi neînțelegerile între Russia și Turcia, impérioriulū Carolū VI se întrepuse la pórtá spre a o împacă cu Russia, ceréndū, principatele Românesce (Moldovia și România) pentru Austria, érá ținutulū de la marea-négrá pentru Russia. Pórtá nu acceptá, ci trá-mise o armatá la Tighina. Gregoriū Ghica ca diplomatū, jucá rollulū de amicū între amendóue puterile.— Generariulū Münnich voiá se impresseure Tighina în a. R. 2490 (Chr. 1737); Ghica trá-mise la dînsulū pre unū credințariū allū seū ca se'i spuná se coprinđiá maí ántăiū Vozia. Se đice că credințariulū perfidū ar fi datū lui Münnich consiliū contrariū, inse donurile lui Ghica invinserá. Münnich impressurá Vozia și o luá în 12 Juliū. — Austria avéndū tractate offensive și defensive

cu Russia, și neputându înduplecă pre Turcia spre pace, determină a luà parte la acestü resbellü. Ducele Francescü de Lotaringia (care se insurasse în 12 Februarü cu Maria Teresia fia lui Carolü VI), și marescalculü Serkendorf intrară cu o armată austriacă în Serbiá; comandatoriulü Trasilvaniei, comitele Wallis, intrâ în România, tribunulü Urcetti cu 800 de ómenî irrupse în Moldavia; acesta fu bătutü de Gregoriü Ghica, și uccisü în luptă, — în săcuþiele lui se aflară acte fórte interesanþi pentru Turci. Constantinü Maurocordatü bätü corpulü lui Wallis și lü respinse peste munþi în Transilvania. Wallis murì de supperare la Săbiniü în 28 Septembre. In Serbia Austriaciï perdurâ Naissulü, și în luna lui Nouembre fură scossï din Rusþiava, cu tóte că loculü acesta cădù mai pre urmă éráþi în mânele lorü. Inse în 28 Maiü R. 2491 (Chr. 1738) Turciï luară Media bătură pre ducele de Lotaringia, în 17 Augustü coprinseră Rusþiava-nouă, și fugară pre Germani din România

XXI.

Pacea de la Singidunü.

Münnich cercă în deþertü se coprindiã Tighina și Hotinulü; în castrele russesci prorupse pestilenþiã, o armată validă compusă de Turci, Tătari și Români insufflă respectü Rusþilorü. Münnich desperatü trãmise pre Repnin la Constantinopoli cu offerte de pace, și þinü conferenþie cu unü ablegatü allü lui Gregoriü Ghica, prin care se făcù fórte suspectü înaintea Austriei. —

Pórta numi principe Trasilvaniei pre Francescú Racoți (fiulú famosulú rebellú care murisse la Rodostú) și lú trãmise in România ca se se punã in correspondențã cu malcotenții și se irrumpã in Trasilvauia; inse Racoți nu aflã spiritele preparate spre assemine întreprinderi, ellú se întorse preste Dunãriã, și in 10 Nouembre muri la Cernavoda. — Russia offeri lui Cantemirú cellú tãnerú principatulú Moldaviei, organisã unú regimentú suptú commandulú acestuia, și lú trãmise prin Polonia se irrupã in Moldavia. In 28 Augustú R. 2492 (Chr. 1839) Turcii furã bãtuți la Stãnțianí; in 31 Augustú se deschise porțile Hotinului; in 12 Septembre intrã Cantemirú in Jassí, érá Gregoriú Ghica se retrasse la Dunãriã. — Inse Austriacii dupã ce perdurã tóte locurile din drépta Dunãriei și era in periclu se pérđiã și celle din stînga, făcurã pace, in 18 Septembre R. 2192 (Chr. 1739) la Singidunú, in urma careia Austria perdú partea Serbiei, care o castigasse dupã tractatulú de la Passarovicú, împreunã cu Singidunulú și partea României din drépta Oltului. Atunci și Russii încheiarã pace cu pórta și se retrasserã din Moldavia deșertãndú și Hotinulú. Cu acestú modú principatele Românesce se restituirã in integritatea lorú. — In améndoí acesti anni domni pestilențã, sóciã nedespãrțitã a resbellului. — In anulú precedente (R. 2491; Chr. 1738) se înfințã commissariatulú in Trasilvania, țerra se împãrți spre acestú scopú in 6 districte saú subcommissariate. Episcopatulú Românilorú uniți se dede dominiulú Blașului.

Reforma lui Constantină Maurocordatū în România.

În 20 Octobře R. 2193 (Chr. 1740) muri Carlū VI, fia sa Maria Teresia remase erede preste provinciele Austriei cu titlulū de regină a Ungariei etc. Electoriulū de Bavaria luă titlulū de imperatoriū Romanū suptū numele de Carlū VII, și începū resbellulū pentru successiune, în contra Mariei Teresiei. Cu dînsulū se uniră Fridericū II regele Prussiei, Ludovicū XV regele Franciei, și Filippū regele Ispaniei, și încurcară pre Austria în unū resbellū de optū ani.

Intre acestea, Constantinū Maurocordatū introdusse în România famosă reformă care pörtă numele lui. Ellū scuti pre clerū de contribuțiune, institui unū consistoriū de 10 preoți pentru administrarea veniturilor monasterielorū puse în lucrare basilicele (celle introdusse încă de tată seu), desființiă și miliția care mai remase după reducțiunea făcută de tată seu, reținēndū numai 2000 de armați pentru veghie publice, și pentru poste; introduse scultelnicii, classifică pre boiarii cei mici în gentili și masili, defipse salariile funcționarilor, asseđiă contribuțiunea la 10 lei de familiă, și defipse dillele de lucru alle țeranilorū pentru possessorii la 8, la 10 și la 12 pre annū. — Inse nu avu timpū a pune în lucrare acestă reformă, fiindū că, în annulū R. 2494 (Chr. 1741) Gregoriū Ghică fu chiămatū la Constantinopoli, și Constantinū Maurocordatū fu strămutatū la Moldavia. érá în loculū lui veni Michaele Racoviță de a dóua órá.

XXIII.

Reforma lui Constantinū Maurocordatū în Moldavia.

Constantinū Maurocordatū dusse cu sene reforma făcută, saū mai bine proiectată, în principatulū României, și se adoperă se o pună în lucrare în principatulū Moldaviei, fôră de a considera că scâmbările continue de domni nemicescū mâne ce s'a făcutū astădî, și că dóra ellū însuși nu va fi în stare de a o ținé din cauza avariției Turcilorū care nu caută norme, ci constringū chiarū pre cellū mai bunū domnū a stôrce țerra tiranescce. — Ellū ar fi pututū se védiă unū essemplu viū în successoriulū seū Michaele Racoviția, care restabili tôte sarcinele de mai înainte, puse contribuțiune pre clerū și la cei 10 lei de familiă cari debea se se respunđiă în patru quartarie, mai adausse unū quartariū, adecă 2 1/2 lei. Cu aceste greutăți se uniră mesurele celle relle de finanție, prin cari se redusse poporulū la sapă de lemnū, mare parte de țerranī lăssară totū și fugiră din țerră. Se născu plângerī în contra impillătoriului, inse pórta promissesse lui Michaele că lū va ținé trei anni în domniă. In fine trecū și astū timpū, Michaele Racoviția fu essiliatū la insula Mitilene în a. R. 2497 (Chr. 1744). Constantinū Maurocordatū veni de la Jasși la Bucuresci, lăssându în loculū seū pre Joanne Maurocordatū frateseu. — In acestū annū se ținu dietă la Săbiniū, în care se determină ca sanctiunea pragmatică se se pună între legile țerrei, Francescū de Lotaringia, bărbatulū Mariei Teresiei se recunnoscū de correginte, se adoptă princi-

cipiulă ca nici o lege votată de dietă se n'aibă putere pino ce nu se va sancționă de cōtră principele țerreî.

La cererea Româniloră pentru aequalitatea naționale respunse dieta că nobiliî Români se se compute între nobili, civiî între civi, țerraniî între țerrani după terri-
toriułă în care ločnescă, érá Româniî în genere nu potă constitui a patra națiune în țerră, căci prin acésta s'ar strică sistema celloră trei națiuni (!?!).

XXIV.

Emanciparea Țerraniloră.

In anulă R. 2498 (1745) muri Carlă VII, și Francescă de Lotaringia se allesse imperatoriă Romană suptă numele de Francescă I. — Resbellulă pentru succesiunea la tronulă Ispaniei mai țină trei anni.

In România prin measurele celle espillătorie alle lui Michaele Racovițiă, domnului precedente, se împučinasse numerulă contributoriloră înfricoșată, Constantină Maurocordată se veđă constrinsă a mai adauge allă 6-lé quartariă de contribuțiune adecă a sui contribuțiunea (la 15 lei de familiă), și a pune patru quartarie pre cleră. Inse in anulă R. 2499 (Chr. 1746) redusse dil-
lele țerraniloră de lucru la 12 pre annă, și abolî servitutea țerraniloră prin ună actă subscrișă de boiari și de cleră. Acéstă reformă umanitariă face onóre numelui lui Const. Maurocordată. — Dară intrigele și baniî lui Gregoriă Ghica scósseră in anulă R. 2500 (Chr. 1747) pre frate-seu Joanne Maurocordată din principatulă Moldaviei, unde se puse ellă, și preste ună annă

de dille cășionară mutarea lui Maurocordatū la scaunul Moldaviei și străpunerea lui Gregoriū Ghica în România. — Constantinū Maurocordatū emancipă în Junii R. 2502 (Che. 1749 și pre țerraniū din Moldavia, defipse dillele de lucru și cele-alte prestațiuni, și regulă sistema finanțiară. Inse preste trei luni perdū domnia prin baniū lui Constantinū, fiulū lui Michaelē Racovițiă, care fu trāmissū în loculū lui, cu tōte acestea emanciparea țerranilorū, jurată de clerū și de boiarī remase în vigōre. Țără, Gregoriū Ghica asseđându-se în România immulți contribuțiunea prin unū titlu noū — *Lipsa* —, reintrodusse ouiăritulū, inse pentru mântuirea sufletulū edifică monasteriulū și ospitariulū de la Panteleimon, și murī în luna lui Septembre a. R. 2505 (Chr. 1752).

SECȚIUNEA D.

De la Reforma lui Constantină Maurocordatū pîno la revoluțiunea
generale din 1848.

CARTEA I.

De la reforma lui Constantină Maurocordatū pîno la
Constantină Ipsilante și Alessandru Murusū.

I.

Constantinū Maurocordatū de a cincia oră în România.

După mórtea lui Gregoriū Ghica, boiarii țerrei Românesci allesseră domnū pre fiulū repăusatului, și tră-miseră la pórta pentru întărirea lui, cerëndū totū de o dată ca se opprască Turcii de a se stabili în țerră, și se înceteție désa scămbare a domnilorū care ruineđiă țerra, și se se desființeție annatele (confirmațiunea pre fiă-care annū pentru o summă de bani). Inse pórta puse domnū pre fratele cellū mai tēnerū allū acestuia, cu numele Mateiu Ghica. Acesta abiă adjunse la Bucurescī, și începū a stórce țerra în celle mai barbare modurī, prin carī dede motivū la plāngerī in contra lui, de unde urmā strāmutarea lui la Moldavia în a. R. 2506 (Chr. 1753), și a lui Constantinū Racovițiā în România. Inse acéstă strāmutare nu folosi țerrei nimica, căci Const. Racovițiā addusse cu sene unū cubiculariū grecū care impliniā postulū de vistiariū, și despoiā țerra și mai urritū spre a cōplectā contribuțiunile celle grele de pre

spatele țerranilor celorlaltor împuținați prin neprecurmatele estorisiunii. Boiarii se consultară în secret și trâmiseră o deputațiune la pörtă spre a arretă faptele acestui domn și a cere depärtarea lui. Constantinü Racovițiä înțellesse de passii lor, adunä pre boiari, le promise îndreptare și-î înduplecä se chiamo pre deputați inapoï. Deputații se întörserä în adevेरü, înse atunci ellü dede lucrului altä colöre, accusä pre boiarii de rebellï, și scösse de la pörtă unü fermanü prin care se essiliarä frații Văcăresci la insula Cupru. Cu tôte acestea vedëndü cä nu pöte se o scöțiä la calle în România, cäutä miđilöce spre a se mutä éräși în Moldavia în a. R. 2509 (1756). Atunci veni Constantinü Maurocordatü a cincia órä în România încärcatü de datorie spre a cărorü accoperire redicä contribuțiunea la 12 quartarie, și încă îndoite adegä la 60 de lei pre familiä.*)

II.

Scarlatü Ghica și Joanne Callimachü.

In acestü annü (R. 2509, Chr. 1756) se începü resbellulü cellü de șapte anni între Maria Teresia și Fredericü II regele Prussiei. In 18 Octobree muri guvernätorinlü Joanne Haller, în loculü lui se numi Ladislau Kemeny. In anulü R. 2510 (Chr. 1757) se depuse Constantinü Racovițiä, domnulü Moldaviei, și în lo-

La conscripțiunea din anulü R. 2510 (Chr. 1757) se aflärä numai 35,000 de familie contributörie, a căror contribuțiune se sui la 2,100,000 lei, câte 60 lei de familiä.

culă lui se numi Scarlată Ghica. — În România Constantină Maurocordată de termină se reducă quartariile éráşii la patru (înse de câte 15 lei) și se asseđie norme secure pentru strîngerea contribuțiunei ca se nu se mai facă abuzuri, dară nu putu se și pună sistema în lucrare, fiindă că în anulă R. 2511 (Chr. 1758) se scósse din domniă și se arruncă în Aedicula, dup'aceea se relegă la insula Mitilene. — Scarlată Ghica se strămută atunci în România, érá în loculă lui se trămise Joanne Callimachă. Noulă domnă allă României cumperasse domnia cu 2000 de pungă de bană, ellă nu află bună reducțiunea lui Const. Maurocordată, ci întrodusse éráşii contribuțiunea de 12 termină (adecă pre lună) și cu cellesalte tasse: adjutorinția, ploconulă, decimăritulă, vinăritulă, ouiăritulă, sarinele, vâmele, își îmmulți venitulă la 2,546,838 de lei pre anulă. Déră făcū și ună bine, căci aboli văcăritulă pentru totă dé-una, și scósse de la pórtă ună fermană prin care se oppriră Turciă de a petrece în țerră fórá de voia domnului, suptă nume de negoțiători, etc. — În spațiū de trei anni de đille Constantină Maurocordată relegatulă, care și rescumperasse viéția cu 300 de pungă de bană, află creditoră în essiliū și cumperă domnia cu 1000 de pungă de bană preste cari mai promise 250 de pungă vezirului. Scarlată Ghica fu revocată, érá Constantină Maurocordată veni în anulă R. 2514 (1761) a șessea órá în principatulă României, adducéndū cu sene pre toți creditoră seă, căroră le conferi celle d'ântăiū demnități érá neadjungéndū demnitățile celle de pino acumă, mai adausse și făcū doi vornici, unulă de țerră de susū și

altulü de țerra de giosü, și prin acestia stórse și despoia principatulü Românescü cu puteri îndecite.—Joanne Callimachü din Moldavia încă se depuse în acestü annü și se inlocâ prin fiulü seü Gregoriü Callimachü, numai din cauza ca se se dea occasiune guvernului ottomanü de a și contentâ aviditatea de banî.

III.

Constantinü Maurocordatü resturnatü de Constantinü Racovițlä.

În Trasilvania comitele Ladislau Kemeni. renunțlä demnității de guvernatoriü în a. R. 2515 (Chr. 1762). érá commandatoriulü generale Nic. Adolfü baron de Buccovü se numi președinte guvernului.—În annulü R. 2516 (Chr. 1763) se organisâ miliția marginariä în Trasilvania, înființându-se dóue regimente pedestre de Români, și dóue de Secui, și unü regimentü de dragoni de Români și altulü de usiarî de Secui, înse mai pre urmă aceste dóue regimete căllarie se unirá în unulü de usiarî. Estorsiunile funcționarilorü greci adduși în țerrä de Const. Maurocordatü trasserä asupra domnului blăstemele poporului, de altä parte intrigele și banii lui Const. Racovițlä precipitarä căderea lui în annulü R. 2516 (Chr. 1763). Constantinü Racovițlä avea unü soțü de intrige la Constantinopoli, a nume Staurache, cu care făcuse unü contractü secretü spre a împărți veniturile României, după ce se asșediä în domniä ellü se certä cu complicele seu, lucru naturale la atarî contracte; darä intrigantele din Constantinopoli sciü se întórcä lu-

crul, și se înnegrăscă pre Racovițiă la pórta. Pórta trãmise în țerră pre unũ capegi-passiã cu fermanũ se cerceteđie purtarea domnului. Turculũ închise pre mãi mulți boiarĩ primarĩ și-ĩ condemnã la summe însemnate. Inse Const. Racovițiã muri în luna lui Februarĩ a. R. 2517 (Chr. 1764). Atunci pórta denumi domnũ pre Stefanũ Racovițiã, fratele repausatului, totũ prin influinția greculũ Staurache. Totũ de o. datã se revocã și Gregoriũ Callimachũ, din Moldavia, și în loculũ lui se puse Gregoriũ Ghica, fiulũ lui Alessandru. Acesta guvernã principatulũ seũ cu multã înțeleptiune și dreptate, înființiã scóle și addusse ómenĩ învețiați în țerrã, prin cari și cãstigã mare nume și popularitate la ómenĩ; érá Stefanũ Racovițiã îndatã ce veni în România uccise pre doi dintre boiarĩi închisi de frate seũ spre a terrorisã pre poporũ, arruncã dare gróssã pre țerrã, și închise și mãi mulți boiarĩ spre a împedicã recursulũ la Constantinopoli. Inse poporulũ ne mãi putẽndũ sufferi tiranniele lui, ocupã bisericile, trasse clopotele, deschise prinsorile și liberã pre boiarĩi închisi, impressurã palațiulũ strigãndũ: «Domnulũ se reducã dãrile și se allunge pre Grecĩ». Stefanũ remase impetritũ. Grecĩ lũ consiliarã se commande focũ asupra ómenilorũ, Arnãuțiĩ trasserã cu puscile și ucciserã trei ómenĩ, cei-lalți se resspirã. Faima acésta adjunse la Constantinopoli, sultanulũ nu se îndouĩ cã Romãniĩ dussĩ la desperãțiune vorũ reproduce scenele energiei lorũ de mãi înainte, ellũ determinã scóterea lui Stefanũ, strĩngurã pre blestematulũ de Staurache; érá în România

trămise domnă pre Scarlată Ghica, fôră de a cere tasse mari de la dînsul, R. 2518 (Chr. 1765).

IV.

Scarlată Ghica. Alessandru Ghica, Gregoriu Ghica, Gregoriu Callimachă.

In anulă precedinte murî baronă Bucovă in Trasilvania. In loculă lui se trămise comitele Andrea Haddick commandatoriū generale și președinte guvernului. In 18 Augustă R. 2518 (Chr. 1765) murî imperatoriulă Francescu I de Lotaringia; fiulă seŭ Iosefă II se allesse imperatoriū Romană, și se numî correginte pentru tătă monarchia austriacă pre lîngă mumă sa Maria Teresia.— In 2 Nouembre Maria Teresia înălțîă Trasilvania la demnitate de mare principatū.

Scarlată Ghica venindă a dăua ôră domnă in Romănia, domnă cu mulțîămirea tutoră, inse nu împlinî ună annă de dille și murî, și se îngropă in biserica St. Spiridon cea edificată de dînsulă. In loculă lui allesseră boiarî țerrei pre fiulă seŭ Alessandru Ghica, a. R. 2519 (Chr. 1766). In anulă acesta se revocă Gregoriū Ghica din Moldavia și se trămise Gregoriū Callimachă a dăua ôră.

Pre timpulă acesta se turbură relațiunile între Rusia și Turcia, din cauza Polonieî. — Caterina II trămise in Romănia pre ună vice-tribună îmbrăcată in vestiminte căllugărescî, spre a și face o partită între Romăni. Acestă străvestită căstigă pre archimandritulă de la Argeșiu, și cu ajutorulă lui făcū o mare pro-

pagandă în contra Turcilor, de cari eră săturați Români. La anulul R. 2521 (Chr. 1768) cându eră se se începă resbellul cu Russia, sultanul Mustafa III, consiliat de hanul tătăresc, află cu calle a trămite un om cu capu în România; și așa revocă pre Alessandro și strămise pre Gregoriu Ghica, care fusse mai înainte cu doi ani în Moldavia, și acum se află la Constantinopoli.

Austria încă rechiâmă în acestu annu pre Haddick din Trasilvania, și trămise în locul lui pre comitele Carl d'Odonel cu demnitate de comandatoriu generale și de președinte allu guvernului.

V.

Resbellu între Turcia și Russia. Constantin Maurocordatu more.

Cu venirea lui Gregoriu Ghica în România porta trămise o armată turcescă spre a ocupa principatele. Turcii prin escesele loru înterritară și mai multu animele Românilor, rigorea și mersurile celle aspre alle lui Ghica contribuiră assemine spre amărirea suffletor, cu atât mai ușor află calle propaganda russescă. — In primăvera annului R. 2522 (Chr. 1766) se trămise o armată russescă la Dunastru suptu principele Gallicinu, alta în Ucraina suptu Romanțiovu. Cătră finitul lui Martiu, Gallicinu trecu preste Dunastru, și în luna lui Aprile bătă la Hotinu un corp de 20,000 Turci cari suptu comandul lui Caraman passia, apără fossatele dinaintea fortăreței, după aceea se retras-

se cândă semți că se apropiă armata cea mare suptă
 commandulă veziriului. In luna lui Juniū fu bătutū
 altū corpū de Turci cari trecusseră Dunastrulū la Jer-
 dni, o flottillă turcescă fu nemicită apprópe de Vozia.
 Gallicinū trecū éráși Dunastrulū și cu începutulū lunei
 lui Juliū bătū pre seraskieriulū Traciei la Băscauți, im-
 pinse pre Turci la Hotinū și începuū a împressură for-
 tăreția. — Intre acestea Gregoriū Callimachū domnulū
 Moldaviei fu prinsū de Turci și trāmissū în ferră la
 Constantinopoli. Tătarii fură frānți la Dunastru; Tur-
 cii perdură șesse bătalie suptă Moldovangi-passia, cu
 începutulū lunei lui Septembre lāssarā Hotinulū, érá cu
 finitulū lunei lāssarā și Jassii, și se retrasseră la Isac-
 cia. Russii intrarā în Jassii și constrinseră pre boiarii
 cari se află presentī a jură credinția imperatoressei. —
 La Constantinopoli se tăiă capulū veziriului cellui mare,
 lui Gregoriū Callimachū și lui Nic. Draco dragomanulū,
 ca proditori, érá lui Const. Maurocordatū se conferi
 domnia Moldaviei. — In luna lui Septembre, Roman-
 țiovū luă commandulū preste armata russescă in loculū
 lui Gallicinū érá preste cea din Ucraina se puse co-
 mitele Panin. Noulū domnū Constantinū Maurocordatū
 fu adjunsū in fuga cōtră Gallați in 5 Nouembre, de
 cōtră vice-tribunulū Fabricius, și addussū la Jassii, muri
 in 4 Decembre, după ce domnisse 16 anni in 6 rōnduri
 in Romānia, și 6 anni in 4 rōnduri in Moldavia.

VI.

Gregoriu Ghica espeditü la Petersburg

După ce Russiï luară Gallații, Romanțiovü trämise în luna lui Novembre pre vice-tribunulü Carașinü cu câteva centurie în România, cu cari se uniră și voluntari Români, făcëndü la 400 de inși. În 17 Novembre adjunseră nóptea la Bucuresci. Archimandritulü de la Argeșiü și spätariulü Pärvu Cantacuzenu îi condusseră de a dreptulü la palațiü. Arnăuțiï la commandulü spätariulü Cantacuzenu nu făcură resistențiä. Gregoriü Ghica sări prin grădină și se ascunse în magazinulü unü negoțiătoriü; palațiulü se dede prédei, toți Turciï din Bucuresci se măcellăriră. Ghica fu descoperitü a treia di și trämissü prin Jassï la Petersburgü. Acumü amendoue principatele Românesci se făcură teatrulü resbelului. Boiariï cei mai însemnați și mai avuți fugiră la Brașiovü și la Săbinü.

În 15 Januariü a. R. 2523 (Chr. 1770) trämise Romanțiovü pe generariulü Staffeln cu unü corpü de armată de bätü pre passia de la Brăilla, în 31 Januariü luâ fossatele de la Giurgiu, dup'aceea se întörse de bätü unü corpü de 16,000 de Turci care voiä se co-prinđiä Bucuresciï, în fine ocupă tötă România. Pärvu Cantacuzenu cădù în luptele cu Turciï. În 12 Februariü commissariï russesci strinseră pre clerü și pre boiariï cari se află la Bucuresci și-i făcură se jure credințiä imperatoressei Caterina II, apoi compuseră doue deputațiuni din amendoue principatele și le trämiseră

la Petersburgü unde adjunseră în 8 Aprile. Generariulü Bauer mesură țerra și adună notiție statistice și istorice. Pentru facilitarea commerciului se bătură banî de aramă cu insemnele principatelorü Românescî.

VII.

Manuele Rossetü.

În luna lui Aprile se retrasseră ostile din România spre a se uni cu corpulü cellü mare de armată suptü commandulü lui Romanțiovü: érá Turciî numiră domnū pre banulü de la Craiova Manuele Rossetü. În 22 Juniü se bătură Rusșii cu Turciî la Prutü. În 18 Juliü Romanțiovü bătü pre Turciî și pre Tătarî în Bassarabia, în 1 Augustü frânse cu totulü pre viziriulü Halil-bei la laculü Cagulü: în 30 Augustü coprinseră Rusșii Achilleia nouă, în 26 Septembre Panin luă Tighina, după aceea cetatea Albă, în fine Brăilla. În 25 Nouembre Rusșii coprinseră éráși Bucuresciî. Generariulü Oltitz se asseđiă la iernaticü, și în 23 Februariü a. R. 2524 (Chr. 1771) începü se bată Giurgiulü, după o bombardare de 3 zile luă cetatea și castellulü. Sultanolü se desceptă în fine din somnū, și trämise pre veziriulü Mechmed-passia cu o armată de 150,000 de Turciî se introducă pre Manuele Rossetü în principatulü României. Veziriulü veni pîno la Dunăriă și espedi o divisiune de Turciî în țerră, care coprinse ținutulü Tur-nuluî. În 19 Juniü Rusșii tăiară președiulü turcescū de la Turpu: inse Turciî trecură Dunăria cu corpulü cellü mare, și în 20 Juniü reluară de la Rusșii

Giurgiulū. In 21 Juniū invinseră Rușii la Văcărescī și în 23 la Negoescī. In 17 Augustū cercă generariulū Essen se iee Giurgiulū, dară fōră successū. La 1 Septembre fu bătutū Manuele Rosettū la Rōmnicū. Seraskierulū Mussonoglu fu frântū în 31 Octobre și respinsū preste Dunăriă, după ce perdū 5350 de Turcī.

Presidiarii Turcī deșertară Giurgiulū, érá generariulū Essen occnpă castellulū în 3 Novembre. — Genərariulū Weissmann coprinse castrele viziriulū la Babadag în 29 Octobre. Veziriulū cercă în deșertū se appuce érašī Giurgiulū în 4 Novembre. — După aceste successe din partea Rușilorū se strămută teatrulū resbellulū de a drépta Dunării. Weissmann commandă în România; érá Romanțiovū ținea cortellulū generale în Jassī. — În decursulū iernei se făcură mai multe propunerī de pace, diintre cari una eră: Principatele Românescī să se constituéscă de sene suptū regele Stanislau Poniatowski, care se abdice Poloniei, érá după mórtea acestuia se vină suptū Russia.

In acestū annū Austria numi guvernatoriū Transilvaniei pre comitele Iosefū de Auersberg, érá pre Francescū Preiss commandatoriū generale.

VIII.

Tractatulū de la Cuciuc-Cainargi.

In 30 Maiū R. 2525 (Chr. 1772) se încheiă la Giurgiu armisteții între Turcia și Russia cu condițiuena ca Dunăria se fiă marginea despărțitōriă între amëndoue armatele. — In luna Ivī Juniū intrară trupele austriace

și prussiane în Polonia, după care urmă împărțirea Poloniei; Austria căpetâ Gallicia și Lodomeria. — În 2. Augustu se tractă despre pace la Foxani, înse în 26. Augustu se rupseră negociațiunile fără ver-unu rezultat, fiindu că Russia persistea pentru independența principateloră suptu garanția puteriloră europeane. — După ce flotta turcască de la Crimeria fu bătută, se făcù altu congressu de pace la Bucuresci în luna lui. Nouembre, înse și acesta fără de rezultat.

În anul R. 2526 (Chr. 1773) ponteficele romanu Clemente XIV (Ganganelli) desființâ ordinea Jesuiților.

În luna lui Maiu și Juniu imperatoriul Josefu II petrecu în Trasilvania. — Russiî perdurâ tôte locurile ocupate de preste Dunăriă; înse în anul R. 2527 (Chr. 1774) trecu Romanțiovu érași Dunăria, bătù pre Turci în mai multe locuri, și mai pe urmă închise armata veziriului la Șumla asiâ de tare, încâtu Turciî se veđurâ constrinși a cere pace. În 21 Juliu se încheiâ tractatulù de pace la Cuciuc-Cainargi. Acestu tractatù memorabile pentru principatele Românesci coprinde în articolul XVI următorele puncte: «Russia dâ porțiî înderetù principatele Moldaviei și României cu aceste condițiuni: 1) Amnestiâ completâ pentru toți, restituirea averilor și demnităților cellorù compromissși în rebellu; 2) libertatea religiunei creștine în principate; 3) restituirea averilor bisericei și private care se occupaseră de Turci și se adausseră la regiunea (raia) Brăillici, Hotinului, Tighinei, etc. 4) tractarea oménescă a clerului; 5) liberă emigrațiune cu tôte averile în cursu de unu annu. de țille; 6) dâri vechi se nu se

cără de la principate; 7) ei din contră se se ierte tributul pre doi anni din cauza damnelorū întemplate prin resbellū; 8) după terminulū acestă pórta se fiă cu cum-petū in punerea tributulū, care se va dà la fiă-cari doi anni, și se observe privilegiele principatelorū garentate de Machomede IV; 9) principatele se aibă agenții lorū la pórta, cari se fiă respectați după dreptul genților : 10) ministrulū russescū de la pórta se aibă dreptū de a intercede pentru principate, și pórta se ia in consi-derațiune arretârele lui.» In urmare acestui tractatū sultanulū dede unū hatișerifū prin care, assecurâ drep-turile principatelorū.

IX.

Alessandru Ipsilante și Gregoriū Ghica.

După aceste întemplări grele, Româniī răđimați pre drepturile recăstigate se adunară la Bucuresci spre a și allege domnū. Aci se născură dóue partite dintre cari una voiă pre Manuele Rosettū, érá cea-laltă pre Stefanū Prescovanu de la Craiova. Neputându-se unī între sene se dusseră la marescalculū Romanțiovū spre a lū consultà despre allegerea dintre acesti doi candidați. Romanțiovū le dede respunsū, se se adressedie la pórta, su-zerana lorū. Intre acestea pórta, fôrá de a întrebâ prin principatele, destină pre dragomanulū Alessandru Ipsilante pentru România, și Gregoriū Ghica (care fi-ndū prinsū de Russi și dussū la Petresburgū, se întor-sesse in Moldavia, și petrecea accollo ca privatū) pentru Moldavia, 28 Septembre, a R. 2527 (Chr.

Amendoi acesti domni guvernară țerele cu multă înțelepțiune, înființară scóle, redicară fabrice și biserice, și făcură reforme bune pentru administrarea dreptății.

În anulă acesta Austria puse în loculă lui Auersberg pre Samuele baron de Bruckenthal președinte guvernului în Transilvania. — În luna lui Octobré Rusșii eră încă în Moldavia, Austria trâmise cu voia acestora milițią în Bucovina suptă pretestă de a appără Gallicia de parte espusă incurseloră Tătariloră, și ocupă acellă ținută allă Moldaviei, apoi deschise negoțiațiunii diplomatice cu pórta, ceréndă a i se cede Bucovina, ca ună ținută necessariū pentru apperarea provinciiloră selle. Pórta fôră de a întrebă țerra, vëndū Austriei Bucovina în 25 Februariū a. R. 2530 (Chr. 1777); în 12 Juniū se scâmbară documentele pentru asședarea marginiloră între Austria și Turcia. Gregoriū Ghica protestă în contra acestui actū violătoriū de integritatea principatului, și se oppuse essecuțiunei lui. Din acéstă causă pórta supperată pre dînsulă decretă scóterea lui Gregoriū în luna lui Octobré, și trâmise pre ună chihaiă la Jassı ca se lă ducă saū viū saū mortū la Constantinoli. Cândū adjunse Turculă la Jassı se prefăcū morbosū și invită pre Ghica se vină pînă la dînsulă. Ghica nesuspectândū ună periclu așia de mare se dusse; janiciariī pusseră mânele pre dînsulă și lă ucciseră. Capulă lui se trâmise la Constantinoli spre a convinge pre tiranū despre lasșitatea commissă. Eră în loculă lui se numi domnū dragomanulă Constantinū Murusū.

Nicola Caragia și Alessandru Maurocordatū.

În anul acesta (R. 2530; Chr. 1777) se numi guvernatoriū Trasilvaniei Samuele baron Bruckenthal, care fusse pînă acumū numai președinte; érá în anulū R. 2531 (Chr. 1778) murindū electoriulū de Bavaria, Massimilianū Josefū, fôrá de a lăssà copiī, se născū resbellū cu Austria pentru părțile aduese Bavariei — În 23 Maiū a. R. 2532 (Chr. 1779) se încheiă cu Prussia pace la Teschen. — În 29 Nouembre a. R. 2533 (Chr. 1780) muri Maria Teresia de idropică, în ettate de 63 de anni, și remase Josefū II singurū domnitoriū. — În 22 Martiū a. r. 2534 (Chr. 1781) imperatoriulū Josefū II sparse cuibulū Sasșilorū dândū facultate la verce Trasilvanū se se asseđie în verce cetate i va plăcé; în 24 Martiū redicā dependinția clericilorū catolici de cōtră superiori esterni; érá în 25 Octobre publicā *decretulū toleranței* prin care dechiără essercițiū liberū tutorū confessiunilorū crestine.

În 17 Decembre a. R. 2534 (Chr. 1781) se întem-
plară ca cei doi fiī ai lui Alessandru Ipsilante se fugă de la Bucuresci la Brașiovū și de acolo se trecă la Viena. Acéstă faptă neînțelléptă a junilorū compromise pre domnū înaintea porții. Secretariulū Reicevich care fu trāmissū după dînșii, dede domnului consiliū, ca spre a scăpa de periclu se și dea ellū însuși demissiunea, și se se ducă la Constantinopoli spre a se escusă. Secretariulū Raicevich lucră la imperatoriulū Josefū II, încătū fiī de domnū, convinși că nu li se va întempla nici unū reū,

se dusseră ei înșiși în anul R. 2535 (Chr. 1782) la tatăl lor la Constantinopoli.

După abdicarea lui Alessandru Ipsilante se trâmise domn în țerră dragomanul Nicola Caragia; în Moldavia scoțindu-se Const. Murusă, se denumi Alessandru Maurocordat, fiul lui Constantin. În acestu annu se pusseră consuli russesci. la Iași și la Bucuresci. Austria încă trâmise unu agente consulariu pentru principate. Stefanu Raicevich, fostul secretariu allu lui A. Ipsilante fu cellu d'ântaiu agente Austriacu în România.

XI.

Michaele Constantinu Șuțiu în România.

Imperatoriul Iosef II unu în 14 Augustu cancellaria aulică trasilvană cu cea ungarică; împreună tesseractia-tul Trasilvaniei cu guvernul țerre, și desființâ mai multe monasterie; — în luna lui Maiu a. R. 2536 (Chr. 1783) călători prin Ungaria, Trasilvania și Bucovina.

Estorsiunile lui Nicola Caragia în România illu făcură se pérđiă domnia în luna lui Octombre. În locul lui se trâmise dragomanul Michaele Constantinu Șuțiu. Suptu domnia acestuia dede pórta în 16 Octombre a. R. 2536 (Chr. 1783) sinetul prin care întăresce activitatea agentului austriac în principate, érá în 24 Februariu R. 2537 (Chr. 1784) altul prin care assecuréđiă Austriacilor commerciu în principate cu diverse favor. — În 6 Maiu alle acestu annu imperatoriul Iosef II dechiără limba germană de limbă officiale în Ungaria și Trasilvania, si impute de détoriă ca în ter-

mină de trei ani toți directorii se scie Germanesce; în 3 Juniă desființă împărțirea cea vechiă a Trasilvaniei după cele trei națiuni privilegiate, și împărți totă țerra în 11 comitate, (Uniădóra, Săbiniulă, Făgărașiulă, Trișediulă (cu Brașiovu), Pretoriulă Secuiloră, Turda (cu Bisterția), Saliniculă interiore, Saliniculă mediore, Clușiulă, Ternavele, Alba). — În 11 Octombore ordină a se face conscripțiune generale în Ungaria și Trasilvania. Acésta dede occasiune la o rescólă înfricoșiată din partea Româniloră din munții aurari și părțile vecine. Români se bucura de conscripțiune creșându că se face cu scopu de a-i militarisă, și de a-i scăpa cu acestu modu de feudalismulă cellă greu allă Unguriloră, însă vedendu-se înșellați se adunară în 31 Octombore în biserica de la Mestécănă în ținutulă Crișiuluiă suptă președinția lui N. Ursu Choria, care âmblassa la Vienna în mai multe cause alle loră. În 7 Nouembre ei se strinseră la satulă Cuteiă se țină altă adunare, doi judeci de cercă (*szolgabiró*) cu câți-va militari cercară se le impedece adunarea, însă plătiră cu vieția temeritatea loră, militari se allungară.

XII.

Revoluțiunea lui N. Ursu Choria în Trasilvania.

Atunci Choria, Cloșca și Crisianu se pusseră în fruntea poporului și jurară întru stingerea nemeșiloră. În scurtu timpă se strinseră la 20,000 de ómeni, dechiărare mórtea assupritoriloră și purcesseră în contra loră, devastară la 389 de sate nemeșesci, derăpînară la 237 de curți domnesci, și 26 biserică unguresci, și ucciseră

la 150 de nemeși. Guvernul de atunci suptu Samuele Bruchental, cercă mai întâi prin mijloce pacifice se stîmpere revoluțiunea, însă nu folosi nemica, după aceea strinse trupele de prin prejur și le trâmise asupra Românilor. In 7 Decembre se făcu uă bătăliă sângerósă în care cădură la 4000 de țerrani, cei-alți se risipiră. Conductorii se trasseră la munți, înse fură vînduți chiar de cōtră soții lor; in 27 Decembre ei fură prinși și dusși la Alba-Iulia. Crișianu se uccise însuși in prinsória, érá Choria și Cloșca fură essecutați cu róta, in 28 Februariu R. 2538 (Chr. 1785). Acéstă rescólă care esși atăt de tragică pentru autorii ei, avu cu tóte acestea urmări salutarie pentru popor in genere. Ochií cei ageri ai imperatoriului Iosefú II vedură causele in feudalismulú cellú tiranicú allú Ungurilor, și determină sterpirea lui. Imperatoriulú după împărtșirea țerreí in unú-spre-dece comitate, precumú s'a arretatú mai susú, redusse și acésta in luna lui Martiú, la trei districte: Săbiniulú, Clușul și Făgărașulú, și puse preste fiă-care câte unú comssariú regal, pre comitele Lupu Kemeni preste Săbiniú, pre comitele Adam Teleki preste Clușú și pre baronele Mihaele Bruchenthal preste Făgărașú; érá in 22 Augustú desfințiá, servitutea tutorú țerranilorú și dede la totú omulú facultatea de a se muta unde i va plăcé. In 23 Nouembre publică uă nouă ordine judiciariá pentru Trasilvania care se începă cu 1 Maiú a annulú următorú.

XIII.

Nicólă Maurogeni și Alessandru Maurocordatū
Firariū.

În anul R. 2537 (Chr. 1784) pórta recunoscù de nou drepturile principatelorū prin unū hatișerifū consu-
nătoriū cu cellū datū cu ȕece annī mai înainte, priu
care dechiără de nou că nu va scóte pre domni fôră
de argumente învederate că suntū rebellī; cu tóte a-
cestea nu trecu anulū, și depuse pre Alessandru Mau-
rocordatū din Moldavia, denumindū în loculū lui pre
Alessandru Ipsilante, carre fusse mai înainte domnū în
România, și se lăssasse de bună voiă, din cauza copii-
lorū; érá în 26 Martiū a. R. 2539 (Chr. 1786) scósse
pre Michaele Suțiu din România și puse pre Nicólă
Maurogeni. — În acestū annū imperatoriulū Josefū II
ordină mesurarea Trasilvaniei pentru repărțirea mai
proporționată a contribuțiunei; în 2 Aprile publică unū
codice criminale, și în 31 Decembre o ordine de pro-
cessură criminale, érá în luna lui Juliū căllători prin
Trasilvania. În 15 Februariū a. R. 2540 (Chr. 1787)
publică unū regulamentū despre reporturile între pos-
sessorii nobili și țerranii colonī; pensionă pre Samuele
Bruckenthal, și numi guvernatoriū pre comitele Giorgiū
Banfi. — În acestū annū pórta scósse pre Alessandru
Ipsilante din Moldavia, și denumi în loculū lui pre
Alessandru Maurocordatū Firariu, verulū celui ce dom-
nisse cu doi annī mai înainte suptū același nume; inse
începëndū discordiele între Russia și Turcia, Alessandru
Maurocordatū Firariu cădū în suspiciune de a ținé cu

Rușii, pórta trámise pre unú turcú (cumú trámisese la nefericitulú Gregoriú Ghica) ca se-í adducă capulú la Constantinopoli. Maurocordatú semți lucrulú și fugi în Russia, atuncí se trámise éráși Alessandru Ipsilante, care fusse mai înainte domnú în România.

XIV.

Alessandru Ipsillante prinsú de Austriaci.

În anulú R. 2541 (Chr. 1788) prorupse resbellulú între Russia și Turcia. Austria ca conféderată cu Russia, luâ parte încontra Turcilorú, înarmâ 160,000 de militari la Sava și la Dunăriă suptú commandulú lui Lascy, și trámise unú corpú de 20,000 în Bucovina suptú commandulú principelú Coburg, În 9 Februaríu se deschiseră operatiunile de mai multe pârți totú de o dată. Armata principelú suptú commandulú lui Lascy înaintâ prin Sirmiu spre Singidunú, în Corvația operâ Devins. Principele Coburg trecu de la Senatinú la Cernăuți, de aci intrâ în Moldavia, ocupâ Botoșani, și se uní cu Solticovú, care commandâ 12,000 de Rușii. În luna lui Aprile tribunulú Fabri ocupâ Jassii, prinse pre Alessandru Ipsilante și lú espedi la Cernăuți. Cantacuzenu strînge unú corpú de 6000 de Rămâni și Arnăuți și se unesce cu Austriacií în contra Turcilorú. Darâ Nicola Maurogeni înarmédiâ pre Românií încontra Austriacilorú, attacă passurile de la turnulú Roșiú și de la Branú, ammenințiâ coruptiune în Trasilvania. Coburg bate Hotinulú din luna lui Maiú pino la finitulú lui Augustú. Între acestea Turcií trecú Dunăria și oc-

cupă Temișiana. Imperatoriulă Josefă II care venisse la armată, fu încongiur tă de Turci și puçină lipsi de nu cădu în mânele loră. Agitată de atâte calamități illă appucă ună morbă greă. In 5 Decembre lă dusseră la Vienna. Turciă către apropiarea ernel se retragă din Temișiana în Serbia. — In 17 Decembre Potemkin luă Vozia cu assaltă.

XV.

Austriasiă la Bucuresci. Josefă II móre.

In primăvera annului R. 2542 (Chr. 1789) se începă éráși operațiunile belice; în 7 Martiă Coburg plécă spre Romănia, Rusșiă cōtră finitulă acestei luni atacă Thighina. In luna lui Aprile Maurogeni cu Romăniă și cu Turciă atacă de dóue oră passulă de la Brană, înse generariulă Hohenlohe îi respinge. In 1 Maiă Rusșiă ocupă Gallațiă; în 31 Juniă Cobură unită cu Suvarovă bate pre Turci la Foxiani; și in 22 Septembre la Martinesci; in 6 Octobre bate pre Turci la Porciani.—La Sava și la Dunăriă curseră reă operațiunile Austriaciloră, ei fură bătuti pre totindiné, pînă ce betráuulă London luă commandulă, și coprinse Singidunulă in 7 Octobre. — In 13 Octobre Rusșiă luară cetatea Albă; in 10 Nouembre Coburg coprinse Bucuresciă, in 13 Nouembre Hohenlohe ocupă Craiova, érá in 15 Potemkin luă Tighina. — Pentru administrațiunea politică in Romănia se trămise baron Thugut și consiliariulă Stefană Raicevich, fostulă agente austriacă in principate. Din cauza că sănetatea impera-

toriului Josefů II, mergea totű spre mai reű, se dede ordine baroneluű Thugut se negocieűe cu veziriulű pentru pace. Intre acestea Josefů II, murí în 20 Februariű R. 2543 (Chr. 1790) în etate de 48 de anni, 11 luni și 8 űille. Inainte de műrte veűeűdű cű Unguriű nu sunt multűmiűi cu reformele luű; și cű în Francia a pruruptű revoluűiunea, Josefů II revocű în 20 Januariű tűte űrdinaűiunile selle în respectulű Ungariei și allű Trasilvanieiű, afarű de decretulű toleranűieiű și de desfiinűiarea servituűii. Dupű dűnsulű urmű în imperiű frate seu, Leopoldű II, marele Duce allű Toscanei.

XVI.

Pacea de la Sistovű.

Incercűrile de pace cu Turcia nu eűűirű la necű unű rezultatű, și aűiű cu ínceputulű priműverei annuluű R. 2543 (Chr. 1790) íncepurű eűrűűi a sunű armele. In luna luű Martiű Coburg ammeninűiű Vidinulű, Suvarovű Brűilla. In luna luű Aprile Turciű deűertarű Rusűiava nouű. De la 2 pino la 8 Juniű Austriaciű ímpressurarű Giurgiu fűrű de successű. In 26 Juniű, Maurogeni se bűtű cu Austriaciű la Calafatű, ínse mai pre urmű fu respinsű preste Dunűriű. In luna luű Juliű trecurű Turciű cu altű armatű în Roműnia; Coburg se concentrű cu a sa la Bucurescű. Incepű a se face propunerű de pace, Maurogeni se oppune, veziriulű dű ordine de lű uccidű Turciű în castre. In 21 Augustű se opprescű ostilitűűle; Turciű se retragű preste Dunűriű, afarű de preűediele de la Brűilla, Giurgiu și Turnu. La Sistovű se

stringe unŭ congressŭ pentru compunerea păcii. Pertractațiunile ținŭ multŭ, în fine Austria încheiă tractatulŭ cu Turcia în 4 Augustŭ R. 2544 (Chr. 1791) la Sistovŭ, cu condițiunea *status quo ante bellum* (tôte lucrurile se remână cumŭ aŭ fostŭ înainte de resbellŭ). Atâta versare de sânge în deșertŭ.

Spre stêmperarea Ungurilorŭ, în meșiloculŭ revoluțiunei franceze, Leopoldŭ II deschise dietă la Presburg în 6 Juniŭ R. 2543 (Chr. 1790) și se coronă în 15 Nouembre; despârți cancellaria aulică trasilvană de cea ungarică, și convocă dietă la Clușiŭ în 12 Decembre care ținŭ pîno în 9 Augustŭ R. 2544 (Chr. 1791). Cu acéstă ocasiune episcopii Români, Joane Bobŭ și Gerasiumŭ Adamovici, dederă petițiune la imperatoriulŭ Leopoldŭ pentru recunnoscerea națiunei Române și pentru aequalitatea drepturilorŭ cu celle-alte națiunŭ trasilvane. Imperatoriulŭ o trâmise la dieta cea compusă din as-suppritorii Românilorŭ; dieta o arruncă la acte, între acestea în articolulŭ 60 allŭ dietei dechiără essercițiu liberŭ religiunei de ritulŭ orientale, ceea ce dechiărasse imperatoriulŭ Josefŭ II cu 10 anni mai înainte prin decretulŭ toleranței.

XVII

Pacea de la Jassŭ.

În 29 Decembre st. v. Russia încă încheiă pacea cu Turcia, la Jassŭ, în a cărei urmare Dunastrulŭ se dechiără de marginea între possessiunile Russei și provinciile porții ottomanice. În articolulŭ IV allŭ tracta-

tului de pace se garantară drepturile principatelor Românesce pre temelul tractatului din 10 Juliü 1774 espicătoriului din 10 Martiü 1779, și actulü din 28 Decembre 1783.

După esșirea truppelor austro-russesce din principate se numiră domni Michaele Constantinü Suțiu în România, și Alessandru Murusü în Moldavia. Țerrele erä devastate prin calamitățile resbellului și deșertate de ómeni. Pórta promise relässarea tributului pre doi anni, și că nu va scâmbä pre domni fõră de motive grele, inse ea nu ținü promissiunile făcute Românilorü, cumü nu le a ținutü neci o datä, de cândü Româniü venirä în contactü cu dinsa.

Imperatoriulü Leopoldü muri în 1 Martiü R. 2545 (Chr. 1792) în etate de 45 anni, și pre tronü urmä fiu-seu Francescu II, care se incurcă în datä în resbellulü francese.

Pórta spre a stórce bani de la Români în contra tractatelorü incheiate, strämutä cu finitulü acestui annü pre Michaele Suțiu în Moldavia, și pre Alessandru Murusü în România. Pre cândü curgea revoluțiunea francese în tótä terrórea ei, principatele Române stórse și fläccite prin lungele resbelle, și prin aviditatea Turcilorü pre cari nu i mai putea săturä cu bani, erä în pace și se ocupä cu vindecarea plagelorü cellorü infipte în anniü trecuți. In anulü R. 2548 (Chr. 1795) se depuse Michaele Suțiu din Moldavia și în loculü lui se numi Alessandru Joanne Callimachü, érá în a. R. 2549 (Chr. 1796) se depuse Alessandru Murusü din România, și în loculü lui se trämise Alessandru Ipsilante care fusse mai

nainte domnă și se lăssasse din cauza fugirei copiiloră, érá dup'aceea trecéndü' în Moldavia se prinsesse de tribunulü Fabri, și se ținusse în constodiă pînă la încheierea păcei de la Sistovü. În anulü R. 2550 (Chr. 1797) se depuseră domniî din amendoué principatele; în Moldavia se denumi Constantinü Ipsilante, érá în România Constantinü Angiarliu. Prin aceste scâmbări fatali se ruinară principatele cu totulü ; în anulü acesta mai veniră și alte calamități.

XVIII.

Revoluțiunea lui Pasvantoglu. Ucciderea lui Angiarliu

Unü aianü turcescä de la Vidinü, cu numele Pasvantoglu, scósse pre pasșia de acollo și luä loculü lui, apoi se revoltä în contra porții, în luna lui Novembre se dusse asupra Nicopoliî, coprinse și arse cetatea, și uccise mulțime de ómenî. Sultanulü trämise în contra lui pre Osman pasșia care recuperä Nicopolia. Trei anni de țille se frecarä pasșii turcesci cu Pasvantoglu de a drepta Dunării. Turciî de suptü dînsulü făcurä mai a dese-orî escursiuni în România spre a se provisionä cu buccate. Constantinü Angiarliü fu denunțatü că face causă commune cu Pasvantoglu; în 15 Februariü R. 2552 (Chr. 1799) adjunse unü Turcü la Bucuresci și se dusse de a dreptulü în curtea domnescä însocitü de unü arabü și de doi servi turci; după ce inträ în casä arabulü trasse cu pistollulü în domnă, Turculü i înfipse angiarliulü în peptü, apoi i tăiä capulü, și-î arruncä corpulü dispoiatü în curte care érá plină de neve. Se născü o terróre

universale în Bucuresci, înse nimene nu cuteđiâ a se attinge de ucciđitori. După ce se dusse Turculü cü capulü, corpulü se îngropâ la St. Spiridon. In loculü lui Const. Angiarliu, pórtâ trâmise domnú éráși pre Alessandru Murusü. In a. R. 2553 (Chr. 1800) scâmbâ pre Constantinü Ipsilante din Moldavia, și trâmise in loculü lui pre Alessandru Șuțiu.—Pasvantoglu bätü pre Plazli passia așiâ de tare la Plevina, în cätü acesta fu constrinsü a se retrage preste muntele Emu; dup'aceea trâmise unü corpü in România care coprinse Cernenții in luna lui Octobree. Puținele osti românesci fugirâ din aintea Turcilorü; boiaril din Craiova auđindü de irrupțiunea Turcilorü emigrarâ lassândü acollo numai pre locuțiiatoriulü cu o mânâ de militari. In 7 Decembre se făcü bätălia la Cernenți între oștile domnului țerrei și alle lui Pasvantoglu. Celle din urmă furâ frântee, înse passia de la Cladova le trâmise succursü, și coprinserâ Cernenții. Oștile domnesci se retrasserâ la Stregăia și la Craiova, in numerü la 7000 de ómeni. Cara-Mustafa capitanulü lui Pasvantoglu coprinse Craiova, in 31 Decembre, și luâ tóte magazinele domnesci.

XIX.

Alessandru Murusü in luptă cu Pasvantoglu.

In 5 Januariü R. 1554 (Chr. 1801) plecâ Alessandru Murusü din Bucuresci cu óstea cötrâ Craiova, totü de o datâ și Aidin-passia de la Nicopoli trecü Dunăria cu aș seı, și așiâ închiserâ oștile lui Pasvantoglu in Craiova; se făcü o bätăliâ fórte sângerósâ, mare parte a

Craiovei se mistul de foc. In 20 Januariu se suppu-
 seră 150 de inși dintre ai lui Pasvantoglu, cei-alți fugi-
 ră în 21 Januariu. — In luna lui Februariu intră Has-
 san-passia cu Turcii sei (veniți în ajutoriul domnului)
 în Bucuresci. Acestia în locu de a appera pre Românii
 în contra irrupțiunilor lui Pasvantoglu, se appucară de
 escesse, prostituiră femeii și făcura alte necuviinție. Doue
 muieri persecutate de dinșii fugiră în curtea Slătinianu-
 lui, Turcii irrupseră după elle. Unu ôspete care petre-
 cea la Slătinianu, esși în curte și întrebă pentru ce faci
 larmă? Unu turcu îi trasse cu pistollul în peptu, și
 lă asternu la pământu. In cea-altă și escedinții se prin-
 seră și se strângurară.—Cu începutul lui Martiu passia
 de la Rusșiava cu ajutoriul oștilor românesci luă
 Cladova. Alessandru Murusă bătù pre rebellii la Secă-
 rescii și la Cioroi; la recuperarea Craiovei Buluk-passia
 predă oppidul în contra ordinei lui Murusă, și încărcă
 préda pre 80 de carre și o dusse cu sene. Domnul
 iliu accusă la pôrtă, și predătoriul fu scossu din func-
 țione. Rebellii se retrasseră în luna lui Martiu de la
 Cernenți. Domnul se întorse victoriosu de la Craiova
 la Bucuresci, érá Hassan-passia care nu se miscasse din
 acestu locu, ceru de la dînsul 60,000 de lei, cu tôte
 că Turcii veniți în ajutoriu căpetasseră salariele și pro-
 visionile lor. Murusă spre a scăpă țerra mai currëndu
 de aceste locuste, mulțiămii pre passia în 23 Martiu, érá
 acesta esși din țerra cu Turcii sei. — In 8 Aprile Ro-
 mânii ucciseră 128 judani în Bucuresci.

XX

Michaele Suțiu fugе în Trasilvania.

Abiã se auđi la Constantinopoli cã țerra e assecuratã în contra escursiunilorũ lui Pasvantoglu, și sultanulũ revocã pre Alessandru Murusũ, ordinãndũ în loculũ lui pre Michaele Suțiu (în luna lui Novembre).

În 10 Maiũ R. 2555 (Chr 1802) trecurã ostile lui Pasvantoglu Dunãria pre la Lomũ și pre la Arțiarũ, erã în 15 Maiũ pre la Calafatũ, și respãndirã o terrõre nespusã în țerrã. Boiarũ și neguțiatorũ de la Craiova trecurã preste Vulcanũ în Sargețũ. Tãrgu-Jãiului fu arsus și locuitorũ uccisũ cu micũ cu marũ. Ostile turcescũ carũ mai erã în țerrã spre apperarea ei, nu se oppuserã încurselorũ rebellilorũ, — ba se vorbiã cã vorũ se se unescã cu ei. Domnulũ dechiãrã cã nu e în stare de a apperã țerra. Boiarũ de la Bucurescũ fugirã în Trasilvania. La începutulũ lui Juniũ Michaele Șuțiu cu agenția austriacã trecurã la Brașiovũ. Atuncũ Hassan-passia veni la Bucurescũ cu cãte-va centurie de Turcũ, și scrisse lui M. Suțiu se se întõrcã în țerra, cã pericolulũ nu e asiã de mare cumũ s'a pãrutũ la începutũ. Inse domnulũ nu cutediã a se miscã din Trasilvania, Hassan-passia trãmise dupã Nicõlã Brancovanu care fugisse cõtrã Foxianũ, și lã numi locuțitorũ în principatũ. Ostile lui Pasvantoglu nu trecurã Oltulũ ci încãrcarã 2000 de carre de sare de la salinele de lõngã Rõmnicũ și se retrasserã în castrele lorũ din dreptulũ Vidinului — În tre acestea se revoltã și Giurgiori-Osman-passia în Tracia și Macedõnia, și ammenințã Constantinopolia. —

La Braşiovă se lăţisse fama că Turcii voră se irrupă în Trasilvania. Spre a nu dă motivă la assemine întreprindere domnulă Şuţiu fu avisată de a se depărtă de la margini şi a se duce la Sedişioră.

XXI

Alessandru Şuţiu preste Moldavia şi Romănia.

Auđindu-se la Constantinopoli, că Michaele Şuţiu a fugită în Trasilvania, pórta numi (în 17 Junii) pre Alessandru Şuţiu din Moldavia domnă şi preste principatulă Romăniei, care plecă de la Jassă în 4 Juliă, împreună cu secretariulă seu francese Belleval. Intre acestea se părea că se allină lucrurile. Osman-passia primindă o summă de bană, se suppose sultanulă. Pasvantoglu cu 10,000 de armaţi şi cu 1200 de tunuri în Vidină, după ce luă şi ellă o summă de bană de la Alessandru Şuţiu, încetă de a mai face escursiuni. Boiariă fugită în Trasilvania fură chiămaţi inapoă, érá Michaele Şuţiu fu citată la Constantinopoli. Ellă plecă de la Sedişioră în 10 Augustă şi trecă prin Romănia cōtră residinţia sultanulă. — În 20 Augustă pórta destină domnă în Romănia pre Constantină Ipsilante fiulă lui Alessandru, érá lui Alessandru Şuţiu trămise ordine se se întorcă în Moldavia, unde mai domni pină în Octobre, şi fiindă accusată de ambassatoriulă russescă că e de partita Francesiloră, fu depusă de pórta, érá în loculă lui se denumi Alessandru Murusă, care plecă de la Constantinopoli împreună cu Constantină Ipsilante. Cu ocasiunea installăriă loră se publică în Bucuresci la

23 Octobre) unŭ hatişerifŭ prin care se defispe denumirea lorŭ în principate pre 7 annŭ, se regulă sistemă contribuţiunei, se restitu Moldaviei ţinutulŭ Hotinului, se relaxă tributulŭ pre unŭ annŭ; trupele turcescŭ se retrasseră din ţerră, şi boiarilorŭ se impuse detoria se caute de ţinerea scólelorŭ, ospitarielorŭ şi a drumurilorŭ.

În 6 Octobre fu cutremurŭ la Bucurescŭ, care ţinŭ 4 minute, şi strică mai multe case.

CARTEA II.

De la Constantinu Ipsilante şi Alessandru Murusŭ pino la revoluţiunea generale din 1848

I.

Constantinŭ Ipsilante şi Alessandru Murusŭ.

Revoluţiunea lui Pasvantoglu în ţerrelle de la Dunăriă, de şi se părea suffocată prin dispoziţiunile luate în anulŭ trecutŭ, cu tóte acestea nu dà securanţiă nici guvernului de la Constantinopoli, neci domnilorŭ, neci locuitorilorŭ acestorŭ ţerrŭ, că resbellulŭ nu va mai turbură pacea publică.

În 20 Januariŭ R. 2556 (Chr. 1803) se lăţi fama în Bucurescŭ că Manaf-Ibrahim capitanulŭ lui Pasvantoglu va se irrumpă în ţerră. Constantinŭ Ipsilante îm mulţi arnăuţiŭ şi se puse la apperare, dară totŭ de odată negoţiă cu rebellulŭ. Côtără finitulŭ annulŭ, Manaf-Ibrahim fu prinsŭ şi uccisŭ de passia de la Rusciucŭ.

In luna lui Maiu a. R. 2557 (Chr. 1804) se sculară Serbiu suptu Cerni-Giorge pentru recumperarea libertății, și purtară unu resbellu desperatū in cursu de 22 anni pino ce și căstigară libertatea. Constantinū Ipsilante adjutā pre Serbi pre suptu mână cu banī și cu bucate. — In 2 Decembre făcându-se Napoleone Bonaparte imperatoriū allū Francesilorū, trāmise pre Sebastiani ambassatoriū la Constantinopoli. Acesta trecu prin Bucuresci și fu priimitū de cōtră Constantinū Ipsilante cu tōtă buna cuviință. Aci se născură între dînșii discussiunī politice, din care Sebastiani veđu că Const. Ipsilante ține cu Rusșii, și cercă in totū modulū se lū desfacă de assimine simpatie, și se lū înduplece a îmbrățișia partita franceze, inse nu și adjunse scopulū. Mergendū la Constantinopoli se puse de lucrā din tōte puterile pentru destituirea lui.

In luna lui Octobre a. R. 2558 (Chr. 1805) Rusșii trecură cu permissiunea porții prin Moldavia in Austria in contra lui Napoleone, care dechiārasse resbellū Austriacilorū. Napoleone bātū in 4 Octobre pre Austriaci la Elchingen, in 11 Nouembre pre Rusși la Dirnstein, era in 2 Decembre bātū armata unită a Rusșilorū și Austriacilorū la Austerlitz, unde comandarā trei imperatori: Napoleone, Alessandru și Francescū, și in 26 Decembre se incheiā tractatulū de pace la Presburgū.

II.

Alessandru Suțiu și Scarlatu Callimachu domnescu
dece zile.

Intre acestea Sebastiani nu înceta de a înterrita pre Selimū III încontra Russiei, și de a stăru pentru scó-
terea domnilorū din principate, ca uniĳ ce ținū cu Rus-
șiĳ. Alessandru Ipsilante care se află la Constantinopoli
înțelegendū despre resoluțiunea porții în respectulū fi-
iului seū Constantinū, illū provocă se și dea demissiu-
nea și se se ducă la Constantinopoli spre a se spellă
cu modulū acesta de suspiciunea pusă asupra lui. Con-
stantinū răđimatū pre fermanulū de domniă pre șepte
anĳ nu se mișcă, ci continuă a adjutā pre Cerni-Giorge
cu speranția de a fi și ellū adjutatū la assemine în-
treprindere. Pórta descoperindū acéstă lucrare a lui,
determină se-ĳ taie capulū. Ambassatoriulū russescū
Italinski sēmțindū de consiliulū porții, trāmitte iute unū
espressū la Bucurescĳ, cu avisulū ca Constantinū se se
redice îndată și se fugă din țerră. In 16 Augustū R.
2559 (Chr. 1806) înainte de óra prānđiului, adjunse
espressulū la Bucurescĳ. Constantinū nu perdū timpulū
ci chiāmā cǎllārimea care și o formasse de cândū cu
Pasvantoglu, și pre boiarĳ primarĳ; incredințią acesto-
ra guvernulū, đicendū simplu că ellū are se se depăr-
teđie, și se puse în cǎrruțią cu tótă casa sa, și încun-
giuratū de cǎllārime plecā cōtră Brassiovū; la marginile
țerreĳ dimisse miliția și trecū în Trasilvania, érá de
acollo se dusse de dreptulū la Petersburgū. Se đice
că chiarū atunci cândū adjunse la Bucurescĳ espressulū

russescă, ar fi adjunsă și Turculă trămissă ca se'i iee capulă, inse vedëndü milițiă impregiurulü domnului, n'ar fi cutediată, ci s'ar fi întorsă îndată inderetü. După ce veni scirea la Constantinopoli despre fuga lui Constantinü Ipsilante, sultanulü uccise pre tatălü lui, pre Alessandru care fusse de 2 orï domnü în România, și o dată în Moldavia. Atuncï pörta trämise domnü pre Alessandru Suțiu de a dóua óră în România, și totü de o dată revocă și pre Alessandru Murusü din Moldavia și destină in loculü lui pre Scarlatü Callimachü. Ambassatoriulü russescü Italinski protestă in centra acesteï dispozițiunii, fiindü contrariă întărirei pre șapte annï, inse sulțanulü perseveră in resoluțiunea sa, și domniï plecară in principatele lorü respective; érá Alessandru Murusü se dusse la Constantinopoli.

III.

Constantinü Ipsilante preste România și Moldavia.

Acéstă lucrare din partea porții produse îndată ruptura între Russia și Turcia: Imperatoriulü Alessandru I dede ordine truppelorü de la Dunastru se intre in principate; Selimü III properă se revóce pre de currëndü numiții domni, pre Alessandru Șuțiu din România și pre Scarlatü Callimachü din Moldavia, și se restabiléscă pre cei întăriți pre șapte annï. Suțiu și Callimachü abiă domnisseră câte 10 ñille și cu finitulü lui Octobre le veni ordine se se întórcă la Constantinopoli. Lui Constantinü Ipsilante i veni fermanulü de restaurațiune cândü ellü érá pre calle cu armata rus-

séscă la Kiew. Dară generariulŭ russescă Michelson intrasse în Moldavia și occupasse Tighina și Hotinulŭ, Mendor impressurasse Smerillulŭ, și Dolgoruki intrasse în Jassŭ (17 Nouembre). Pórta se arretâ paratâ a implini tóte condițiunile, înse Russia purcesse acumŭ cu pretensiunile selle pînă acolo, de cerea Dunăria de margine despărțitóriă între Turcia și Russia. Atuncŭ pórta dede ordine passilorŭ de la Dunăriă se intre în principate și se împedece progressese Russilorŭ. Passia de de la Rusciucŭ trecŭ Dunăria cu 10,000 de Turci și ocupâ Bucurescŭ. Russia numŭ pre Constantnŭ Ipsilante domnŭ preste amendóue principatele. Acesta adjungândŭ la Jassŭ cu Michelson, trâmise ordine la guvernulŭ provisoriu de la Bucurescŭ se prepare cortelle și provisiuni pentru óstea russescă și se înmulțescă miliția cea creată încă de dînsulŭ încontra lui Pasvantoglu. Guvernulŭ se află atuncŭ într'o pozițiune cu totul critică strîmtoratŭ de dóue puteri contrarie. Cei 400 de soldați ai lui Const. Ipsilante fiindŭ provocați de Turci a se supune lorŭ, se închiseră în monasteriulŭ lui Radu. Turciŭ făcură dispozițiuni spre a bombardâ monasteriulŭ în 13 Decembre, cândŭ éccă că se arrétâ Russiŭ la Collentina. Atunsŭ cei din monasteriu începură a trage clopotele spre a dá semnŭ cellořŭ alți. Turciŭ speriați luară fuga în tóte părțile. Soldațiŭ irrupseră din monasteriu, poporulŭ se scullă în massă, și în câte-va minute Turciŭ fură allungați din Bucurescŭ. Ei luară fuga spre Giurgiu, înse înainte de a trece Argeșulŭ fură adjunși de soldați și de cazaci, și măcellariți pînă la o mie și mai bine. Puçinŭ după aceea veni

și Constantină Ipsilante cu Michelson și cu alți generali ruși; Isaiovă cu două regimente de cazaci se trimise la Craiova. Michelson publică un manifest în numele imperatorului Alessandro, prin care dechiara, «că armata rusească intră în principate spre apărarea religiei și a drepturilor lor, și se va purta cu toată disciplina, dată în Jassi 16 Decembrie 1806.» — Constantină Ipsilante începuse să formeze un corp de cazaci Români din amândouă principatele spre apărarea lor. Între acestea Serbiilor continuă războiul cu toată energia, și în 13 Decembrie luă Singidunul cu asalt. Michelson nu ocupă castellele de la Brăila, Giurgiu și Turnu cu prezență rusească, din care cauză Turcii preste puțină luptă luândă inimă, trecură râșii Dunării și se întăriră într'însele, și făcură mai dese erupțiuni.

IV.

Bătăliile la Dunăria între Ruși și Turci.

Cu începutul anului R. 2560 (Chr. 1807) porța numi pre Mustafa-Bairactar-pașia seraskierul la Dunăria, și pre Helmî-Ibrahim-pașia vezirul, și lă trimise la Dörstoră cu dragomanul Alessandro Angiarliu, destinată domnă pentru Moldavia.— În luna lui Februarul Serbiilor luă Sabașul, apoi Naissul, Ostrovul, și se puseră în legătură cu armata rusească cea din principate. — În luna lui Aprilul Michelson plecă cu oștea rusească din Bucuresci cōtră Giurgiu, înse pre cale i veni scire de la Mendor din Smerillă că Turcii voră

se trecă pe acolo, și așa purcesse deadreptulă la Smerrillă, lăssându în România pre generariulă Miloradovică. In luna lui Maiă venindă scire că Turciă trecă Dunăria pre la Obilescă, Miloradovică plecă din Bucurescă în contra loră, érá Const. Ipsilante cu senatulă se dusse la Foxiană (19 Maiă) și de acolo la Bârladă. Miloradovică bătă pre Turci la Obilescă, inse totă de o dată trecu Bairactar-Mustafa-passia Dunăria pre la Giurgiu și purcesse dreptă spre Bucurescă; essundarea Argeșiu-lui împedcă pre Turci de a înaintă, și Miloradovică întâri Bucuresciă. — In 25 Maiă se destronă sultanulă Selimă III prin janiciari din causa reformeloră introdusse în milițiă după consiliulă lui Sebastiani ambassatoriului francese, érá în loculă lui se puse Mustafa IV care desfințiă tôte innouirile în imperiulă ottomană. — In 9 Juliă se încheiă pacea de la Tilsit între Napoleone și Alessandru, prin care se determină, ca Russia se dea principatele românesci în deretru, și se și retragă truppele. Intre acestea móre Michelson la Bucurescă, și în loculă lui se trămitte marescalculă Brosoroski, érá în 25 Augustă Russia încheiă armistețiă cu Turcia. — Bairactar-passia, amică allă lui Selimă III, se rescóllă încontra lui Mustafa IV, și impressură seraiulă. Mustafa IV uccide pre unchiu seu Selimă, érá Bairactar-passia destronédiă pre Mustafa și înalțiă pre fratele acestuia, Machmud II, care uccide pre Mustafa, și face veziriă pre Bairactar-passia. 28 Juliă R. 2561 (Chr. 1808).

Constantinŭ Ipsilante depusŭ din domniă.

Intre acestea Russia depune pre Constantinŭ Ipsilante din domniă, și trămitte președinte pre generariulŭ Cusnicovŭ, care formediă comitete în principate, compuse din metropolitulŭ, din unŭ episcopŭ și din 4 sau 5 boiarŭ primari, ellŭ șede la Jassŭ, érá la Bucurescŭ trămitte pre vice-președintele generariulŭ Engelhard. La Rusciucŭ se deschidŭ negoțiațiunii de pace, inse essŭ fórá de resultatŭ. Cu începutulŭ annului R. 2562 (Chr. 1809) se face altă încercare de pace la Jassŭ, Russia cere principatele Românescŭ (Moldavia și România) și depărtarea ambassatoriuluiŭ anglesc, la care pórtă nu se învoiesce. Decŭ în luna lui Martiŭ se deschidŭ éráși ostilitățile; Brosoroski vine la Bucurescŭ și trămitte pre Miloradovici se bată Giurgiulŭ, érá ellŭ se duce de împressură Brăilla, inse améndoue fórá de successŭ. După aceea aruncă unŭ podŭ preste Dunăria la Gallați și în luna lui Juniŭ trece în Moesia, dérá în 11 Augustŭ móre la Protocŭ, aprópe de Macinŭ. Atunci se pune în capulŭ armatei generariulŭ Pancration, coprinde Macinulŭ și Chărșiova. Intre acestea Brăilla capitulédiă, Pancration aruncă unŭ podŭ preste Dunăria la Chărșiova, lassă în Moesia pre Camenski, érá ellŭ vine de iea Solbođia de lóngă Giurgiu, o pface în cenușiă, și apoi se duce la Bucurescŭ la iernaticŭ.

Pre cândŭ curgea acestea la Dunăria de giosŭ, Napoleone înaintă la cea de susŭ încontra Austriei, în 10

Maiū adjunse la Vienna și a treia și intră ca învingătoriū într'însa, dede o proclamațiune cōtră Ungurī se și allégă unū rege. In 21 Maiū se făcū bătalia la Aspern, în 14 Juniū la Rabū, și în 5 Juliū la Wagram, după care se încheiă armistețiū în 12 Juliū la Znaimū, și în 14 Octobre tractatulū de pace la F'ontâna-formōsa (*Schoenbrunn*).

VI.

Pacea de la Bucuresci.

In luna lui Martiū a. R. 2563 (Chr. 1810) se revocă generariulū Pancration, în loculū lui se trāmise Nicola Camenski fratele lui Sergiū care commandă la Chārșiova. Acestū din urmă bātū Baba, Rasgradulū și Cosliția, și prinse pre famosulū Pechlivan-passia și pre Scarlatū Callimachū, care era în castre, destinatū de Mustafa în loculū lui Alessandru Angiarliū pentru principatulū Moldaviei. Nicola Camenski luă Dōrstorulū, și pusesse împreună cu frate-seū Sergiū de atacă Șumla, înse acollo fură întēpinați de veziriulū Chior-Iosūf-passia cu care se frecară dōue luni de țille fōră de successū. Cōtră începutulū lui Septembre impressurară Rusciuculū, unde perdură la 8000 de ómeni fōră de a lū putē luă, în 7 Septembre bătură pre Ipsallali-Achmed-passia la Batinū, și-i luară tōtă artillăria, prinseră pre passia, érá pre seraskieriulū lū ucciseră în bătalia. După acéstă perdere mare se supuseră: Rusciuculū, Giurgiulū, Nicopolia și Turnulū, érá Rusși se puseră în legătură cu Serbiī. Cōtră tōmnă veni fiulū lui Suvarovū cu

15,000 de Rușii alieși, luă Plevna, și se întorse la ieratică în Bucuresci—In luna lui Februarie a. R. 2564 (Chr. 1811) Nicola Camenski făcându preparative spre a continua resbellulă muri pre neașteptate. În loculă lui veni generariulă Cutusovă în luna lui Martie în România. Acesta trece cu óstea la Rusciucă, inse noulă veziriă Achmed-passia înaintediă cu puterile asiatice cõtră Dunăriă. Cutusovă vedëndă că Rușii nu se încumetă încontra unei puteri mară de Turci, dede ordine generariulă de pre ripa dréptă a Dunării se demoléscă fortăréfielă și se se retragă în România, ellă însuși retrecă Dunăria pre la Giurgiu, érá Achmed-passia coprinse Rusciuculă. In 9 Septembrie Turcii trecură Dunăria și coprinseră Giurgiu. Generariulă Marcovă care venisse din Moldavia într'adjutoriă, trecă pre la Turtucaia în Moesia, luă de la spate pre Turci la Rusciucă, și nóptea coprinse castrele veziriulă cu tóte celle dintr'insele: veziriulă speriată fugi la Șumla. Armata cea de 30,000 suptă Ciapanoglu-passia cu trei tuiuri, după o resistentiă pertinace fu constrinsă a se dá prinsă, în 14 Octobree. Veziriulă desperată trãmise ablegați de la Șumla spre a face armistețiă. Se începă negoțiațiunile la Bucuresci, cari se prelungescă pînă în luna lui Ianuariă R. 2565 (Chr. 1812), din cauza că Russia persistea spre a pune marginile pre Dunăriă și a lua principatele Românesci, érá Turcia se plecă numai pîno la Prut. Neputëndu-se învol, Rușii renunțiă armistețiulă în 19 Ianuariă, și în Februarie ammenițiă că voră trece preste Dunăriă; în fine se încheiă pace la Bucuresci în 28 Maiă, cu condițiunile: «ca Prutulă se fiă marginea între

provinciile porții otomane și între possessiunile rusești, domniile principatelor Românești se se întărescă pre șapte ani și se se observe hatışerifului lui sultanu Selimü III, prin care se garantădiă drepturile principatelor. Oștea rusească va rămâne în principate pino în 2 (14) Octobru, spre appianarea computelor, redicarea ospitarielor și scâmbarea captivilor.» — Cutusovü fu chiămatü la Petersburgü, érá în loculü lui se trämise admirariulü Ciciacovü.

VII.

Joanne Caragia și Scarlatü Callimachü.

Pörta se properá cu încheierea acestui tractatü de pace vetemătoriü pentru integritatea principatelor, la care ea n'avea neci unü dreptü de a le îngustá, încontra indemnării lui Napoleone, care înaintá cu armata cea mare asupra Russiei. — Napoleone trece în 23 Juniü preste Niemen, în 17 Augustü se face bătălia la Smolensk, în 14 Septembrie Napoleone intrá în Moscua, la care Russii dau focü și o lassá în mânele Francesilorü prefăcutá în cenușiă. Ciciacovü plécá în Septembrie cu óștea de la Dunăriă în Russia încontra lui Napoleone, Cutusovü rămâne bătutü la Crasnoi, în 20 Nouembre. Francesii trecü preste Berezina în 29 Nouembre; în 5 Decembrie Napoleone lassá commandulü în mâna lui Muratü și allérgá la Paris; armata cea mare rămâne degeratá pre câmpii Russiei! — Plecândü Ciciacovü din principate lăssá pre generariulü Zalduchen în loculü lui pino în 2 Octobru, cândü esși și acesta cu Russii sei, dintre cari pe-

riră în acestă resbellă de 6 anni pîno la 150,000 de inși.

In 24 Augustă pórta numi domni în Moldavia pre Scarlată Callimachă cellă prinsă de Rusși, și în România pre dragomanulă Joane Caragiă. La începutulă lui Octobre se tăiară Demetriu Murusă la Adrianopoli și Panagiotă Murusă la Constantinopoli ca russolatri cari aă contribuită și la perderea Bassarabiei. In 25 Nouembre Joane Caragiă adjunse la Bucuresci. Frigulă și gerulă cellă mare din iérna acésta, se sêmți fórte și în principate. — Côtără meșilocolă lui Decembre arse curtea domnescă. In luna lui Martiă a. R. 2566 (Chr. 1813) Ramis-passia, care luasse parte la revoluțiunea janiciariloră, și apoi trecusse în Russia, fu chiămată inderetă de sultanulă Machmud. Ellă veni pre la Jassă, unde fu priimită cu tótă cuviința de côtără domnulă Scarlată Callimachă, și de acollo plecă prin România cu 30 de Tătari spre a trece în Turcia. Dinaintea Bucuresciloră fu întempinată de ună delimbassiă care fusse trămissă anume de veziriulă. Acesta suindu-se în carretă ca amică, trasse cu pistollulă într'insulă și 'lă uccise, epoī i tăiă capulă și 'lă dusse la Constantinopoli. — In véra acestui annă se lăți o mare prestilențiă preste principate care ținū pîno în allă treile annă, și răpi miș de ómenī.

VIII

Alecsandru Suțiu și Michaele Suțiu pentru ultima oră,

In 31 Martiū a. 2567 (Chr. 1814) armata austriacă și russescă intră în Parisū, érá în 2 Aprile abdică Napoleone și se essiliă în iusula Elba. — In anulū acesta începù fómetea în Trasilvania, și ținù trei anni de ȕille, din causa caristiei cellei mari muriră multime de ómenī. In 24 Maiū veni noulū consule britannicū, Wilkinson, la Bucurescī; domuulū Joanne Caragià începù se stórcă țerra.

In 20 Martiū a. R. 2568 (Chr. 1815) se întórse Napoleone în Parisū, érá în 18 Juniū se făcu bătălia de la Waterloo, și Napoleone se relegă în insula Sânta-Elena. — Pre timpulū acesta Greciī forméđiă eteria pentru libertatea patriei. — In principatele Românescī Joanne Caragià și Scarlatū Callimachū compunū commissiunī pentru cercetarea legilorū și lucrarea codicilorū, cari se și publică în anulū R. 2569 (Chr. 1816). — In Serbia Cerni-Giorge se uccide de Miloșiū care se face domnū cu aprobarea porții. — In véra anulū R. 2570 (Chr. 1817), căllători imperatoriulū Francescū prin Trasilvania. — Russia determină mai de apprópe reporturile între sene și Turcia, și perstete ca Turciī se éssă cu totulū din principatele Românescī, și se se observe tratatulū de la Bucurescī. — In România aventurariulū Jâianū, căpitanū de o bandă de latronī face mari turburări, și respândeșce terróre în țerră; în altă parte, Cârjali se face famosū prin despoiarea ciocoilorū.

In anulū R. 2571 (Câr. 1818) se născu o turbu-

rare la Jassî din cauza abuserilor cellorî multe comisse de domnî și de directorîi lui; unî numerî de opidanî appucară armele și allergară la palatîul domnului strigândî: «Josî cu Callimachî.» Acesta se arretâ cu ânîmâ înaintea lorî și arruncâ tîtî culpa pre directorî. Mulțimea se precipitâ atunci asupra directorilorî impillîtorî, înse acestia câstigasserâ timpî spre a scâpâ cu fuga de furia poporului. — Miscârile acestea și plîngerile celle multe încontra guvernului lui Callimachî și allî lui Caragia pentru estorsiunile lorî și alte multe abuserî ce făcea, pervenîrâ la urechile sultanului, care determinâ se scîțîi pre amendoî domnîi, încâ înainte de a fini allî șeptele annî. In 7 Octobre venî unî capegiu la Bucurescî cu ordinea sultanului. Caragia lassâ guvernulî țerreî în mânele metropolitului, banului Brancovanu și Samurcașîu, iea cu sene celle 18,000,000 de lei, pre dîmna și fia sa, și escortatî de 400 de arnăuțî trece la Brașiovî, de acollo se duce la Vienna, apoi în Elvețîa și în fine în Italia. Capegiulî si consulele russescî Pini, remânî rușinațî în Bucurescî, în 11 Octobre a. R. 2571 (Chr. 1818): Boiarîi cu metropolitulî se adunâ în 12 Octobre și facî o petițiune cîtrâ pîrtâ spre a le dâ voiâ se și allégâ domnî din țerrâ. Se lășesce fama câ vinî Turcîi, ceî mai mulțî boiarî fugî in Trasilvania, — Petițiunea Românîlorî nu se respectêdâ de cître pîrtâ, ea trîmitte în primâvêra annului R. 2572 (Chr. 1819) domnî pre Alessandru Suțîu în România și pre Michaele Suțîu în Moldavia. Amendoî acestî domnî addusserâ cu sene spiritalî fanarioticî de

la Constantinopoli, ei stórseră principatele ca și predecessorsii lor, și trasseră asupra sa urra publică.

IX.

Alessandru Suțiu móre. Teodorú appucă armele.

Pre timpulú acesta se lățisse eteria Grecilorú preste tótă Turcia, ea prinse rádeciní chiarú și în Constanti-
nopoli, cei mai mulți Greci cari petrecea în diversele
cetățí alle Europei se inițiară într'insa. In anulú R.
2573 (Chr. 1820) eteristií allesseră de capú allú lorú
pre Alessandru Ipsilante, fiulú fostului principe Ales-
sandru care se tăiasse la Constantinopoli, după ce Con-
stantinú fugisse în Russia. Alessandru, officiarú în ar-
mata russescă acceptá allegerea cu entusiasmu și pro-
iectá planulú rescullárii generalí. — Románií nemulțiá-
mițí cu guvernulú domnilorú străiní, ferbea íu principate.
Locuitorií de la Tirgvestei ínterritați prin dispozițiu-
nea ce se luasse de a preface municipalitatea lorú in pro-
prietate domnescă, se scullară în massă și se dusseră la
Bucurescí și ímpressurară palațiulú, strigându se le dea
domnulú drepturile celle rápíte. Darú Alessandru Suțiu
se aflá mortú în 29 Decembre. Diverse suspiciuní cir-
culară asupra acestei morți subítane. Se đice că ellú ar
fi muritú de mai multe đille, ínsă lucrulú s'ar fi ținutú
secretú pínđ cândú se va da de scire porțií, ca se íea
measurele necesarie, și acésta a fostú numai o íntêmplare
prin care i s'a descoperitú mórtea înainte de timpulú fissatú.
In datá ce se publicá esșirea din viétă a lui Suțiu, Teo-
dorú Vladimirescu, omú crescutú în arme, allergá pre-

ste Oltu și provocă pre Români la arme, spre curățirea țerei de fanarioți și spre restaurarea drepturilor celor vechi de a și allege domnă Română. — Intre acestea scirea despre mórtea lui Suțiu adjunse la Constantinopoli și pórta properă a numi domnă pre Callimachă. Acesta trămitte locușitorii sei la Bucuresci pînă cândă va veni ellă se ocupe scaunulă. Pînă atunci Teodoră formasse o milișă de 1000 de inși și mai bine. Guvernulă provisoră trămitte în contra lui pre arnăușii domnesci, inse acestia în locū de a se bate, se unescū cu dînsulă.

X.

Alessandru Ipsilante cu eteristii în principate.

Pre cândă imperatoriulă Alessandru ținea conferinșie cu Francescu la Laibach, Alessandru Ipsilante capulă eteristiloră trece Prutulă cu frașii sei Demetriū și Nicólă în fruntea unei turme de Greci și Arnăuși, și în 7 Martie R. 2574 (Chr. 1821) intră în Jassă, înduplecă pre Michaele Suțiu se facă causă commune cu dînșii spre resturnare imperiulă ottomană și restaurarea Greciei, assecurându-lă că Russia stă parată cu armata cea mare se le dea adjutoriū, și trămitte pre Cantacuzenu la Laibach spre a cere ordine de la Alessandru pentru operașunile bellice. Alessandru desapprobă întreprinderea și dă ordinē lui Cantacuzenu se se depărțiede în 24 de ore din Laibach. Intre acestea Ipsilante impreună cu Suțiu dedesse o proclamașione provocătoriă la arme și uccise pre toși Turciī din Jassă. Căpitanulă Ca-

ravia allergă cu arnăuții la Gallați și făcù unù mare măcellù în Turcii negoțiători de acollo. După ce Ipsilante adună în Moldavia la 5000 de Greci, Bulgari, Serbi, Arnăuți, plecă spre Bucuresci, și în 9 Aprile adjunse la Collentina. In Bucuresci se află Teodorù cu 1600 de Români și caminariulù Sava cu câte-va centurie de Arnăuți. Ipsilante i invită se și unescă armele cu alle lui și se plece în contra Turcilorù. Sava trecù la Ipsilante, dară Teodorù îi dechiară, «că ei avëndù scopuri diverse nu potù se facă causă commune; decă Ipsilante va se libere pre Greci, se trecă preste Dunăriă còtră Constantinopoli; că ellù (Teodorù) n'are se se scòlle în contra Turciei, ci va numai se și mântuiă țerra de fanarioți.» Totù de o dată adjunse și Cantacuzenu cu responsulù de la Laibach, că imperatoriulù Alessandru nu va se recunnòscă revoluțiunea Grecilorù. In Serbia Miloșiù prinse pre emissarij greci cari voià se appluđiă și acollo revoluțiunea.

XI.

Teodorù se uccide de Ipsilante. Bătălia de la Drăgășianj.

Sultanulù auđindù de scullarea lui Ipsilante numi se-raskieriù pre passia de la Brăila, și dede ordine ca împreună cu passij de la Dunăriă se purcédă se stèmpere revoluțiunea în principate.

Teodorù trâmisesse o dechiărațiune la pòrtă arretândù scopulù înarmărij Românilorù și o petițiune pentru liberarea țerrej de despotismulù fanarioțilorù; inse nu că-

petă respusă. Se vede că porța luă scullarea lui de identică cu a lui Ipsilante. Acestu din urmă neputându câștiga pre Teodoru, se retrage cu Grecii în 12 Aprile la Tîrguvestei.

Seraskierulü devăstă Gallații în 13 Maiu și uccise mulțime de creștini fără de allegere. Ipsilante trâmise pre Giorgiu Cantacuzenu cu 3000 de armați cōtră Moldavia, care bătù corpulü dinainte allü Turcilorü la Focsiani, și în 31 Maiu intră în Jassı, de unde fugisse Michaele Suțiu în Bassarabia la Russi. Intre 20 și 24 Maiu trecu pașșia de la Dörstorü cu 12,000 de Turci preste Dunăriă, și înaintă spre Bucuresci.—Teodoru necăpetându încă respusă de la porța, și vedëndü că Turcii înaintéđiă cu atăta putere cōtră Bucuresci, se retrasse spre Pitesci. Intre capitaniü lui Teodoru se află mulți străini, unulü dintre acestia cu numele Giordache illü vëndü lui Ipsilante. Acestu revoluționariü grecü atribuindu-și o autoritate și unü dreptü care nu lü avea de la nimene, tăiă capulü eroulü românü la Tîrguvestei. Turcii intrară în Bucuresci în 28 Maiu. Mulțime de ómenı, mai allesü boiarı, fugiră dinaintea lorü în Trasilvania, Ipsilante se retrasse cu óstea sa spre Oltü, împreunändü și pre cea remasă de Teodoru, care făcea preste totü la 10,000 de ómenı. Turcii devastară țerra păgănesce și cōtră međiloculü lui Juniu purcesseră în contra lui Ipsilante. Căminariulü Sava desertă și trecu în partea Turcilorü; Romaniü ceı vënduți de capitanulü Giordache se respândiră. Giordache cu legiunea grécă se puse în ordine de bătăliă în câmpulü Drăgășianilorü. Aci se făcú o bătăliă sângerósă între Greci și Turci. Grecii se

tăiară mai toți, pușini scăpară la Ipsilante care ședea în monasteriul Coșia. Venind scirea cea tristă despre desfacerea totale a legiunii, Ipsilante fugi cu rămășițele în Trasilvania, unde fu prins în dată de autoritățile austriace și dus la Muncaciū. — În Moldova Cantacuzenu încă fu bătut și allungat preste Prut. Giordache se apperă mai mult înse și ellă cădă la monasteriul Șeculă lăngă marginea Bucovinei, în 21 Septembrie. Căminariul Sava care trecuse în partea Turcilor, perdă capul la Bucuresci dimpreună cu ai sei.

XII.

Gregoriū Ghica și Joanne Sturdia domni.

La Constantinopoli se uccise Callimachū, pre care pórta lă destinasse domnc după mórtea lui Alessandru Suțiu, fiind că n'a descoperit în dată revoluțiunea lui Teodorū, sperând că lucrul se va împacă prin tranacțiuni. — În ziua de pasci ($10\frac{1}{2}$ Aprile) se spendură patriarchul dinaintea bisericei, mulțime de Greci se măcellăriră. Inșă în Grecia se continuă resbellul cu mare atrocitate. — În 18 Juliū ambassatoriul rusesc Stroganovū, dede porții unū ultimāt cerendū ca se se retragă truppele turcesci din principate, se înceție presecuțiunile creștinilor, și se se restaureție bisericele stricate de Turci. În 14 Augustū ambassatoriul rusesc adjunse la Odessa. Alessandru se dechiară în contra porții. Austria și Britannia o apperă, și împacă lucrul pre la începutul annului R. 2574 (Chr. 1822). Reis-efendi promitte puterilor europeane că

În 5 Maiu voru începe a se retrage truppele turcescî din principate, cari făcuseră escesse preste escesse. Energica întreprindere a Românilorū suptu conducerea âimosului Teodoru, care aru fi meritatu o sôrte mai bună de câtu proditoriulū de Ipsilante, care a maculatu cauza cea sacră a Grecilorū prin crudelitatea și lassitate sa, a deschisū în fine ochii sultanului, și a mântuitu pentru totu dé-una principatele de scandalosulū jugū allū fanarioțilorū. Pôrta petrusă de dreptatea causei Românilorū și de adeveratele selle interesse determină în fine se dea principatelorū domni Români. Ea ceru ca fiă-care principatū se trămită la Constantinopoli câte sépte candidați de domnū, spre a întări dintre dînșii pre aceia ce i se voru păré. Candidații români plecară din țerră, și în 20 Aprile adjunseră la Constantinopoli, unde se primiră cu o bună voință estrordinariă. În 20 Juliū sultanulū numi pre Gregoriū Ghica domnū în România și pre Joane Sturđia în Moldavia.

XIII.

Retragerea Turcilorū din Principate.

Janiciarii din Principate cari asteptă dupa acéstă revoluțiune ca sultanulū se le prefacă în passialicuri, se turbură auđindū despre numirea domnilorū, și committū încă și mai mari escesse de câtu până aci; la Bucurescî aprindū forulū numitū scaune, prédă și strică casele boiarilorū și alle neguțiătorilorū, la Jassî unū incendiū preface la cenușiă la 2000 de case, în 10 Au-

gustü. — Nouii domni plécă în 20 Augustü de la Constantinopoli, seraskieriulü de la Dörstoriü primesce ordine de a i introduce; în 6 Octobre Gregoriü Ghica intră în Bucuresci, și în 19 Joanne Sturđia în Jassı, cu o amnestiă completă pentru toți cei ce au luatü parte la miscările din anulü trecutü. Cu tóte acestea Const. Negri și Aless. Villara se arestediă ca complici ai eteriei grece; Villara se essiliediă la Iskizara, éră lui Negri se taiă capulü la Constantinopoli.

Principatele române începü a resufflä, înse Turciü le totü ținü ocupate, în contra promissinnilorü făcute. Ambassatoriulü britanicü se vede constrinsü a da o notă divanului de la Constantinopoli în 10 Aprile a. R. 2577 (Chr. 1824) în numele puterilorü europeane, prin care provócă pre pórtă a deșertă principatele Române de óste țurcescă. În urmarea acestei provocățiunii o parte de Turci esse din principate, înse totü mai remânü destui spre a stórce țerra. — Intre acestea Grecii continuă resbellulü în contra Turcilorü pre uscatü și pre mare cu tóte puterile. — Imperatoriulü Alessandru I, trămitte la Constantinopoli pre consiliariulü Mințiaki cu propunerü de pacificațiune, înse fôră de successü. — În 1 Decembre a. R. 2578 (Chr. 1825) móre Alessandru I, și după o scurtă revoluțiune se pune imperatoriü fuate seü, Nicola I. — În $17/29$ Maiü a. R. 2579 (Chr. 1826) sultanulü Machmud II nimicesce pre janiciari. Ablegatulü russescü Mințiaki cere ca se se denumescă commissariü pentru applanarea differințielorü între Russia și Turcia; pórtă caută diverse moduri de a tergiversă. După mai multe negocia-

țiuni, la cetatea Albă, fără de rezultat, - Russia dă ună ultimată și defige ziua de 5, multă 7 Octobre pentru încheierea conferențelor. Pórta subscie în 6 Octobre.

XIV.

Convențiunea de la cetatea Albă.

Prin articolul III allu acestei convențiunii pórta se îndatoréđă a observá privilegiatele, tractatele și actele relative la principatele Române, cele confirmate încă prin art. V allu tractatului de la Bucuresci, a reinnoi hatisherifele din anulă 1802 prin care se specifică și se garantéđă aceste privilegiate, și a le completá în urmarea allegerei de domni páménteni. In puterea acestu articolu se subscrisse dreptú complementú urmatoriulú actú separatú pentru principate :

«Domnií Moldaviei și ai Romaniei se vorú allege dintre boiarií páménteni, allegerea lorú se va face pre viitorú in fiá-care țerrá, după consentimentulú inaltei porți, de còtre adunarea generală, conforme usanției celei vechie a țerreí. Boiarií de divanú din fiá-care țerrá, ca corpú allu țerreí și cu invoirea generale a locuitorilorú, vorú allege pentru demnitatea de domnú pre unulú dintre boiarií cei mai vechi și cei mai demni de a o implini, și prin o representațiune vorú propune inaltei porți pre candidatulú allésú, care decá va plăcé inaltei porți se va numi domnú și se va investi. Decá din temeirií grele numirea candidatului allésú nu s'ar aflá după dorința inaltei porți, in casulú acesta după ce se vorú a-

deveri temeiuurile de cōtră amëndoue curțile, se va commëndă ȕișșilorū boiarī a allege pre altū omū cu-viinȕiosū,»

«Timpulū guvernului domnilorū va remănē defiptū pre viitoriū ca și în trecutū, pre șepte annī întregī, începēdu a se numerà de la ȕiu: denumirei, și nu se vorū putē scōte înainte de acestū terminū. Dēcă în timpulū domnirei lorū arū face ver-o faptă fōră de lege, înalta pōrtă va dă de scire ministrului Russiei, și cândū se va ȕflă și se va adeveri de amëndoue părțile că domnulū e culpabile în adeverū, atunci se va putē scōte, înse nu mai în casulū acesta.»

«Domniī care vorū fi implinitū terminulū de șepte annī, fōră de a fi datū saū la celle dōue curți, saū la țerră ver-unū temeiū de plângere legitimă și seriōsă, se vorū numi de noū pentru alți șepte annī, dēcă divanurile țerrelorū illū vorū cere și voinȕia generale a locuitorilorū se va arretà în respectulū acesta.»

«Dēcă s'ar întēmpla ca unū domnū se se lasse de domniă înainte de implinirea terminului de șepte annī, din cauza betrâneȕilorū, morbităȕii, saū din alte cause, atunci înalta pōrtă va dă de scire curȕii russesci, și lăsarea din domniă va putē avē locū după ce se vorū fi înțellessū amëndoue curțile.»

«Fiă-care domnū care se va lăssà saū va fi scossū înainte de a implini terminulū, va perde titlulū seū și va putē intră érăși în clasa boiarilorū, cu condiȕiunea de a remănē în pace și în linitate; înse fōră de a implini ver-o demnitate publică, și fōră de a se mai putē allege domnū.»

«Fiii domnilorū scoșși saū lăssați de domniă, își vorū țină calitatea de boiari, vorū puté împlini funcțiuni și se vorū puté allege domni.»

«Cândū se va întemplă se se scóțiă, se se lasse, saū se móră unū domnū, pînă ce se va pune altulū, țerra se va guvernă de cōtră locuțiitorii numiți de divanulū acellei țerrī.»

«De ore ce prin hatișarifulū din anulū 1802 saū desființiatū dările și sarcinele introdosse în anulū 1783, domniī și boiariī divanelorū respective vorū determină și vorū defige dările și sarcinele annualī alle Moldaviei și alle României, luândū de temeiū normele stabilite în urma hatișarifului de la 1802. Domniī nu se vorū puté abbate în necī unū casū de la strinsa împlinire a acesteī dispozițiuni. Ei vorū luă în considerațiune arretările ministrului și alle consulilorū russescī asupra acestui obiectū și asupra susținerii privilegielorū țerrei, și mai allesșū asupra observării clauselorū și articulelorū inseriate în acestū actū.»

«Domniī în înțelegere cu divanele respective vorū defige numerulū miliției turcescī pentru apperarea țerrei (beșlii), precumū eră înainte de turburările anulū 1821, care numerū o dată defiptū nu se va mai puté mârī suptū necī unū pretestū. Officiariī acesteī miliție nu vorū puté ocupă și alte posturī în țerră.»

«Locurile coprinse de Turcī, de la Brăilla, Giurgiū, Căllari, Turnu, și dincolo de Oltū, se vorū dă înderetū proprietarilorū lorū.»

«Boiarii din Moldavia și România cari s'aū veđutū constrinși a lăssă patria lorū în turburările din urmă,

se vorü întörce éráşî în țerră, fôră de a fi supperați de cineva, și vorü întră éráşî în possessinnile și drepturile lorü »

«Inalta pórtă va ierta principatelorü tributulü pre do annî, din cauza stricățiunilorü făcute prin turburările din urmă. După terminulü acesta, tributulü și celle-alte dări se vorü implinî după hatişerifulü de la 1802, și nu se vorü puté mări nici într'unü casü.»

«Locuitorii principatelorü vorü avé commerciü liberü In respectulü naturalilorü cari aü se dea principatele după hatişerifulü de la 1802, prețiulü lorü se va defüge după cursulü ordinarü.»

«Boiarii vorü fi datorî a pune în lucrare ordinile domnilorü și a asculta de dânşii. Domniî din partea lorü nu vorü puté pedepsi pre boiari de câtü pre callea legii, judecându-i după legile și usanşiele țerreî.»

«Fiindü că prin turburările annilorü trecuți s'an scuturatü tóte ramurile administrațiunii publice, domniî cu divanele respective vorü fi datorî a se occupá fără întârziare, a compune unü regulamentü general pentru fiăcare țerră, care se va pune în dată în lucrare.»

«Tóte cellelalte drepturi și privilegie alle principatelorü și tóte hatişerifele concernenți se vorü ținé și se vorü observa, încätü nu vorü fi modificate prin actulü presente.»

XV.

Rusşii occupá éráşî principatele Române.

In urmarea acestui actü se compuseră commissiuni în améndoue principatele spre a lucrá regulamente orga-

nice; de altă parte se deschiseră scóle naționale la Jassi și la Bucuresci, științele începură a se propune éráși în limba română, care se allungasse diu scóle prin lungul guvernú allú fanarioților, elle produsseră fructele cele mai formóse în scurtú timpú.

Mesurele celle pline de neîncredere alle porții făcură pre Gregoriú Ghica se și trâmittä pre unulú dintre fiii sei la Constantinopoli, suptú nume de aginte, ínse în a-deverú ca ostaticú. Ambassatoriulú rusescú Ribopierre semți lucrulú, și protestá încontra acestei mesure assup-ritórie, în 25 Aprilie a. R. 2580 (Chr. 1827). — In acestú annú Francia, Britania și Russia se înterpuseră se pacifice Grecia, care continea resbellulú pentru libertate cu fórte mare energiă. — In 14 Aprile a. R. 2581 (Chr. 1828) Russia dechiără resbellú Turciei pentru că nu voia se observe tractatulú de la cetatea Albă. Pórta încunnoscínțéidiă pre domnií țerrelorú Române, promiténdu-le că Turcii nu vorú ocupà principatele, ci se vorú mărgini a apperá fortărețele, și i provóca ca la întemplanie de a intrá Rusșii, ei se se retragă preste Dunăriă. In 7 Maiú generariulú rusescú Wittgenstein trece Prutulú cu 50,000 de armați pre la Sculleaní, Fălcií, și Gallați. Joanne Sturđia fu appucatú în Jassi pre neasteptate, și dechiăratú prinsú, érá Gregoriú Ghica se retrasse în Trasilvania. — A dóua di Wittgenstein publicá o proclamațiune cótră Románi, prin care ar-retá că ellú vine în numele imperatoriulú Nicola, se ocupe principatele pentru unú momentú, cu cea mai mare disciplină din partea militarilorú, și se asședie unú guvernú provisoriiá suptú președinția comitelú Palen-

Intre acestea generariul Roth purcede cu unŭ corpŭ de Rusŭi dreptŭ cŭtră Bucurescŭ spre a supprinde pre Gregoriŭ Ghica, înse acesta trecusse la Braŭiovŭ cu cei mai însemnaŭi dintre boiari. In 13 Maiŭ generariul Roth intră în Bucurescŭ, asseđiă acolo unŭ guvernŭ centrale allŭ principatelorŭ, ŝi in 18 Maiŭ invită pre boiariŭ cari se mai află în locŭ, a trămitte la imperatoriulŭ Nicola unŭ actŭ de suppunere.

XVI

Operaŭiunile bellice la Dunăria.

Generariulŭ Voinovŭ descinde pre Prutŭ în điosŭ spre a ocupa Gallatŭi; marele duce Michaele cu corpulŭ allŭ 6-le impresură Brăilla, in 15 Maiŭ iea unŭ suburbiŭ. Insuŝi imperatoriulŭ Nicola vine in 20 Maiŭ dinaintea fortăreŭiei ŝi commăndă bombardarea, dară după aceea se întore în Bassarabia. Rusŭii ieu Isaccia, ŝi înaintedă pînă la Ŝumla. In 12 Juniŭ ministrulŭ Nesselrode primesce o deputaŭiune de Moldavi, ŝi assecuređă că imperatoriulŭ n'are de scopŭ se coprindă principatele, ci numai se le appere drepturile ŝi privilegiele. In assemine sensŭ respunse la adresa Romănilorŭ de la Bucurescŭ in 28 Maiŭ. — Marele duce Michaele impressură cu multă energiă Brăilla, in 15 Juniŭ commăndă assaltŭ, înse perde la 2000 de ómenŭ; in 16 apprinde o mineră ŝi derimă muriŭ fortăreŭiei, Turciŭ capitulédă in 18 Juniŭ. — Corpulŭ allŭ 2-le trece Dunăria ŝi se arruncă asupra Chărsiovei ŝi a Dŭrstorulŭ. Generariulŭ Geismar trece Oltulŭ cu 15,000 de Rusŭi. Romăniŭ se în-

armédiă suptă G. Maghieră și J. Solomon, și contribuescu fôrte la înaintarea operațiunilor. Generariul Roth impressură Dôrstarulă, Cornilovă observă Giurgiulă, Geismar cêrcă se intre în Serbia, și se scôle pre locuitorii de acollo, cândă passia de la Vidină trece Dunăria în 12 Augustă, cu 12,000 de Turci și cu 30 de tunuri, și ocupă Calafatulă, lassă acollo 2000 de ómenī și purcede înaintea lui Geismar și lă attaccă la Moldaviția, unde cadă la 2000 de Russi, și perdă tóte materialile și la 100 de boi. Geismar se retrage la Cioroi, și de acollo la Craiova, apoi se duce de bate pre seraskierulă la Sellatina, uccide la 400 de Turci, iea 7 tunuri, 24 de stéguri, 700 de carre de buccate, și lă constringe a se retrage preste Dunăriă, (în 18 Augustă). La aceste lupte Româniī dederă adjutoră însemnată și contribuiră multă spre frângerea Turciloră. — Țerra se curețiă de Turci, număi Giurgiulă, Turnulă și Calafatulă se mai țină — În 23 Octobre Varna capitulédiă. Paskievici petrunde în Asia mică și face mari progresse. Wittgenstein bombardédiă Dôrstorulă în 2 și 3 Novembre, înse începéndă gerulă, armata russescă se retrage în principate la iernatică. În 14 Decembre se suppose Calafatulă. — Victoriele acestea costară pre Russia la 60.000 de ómenī. Greutățile celle mari alle espedițiunii, încortellarea, provisionarea, cãrrăturile, ospitariile, etc. cădură tóte asupra Româniloră, cari sufferiră de amendoue părțile. Afară de acestea se lăți și pestilenția preste principate. Mai adauge abusurile ordinarie alle offciariloră și militariloră russi. Metropolitulă Gregoriă se plânse asupra loră, și fu essiliată în Bassaradia.

XVII

Tractatulă de la Adrianopoli.

În primavăra anului R. 2582 (Chr. 1829) comitele Diebicî se numesce generalissimă peste armata russescă în contra Turciloră din Europa; ellă plécă în 3 Juniă de la Dôrstoră și bate de frânge pre veziriulă la Culaavca. Dôrstorulă cade în 30 Iuniă. Diebicî bate pre Jusuf-passia la trecerea preste Camcică, și în 21 — 23 Juliă trece Emulă (de la care i se dede numele de Zalbalkanski), bate pre Turcî la Monaster-kieu, iea mai multe locuri unulă după altulă, érá în 20 Augustă coprinde Adrianopolia, și se pune în legătură cu flotta de pre mare. În 2 (14) Septembrie se încheiă tractatulă de pace la Adrianopoli. În Articululă II «Russia dă înapoi tôte locurile ocupate în Europa, înse fortărețele de pre rîpa stângă a Dunării se radă și se restituescă principateloră Române împreună cu regiunile loră:» în art. III «Prutulă remâne și de aici înainte marginea între celle două imperie, înse brațiculă Sulina și insulele de la gura Dunării se fiă alle Russiei;» în art. V «Fiindă că principatele României și Moldaviei s'au pusă prin capitulațiunii suptă suzeranitatea înaltei porți, și Russia a garantată prosperitatea loră, se înțelege că elle și păstréiă tôte privilegiile și immunitățile cari le au căstigmată în puterea capitulațiunei, sau prin tractatele încheiate între celle două curți imperiali, sau prin hatișेरifele cari s'au dată în diverse timpuri. Prin urmare elle se voră bucură de libertatea religiunei, de o securitate perfectă, de o administrațiune naționale și neat-

ternată și de o libertate complectă de comerț.» Dară după nota la articolul IX: «Elle vorü remâne împreună cu Dôrstorulü occupate de miliția russescă pînă cândü pórtă va respunde summa de 1,150,000 de galbeni batavi (ollandesî).

XVIII.

Actulü separatü în respectulü principatelorü.

Prin actulü separatü în respectulü principatelorü se definesce «ca domniî se se întărăscă pre viétiă, afară de casulü cândü s'arü lăssă ei de bună voiă, saü s'arü scóte pentru vre-o fôră de lege». — «Domniî vorü regulă liberü tóte lucrurile celle din întru alle țerreî în înțelegere cu divanele respective, înse fôră de a puté călcă drepturile garantate cellorü dóue țerrî prin tractate saü hatișerife, și nu se vorü turburâ în administrațiunea internă prin necî o ordine contrariă acellorü drepturi» — «Inalta pórtă promitte și se légă că va priveghiă scrupulosü ca privilegiile Moldaviei și alle României se nu se calce în necî unü modü de comandantiî vecinî, ea nu va sufferi ca ei se se mestece în affacerile cellorü dóue țerrî, și că va oppri ver-ce incursiune a locuitorilorü de pre rîpa dréptă a Dunării pre pămêntulü României saü allü Moldaviei. Se consideră de parte integritoriă a acestui pămêntü tóte insulele de còtră rîpa stîngă a Dunării, firulü apeî va formă marginea cellorü dóue principate de la intrarea Dunării în statele ottomane pînă la confluenția cu Prutulü.

«Spre a assecurâ mai bine inviolabilitatea teritoriü-

lui Românescă, înalta poartă se lăga că nu va ține nici un loc în întărită (fortificată), și nu va suferi nici un asediu allă supușilor săi musulmani pre rîpa stînga a Dunării. Prin urmare se determină fără scîmbare, că pre totă această rîpă în România mică și mare precum și în Moldavia nu va putea avea locuința nec un musulman nec o dată, și că numai negușătorilor proveduți cu fermane se va da voie de a trece în principate spre a cumperă pre computul lor buccate necesare pentru Constantinopoli sau alte locuri.

«Cetățile turcesce de pre rîpa stîngă a Dunării, precum și regiunile lor se vor restituți țerei Românesce spre a se împreună érași cu dînsa, și fortificațiunile cari au fostă mai înainte pre această rîpă nu se vor mai putea restabili. Musulmanii cari posedă locuri neusurate de la particulari, sau în acelle cetăți sau în ver-ce altă punctă pre rîpa stîngă a Dunării, vor fi detori a le vinde locuitorilor în spațiu de un an și șesze luni.»

«Guvernul celor două principate bucurându-se de toate privilegiile unei administrațiuni interne neaternatei va putea se redice cordone sanitare și carantine pre lîngă Dunăria, și în alte locuri în țerră, unde va fi lipsă, fără ca străinii cari vină, fiă musulmani sau crestini, se se pótă dispensa de la observarea riguroasă a normelor sanitare. Pentru serviciul carantinelor și pentru preveghierea marginilor, pentru susținerea ordinei bune în cetăți și sate, și pentru punerea în lucrare a legilor, guvernele principatelor vor putea ține un număr de militari necesari pentru aceste servi-

ei. Numerul și întreținerea acestei miliții se vor egala de către domni, în înțelegere cu divanele respective, reșimându-se pe essemplele de mai înainte.

«Înalta poartă petrună de sincera dorință de a procura cellor două principate totă fericirea de care se pot bucura, și informată despre abuzurile și vessațiunile cari se fac cu ocasiunea diverselor dări de naturală cerute pentru Constantinopoli, pentru provisionarea fortărețelor de pre lîngă Dunăria și indigențele armamentariului, le iertă de tot și de plin aceste dări, prin urmare România și Moldavia vor fi scutite pentru totă de-una de a da grău, și alte buccate, ouă, și emne de construcțiuni, cari le da mai înainte.

«Asemine nu se va mai cere de la aceste principate, în neci un casu, se dea lucrători pentru fortărețe, neci se facă altă prestațiune de ver-ce natură. Înse spre desdampnarea tesaurului imperiale de perderile cauzate prin această iertare totale. Afară de tributul annuale ce a se respunđa înaltei porți cele două principate suptă numele de haraci, idié și bechiadé (după hatișerifele de la 1792). Moldavia și România vor mai respunde pre annu înaltei porți, drept compensațiune o summă de bani care se va determina mai în urmă prin înțelegere commune. Afară de acestea la fiă-care reinnouire de domni, prin mórte, lăssare de domniă, sau scótere legale de către puterile tulerarie, principatul în care se va întembla casul numit, va fi dătoriu a respunde înaltei porți o summă de o mesură cu tributul annuale allu țerrei. Dară afară de summele acestea, nu se va mai cere de la țerră neci de la

domnă neci unū altū tributū, dare saū donū, supū neci unū pretestū.

«In puterea stergerei dărilor de naturalī specificate mai susū, locuitorii principatelorū se vorū bucurā de plina libertate de commerciū pentru tôte produsele pământului lorū și alle industriei lorū fôră de vre-o restringere, afară de celle ce domniī în înțelegere cu divanale respective vorū aflā cu calle de a le asșediā pentru assecurarea țerei cu provisiunile cuviințioșe. Ei vorū putē navigā liberū pre Dunăriā cu navile lorū proprie, proveđuți cu passaporturi de la guvernele lorū, și vorū putē merge se negociătoréscă în celle alte cetățī și porturi alle înaltei porți, fôră de a fi supperați de cōtră perceptorii de haraci, și fôră de a fi espuși la ver-o vessațiune.

«Mai încollo, înalta portă considerândū tôte calamitățile cari le aū sufferitū Moldavia și Romānia, și mișcată de unū sentimentū de umanitate particulariū, scutesce pre locuitorii acestorū țerrī pre doi anni, începēndū din șiua în care principatele se vorū desertā cu totulū de trupele russesci, de tributulū annuale pentru tesaurulū seū.

«In fine înalta pōrtă dorindū a assecurā în tôte modurile fericirea cellorū dōue principate, se légă solenale că va confirmā regulamentele administrative cari, în cursulū ocupațiunei acestorū dōue țerrī prin ostile curții imperiale. s'aū compusū după votulū adunărilor de cei mai însemnați locuitori ai țerei, și cari vorū servi de base pentru guvernulū internū allū cellorū dōue

terri, înțelegându-se că disesele regulamente nu voră vetemă drepturile de suzeranitate alle înaltei porți.»

XIX

Regulamente Organice.

Commissiunile pentru redigerea regulamenteloră organice se adunaseră încă în 29 Juliu suptă președinția consulelui russescă Mințiaki, înse nu putură termina lucrulă din cauza multeloră modificări cerute de cabinetulă russescă, pînă cândă veni în luna lui Nou-embre generariulă Kisselevă, în calitate de președinte plenipotențiarulă pentru amendoué principatele. Prin acestă demnitarulă înaltă, commissiunile intrară în relațiune imediată cu puterea garantătóriă, și terminară lucrarea prescrissă, înse mai multă după dictare străine de câtă după convingere propriă.

În urmă se convocară adunări estraordinarie de episcopă și de boiară, una în Jassă și alta în Bucurescă, pentru desbaterea și subscrierea regulamenteloră. Mare parte de membri ai acestoră adunări nu se mulțămiră cu dispoșițiunile coprinse într'însele și doriră a face altele mai bune, înse ablegați rusescă le impuseră tăcere dîcîndă că nu le e iertată a se attinge de principiē. Mai allesă raporturile între domnă și reprezentanția țerei, modulă reprezentării, reporturile între possessoră și țerrană, fură reu definite, și feudalismulă boiariloră cu drepturi esclusive fu susținută ca o materiă de revoluțiunii pre viitoriu. În preșenția armatei rusescă cea mai mare parte de boiară se vedă constrînsă a se sup-

pune dictatelorū și a le subscrie, cu tóte acestea banulū Const. Bălăcianu, logotetulū Cămpinenu, și vorniculū Buđeianu din România avură curagiulū de a nu subscrie. In Moldavia boiariī se arretari mai flessibili și le subscriseră fôră multă oppunere. Apoi se trămiseră cu dênsele la Petersburgū Michaele Sturđia din partea Moldaviei, și Alessandru Villara din partea României, spre a le suppune cunnoscinței și aprobării imperatoriului.

Intre acestea generariulū Kisselevū se ocupă în principate cu applicarea reformelorū administrative prescise în regulamentulū organicū. In 29 Januariū a. R. 2587 (Chr. 1834) se încheiă unū tractatū la Petersburgū între Russia și Turcia, prin care pórtă se învoesce a recunnósce constituțiunea principatelorū Române, și se îndetoređiă de a publică unū fermanū în respectulū acesta. Totū de o dată, curțile se învoiră ca de acéstă dată, inse numai de acéstă dată, se numéscă elle domni in principate. Allegerea cellorū dóue curți căđū pre Michaele Sturđia pentru Moldavia, și pre Alessandru Ghica pentru România. Generariulū Kesselevū lăssă guvernulū provisoriiū în mânele consulelui generale barone de Ruckmann, și se dusse în Russia. Candidații de domni plecară la Constantinopoli, unde primiră investitura din mânele sultanului. Rusși deșertară principatele, și noui domni întorcându-se de la Constantinopoli în patria lorū, se primiră cu applause de bucuriă din partea Românilorū, în véra annului R. 2587. (Chr. 1834).

Michaele Sturđia, Alessandru Ghica și Georgiu Bibescu.

În timpul acesta spiritul român, care jăcuse apesată suptă greutatea împregiurărilor, începù a se descepta și a înaintă cu pașși răpedi, mai vertosù în Trasilvania. Revoluțiunea lui Choria electrisă pre Români, și sângele lui fecundă terrenul național. Mai allesșù cultura întellectuale, istoria și litteratura se desvoltară în tótă vigórea. Samuele Micu (Clainù) tradusse din noù sacra scriptură după testul original, compuse istoria bisericeii românesce, istoria politică a Românilor din Trasilvania și a Românilor din principatele Trasalpine. Georgiu Șincanù compuse după documente autentice chronica tutorù Românilor din Dacia, de la Decebalù pinò la anulù 1808, înse muri înainte de a o puté publică. Petru Maior publică la anulù 1812 istoria despre începutul Românilor, apoi la anulù 1813 istoria bisericescă a Românilor. La anulù 1825 esși de suptù tipariu la Buda Dicționariul român, latin, ungurù și germanù, cu întroducere critică despre limba română de Petru Maior. La anulù 1826 se publică la Vienna grammatica limbei daco-române de J. Alessi, cu testù latinù. În restimpul acesta Georgiu Lazarù trecù în România și deschise la Bucuresci cursul de sciinție es-sacte. Luì urmâ Joanne Eliade care publică grammatica română la Săbiniu 1828. La Bucnresci se întemeiară scóle sistematice. Petru Poiănariù se numi Directoriù. Suptù domnia lui A. Ghica se înfințiară scóle în tóte

urbile districtuală, și mai în urmă se deschiseră scóle communale în tóte satele din principatú. In Moldavia se făcură assemine începuturî, înse cu mai multa precauțiune din partea lui Michaele Sturđia care dorià se trecă de favoritoriú allú învețiaturei, înse se temea de prea-multa lumină. Georgiu Asache unú omú fatal, se numi referendariú allú scóllelorú, și nutrí spiritulú meticulosú allú domnului. In capitale și în câteva urbi districtuală se deschiseră scóle, înse învețiatura communale se cređù periculósă pentru țerranî, și se ținú ammortită, în Trasilvania se publică la anulú 1839 gazetta de Trasilvania de Georgiu Barițiú, și contribuí minunatú de multú pentru respândirea luminilorú între toți Românii. Laurianú suppusse limba română la cercetare critică, și publică la Vienna 1840 rezultatulú cercetărilorú selle în opera sa «Tentamen criticú asupra limbei române» cu testú latinú, și in anulú 1842 se numi professoriú da Filosofią la Bucuresci.

Guvernulú cellú ambiguú allú lui Michaele Sturđia, însoțitú de nemărginita lui aviditate, de spiritulú de a se înavuți pre sene, de a esplică pre dosú regulamentulú organicú, și de a lú applică după arbitriulú seú spre a domni despotice și a ținé pururé pre Românî în minorenniă, plăcù atâtú Turcilorú câtú mai virtosú Rusșilorú cari sî arrogasseră dreptulú de a dictà în principate. Inse Alessandru Ghica prin politica sa nu mulțiămî pre protectori. Acestia desceptară opposițiune în țerră. unde abusurile învechite prin guvernulú fanarioțilorú, da justă materiă de critică. Adunarea generale de la 1842 censură aspru aceste abuseri, și Russia se

folosi de actulü adunării spre a resturna pre domnulü cellü neplăcutü. Alessandru Ghica se destitul prin înțellegere commune a Russiei și a Turciei în 7 Octobri 1842. Adunarea generale din luna lui Decembre 1842 allesse pre Georgiü Bibescu domnü României. Acestü omü dotatü de la natură cu o fantasiä viuă, cu destullä elocuențią, și adăpatü cu sciinție teoretice, după ce contribuisse multü la căderea lui Ghica, făcându-se domnü nu se sciü purtă conformü spiritului Românilorü, cari se desceptase fórte de la scularea lui Teodorü și de la publicarea regulamentului, pre lîngă tôte defectele aplicațiunei acestuia. Infumuratü de vanitatea sa și de aerulü aristocratü, ellü desprețiä litteratura romänă și productele ei, transformä collegiulü romänü în unü institutü francese, și urcä plata pentru educațiunea juni-mii, ca cu modulü acesta se o restringä la classea celorü mai avuți. In Moldavia se luarä assemine mesure de cötră versutulü domnü M. Sturđia. Coincidiințią acésta desceptä cu dreptü cuvëntü prepusulü unei influinție străine. La aceste vetemări le simtiulü național se mai adausse rapacitatea nesăturatului domnitoriü, care nu tindea la mai puçinü de câtü a reface Moldavia în proprietate a sa. Intre acestea prorupse anulü 1848 cu spiritulü seü de reforme. Darä în principatele române terrenulü erä preparatü de de multü, și anulü 1848 nu făcù altü ceva, de câtü insufflä curagiü ómenilorü, și desconcertä pre domnitori.

SECȚIUNEA E.

De la revoluțiunea generale din 1848 până în zilele noastre.

I.

Miscarea Românilor din Trasilvania.

În primăvera anului 1848, Români din Trasilvania electrisați de spiritul libertății, după care suspinară de atâte secle, se adunară în diverse locuri, prochiămară principiile dreptății și alle aequalității cellei nedespărțite de dreptate, și constrinseră pre guvernul Trasilvaniei cellu compus din elemente conjurate în contra Românilor, a le concede deschiderea unei adunări generale a tuturor Românilor din țerră la Blașiū. Laurianū care prin publicarea Magazinului istoric pentru Dacia, conlucrasse atătū la desvoltarea litteraturei cătu și la desceptarea și propagarea spiritului național, allergă în Trasilvania, unde fu primitū cu entusiasmū de compatrioții seī. În 1 (13) Maiū se strinseră la Blașiū preste 40,000 de Români din tôte classile societății, și în 3 (15) Maiū 1848 se inaugură adunarea cu tătă solemnitatea; Laurianū propuse puntele essentiali alle cererilor Românilor, cari se primiră cu unanimitate, și după ce se redesseră în forma cuvinită se subscriseră în 5 (17) Maiū. Acestea cōprindū în scurtū: aequalitatea între tôte națiuni din Trasilvania, dreptul de a fi reprezentăți la dieta țerreī în proporțiune cu numerul locuitorilor de fiă-care națiune, independința bisericeī române, desființarea omagismului, libertatea commerciale și industriale, libertatea tipariului, înființarea tribunarielor de jurați cu desbateri publice, guardiă națională, salarisarea clerului din cassa statului, fundarea scōlelor și a unei

universităţii române, abolirea tuturor privilegiilor, şi împărţirea contribuţiunii după proporţiunea averii; constituţiune nouă cu drepturi aequali pentru toate naţiunile; şi compunerea de codici noi civili, criminali şi commerciali, după principiile libertăţii şi aequalităţii. În fine Românii protestară în contra deliberării asupra unirii Trasilvaniei cu Ungaria mai înainte de ce Românii voru fi reprezentanţi la dieta ţerrei în proporţiune cu numărul lor. — Se allesseră două deputaţiuni, una la imperatoriul cu episcopul A. Şaguna în funte; alta la dieta ţerrei cu episcopul J. Lemeni în frunte, şi un comitetu permanente la Săbiniu, care se stea în correspondinţă cu deputaţiunile şi se convóce adunarea generale spre a-i comunica rezultatul misiunii lor. Episcopul Şaguna care se allessesse de currându, şi era încă flaccu în credinţia sa, dechieră că ellu trebue se mérgă mai întâiu la Clusiū spre a se presentă înaintea guvernului provincial, şi va purcede mai în urmă la Vienna. Adunarea află periculósă această întârziare. Decí se decise ca Laurianu, cu trei alţii, se plece numai de câtu la Vienna spre a adduce cererile Românilorū câtu mai currindū la cunnoscinţia imperatoriului. Cândū acestia adjunseră în Austria ($1^2/_{24}$ Maiū), aflară Vienna barricată; imperatoriul Ferdinandū fugisse la Innsbruck în Tirolū. Laurianu se consultă cu soţii sei, şi se determină se plece la Innsbruck după imperatoriul. În $1^8/_{20}$ Maiū petiţiunea Românilorū se dede la cabinettu. Imperatoriul primí deputaţiunea în 11 Juniū şi respunse simplu, că unirea Trasilvaniei cu Ungaria s'a decisū de cōtră dieta de la Clusiū ($1^8/_{30}$ Maiū) şi că ministeriul

ungurescǔ va împlini cererile Românilorǔ în respectulǔ puntelorǔ detaliate în petițiunea lorǔ. Șaguna cu o parte din deputați remaseră la Pesta spre a insiste pre lîngă ministeriulǔ ungurescǔ pentru punerea în lucrare a promisiunilorǔ imperiale; Laurianu se întorse în Trasilvania, unde află comitetulǔ desfăcutǔ prin guvernulǔ ungurescǔ, și terrorismulǔ lățitǔ preste tótă țerra; fiă care Ungurǔ se credea în dreptǔ de a terrorisă pre Români cu armele guvernului; mulțime de Români se arruncașeră la închisóre.

II

Miscarea Românilorǔ din principate. Luptele în Trasilvania

Totǔ în același timpǔ spiritalǔ de reforme se răspândisse și în principate. Cōtră mișloculǔ lunei lui Martiǔ boiarilǔ din Moldavia se strinseră la Jassi și fōră multă consultare, addressară la domnǔ o cerere de reforme în care înse, afară de responsabilitatea ministrilorǔ, și de pedepsirea funcționarilorǔ prevaricatori, nu se coprindea mai nici unǔ punctǔ de importanță. Michael Sturđia le promise îndreptare, însă în 28 Martiǔ îi împrăstiă cu baionettele și ferricâ în lanțuri pre cei mai audaci la vorbe. Dară cu multǔ mai seriósă fu miscarea din România, unde ómenii cugetasseră mai seriósă la indigentiile lorǔ, și la modulǔ de a și îndreptă sórta. După ce se agitasse tótă țerra, se adună poporulǔ la Bucuresci, și presentă domnului în 11 Juniǔ o constituțiune formulată după tóte regulele, în care se coprindea reformele celle mai petrunđitoare. Georgiǔ

Bibescu desconcertat prin miscarea cea impuitoare scrisse constituțiunea, înse currindă după aceea perdū cumpetulū, și fugi la Brașiovū. Unū guvernū provisoriu, compusū din Stefan Gollescu, J. Eliade, Chr. Tellū, G. Maghieru și C. Scurtu, suptū președinția metropolitu-luī Neofitū, se puse în fruntea țerii. Dară generariu-lū russescū Duhamel, care venisse în dată ce se sêm-fisse în Russia despre miscarea din principate, intrigă din tôte puterile spre alū resturnă. Boiariī reacționari se făcură iustramentele luī. Guvernulū provisoriu cădū în dōue rōnduri, și în dōue rōnduri poporulū illū re-stabilī. În 25 Juliū, guvernulū provisoriu se prefăcū în locu teninția domnescă, compusă din Nicōlă Gollescu, Eliade și Tellū. După insistinția guvernulū russescū Turciī trecură Dunăria în 31 Juliū, suptū conducerea luī Omer-passia și a commisariulū Fuad-effendi, dară nu se apropiară de Bucuresci pînă în 25 Septembre. Atunci Fuad-effendi numi caimacanū pre Const. Cantacuzenu, și Turciī intrară cu armele în mână în capitala țerii. O luptă sângerōsă se încinse în deallulū Spirei între Români și Turci. Membrii locuteninției se retraseră în Trasilvania. În 29 Septembre intrară și Russiī în țerră suptū conducerea generariulū Luders. Magheru dimissionă corpulū seū de militari adunați în câmpulū luī Traianū, lōnga Oltū, în 10 Octobre, și se retrase în Trasilvania. Caimacanulū Const. Cantacuzenu suptū dictatura commissariulū russescū Duhamel și a celluī turcescū Fuad-effendi, reintrodusse mesurele regulamentarie celle detestate de poporulū ce gustusse libertatea în adestū scurtū intervallū.

In Trasilvania terrorismul Ungurilor adjunse la culmea cea mai înaltă. In 6 Augustu se arrestă Laurianu la Săbiniu și se aruncă în casarmă. Poporul Român mai virtos din marginile militare alergă la Săbiniu și ceru cu voce impunetorie liberarea lui. In 12 Augustu prefectura generale deschise usele casarmei și Laurianu fu dussu în triumfu la Orlatu. In 30 Augustu se ținu adunarea la Orlatu, și regimentul mărghinariu român arretându abusurile de putere alle ministeriului ungurescu, renunția de a mai asculta de dînsulu, și ceru arme de la imperatoriulu spre apperarea causei comune a monarchiei. Assemine făcu și regimentul român de la Năssăudu, în 2 Septembre. Inse cu multu mai grandiosă fu adunarea de la Blășiulu în 4—17 Septembre la care concurseră pinô la 60,000 de Români din totă Trasilvania, rupseră unirea cu Ungaria cea făcută încontra voinției lorù, și decretară înarmarea generale spre a se apperă încontra violenției unguresci. 15 legiuni de Români se formară din totă țerra. Prefectura generale militaria recunnoscù comitetulu românù, și promise arme pentru poporù și câte unù officiaru din regimentele mărghinarie pentru fiă-care legiune. Acumù se prefăcu causa Românilorù și a Imperialilorù în causă commune, și începù lupta cu brașiele înarmate. In puține zile se desarmară mai toți Ungurii din Trasilvania; inse în 20 Octobre vice-tribunulu Urbanu fu bătutu de còtră regimentele secuiesci la Reginu, dară în 24 veni generariulu Gedeon la Tîrgulu Mureșului și împrestia pre Secui. In 28 Octobre Jancu și Ausențiu luară Aiudulu, și în 5 Nouembre Urbanu coprin-

se Clușulă. Unguriș se retrasseră la Ciucia în munții Crișului. Acumă tótă Trasilvania eră curețită — În 20 Novembre abdică imperatnriulă Ferdinandă, și nepotulă seă, Francescă Josefă se sui pre tronă. Româniș se adunară în 16 Decembre la Săbiniă și decretară a se trămitte o nouă deputațiune la imperatoriulă spre a sollicita aprobarea cereriloră formulate la ântăia adunare de la Blașiă, și a insiste pentru punerea loră în lucrare. Lauriană și Popasă fură însărcinați cu acăstă missiune, și preste căte-va zile plecară la Vienna. Deputații Româniș nu aflară nici de acăstă dată pre imperatoriu în capitalea imperiului. Ei purcesseră așia dară la Olmuțiă, unde adjunsesse pre altă drumă și episcopulă Șaguna, și în 13 Februară 1849 presentară noulă monarchă petițiunea Româniloră.

Intre acestea se scâmbasse fația lucruriloră în Trasilvania. Faimosulă artillăristă polonă, Bem, trimissă de cōtră ministeriulă unghurescă în Trasilvania cu o artillăriă tare se puse în fruntea Unguriloră retrassă în munții dintre Ungaria și Trasilvania, și prin stratagica sa și prin desteritatea de a manopera cu artillăria, puse de nou tótă Trasilvania în confusiune. Bătută în mai multe rōnduri de cōtră truppele imperială, Bem se recullesse de noă, și cu adjutoriulă artillăriei care după verce perdere, i se supplinia prin alta din Ungaria, desconcertă pre imperială, și pre la începutulă lui Martiă 1849, luă Săbiniulă cu o necređtă stratagemă, pre cândă generariulă Puchner illă căută pre la Tîrgulă Muresiului. Puchner cu truppele imperială se retrasse în Romănia. Inse Aussențiă, Jancu și Balinte se ținură

între Alba-Julia și munții aurariți, apărară cetatea Julia și frecară în mai multe rînduri pre Unguri. Români delăsați de imperiali, desfășurară o energiă nespūsă și se ținură cu o cerbiciă demnă de numele lorū, pîno cîndū Ungurii fură redusși în luna lui Augustū, a depune armele.

III.

Gregoriū Ghica domnulū Moldaviei și Barbu Stirbeiū domnulū României.

În 20 Maiū 1849 se subscrisse de Balta-Liman convențiunea între guvernulū rusescū și turcescū, prin care se suspînse adunarea generale a Românilorū din principate, și allegerea domnilorū de cōtră adunarea pentru unū timpū de 7 anni, și în loculū adunării se institui cîte unū divanū *ad hoc* allessū de cōtră domni pentru fiă care principatū. Prin învoire commune între amēndoue curțile se numiră domni pe 7 anni; în Moldavia *Gregoriū Ghica* și în România *Barbu Stirbeiū*. După altă coventțiune între guvernulū rusescū și austriacū, Rusșii din principate trecură în Trasilvania spre a da ajutoriū Austriacilorū încontra Ungurilorū, — pîno la finitulū lunei lui Augustū Trasilvania se cureți de Unguri. — Rusșii se întórseră în principate și în primăvéra annulū 1850 lăssară țerrele în mânele domnilorū provisorii.

În intervallulū ocupațiunii de truppe străine, principatele Române sufferiră fôrte multū; acumū prin suspensiunea legilorū fundamentali cădură suptū guvernulū

arbitrariu allu domnilorü impuși. Cu tôte acestea Moldavia fu mai favorită de sörte, ea căpetâ unü domnü cu sentimente umane și plinü de bună voință. Gregoriü Ghica se încungiurâ de patrioți, și luâ mai multe mesurî salutare pentru Moldavia, restabili scólele naționalî, chiâmâ de la Viena pre Laurianü și lü puse inspectore generalü allü scólorü, încuragiâ litteraturâ, cumperâ cu spesele selle chronica luî Giorgiu Sincanu, și o dede la tipariü. — Inse principatele nu se puturâ bucurâ lungu timpü de repausü. In anulü 1852, Russia care occupasse principatele române pentru interesele ei, se arretâ acumü cu pretenșiunea de a i se plăti spesele făcute în principate în timpulü ocupațiunii. Domniü se uimirâ, înse de nevoiâ se plecarâ. In anulü 1853 Russia pretinse de la pórtâ garanțiâ pentru ușiurarea sortiî creștinilorü din oriente. Pórta promise ușiurâri, înse refusâ a da Russiei garanțiâ în formâ de tractatü. Atunci Russia intrâ din noü în principate (Juniü 1853), suptü cuvântü de a le luâ ipotecâ pînâ ce pórtâ se va înduplecâ a da garanțiâ cerutâ. Pusețiunea domnilorü deveni criticâ: -ei lăssarâ guvernulü în mânele ministrilorü, și se dusserâ la Vienna (Octobre 1853). Acumü se începurâ luptele la Dunăriâ între Rusși și Turci. România sufferi de amîndóue părțile. Puterile europene se puserâ la miđilocü spre a împacă pre Russia cu Turcia, și dupâ ce nu și adjunserâ scopulü pre callea diplomaticâ, se ridicarâ cu armele incontra Russiei. Austria jucâ rollulü de neutrale. In fine Rusșiî furâ constrînși a desertâ principatele în tómnâ anulü 1854. Austriaciî intrarâ în loculü lorü. Domniü se întórserâ de la Vienna, și se puserâ în altâ stare

critică suptă ocupațiunea altorū trupe străine. După luptele cele sângerose în Crimeria, se deschiseră conferinție de pace la Vienna în primăvéra anului 1855. Gregoriū Ghica trâmise la conferinție pre Constantinū Negri, însoțitū de Laurianu, care eră însărcinatū cu vizitarea scólelorū din Germania. Inse Barbu Stirbeiū află de prisosū assemine missiune pentru România. Dară conferințiile de la Vienna se întrerupseră fôră de a puté adjunge la vreunū resultatū. In luna lui Juniū, Negri se întórse în Moldavia, érá Laurianu purcesse înainte și visită scólele din Germania, Franția, Anglia și Italia pînă in luna lui Novembre.

In 9 Septembre 1855 alliății luară Sebastopolia, și Rusșii începuseră a se immuiă. Se încercară nóue planuri de pace. Pre la finitulū lunei lui Decembre ambasatoriulū austriacū, Esterhazi, presentă cabinettulū de la Pctersburgū condițiunile de pace, între cari se co-prindea și cessiunea Bassarabiei pînă la linia trassă prin munții de la Hotinū cătră gura Dunării. După unū ultimatulū ce i se presentă în luna lui Januariū 1856, Russia primi condițiunile de pace cu preliminariele propuse de Austria. In urma acestora se deschise congressū la Parisū, și in 18 (30) Martiū 1856 se încheiă tractatulū.

IV

Tractatulü de la Parisü.

In articlulü 15 allü tractatului de la Paris se stipulédiã:

«Actulü congressului de Vienna asșediändü principiele destinate a regulã navigarea fluviilorü cari despartü mai multe sate saü trecü prin elle, puterile contractanți stipulédiã între dinsele că principiele acestea vorü fi assemine applicate la Dunăriã și la gurile ei. Elle dechiarã că acésta dispoșețiune face de acum înainte parte a dreptului publicü allü Europei, și o iaü suptü a lorü garanțiã.

«Nevigarea Dunării nu va puté fi suppusã verunei pedeci saü dâri care n'arü fi a nume preveđiutã prin stipulațiunile din acticli urmãtorü. Prin urmare nu se va luã nici o dare basatã numai pre faptulü navigãrii pre fluviü, nici ver-o dare asupra mãrfurilorü ce se aflã pre navü. Regulamentele de polițiã și de carantinã ce se vorü înființiã pentru securanțiã statelorü percurse saü despãrțiite prin acéstü fluviü, se vorü face așia, ca se favorédie pre câtü se va puté cercularea navilorü. Afarã de aceste regulamente, nu se se va pune nici o altã pedecã la libera navigare.

«Art. 20. In șchãmbulü cetãțilorü; porturilorü și terri-toriilorü enumerate în art. 4 allü acestuï tractatü, și spre a assecurã mai bine libertatea navigãrii Dunării, Maiestatea sa imperatoriuluiü tutorü Russielorü se invoiesce ca marginea sa în Bassarabia se se rectifice.

«Marginea cea nouă va începe de la marea neagră la un kilometru spre răsărit de la lacul Burna-Sola, va adjuge într'o liniă perpendiculară callea cetății Albei va urma această calle pînă la vallul lui Traian, va trece, pre din sus de Bolgrad, se va sui de a lungul riului Jalpuc pînă la înălțimea Sărăciței, și se va fini la coltul Morii lîngă Prut. Din sus de acest punct marginile între cele două imperii nu vor fi supuse la nici o modificare.

«Delegații puterilor contractanți vor determina în detaliu linia noii margini.

Art. 21. Teritoriul cedit de Russia se va allătura la principatul Moldaviei suptă suzeranitatea înaltei porți

«Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturile și privilegiile assecurate principatelor, și în terminu de trei ani de zile le va fi iertat a se strămuta aiure, despunându liber de averile lor.

«Art. 22. Principatele României și Moldaviei vor urma a se bucura suptă suzeranitatea porții și garanția puterilor contractanți de toate privilegiile și immunitățile în a căroră possessiune se află. Nici o protecțiune esclusivă nu se va essercita asupra lor de cōtră nici una dintre puterile garanți. Nici un drept particulariu de amestec în trebile lor din întru nu va ave locul.

«Art. 23. Înalta portă se îndatoriédă a conserva numitelor principate o administrațiune independinte și naționale, precum și deplina libertate a cultului, a legislațiunii, a commerciului și a navigațiunii.

Legile și statutele ce se află astăzi în putere se vor

supune unei revisiuni. Spre a puté adjuge la o deplina conformitate în acéstă revisiune, o commissiune speciale, despre a cărei compunere se vorú înțelege înaltele puteri contractanți, se va aduná fôră întârziare la Bucuresci cu unú commissariú allú înaltei porți.

Acéstă commissiune va avé de datoriá de a se informá despre starea actuale a principatelorú, și de a propune bazele viitórei lorú organisări.

Art. 24. Maiestatea sa sultanulú promitte a convocá îndată în fiá-care din améndoue principatele o adunare ad-hoc, compusá așia ca se constituiescă reprezentanția cea mai essactá a interessilorú tutorú classilorú societății. Adunările acestea vorú fi chiámate a esprime dorințele poporului pentru organisarea definitivá a principatelorú.

«O instrucțiune a congressului va regulá relațiunile commissiunii cu aceste adunări.

«Art. 25. Luândú în considerațiune opiniunea dată de ambele adunări, commissiunea va trámitte fôră întârziare la scaunulú actuale allú conferințelorú rezultatulú lucrării selle.

«Înțelegerea finale cu puterea suzeraná se va sancționa prin o convențiune încheiatá la Parisú între înaltele puteri contractanți, și unú hattıserifú conformú cu stipulațiunile convențiunii va constitui definitivú organisarea principatelorú puse de acumú înainte suptú garanția colectivá a tutorú puterilorú subscritórie.

«Art. 26. Se înțelege, că în principate va fi o putere armată naționale, organisată cu scopú de a mântine securanția interná și de a apperá marginile. Nicı o

pedecă nu se va puté pune mesuriloré estraordinarie de apperare ce elle, în înțellegere cu înalta pórtă, arú fi chiámate a luà spre a respinge orí-ce învasiune străină.

«Art. 27. Décă pacea internă a principatelorú s'arú aflà ammenințiată saú .compromissă, înalta pórtă se va înțellege cu celle-alte puterí contractanți asupra mesuriloró ce ar fi de luatú spre a mântiné saú a restabili ordinea legale. Nicí o intervențiune înarmată nu va puté avé locú fôrá mai înainte înțellegere între a ceste puterí.»

V.

Interregnulú. — Adunările generalí în Principate.

După ce se încheiă acestú tractatú domnií principatelorú cari și împlinisseră și termenulú de 7 anni, esșiră din funcțiune la începutulú lunei lui Juliú 1854. Pórta numi caímacamí: în Moldavia pre *Teodorú Balșii*, și în România pre *Alessandru Ghica*. — Teodorú Balșiu, inimicú personal allú lui Gregoriú Ghica, îndată ce intră in funcțiune nimici tóte instituțiunile fostului domnú. Omú fôrá capacitate, ínse plinú de vanitale și de invidiă, se încongiurá cu elementele celle mai perverse, cu Istrati, Asachi, Schileti, ect., desființiă seminariulú și gimnasiulú de la monasteriulú Némțiú, desființiă facultatea de legí de la Jassí, desființiă legea de pressă, banca națiionale și în genere totú ce Ghica făcusse bunú. Incă unú atare spiritú destructivú nu s'a mai veđutú în Moldavia de pre timpulú lui Maurocor-datú. — Ellú murí în luna lui Februariú 1857. Pór-

ta numi în locul lui pre Nicóla Bogoride, bulgară grecitú, crescutú în Fanarú, unú adeveratú Sardanapalú în miniatură. Dcă Balșiú stricasse totú ce afluase făcutú de G. Ghica, apoi Bogoride nu mai cunnoscú nimica de sacru, insolenția lui în fapte arbitrare trecú preste tótá imaginarea. Faptele lui celle pre faciá suntú totú atâte lesiuni de morale și de dreptate, totú atâte crimini în-contra patriei; correspondinția lui cea secretá documentédiá corupțiunea cea mai completá.

În primăvéra anului 1857 veniră în principate commissarií puterilor contractanți, și se publicá ordinea pentru convocarea adunárilor ad-hoc. Dispozițiunile acestei ordine nu se párea favoritórie unei adeverate reprezentanție naționale. Alessandru Ghica le modificá în România așiá în câtú se correspondiá câtú se va puté, mai bine dorinției generale; dará Bogoride în Moldavia le dede în aplicațiune o întorsutură și mai unilaterale, și produsse allegerile celle mai detestabile, totú creaturi antipatriotice. Impertinenția acésta commissá suptú ochii commissarilorú, nu se sufferí de còtrá puterile garanți. Allegerile lui Bogoride se desființară. Din allegera a dóua essiră totú patrioți buní. Adunările se deschiseră în luna lui Septembre. Cu unanimitate se votará atátú la Jassí, câtú și la Bucuresci, urmátóriele punte:

« I. Respectarea drepturilor principatelorú, și în specie a autonomiei lorú, în coprinderea vechielorú lorú capitulațiunii încheiate cu înalta portá în annií 1393, 1460, 1511, și 1634.

«II. Unirea principatelor într'un singur stat supt nume de România.

«III. Principe străin cu mostenirea tronului, allessă dintr'o dinastiă domnitoriă de alle Europei, și ai cărui mostenitori se fiă crescuți în religiunea țerei.

«IV. Neutralitatea pământului principatelor.

«V. Puterea legislativă încredințată unei adunări generale, în care se fiă reprezentate toate interesele națiunii.

«Tote acestea suptă garanția colectivă a puterilor cari au subscrissă tractatul de la Parisu.»

Adunările se închiseră cōtră finitulă annului 1857, eră commissarii puterilor străine remaseră în principate pinô în primăvera annului 1858. În luna lui Juliū se strinse din nou congressulă la Parisu, și în 7 (19) Augustu se subscrisse convențiunea pentru reorganizarea principatelor unite în 50 articli.

VI.

Convențiunea pentru reorganizarea Principatelor.

Art. 1. Principatele Moldaviei și României constituite de acumă înainte suptă denumirea Principatele unite Moldavia și România, remănū puse suptă suzeranitatea Maiestății selle sultanului.

«Art. 2. În puterea capitulațiunilor încheiate de sultanii Bajazetū, Machomede II, Selimū I, și Solimanū II. cari constituescū autonomia lorū și regulediă raporturile lorū cu înalta pôrtă, și cari s'au consacratū de mai multe hatisherife, mai allessū de cellū de la an-

nulă 1834; conforme și articulelor 22 și 23 din tratatul încheiat la Paris în 30 Martie 1856, principatele voră urmă de a se bucură suptă garanția colectivă a puterilor contractanți, de privilegile și imunitățile în a căroră possessiune se află.

«Prin urmăre principatele se voră administră liberă și fără nici ună amestecă din partea înaltei porți, între marginile stipulate prin consensulă puterilor garanți cu curtea suzerană.

«Art. 3. Puterile publice voră fi încredințate în fiă-care principatū unū Domnū, și unei adunări electivă carī voră lucră în casurile prevedute prin acestă convențiune, cu concursulă unei commissiuni centrale commune ambeloră principate.

«Art. 4. Puterea essecutivă se va essercită de cōtră domnū.

Art. 5. Puterea legislativă se va essercită împreună de cōtră domnū, de cōtră adunare și de cōtră commissiunea centrale.

«Art. 6. Legile de interessū speciale în fiă care principatū se voră prepară de cōtră domnū și se voră votă de cōtră adunare. Legile de interessū commune se voră prepară de cōtră commissiunea centrale, și se voră votă de cōtră adunări căroră se voră suppone prin domni.

«Art 7. Puterea judecătorească essercitată în numele domnului se va încredințā magistraților numiți de dînsul, și nimine nu va puté fi lipsitū de judecătōrii seī naturalī.

«O lege va determină condițiunile primirii și înain-

tării în magistratură, luându-se de base aplicarea progresivă a principiului de nestrămutare (inamovibilitate.)

«Art. 8. Principatele voru da curții suzerane unu tributū fissatū la summa de unu milion cinci cente de miū pentru Moldavia, și dōue milliōne cinci cente de miū pentru România. Intărirea se va da domnilorū, ca și în trecutū, de cōtră M. S. sultanulū. Curtea suzerană împreună cu principatele va combină measurele de luatū pentru apperarea territoriulū lorū în casū de atacū din afară; și înalta pórtă într'o înțelegere cu curțile garanți, va puté se iee measurele necesarie pentru restabilirea ordiniī, în casulū cândū ar fi turburată. Ca și în trecutū, tractatele internaționalī ce se vorū încheiā de cōtră curtea suzerană cu puterile străine, se vorū applicā și la principate, în totā ce nu atinge immunitățile lorū.

«Art. 9. In casulū cândū s'arū călcā immunitățile principatelorū, domniī vorū reclamā îndată la puterea suzerană, și decă ea n'ar face dreptate la reclamarea lorū, atunci ei vorū înaintā acéstă reclamare prin agențiī lorū la reprezentanțiī puterilorū garanți din Constantinopoli. Domniī vorū fi representați lōngă curtea suzerană prin agenți (capu-chihaia) născuți romāni saū moldavi, cari vorū fi primiți de înalta pórtă, și nu vorū atternā de nici o jurisdicțiune străină.

«Art. 10. Domnulū se va allege pre viétiā de cōtră adunare.

«Art. 11. In casū de vacanțiā, și pînō la allegerea nouilorū domni, administrațiunea țerrei se va încredințiā consiliulū ministrilorū, care intră cu deplinū dreptū în

essercițiulū puterīi. Atributele acestuī consiliū, curatū, administrative, se vorū mărgini în espedirea lucrărilor, fōră ca se pōtă scōte pre funcționari din posturile lorū, de cātū numai în urma unorū fapte constatate prin canalulū judecătorescū. In asemine casurī, consiliulū nu va putē numi alți funcționari de cātū provisorīū.

«Art. 12. Cândū se va face vacanțiā de domnū, atunci dēcā adunarea va fi strīnsă, va purcede în datā, și în timpū de optū ȓile va allege domnū. Dēcā din contrā, adunarea nu va fi strīnsă, atunci se va convoca îndatā și se va strīnge în spațiū de ȓece ȓille. In casulū cândū adunarea ar fi desfăcutā, se vorū începe îndatā nōuele allegerī în spațiū de cincī spre-ȓece ȓille, si nōua adunare se va strīnge asemine în spațiū de ȓece ȓille. In cele optū ȓille cari vorū urmā după stringerea adunării, ea va fi detōriā a face allegerea de domnū. Pentru, ca adunarea se pōtă intrā în lucrările allegerī de domnū, trebuie se fiā compusă din trei părți a numerulū înscrissū de deputați. In casulū cândū, în cele optū ȓille nu se va fi făcutū allegerea, în ȓiua, a nōua, la médiā-ȓi, adunarea va purcede la allegere, orī-care ar fi numerulū deputațilorū.

«Intārirea se va cere, ca și mai înainte, și se va da în spațiū de unā lună cellū mai multū.

«Art 13. Se va allege domnū, ver-care va avē etatea de trei-ȓeci și cincī de annī, va fi fiiū de tatā născutū Românū saū Moldavū, și va avē unū venitū funȓiarīū de 3000 galbinī, inse se fiā fostū în funcțiuni publice în timpū de ȓece annī, saū se fiā făcutū parte din ver-

o. adunare.

«Art. 14. Domnul guvernă cu ajutorul miniștrilor numiți de dînsul. Ellu sancționează și promulgă legile, și pôte refusa sancțiunea sa; ellu are dreptul de a ierta și de a micșora pedepsile în materiă criminală, fîră de a puté interveni almintrelé în administrarea justiției. Ellu prepară legile de interessu special principatului, și mai allessu budgetele, și le supune de liberării adunării.

Ellu numesce pre toți funcționarii publici și face regulamentele necesare pentru essecutarea legilor.

Lista civile a fiă-căruî domnă se va votă de cōtră adunare o dată pentru totu déuna, la suirea lui pre tron.

«Art. 15. Orice actă allu domnului, caută se fiă contra-semnată de ministrii competenți.

Ministrii voru fi responsabili pentru violarea legilor și mai allessu pentru respirea banilor publici. Ei se voru judecā de cōtră înalta curte de justiția și de cassațiune. Tragerea lorū la judecată va puté se se facă de cōtră domnă sau de cōtră adunare. Punerea ministrilor în accusațiune se va puté pronunția numai de o majoritate compusă din trei părți de membrii de faciă.

«Art. 16. Adunarea electivă în fiă-care principatū, se va allege pentru șapte anni în conformitate cu dispozițiunile electorali allăturate pre lōngă acéstă convențiune.

«Art. 17. Adunarea se va convocā de cōtră domnă, și trebuie se se stringă în fiă-care annū în cea d'ântaiū duminică a lunei lui Decembre. Ținerea fiă-cărei ses-

siunii ordinare va fi de trei luni. Domnul va pute prelungi sesiunea, cându va cere necesitatea. Ellu pôte se convóce adunarea extraordinariu saú se o desfacă. In acestu casu din urmă, e datoriú a convocà o nouă adunare, care trebuie se se stringă în spatiu de trei luni.

«Art. 18. Metropolitulu și episcopiú diecesani vorú face cu dreptulu parte din adunare. Președinția adunării va fi a Metropolitulu, érá vice-președinții și secretariú se vorú allege de còtră adunare.

«Art. 19. Președintele va fissà condițiunile cu cari publiculu va pute fi primitu în ședințele adunării, afară înse de casurile escepționali cari vorú fi prevédute de regulamentul interioru allu adunării. Prin căutarea președintelu se va redege unú processu verbal sumariu de fiă-care ședinția care se va publicà prin gazetta oficiale.

«Art. 20. Adunarea va desbate și va votà proiectele de legi cari i se vorú presentà de còtră domnú. Ea le va pute amendà conforme art. 37, în ceea ce se reportă la legi de interessu commune.

«Art. 21. Décă ministriú nu vorú fi membri ai adunării, ei nu vorú avé mai puçinú dreptu de a intră și de a lua parte la discussiunile legiloru, fòrá înse a pute votà.

«Art. 22. Budgetulu venituriloru și allu speselorú, preparatú pre annu pentru fiă-care principatú prin căutarea domnulu respectivú, și suppusu adunării care lu va pute amendà, va fi definitivú numai după ce se va votà de dinsa. Deca budgetulu nu se va votà în timpulú cuvenitú, atunci puterea essecutivă va pute urmà

cu serviciile publice, conforme budgetului din anul trecut.

«Art. 23. Diversele funduri ce provin pînă astăzi din casse specială, și de cari dispune guvernul cu mai multe titluri, trebuie se între pre viitoriu în budgetul general al veniturilor.

«Art. 24. Regularea definitivă a conturilor trebuie se se presente adunării în spațiu de doi ani cellu mai mult, de la încheierea fiă-cărei lucrări.

«Art. 25. Neci o contribuțiune nu se va pute impune sau adună decă nu se va încuviința mai nainte de cōtră adunare.

«Art. 26. Tōte legile de interessu commune sau special, tōte regulamentele de administrațiune publică, precum și tōte legile de finanție se voru publica prin gazetta oficiale.

«Art. 27. Commissiunea centrale va ședé la Foxiană. Ea se va compune din șesse-spre-șede membri; optu Români și optu Moldavi. Patru se voru allege de cōtră fiă-care domnu din membrii adunării sau dintre persōnele ce voru fi împlinitu funcțiunii înalte în țerră, și patru de cōtră fiă-care adunare din sînulă seă.

«Art. 28. Membrii commissiunii centrale voru avé dreptulă de a luă parte la allegerea domnilorū în adunarea de care se ținū.

«Art. 29. Commissiunea centrale e permanente. Ea va pute înse, cându lucrările îi voru permite, se se ammane pentru unu timpū care nu trebuie se trecă preste patru luni neci într'unu casū

Durata funcțiunilorū membrilorū ei pentru fiă-care prin-

cipatū, orī-cumū vorū fi ei numiți de cōtră domnū saū de cōtră adunare, va fi mărginită la durata legislaturei. Inse funcțiunile membrilor ce vorū essi, vorū încetă numai la intrarea membrilor celorū noui.

In casulū cândū mandatulū âmbelorū adunări ar încetă totū de o dată, commissiunea centrale se va reînoui în totalitate pentru amândoue principatele la deschiderea nouelorū adunări.

In casulū cândū s'ar desface una din adunări, reînnoirea va avé locū numai pentru acei membri ai commissiunii centrale cari se ținū de principatulū în care se va reallege adunarea. Membrii cari essi, vorū puté fi allesși din nou.

«Art. 30. Funcțiunile membrilor commissiunii centrale vorū fi retribuite (plătite.)

«Art. 31. Commissiunea centrale va numi președintele seū. In casurile cândū voturile s'arū împărți de o mesură între doi candidați, atunci se va decide prin sorți.

Funcțiunile președintelui vorū încetă cu mandatulū seū de membru allū commissiunei centrale. Aceste funcțiuni se vorū puté reînoui.

In casulū cândū voturile la deliberațiunii s'arū împărți de o mesură, atunci votulū, președintelui va preponderă

Commissiunea centrale își va face însăși regulamentulū seū interiorū. Spesele de orī-ce netură vorū căde pre diumetate în sarcina fiă-căruī principatū.

«Art. 32. Dispușețiunile scontitative alle nouei organizațiunii a principatelorū se punū suptū prevegiharea

commissiunii centrale. Ea va pute arreta domnilorū abusurile ce i se vorū păre urgente de reformatū, și le va suggeri îndreptările ce va crede de-cuviință a se introduce în differitele ramuri de administrațiune.

«Art. 33. Domniī vorū pute asemenea trāmitte commissiunii centrale tōte propunerile cari li s'arū păre bine de a se preface în proiecte de legi comunī āmbelorū principate.

Commissiunea centrale va preparā legile de interessū general, comunī āmbelorū principate, și va suppune aceste legi prin miđilocirea domnilorū, la desbaterile adunārilorū.

«Art. 34. Se vorū considerā ca legi de interessū general tōte acelea, cari aū de obiectū unitatea legislațiunilorū, stabilirea, mântinerea sau ammeliorarea uniriī de vame, de poste, de telegrafū, fissarea valorilorū monetarie, și diversele materie de folosū publicū commune pentru amēndoue principatele.

«Art. 35. Dupā ce se va formā, commissinnea centrale va trebui se se ocupe special cu codificarea legilorū actuali alle țerrilorū, și cu punerea lorū in armoniā cu actulū constitutivū allū nouei organizațiunii. Ea va revisā regulamentele organice, precumū și codicele civile, criminal, commercialū și processura lorū, așia ca pre viitoriū, afarā de legile de interesse curatū locali, se nu mai assistā de cātū unū singurū și același corpū de legislațiune, care va intrā în lucrare în amēndoue principatele după ce se va votā de amēndoue adunările respective și se va sanționā și promulga de cōtrā fiā-care domnū.

«Art. 36. Dacă adunările voră propune amendamente în proiectele de legi de interessă commune, atunci proiectulă amendatū se va retrămitte la commissiunea centrale, care lă va appretiă și va formă altū proiectū definitivū, care adunările nu lă voră puté de câtū adoptă saū reieptă cu totulū.

«Art. 37. Legile de interessă special pentru fiă-care principatū, nu se voră sacționă de cōtră domnū, de câtū numai după ce se voră fi comunicatū de dînsulū commissiunii centrale, care de are a vedé, dacă acelle legi suntū în accordū cu dispusețiunile constitutive alle nōuei organizațiunii.

«Art. 38. Se va instituī o înaltă curte de justițiă și de cassațiune commune âmbelorū principate. Acéstă curte va ședé la Foxianī. Constituirea ei se va regulă printr'o lege. Membrii ei vorū fi inamovibili.

«Art. 39. Sentențiile date de cōtră curți, și judecătīle pronunțiate de cōtră tribunariiele din fie-care principatū, se voră aduce numai înaintea acesteī curți de cassațiune.

«Art. 40. Ea va essercită dreptulū de censură și de disciplină asupra curților de appellū și a tribunarielorū. Assemine va avé și dreptulū de jurisdicțiune exclusivă asupra membrilorū seī însiși în materiă penale.

«Art. 41. Ca înaltă curte de justițiă, ea va cercetă tragerile la judecată provocate încontra ministrilorū de cōtră domnū saū de cătră adunări, și va judecā fōră appellū.

«Art. 42. Milițiile regulate ce essistă astăđi în principate, voră căpētă o organizațiune identică, spre a se

puté uni și a formă o sigură armată. O lege commune va provedé la acésta. În fiă-care annü se vorü inspectă milițiile âmbelorü principate de cötră inspectori generali numiți pentru fiă-care annü, alternative de cötră domni. Inspectorii vorü fi însărcinați a priveghia la întréga essecutare a dispusețiunilorü destinate spre a conservă cellorü dóue miliție caracterulü de dóue corpuri alle uneia și acelei-ași armate.

Numerulü milițiilor regulate, fissatü prin regulamentulü organicü, nu se va poté mări preste o a treia parte, fôrä o înțelegere luată mai înainte cu înalta pôrtă.

«Art. 43. Milițiile trebuie se se unescă de câte ori securanția din intru saü din afară va fi ammenințiată. Unirea se va cere de unulü dintre amêndoï domniï, înse ea se va face numai cu învoirea lorü commune, însciințându-se totü de o dată și curtea suzerană. După propunerea inspectorilorü, domniï vorü poté assemine se unescă în totü saü în parte, milițiile în câmpü de essercițiü, saü spre a le trece în mustră.

«Art. 44. Commandantele supremü se va numi alternative de cötră fiă-care domnü. cândü va fi se se unescă milițiile. Acestü commandante va trebui se fiă Românü saü Moldavü de nascere. Ellü póte se se scótiă de domnulü care lü va fi numitü. Noulü commandanté supremü, în casulü acesta, se va numi de cötră cellü-altü domnü.

«Art. 45. Ambele miliție vorü conservă stégurile lorü actuali; înse aceste stéguri vorü purta pre viitoriü o fasciă albastră, conforme modellului alăturatü pre lóngă acéstă convențiune.

«Art. 46. Româniî și Moldaviî vorû fi toți aequali înaintea legiî, înaintea contribuțiunii, și toți vorû avé dreptû de o mesură la funcțiunile publice din amëndoué principatele.

Libertatea lorû individuale va fi garantată. Nimene nu va poté fi închisû, prinsû, nici trassû la judecată, de câtû numai conforme legiî.

Nimene nu va poté fi espropriatû de câtû numai după lege pentru interessû publicû, și cu desdămnare.

Româniî și Moldaviî de tôte riturile crestine se vorû bucură de o mesură, de tôte drepturile politice. Aceste drepturi se vorû poté întinde și la celle-lalte culturî prin dispozițiunii legislative.

Tôte privilegiile, scutirile saû monopoliele de cari se bucură încă nisce classî, se vorû desființia, și se va purcede fôră întârziare la revisiunea legiî care regulédiă raporturile proprietarilorû de pământû cu cultivatoriî, cu scopû de a ameliioră starea țerranilorû.

Instituțiunile municipale, atâtû urbane câtû și rustice vorû lua tôte desvoltările ce coprindû stipulațiunile convențiunii acesteia.

«Art. 47. Pînă ce se va purcede la revisiunea prevedută prin art. 37, legislațiunea care se află astăzi în vigóre în principate, se va mântiné încă în dispozițiunile cari nu sunt contrarie stipulațiunilorû convențiunii acesteia.

«Art. 48. Spre a se îndeplini art. 25 din tractatulû din 30 Martiû 1857, unû hatîșerifû conforme cu testulû stipulațiunilorû convențiunii acesteia, va promulgă dispozițiunile ce precedû, în unû spațiu de cincî-spre-

dece zile cellă mai multă, din ziua scâmbării ratificațiunilor.

«Art. 49. În momentul publicării sus-țissului ha-tișerifü, administrațiunea se va dà de cõtă caimacamiï actuali din fiă-care principatü, unei commissiunï interimarie, constituite după dispusețiunile regulamentului organicü. Prin urmare aceste commissiunï se vorü compune din președintele înaltului divanü, din marele logotetü, și din ministrulü interesselorü interne, cari se afla în funcțiunï suptü domniele din urmă, înainte de formarea administrațiunilor actuali, în anulü 1856. Numitele commissiunï se vorü occupa îndată cu formarea listelorü electoralï, cari trebuie se fiă făcute și afiște în spațiü de cincï septemâni. Allegerile se vorü face în trei septemâni de la publicarea listelorü. În dece zile cari vorü urmä după acësta, deputații vorü trebui se fiă adunați în fiă-care principatü spre a purcede în terminulü mai susü-arreatatü la allegerea domnilorü.

«Art. 50. Acëstă convențiune se va ratificä, și ratificațiunile se vorü scâmba la Parisü în spațiü de cincï septemâni, sau și mai currëndü de se va puté.

«În credința căria, plenipotențiarïi respectivi, aü și subscrissü și aü pusü pre ea sigillulü armelorü lorü.

«Făcutü la Parisü în noue-spre-dece zile alle lunei lui Augustü 1858.»

(Urmädă subscrierile Plenipotențiarilorü.)

Annessă I.

«In conformitate cu Art. 45 allă acestei convențiune, (coprinde desemnulă modellulă de fačiă albastră pentru stégurile miliției unite.)

Annessă II.

Stipulațiunile electorală în 23 artici.

«Art. 1. Adunarea electivă se compune în fiă-care principatū din membri allessi de districte și de opide. Metropolitulū și episcopii diecesani facū parte din adunare cu dreptū deplinū.

«Art. 2. Allegătorii sunt saū primari saū directi.

«Art. 3. Allegătoriū primariū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funđiariū de unū centū de galbină cellū pučinū.

«Allegătoriū directū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funđiariū de ună mie de galbină cellū pučinū; érá prin oppide, ver-cine se bucură de unū capital funđiariū industrial saū comercialū, de șesse mi de galbeni cellū pučinū, care capital e allū lui propriū, saū dotal.

«Art. 5. Nimeni nu va puté fi allegătoriū, decă nu va avé etatea de 25 de anni trecuți, și nu va fi nascutū saū naturalisatū Românū saū Moldavū.

«Art. 6. Nu vorū puté fi allegători; 1) individele, cari depindū de la ver-o jurisdicțiune străină; 2) interdiciți (cei ce nu sunt capabili de a se administră pre sene); 3) falliți nereabilitați; 4) cei ce vorū fi fostū

condamnați la pedepse affective și infamanti, saū și numai infamanti.

«Art. 7. Listele electoralē se vorū face pre fiă-care annū în fiă-care districtū prin căutarea administrațiunei. Elle se vorū publicā și affige în ântâia duminecā a luniī lui Januariū, pretutindene unde va fi de trebuințiā. Reclamațiunile se vorū face la administrațiune în celle trei septemâni cari vorū urmā după publicarea listelorū. Reclamanțiī vorū putē se appelleie la tribunariulū de districtū, care va statui de urgențiā și în cea-din urmā instanțiā.

«Art. 8. Ver-ce allegētorii va putē reclamā înscrierea saū stergerea din listā a ver-căruī individū neînscrisșū, saū înscrișșū fōrā dreptū; în lista de care face parte.

«Art. 9. Pōte fi allessū fōrā distingere în tōte collegiele electoralē ver-cine născutū saū naturalisatū Românū saū Moldavū va avē otate de 30 de anni trecuți, și se va bucurā de unū venitū de patru cente de galbinī cellū puçinū.

«Art. 10. Allegētorii primari din districte numescū în fiă-care subadministraturā trei allegētorī, cari adunați în capitalile districtelorū vorū allege unū deputatū pentru fiă-care districtū.

«Art. 11. Allegētorii direcți din districte vorū allege doi deputați pentru districtū.

«Art. 12. Prin oppide allegētorii direcți vorū allege la Bucurescī și la Jassī câte trei deputați; la Craiova Ploescī, Brăila, Gallați și Smeilū câte doi deputați.

la celle-lalte oppide capitali alle districtelorū câte unū deputatū.

«Art. 13. Allegătorii de fiă-care categoriă, se vorū adunā separatū, în collegie specialī, spre a purcede la lucrările lorū respctive.

«Art. 14. Collegiele electoralī se vorū convocā de cōtrā puterea essecutivă, cu trei septemāni cellū puçinū înainte de ziua fissatā pentru allegere.

«Art. 15. Votulū pentru allegerea deputațilorū va fi secretū.

«Art. 16. Allegerea se va face după maioritaea voturilorū date. Décă necī unū candidatū nu va poté fi câstigatū maioritaea, atunci se va purcede la a dóua votare, și candidatulū care va uni cellū mai mare numerū de voturī, va fi allessū.

«Art. 17. Lucrările electoralī se vorū verificā de cōtrā adunare, care singurā are dreptulū de a judecā despre validitatea lorū.

«Art. 18. Deputatulū allessū în mai multe cercuri electoralī, e datoriu a face preferinția sa cunnoscūtā președintelui adunării în celle dece șille cari vorū urmā după dechiărațiunea validității acesteī allegerī. In casulū cându n'ar face acēsta în terminulū însemnatū, atunci se va decide prin sorți.

«Art. 19. In casū de vacanțā în urma unei preferinție, saū de mórte, saū de demissiune, saū de altā întâmplare, collegiulū electoral care trebuie se împlinescā vacanțā, se va adunā în spațiu de trei lunī.

«Art. 20. Necī unū membru allū adunării, în timpulū pino cândū ține sesiunea, nu póte fi arrestatū saū

trassü la judecată în materiă penale, afară de casulü de flagrante delictü, și numai după ce adunarea va autorisä tragerea lui la judecată.

»Art. 21. Ver-ce persónă care se va fi înscrissü în listele electorali prin dechiărățiuni fraudulöse, saü prin ascunderea ver-uneia dintre încapacitățile prevedute, saü care va fi reclamatü și va fi căpetatü înscrierea sa în mai multe liste, saü care va fi luatü parte la votü nefindü înscrissü saü cădutü din dreptulü electoral, se va pedepsi cu o. amendă de unü centü de galbeni cellü pucinü și de ună mie de galbeni cellü multü, saü cu închisóre de optü ðille cellü pucinü și de trei lunü cellü multü.

«Art. 22. In casulü cândü ministeriulü publicü n'ar luä inițiativa, ðece allegători adunați vorü avé dreptulü de a ridicä processü criminal: 1. asupra ver-cărui individü care în timpulü lucrărilor electorali va fi subtrassü saü scâmbatü bulletinele; 2. asupra tutorü cellorü ce vorü fi turburatü lucrările electorali și vorü fi atătacätü libertatea votului prin appucături fraudulöse, prin violenție, saü prin ammenințări.

«Art. 23. Stipulațiunile electorali cari coprindü celle döue-ðeci și döue de article de mai susü, trebuie annesate la convențiunea din 19 Augustü, conformé art. 16 allü ðissei convențiuni, dreptü care plenipotențiarii respectivi aü subscrisssü și sigillatü cu armele lorü și acestü actü care le coprinde.

Parisü 19 Augustü 1858.

(Urmédiä subscrierile plenipotențiarilor.)

VII.

Alessandru Joanne Cusa I. Domnă principatelor Române unite.

După ce se ratifică convențiunea din 7 (19) Augustă de cōtră puterile garanți, se publică în principate în 18 (31) Octobre 1858, fostii caimacani eșșiră din funcțiune, și commissiunile interimarie luară mesure spre a pune în lucrare legea electorale. Deputații din Moldavia se strinseră în celle din urmă șille alle lunei lui Decembre 1858 la Jassși, și în 5 Ianuaru 1859 allesseră Domnă cu unanimitate pre Alessandru Joanne Cusa. Deputații din România se adunară în luna lui Ianuariu la Bucuresci, și în 24 Ianuariu 1859 allesseră domnă cu unanimitate pre aceeași persōnă. Cu modulă acesta se împlinî una din dorințiile principalî alle Românilor de a avé unū singurū domnă preste amëndoue principatele. Alessandru Joanne Cusa promise solennal atâtă la Jassși, câtū și la Bucuresci că ellū va lucră din tôte puterile pentru ca dorințiile națiuneî, espresse de adunările din 1857, se se realiseșie pre deplinū. Indată se trâmiseră delegați la Constantinopoli spre a adduce la cunnoscinția porții și a puterilor garanți actulū se allegere, și a cere întărirea domnului allessū. Pōrta de pare că nu se mulțiamî cu acestū actū de principiū allū Românilorū, și trâmândă cu dechiărarea sa.

Intre acestea prorupse resbelulū din Italia între Austria și Sardinia adjutată de Napoleon. Domnulū Românilorū concentră milițiile din amëndoue principatele la Floresci, și compuse commissiunea centrale, prevedută prin convențiune.

La Parisū se deschiseră din noū conferinție pentru cauza principatelorū, cari după ce cercetară actulū de allegere allū Românilorū, terminară desbaterile cu recunnōscerea lui Alessandru Joanne Cusa de domnă allū

României și Moldaviei. În 19 Augustă 1859 subscrise la Constantinopoli actul de întărire, în 20 Septembrie se ceti la Jassi, érá în 26 la Bucuresci. Ministeriele precum și adunările generale remasără în separate, și numai în aparentiă legate prin commissiunea centrale pino la finitulă annului 1861. În 24 Ianuariu 1862 se întruniră și adunările generală la Bucuresci, și se compuse ună singură ministeriu și așa Români vëdură realizată unirea loră cea de multă dorit.

În locul commissiunei centrale se înființă ună consiliu de stată cu însarcinarea principale de a prepara proiectele de legi.

Cestiunea cea spinosă a possessiunilor monasterie loră disse închinat se deslegă, cu dorința generale țerei, prin secularizarea averilor ecclesiastice.

Cu tôte acestea neînțelegerea între guvernă și adunare generale (compusă după restricțiunile convențiunii crescă din și în și, și addusse cu senc dissolverea adunării în 2 (14) Maiu 1864, și suppunerea la suffragiulă universale a unui statută, prin care se dă o autoritate mai largă Domnului, și putere mai mărginită corpului legislativă, care se împărți acumă în două camere, adecă a deputaților și a senatorilor. O nouă lege electorale întinse dreptulă de allegere la toți cetățiani în proporțiune cu averea. Totă de o dată se publică o lege rurale prin care se emancipară țerrani de servituțile impuse prin regulamentulă organică, și se împropriară pre pământulă ce possedea. Consiliulă de stată perlucră în scurtă timpă codicivilă, penală, și comercială, o lege asupra instrucțiunei publice, și altele.

Ună conflictă tristă alle căruă cause nu se potă înțelege, între guvernă și poporulă din Bucuresci, în 3 (15) Augustă 1865, produsse ruptură între domnă și poporulă română, și înstrăină ânimele acestuia de cōtră principe. La deschiderea corpuriloră legislative în luna

lui Decembre, domnului atinse cu amărățune acestă punctă și dechiară pre față că ellu nu va fi pedecă la realizarea votului Românilor de a avé unū domnitoriū străinū.

VIII.

Carlū I de Hohenzollern Domnū constituționale allū României.

În 11 (23) Februariū 1866 Alessandru Ioanne I Cuza abdică; unū guvernū provisoriiu luă în mână frênele statului, și publică suffragiulū universale. Poporulū românū, în 8 (20) Aprile, allesse Domnitoriū pe Carlū I de Hohenzollern. Camera constituante proclāmă allegera în 1 (13) Maiū, și noulū Domnitoriū intră în Bucuresci în 10 (22) Maiū 1866, intre applause generalī. În scurtū timpū camera perlucră o nouă constituțune după principiile celle mai liberalī, și o nouă lege electorale în consunanțā cu acelle principie. Domnitoriulū sancționă acestū pactū fundamentale allū României, și lū promulgă. Puterile europene recunoscūră transformările urmate în România.

Principele Carlū I prin pūrtarea sa cea înțellēptă și umană sciū în scurtū timpū se căstige ânimele tatorū Românilorū pentru sene, suptū dînsulū se luāră mesurele celle mai efficacī pentru propagarea instrucțiunei, ammeliorarea agriculuurei, facilitarea commerciului prin construirea căilorū ordinarie și ferrate, și pentru înalțarea autorității nației în față Europei prin armarea generale. Poporulū românū își deschise ochii ca printr'unū farmecū, ellū și veđū interesele selle, se cureți de rugină cea vechiă, și suptū conducerea capului seū, încungiuratū de bărbații cei mai intellegenți și mai devotați nației păssece răpede cōtră împlinirea destinelorū selle; desvoltarea intelectuale, morale și materiale; speră în Dîmnedăū. și și plinesce datoria cu tōtă energia. (Decembre 1868).